సంకేతములు

పర్యాయపదంబుల యర్థలింగ బోధకవాక్యములకు, పదములకును నిరుపక్కల	( )
అధిక పాఠములకు నిరుపక్కల ...	[ ]
అజంతశబ్దములకు వెనుక ...	అ-ఆ మొదలైనవి
హలంతశబ్దములకు ...	చ్-జ్-త్-మ్-న్ మొదలైనవి
అవ్యయములకు	॥అవ్య॥
పుంలింగములకు	॥పు॥
స్త్రీలింగములకు	॥స్త్రీ॥
నపుంసకలింగములకు	॥న॥
పుంస్త్రీలింగములకు	॥ప్స॥
పుంనపుంసకలింగములకు	॥ప్న॥
స్త్రీనపుంసకలింగములకు	॥స్న॥
త్రిలింగములకు	॥త్రి॥
పాఠాంతరములకు	(పా)
పక్షాంతరములకు	(ప)
ఏకవచనములకు	॥ఏ॥
ద్వివచనములకు	॥ద్వి॥
బహువచనములకు	॥బ॥
ఉదాహరణములకు	॥ఉదా॥
అధికపాఠములకు	॥అ పా॥

శ్రీ రస్తు

సటీకామరకోశము

ప్రథమకాండము

—ం—

అమరసింహుఁ డను కవిసింహుఁడు తాను జేయ దొరకొనిన అమరకోశ మను నిఘంటు గ్రంథరాజము విఘ్నము లేకుండ సమాప్తి నొందుటకుఁ బరబ్రహ్మమును ధ్యానించి గ్రంథరచనారంభమున నిష్ట దేవతాస్తుతి చేయుట శుభప్రద మను నర్థమును దన శిష్యపరంపరకుఁ దెలుప గ్రంథాదిని దేవతాస్తుతిం గావించెను.

మంగళము

శ్లో॥ యస్య జ్ఞానదయాసిన్ధో రగాధ స్యానఘా గుణాః
సేవ్యతా మక్షయో ధీరా స్స శ్రియై చామృతాయ చ॥ ౧

ప్రథమార్థము

టీక. హేధీరాః=నిర్గుణోపాసకులు గాను, సగుణోపాసకులుగాను నుండెడు పండితులారా! జ్ఞానదయాసిన్ధోః జ్ఞాన=నిఖిలోపనిషత్ప్రతిపాద్య పరమతత్త్వార్థమునకును, దయా=భక్తజనపరిరక్షణమునందుఁగల యవ్యాజ

కరుణకును, సిన్ధోః=జలమునకు సముద్రునివలె ఆధారభూతుఁడునై, అగాధస్య = అవాఙ్మానసగోచరుఁడును, నతిగంభీరుఁడునైన, యస్య = నిర్గుణ సగుణస్వరూపుఁడైన యే పరమాత్మయొక్క, గుణాః=సత్యజ్ఞానానందాదులును కారుణ్యాది నిఖిలకల్యాణగుణములును, అనఘాః=సర్వసిద్ధాంత సమ్మతములగు గుణములకు అబాధకములును [లేక మాయోపాధిరహితములును] హేయగుణాశలేశము లేనందున నిర్మలములును అయినవో, అక్షయః=నిత్యుఁడును నాశరహితుఁడు నయిన; సః=నిర్గుణసగుణస్వరూపుఁ డయిన యా పరమాత్మ; అమృతాయచ=నిత్యకైవల్యరూపమైన మోక్షముకొఱకును; శ్రియై చ=ధర్మార్థకామము లను త్రివర్గసంపదకొఱకును, సేవ్యతామ్=నిర్వికల్పకసమాధ్యాదిక్రియలచేస్వాన్యతిరిక్తుఁడుగా నెల్లప్పుడు భావింపఁబడుఁగాక. వారివారి మతానుసారముగా శంఖచక్రశూలాద్యాయుధ ధరుఁడుగా ధ్యానింపఁబడుఁగాక.

అమరసింహుఁడు నిఖిలజనులకు సకలవిషయములును కరతలామలకముగాఁ దెలియునట్లుగా నిఘంటువును జేయ నుపక్రమించి యా నిఘంటువునకు నాదియందు సర్వాంతస్స్పృహపాకమున నతిరమణీయముగాఁ దాను రచియించిన మంగళశ్లోకము ఆస్తికమతావలంబులైన యద్వైత ద్వైత విశిష్టాద్వైతు లనంబడు త్రివిధజనులకు నంగీకారంబై నిర్గుణసగుణ పరములుగా నర్థం బగునట్లు భగవద్గుణవర్ణనముచేసి పండితోత్తముల సంబోధించి యఖిలజనులకును సేవ్యంబైన యుత్తమవస్తు విట్టి దని నిర్దేశించి తెలిపెను.

నిర్గుణపర తాత్పర్యము

అద్వైతమతావలంబులైన పండితులారా! జ్ఞానస్వరూపుఁడై యనిర్వచనీయమహిమ గల పరమాత్మ మాయోపాధిరహితుఁ డనియు నిత్యుఁడనియు, మోక్షాపేక్ష గలవారికి భావింపఁదగినవాఁ డనుట.

సగుణపర తాత్పర్యము

ఓ పండితులారా! నిఖిలభక్తజనపరిరక్షణము నందు నపరిమిత

కృపాళువై యఖిలకళ్యాణగుణరత్నాకరుం డైన భగవంతుండు త్రివర్గ సంపద నపేక్షించు పురుషులకు సేవింపఁదగినవాఁ డగుట.

కవిహృదయపరిజ్ఞానమూలము

ఇట్లు నిర్గుణపరముగా నర్థవివేచన చేయుటకు మూల మేమన, నీ శ్లోకమందు నిర్గుణసగుణబోధక మైన 'జ్ఞానదయాసింధోః' అను సమస్త పదమున జ్ఞానసింధోః-దయాసింధోః-అని వేర్వేఱ నర్థమగునట్లు తెలిపి యుభయార్థబోధకములుగా అగాధస్య-యస్య-గుణాః-అనఘాః-అనియు అక్షయాః-జ్ఞానః-అనియుఁ గొన్ని శబ్దములను బ్రయోగించి యుండుట వలన నిర్గుణోపాసకులకు మోక్షప్రాప్తియు, సగుణోపాసకులకుఁ ద్రివర్గ సంప్రాప్తియుఁ గలుగుచున్న దను సాభిప్రాయమును దెలుపుటకుఁ గాను 'అమృతాయ' అను మోక్షవాచకమయిన శబ్దమును, 'శ్రియై' అను త్రివర్గ సంపద్వాచక మైన శబ్దమును బ్రత్యక్షముగా బ్రయోగించి యుండుట వలనను నీ శ్లోకమును నిర్గుణ సగుణ పరముగా రచించె నని తోచుచున్నది. శ్రీశబ్దమునకుఁ ద్రివర్గ సంపత్పరముగా నర్థము వాడి నిఘంటువున "లక్ష్మీ సరస్వతీ ధీ త్రివర్గ సంపద్విభూతిశోభాసు ఉపకరణ వేషరచనా వసు భాసు శ్రీరితి ప్రథితా॥" అని చెప్పఁబడియున్నది.

ద్వితీయార్థము

టీక. హేధీరాః-ఓ పండితులారా! జ్ఞానదయా-జ్ఞాన=పరమార్థపరిజ్ఞానమును, దయా=ఇచ్చునట్టి మోక్షలక్ష్మితోడను (ఉపలక్షితస్య=కూడుకొన్నవాఁడును); అగాధస్య=అవాఙ్మానసగోచరుఁ డైన; యస్య సిన్ధోః=విశ్వవిద్వజ్జననిఖిలదేవతానివాసస్వరూపుఁ డైన యే సముద్రుని యొక్క; గుణాః=నిఖిలకల్యాణగుణములు; అనఘాః=నిష్కల్మషములైనవో అక్షయాః=(కాలత్రయావస్థాయి యగుట వలన) నాశరహితుఁ డైన; సః=ఆ భగవంతుఁడు; శ్రియైచ=త్రివర్గసంపదకొఱకును; అమృతాయ చ=మోక్షముకొఱకును, సేవ్యతామ్=సేవింపఁబడుఁగాక.

తాత్పర్యము- గ్రంథకర్త సర్వమతసిద్ధాంత ప్రతిపాద్యుఁడగు భగవంతుని విశ్వవిద్యాజాతీయ నిఖిలదేవతానివహాసింధువుగా భావించి యట్టి దేవతాసింధువునకును అస్మద్దృగ్గోచరముగానుండు సింధువునకునుగలిగి యుండు విశేష తారతమ్యమును శబ్దశ్లేషచేతను అర్థశ్లేషచేతను దెలియఁ జేసి యట్టి నిఖిలదేవతాసింధుప్రార్థన చేయుట యుత్తమమని పండితుల నుద్దేశించి స్వాభిప్రాయమును దెలియఁజేసెను.

శబ్దశ్లేషార్థశ్లేషములచేఁ గలుగు తారతమ్య వివేచనాక్రమము

అస్మద్దృగ్గోచరుఁ డగు సముద్రుఁడు జ్ఞానము పోఁగొట్టు సంపద నిచ్చు లక్ష్మికలిగినవాఁడుగాని భగవంతునివలె జ్ఞానప్రదయగు మోక్షలక్ష్మికలవాఁడు కాఁడు. మఱియు నిమ్నోన్నతప్రదేశసైకతద్వీపపర్వత నికరనమ్మితుఁ డగుటవలన నగాధుఁడుగాని యవాఙ్మానసగోచరుఁ డయిన భగవంతునివలె నగాధుఁడు గాఁడు- ఇదియునుంగాక క్షారోదకవత్త్వపూతిగంధత్వాద్యనేకదుర్గుణనికరభరితుఁడుగాని నిఖిలకళ్యాణగుణగణాకరుఁడైన భగవంతునివలె నిర్మలగుణవిశిష్టుఁడు గానేరఁడు. మఱియు నీ సముద్రుఁ డగస్త్యమహర్షి హస్తతల చులుకితుఁ డైనందున భయవంతుఁడుగాని భగవంతునివలె నిత్యుఁడు గాఁడు. ఇదియునుగాక పూర్వము దేవతలు సముద్రమథనము చేయుటవలన లక్ష్మీదేవిని, నమృతమును బొందిరిగాని భగవద్భజనవలనఁబొంద శక్యంబైన ధర్మార్థకామమోక్షములను బొందినవారు కారు. కనుక నిఖిలదేవతానివహస్వరూపుఁడైన సింధువును సేవించుటచేతఁ బురుషార్థచతుష్టయసిద్ధి గలుగుచున్నది. కాన భగవత్సేవ చేయుట సర్వోత్తమమని తాత్పర్యము. కొందఱు వ్యాఖ్యానకర్తలు ఈశ్లోకమునకు విష్ణుపరముగాను, బ్రహ్మపరముగాను, శివపరముగాను సముద్రపరముగాను, నర్థకల్పన చేసిరి, కాని యవి యన్నియు జైనమతావలంబి యగు నమరసింహుని వివక్షితతాత్పర్యముగా నుండనేరవని తోఁచుచున్నది. ఈ యర్థమునే యమరపదపారిజాతప్రణేత యగు మల్లినాథసూరియుఁ దెలియఁ జేసియున్నాఁడు.

విష్ణుపరముగా నర్థము చేసిన క్రమము

యస్య-అనుపదము ఇకార అకారములకు సంధివలన నేర్పడిన శబ్దమనియు, ఇకారమునకు లక్ష్మీదేవి యర్థమనియు, అకారమునకువిష్ణు వర్థమనియుఁ జెప్పిరి. కాన యస్య అనఁగా లక్ష్మీనారాయణమూర్తి అని యర్థము. తక్కినది సమానము.

బ్రహ్మపరముగా నర్థము చేసిన క్రమము

అక్షయః-అనుపదమునందుఁగల అకారమునకు విష్ణువు వాచ్యుఁడనియు, క్షయశబ్దము కృపావాచకమైన సృష్టివాచకమై దనుత్పత్తి కారణభూతుఁడర్థమనియుం జెప్పిరి. గాన విష్ణువే యుత్పత్తి కారణభూతుఁడుగాఁ గలవాఁడు బ్రహ్మదేవుఁ డనుట.

శివపరముగా నర్థము చేసిన క్రమము

"అకారో బ్రహ్మవిష్ణ్వీశ కమఠేష్వగ్నిణేరణే" అనుకోశబలము వలన అకారమునకు శివుఁడును వాచ్యుఁడుగాన యస్య అను పదమునకుఁ బూర్వోక్త ప్రకారముగా నర్వైశ్వర్యసమేతుఁ డగు శ్రీమహేశ్వరుఁ డర్థ మని కొందఱు సమర్థించిరి.

సముద్రపరముగా నర్థము చేసిన క్రమము

అక్షయః-అనుపదమునకు విష్ణువునకు స్థానభూతుఁ డని యర్థము చెప్పిరి. ఇట్లు క్లిష్టకల్పనలవలన బుద్ధిమంతు లనేకార్థముల నూహింపవచ్చునుగాని యవి యన్నియుఁ గవిహృదయము కావని నమ్మఁదగును.

అవతరణిక;—గ్రంథకర్త చదువుకొనువారికి రుచిపుట్టుటకై తన చేతఁ జేయంబడు నిఘంటువును సప్రయోజనముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ సమాహృత్యాన్యతన్త్రాణి సంక్షిప్తైః ప్రతిసంస్కృతైః
సమ్పూర్ణ ముచ్యతే వర్గై ర్నామలిఙ్గానుశాసనమ్॥ ౨॥

టీక. అన్యతన్త్రాణి = (ఉత్పలిని త్రికాణ్డి మొదలయిన) ఇతర గ్రంథములను; సమాహృత్య = సంగ్రహించి; సంక్షిప్తైః=సంక్షేపింపఁబడినవియు, ప్రతిసంస్కృతైః = పర్యాయములచేతను, లింగనిర్ణయాదులచేతను సంస్కరింపఁబడినవియు నైన; వర్గైః = తమలో సంబంధము గల పదసమూహములచేత; సమ్పూర్ణమ్=నిండియున్న; నామలిఙ్గానుశాసనమ్ = నామలింగానుశాసన మను నిఘంటువు; ఉచ్యతే=చెప్పఁబడుచున్నది. అన్యనిఘంటువులు కొన్ని పర్యాయహీనములుగాను, కొన్ని లింగహీనములుగాను కొన్ని వర్గహీనములుగాను నున్నవి. ఈ నిఘంటువునందు నన్నియు నున్నవి. కావున నిది యన్నిటికంటె మిక్కిలి శ్లాఘనీయ మని తాత్పర్యము.

అవతరణిక:—గ్రంథకర్త ప్రతిశబ్దమునకు లింగమును జెప్పినచో గ్రంథము విస్తరించునని యొక్కొక లింగము గల పదములకు గుఱుతులను దెలుపుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ ప్రాయశో రూపభేదేన సాహచర్యాచ్చ కుత్రచిత్
స్త్రీపుంనపుంసకం జ్ఞేయం తద్విశేషవిధేః క్వచిత్ ॥ 3

టీక. స్త్రీపుంనపుంసకమ్ = స్త్రీలింగ పుంలింగ నపుంసకలింగములు; ప్రాయశః = తఱచుగా; రూపభేదేన=(పదములకు తుదనున్న దీర్ఘ విసర్గబిందువులు మొదలైనవానిచేఁ గలుగు) రూపభేదముచేతను; కుత్రచిత్=ఆరూపభేదముచేత నెఱుంగరానిపట్టున; సాహచర్యాత్ చ= లింగము నెఱుంగఁదగిన నామముయొక్క సాన్నిధ్యమువలనను; క్వచిత్ = ఆ రెంటివలన లింగము నెఱుంగరానిచోట; తద్విశేషవిధేః=ఆ లింగములను నీ పద మీ లింగ మని విశేషముగా విధించుటవలనను; జ్ఞేయమ్= తెలియఁదగినది. అది యెట్లన 'కౌమోదకీ గదా ఖడ్గో నన్దకః' 'వ్యోమ పుష్కర మమ్బరమ్' ఇట్టి స్థలములయందు రూపభేదములచేతను; 'భాను కరః' 'వియ ద్విష్ణుపదమ్' ఇట్టి చోట్లయందు సాహచర్యము

వలనను; 'స్త్రియ స్సుమనసః,' 'భేరి స్త్రీ దున్దుభిః పుమాన్' ఇట్టి దిక్కుల విశేషవిధిచేతను లింగములు తెలియవచ్చునని యర్థము.

అవతరణిక: గ్రంథకర్త పూర్వోక్తరూపభేదాదులచేత ద్వంద్వసమాసాదులయందు లింగము నెట్లుంగ రాదనుశంకను బరిహరించుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ భేదాఖ్యానాయ న ద్వన్ద్వో నైకశేషో న సఙ్కరః
కృతోఽత్ర భిన్నలిఙ్గానా మనుక్తానాం క్రమాదృతే॥ ౪॥

టీక. అత్ర=ఈగ్రంథమునందు; అనుక్తానామ్=(స్థలాంతరమునందు లింగముతోఁ) జెప్పఁబడని; భిన్న లిఙ్గానామ్=వేఱు వేఱు లింగములు గల పదములకు; భేదాఖ్యానాయ=లింగభేదమును జెప్పుటకొఱకు; ద్వన్ద్వః=ద్వంద్వసమానము; న కృతః=చేయబడినది కాదు; ఏకశేషః=ఏకశేషము; న కృతః=చేయఁబడినది కాదు; క్రమాత్ ఋతే=ప్రస్తావము లేక; సఙ్కరః=సంకరము-లింగభేదము తెలియని కూటమియు; న కృతః=చేయఁబడినది కాదు: అనఁగా నభిన్నలింగములకును స్థలాంతరమునందుఁ జెప్పఁబడిన భిన్నలింగములకును ద్వంద్వైకశేషములు గలవనియు, ప్రస్తావమువలన భిన్నలింగములకు సాంకర్యము గలదనియుఁ దాత్పర్యము. అదియేలాగనిన అభిన్నలింగములకు 'ద్యోదివౌ ద్వేస్త్రియామ్' 'స్వర్గనాకత్రిదివత్రిదశాలయాః' ఇట్టి దిక్కుల ద్వంద్వంబును, 'నాసత్యావశ్వినౌ', 'జీమూతౌ మేఘపర్వతౌ' ఇట్టిదిక్కుల నేకశేషమును జేయంబడినవి. స్థలాంతరమునందు జెప్పఁబడిన భిన్నలింగములకు 'అప్సరోయక్షరక్షోగన్ధర్వకిన్నరాః' ఇట్టిదిక్కుల ద్వంద్వంబును 'శ్వశ్రూశ్వశురౌ శ్వశురౌ' ఇట్టిచోట్ల ఏకశేషమును జేయంబడినవి. ప్రస్తావంబువలనభిన్నలింగములకుసాంకర్యమేలాగనిన, స్వర్గపర్యాయాదులయందు ద్యోదివాదిశబ్దంబులును హారి హారాదిప్రస్తావంబులయందు లక్ష్మీగౌర్యాదినామములును జెప్పఁబడినవి.

అవతరణిక: ఇఁక గ్రంథకర్త విశేషముగా లింగమును విధించునపుడు వర్ణలాఘవంబుకొఱకుఁ గొన్నిసంకేతములను జెప్పుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ త్రిలిఙ్గ్యాం త్రిష్వితి పదం మిథునే తు ద్వయోరితి ।
నిషిద్ధలిఙ్గం శేషార్థం త్వన్తాథాది న పూర్వభాక్॥ ౫॥

టీక. త్రిలిఙ్గ్యామ్=మూఁడులింగములయందని చెప్పదగినచోట; త్రిష్వితిపదమ్=త్రిషుఅను పదంబును; మిథునేతు= స్త్రీలింగ పుంలింగంబులయం దని చెప్పఁదగినచోట; ద్వయోరితి (పదమ్)=ద్వయోః అనుపదంబును; ఉచ్యతే=చెప్పఁబడుచున్నది; నిషిద్ధలిఙ్గమ్=నిషేధింపఁబడిన లింగముగల పదము; శేషార్థమ్=మిక్కిన లింగము గలది; త్వన్తాథాది=తు శబ్దంబు అంతమునందుఁ గల పదంబును, అథ శబ్దంబు ఆదియందుఁ గల పదంబును; పూర్వభాక్ = పూర్వపదంబులతోఁ జేరినది; న=కాదు.

అనఁగా 'తటం త్రిషు' ఇచట తటశబ్దము మూఁడు లింగంబులయందు వర్తించు నని చెప్పుటకు, త్రిషు అని చెప్పఁబడెను. 'అశనిర్ద్వయోః' ఇచట అశనిశబ్దము స్త్రీలింగ పుంలింగములయందు వర్తించు నని చెప్పుటకు, 'ద్వయోః' అని చెప్పఁబడెను. 'ద్వీపోఽస్త్రియామన్తరీపమ్' ఇచట ద్వీపశబ్దము అస్త్రియామని స్త్రీలింగ నిషేధంబుచేత, పుంలింగ నపుంసకలింగంబులు గలది యగుచున్నది. 'అవశ్యాయస్తు నీహారః', 'పుంసిత్వన్తర్ధిరపవారణమ్', 'శాపేత్వభిషఙ్గః' ఇట్టిచోట్ల త్వంతంబులైన అవశ్యాయః, పుంసి, శాపే అను పదంబులును 'అథహిమానీ హిమసంహతిః', 'అథ పుంభూమ్ని దారాః,' 'అథ కేసరే వకుళః' ఇట్టిచోట్ల అథాదు లయిన హిమానీ, పుంభూమ్ని కేసరే అను పదంబులను పూర్వపదంబులతో సంబంధింపవు.

సటీకామరకోశము

ప్రథమకాండము

స్వర్గవర్గము

స్వ (రవ్యయం) స్స్వర్గనాకత్రిదివత్రిదశాలయాః । సురలోకో ద్యోదివౌ (ద్వే స్త్రియాం క్లీబే) త్రివిష్టపమ్॥ ౬

అమరా నిర్జరా దేవాస్త్రిదశా విబుధాస్సురాః । సుపర్వాణస్సుమనసస్త్రిదివేశా దివౌకసః। అదితేయా దివిషదో లేఖా అదితినన్దనాః। ఆదిత్యా ఋభవో ౭ స్వప్నా అమర్త్యా అమృతాన్ధసః॥ బర్హిర్ముఖాః క్రతుభుజో గీర్వాణా దానవారయః । బృన్దారకా దైవతాని (పుంసి వా) దేవతాః స్త్రియాం

ఆదిత్య విశ్వవసవస్తుషితాభాస్వరానిలాః। మహారాజిక సాధ్యాశ్చ రుద్రాశ్చ (గణదేవతాః)॥

స్వః॥ అవ్య॥-స్వర్గః - నాకః- త్రిదివః-త్రిదశాలయః-సురలోకః॥ పు॥-ద్యౌః॥ ఓ,సీ॥(ద్యౌః, ద్యావౌ, ద్యావః) ద్యౌః॥ వ్,సీ॥ (ద్యౌః దివౌ, దివః)- త్రివిష్టపమ్ ॥న॥౯స్వర్గముపేళ్ళు. Heaven, Paradise.

అమరాః- నిర్జరాః- దేవాః-త్రిదశాః-విబుధాః-సురాః - సుపర్వాణః॥న్॥- సుమనసః॥స్॥ త్రిదివేశాః-దివౌకసః॥స్॥ - అదితేయాః- దివిషదః॥ద్॥-లేఖాః - అదితినన్దనాః-ఆదిత్యాః- ఋభవః ॥ఉ॥- అస్వప్నాః - అమర్త్యాః-అమృతాన్ధసః ॥స్॥ - బర్హిర్ముఖాః - క్రతుభుజః॥జ్॥ -గీర్వాణాః- దానవారయః ॥ఇ॥- బృన్దారకాః॥పు॥ దైవతాని॥న॥ - దేవతాః ॥సీ॥ ౨౬- దేవతలపేళ్ళు-ఈ దేవతావాచకశబ్దములు తఱచుగా బహువచనమునందే ప్రయోగింపబడుటవలన వానిని గ్రంథకర్త ప్రథమా బహువచనాంతములుగా నిర్దేశించెను గాని యివి నిత్యబహువచనాంతములు గావు. Deities, Heavenly Beings.

(ఆదిత్యా ద్వాదశ ప్రోక్తా విశ్వేదేవా దశస్మృతాః। వసవశ్చాష్టసంఖ్యాతాష్షట్త్రింశత్తుషితా మతాః॥ ఆభాస్వరాశ్చతుష్షష్టిర్వాతాః పఞ్చాశదూనకాః। మహారాజికనామానో ద్వేశతే వింశతిస్తథా॥ సాధ్యా ద్వాదశవిఖ్యాతా రుద్రా ఏకాదశ స్మృతాః) ఆదిత్యాః-౧౨, విశ్వే ॥అ॥ ౧౦, వసవః ॥ఉ॥౮, తుషితాః౩౬, ఆభాస్వరాః- ౬౪, అనిలాః- ౪౯, మహారాజికాః-౨౨౦, సాధ్యాః ౧౨, రుద్రాః ॥పు, బ॥ - ౧౧,ఈ ౯ గణదేవతాజాతుల పేళ్ళు. Sets of Divinities.

విద్యాధరో ఽప్సరో
యక్షరక్షో గన్ధర్వ కిన్న
రాః । పిశాచో గుహ్యక
స్సిద్ధో భూతో (ఽమీ
దేవయోనయః) ॥౧౧॥

విద్యాధరః ॥పు॥ (మాలిక, అంజనము మొదలగు విద్యల ధరించు జీమూతవాహనుఁడు మొదలగువారు)-అప్సరాః ॥స్త్రీ, నీ॥ (ఊర్వశి మొదలగు దేవాంగనలు) యక్షః ॥పు॥ (కుబేరాదులు)రక్షః ॥న్, న॥ (లంకావాసులగు మాయావులు)-గన్ధర్వః (తుంబురు ప్రభృతులు)-కిన్నరః (అశ్వముఖులు) పిశాచః (కుబేరానుచరులగు మాంసాశనులు)-గుహ్యకః॥ (నిధిరక్షకు లగు మణిభద్రాదులు) సిద్ధః॥ (విశ్వావసుప్రభృతులు) - భూతః ॥పు॥ (రుద్రానుచరులగు బాలగ్రహాదులు) ౧౦-అమీ=వీరు, దేవయోనయః= దేవతలకు జనించినవారు
Demi-Gods and Nymphs

అసురా దైత్య దై
తేయ దనుజేన్ద్రారి
దానవాః । శుక్ర శిష్యా
దితిసుతాః పూర్వదేవా
స్సురద్విషః॥ ౧౨

అసురాః - దైత్యాః- దైతేయాః- దనుజాః ఇన్ద్రారయః ॥పు॥ - దానవాః- శుక్రశిష్యాః-దితిసుతాః- పూర్వదేవాః-సురద్విషః ॥మ్, పు, బ॥ ౧౦-అసురుల పేళ్లు. Giants or Titans, Demons

సర్వజ్ఞ స్సుగతో
బుద్ధో ధర్మరాజ స్తథాగ
తః। సమన్త భద్రో భగ
వాన్మారజిల్లోక జిజ్జినః।
షడభిజ్ఞో దశబలో ఽ
ద్వయవాదీ వినాయకః
మునీన్ద్రః (శ్రీఘనశ్శాస్తా
ముని (శ్శాక్యమునిస్తు
యః) ॥౧౩॥ స శాక్య
సింహస్స ర్వార్థసిద్ధ శ్శౌ
ద్ధోదనిశ్చ (సః)। గౌతమ
శ్చార్క బన్ధుశ్చ మా
యా దేవీసుతశ్చ (సః)॥

సర్వజ్ఞః-సుగతః-బుద్ధః-ధర్మరాజః- తథాగతః- సమన్తభద్రః - భగవాన్ ॥త్॥ - మారజిత్ -లోకజిత్ -జినః- షడభిజ్ఞః- దశబలః-అద్వయవాదీ ॥న్॥ - వినాయకః-మునీన్ద్రః-శ్రీఘనః-శాస్తా ॥ఋ॥-మునిః ॥పు॥ ౧౮-బుద్ధదేవుని పేళ్లు.
Buddha or Jina.

శాక్యసింహః-సర్వార్థసిద్ధః-శౌద్ధోదనిః-గౌతమః-అర్కబన్ధుః - మాయాదేవీసుతః ॥పు॥ ౬-యః=ఎవఁడు, శాక్యమునిః=“శాకవృక్షప్రతిచ్ఛన్నంవాసంయస్మాచ్చచక్రిరే। తస్మాదిక్ష్వాకువంశాస్తే శాక్యా ఇతిభువిస్మృతాః” అని చెప్పఁబడిన శాక్యవంశమునఁబుట్టిన బుద్ధావాంతరభేదముగల శాక్యమునికలఁడో; సః = ఆ బుద్ధదేవుని పేళ్లు.
Buddha, the founder of the religion named from him.

బ్రహ్మాఽఽత్మభూస్సురజ్యేష్ఠః పరమేష్ఠీ పితామహః । హిరణ్యగర్భో లోకేశ స్స్వయమ్భూశ్చతురాననః॥ ౧౬॥ ధాతాఽబ్జయోని ర్ద్రుహిణో విరిఞ్చిః కమలాసనః । స్రష్టా ప్రజాపతి ర్వేధా విధాతా విశ్వసృడ్విధిః [శతానన్ద శ్శతధృతి ర్విరిఞ్చోఽజో విరిఞ్చనః॥] ౧౭॥

బ్రహ్మ॥న్॥-ఆత్మభూః-సురజ్యేష్ఠః - పరమేష్ఠీ॥న్॥-పితామహః- హిరణ్యగర్భః-లోకేశః - స్వయంభూః - చతురాననః- ధాతా॥ఋ॥- అబ్జయోనిః - ద్రుహిణః - విరిఞ్చిః-కమలాసనః - స్రష్టా॥ఋ॥ ప్రజాపతిః - వేధాః॥స్॥ - విధాతా॥ఋ॥-విశ్వసృట్ ॥జ్॥ - విధిః॥పు॥౨౦॥-బ్రహ్మదేవుని పేళ్ళు. [శతానన్దః-శతధృతిః-విరిఞ్చః-అజః-విరిఞ్చనః॥] అధిక పాఠము.

బొంబాయి ప్రతియందుండు అధికపాఠము.

[నాభిజన్మాఽణ్డజః పూర్వోఽనిధనః కమలోద్భవః । సదానన్దో రజోమూర్తి స్సత్యకో హంసవాహనః] Brahma or the Creator.

విష్ణు ర్నారాయణః కృష్ణో వైకుణ్ఠో విష్టరశ్రవాః । దామోదరో హృషీకేశః కేశవో మాధవస్స్వభూః॥౧౮॥ దైత్యారిః పుణ్డరీకాక్షో గోవిన్దో గరుడధ్వజః । పీతామ్బరోఽచ్యుత శ్శార్ఙ్గీ విష్వక్సేనో జనార్దనః॥ ఉపేన్ద్ర ఇన్ద్రావరజ శ్చక్రపాణి శ్చతుర్భుజః । పద్మనాభో మధురిపు ర్వాసుదేవ స్త్రివిక్రమః॥ ౨౦॥ దేవకీనన్దన శ్శౌరి శ్శ్రీపతిః పురుషోత్తమః । వనమాలీ బలిధ్వంసీ కంసారాతి

విష్ణుః-నారాయణః - కృష్ణః- వైకుణ్ఠః- విష్టరశ్రవాః॥స్॥ - దామోదరః- హృషీకేశః - కేశవః - మాధవః - స్వభూః - దైత్యారిః-పుణ్డరీకాక్షః-గోవిన్దః - గరుడధ్వజః - పీతామ్బరః - అచ్యుతః-శార్ఙ్గీ॥న్॥ - విష్వక్సేనః - జనార్దనః - ఉపేన్ద్రః-ఇన్ద్రావరజః- చక్రపాణిః- చతుర్భుజః పద్మనాభః-మధురిపుః - వాసుదేవః - త్రివిక్రమః- దేవకీనన్దనః - శౌరిః - (పా)సౌరిః-శ్రీపతిః-పురుషోత్తమః - వనమాలీ॥న్॥ - బలిధ్వంసీ॥న్॥ కంసారాతిః-అధోక్షజః - విశ్వమ్భరః - కైటభజిత్ - విధుః - శ్రీవత్సలాఞ్ఛనః॥పు॥౩౯॥- విష్ణుదేవుని పేళ్ళు. [గదాగ్రజః-ముఞ్జకేశః-దాశార్హః దశరూపభృత్॥] అధిక పాఠము.

భొంబాయి ప్రతియందుండు అధికపాఠము.

[పురాణపురుషో యజ్ఞపురుషో నరకాన్తకః । జలశాయీ విశ్వరూపో ముకున్దో మురమర్దనః॥]

టీక. పురాణపురుషః-యజ్ఞపురుషః-నరకా

రధోక్షజః । విశ్వమ్భరః కైటభజిద్విధుః శ్రీవత్సలాఞ్ఛనః । [గదాగ్రజో ముఞ్జకేశో జాశార్ఙ్గో దశరూపభృత్]

నః-జలశాయీ-విశ్వరూపః - ముకున్దః-మురమర్దనః॥Sri Vishnu, the pervader and preserver.

వసుదేవో (ఽస్య జనక స్త్వవా)ఽనకదున్దుభిః॥

వసుదేవః - ఆనకదున్దుభిః ॥పు॥ ౨ - అస్య జనకః=శ్రీకృష్ణునితండ్రి యగు వసుదేవుని పేళ్లు. Vasudeva, father of Sri Krishna.

బలభద్రః ప్రలమ్బఘ్నో బలదేవోఽచ్యుతాగ్రజః । రేవతీరమణో రామః కామపాలో హలాయుధః॥౨౩॥ నీలామ్బరో రౌహిణేయస్తాలాఙ్కో ముసలీ హలీ । సంకర్షణస్సీరపాణిః కాలిన్దీభేదనో బలః॥

బలభద్రః-ప్రలమ్బఘ్నః-బలదేవః - అచ్యుతాగ్రజః-రేవతీరమణః - రామః - కామపాలః-హలాయుధః - నీలామ్బరః-రౌహిణేయః - తాలాఙ్కః-ముసలీ (పా)ముశలీ -హలీ॥న్॥-సంకర్షణః-సీరపాణిః-కాలిన్దీభేదనః-బలః॥పు॥౧౭ బలరాముని పేళ్లు, Balarama, brother of Sri Krishna.

మదనో మన్మథో మారః ప్రద్యుమ్నో మీనకేతనః । కన్దర్పో దర్పకోఽనఙ్గః కామః పఞ్చశరస్స్మరః॥ ౨౪॥ శమ్బరారిర్మనసిజః కుసుమేషు రనన్యజః । పుష్పధన్వా రతిపతిర్మకరధ్వజ ఆత్మభూః॥౨౫॥

మదనః-మన్మథః-మారః-ప్రద్యుమ్నః- మీనకేతనః-కన్దర్పః-దర్పకః-అనఙ్గః - కామః-పఞ్చశరః-స్మరః-శమ్బరారిః-(పా)సమ్బరారిః-మనసిజః కుసుమేషుః-అనన్యజః-పుష్పధన్వా॥న్॥ రతిపతిః మకరధ్వజః-ఆత్మభూః॥పు॥౧౯॥-మన్మథుని పేళ్లు [శృఙ్గారయోనిః శ్రీపుత్రో రుద్రారిః కన్తుకామజౌ ఇక్షుచాపో మధుసఖశ్శూర్పకారాతిరప్యథ వ్యాఖ్యా టీక. శృఙ్గారయోనిః-శ్రీపుత్రః-రుద్రారిః-కన్తుః-కామజః-ఇక్షుచాపః-మధుసఖః - శూర్పకారాతిః-వ్యాఖ్యాసుః]॥ ~. పా॥Cupid, the god of love.

బ్రహ్మసూర్విశ్వకేతుః (స్యా) దనిరుద్ధ ఉషాపతిః [అరవిన్దమశోకంచ

బ్రహ్మసూః-విశ్వకేతుః- (పా) ఋశ్యకేతుః అనిరుద్ధః - ఉషాపతిః॥పు॥ ౪- అనిరుద్ధుని పేళ్లు. Aniruddha. son ot Pradyumna.

చూతంచ నవమల్లికా । నీలోత్పలంచ పఞ్చైతే పఞ్చబాణస్య సాయకాః]

అరవిన్దమ్, అశోకమ్, చూతమ్॥న॥, నవమల్లికా ॥సీ॥ నీలోత్పలం॥న॥౫ - మన్మథుని బాణములు. [ఉన్మాదన స్తాపనశ్చ శోషణ స్స్తమ్భన స్తథా।స మ్మోహనశ్చ కామస్య పఞ్చబాణాః ప్రకీర్తితాః]

లక్ష్మీః పద్మాలయా పద్మా కమలా శ్రీర్హరిప్రియా [ఇన్దిరా లోకమాతా మా రమా మఙ్గళ దేవతా । భార్గవీ లోకజననీ క్షీరసాగరకన్యకా]

లక్ష్మీః-పద్మాలయా-పద్మా-కమలా-శ్రీః-హరిప్రియా-॥సీ॥ ౬ లక్ష్మీదేవి పేర్లు.

[ఇన్దిరా-లోకమాతా-మా-రమా - మఙ్గళదేవతా- భార్గవీ-లోకజననీ - క్షీరసాగరకన్యకా ॥సీ॥ అధికపాఠము.] Lakshmi, Goddess of Prosperity.

(శఙ్ఖో లక్ష్మీపతేః) పాఞ్చజన్య (శ్చక్రం) సుదర్శనమ్। కౌమోదకీ (గదా) (ఖడ్గో) నన్దకః కౌస్తుభో (మణిః)॥ ౨౮ [(చాప) శ్శార్ఙ్గం మురారేస్తు శ్రీవత్సో (లాఞ్ఛనమ్మతమ్) । (అశ్వాశ్చ) శైబ్యసుగ్రీవ మేఘపుష్ప వలాహకాః । (సారథి) ర్దారుకో (మన్త్రీ) హ్యుద్ధవ (శ్చానుజో) గదః॥]

పాఞ్చజన్యః॥పు॥ విష్ణుదేవుని శఙ్ఖము. his conch సుదర్శనమ్॥న॥ (ప) సుదర్శనః ॥పు॥ విష్ణుదేవుని చక్రము, his discus. కౌమోదకీ॥సీ॥ విష్ణుదేవుని గద, his mace. నన్దకః॥పు॥విష్ణుదేవుని ఖడ్గము, his sword, కౌస్తుభః॥పు॥ విష్ణువు ధరించుమణి, his jewel.

[శార్ఙ్గమ్॥న॥విష్ణుదేవుని ధనుస్సు, His bow.

శ్రీవత్సః॥పు॥ విష్ణుదేవుని యురస్థలమందలి మచ్చ, Mark no his breast. శైబ్యః-సుగ్రీవః - మేఘపుష్పః-వలాహకః॥పు॥౪ శ్రీకృష్ణుని తేరి గుఱ్ఱముల పేళ్ళు-దారుకః ॥పు॥ ౧॥ సారథి పేరు. ఉద్ధవః॥ పు। ౧-మన్త్రి పేరు. గదః ॥పు॥ ౧ - తోఁబుట్టువు పేరు. అ. పా॥]

గరుత్మాన్గరుడస్తార్క్ష్యో వైనతేయః ఖగేశ్వరః । నాగాన్తకో విష్ణురథ స్సుపర్ణః పన్నగాశనః॥

గరుత్మాన్ ॥త్॥- గరుడః-తార్క్ష్యః- వైనతేయః-ఖగేశ్వరః-నాగాన్తకః - విష్ణురథః-సువర్ణః-పన్నగాశనః॥పు॥౯- విష్ణుదేవుని వాహనమగు గరుత్మంతుని పేర్లు. Vehicle of Vishnu.

శమ్భు రీశః పశుపతి
శ్శివ శ్శూలీ మహేశ్వ
రః। ఈశ్వర శ్శర్వ ఈశాన
శ్శఙ్కర శ్చన్ద్రశేఖరః॥
30॥ భూతేశః ఖణ్డపరశు
ర్గిరీశో గిరిశో మృడః।
మృత్యుంజయః కృత్తి
వాసాః పినాకీ ప్రమథా
ధిపః ॥31॥ ఉగ్రః కపర్దీ
శ్రీకణ్ఠ శ్శితికణ్ఠః కపాల
భృత్। వామదేవో
మహాదేవో విరూపాక్ష
స్త్రిలోచనః ॥32॥
కృశానురేతా స్సర్వజ్ఞో
ధూర్జటి ర్నీలలోహి
తః। హర స్స్మరహరో
భర్గ స్త్ర్యమ్బక స్త్రిపు
రాన్తకః ॥33॥ గఙ్గాధ
రోఽన్ధకరిపుః క్రతుధ్వం
సీ వృషధ్వజః। వ్యోమ
కేశో భవో భీమః
స్థాణూ రుద్ర ఉమాపతిః॥

శమ్భుః-ఈశః- పశుపతిః-శివః - శూలీ॥న॥ మహేశ్వరః-ఈశ్వరః- శర్వః- [పా]సర్వః-ఈశానః-శఙ్కరః-చన్ద్రశేఖరః-భూతేశః-ఖణ్డపరశుః-గిరీశః-గిరిశః-మృడః- మృత్యుఞ్జయః- కృత్తివాసాః॥న॥పినాకీ॥న॥- ప్రమథాధిపః-ఉగ్రః-కపర్దీ॥న॥-శ్రీకణ్ఠః॥శితికణ్ఠః-కపాలభృత్ - వామదేవః మహాదేవః-విరూపాక్షః-త్రిలోచనః॥- కృశానురేతాః ॥స॥-సర్వజ్ఞః-ధూర్జటిః-నీలలోహితః-హరః-స్మరహరః-భర్గః-త్ర్యమ్బకః- త్రిపురాన్తకః-గఙ్గాధరః-అన్ధకరిపుః-క్రతుధ్వంసీ॥న॥-వృషధ్వజః-వ్యోమకేశః-భవః-భీమః- స్థాణుః-రుద్రః - ఉమాపతిః॥పు॥ఆరు-శివుని పేళ్లు Siva, the destroyer.

[శ్లో॥ అష్టమూర్తి రహిర్బుధ్న్యో మహాకాలో మహానటః। భస్మాఙ్గరాగోఽస్థిహార ఉగ్రాక్షో నాగకఙ్కణః। కణ్ఠేకాలోఽర్ధనారీశః కాలకూటాశనోఽనఘః। కురఙ్గపాణి ర్దిగ్వాసాః కాలకాలోఽమ్బరామ్బరః। వహ్నిలలాటః ఖట్వాఙ్గధరః పితృవనేచరః। గజాసురారిః కుహనావటుకో వటమూలగః। ఆదిభిక్షు ర్మహామృత్యు ర్భవస్య ర్వృషవాహనః। ఖణ్డేన్దుశిఖరోఽనాది ర్జటిలో బ్రహ్మమూర్ధభృత్॥ నారాయణప్రియః పఞ్చవక్త్రో ద్రుహిణసారథిః। నిగమాశ్వో నదీజారో వేదకౌలేయకోఽగ్నిదృక్॥ క్రీడాకిరాతః కైలాసమన్దిరో దక్షసంహరః॥ క్షోణీరథో హరిశరో మేరుధన్వాఽమ్బుధీషుధిః॥]

కపర్దో (ఽస్య జటాజూటః) పినాకోఽజగవం (ధనుః)। ప్రమథా(స్స్యుః) పారిషదా బ్రాహ్మీత్యాద్యాస్తు మాతరః॥

కపర్దః॥పు॥ ౧-అస్య జటాజూటః=శివుని జటాజూటము, Braided hair. పినాకః ॥పు॥-అజగవమ్ ॥న॥ ౨-శివునిధనుస్సు Bow. ప్రమథాః॥ పారిషదాః॥పు.బ॥ ౨-నంది మొదలైన ప్రమథగణముల పేళ్లు, Attendants, మాతరః॥ఋ,స్త్రీ,బ॥౧,బ్రాహ్మీ

The divine mothers or Energies of the gods. — మొదలయిన సప్తమాతృకలపేళ్ళు [బ్రాహ్మీ మాహేశ్వరీచైవ, కౌమారీవైష్ణవీతథా। వారాహీ చైవ చేన్ద్రాణీ చాముణ్డా సప్తమాతరః॥]

విభూతి ర్భూతిరైశ్వర్య (మణిమాదిక మష్టధా)

విభూతిః-భూతిః ॥స్త్రీ॥ఐశ్వర్యమ్॥న॥ ౩-అష్టధా (వర్తమానం) అణిమాదికం - అణిమాద్యష్టసిద్ధులపేళ్ళు [అణిమా మహిమాచైవ గరిమా లఘిమా తథా। ప్రాప్తిః ప్రాకామ్య మీశిత్వం వశిత్వం చాష్టసిద్ధయః] Superhuman power.

ఉమా కాత్యాయనీ గౌరీ కాళీ హైమవతీశ్వరీ ॥౩౬॥ శివా భవానీ రుద్రాణీ శర్వాణీ సర్వమఙ్గలా। అపర్ణా పార్వతీ దుర్గా మృడానీ చణ్డికాఽమ్బికా ॥౩౭॥ (ఆర్యాదాక్షాయణీ చైవ గిరిజా మేనకాత్మజా)

ఉమా - కాత్యాయనీ - గౌరీ-కాళీ - హైమవతీ - ఈశ్వరీ- శివా - భవానీ-రుద్రాణీ-శర్వాణీ - సర్వమఙ్గలా- అపర్ణా - పార్వతీ - దుర్గా- మృడానీ- చణ్డికా-అమ్బికా॥స్త్రీ॥౧౭- శివుని భార్యయగు పార్వతీదేవి పేళ్ళు. The wife of Siva and Goddess of destruction.

[ఆర్యా-దాక్షాయణీ-గిరిజా- మేనకాత్మజా - స్త్రీ॥ అధికపాఠము.]

వినాయకో విఘ్నరాజ ద్వైమాతుర గణాధిపాః (అ) ప్యేకదన్త హేరమ్బ లమ్బోదర గజాననాః॥

వినాయకః - విఘ్నరాజః- ద్వైమాతురః - గణాధిపః - ఏకదన్తః హేరమ్బః-లమ్బోదరః- గజాననః॥ పు॥ ౮- శివునికుమారుడైన వినాయకుని పేళ్ళు. Ganesa, the obviator of difficulties.

కార్తికేయో మహాసేన శ్శరజన్మా షడాననః। పార్వతీనన్దనః స్కన్ద స్సేనానీరగ్నిభూర్గుహః। బాహులేయ స్తారకజి ద్విశాఖ శ్శిఖివాహనః। షాణ్మాతుర శ్శక్తిధరః కుమారః క్రౌఞ్చదారణః॥

కార్తికేయః - మహాసేనః- శరజన్మా ॥న॥- షడాననః - పార్వతీనన్దనః - స్కన్దః- సేనానీః - అగ్నిభూః-గుహః-బాహులేయః- తారకజిత్ - విశాఖః-శిఖివాహనః-షాణ్మాతురః- శక్తిధరః - కుమారః-క్రౌఞ్చదారణః ॥పు॥ ౧౭-శివుని కుమారుడగు కుమారస్వామి పేళ్ళు. God of war.

[శృఙ్గీ భృఙ్గీరిటి స్తుణ్డి నన్దికో నన్దికేశ్వరః॥ నన్దికేశ్వరుని పేళ్ళు. కర్మమోటీతు చాముణ్డా చర్మముణ్డాతు చర్చికా॥ శివపరిచారికల పేళ్ళు.]

ఇన్ద్రో మరుత్వాన్మ
ఘవా బిడౌజాః పాక
శాసనః । వృద్ధశ్రవా
శ్శునాసీరః పురుహూతః
పురన్దరః ॥ ౪౧ ॥ జిష్ణు
ర్లేఖర్షభ శ్శక్ర శ్శతమ
న్యు ర్దివస్పతిః । సుత్రా
మా గోత్రభి ద్వజ్రీ వా
సవో వృత్రహా వృషా॥
వాస్తోష్పతి స్సురపతిర్బ
లారాతి శ్శచీపతిః। జమ్భ
భేదీ హరిహయ స్స్వ
రా ణ్ణముచిసూదనః ॥
సంక్రన్దనో దుశ్చ్యవన
స్తురాషా ణ్మేఘవాహనః।
ఆఖణ్డల స్సహస్రాక్ష
ఋభుక్షాః
(తస్యతుప్రియా) ॥౪౨॥
పులోమజా శచీన్ద్రాణీ
(నగరీ) త్వమరావతీ ।
(హయ) ఉచ్చైశ్శ్రవా
(స్సూతో) మాతలిర్న
న్దనం (వనమ్)॥ (స్యా
త్ప్రాసాదో) వైజయన్తో
జయన్తః పాకశాసనిః ।
ఐరావతోఽభ్రమా
తఙ్గై రావణాభ్రమువల్ల
భాః॥ ౪౩॥
హ్రాదినీ వజ్ర (మ
స్త్రీస్యా) త్కులిశం భిదు

ఇన్ద్రః-మరుత్వాన్ ॥త్॥ - మఘవా ॥న్॥ ,
బిడౌజాః॥స్॥-పాకశాసనః - వృద్ధశ్రవాః ॥స్॥
శునాసీరః - పురుహూతః - పురన్దరః - జిష్ణుః -
లేఖర్షభః-శక్రః-శతమన్యుః- దివస్పతిః- సుత్రా
మా॥న్॥ గోత్రభిత్ ॥ద్॥- వజ్రీ ॥న్॥-వాసవః-
వృత్రహా ॥న్॥- వృషా॥న్॥- వాస్తోష్పతిః-సుర
పతిః- బలారాతిః - శచీపతిః- జమ్భభేదీ ॥న్॥
హరిహయః- స్వారాట్ ॥జ్॥- నముచిసూదనః-
సంక్రన్దనః - దుశ్చ్యవనః - తురాషాట్ ॥హ్॥
మేఘవాహనః - ఆఖణ్డలః - సహస్రాక్షః - ఋ
భుక్షాః ॥న్॥ పు॥ ౩౫ - దేవేంద్రుని పేళ్ళు.
[శ్లో॥ ప్రాచీనబర్హి రహిహా వృతనాషా ట్పులో
మజిత్ ॥టీక. ప్రాచీనబర్హిః-అహిహా॥న్॥ వృత
నాషాట్ ॥హ్॥ పులోమజిత్॥ అధికపాఠము]
Indra, Regent of the Sky.

పులోమజా - శచీ (పా)సచీ-ఇన్ద్రాణీ॥స్త్రీ॥ ౩-
ఇంద్రుని భార్యపేళ్ళు. Wife of Indra.
అమరావతీ॥స్త్రీ॥ ౧-ఇంద్రుని పట్టణము పేరు.
ఉచ్చైశ్శ్రవాః ॥న్॥పు॥ అతని గుఱ్ఱము.
మాతలిః ॥పు॥ ౧-అతని సారథి, his charioteer.
నన్దనమ్॥న॥ ౧- అతని యుపవనము, s garden.
వైజయన్తః ॥పు॥ ౧- అతని మేడ, his palace. జ
యన్తః-పాకశాసనిః ॥పు॥౨-అతని కు[illegible]రు.
ఐరావతః - అభ్రమాతఙ్గః-ఐరావణః- అ[illegible]ము
వల్లభః ॥ పు ॥ ౪-ఇంద్రుని ఏనుగు [illegible]
Indra's elephant.
హ్రాదినీ ॥స్త్రీ॥- వజ్రమ్ ॥పు॥-కులిశమ్-భిదురమ్
॥న॥-పవిః- శతకోటిః- స్వరుః (వ) స్వారుః ॥స్॥

రం పవిః । శతకోటి స్స్వరు శ్శమ్బో దమ్భోలి రశని (ర్ద్వయోః) ॥౪౯॥

శమ్బః-దమ్భోలిః ॥పు॥-అశనిః ॥స్త్రీ॥ ౧౦-వజ్రాయుధము పేళ్లు, Thunder-bolt.

వ్యోమయానం విమానో (౽స్త్రీ) (నారదాద్యా స్సురర్షయః) । (స్యా) త్సుధర్మా దేవ సభా పీయూష మమృతం సుధా । మన్దాకినీ వియద్గఙ్గా స్వర్ణదీ సురదీర్ఘికా । మేరు స్సుమేరు ర్హేమాద్రీ రత్నసాను స్సురాలయః ॥ పఞ్చైతే దేవతరవో మన్దారః పారిజాతకః । సన్తానః కల్పవృక్షశ్చ (పుంసివా) హరిచన్దనమ్ ॥ ౫౦ ॥

వ్యోమయానమ్ ॥న॥ విమానః-॥పు॥ ౨-దేవరథము పేళ్లు, Air-chariot. సురర్షయః ॥౩, పు, బ॥ ౧-నారదుఁడు దేవలుఁడు మొదలుగాఁ గల దేవర్షుల పేళ్లు, Diviue sages. సుధర్మా (పా) సుశర్మా ॥స్త్రీ॥-దేవసభా ॥స్త్రీ॥ ౨-దేవసభ; The council of the Gods. పీయూషమ్-అమృతమ్ ॥న॥ సుధా ॥స్త్రీ॥ ౩-అమృతము పేళ్లు, Nectar of Ambrosia. మన్దాకినీ-వియద్గఙ్గా-స్వర్ణదీ-సురదీర్ఘికా ॥స్త్రీ॥ ౪-ఆకాశగఙ్గ పేళ్లు, The Ganges of the Sky, మేరుః సుమేరుః-హేమాద్రిః-రత్నసానుః-సురాలయః-॥పు॥ ౫-మేరుపర్వతము పేళ్లు, The extremity of the world's axis, మన్దారః-పారిజాతకః-సన్తానః-కల్పవృక్షః ॥పు॥-హరిచన్దనమ్ ॥న॥ ౫ దేవతల వృక్షముల పేళ్లు, Celestial trees,

సనత్కుమారో వైధాత్ర స్స్వర్వైద్యా వశ్వినీసుతౌ । నాసత్యా వశ్వినౌ దస్రా వాశ్వినేయౌ చ (తావుభౌ) ॥౫౧॥

సనత్కుమారః-వైధాత్రః ॥పు॥ ౨-బ్రహ్మపుత్త్రుఁడైన సనత్కుమారుని పేళ్లు స్వర్వైద్యౌ-అశ్వినీసుతౌ-నాసత్యౌ-అశ్వినౌ-దస్రౌ-ఆశ్వినేయౌ ॥పు, ద్వి॥ ౬-దేవవైద్యులయిన యశ్వినీదేవతల పేళ్లు, Physicians of Heaveu.

(స్త్రియాం బహుష్వ ప్సరస స్స్వర్వేశ్యా (ఊర్వశీముఖాః) । ఊర్వశీ మేనకా రమ్భా ఘృతాచీ చ తిలోత్తమా । సుకేశీ మంజు ఘోషా చిత్ర

అప్సరసః ॥స్త్రీ॥-స్వర్వేశ్యాః ॥స్త్రీ, బ॥ ౨॥ [ఊర్వశి మేనక, రంభ, ఘృతాచి, తిలోత్తమ, సుకేశి, పంజుఘోష మొదలుగాఁగల] దేవవేశ్యల పేళ్లు Celestial courtesans. గన్ధర్వాః ॥ (పా) గాన్ధర్వాః ॥పు, బ॥ ౧- దేవతలలో హాహాహూహువులు తుంబురువిశ్వావసుచిత్రరథులు మొదలగు దేవ

రేఖాసురాంగనాః (హాహా హూహూ హూహూశ్చైవ మాద్యా) గన్ధర్వాః (స్త్రీ దివౌకసామ్॥) ౫౨॥

(గాయకుల పేళ్ళు, Celestial musicians; Quiristers of Heaven.

అగ్ని ర్వైశ్వానరో వహ్ని ర్వీతిహోత్రో ధనఞ్జయః। కృపీటయోని ర్జ్వలనో జాత వేదా స్తనూనపాత్॥ ౫౩॥ బర్హిశ్శుష్మా కృష్ణవర్త్మా శోచిష్కేశ ఉషర్బుధః। ఆశ్రయాశో బృహద్భానుః కృశానుః పావకో ఽనలః॥ రోహితాశ్వో వాయుసఖశ్శిఖావా నాశుశుక్షణిః। హిరణ్యరేతా హుతభు గ్దహనో హవ్యవాహనః॥ ౫౪॥ సప్తార్చి ర్దమునా శ్శుక్ర శ్చిత్రభాను ర్విభావసుః। శుచి రప్పిత్తం

అగ్నిః-వైశ్వానరః- వహ్నిః-వీతిహోత్రః - ధనఞ్జయః-కృపీటయోనిః- జ్వలనః-జాతవేదాః॥న్॥-తనూనపాత్॥ద్, వ్స॥బర్హిః॥న్॥ శుష్మా॥న్। (వ)బర్హిశ్శుష్మా॥న్॥కృష్ణవర్త్మా॥న్। శోచిష్కేశః-ఉషర్బుధః-ఆశ్రయాశః (పా) ఆశయాశః-బృహద్భానుః-కృశానుః-పావకః అనలః- రోహితాశ్వః (పా)లోహితాశ్వః-వాయుసఖః-శిఖావాన్॥త్॥ ఆశుశుక్షణిః-హిరణ్యరేతాః॥న్॥హుతభుక్॥జ్। దహనః- హవ్యవాహనః-సప్తార్చిః॥న్॥దమునాః॥న్॥ శుక్రః-చిత్రభానుః-విభావసుః-శుచిః॥పు॥ అప్పిత్తమ్॥న॥ ౩౪-అగ్నిహోత్రుని పేళ్లు Fire. [కాలీ, కరాలీ, మనోజవా, సులోహితా, సుధూమవర్ణా, స్ఫులింగినీ, విశ్వదాసా, అనునవియేడు వరుసగా అగ్నిజ్వాలలు]

మౌర్వస్తు బాడబో బడబానలః॥౫౬॥ (వహ్నేర్ద్వయో) ర్జ్వాల కీలావర్చి ర్హేతి శ్శిఖా (స్త్రియామ్॥) (త్రిషు) స్ఫులిఙ్గో ఽగ్నికణ స్సంతాప స్సంజ్వర (స్సమౌ॥) [ఉల్కా స్యా న్నిర్గతజ్వాలా భూతి ర్భసిత భస్మనీ ॥క్షా

ఔర్వః బాడబః - బడబానలః॥పు॥ ౩- బడబాగ్ని పేళ్లు, Sub marine fire జ్వాలః-కీలః,॥వ్స॥ అర్చిః॥న్,వ్స॥-హేతిః॥సీ॥శిఖా॥సీ॥౫-అగ్నిజ్వాల పేళ్లు, Flame స్ఫులిఙ్గః॥త్రి॥-అగ్నికణః॥పు॥౨- మిణుగురుల పేళ్లు, Spark సన్తాపః - సంజ్వరః॥పు॥ ౨-వేఁడిమి పేళ్లు, Heat.

[ఉల్కా - ౧ - కొఱవి పేరు, A fire-brand భూతిః॥సీ॥ ॥భసితమ్॥భస్మ॥న్॥న॥ క్షారః॥పు॥-రక్షా॥సీ॥౫॥ బూది పేళ్లు, Ashes. దావః-దవః

రో రక్షాచ దావ స్తు దవో వనహుతాశనః॥]

పు॥౨- కారుచిచ్చుపేళ్లు, A forest-conflagration అధికపాఠము.]

ధర్మరాజః పితృపతిస్స మవర్తీ పరేతరాట్ ॥ కృతాన్తో యమునా భ్రాతా శమనో యమరా డ్యమః ॥౫౮॥ కాలో దణ్డధర శ్శ్రాద్ధ దేవో వైవస్వతో౽న్తకః।

ధర్మరాజః-పితృపతిః- సమవర్తీ ॥న్॥-పరేతరాట్॥జ్॥-కృతాన్తః- యమునాభ్రాతా ॥ఋ॥- శమనః-యమరాట్॥జ్॥- యమః- కాలః- దణ్డధరః- శ్రాద్ధదేవః- వైవస్వతః- అన్తకః॥పు॥౧౪ యముని పేళ్ళు, Yama the judge of the departed souls.

రాక్షసః కోణపః క్రవ్యాత్క్రవ్యాదో౽స్రప ఆశరః ॥౫౯॥ రాత్రిఞ్చరో రాత్రి చరః కర్బురో నికషాత్మజః । యాతుధానః పుణ్యజనో నైరృతో యాతు రక్షసీ॥

రాక్షసః-కోణపః-(పా) కౌణపః- క్రవ్యాత్ ద్॥ క్రవ్యాదః- అస్రపః (పా) ఆశ్రపః- ఆశరః (పా) అసురః-రాత్రిఞ్చరః- రాత్రిచరః-కర్బురః (పా) కర్బరః-నికషాత్మజః- యాతుధానః-పుణ్యజనః-నైరృతః ॥పు॥ యాతు ॥న॥ రక్షః ॥స్, న॥ ౧౫ నిర్మతి పేళ్లు (రాక్షసవాచకములు) A Giant.

ప్రచేతా వరుణః పాశీ యాదసాంపతి రప్పతిః।

ప్రచేతాః॥స్॥-వరుణః-పాశీ॥న్॥- యాదసాంపతిః- అప్పతిః॥పు॥౫ వరుణుని పేళ్ళు, The Regent of Water.

శ్వసన స్స్పర్శనో వాయుర్మాత రిశ్వా సదాగతిః ॥౬౦॥ పృషదశ్వో గన్ధ వహో గన్ధవాహో౽నిలో౽శుగః । సమీర మారుత మరు జ్జగత్ప్రాణ సమీరణాః। నభస్వద్వాత పవన పవమాన ప్రభఞ్జనాః ।

శ్వసనః- స్పర్శనః- వాయుః- మాతరిశ్వా-॥న్॥-సదాగతిః-పృషదశ్వః- గన్ధవహః - గన్ధవాహః- అనిలః- ఆశుగః - సమీరః - మారుతః- మరుత్-జగత్ప్రాణః - సమీరణః - నభస్వాన్ ॥త్॥ వాతః-పవనః- పవమానః-ప్రభఞ్జనః॥పు॥ ౨౦-వాయుదేవుని పేళ్లు, Air or Wind.

[ప్రకమ్పనో మహావాతో ఝంఝావాతస్స వృష్టికః॥ టీక. ప్రకమ్పనః- మహావాతః- ఝంఝావాతః- సవృష్టికః= గాలితో గూడినవాన అధికపాఠము] Violent wind.

ప్రాణో౽పానస్సమా

ప్రాణః-అపానః-సమానః- ఉదానః-వ్యానః

న శ్చోదాన వ్యానౌచ వాయవః ౬౩॥ శరీరస్థా ఇమే

౫-ఇమే=ఇవి, శరీరస్థాః=శరీరమునందుండు వాయవః=వాయువుల పేళ్లు, Five vital airs.

[(హృది) ప్రాణో(గుదే)౽పాన స్సమానో (నాభిసంస్థితః) ఉదానః (కణ్ఠదేశస్థో) వ్యాన(స్సర్వశరీరగః) నాగశ్చ కూర్మః కృకరో దేవదత్తో ధనఞ్జయః। (వాగ్ద్వారే) నాగ (ఆఖ్యాతః)కూర్మ (ఉన్మీలనే స్మృతః)॥ కృకరాచ్చ (క్షుతంజ్ఞేయం) దేవదత్తా (ద్విజృమ్భణమ్)। (నజహాతి మృతం వాపి సర్వవ్యాపీ) ధనఞ్జయః॥] అధిక పాఠము.

రంహ స్తరసీతు రయ స్స్యదః జవో౽థ

రంహః-తరః॥న్,న॥-రయః-స్యదః-జవః॥పు॥ ౫-వేగముతోఁగూడిన గమనము పేళ్లు. speed.

శీఘ్రం త్వరితం లఘు క్షిప్ర మరం ద్రుతమ్॥ సత్వరం చపలం తూర్ణ మవిలమ్బిత మాశు చ।

శీఘ్రమ్-త్వరితమ్- లఘు-క్షిప్రమ్ - అరమ్-ద్రుతమ్- సత్వరమ్ - చపలమ్-తూర్ణమ్ - అవిలమ్బితమ్-ఆశు॥న॥ ౧౧ శీఘ్రముగా,(లేక)శీఘ్రమైనది. Quick or swiftly.

సతతానారతాశ్రాన్త సన్తతావిరతానిశమ్। నిత్యానవరతాజస్ర (మ

సతతమ్-అనారతమ్-అశ్రాన్తమ్- సన్తతమ్-అవిరతమ్-అనిశమ్-నిత్యమ్ - అనవరతమ్ - అజస్రమ్॥౯-ఎడ తెగక(లేక)ఎడ తెగనిది.Continuous or Continually.

ప్య)థాతిశయో భరః। అతివేల భృశాత్యర్థా తిమాత్రోద్గాఢ నిర్భరమ్ ౬౬॥ తీవ్రైకాన్త నితాన్తాని గాఢ బాఢ దృఢానిచ। (క్లీబేశీఘ్రా ద్యస త్త్వేస్యా త్త్రిష్వే షాంభేద్య గామియత్)

అతిశయః-భరః-అతివేలమ్- భృశమ్- అత్యర్థమ్-అతిమాత్రమ్-ఉద్గాఢమ్- నిర్భరమ్-తీవ్రమ్-ఏకాన్తమ్-నితాన్తమ్ - గాఢమ్ - బాఢమ్-దృఢమ్॥౧౪-అతిశయము పేళ్లు. Much or excessive.

శీఘ్రశబ్దము మొదలు దృఢశబ్దము వఱకుఁగల శబ్దములలో అతిశయ భరశబ్దములు రెండును నిత్యపుంలింగములు. తక్కిన శబ్దములు క్రియావిశేషణములైనను గుణవాచకములైనను ॥న॥-ఈశబ్దములలోనే శబ్దము విశేష్యముతోఁగూడునోయది॥త్రి॥

కుబేర త్ర్యమ్బక సఖో యక్షరాడ్గుహ్యకేశ్వరః । మనుష్యధర్మా ధనదో రాజరాజో ధనాధిపః॥ కిన్నరేశో వైశ్రవణః పౌలస్త్యో నరవాహనః । యక్షైకపిఙ్గైలబిల శ్రీద పుణ్యజనేశ్వరాః ॥

కుబేరః - త్ర్యమ్బకసఖః-యక్షరాట్ ॥జ॥ గుహ్యకేశ్వరః-మనుష్యధర్మా॥న్॥-ధనదః-రాజరాజః-ధనాధిపః-కిన్నరేశః - వైశ్రవణః - పౌలస్త్యః-నరవాహనః-యక్షః- ఏకపిఙ్గః - ఐలబిలః-శ్రీదః-పుణ్యజనేశ్వరః॥పు॥౧౭ - కుబేరుని పేళ్లు. Kubera, the god of riches.

(అస్యోద్యానం) చైత్రరథం (పుత్రస్తు) నలకూబరః । కైలాసః (స్థాన) మలకా (పూర్విమానంతు) పుష్పకమ్ ॥ ౭౦॥ (స్యా) త్కిన్నరః కింపురుష స్తురఙ్గవదనో మయుః । నిధి (ర్నా) శేవధి (ర్భేదాః) పద్మశఙ్ఖాదయో (నిధేః) ॥౭౧॥ [మహాపద్మశ్చ పద్మశ్చ శఙ్ఖో మకరకచ్ఛపౌ । ముకున్ద కున్ద లీలాశ్చ ఖర్వశ్చ నిధయో నవ]

చైత్రరథమ్ ॥న॥ ౧ - కుబేరుని తోటపేరు. నలకూబరః ॥పు॥౧॥ అతనికుమారుని పేరు. కైలాసః ॥పు॥౧- అతని యునికిపట్టు పేరు. అలకా ॥స్త్రీ॥ ౧-అతని పట్టణము పేరు. పుష్పకమ్ ॥న॥౧—అతని విమానము పేరు కిన్నరః—కింపురుషః- తురఙ్గవదనః-మయుః॥పు॥౪-కిన్నరుల పేళ్ళు. కొండఱీనాలుగును నాలుగుజాతు లందురు.నిధిః-శేవధిః॥(పా) సేవధిః॥పు॥౨ నిధి పేళ్లు. Treasure. పద్మశఙ్ఖాదయః=పద్మము శఙ్ఖము మొదలయినవి,నిధేః=నిధియొక్క, భేదాః=భేదములు. పద్మము శఙ్ఖము మొదలైనవి తొమ్మిది నిధిభేదము లనుట. Auriferous gems.[మహాపద్మః, పద్మః శఙ్ఖః,మకరః, కచ్ఛపః, ముకున్దః, కున్దః, నీలః, ఖర్వః॥పు॥]ఇవి నవనిధి భేదములు.

ఇతి స్వర్గవర్గః.

స్వర్గముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

ద్యోదివౌ (ద్వే స్త్రియా) మభ్ర)0 వ్యోమ పుష్కర మమ్బరమ్ । నభో (ఽ)న్తరిక్షం గగన మనన్తం సురవర్త్మఖమ్

ద్యౌః॥ఓ॥-ద్యౌః-॥వ్॥స్త్రీ- అభ్రమ్- వ్యోమ॥న్॥పుష్కరమ్-అమ్బరమ్-నభః॥స్॥ - అన్తరిక్షమ్-గగనమ్-అనన్తమ్—సురవర్త్మ॥న్॥ ఖమ్-వియత్ -విష్ణుపదమ్॥న॥-ఆకాశమ్-విహాయః॥స్॥న్న ౧౬. ఆకాశము పేళ్ళు. The sky or atmosphere.

వియద్విష్ణు పదం (వాతు పుం) స్యాత్త్వాకాశవిహాయసీ॥ [విహాయసో౽పినాకో౽పి ద్యు రపి స్యాత్తదవ్యయమ్ । తారాపథ శ్శబ్దగుణో మేఘ ద్వార ం మహాబిలమ్]

[విహాయసః- నాకః ॥పు॥-ద్యుః॥అవ్య॥ – తారాపథః- శబ్దగుణః ॥పు॥- మేఘద్వారమ్ - మహాబిలమ్ ॥న॥ అధికపాఠము.]

ఇతి వ్యోమవర్గః.

ఆకాశముతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

దిశస్తు కకుభః కాష్ఠా ఆశాశ్చ హరితశ్చ (తాః)

దిశ్॥శ్॥ కకుభ్॥భ్॥-కాష్ఠాః - ఆశాః ॥అ॥ హరితః ॥త్॥సీ॥బ॥ ౫ దిక్సామాన్యనామములు. Quarters of the world, Region, Direction.

ప్రాచ్యవాచీ ప్రతీచ్య (స్తాః పూర్వ దక్షిణ పశ్చిమాః) ।

ప్రాచీ-అవాచీ (పా) అపాచీ-ప్రతీచీ॥సీ॥ 3- వరుసగాఁ బూర్వ East దక్షిణ South పశ్చిమ west దిక్కుల పేళ్ళు.

(ఉత్తరా ది) గుదీచీ (స్యా) ద్దిశ్యంతు (త్రిషు (దిగ్భవే) [అవాగ్భవ) మవాచీన ముదీచీన (ముదగ్భవమ్) । (ప్రత్యగ్భవం) ప్రతీచీనం ప్రాచీనం (ప్రాగ్భవం త్రిషు)॥]

ఉదీచీ॥సీ॥౧-ఉత్తరదిక్కు పేరు North.

దిశ్యమ్॥త్రి॥౧-దిక్కులందుఁ బుట్టిన వస్తువు పేరు, What is produced in a direction, [అవాచీనమ్ = దక్షిణదిక్కునఁ బుట్టినది, Southern. ఉదీచీనం=ఉత్తరదిక్కునఁబుట్టినది, Northern. ప్రతీచీనమ్=పడమటిదిక్కునఁబుట్టినది, Western. ప్రాచీనమ్=తూర్పుదిక్కునఁబుట్టినది, Eastern.]

ఇన్ద్రో వహ్నిః పితృపతి ర్నైరృతో వరుణో మరుత్ । కుబేర ఈశః (పతయః పూర్వాదీనాం దిశాం క్రమాత్)॥

ఇన్ద్రః-వహ్నిః-పితృపతిః-నైరృతః-వరుణః-మరుత్- కుబేరః- ఈశః ॥పు॥ ౮ క్రమాత్ = వరుసగా, పూర్వాదీనామ్=తూర్పు మొదలైన, దిశామ్=(ఎనిమిది) దిక్కులకు, పతయః = అధిపతుల పేళ్ళు. Regents of quarters and points.

ఐరావతః పుణ్డరీకో వామనః కుముదో౽ఞ్జనః । పుష్పదన్త స్సార్వ

ఐరావతః-పుణ్డరీకః- వామనః-కుముదః - అఞ్జనః-పుష్పదన్తః-సార్వభౌమః- సుప్రతీకః ॥పు॥ ౮-దిగ్గజాః-(వరుసగా ఎనిమిది) దిగ్గజముల పేళ్లు.

భామ స్సుప్రతీక (శ్చది
గ్గజాః॥ (కరి) ణ్యోఽస్య భ్ర
ముః కపిలా పిఙ్గలాఽను
పమా (క్రమాత్) । తా
మ్రపర్ణీ శుభ్రద న్తీ చా
ఙ్గనా చాఞ్జనావతీ ॥౨౭॥
(క్లీబావ్యయ) న్త్వపది
శం (దిశోర్మధ్యే) విదిక్
(స్త్రియామ్) । అభ్య న్త
రం త్వ న్తరాలం చక్ర
వాలం తు మణ్డలమ్
౨౮

Elephants belonging to the Eight Regents.
అభ్రముః-కపిలా-పిఙ్గలా- అనుపమా - తామ్రకర్ణీ - (పా) తామ్రకర్ణీ-శుభ్రద న్తీ-అఙ్గనా-అఞ్జనావతీ॥సీ॥౮-క్రమాత్=వరుసగా, కరిణ్యః=అష్టదిగ్గజముల భార్యలపేళ్ళు.

అపదిశమ్॥ న, అవ్య॥ - విదిక్॥సీ॥౨- దిశోర్మధ్యే=రెండుదిక్కుల నడుమనుండెడు మూలదిక్కు-పేళ్ళు Intermediate point. అభ్యన్తరమ్ - అన్తరాలమ్॥న॥౨-మధ్య ప్రదేశము పేళ్ళు, Included space. చక్రవాలమ్ - మణ్డలమ్॥న॥ ౨- మణ్డలాకారమైన వస్తువు పేళ్ళు. The sensible horizon or any arc and circumference.

అభ్రంమేఘో వారి
వాహః స్తనయిత్నుర్బ
లాహకః । ధారాధరో
జలధర స్తటిత్వా న్వారి
దోఽమ్బుభృత్ ॥ ఘన
జీమూత ముదిరజలము
గ్ధూమయోనయః కాద
మ్బినీ మేఘమాలా (త్రి
షు మే ఽభ్రన్త్రే ఽభ్రియ
మ్॥ స్తనితం గర్జితం
(మేఘనిర్ఘోషో) రసి
దిచ । శమ్పాశత హ్ర
దాహ్రాదిన్యైరావత్యః క్ష
ణ ప్రభా తటిత్సౌదామ
నీ ద్యుచ్చఞ్చలా చప
లాఽపిచ । స్ఫూర్జథుర

అభ్రమ్॥న॥ మేఘః- వారివాహః- స్తనయిత్నుః - బలాహకః- ధారాధరః- జలధరః-తటిత్వాన్ ॥త్॥ - వారిదః- అమ్బుభృత్ -ఘనః-జీమూతః-ముదిరః- జలముక్ ॥చ్॥ధూమయోనిః ॥పు॥ ౧౫-మేఘము పేళ్లు, A cloud.

కాదమ్బినీ-మేఘమాలా ॥సీ॥౨ మేఘపంక్తి, A line of clouds. అభ్రియమ్ ॥త్రి॥ ౧ - మేఘమునందుఁబుట్టిన జలాదులు. స్తనితమ్-గర్జితమ్-రసితమ్ ॥న॥ 3- మేఘముల ధ్వని - అనఁగా నుఱుము, The rattling of thunder. ఆది శబ్దము చేత స్వనిత ధ్వని తాదులగు పేళ్లు కలవు. శమ్పా(పా)సమ్పా-శతహ్రదా-హ్రాదినీ-ఐరావతీ-క్షణప్రభా-తటిత్ -సౌదామనీ- (పా) సౌదామినీ విద్యుత్ -చఞ్చలా-చపలా॥సీ॥ ౧౦- మెఱుపు

వ్రజనిర్ఘోషో మేఘజ్యోతి
రిరమ్మదః ॥౨౨॥ ఇన్ద్రా
యుధం శక్రధను (స్త
దేవ ఋజు) రోహితమ్॥
వృష్టిర్వర్షం తద్విఘాతే
వగ్రహావగ్రహౌ (స
మౌ) ॥౨౩॥ ధారాస
మ్పాత ఆసారః శీకరో
ఽమ్బుకణాః (స్మృతాః)
వర్షోపలస్తు కరకా (మే
ఘచ్ఛన్నేఽహ్ని) దుర్ది
నమ్ ॥౨౪॥

Lightning. స్ఫూర్జథుః- వ్రజనిర్ఘోషః(పా) వజ్రనిష్పేషః॥పు॥౨. వజ్రఘట్టనమువలనఁగలిగినమ్రోఁత, A clap of thunder. మేఘజ్యోతిః॥స్,న॥-ఇరమ్మదః॥పు॥౨-మేఘమునందున్న తేజస్సు, A flash of lightning. ఇన్ద్రాయుధమ్- శక్రధనుః॥మ్ న॥౨-ఇన్ద్రధనుస్సు, Rainbow. రోహితమ్॥న॥ ౧ఋజు=చక్కఁగా నున్న యింద్రధనుస్సు, Indra's bow unbent. వృష్టిః॥స్త్రీ॥-వర్షమ్॥న॥౨-వాన, Rain వగ్రహః-అవగ్రహః॥పు॥౨ తద్విఘాతే= ఆ వర్షము యొక్క విఘ్నమునందు వర్తించును. అనఁగా ననావృష్టి, Drought. ధారాసమ్పాతః - ఆసారః ॥పు॥౨-జడివాన, A hard shower. శీకరః-అమ్బుకణః॥పు॥ ౨-తుంపురులు, Thin rain. వర్షోపలః ॥పు॥-కరకా ॥స్త్రీ॥ (పా) కరకః॥పు॥ ౨-వడగండ్లు Hail. దుర్దినమ్॥న॥౧ మేఘచ్ఛన్నే=మేఘముచేతఁ గప్పబడిన, అహ్ని=దినము, A cloudy day

అన్తర్ధా వ్యవధా (పుంసి) త్వన్తర్ధిరపవారణమ్ అపిధాన తిరోధాన పిధానాచ్ఛాదనాని చ॥

అన్తర్ధా- వ్యవధా ॥స్త్రీ॥ అన్తర్ధిః ॥పు॥-అపవారణమ్- అపిధానమ్ - తిరోధానమ్ - పిధానమ్ - ఆచ్ఛాదనమ్ ॥న॥ ౭-కప్పుట పేళ్లు. Covering, disappearance, or concealment.

హిమాంశు శ్చన్ద్ర
మాశ్చన్ద్ర ఇన్దుః కుముద
బాన్ధవః । విధు స్సు
ధాంశు శ్శుభ్రాంశురో
షధీశో నిశాపతిః ॥౨౫॥
అబ్జో జైవాతృక స్సో
మో గ్లౌ ర్మృగాఙ్కః
కలానిధిః । ద్విజరాజ
శ్శశధరో నక్షత్రేశః
క్షపాకరః ౨౬.

హిమాంశుః- చన్ద్రమాః ॥స్॥ చన్ద్రః-ఇన్దుః- కుముదబాన్ధవః-విధుః- సుధాంశుః-శుభ్రాంశుః- ఓషధీశః-నిశాపతిః- అబ్జః- జైవాతృకః- సోమః- గ్లౌః- మృగాఙ్కః- కలానిధిః- ద్విజరాజః- శశధరః- నక్షత్రేశః - క్షపాకరః ॥పు॥ ౨౦ - చంద్రుని పేళ్లు, The moon.

కలా తు (షోడశో భాగో) బిమ్బో (౽స్త్రీ) మణ్డలం (త్రిషు) ॥

కలా॥సీ॥ ౧-చంద్రునియొక్క పదియాఱవపాలి పేరు, A digit; a phase of the moon. బిమ్బః ॥పు॥-మణ్డలమ్॥త్రి॥ ౨-చంద్రసూర్య మండలముల పేర్లు, The disc of the sun or moon.

భిత్తం శకల ఖణ్డే (వా పుం) స్యార్ధో౽ర్ధం (సమే౽ంశకే)॥ చన్ద్రికా కౌముదీ జ్యోత్స్నా ప్రసాద (స్తు) ప్రసన్నతా। కలఙ్కాఙ్కౌ లాఞ్ఛనంచ చిహ్నం లక్ష్మచ లక్షణమ్॥ ౭౯॥ [పాఠః కేతుర్ధ్వజో లిఙ్గం నిమిత్తం వ్యఞ్జనం పదమ్। ప్రజ్ఞానంచా ప్యభిజ్ఞానం లలామంచ లలామ చ]।

భిత్తమ్॥న॥-శకలమ్-ఖణ్డమ్॥న్న॥-అర్ధః॥పు॥౪-తునుక పేళ్లు, A part అర్ధశబ్దము సమాంశమును చెప్పునపుడు ॥న॥ Half. చన్ద్రికా-కౌముదీ-జ్యోత్స్నా॥సీ॥౩-వెన్నెలపేళ్ళు, Moonlight. ప్రసాదః ॥పు॥-ప్రసన్నతా ॥సీ॥ ౨-నిర్మలత్వము పేళ్ళు, purity, clearness; brightness. కలఙ్కః-అఙ్కః ॥పు॥-లాఞ్ఛనమ్-చిహ్నమ్-లక్ష్మ ॥న॥- లక్షణమ్॥న॥౬-గుఱుతు పేళ్లు, A spot or mark; stigma. [పాఠః॥సీ॥ కేతుః-ధ్వజః-లిఙ్గమ్-నిమిత్తమ్-వ్యఞ్జనమ్-పదమ్-ప్రజ్ఞానమ్-అభిజ్ఞానమ్- లలామమ్ - లలామ॥న॥ అధికపాఠము.]

సుషమా (పరమా శోభా) శోభా కాన్తి ర్ద్యుతి శ్ఛవిః। అవశ్యాయస్తు నీహారస్తుషార స్తుహినం హిమం॥౮౦॥ ప్రాలేయం మిహికాచాథ హిమానీ హిమసంహతిః। శీతం (గుణే తద్వదర్థా) స్సుషీమశ్శిశిరో జడః॥ ౮౧॥ తుషారశ్శీతల శ్శీతో హిమ (స్సప్తాన్యలిఙ్గకాః)। ధ్రువ ఔత్తానపాది

సుషమా॥సీ॥౧-పరమా=ఎక్కువైన, శోభా=కాంతి పేరు, Exquisite beauty. శోభా- కాన్తిః-ద్యుతిః-ఛవిః॥సీ॥౪-కాంతి పేళ్లు, Splendour. అవశ్యాయః-నీహారః-తుషారః॥పు॥-తుహినమ్-హిమమ్-ప్రాలేయమ్॥న॥మిహికా(పా)మహికా ॥సీ॥ ౭-మంచు పేళ్లు, Frost. హిమానీ-హిమసంహతిః ॥సీ॥౨మంచుయొక్క సమూహము పేళ్లు, A mass of snow. శీతమ్-౧.గుణవాచక మైనపుడు ॥న॥ శైత్యగుణము పేరు, Chillness. సుషీమః[పా]సుశీమః-శిశిరః-జడః-తుషారః-శీతలః-శీతః-హిమః॥ పు॥ ౭-శైత్యగుణముగలదాని పేళ్ళు, Frigid. ఇవి విశేష్యలింగములు. ధ్రువః-ఔత్తానపాదిః ॥పు॥

(స్యా) దగస్త్యః కుమ్భసమ్భవః। మైత్రావరుణి (రస్యైవ) లోపాముద్రా (సధర్మిణీ) । నక్షత్ర మృక్షం భం తారా తారకా ప్యుడు (వా స్త్రియామ్) ॥ దాక్షాయణ్యో (౽శ్వినీ త్యాది తారా) అశ్వయుగశ్వినీ । రాధా విశాఖా పుష్యేతు సిధ్యతిష్యౌ శ్రవిష్ఠా॥౨౨॥ (సమాః) ధనిష్ఠా (స్యుః) ప్రోష్ఠపదా భాద్రాపదా (స్స్త్రియః) ॥మృగశీర్షం మృగశిర (స్తస్మిన్నే) వాగ్రహాయణీ ॥౨౩॥ ఇల్వలా (స్తచ్ఛిరోదేశే తారకా నివసన్తి యాః) ।

౨ ధ్రువుని పేళ్లు, The polar star అగస్త్యః-కుమ్భసమ్భవః- మైత్రావరుణిః॥పు॥ 3 అగస్త్యుని పేళ్ళు, Star Canopus. లోపాముద్రా ॥స్త్రీ॥ ౧-అగస్త్యునిభార్యపేరు నక్షత్రమ్-ఋక్షమ్-భమ్॥న॥-తారా ॥స్త్రీ॥ తారకా-ఉడు ॥స్త్రీ॥ ౭ నక్షత్రము పేళ్ళు, A star. అశ్వినీత్యాది తారాః=అశ్వినీనక్షత్రము మొదలయినయిరువదియేడునక్షత్రములు, దాక్షాయణ్యః॥ ఈ,స్త్రీ,బ॥-దాక్షాయణులనబడు చున్నవి. Asterisms. అశ్వయుక్॥జ॥అశ్వినీ॥స్త్రీ॥ ౨-అశ్వినినక్షత్రము పేళ్లు, The head of Aries. రాధా-విశాఖా॥స్త్రీ॥ ౨-విశాఖానక్షత్రము పేళ్ళు, Stars in the southern scale. పుష్యమ్ ॥న॥ - సిధ్యః-తిష్యః ॥పు॥ 3-పుష్యనక్షత్రము, Stars in Cancer. శ్రవిష్ఠా-ధనిష్ఠా॥స్త్రీ॥ ౨ ధనిష్ఠ పేళ్లు, The Dolphin. ప్రోష్ఠపదాః॥స్త్రీ॥౧-పూర్వాభాద్ర పేరు. భాద్రపదాః ॥స్త్రీ॥౧-ఉత్తరాభాద్ర పేరు, The wing of pegasus. మృగశీర్షమ్-మృగశిరః ॥న॥ ఆగ్రహాయణీ॥స్త్రీ॥ 3 -మృగశీర్షము పేళ్ళు Orion. ఇల్వలాః॥ ౧-తచ్ఛిరోదేశే=ఆ మృగశీర్ష నక్షత్రము మీఁద, యాః తారకాః నివసన్తి-ఏనక్షత్రము లున్నవో అవి, Stars in the head of Orion.

బృహస్పతి స్సురాచార్యో గీష్పతి ర్ధిషణో గురుః॥ జీవ ఆఙ్గిరసో వాచస్పతి శ్చిత్రశిఖణ్డిజః । శుక్రో దైత్యగురుః కావ్య ఉశనా భార్గవః కవిః ॥అఙ్గారకః కుజో భౌమో లోహితాఙ్గో మ

బృహస్పతిః-సురాచార్యః- గీష్పతిః-ధిషణః-గురుః-జీవః-ఆఙ్గిరసః-వాచస్పతిః- చిత్రశిఖణ్డిజః ॥పు॥౯-బృహస్పతి పేళ్ళు, Jupiter. శుక్రః - దైత్యగురుః-కావ్యః-ఉశనా॥స॥భార్గవః-కవిః ॥పు॥ ౬ శుక్రుని పేళ్లు, Venus. అఙ్గారకః- కుజః-భౌమః-లోహితాఙ్గః-మహీసుతః॥పు॥౫అంగారకుని పేళ్లు Mars. రౌహిణేయః-బుధః- సౌమ్యః ॥పు॥ 3 -బుధుని పేళ్లు, Mercury. సౌరిః- శనైశ్చరః ॥పు॥

హీసుతః । రౌహిణేయో బుధస్సౌమ్యః (స్సమౌ) సౌరిశ్శనైశ్చరౌ [శనిమ న్దౌపఙ్గుకాలౌ ఛాయాపుత్త్రో౽సితో౽ర్కజః] తమస్తు రాహుస్స్వర్భానుస్సైంహికేయో విధుంతుదః । (సప్తర్షయో మరీచ్యత్రిముఖాశ్చిత్రశిఖండినః (రాశీనాముదయో) లగ్నం తేతు మేష వృషాదయః॥

౨-శని పేళ్ళు, Saturn. [శనిః-మన్దః-పఙ్గుః-కాలః-ఛాయాపుత్త్రః-అసితః-అర్కజః] అధిక పాఠము. తమః॥న్, స్న॥రాహుః-స్వర్భానుః-సైంహికేయః-విధుంతుదః ॥పు॥ ౫- రాహువుపేళ్లు, The ascending node.

మరీచ్యత్రిముఖాః=మరీచి, అత్రి,(అంగిరసుస్సు, పులస్త్యుఁడు, పులహుఁడు, క్రతువు, వసిష్ఠుఁడు) మొదలైన, సప్తర్షయః=సప్తర్షులు, చిత్రశిఖణ్డినః॥న్॥పు, బ॥-చిత్రశిఖండులు అనంబడుదురు. Ursa-major. లగ్నమ్॥న॥౧-రాసుల యుదయము, Ascension, the rising of the signs. ఆ రాసులు:- మేషము, Aries. వృషభము Taurus, మిథునము Gemini; కర్కటకము Cancer, సింహము Leon, కన్య Virgo, తుల Libra, వృశ్చికము Scorpio, ధనుస్సు Sagittarius, మకరము Capricorn, కుంభము, Aquarius, మీనము Pisces, అను పన్నెండును signs of Zodiac.

/ సూర సూర్యార్యమాదిత్య ద్వాదశాత్మ దివాకరాః॥౧౦౦॥ భాస్కరాహస్కర బ్రధ్న ప్రభాకర విభాకరాః । భాస్వద్వివస్వత్సప్తాశ్వ హరిదశ్వోష్ణరశ్మయః॥

వికర్తనార్క మార్తణ్డ మిహిరారుణ పూషణః । ద్యుమణి స్తరణి ర్మిత్త్ర శ్చిత్రభాను ర్విరోచనః ॥ విభావసు ర్గ్రహపతి స్త్విషాంపతి రహర్పతిః । భానుర్హంస స్సహస్రాంశు స్తపన స్సవితా రవిః॥ [కర్మసాక్షీ జగచ్చక్షు రంశుమాలీ త్రయీతను

సూరః (పా) శూరః - సూర్యః- అర్యమా ॥న్॥-ఆదిత్యః-ద్వాదశాత్మా॥న్॥-దివాకరః-భాస్కరః-అహస్కరః-బ్రధ్నః- ప్రభాకరః - విభాకరః- భాస్వాన్ ॥త్॥ -వివస్వాన్ ॥త్॥ -సప్తాశ్వః - హరిదశ్వః - ఉష్ణరశ్మిః-వికర్తనః-అర్కః మార్తణ్డః (పా)మార్తాణ్డః- మిహిరః- అరుణః - పూషా॥న్॥-ద్యుమణిః- తరణిః- మిత్త్రః- చిత్రభానుః - విరోచనః-విభావసుః - గ్రహపతిః - త్విషాంపతిః- అహర్పతిః-భానుః-హంసః-సహస్రాంశుః తపనః-సవితా ॥ఋ॥- రవిః ॥పు॥ ౩౭ సూర్యుని పేళ్లు, The Sun. [కర్మసాక్షీ॥న్॥ - జగచ్చక్షుః ॥ష్॥-అంశుమాలీ॥న్॥-త్రయీతనుః - ప్ర

నుః । ప్రద్యోతనో దినమణిః ఖద్యోతో లోకబాన్ధవః । ఇనో భగో ధామనిధిః పద్మినీవల్లభో హరిః॥]

ద్యోతనః-దినమణిః-ఖద్యోతః-లోకబాన్ధవః-ఇనః భగః-ధామనిధిః-పద్మినీవల్లభః-హరిః] అ-పా. [పద్మాక్షస్తేజసాంరాశిశ్ఛాయానాథస్తమిస్రహా పద్మాక్షః-తేజసాంరాశిః-ఛాయానాథః-తమిస్రహా॥ అధిక పాఠము.]

మాఠరః పిఙ్గలో దణ్డ (శ్చణ్డాంశోః పారిపార్శ్వకాః) । సూరసూతోఽరుణోఽనూరుః కాశ్యపిర్గరుడాగ్రజః ॥౧౦౪॥ పరివేషస్తు పరిధి రుపసూర్యకమణ్డలే । కిరణోస్రమయూఖాంశుగభస్తిఘృణిధృష్ణయః ॥ భానుః కరో మరీచిః (స్త్రీపుంసయోః) ర్దీధితిః (స్త్రియామ్) । (స్యుః) ప్రభా రుగ్రుచి స్త్విట్ భా భాశ్ఛవిద్యుతిదీప్తయః ॥౧౧౬॥ రోచిః శోచి (రుభే క్లీబే) ప్రకాశో ద్యోత ఆతపః । కోష్ణం కవోష్ణం మన్దోష్ణం కదుష్ణం (త్రిషు తద్వతి)॥ ౧౦౭॥ తిగ్మంతీక్ష్ణం ఖరం (తద్వత్) మృగతృష్ణా మరీచికా ।

ఇతి దిగ్వర్గః

మాఠరః-పిఙ్గలః-దణ్డః ॥పు॥ 3-చణ్డాంశోః=సూర్యునియొక్క-పారిపార్శ్వకాః=పార్శ్వమునందుండు అంగదేవతల పేళ్ళు, Attendants of the Sun. సూరసూతః-అరుణః-అనూరుః-కాశ్యపిః-గరుడాగ్రజః ॥పు॥ ౬-సూర్యునిసారథి పేళ్లు, The dawn, the charioteer of the Son. పరివేషః. (పా) పరివేశః-పరిధిః ॥పు॥ ఉపసూర్యకమ్-మణ్డలం ॥న॥ ౪-ఒకానొకప్పుడు సూర్యునిచుట్టును జూడఁబడు కుండలాకారమైన తేజోవిశేషము పేళ్లు, Halo. కిరణః ఉస్రః-మయూఖః-అంశుః-గభస్తిః-ఘృణిః-ధృష్ణిః-(ప) వృష్ణిః-భానుః-కరః-॥పు॥ మరీచిః ॥పు॥ దీధితిః ॥సీ॥ ౧౧ సూర్యకిరణము పేళ్లు, A ray. ప్రభా-రుక్ ॥చ॥-రుచిః-త్విట్ ॥ష॥-భా-భాః ॥స॥-ఛవిః-ద్యుతిః-దీప్తిః ॥సీ॥ రోచిః ॥స॥ శోచిః ॥స॥-న॥ ౧౧ సూర్యకాంతి పేళ్లు, Light. ప్రకాశః-ద్యోతః-ఆతపః ॥పు॥ 3-ఎండ పేళ్లు, Sunshine. కోష్ణమ్-కవోష్ణమ్-మన్దోష్ణమ్-కదుష్ణమ్ ॥న॥ ౪-ఇంచుక వేఁడిమి పేళ్ళు, Warmth. ఇంచుక వేఁడిమిగల వస్తువుఁ జెప్పునపుడు ॥త్రి॥ తిగ్మమ్-తీక్ష్ణమ్-ఖరమ్ ॥న॥ 3-వేఁడిమి పేళ్లు, Heat. కోష్ణాదిశబ్దములవలె వేఁడిమిగల వస్తువును జెప్పునపుడు ॥త్రి॥ మృగతృష్ణా ॥ మరీచికా ॥సీ॥ ఎండమావుల పేళ్ళు, Mirage, దిక్కులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

కాలోదిష్టో ఽ ప్యనే హా ఽపిసమయో ఽ (ప్య థ) పక్షతిః ॥౧౦౮॥ ప్రతి ప(ద్వే ఇమే స్త్రీ త్వే) త దాద్యాస్తిథయో (ద్వ యోః) ఘస్రోది నాహ సీ (వాతు క్లీబే) దివస వాసరౌ ॥౧౦౯॥ ప్ర త్యూషో ఽ హర్ముఖం క ల్య ముషః ప్రత్యూషసీ అపి । ప్రభాతంచ దినా న్తేతు సాయంసన్ధ్యా పి తృప్రసూః ॥౧౧౦॥ (ప్రా)హ్ణా ఽ పరాహ్ణమ ధ్యాహ్నా) స్త్రిసన్ధ్య

కాలః-దిష్టః-అనేహాః॥స॥-సమయః॥పు॥౪-కాలము పేళ్లు, Time. పక్షతిః-ప్రతిపత్ ॥ద్,స్త్రీ॥౨-పాడ్యమి (ప్రథమ) First lunar day. తిథయః॥పు,ఇ,బ॥౧-పాడ్యమి మొదలయినతిథులు, A lunar day. ఘస్రః॥పు॥ దినమ్- అహః॥న్,న॥ - దివసః-వాసరః॥పు॥౫-దినము పేళ్లు. A day-ప్రత్యూషః॥పు॥-అహర్ముఖం-కల్యమ్ - ఉషః-ప్రత్యూషః ॥స॥- ప్రభాతమ్ ॥న॥౬- ప్రాతఃకాలము పేళ్లు, The dawn. దినాన్తః-సాయః॥పు॥ (ప్రా)సాయమ్॥ అవ్య॥౨-సాయంకాలము పేళ్లు, Evening. సంధ్యా- పితృప్రసూః॥ ఊ,స్త్రీ॥౨- సంధ్యాకాలము పేళ్లు, Twilight, [వ్యుష్టం విభాతం ద్వేక్లీబేపుంసి గోసర్గ ఇష్యతే॥] అధికపాఠము.

త్రిసన్ధ్యమ్॥న॥ ౧ ప్రాహ్ణాపరాహ్ణ మధ్యాహ్నము లనఁబడు దినాద్యన్తమధ్యభాగముల సమూహము, Forenoon, After-noon and Mid-day.

(అథ) శర్వరీ । నిశానిశీ థినీరాత్రి స్త్రీ యామా క్షణదా క్షపా ॥౧౧౧ విభావరీ తమస్విన్యౌ రజనీ యామినీ తమీ । తమిస్రా (తామసీరాత్రి) జ్యోత్స్నీ (చన్ద్రికా యా న్వితా) ॥ ౧౧౨॥ ఆగామి వర్తమానాహ ర్యుక్తాయాం నిశి పక్షిణీ

శర్వరీ - నిశా-నిశీథినీ-రాత్రిః- త్రియామా-క్షణదా-క్షపా-విభావరీ-తమస్వినీ-రజనీ(ప)రజనిః -యామినీ-తమీ (ప) తమా ॥స్త్రీ॥ ౧౨ రాత్రి పేళ్లు, Night.

తమిస్రా॥స్త్రీ॥ ౧-తామసీరాత్రిః- గాఢాంధకారము గలరాత్రి. A dark night.

జ్యోత్స్నీ ॥స్త్రీ॥ ౧-చన్ద్రికయా=వెన్నెలతోడ,అన్వితా=కూడినరాత్రి పేరు, A moon-lightnight.

పక్షిణీ ॥స్త్రీ॥ ౧- ఆగామివర్తమానాహర్యుక్తాయాం నిశి=వచ్చునట్టిపగటితోను నడచెడు పగటితోను గూడినరాత్రి, A night and two days.

గణరాత్రం (నిశా బహ్వ్యః) ప్రదోషో రజ

గణరాత్రమ్॥న॥౧-నిశాః-బహ్వ్యః=పెక్కురాత్రులు పేరు, A multitude of Nights. ప్రదోషః

నీముఖమ్॥ ౧౧౩

॥పు॥ - రజనీముఖమ్॥ న॥ ౧ - ప్రదోషకాలము పేళ్లు, The beginning of night.

అర్ధరాత్రనిశీథౌ (ద్వౌ) (ద్వౌ) యామప్రహరౌ

అర్ధరాత్రః-నిశీథః॥పు॥౨- అర్ధరాత్రము పేళ్లు॥ Midnight.

యామః-ప్రహరః॥ పు॥ ౨- జాము పేళ్లు, A period of three hours.

(సమౌ)। (స) పర్వసన్ధిః (ప్రతిపత్పఞ్చదశ్యోర్యదన్తరమ్)॥ ౧౧౪

పర్వసన్ధిః॥పు॥ (ప)పర్వ॥న్,స॥సన్ధిః॥పు॥ ౧- పున్నమకును పాడ్యమికిని, అమావాస్యకును పాడ్యమికినినడుమనున్న కాలము పేరు, The junction of the fifteenth and first of a lunar fortnight.

పక్షాన్తౌ పఞ్చదశ్యౌ (ద్వే)

పక్షాన్తః॥పు॥- పఞ్చదశీ॥ ఈ,సీ॥ ౨-పున్నమకును అమావాస్యకును పేళ్ళు.

పౌర్ణమాసీ తు పూర్ణిమా। (కలాహీనే సా) ఉనుమతిః (పూర్ణే) రాకా (నిశాకరే) ॥౧౧౫॥

పౌర్ణమాసీ - పూర్ణిమా॥సీ॥౨-పున్నమ పేళ్లు, Day of full moon. నిశాకరే=చంద్రుఁడు కలాహీనే (సతి)= ఒక కళచేఁ దక్కువైనవాఁడుగా నున్నప్పుడు, సా-ఆపున్నమ,అనుమతిః॥సీ॥౧-అనుమతి యనంబడును,Moon one digit less than full పూర్ణే (సతి)=పదాఱుకళలతోఁ గూడియున్నప్పుడు, రాకా॥సీ॥ రాక యనంబడును, Moon quite full.

అమావాస్యా త్వమావస్యా దర్శః సూర్యేన్దుసఙ్గమః। (సా దృష్టేన్దు) సినీవాలీ (సా నష్టేన్దుకలా) కుహూః॥

అమావస్యా - అమావాస్యా॥సీ॥దర్శః-సూర్యేన్దుసఙ్గమః॥పు॥ ౪-అమావాస్య పేళ్లు, Day of new moon. సినీవాలీ॥సీ॥౧-దృష్టేన్దుః సా=చంద్రకళ కనబడిన అమావాస్య పే[illegible] [illegible]హూః॥సీ॥౧-నష్టేన్దుకలా సా=చంద్రకళ [illegible]ని యమావాస్య పేరు. [An eclipse.

ఉపరాగో గ్రహో (రాహుగ్రస్తే త్విన్దౌ చ పూష్ణి చ)। సోపప్లవోపరక్తౌ (ద్వౌ)

ఉపరాగః-గ్రహః॥పు॥ ౨-గ్రహణము పేళ్ళు. సోపప్లవః- ఉపరక్తః॥ పు॥ ౨ రాహుగ్రస్తే= రాహువుచేత గ్రసింపఁబడిన, ఇన్దౌ=చంద్రునికిని, పూష్ణి=సూర్యునికి పేళ్లు, Eclipsed sun or moon.

అగ్న్యుత్పాత ఉపా

అగ్న్యుత్పాతః-ఉపాహితః॥పు॥౨-ధూమ

హితః॥ ౧౧౭॥

(ఏకయోక్త్యా) పుష్పవన్తౌ (దివాకరనిశాకరౌ)

(అష్టాదశనిమేషాస్తు) కాష్ఠా

(త్రింశత్తు తాః) కలా॥ ౧౧౮

(తాస్తు త్రింశత్) క్షణ

(స్తే తు) ముహూర్తో (ద్వాదశాఽస్త్రియామ్)। (తే తు త్రింశ) దహోరాత్రః

పక్ష (స్తే దశ పఞ్చ చ॥) ౧౧౯॥

(పక్షౌ పూర్వాపరౌ) శుక్లకృష్ణౌ

మాసస్తు (తావుభౌ)

(ద్వౌ ద్వౌ మాఘాదిమాసౌ స్యా) దృతు (స్తై) రయనం (త్రిభిః)॥ ౧౨౦

(అయనే ద్వే గతి రుదగ్దక్షిణాఽర్కస్య) వత్సరః॥

కేతువు పేళ్ళు, A meteor or comet.

పుష్పవన్తౌ॥ (ప) పుష్పదన్తౌ॥ అ, పు॥ ద్వి॥ ౧-ఏకయా ఉక్త్యా = ఒకమాటచేత, దివాకర నిశాకరౌ= సూర్యచంద్రులపేరు, Sun & Moon.

కాష్ఠా ॥స్త్రీ॥ ౧-అష్టాదశనిమేషాః = పదునెనిమిది ఱెప్పపాట్లకాలము పేరు, Time measured by 18 twinklings.

కలా ॥స్త్రీ॥ ౧-తాః త్రింశత్ = అట్టి కాష్ఠలు ముప్పది గూడిన కాలము పేరు, Eight seconds.

క్షణః ॥పు॥ ౧-తాః త్రింశత్ = అట్టికళలు ముప్పది గూడినకాలము పేరు, Four minutes.

ముహూర్తః॥ ప్న॥ ౧-తే ద్వాదశ - అట్టిక్షణములు పండ్రెండుగూడిన కాలము పేరు, 48 minutes.

అహోరాత్రః॥పు॥ ౧-తే త్రింశత్ =అట్టిముహూర్తములు ముప్పదిగూడినకాలము, A day and night.

పక్షః॥పు॥౧- తేదశపఞ్చ చ=అట్టి యహోరాత్రములు పదునేనుగూడినకాలము, A fort-night.

శుక్లః ॥పు॥ ౧-కృష్ణః ॥పు॥ ౧ - వరుసగా పూర్వపక్షము (Light fort-night) నకును, అపరపక్షము (dark fort-night) నకును పేళ్ళు.

మాసః ॥పు॥ ౧-తౌ ఉభౌ=ఆ శుక్లకృష్ణపక్షములు రెండు గూడినకాలము పేరు; A month.

ఋతుః ॥పు॥ ౧-మాఘమాసము మొదలు రెండేసి నెలలుగూడిన కాలము పేరు. A season.

అయనమ్॥న॥౧-తైః త్రిభిః= అట్టిఋతువులు మూఁడు గూడిన కాలము పేరు, A half-year.

వత్సరః॥పు॥౧-సూర్యుని యుత్తరపుదిక్కున సంచారముగాను దక్షిణపుదిక్కున సంచారముగాను నుండు దక్షిణోత్తరాయణములు రెండును సంవ

త్సర మనఁబడును. ఇదియే యొక యేఁడు A year. మాఘాది శ్రావణపర్యంతము సూర్యుని యుత్తర గతి, ఉత్తరాయణము, Sun's progress to the north of the equator. శ్రావణాది మాఘపర్యంతము దక్షిణగతి, దక్షిణాయనము, Sun's progress to the south of the equator. అట్టి అయనములు రెండుగూడిన కాలము సంవత్సరమనుట, A year.

(సమరాత్రి న్దివే కాలే) విషువ ద్విషువం (చ తత్)|| ౧౨౦||

విషువత్-విషువమ్||న||౨-సమమైన రేయుం బగలుగల కాలము-అనఁగా రాత్రియును, బగలును సమమైన కాలము పేళ్ళు, Equinox.

(పుష్యయుక్తా పౌర్ణమాసీ) పౌషీ

పౌషీ||సీ||౧-పుష్యయుక్తా - పుష్యనక్షత్రముతోఁ గూడిన, పౌర్ణమాసీ-పున్నమ పేరు.

(మాసే తు యత్ర సా నామ్నా స) పౌషో (మాఘాద్యా శ్చైవ మేకాదశాఽపరే)|| ౧౨౧||

పౌషః||పు||౧-ఏమాసమున నాపున్నమ వచ్చునో, ఆ మాసము పౌష మనంబడును. తక్కిన మాఘమాసము మొదలగు పదునొకండును నిట్లు తెలియఁదగినవి.

మార్గశీర్షే సహా మార్గ ఆగ్రహాయణికః|| (శ్చ సః)

మార్గశీర్షః- సహాః ||స|| మార్గః - ఆగ్రహాయణికః-||పు|| ౪ - మార్గశీర్షము పేళ్లు, December-January.

పౌషే తైష సహస్యౌ (ద్వౌ)

పౌషః - తైషః-సహస్యః ||పు|| ౩ పుష్యమాసము పేళ్ళు, January-February.

తపా మా (ఘే ఽథ)ఫాల్గునే|| (స్యా) త్తపస్యః ఫాల్గునికః

తపాః||స||-మాఘః||పు|| ౨-మాఘమాసము పేళ్ళు, February-March.

ఫాల్గు[illegible]ల్గునికః ||పు|| ౩-ఫాల్గునమాసము [illegible] March-April.

(స్యా) చ్చైత్రే చైత్రికో మధుః||

చైత్రః - చైత్రికః - మధుః ||పు|| ౩ చైత్రమాసము పేళ్ళు, April-May.

వైశాఖే మాధవో రాధో

వైశాఖః - మాధవః- రాధః ||పు|| ౩-వైశాఖ మాసము పేళ్ళు, May-June.

శరత్సమాః॥

సంవత్సరము పేళ్లు, A year.

మాసేన స్యా ద హోరాత్రః పైత్రో వ ర్షేణ దైవతః॥ ౧౨౯॥ [దివ్యై ర్వర్షసహస్రై ర్ద్వాదశభి ర్దైవతం యుగమ్॥]

మనుష్యుల యొక మాసము చేత పితృదేవతలకు నొక యహోరాత్రము, A patriarchal day. అందు శుక్లపక్షము పగలు, కృష్ణపక్షము రాత్రి. మనుష్యుల యొక సంవత్సరము దేవతలకు నొక యహోరాత్రము. అందు నుత్తరాయణము పగలు, దక్షిణాయనము రాత్రి; అట్టి మున్నూటఱువది యహోరాత్రములు దేవతల కొక సంవత్సరము. అట్టి పండ్రెండు వేల సంవత్సరములు దేవతలకు నొక యుగము. దేవసంబంధమైన రెండు వేల యుగములు బ్రహ్మకు నొక యహోరాత్రము.

దైవే యుగ సహస్రే ద్వే బ్రాహ్మః కల్పౌతు (తౌ నృణామ్॥)

తౌ=ఆ యహోరాత్రములు, నృణామ్=మనుష్యులకు, కల్పౌ=రెండుకల్పములు. అందుఁ బగలుదయకల్పము, రాత్రి క్షయకల్పము.

మన్వన్తరం (తుదివ్యానాం యు గా నా మేకసప్తతిః)॥ ౧౩౦

మన్వన్తరమ్॥న॥౧-దివ్యానాం యుగానామ్=దేవయుగములయొక్క, ఏకసప్తతిః = డెబ్బది యొకటి గూడిన కాలము పేరు.

సంవర్తః ప్రలయః కల్పః క్షయః కల్పాన్త (ఇత్యపి। అ స్త్రీ)పఙ్కం (పుమాన్) పాప్మా పాప కిల్బిషకల్మషమ్ ॥౧౩౧॥ కలుషం వృజినై నో ఽఘ మంహో దురితదుష్కృతమ్। (స్యా)ద్ధర్మ (మస్త్రియాం) పుణ్యశ్రేయసీ సుకృతం వృషః॥

సంవర్తః-ప్రలయః-కల్పః-క్షయః-కల్పాన్తః॥పు॥౫-ప్రళయకాలము పేళ్ళు, Destruction of the world.

పఙ్కమ్॥న॥-పాప్మా॥న్,పు॥- పాపమ్-కిల్బిషమ్-కల్మషమ్-కలుషమ్-వృజినమ్-ఏనః ॥న్॥-అఘమ్-అంహః-॥న్॥దురితమ్-దుష్కృతమ్॥న॥౧౨-పాపము పేళ్ళు, Sin.

ధర్మమ్ ॥న॥ పుణ్యమ్-శ్రేయః॥న్॥- సుకృతమ్॥ న॥-వృషః ॥పు॥ ౫ - పుణ్యము పేళ్ళు, Virtue or moral merrit.

ముత్ప్రీతిః ప్రమదో హర్షః ప్రమోదామో-

ముత్ ॥ద్॥-ప్రీతిః॥స్త్రీ॥-ప్రమదః - హర్షః - ప్రమోదః-ఆమోదః-సమ్మదః-ఆనన్దథుః-ఆనన్దః-

ద నమ్మదాః । (స్యా) దానన్దథు దానన్దశ్శర్మ శాత సుఖానిచ ॥౧౩౩॥

పు॥-శర్మ ॥న్॥ శాతమ్ (సా) సాతమ్-సుఖమ్॥న॥ ౧౨-సంతోషము పేళ్ళు, Joy or pleasure.

శ్వశ్శ్రేయసంశివసంభ ద్రంకల్యాణం మఙ్గళం శుభమ్ । భావుకం భవి కం భవ్యం కుశలం క్షే మ (మస్త్రియామ్) ॥౧౩౪॥ శ స్తం చా

శ్వశ్శ్రేయసమ్- శివమ్- భద్రమ్-కల్యాణమ్- మఙ్గళమ్-శుభమ్-భావుకమ్- భవికమ్- భవ్యమ్- కుశలమ్ ॥న॥ క్షేమమ్॥పు॥- శస్తమ్ ॥న॥ ౧౨- శుభము పేళ్ళు, Happiness, happy or right.

ఈశబ్దములలో పాపపుణ్యశబ్దములు రెండును సుఖశబ్దము మొదలయిన పదుమూఁడు శబ్దములు ను ద్రవ్యవాచకము లైనపుడు మూఁడులింగముల యందు వర్తించును.

(థత్రిషుద్రవ్యే పాప పుణ్యసుఖాదిచ) ।

మతల్లికా మచర్చికా ప్రకాణ్డముద్ధతల్లజౌ॥ (ప్రశస్త వాచకా న్యమూ) న్యయః (శ్శుభావ హోవిధిః) । దైవందిష్టం భాగధేయం భాగ్యం (స్త్రీ) నియతి ర్విధిః॥

మతల్లికా-మచర్చికా ॥స్త్రీ॥ - ప్రకాణ్డమ్ ॥న॥ ఉద్ధః- తల్లజః ॥పు॥ ౫ - శ్రేష్ఠవాచకములు, Excellent ones. అయః ॥పు॥ ౧ శుభమును జేయు సత్కర్మము పేరు, Good Fortune.

దైవమ్-దిష్టమ్-భాగధేయమ్-భాగ్యమ్ ॥న॥ నియతిః ॥స్త్రీ॥-విధిః॥పు॥౬-పూర్వకృతమైన శుభా శుభకర్మము పేళ్ళు, Destiny or luck.

హేతు(ర్నా)కారణం బీజం నిదానం త్వాది కారణమ్ । క్షేత్రజ్ఞ ఆ త్మాపురుషః ప్రధానం ప్రకృతిః (స్త్రియామ్) ॥౧౩౫॥

హేతుః॥పు॥- కారణమ్-బీజమ్-॥న॥౩-కారణ ము పేళ్ళు, A cause. నిదానమ్-ఆదికారణమ్ ॥న॥ ౨- మొదటికారణము పేళ్ళు, A primary cause. క్షేత్రజ్ఞః-ఆత్మా॥న్॥-పురుషః ॥పు॥ ౩జీవుఁడు, The soul ప్రధానమ్ ॥న॥- ప్రకృతిః ॥స్త్రీ॥ ౨- ప్రకృతి పేళ్ళు, The cause of the material world.

(విశేషఃకాలి) కోఽవ స్థా (గుణా) స్సత్త్వంరజ స్తమః । జనుర్జననజన్మా ని జని రుత్పత్తి రుద్భ వః॥ ౧౩౬॥

అవస్థా॥స్త్రీ॥౧-కాలముచేతఁ జేయబడిన యౌ వనాదిరూపమైన విశేషముపేరు, State or condition. సత్త్వమ్-రజః-తమః॥న్॥న॥౩- ప్రకృతి గుణములు, Attributes and essential qualities of matter- జనుః॥స్॥జననమ్-జన్మ ॥న్॥న॥జనిః-

॥స్త్రీ॥ (ప) ।పు। ఉత్పత్తిః ।స్త్రీ। ఉద్భవః ।పు। ౬ - పుట్టుక పేళ్లు, Birth or production.

ప్రాణీతు చేత నో జన్మీ జన్తు జన్యు శరీరిణః । జాతి ర్జాతంచ సామాన్యం వ్యక్తి స్తు (పృథగాత్మతా) ॥౧౩౯॥ చిత్తం తు చేతో హృదయం స్వాన్తం హృన్మానసం మనః ।

ఇతి కాలవర్గః.

ప్రాణీ॥న్॥-చేతనః-జన్మీ।న్।-జన్తుః-జన్యుః-శరీరి।న్।పు।౬ - మనుష్యులు మొదలుగాఁగల ప్రాణుల పేళ్లు, An animal or sentient being. జాతిః ।స్త్రీ। జాతమ్-సామాన్యమ్-।న।3-ఘటత్వాదిజాతి పేళ్లు- Kind or sort. వ్యక్తిః ।స్త్రీ।౧-పృథగాత్మతా=జాతికాశ్రయమైన ఘటాదివ్యక్తి పేరు, Individuality. చిత్తమ్-చేతః ।న్। -హృదయమ్-స్వాన్తమ్- హృత్ ।ద్।-మానసం-మనః॥న్॥న॥ ౭-మనస్సు పేళ్లు, The mind or faculty of reason.

కాలముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

బుద్ధి ర్మనీషా ధిషణా ధీః ప్రజ్ఞా శేముషీ మతిః॥ ప్రేక్షోపలబ్ధి శ్చిత్సంవి త్ప్రతిపజ్జ్ఞప్తిచేతనాః । ధీ (ర్ధారణావతీ మేధా) సంకల్పః (కర్మ మానసమ్)॥ ౧౪౧॥

బుద్ధిః-మనీషా-ధిషణా- ధీః-ప్రజ్ఞా- శేముషీ- మతిః-ప్రేక్షా-ఉపలబ్ధిః-చిత్ -సంవిత్ - ప్రతిపత్ ॥ద్॥- జ్ఞప్తిః॥-చేతనా॥స్త్రీ॥౧౪-బుద్ధి పేళ్ళు, Understanding or intellect. మేధా॥స్త్రీ॥౧-ధారణావతీ= ధారణాశక్తిగల. ధీః=బుద్ధి, Retentive intellect A comprehensive mind. సంకల్పః॥పు॥మానసం కర్మ=మనోవ్యాపారము, A resolve [అవధానం, సమాధానం ప్రణిధానం(తథైవచ)సమాధానము]

చిత్తాభోగో మనస్కార శ్చర్చా సఙ్ఖ్యా విచారణా । అధ్యాహార స్తర్క ఊహో విచికిత్సా తు సంశయః॥ ౧౪౨॥ సన్దేహ ద్వాపరౌ (బాధ)

చిత్తాభోగః - మనస్కారః ॥పు॥ ౨- మనస్సు నిండుకొనియుండుట పేళ్ళు, Attention of the mind to its own dealings. చర్చా - సంఖ్యా - విచారణా॥స్త్రీ॥3-ప్రమాణముచేత నర్థము పరీక్షించుట పేళ్లు, Consideratiom exercise of judgment. అధ్యాహారః-తర్కః-ఊహః॥పు॥3-తర్కవనుపూరించుటకై యొక్కవపదమును దెచ్చుకొనుటకు పేళ్లు, Supplying an ellipsis. అపూర్వముగా నుత్ప్రేక్షించుటకు పేళ్ళని కొందఱు, Inferring.

(సమౌ) నిర్ణయనిశ్చయౌ । మిథ్యాదృష్టిర్నాస్తికతా

వ్యాపాదోద్రోహచిన్తనమ్॥౧౪౩॥

(సమౌ) సిద్ధాన్తరాద్ధాన్తౌ

భ్రాన్తిర్మిథ్యామతిర్భ్రమః।

సంవిదాగూః ప్రతిజ్ఞానం నియమాశ్రవసంశ్రవాః ॥౧౪౪॥ అఙ్గీకారాభ్యుపగమ ప్రతిశ్రవ సమాధయః।

(మోక్షే ధీః) జ్ఞాన (మన్యత్రి) విజ్ఞానం శిల్పశాస్త్రయోః॥ ౧౪౫॥

ముక్తిః కైవల్యనిర్వాణశ్రేయో నిశ్శ్రేయసామృతమ్ । మోక్షో ఽపవర్గో ఽ

థాఽజ్ఞానమవిద్యాఽహంమతిః స్త్రియామ్॥

రూపం శబ్దో గన్ధ రస

విచికిత్సా॥సీ॥-సంశయః-సందేహః-ద్వాపరః॥పు॥ ౪-సందేహము పేళ్ళు, Doubt or uncertainty. [విమర్శో భావనా చైవ వాసనా చ నిగద్యతే]

నిర్ణయః-నిశ్చయః ॥పు॥_౨నిశ్చయము పేళ్లు, Certainty, or ascertainment. మిథ్యాదృష్టిః-నాస్తికతా॥సీ॥_౨-పరలోకము లేదనుబుద్ధి పేళ్లు, Heresy, or heterodox.

వ్యాపాదః॥పు॥-ద్రోహచిన్తనమ్॥న॥ ౨-ద్రోహము తలంచుట పేళ్ళు, An injurioes design.

సిద్ధాన్తః- రాద్ధాన్తః॥ పు॥ ౨-సిద్ధాంతము పేళ్ళు, A demonstrated truth.

భ్రాన్తిః మిథ్యామతిః ॥సీ॥ భ్రమః ॥పు॥౩-భ్రాంతి పేళ్ళు, Error or mistake, illusion.

సంవిత్ ॥ద్॥అగూః॥ఊ॥(స)ఆగూః॥ర్,సీ॥-ప్రతిజ్ఞానమ్ ॥న॥-నియమః- ఆశ్రవః- సంశ్రవః- అఙ్గీకారః - అభ్యుపగమః-ప్రతిశ్రవః-సమాధిః॥పు॥ ౧౦- అంగీకారము పేళ్లు, An agreement, promise, Assent.

జ్ఞానమ్ ॥న॥ ౧-మోక్షమునందలి బుద్ధిపేరు. Knowledge which tends to the emancipation of the souls. True knowledge.

విజ్ఞానమ్॥న॥౧-మోక్షముకంటె వేఱైన శిల్పచిత్రాదిశాస్త్రమునందున్న బుద్ధిపేరు, Knowledge of arts.

ముక్తిః॥సీ॥కైవల్యమ్ నిర్వాణమ్- శ్రేయః॥స॥-నిశ్శ్రేయసమ్-అమృతమ్॥న॥-మోక్షః-అపవర్గః॥పు॥ ౮-మోక్షము పేళ్లు, Beatitude. Absolution or that which tends to exempt the souls from further transmigration.

అజ్ఞానమ్॥న॥- అవిద్యా-అహంమతిః॥సీ॥ ౩-అజ్ఞానము పేళ్లు, Spiritual ignorance.

విషయాః-గోచరాః-ఇన్ద్రియార్థాః॥పు॥బ॥౩-

స్పర్శాశ్చ విషయా (అమీ) । గోచరా ఇన్ద్రియార్థాశ్చ హృషీకం విషయీన్ద్రియమ్॥ కర్మేన్ద్రియంతు (పాయ్వాది మనో నేత్రాది) ధీన్ద్రియమ్।

రూపము,శబ్దము,గంధము,రసము,స్పర్శము నను నీ యయిదు విషయముల పేళ్ళు, Five objects of sense. హృషీకమ్-విషయి॥న॥-ఇన్ద్రియమ్॥న॥3-ఇంద్రియము పేళ్లు, An organ of sense కర్మేన్ద్రియమ్॥న॥1- పాయ్వాది=పాయూపస్థవాక్పాణి పాదముల పేళ్లు, An organ of action. ధీన్ద్రియమ్ 1-మనోనేత్రాది=మనోనేత్ర జిహ్వాఘ్రాణత్వక్ శ్రోత్రముల పేరు. An intellectual organ.

తువరస్తు కషాయో (౽స్త్రీ) మధురో లవణః కటుః॥ 1ర౽॥ తిక్తో ౽మ్లశ్చ (రసాః పుంసి) (తద్వత్సు షడమీ త్రిషు)।

తువరః (పు) తూవరః-కషాయః॥పు॥2-ఒగరు పేళ్లు, Astringency. మధురః॥1-తియ్యదనము పేరు, Sweetness. లవణః॥పు॥ 1 ఉప్పన, Salt taste. కటుః ।పు।1-కారము,Pungency. తిక్తః పు। 1-చేదు పేరు, Bittermess. అమ్లః(ప)అంబ్లః।పు।1 పుల్లన పేరు,Sour ness. ఈ యారుశబ్దములును రస వాచకము లైనపుడుపుల్లింగములు. ఆ రసముతోఁ గూడిన వస్తువులను జెప్పు నపుడు త్రిలింగకములు.

(విమర్దోత్థే) పరిమలో (గన్ధే జనమనోహరే)॥ 1రశ॥ఆమోద (స్సో ౽తినిర్హారీ)

పరిమలః॥పు॥1-నానాద్రవ్యములను మెదుపుటవలనఁ బుట్టినదై జనులకు మనోహరమై యుండుగన్ధము పేరు, A pleasing scent. ఆమోదః॥పు॥1-మిక్కిలిదూరముగావ్యాపించునట్టియాపరిమళము పేరు, A delightful and strong smell.

(వాచ్యలిఙ్గత్వ) (మాగుణాత్)।

ఇది మొదలు 'గుణే శుక్లాదయః' అనుచోఁగల శుక్లశుభ్రాది శబ్దములవరకుఁ గల శబ్దములు విశేష్యముయొక్క లింగమును బొందునవి.

సమాకర్షీ తు నిర్హారీ సురభి ర్ఘ్రాణతర్పణః॥ ఇష్టగన్ధ స్సుగన్ధి స్స్యా దామోదీ ముఖవాసనః। పూతిగన్ధిస్తుదుర్గన్ధో

సమాకర్షీ॥న॥నిర్హారీ॥న॥2-దూరముగా వ్యాపించు గంధముగల వస్తువు పేరు,A scent spreading far. సురభిః ఘ్రాణతర్పణః-ఇష్టగన్ధః సుగన్ధిః॥ర॥-మంచిగంధముగల వస్తువు పేళ్ళు, fragrant substance. ఆమోదీ ॥న॥- ముఖవాసనః॥

విస్రం (స్యా) దామగన్ధి (యత్)॥ ౧౫౧॥

౨-కర్పూరము మొదలయిన ముఖవాసనాద్రవ్యము పేళ్లు, A perfume for the mouth· పూతిగన్ధిః- దుర్గన్ధః॥ ౨-దుర్గంధముగలవస్తువు పేళ్ళు, An ill-smelling substance. విస్రమ్ - ఆమగన్ధిన్॥ ౨-అపక్వమైన మాంసములవంటి గంధముగల వస్తువు పేళ్లు, Smell of raw meat.

శుక్ల శుభ్ర శుచి శ్వేత విశద శ్యేత పాణ్డరాః। అవదాత స్సితో గౌరో వలక్షో ధవలో ఽర్జునః॥

శుక్లః-శుభ్రః-శుచిః-శ్వేతః-విశదః-శ్యేతః-పాణ్డరః-అవదాతః-సితః-గౌరః-వలక్షః(పా)అవలక్షః-ధవలః-అర్జునః॥ ౧౩ తెలుపువర్ణము పేళ్ళు-White.

హరిణః పాణ్డురః పాణ్డు (రీష త్పాణ్డుస్తు) ధూసరః

హరిణః-పాణ్డురః-పాణ్డుః॥ 3- తెలుపు, పచ్చన కలిసినవర్ణము పేళ్లు, Yellowish white. పేరు,Grey. ధూసరః॥ ౧-ఈష త్పాణ్డుః=ఇంచుక తెలుపువన్నె

కృష్ణే నీలాసిత శ్యామ-కాల శ్యామల మేచకాః॥ ౧౫౩॥

కృష్ణః-నీలః-అసితః-శ్యామః-కాలః- శ్యామలః-మేచకః॥ ౭ - నలుపువర్ణము పేళ్లు, Black, or dark blue.

పీతో గౌరో హరిద్రాభః పాలశో హరితో హరిత్॥

పీతః గౌరః-హరిద్రాభః॥ 3 -పసుపువన్నె పేళ్లు, Yellow. పాలాశః(పా)పలాశః- హరితః- హరిత్॥ 3-ఆకుపచ్చవర్ణము పేళ్లు, Green.

లోహితో రోహితో రక్త శ్శోణః (కోకనదచ్ఛవిః)॥ ౧౫౪॥

లోహితః-రోహితః-రక్తః॥ 3 - ఎఱుపువన్నె పేళ్లు Red. శోణః॥ ౧-కోకనదచ్ఛవిః=ఎఱ్ఱకలువవంటికాంతిగల యెఱుపువర్ణము పేరు, Crimson. అరుణః॥ ౧అవ్యక్తరాగము=ఎఱుపు పేరు, Dark red.

(అవ్యక్తరాగ) స్త్వరుణ (శ్వేతరక్తస్తు) పాటలః॥ [శ్యామో విపీతరక్తస్తు పిఙ్గరః పరికీర్తితః] శ్యావ (స్స్యా) త్కపిశో

పాటలః॥ ౧- తెలుపు నెఱుపుఁగూడిన వర్ణము పేరు, Pale red- [శ్యామః-విపీతరక్తః-పిఙ్గరః॥ 3-పసుపు నెఱుపుఁగలిసినవర్ణము పేళ్లు] శ్యావః- కపిశః॥ ౨-మర్కటవర్ణమువంటివర్ణము పేళ్లు, Brown.

ధూమ్రధూమలౌ కృష్ణలోహితే॥ ౧౫౫॥

ధూమ్రః-ధూమలః-కృష్ణలోహితః॥ 3- నలుపును, నెఱుపును గలిసిన వర్ణము పేళ్లు,Purple

కడారః కపిలః పిఙ్గపిశఙ్గౌ కద్రుపిఙ్గలౌ ।
చిత్రం కిర్మీర కల్మాష శబలైతాశ్చ కర్బురే॥
(గుణే శుక్లాదయః పుంసి)
(గుణిలిఙ్గాస్తు తద్వతి)॥
ఇతి ధీవర్గః.

కడారః-కపిలః-పిఙ్గః-పిశఙ్గః-కద్రుః-పిఙ్గలః॥ ౬- గోరోచనవర్ణమువంటి వర్ణము పేళ్లు, Tawny.

చిత్రః-కిర్మీరః-కల్మాషః-శబలః- ఏతః- కర్బురః॥౬-నానావర్ణముల పేళ్లు, Variegated.

శుక్లశబ్దము మొదలుకొని కర్బురశబ్దమువఱకు గల యీ శబ్దములును వర్ణవాచకము లైనప్పుడు పుల్లింగములు. వర్ణముగలవస్తువును జెప్పునపుడు విశేష్యముయొక్క లింగము గలవి.

బుద్ధితోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

బ్రాహ్మీతు భారతీ భాషా గీర్వాగ్వాణీ సరస్వతీ॥ ౧౪౭॥ వ్యాహార ఉక్తిర్లపితం భాషితం వచనం వచః ।

బ్రాహ్మీ-భారతీ-భాషా-గీః॥ర్॥ వాక్ ॥చ్॥-వాణీ-సరస్వతీ॥సీ॥-వ్యాహారః॥పు॥- ఉక్తిః॥సీ॥- లపితమ్-భాషితమ్ - వచనమ్-వచః ॥స్॥న॥ ౧౩- వాక్కు పేళ్లు, ఇందుతో మొదటియేడు సరస్వతీదేవికిని పేళ్లు, Speech; Goddess of speech;

అపభ్రంశోఽప శబ్ద(స్స్యాత్)
(చ్ఛాస్త్రే) శబ్దస్తు (వాచకః)॥ ౧౪౮॥
(తిఙ్సుబన్తచయో) వాక్యం (క్రియావా కారకాన్వితా) ।

అపభ్రంశః-అపశబ్దః॥పు॥౨-అపశబ్దము పేళ్లు. Ungrammatical word or language.

శబ్దః॥పు॥౧-వ్యాకరణాదిశాస్త్రములందర్థవాచకముగా వ్యవహరింపఁబడు సుశబ్దము పేరు, A word

వాక్యమ్॥న॥౧- తిఙన్తమనఁగా క్రియ, సుబన్తమనఁగా శబ్దము, కానివిసంబంధించినయర్థముగల పదసమూహము వాక్యమనంబడును, Sentence
ద్వితీయ [illegible] వాక్యమనఁబడును॥ఉదా॥ఘటమా [illegible]

శ్రుతిః(స్త్రీ) వేద ఆమ్నాయ స్త్రయీ ధర్మస్తు (తద్విధిః)॥ ౧౪౯॥

శ్రుతిః॥సీ॥- వేదః-ఆమ్నాయః॥పు॥3- వేదము పేళ్లు Holy writ. త్రయీ ధర్మః॥పు॥౧-తద్విధిః- ఆ వేదమునందుఁ జెప్పబడియున్న యజ్ఞాదివిధుల పేరు, Duty enjoined by Vedas.

(స్త్రియా) మృక్సామ యజుషీ (ఇతి వేదా

ఋక్॥చ్॥సీ॥-సామ॥న్॥యజుః॥స్॥న॥ 3-వరుసగా ఋక్సామయజుర్వేదముల పేళ్లు,

లికా॥ ౧౬౨॥

గల ప్రబంధము పేళ్లు, A riddle.

స్మృతిస్తు ధర్మసంహితా

స్మృతిః - ధర్మసంహితా ॥స్త్రీ॥ ౨-మానవాది ధర్మశాస్త్రముల పేళ్ళు, A code of laws.

సమాహృతిస్తు సఙ్గ్రహః।

సమాహృతిః ॥స్త్రీ॥ - సంగ్రహః ॥పు॥ ౨- అనేక పదార్థములయందుండు నర్థములు నొకటిగాఁగూర్చిన గ్రంథము. A compilation and abridgment.

సమస్యాతు సమాసార్థా

సమస్యా- సమాసార్థా ॥స్త్రీ॥ ౨-కవిశక్తి పరీక్షార్థమై యియ్యంబడు పద్యాంశము పేళ్లు, A part of a stanza.

[పేళ్లు, Rumour.

కింవదన్తీ జనశ్రుతిః॥

కింవదన్తీ-జనశ్రుతిః ॥స్త్రీ॥ ౨-లోకప్రవాదము

వార్తాప్రవృత్తిర్వృత్తాన్త ఉదన్తస్స్యాదథాహ్వయః। ఆఖ్యాహ్వే అభిధానంచ నామధేయంచ నామచ॥

వార్తా-ప్రవృత్తిః ॥స్త్రీ॥ - వృత్తాన్తః - ఉదన్తః॥ పు॥ ౪-వృత్తాంతము పేళ్లు, Tidings News.

ఆహ్వయః ॥పు॥- ఆఖ్యా-ఆహ్వా ॥స్త్రీ॥- అభిధానమ్-నామధేయమ్ - నామ ॥న॥ ౫- నామధేయము పేళ్ళు, A name or appellation.

హూతి రాకారణాఽహ్వానం

హూతిః-ఆకారణా ॥స్త్రీ॥-ఆహ్వానమ్ ॥న॥ ౩-పిలుచుట పేళ్ళు, A call or summons.

సంహూతి (ర్బహుభిః కృతా)

సంహూతిః॥స్త్రీ॥ ౧-బహుభిఃకృతా=పెక్కండ్రు చేరి పిలుచుట పేరు, Clamour, or Citation by many at once.

వివాదో వ్యవహారః (స్స్యా)

వివాదః - వ్యవహారః ॥పు॥ ౨-తగవు పేళ్లు, A contest or law suit.

దుపన్యాసస్తు వాఙ్ముఖమ్॥ ౧౬౫॥

ఉపన్యాసః॥పు॥- వాఙ్ముఖమ్ ॥న॥ ౨- వాక్యారంభము పేళ్ళు, The exordium.

ఉపోద్ఘాత ఉదాహారః

ఉపోద్ఘాతః- ఉదాహారః ॥పు॥ (వ) ఉదాహరణమ్॥ ౨- ఉదాహరించుట పేళ్ళు, An example, Introduction; Preface.

[An oath.

శపనం శపథః పుమాన్।

శపనమ్॥న॥శపథః ॥పు॥ ౨-ఒట్టుపెట్టుకొనుట,

ప్రశ్నోఽనుయోగః

ప్రశ్నః- అనుయోగః ॥పు॥ పృచ్ఛా ॥స్త్రీ॥ ౩-

పృచ్ఛా చ	అడుగుట పేళ్లు, A question.
ప్రతివాక్యోత్తరే (స మే)॥ ౧౬౬॥	ప్రతివాక్యమ్ - ఉత్తరమ్ ॥న॥ ౨ - ఉత్తరము చెప్పుట పేళ్లు, An answer.
మిథ్యాభియోగో ఽభ్యాఖ్యాన	మిథ్యాభియోగః॥పు॥అభ్యాఖ్యానమ్॥న॥౨-లేనిదానిని సాక్షేపించుట, A groundless demand.
(మథ) మిథ్యాభిశంసనమ్। అభిశాపః	మిథ్యాభిశంసనమ్ ॥న॥ అభిశాపః ॥పు॥౨-లేని దోషమును పైఁ బెట్టుట పేళ్లు, A false accuation.
ప్రణాదస్తు (శబ్దస్స్యా)దనురాగజః॥ ౧౬౭॥	ప్రణాదః ॥పు॥ ౧-అనురాగజః=అనురాగము వలనఁ బుట్టిన, శబ్దః=శబ్దము పేరు, A sound indicating affection.
యశః కీర్తి స్సమజ్ఞాచ	యశః॥స;న॥-కీర్తిః॥-సమజ్ఞా (పా)సమాఖ్యా ॥స్త్రీ॥ ౩-కీర్తి పేళ్లు, Fame, Reputation.
స్తవః స్తోత్రం స్తుతి ర్నుతిః।	స్తవః ॥పు॥-స్తోత్రమ్॥న॥స్తుతిః-నుతిః ॥స్త్రీ॥౪-స్తోత్రము పేళ్లు, praise.
ఆమ్రేడితం (ద్విస్త్రి రుక్త)	ఆమ్రేడితమ్॥న॥౧-ద్విస్త్రిరుక్తమ్=(పాఠ్యాదులచేత) రెండుమూఁడు మాఱులు పలుకఁబడిన శబ్దము పేరు, Repetition.
ముచ్చైర్ఘుష్టం తు ఘోషణా॥ ౧౬౮॥	ఉచ్చైర్ఘుష్టమ్ ॥న॥- ఘోషణా-స్త్రీ॥౨- గట్టిగాఁ బలుకుట పేళ్లు, Making a loud noice.
కాకుః (స్త్రియాం) వికారో యశ్శోకభీత్యాదిభి ర్ధ్వనేః)॥	కాకుః॥స్త్రీ॥౧-శోకభీత్యాభిః ధ్వనేః వికారః=శోకభయాదులచేత నయిన ధ్వనియొక్క వికారము పేరు, Change of voice in grief, fear & c.
అవర్ణాక్షేప నిర్వాద పరీవాదాపవాద(వత్) ॥౧౬౯॥ ఉపక్రోశో జుగుప్సాచ కుత్సా నిన్దాచ గర్హణే॥	అవర్ణః-ఆక్షేపః-నిర్వాదః- పరీవాదః- (పా) పరివాదః-అపవాదః-ఉపక్రోశః ॥పు॥- జుగుప్సా-కుత్సా-నిన్దా-స్త్రీ॥-గర్హణమ్ ॥న॥ ౧౦-నింద పేళ్లు, Censure. Blame, or Contempt.
పారుష్య మతివాద(స్స్యాత్)	పారుష్యమ్॥న॥-అతివాదః ॥పు॥ ౨-అప్రియముగాఁ బలుకుట పేళ్లు, Opprobrious speech.

భర్త్సనం (త్వపకారగీః)॥ ౧౭౦॥	భర్త్సనమ్ ॥న॥ ౧-అపకారగీః=పరునికి భయము పుట్టించు నపకారవాక్యము పేరు, Menace.
(యస్సనిన్ద ఉపాలమ్భ స్తత్ర స్యా) త్పరిభాషణమ్	పరిభాషణమ్॥న॥౧-నిందతోఁగూడిన యుపాలంభము పేరు. ఉపాలంభమనిన ఎత్తిపొడుచుట, మర్మములు దూఱనాడుట, Reproof attended with insult or discouragement.
(తత్ర) త్వాక్షారణా (యస్స్యా దాక్రోశో మైథునం ప్రతి)॥౧౭౧॥	ఆక్షారణా॥స్త్రీ॥ (వ) ఆక్షారణమ్॥న॥౧-మైథునం ప్రతి యః ఆక్రోశః తత్ స్యాత్=పరస్త్రీపురుషసంయోగ నిమిత్తమువలనఁ గలుగు నింద పేరు, A calumnious accusation of adultery.
(స్యా) దాభాషణమాలాపః	ఆభాషణం ॥న॥ ఆలాపః ॥పు॥ ౨-గమనాగమనాది సమయమునందలి మంచిమాట పేళ్లు, Speaking of; Addressing.
ప్రలాపో ఽ (నర్థకం వచః)॥	ప్రలాపః॥పు॥౧-అనర్థకం వచః=అప్రయోజకమైనమాట పేరు, Incoherent speech.
అనులాపో (ముహుర్భాషా)	అనులాపః ॥పు॥ ౧-ముహుర్భాషా=పలుమాఱు పలుకుట పేరు, Repetition; Tautology.
విలాపః పరిదేవనమ్॥ ౧౭౨॥	విలాపః ॥పు॥- పరిదేవనమ్ ॥న॥ ౨-దుఃఖముతోడిమాట పేళ్లు, Lamentation.
విప్రలాపో (విరోధోక్తిః)	విప్రలాపః॥పు॥౧-విరోధముగఁబలుకుట పేరు, Quarrel or Mutual contradiction.
స్సంలాపో (భాషణం మిథః)॥	సంలాపః (పా) సల్లాపః ॥పు॥ ౧-ప్రీతిచేతఁబరస్పరము సంభాషించుట పేరు, Conversation.
సుప్రలాప స్సువచన	సుప్రలాపః ॥పు॥-సువచనమ్॥న॥౨- పరిశుద్ధమైనమాట పేరు, Elegant discourse.
మపలాపస్తు నిహ్నవః॥	అపలాపః-నిహ్నవః॥పు॥౧-మోసపుచ్చుమాట, Denial or concealment of knowledge.
సందేశవా గ్వాచికం (స్యాత్)	సందేశవాక్॥చ్, స్త్రీ॥- వాచికమ్ ॥న॥ చెప్పిపంపుమాట పేళ్లు, A verbal message.
(వాగ్భేదాస్తు త్రిషూత్తరే)॥	రుశతీశబ్దము మొదలు సమ్యక్ఛబ్దమువఱకు వాగ్విశేషములు ॥త్రి॥

రుశతీ (వాగకల్యాణీ స్యా) త్కల్యాతు శుభాత్మికా॥ ౧౭౪॥ (అత్యర్థమధురం) సాన్త్వం సంగతం హృదయంగమమ్। నిష్ఠురం పరుషం గ్రామ్య మశ్లీలం సూనృతం (ప్రియే॥ ౧౭౫॥ సత్యేఽథ) సఙ్కులక్లిష్టే (పరస్పరపరాహతే) లుప్తవర్ణపదం గ్రస్తం నిరస్తం (త్వరితోదితమ్)॥ ౧౭౬

రుశతీ-(స్త్రీ) ఉశతీ ॥స్త్రీ॥ ౧-అకల్యాణీ=అశుభమైనవాక్కు, Unauspicious discourse. కల్యా॥ ౧-శుభాత్మికా= శుభమైనవాక్కు, Auspicious discourse. సాన్త్వమ్॥ ౧-అత్యర్థమధురమ్ = మిక్కిలి ప్రియమైనవాక్యము, Sweet & conciliating. సంగతమ్-హృదయంగమమ్ ॥న॥ ౨-మనస్సునకు సరిపోయిన వాక్యము, Apposite & proper. నిష్ఠురమ్-పరుషమ్ ॥న॥ ౨-కఠినమైనమాట, Harsh గ్రామ్యమ్-అశ్లీలమ్॥ ౨-పామరజనవాక్యము Vulgar, coarse. సూనృతమ్॥ ౧-ప్రియే సత్యే=ప్రియమును సత్యమునైన వాక్యము, Pleasing & true, సఙ్కులమ్-క్లిష్టమ్॥ ౨-పరస్పరపరాహతే = పూర్వోత్తర విరుద్ధమైన వాక్యము, Inconsistent. గ్రస్తమ్ ౧-లుప్తవర్ణపదమ్ = అశక్త్యాదులచేత వర్ణముగాని,పదముగాని లోపించినవాక్యము, imperfectly pronounced. నిరస్తమ్॥ ౧-త్వరితోదితమ్=త్వరచేత బుట్టినవాక్కు, Spoken fast.

అమ్బూకృతం (సనిష్ఠీవ) మబద్ధం స్యాదనర్థకమ్ । అనక్షరమవాచ్యం స్యా దాహత మృషార్థకమ్॥ ౧౭౭ (అథ) మ్లిష్టమవిస్పష్టం వితథం (త్వనృతం వచః)॥ (సోల్లుణ్ఠనంతు సోత్ప్రాసం మణితం రతికూజితమ్।) సత్యంతథ్యమృతం సమ్య (గమూని త్రిషు తద్వతి)॥ ౧౭౮॥

అమ్బూకృతమ్॥ ౧-సనిష్ఠీవమ్=తుంపురులతోఁగూడినవాక్యము, Sputtered. అబద్ధమ్-అనర్థకమ్॥ ౨-పొసఁగనిమాట, Unmeaning discourse. అనక్షరమ్ - అవాచ్యమ్॥ ౨-ఉచ్చరింపరాని తిట్టు, unfit to be uttered. ఆహతమ్ - మృషార్థకమ్॥ ౨ మిక్కిలియు నసంభావితమైనయర్థముగల మాట, An assertion of impossibility. మ్లిష్టమ్-అవిస్పష్టమ్॥ ౨-అర్థము తెలియరానిమాట, An indistinct speech. వితథమ్॥ ౧ - అనృతమ్ వచః=అసత్యవాక్కు, Falsehood. సత్యమ్ - తథ్యమ్-ఋతమ్-సమ్యక్ ॥త్రి॥ ౪-సత్యవాక్కు Truth. ఈ సత్యాది శబ్దములు నాలుగును సత్య

వాక్కు గల వస్తువును జెప్పునపుడు ||త్రి||
వాక్కుతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

ఇతి వాగ్వర్గః

శబ్దే నినాద నినదధ్వని ధ్వానరవస్వనాః । స్వాన నిర్ఘోష నిర్హ్రాద నాదనిస్వాననిస్వనాః॥ ఆరవారావ సంరావ విరావా (అథ) మర్మరః । (స్వనితే వస్త్రపర్ణానాం) (భూషణానాంతు) శింజితమ్॥

శబ్దః-నినాదః-నినదః-ధ్వనిః-ధ్వానః-రవః-స్వనః- స్వానః- నిర్ఘోషః- నిర్హ్రాదః- నాదః- నిస్వానః- నిస్వనః- ఆరవః- ఆరావః- సంరావః-విరావః- ||పు|| ౧౭-మోఁతపేళ్లు, Sound.

మర్మరః ||పు|| ౧-వస్త్రపర్ణానామ్-స్వనితే= కోకలు, ఆకులు, వీనిమోఁత, Rustling. శింజితమ్|న| (పా) శింజా |స్త్రీ| ౧-భూషణముల ధ్వని, The tinkling of ornaments.

నిక్వాణో నిక్వణః క్వాణః క్వణః క్వణన (మిత్యపి) । వీణాయాః క్వణితే (ప్రాదేః) ప్రక్వాణ ప్రక్వణాదయః॥ ౧౮౧॥

The sound of lute.

నిక్వాణః-నిక్వణః-క్వాణః-క్వణః ౪|పు|- క్వణనమ్ |న| ౫-వీణాది సకలవాద్యధ్వనుల పేళ్లు, A tone, or musical sound.

ప్రాదేః క్వణితే (నిష్పన్నాః)= ప్రఅనునది మొదలయినయుపసర్గలకుంబరమైన క్వణధాతువువలనఁబుట్టిన ప్రక్వాణ ప్రక్వణాదయః= ప్రక్వాణ ప్రక్వణాది శబ్దములు, వీణాయాః= వీణయొక్క, క్వణితే=ధ్వనియందు వర్తించును,

కోలాహలః కలకల (స్తిరశ్చాం) వాశితం రుతమ్ । (స్త్రీ) ప్రతిశ్రుత్ప్రతిధ్వానే గీతం గాన (మిమే సమే) ॥ ౧౮౨॥

ఇతి శబ్దాదివర్గః,

కోలాహలః- కలకలః |పు| ౨ - గుంపులోఁబుట్టిన గొప్ప రొదపేళ్లు, A confused sound.

వాశితమ్-రుతమ్ |న| ౨-తిరశ్చామ్=పక్షిపశ్వాదులయొక్క-ధ్వనిపేళ్లు, The cry of birds&c.

ప్రతిశ్రుత్ ||స్త్రీ||- ప్రతిధ్వానః |పు| ౨ - ప్రతిధ్వని పేళ్లు, An echo.

గీతమ్- గానమ్|న| ౨-పాటపేళ్లు, singing.

ఇమే = ఈరెండును, సమే=సమార్థకములు.

మోఁతమొదలైనపదసమూహము ముగిసెను.

నిషాదర్షభ గాన్ధార షడ్జమధ్యమ ధైవతాః । పఞ్చమ (శ్చే) త్యమీ సప్త (తన్త్రీ) కణ్ఠోత్థితా (స్స్వరాః)॥ ౧౮౩॥

The seven musical notes.

నిషాదః-ఋషభః - గాన్ధారః - షడ్జః - మధ్యమః- ధైవతః పఞ్చమః ॥పు॥ 3-అమీ సప్త= ఈయేడును, తన్త్రీకణ్ఠోత్థితాః = వీణయందును కంఠమునందును బుట్టు, స్వరాః=స్వరముల పేళ్లు.

[షడ్జం మయూరో వదతి గావస్త్వృషభ భాషిణః। అజావికం తు గాన్ధారం క్రౌఞ్చః క్వణతి మధ్యమమ్॥ పుష్పసాధారణే కాలే పికః కూజతి పఞ్చమమ్। ధైవతం హేషతే వాజీ నిషాదం బృంహతే గజః॥ మయూరాదయః ఏతే హి ముక్తా గాయన్తి పఞ్చమమ్॥] అధికపాఠము.

కాకలీ (తు కలే సూక్ష్మే)

కాకలీ॥స్త్రీ॥౧-సూక్ష్మే కలే=సూక్ష్మమైన కలధ్వని పేరు, minute tone.

(ధ్వనౌ తు మధురాస్ఫుటే)॥ కలో మన్ద్రస్తు (గమ్భీరే) తారో (త్యుచ్చైః) త్రయ (స్త్రిషు)॥ ౧౮౪॥

కలః॥౧-మధురాస్ఫుటే ధ్వనౌ = శ్రోత్రసుఖమును, అస్పష్టవర్ణమునైనధ్వని పేరు, An inarticulate but sweet tone. మన్ద్రః॥౧-గమ్భీరే-గంభీరధ్వని పేరు, A low tone. తారః॥౧- అత్యుచ్చైః= మిక్కిలియు నధికమైన ధ్వని పేరు, A high tone.

ఈమూడు శబ్దములును త్రిలింగకములు.

[నృణామురసి మధ్యస్థో ద్వావింశతివిధో ధ్వనిః॥ సమన్ద్రః కణ్ఠమధ్యస్థ స్తారః శ్శిరసి గీయతే॥]

సమన్వితలయ స్త్వేకతాలో

సమన్వితలయః - ఏకతాలః ॥పు॥ ౨- నృత్తగీతవాద్యములను సరిగా ముగించుట పేళ్ళు, Harmony.

వీణా తు వల్లకీ । విపఞ్చీ (సా తు తన్త్రీభిస్సప్తభిః) పరివాదినీ॥ ౧౮౫॥

వీణా-వల్లకీ-విపఞ్చీ ॥స్త్రీ॥ 3-వీణ పేళ్లు, A lute. పరివాదినీ॥స్త్రీ॥౧-సప్తభిః తన్త్రీభిః-యుక్తా సా= ఏడుతంత్రులతోఁ గూడిన యావీణ పేళ్లు, A lute with seven strings.

తతం (వీణాదికం వాద్య)మానద్ధం (మురజాదికమ్॥ (వంశాదికం తు)

తతమ్ ॥న॥ ౧- వీణ మొదలైన తంత్రివాద్యము, Any stringed instrument. ఆనద్ధమ్ ॥న॥౧- మద్దెల మొదలయిన చర్మవాద్యము, A drum or

సుషిరం (కాంస్య తా లాదికంఘనమ్) ॥౧౮౬ (చతుర్విధ మిదం) వాద్యం వాది త్రాతోద్య నామకమ్॥	tympan. సుషిరమ్ ॥న॥ ౧-పిల్లనగ్రోవి మొదలైన ముఖవాద్యము, A wind instrument, ఘనమ్॥ న॥ ౧-తాళము మొదలయిన కంచువాద్యముల పేరు, A cymbal bell &c. వాద్యమ్-వాదిత్రమ్-అతోద్యమ్ ॥న॥ 3-పూర్వోక్త చతుర్విధ వాద్యముల పేళ్లు. A musical instrument.
మృదఙ్గా మురజా	మృదఙ్గాః- మురజాః ॥పు॥ ౨-మద్దెలపేళ్ళు Drums and tabours.
(భేదా) స్త్వఙ్క్యాలిఙ్గ్యోర్ధ్వకా (స్త్రయః)॥	అఙ్క్యః - ఆలిఙ్గ్యః - ఊర్ధ్వకః (పు) ఊర్ధక ॥పు॥ 3-మద్దెలయొక్క భేదములు, Three Sort of drums.
(స్యా) ద్యశః పటహో ఢక్కా భేరీ (స్త్రీ) దున్దుభిః (పుమాన్) । ఆనకః పటహో (౭ స్త్రీ) స్యాత్	యశః-పటహాః ॥పు॥-ఢక్కా ॥స్త్రీ॥ ౨-డవి పేళ్ళు, A double drum. భేరీ॥స్త్రీ॥-దున్దుభిః॥పు॥౨ భేరిపేళ్లు, A kettle-drum. ఆనకః-పటహాః॥పు॥ ౨-తప్పెట పేళ్ళు, A large kettle drum.
త్కోణో (వీణాదివాదనమ్)॥ ౧౮౭॥	కోణః ॥పు॥ ౧-వీణాదివాదనమ్=వీణ మొదలయినవానిని వాయించు కోడుపుపేరు, Bow.
(వీణాదణ్డః) ప్రవాల (స్స్యాత్)	ప్రవాలః ॥పు॥ ౧-వీణయొక్క దొంకవుపేర The neck of alute.
కకుభస్తు ప్రసేవకః ।	కకుభః-ప్రసేవకః॥పు॥౨-వీణయొక్క కరివె పేళ్లు The belly below the neck of a lute.
కోలమ్బక (స్తు కాయో ౭ స్యా) దుపనాహో నిబన్ధనమ్॥ ౧౮౮॥	కోలమ్బకః ॥పు॥ ౧-వీణతంత్రి ఒళగు మొదలయిన శరీరము పేరు, The body of the lute. ఉపనాహః ॥పు॥-నిబన్ధనమ్ ॥న॥౨-వీణ తంత్రి కట్టు చోటికిని, బిరడలకును పేళ్ళు, The tie.
(వాద్యప్రభేదా) డమరు మడ్డు డిణ్డిమ ఝర్ఝరాః। మర్దలః పణవో ౭ న్యే చ)	డమరుః-మడ్డుః- డిణ్డిమః- ఝర్ఝరః- మర్దలః పణవః ॥పు॥౬-వరుసగా డమరుకము-గుమ్మెటయుగిడిగిళ్ళు - కైమళ్ళు - మద్దెల - ఉడుకు అను వాద్యభేదముల పేళ్ళు. అన్యేచ అనుట గోముఖాదివాద్యభేదములుం గల వని భావము

జస్తు) కుమారో భర్తృ
దారకః॥౧౯౨॥ (రాజా)
భట్టారకో దేవ (స్తత్సు
తా) భర్తృదారికా । దే
వీ (కృతాభిషేకాయా)
(మితరాసుతు) భట్టినీ॥
౧౯౩॥ అబ్రహ్మణ్య (మ
వధ్యోక్తౌ) (రాజ్ఞస్స్యా
లస్తు రాష్ట్రియః । అ
మ్బా (మాతాఽథ భా
లాస్యా) ద్వాసూ (గా
ర్యస్తు) మారిషః ॥౧౯౪
అత్తికా (భగినీజ్యేష్ఠా)
నిష్ఠానిర్వహణే (సమే)
హణ్డే హఞ్జే హాలాఽ
(హ్వానే నీచాం చేటిం
సఖీం ప్రతి)॥ అఙ్గహారో
ఽఙ్గవిక్షేపో వ్యఞ్జకాభి
నయౌ (సమౌ)॥ (నిర్వృ
త్తేత్వఙ్గసత్త్వాభ్యాం ద్వే
త్రి) ఆఙ్గికసాత్త్వికే॥
శృఙ్గార వీరకరుణాద్భు
త హాస్య భయానకాః ।
బీభత్సరౌద్రే (చరసాః)

॥పు॥ ౨-యువరాజు, భట్టారకః - దేవః ॥పు॥
౨ - రాజు, భర్తృదారికా ॥స్త్రీ॥ ౧ - ఆరాజు
కూఁతుపేరు. దేవీ॥స్త్రీ॥౧-పట్టాభిషిక్తురాలైనరాణి
పేరు, Queen. భట్టినీ॥స్త్రీ॥౧-తక్కినరాజు భార్యల
పేరు. అబ్రహ్మణ్యమ్॥న॥ ౧-చంపఁదగనివాఁడను
మాట. Alas! woe. రాష్ట్రియః ।పు। ౧- రాజు
బావమఱఁది పేరు అమ్బా।స్త్రీ।౧తల్లిపేరు. వాసూః।
స్త్రీ॥౧-చిన్నపడుచు పేరు, మారిషః।పు।౧ పూజ్యుని
పేరు. అత్తికా(పా)అన్తికా।స్త్రీ।౧-అక్క పేరు. నిష్ఠా
॥స్త్రీ॥నిర్వహణమ్॥న। ౨-నాటకకథనుముగించుట,
The Catastrophe or conclusion. హణ్డే - హఞ్జే-
హలా।అవ్య। ఈ 3 నువరుసగా నీచురాలిని దాసిని
చెలికత్తెనుగూర్చిపిలుచుట. అఙ్గహారః అఙ్గవిక్షేపః
పు। ౨ఆడునప్పుడు శరీరమునుకదలించుట, Gesture.
వ్యఞ్జకః-అభినయః।పు। ౨- హస్తవిన్యాసాదులచే
భావార్థమును తెలుపుట. Indication of a passion. ఆఙ్గికమ్-సాత్త్వికమ్॥త్రి॥ ౨-కనుబొమలు
మొదలైన యంగములచేతను (Assumed bodily
posture.) మనోవృత్తిరూపమయిన సత్త్వము
చేతను (sincere emotion) పుట్టింపఁబడిన క్రియ
లకును స్వేదరోమాంచాదులకును పేళ్లు, Tokens,
శృఙ్గారః-వీరః-కరుణః-అద్భుతః-హాస్యః- భయా
నకః।పు।-బీభత్సమ్-రౌద్రమ్।న్న। ౮ - రసముల
పేళ్ళు, Tastes or sentiments. శాన్తః, Devotion
and resignation-వాత్సల్యః, Parental affection.

శృఙ్గారశ్శుచి రుజ్జ్వలః॥
౧౯౫॥

శృఙ్గారః - శుచిః - ఉజ్జ్వలః ।పు। 3- శృం
గారరసము పేళ్ళు, Love.

ఉత్సాహ వర్ధనో వీరః

ఉత్సాహవర్ధనః - వీరః ।పు। ౨-వీరరసముపేళ్లు,
Heroism.

కారుణ్యం కరుణా ఘృణా। కృపాదయాఽనుకమ్పాస్యాదనుక్రోశో	కారుణ్యమ్ ॥న॥ - కరుణా - ఘృణా-కృపా-దయా-అనుకమ్పా॥స్త్రీ॥ - అనుక్రోశః ॥పు॥ ౭-కరుణారసము పేళ్లు, Tenderness.
(ఽప్యతో) హసః॥ హాసో హాస్యంచ	హసః-హాసః ॥పు॥-హాస్యమ్ ॥న॥ ౩-హాస్యరసము పేళ్లు, Laughter.
బీభత్సం వికృతం (త్రిష్విదం ద్వయమ్)	(Disgust. బీభత్సమ్-వికృతమ్॥న॥ ౨-బీభత్సరసము పేళ్లు, ఈ రెండు శబ్దములును బీభత్సరసహేతువులయిన మాంసాదులను జెప్పునపుడు ॥త్రి॥
విస్మయోఽద్భుతమాశ్చర్యం చిత్ర మప్యథ భైరవమ్ ।౨౦౧। దారుణం భీషణం భీష్మం ఘోరం భీమం భయానకమ్ । భయంకరం ప్రతిభయం రౌద్రం తూగ్రం (మమీత్రిషు॥ చతుర్దశ)	విస్మయః॥పు॥-అద్భుతమ్-ఆశ్చర్యమ్-చిత్రమ్ ౪-అద్భుతరసము పేళ్లు, Surprise. భైరవమ్-దారుణమ్-భీషణమ్-భీష్మమ్-ఘోరమ్,-భీమమ్, -భయానకమ్ - భయంకరమ్ - ప్రతిభయమ్॥ ౯ భయానకరసము పేళ్లు, Horror. రౌద్రమ్-ఉగ్రమ్॥ ౨-రౌద్రరసము పేళ్లు, Anger. అద్భుతశబ్దము మొదలి పదునాలుగుశబ్దముల నురసహేతువస్తువాచకము లైనపుడు ॥త్రి॥
దరత్రాసౌ భీతిర్భీస్సాధ్వసంభయమ్ ।	దరః-త్రాసః॥పు॥-భీతిః-భీః- ॥స్త్రీ॥ సాధ్వసమ్-భయమ్॥న॥ (పా) భీరుః॥ ౬- భయము పేళ్లు, Fear or terror.
(వికారో మానసో) భావోఽ	భావః ॥పు॥ ౧-రసములఁ బుట్టించెడు స్థాయిభావవ్యభిచారిభావసాత్త్విక భావములను మనోవికారము పేళ్లు, Sentiment or passion.
నుభావో (భావబోధకః)॥ ౨౦౩॥	అనుభావః॥పు॥ ౧- భావబోధకః=ఆ భావము నెఱిఁగించెడి ముఖవికాసాదుల పేరు, indication of sentiment.
గర్వోఽభిమానోఽహఙ్కారో	గర్వః-అభిమానః-అహఙ్కారః॥పు॥ ౩-అహంకారము పేళ్లు, Pride. [దర్పోఽవలేపోఽవష్టమ్భ శ్చిత్తోద్రేకః స్మయోమదః]
మానశ్చిత్తసమున్నతిః	మానః ॥పు॥ ౧- చిత్తసమున్నతిః-నేనుత్కృ

ష్ఠాఽఢ నను చిత్తోన్నత్యము పేరు. Arrogance.

అనాదరః పరిభవః పరీభావ స్తిరస్క్రియా॥ ౨౦౮॥ రీఢాఽవమాననాఽవజ్ఞాఽ వహేలన మసూర్క్షణమ్ । [నికార శ్చ వ్యభీభావో న్యక్కార్యశ్చ పరాభవః॥]

అనాదరః-పరిభవః-పరీభావః ॥పు॥-తిరస్క్రియా-రీఢా-అవమాననా - అవజ్ఞా॥స్త్రీ॥- అవహేలనమ్ (పా) వహేలనమ్-అసూర్క్షణమ్ (పా) అసుర్క్షణమ్ - అసూక్షణమ్ - అసుక్షణమ్ ॥న॥ ౯ తిరస్కారము పేళ్ళు, Disrespect.

[నికారః - అభీభావః - న్యక్కారః - పరాభవః ॥పు॥] అధిక పాఠము.

మన్దాక్షం హ్రీ స్త్రపా వ్రీడా లజ్జా

మన్దాక్షమ్ ॥న॥- హ్రీః-త్రపా - వ్రీడా- లజ్జా ॥స్త్రీ॥౫- సిగ్గుపేళ్లు, వ్రీడాశబ్దము, పుల్లింగమును కలదు, Modesty or shame.

(సా)ఽపత్రసాఽ(న్యతః)॥ ౨౦౯

అపత్రసా॥స్త్రీ॥ ౧- అన్యతః = పరులవలనవచ్చిన సా=ఆ సిగ్గుపేరు, Bashfulness.

క్షాన్తి స్తితిక్షాఽభిధ్యాతు (పరస్వవిషయే స్పృహా) ।

క్షాన్తిః-తితిక్షా॥స్త్రీ॥౨-ఓర్పుపేళ్లు, Forbearance.

అభిధ్యా॥స్త్రీ॥౧-(పరధనాపహారణ విషయమైన) యభిలాషపేరు, Coveting another's property.

అక్షాన్తి రీర్ష్యా

అక్షాన్తిః - ఈర్ష్యా॥స్త్రీ॥౨-పరునియొక్కయుత్కర్షమునకు నోర్వకుండుట పేళ్లు, Envy.

ఽసూయాతు (దోషారోపో గుణేష్వపి)॥

అసూయా॥స్త్రీ॥ ౧-మంచిగుణములుకలిగియున్నను దోషమునారోపించుట పేరు. Detraction.

వైరం విరోధో విద్వేషో

వైరమ్॥న॥-విరోధః-విద్వేషః॥పు॥ ౩- వైరము పేళ్ళు, Enmity.

మన్యుశోకౌతు శుక్ (స్త్రియామ్) ।

మన్యుః-శోకః॥పు॥-శుక్॥చ్,స్త్రీ॥౩-శోకము పేళ్ళు, Grief or sorrow.

పశ్చాత్తాపోఽనుతాప శ్చవిప్రతీసార (ఇత్యపి)

పశ్చాత్తాపః-అనుతాపః-విప్రతీసారః-॥పు॥౩-పశ్చాత్తాపము పేళ్ళు, Repentanee.

కోప క్రోధామర్షరోషప్రతిఘా రుట్క్రుధౌ (స్త్రియౌ) ।

కోపః-క్రోధః-అమర్షః-రోషః-ప్రతిఘః॥పు॥ రుట్॥ష్,స్త్రీ॥-క్రుత్॥ధ్,స్త్రీ॥ ౭-కోపము పేళ్లు, Rage.

(సుచారిత్రే చరిత్రే) శీల మున్మాద శ్చిత్తవిభ్రమః॥ ౨౦౮॥	శీలమ్॥న॥౧-పవిత్రచరితము పేరు, Good conduct. ఉన్మాదః-చిత్తవిభ్రమః॥౨- భూతావేశాదులచేతఁగలిగిన చిత్తచాంచల్యము, Infatuation.
ప్రేమా (నా) ప్రియతా హార్దం ప్రేమ స్నేహోఽథ	ప్రేమా॥న్. పు॥-ప్రియతా॥స్త్రీ॥ - హార్దమ్-ప్రేమ॥న్, న॥-స్నేహః॥పు॥౫-స్నేహము పేళ్లు, Affection or kindness.
దోహదమ్। ఇచ్ఛా కాంక్షా స్పృహేహా తృడ్వాంఛా లిప్సా మనోరథః॥ ౨౦౯॥ కామో ఽభిలాష స్తర్షశ్చ॥	దోహదమ్॥ న॥- ఇచ్ఛా - కాంక్షా-స్పృహా-ఈహా-తృట్॥ష్॥-వాంఛా-లిప్సా ॥స్త్రీ॥ - మనోరథః - కామః - అభిలాషః - తర్షః॥పు॥౧౨-కోరిక పేళ్లు, Desire or longing.
(సమహాన్) లాలసా (ద్వయోః) । ఉపాధి (ర్నా) ధర్మచిన్తా	[Ardent desire. లాలసా॥ ద్వి॥ ౧ - అధికమైన కోరిక పేరు, ఉపాధిః॥పు॥-ధర్మచిన్తా॥స్త్రీ॥౨-ధర్మచింత పేళ్లు, Virtuous reflection.
(పుం) స్యాధి (ర్మానసీ వ్యథా)॥ ౨౧౦॥ (స్యా) చ్చిన్తా స్మృతి రాధ్యాన	ఆధిః॥ పు॥ ౧-మానసీవ్యథా=మనస్సంబంధమయినవ్యథ పేరు, Mental pain; affliction. చిన్తా-స్మృతిః॥స్త్రీ॥-ఆధ్యానమ్॥న॥౩-చింతించుట పేళ్లు, Recollection.
ముత్కణ్ఠోత్కలికే (సమే) ।	ఉత్కణ్ఠా-ఉత్కలికా॥ స్త్రీ॥౨-ఇష్టవస్తుప్రాప్తియందలి కాలవిళంబము నోర్వఁజాలక తహతహపడుట పేళ్లు, Anxiety; uneasiness.
ఉత్సాహో ఽధ్యవసాయ (స్స్యాత్)	ఉత్సాహః-వ్యవసాయః (పా) అధ్యవసాయః ॥పు॥ ౨-మహాకార్యవిషయకమయిన యుద్యోగము పేళ్లు; Perseverance; ardour.
(స) వీర్య (మతిశక్తి భాక్)॥ ౨౧౧॥	వీర్యమ్॥న॥ ౧-అతిశక్తిభాక్=మిక్కిలిదృఢమయిన, సః=ఆ యుత్సాహము పేరు, Fortitude.
కపటో(ఽ స్త్రీ) వ్యాజ దమ్భోపధయ శ్ఛద్మ కైతవే।	కపటః॥ పు॥ వ్యాజః-దమ్భః - ఉపధిః॥పు॥-ఛద్మ॥న్॥-కైతవమ్॥న॥-కుసృతిః-నికృతిః॥స్త్రీ॥ శాఠ్యమ్॥న॥౯-కపటము పేళ్లు. కపట మనఁ బత్రదో

కుసృతిర్ని కృతి శ్శాఠ్యం

హార్థ మొకటి నుద్దేశించినట్లు తెలిపి యొకటి సేయుట, Deceit, or fraud.

ప్రమాదో౽నవధానతా॥ ౨౧౨

ప్రమాదః-।పు।-అనవధానతా।స్త్రీ।౨-ఎచ్చరిక తప్పుట పేళ్లు, Inadvertency, carelessness.

కౌతూహలం కౌతుకంచ కుతుకంచ కుతూహలమ్।

కౌతూహలమ్-కౌతుకమ్-కుతుకమ్-కుతూహలమ్।న।౪-అపూర్వవస్తువును గోరుట, Eagerness.

(స్త్రీణాం) విలాస బిబ్బోక విభ్రమా లలితంతథా ॥౨౧౩॥ హేలాలీలే (త్యమీహావాః క్రియాః శృఙ్గార భావజాః)।

విలాసః - బిబ్బోకః-విభ్రమః॥ పు॥-లలితమ్।న।, హేలా-లీలా।స్త్రీ।,ఇతి=ఇవి మొదలైన,అమీ=ఈ-హావాః=అనుభావములు, స్త్రీణామ్=స్త్రీలయొక్క శృఙ్గారభావజాః=శృంగారభావమువలనఁబుట్టిన, క్రియాః=చేష్టలు. ఇతిఅన్నందునవిచ్ఛిత్తికిలికించితాదులుంగలవు, Dallance or blandishment.

ద్రవ కేళి పరీహాసాః క్రీడా లీలాచ నర్మచ॥ ౨౧౪॥

ద్రవః-కేళిః-పరిహాసః।పు। - క్రీడా - లీలా॥స్త్రీ।-నర్మ।న్.న।౬-స్త్రీపురుషుల పరిహాసము పేళ్లు, Sport or amusement.

వ్యాజో౽పదేశో లక్ష్యంచ

వ్యాజః-అపదేశః॥పు॥-లక్ష్యమ్ (పా) లక్షమ్॥న।౩-వ్యాజ్యము పేళ్లు, వ్యాజ్యమనఁగా స్వార్థ మొకటి యుద్దేశించినట్లు తెలిపి యొకటిసేయుట, Pretext.

క్రీడాఖేలా చ కుర్దనమ్ ।

క్రీడా-ఖేలా॥స్త్రీ॥-కుర్దనమ్ (పా) కూర్దనమ్॥న॥౩-కందుకాదిక్రీడ, A play or game.

ఘర్మోనిదాఘ స్స్వేద

ఘర్మః-నిదాఘః-స్వేదః।పు।౩- చెమట పేళ్లు, Perspiration sweat

(స్స్యాత్) ప్రళయో (నష్టచేష్టతా)॥ ౨౧౫

ప్రళయః॥పు॥ ౧-హర్షాదులచే దేహచేష్టలు మానియుండుట పేరు.ఇది సొమ్మసిలుట, Fainting.

అవహిత్థా (౽౽కార గుప్తిః)

అవహిత్థా।స్త్రీ। (వ)అవహిత్థమ్।న। ౧-అనురాగాదులచేతఁబుట్టురోమాంచాది శరీరవికారములను లజ్జాదులచేతఁ గప్పుటపేరు, Dissimulation.

(సమౌ) సంవేగ సంభ్రమౌ।

సంవేగః-సంభ్రమః॥పు॥.౨-హర్షాదులచేత కర్మములయందు త్వర, Hurry,haste.

(స్యా) దాచ్ఛురితకం

ఆచ్ఛురితకమ్।న। -౧-సోత్ప్రాసః - హాసః

(హాసస్సోత్ప్రాస)స్మితమ్॥	స్యాత్ =ఎత్తిపొడుచుటతోఁ గూడిన నవ్వు పేరు, A hoarse-laugh.
(స మనాక్) స్మితమ్।	స్మితమ్|న|౧-ఇంచుకంతనవ్వు పేరు, A smile-
(మధ్యమస్స్యా) ద్విహసితం	విహసితమ్|న|౧-ఇంచుకంతనవ్వునకును గొప్ప నవ్వునకును మధ్యమమైన పరిపాటినవ్వు పేరు, A laugh.
రోమాఞ్చో రోమహర్షణమ్ ।	రోమాఞ్చః|పు|- రోమహర్షణమ్|న|౨-రోమములు గగురుపొడుచుట పేళ్లు, Horripilation.
క్రన్దితం రుదితం క్రుష్టం	క్రన్దితమ్-రుదితమ్-క్రుష్టమ్ |న|౩- రోదనము పేళ్ళు, weeping.
జృమ్భస్తు (త్రిషు) జృమ్భణమ్॥ ౨౧౭॥	జృమ్భః|త్రి|-జృమ్భణమ్|న|౨- ఆవులించుట పేళ్లు, Gaping, yawning.
విప్రలమ్భో విసంవాదో	విప్రలమ్భః-విసంవాదః|పు| ౨-విపరీతముగాఁ బలుకుట పేళ్లు, Deceiving by a false afirmation.
రిఙ్ఖణం స్ఖలనం (సమే) ।	రిఙ్ఖణమ్ (పా) రిఙ్గణమ్-స్ఖలనమ్|న|౨-జాఱుటకుఁగాని స్వధర్మము విడుచుటకుఁగాని పేళ్ళు, Tumbling; deviating from duty.
(స్యా) న్నిద్రా శయనం స్వాప స్స్వప్న సంవేశ (ఇత్యపి)॥ ౨౧౮	నిద్రా|స్త్రీ|-శయనమ్ |న|-స్వాపః - స్వప్నః - సంవేశః|పు| ౫- నిద్ర పేళ్ళు, Sleep.
తన్ద్రీ ప్రమీలా	తన్ద్రీ(పా)తన్ద్రా-ప్రమీలా|స్త్రీ|౨- కునికిపాటు [పేళ్ళు, Lassitude.
భ్రుకుటి ర్భ్రుకుటి ర్భ్రూకుటిః (స్త్రియామ్) ।	భ్రకుటిః- భ్రుకుటిః- భ్రూకుటిః |స్త్రీ|౩-బొమముడి పేళ్ళు, A frown.
అదృష్టి (స్స్యాదసౌమ్యేఽక్ష్ణి)	అదృష్టిః|స్త్రీ|౧-అసౌమ్యే=(రోషముచేత) సౌమ్యముగాని,అక్ష్ణి=దృష్టి పేరు,A look of displeasure.
సంసిద్ధి ప్రకృతీ (సమే) ॥౨౧౯॥ స్వరూపంచ స్వభావశ్చ నిసర్గశ్చ	సంసిద్ధిః - ప్రకృతిః |స్త్రీ| - స్వరూపమ్ |న| - స్వభావః - నిసర్గః |పు| ౫ - స్వభావము పేళ్లు, The natural state; disposition.
థ వేపథుః । కమ్పో	వేపథుః-కమ్పః|పు|౨-వడఁకు పేళ్లు, A tremour.
థ క్షణ ఉద్ధర్షో మహ	క్షణః - ఉద్ధర్షః - మహః-ఉద్ధవః-ఉత్సవః|పు|

ఉద్ధవ ఉత్సవః ॥౨౨౦॥	౫-ఉత్సవము పేళ్లు, A festival celebration.
ఇది నాట్యవర్గః॥,	నాట్యముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.
అధోభువన పాతాల బలిసద్మరసాతలం । నాగలోకో ౽	అధోభువనమ్ - పాతాలమ్- బలిసద్మ ।న।-రసాతలమ్।న। - నాగలోకః।పు।-౫.పాతాళము పేళ్లు, The infernal region: the nether world·
థ కుహరం సుషిరం వివరం బిలం॥ ఛిద్రం నిర్వ్యథనం రోకం రన్ధ్రం శ్వభ్రం వపా సుషిః ।	కుహరమ్-సుషిరమ్-వివరమ్-బిలమ్-ఛిద్రమ్-నిర్వ్యథనమ్- రోకమ్- రన్ధ్రమ్ -శ్వభ్రమ్ ।న। -వపా - సుషిః ।।స్త్రీ।। ౧౧ - రంధ్రము పేళ్ళు, A hole, or vacuity, a ravine.
గర్తావటౌ (భువిశ్వభ్రే,	గర్తః (వ) గర్తా ।స్త్రీ। - అవటః ।పు। ౨ - భువి=భూమియందుండు, శ్వభ్రే=బొక్క పేళ్లు, A hole in the ground.
(సరన్ధ్రే) సుషిరం(త్రిషు)॥ ౨౨౨	సుషిరమ్। ౧- రంధ్రముతోఁ గూడిన వస్తు వాచకమయినపుడు త్రిలింగము. Having holes.
అన్ధకారో (౽ స్త్రియాం) ధ్వాన్తం తమిస్రం తిమిరం తమః ।	అన్ధకారః॥పున॥-ధ్వాన్తమ్-తమిస్రమ్ - తిమిరమ్ - తమః॥న్,న॥౫- చీకటి పేళ్లు, Darkness-gloom.
(ధ్వాన్తేగాఢే) ౽న్ధతమసం	అన్ధతమసమ్॥న॥౧ - గాఢే ధ్వాన్తే=గాఢాన్ధకారము పేరు, Intense darkness.
(క్షీణే)౽వతమసం	అవతమసమ్॥న॥౧- (క్షీణే ధ్వాన్తే)= క్షీణమయిన చీఁకటి పేరు, Imperfect darkness.
(తమః ॥౨౨౩॥ విష్వ)క్సన్తమసమ్	సంతమసమ్॥న॥౧॥విష్వక్ ధ్వాన్తే=అంతట వ్యాపించిన, తమః-చీఁకటి పేరు, Universal darkness.
ఇతి పాతాలవర్గః.	పాతాలముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.
నాగాః కాద్రవేయా	నాగాః- కాద్రవేయాః ॥పు, బ॥ ౨- పడగలును తోఁకలును కలిగి మనుష్యాకారములైన కద్రూపుత్త్రులయిన నాగులఁ బాముల పేళ్లు.
(స్తదీశ్వరః)। శేషో౽	శేషః- అనన్తః॥పు॥౨- తదీశ్వరః=ఆ నాగుల

నన్తో	బాములకు రాజయిన యాదిశేషుని పేళ్ళు.
వాసుకిస్తు సర్పరాజోఽథ గోనసః॥ తిలిత్సః (స్స్యా)	వాసుకిః-సర్పరాజః॥పు॥ ౨- వాసుకి పేళ్లు. గోనస-తిలిత్సః ॥పు॥ ౨- కొండచిలువ పేళ్లు.
దజగరే శయుర్వాహస (ఇత్యుభౌ)।	అజగరః- శయుః- వాహసః ॥పు॥ 3- పెనుఁబాము పేళ్ళు, Boa Constrictor.
అలగర్దో జలవ్యాల	అలగర్దః (పా) అళిగర్దః-అజగర్దః-జలవ్యాలః-పు॥ ౨- నీరుకట్టుపాము పేళ్లు, A Water-snake.
(స్సమౌ) రాజిల డుణ్డుభౌ॥ ౨౨॥	రాజిలః-డుణ్డుభః॥పు॥ ౨-ఇరుదలల శిఖండి పేళ్లు, Amphisbaena.
మాలుధానో మాతులాహి	మాలుధానః-మాతులాహిః॥పు॥ ౨-ఉమ్మెత్త పోనిముట్టుబాము పేళ్లు. అది ఖట్వాంగాకారమై దీర్ఘదేహాలాంగూలమై చతుష్పాత్తునైయుండును.
ర్నిర్ముక్తో ముక్తకఞ్చుకః।	నిర్ముక్తః-ముక్తకఞ్చుకః॥పు॥౨-కుబుసమువిడిచినపాము, A snake that has cast his slough.
సర్పః పృదాకు ర్భుజగో భుజఙ్గోఽహిర్భుజఙ్గమః॥ ఆశీవిషో విషధరశ్చక్రీ వ్యాల స్సరీసృపః। కుణ్డలీ గూఢపా చ్చక్షుశ్శ్రవాః కాకోదరః ఫణీ॥ దర్వీకరో దీర్ఘ పృష్ఠో దన్దశూకో బిలేశయః। ఉరగః పన్నగో భోగీ జిహ్మగః పవనాశనః॥	సర్పః- పృదాకుః- భుజగః- భుజఙ్గః- అహిః- భుజఙ్గమః-ఆశీవిషః-విషధరః-చక్రీ॥న్॥- వ్యాలః- పరీసృపః-కుణ్డలీ॥న్॥గూఢపాత్ ॥ద్॥- చక్షుశ్శ్రవాః ॥సీ॥-కాకోదరః-ఫణీ॥న్॥-దర్వీకరః- దీర్ఘపృష్ఠః-దన్దశూకః- బిలేశయః- ఉరగః- పన్నగః- భోగీ॥న్॥-జిహ్మగః-పవనాశనః॥పు॥ ౨౬-సామాన్యముగా పాముల పేళ్ళు, A snake or serpent.
[లేలిహానో ద్విరసనో వ్యాళః కుమ్భీనసో హరిః॥]	[లేలిహానః-ద్విరసనః-వ్యాళః- కుమ్భీనసః- హరిః॥పు॥] అధిక పాఠము.
(త్రిష్వా) హేయం విషాస్థ్యాది)	ఆహేయం ॥త్రి॥ ౧- పాము యొక్క విషము అస్థి చర్మము మొదలయినవాని పేరు, Belonging to a snake.
స్ఫటాయాం తు ఫణా	స్ఫటా ॥సీ॥ - ఫణా॥ ౨ - పడగ పేళ్ళు,

(దయోః)। (సమౌ)కఞ్చుక నిర్మోకౌ	The expanded hood of a serpent. [slough. కఞ్చుకః-నిర్మోకః॥పు॥ ౨-కుబుసము పేళ్ళు,
క్ష్వేడస్తుగరలం విష మ్॥ ౨౭॥ (పుంసిక్లీబే చ) కాకోల కాలకూట హాలాహలాః। సౌరాష్ట్రి కశ్శౌల్కి కేయో బ్రహ్మపుత్రః ప్రదీపనః॥ దారదో వత్సనాభ (శ్చవిషభేదా అమీ నవ)।	క్ష్వేడః॥(పా)క్ష్వేళః॥పు॥-గరలం॥న॥-విషమ్॥ న్న॥౩- సామాన్యముగా విషము పేళ్ళు, Venom. కాకోలః - కాలకూటః - హాలాహలః (ప) హాలాహలః-హాలహలః-హాలహాలః-సౌరాష్ట్రికః-శౌల్కికేయః,బ్రహ్మపుత్రః-ప్రదీపనః-దారదః-వత్సనాభః॥పు॥అమీనవ-ఈతొమ్మిది, విషభేదాః-విషభేదముల పేళ్లు, Nine sorts of fixed poison.
విషవైద్యో జాఙ్గలికో	విషవైద్యః - జాఙ్గలికః ॥పు॥ ౨- విషమును దించు వైద్యుని పేళ్లు, Conjurer using charms against poison.
వ్యాలగ్రాహ్యహి తుణ్డికః॥ ౨౩౦॥ ఇతి భోగివర్గః	వ్యాలగ్రాహీ॥న్॥(పా)వ్యాళగ్రాహః-అహితుణ్డికః॥పు॥ ౨-పాముల వాఁడు, A snake-catcher సర్పములతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.
(స్యా) న్నారకస్తు నరకో నిరయో దుర్గతిః (స్త్రియామ్)।	నారకః- నరకః- నిరయః ॥పు॥ దుర్గతిః ॥సీ॥ ౪, సామాన్యముగా నరకము పేళ్ళు, Hell; the infernal regions.
(తద్భేదా) స్తపనావీచి మహారౌరవ రౌరవాః॥ సఙ్ఘాతః కాలసూత్రం (చేత్యాద్యాః)	తపనః- అవీచిః- మహారౌరవః- రౌరవః- సఙ్ఘాతః (పా)సంహారః॥పు॥కాలసూత్రమ్॥న॥౬- ఇత్యాద్యాః=ఇవి మొదలయినవి, తద్భేదాః=అ నరకభేదముల పేళ్లు. Various hells.
(సత్త్వాస్తు)నారకాః॥ ప్రేతా	నారకాః - ప్రేతాః (పా) పరేతాః ॥పు॥ బ॥ ౨- సత్త్వాః = నరకమునందుండు ప్రాణుల పేళ్లు, Departed souls in hell.
వైతరణీ (సిన్ధుః)	వైతరణీ॥సీ॥౧-సిన్ధుః=నరకమునందలినది పేరు, The river of hell. [misfortune or misery.
స్యాదలక్ష్మీస్తు నిరృతిః॥	అలక్ష్మీః-నిరృతిః ॥సీ॥ ౨, అభాగ్యము పేరు,

విష్టి రాజూః

విష్టిః-ఆజూః-స్త్రీ॥ ౨-వెట్టిపేళ్ళు. నరకమునందుఁ ద్రోయుట పేళ్ళని కొందఱందురు.

కారణా (తు) యాతనా తీవ్రవేదనా ।

కారణా-యాతనా-తీవ్రవేదనా॥స్త్రీ॥ 3-అతిశయమయిన వేదనపేళ్లు. Agony, excessive pain.

పీడా బాధా వ్యథా దుఃఖ మామనస్యం ప్రసూతిజమ్॥(స్యా)త్కష్టం కృచ్ఛ్రమాభీలం (త్రిష్వేషాం భేద్యగామియత్)

పీడా- బాధా- వ్యథా॥స్త్రీ॥-దుఃఖమ్- ఆమనస్యమ్ (పా) అమానస్యమ్-ప్రసూతిజమ్-కష్టమ్ కృచ్ఛ్రమ్-ఆభీలమ్॥న॥ ౯-సామాన్యముగా దుఃఖము పేళ్ళు. ఈ శబ్దములలో ఏది విశేష్యనిఘ్నమవుచున్నదో యది త్రిలింగములు గలది, Pain.

ఇతి నరకవర్గః.

నరకముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

సముద్రో ఽబ్ధిరకూపారః పారావార స్సరిత్పతిః॥ ఉదన్వా నుదధి స్సిన్ధు స్సరస్వాన్ సాగరో ఽర్ణవః । రత్నాకరో జలనిధి ర్యాదః పతి రపాంపతిః॥ ౨౩౬॥

సముద్రః-అబ్ధిః- అకూపారః- పారావారః - సరిత్పతిః- ఉదన్వాన్॥త్॥- ఉదధిః- సిన్ధుః- సరస్వాన్॥త్॥-సాగరః-అర్ణవః- రత్నాకరః- జలనిధిః-యాదఃపతిః- అపాంపతిః॥పు॥ ౧౫- సముద్రుని పేళ్ళు. The sea or ocean.

(తస్య ప్రభేదాః) క్షీరోదో లవణోద (స్తథా పరే) ।

క్షీరోదః-లవణోదః॥ తథా=అట్లే, పరే=ఇతరమయిన, దధ్యుదః- ఘృతోదః-ఇక్షూదః- సురోదః-స్వాదూదః-ఈ ఏడును, తస్య=ఆసముద్రముయొక్క, ప్రభేదాః=భేదములు.

ఆపః (స్త్రీభూమ్ని) వా ర్వారి సలిలం కమలంజలమ్॥ పయః కీలాల మమృతం జీవనం భువనం వనమ్। కబన్ధ ముదకం పాథః పుష్కరం సర్వతోముఖమ్ అమ్భో ఽర్ణ స్తోయ పానీయ నీర

ఆపః॥ప్,స్త్రీ,బ॥-వాః॥ర్॥-వారి-సలిలమ్- కమలమ్-జలమ్-పయః॥స్॥- కీలాలమ్- అమృతమ్ - జీవనమ్- భువనమ్-వనమ్-కబన్ధమ్ - ఉదకమ్ - పాథః॥స్॥-పుష్కరమ్-సర్వతోముఖమ్- అమ్భః॥స్॥- అర్ణః॥స్॥- తోయమ్- పానీయమ్- నీరమ్- క్షీరమ్- అమ్బు- శమ్బరమ్(+)సంవరమ్-మేఘపుష్పమ్॥న॥-ఘనరసమ్॥పు॥ ౨౭- ఉదకము పేళ్ళు

శ్రీ రామ్బుశమ్బరమ్ [కృపీటంకాణ్డ(మస్త్రీ స్యా) జీవనీయం కుశం విషం]॥ జ మేఘపుష్పం ఘనరసం

[కృపీటం।న। కాణ్డం ॥ప్న॥ జీవనీయమ్-కుశం-విషం॥న॥] అధిక పాఠము, Water.

(త్రిషుద్వే) ఆప్యమమ్మయమ్॥ ౨౩౯॥

ఆప్యం- అమ్మయం॥త్రి॥ ౨- జలవికారము పేళ్ళు, Watery or consisting of water.

భఙ్గ స్తరఙ్గ ఊర్మి (ర్వా స్త్రియాం) వీచి

భఙ్గః- తరఙ్గః ॥పు॥-ఊర్మిః-వీచిః॥ప్న॥ ౪-కెరటముల పేళ్ళు, A wave.

రథోర్మిషు । మహాత్సు)ల్లోల కల్లోలా

ఉల్లోలః-కల్లోలః ॥పు। ౨-మహాత్సుఊర్మిషు=గొప్ప కెరటముల పేళ్ళు A surge of billow.

(స్యా) దావర్తో(ఽమ్భసాం భ్రమః)॥ ౨౪౦॥

ఆవర్తః।పు। ౧-అమ్భసాం= ఉదకముల యొక్క, భ్రమః=సుడి పేరు, A whirl-pool.

పృషన్తి బిన్దు పృషతాః (పుమాంసో) విప్రుషః (స్త్రియాః) । చక్రాణి పుటభేదాః (స్యు)

పృషన్తి।త్।,న,బ।-బిన్దుః-పృషతః।పు।-విప్రుషః॥ ష,సీ,బ,౪-జలబిందువుల పేళ్లు, A drop of water.

చక్రాణి (పా) వక్రాణి।న। పుటభేదాః ।పు। ౨-నదీవక్రము పేళ్ళు, నీళ్ళూరివచ్చు బుగ్గ పేరును, A winding course, or a reach of the river.

ర్భ్రమాశ్చ జలనిర్గమాః॥ ౨౪౧॥

భ్రమాః-జలనిర్గమాః।పు। ౨-నీళ్ళు పాఱుటకుఁ గట్టినతూము మొదలయినవాని పేళ్లు. చక్రాదులు నాలుగును జలమార్గము పేళ్ళని కొందఱందురు. A drain or pipe.

కూలంరోధశ్చతీరంచ ప్రతీరంచ తటం (త్రిషు)

కూలం - రోధః ।న। తీరం - ప్రతీరం ॥న॥-తటం ।త్రి।౫, దరిపేళ్ళు, A shore or bank.

పారావారే (పరార్వాచీ తీరే)

పారం - అవారం ।న। ౨, పరార్వాచీ తీరే= వరుసగా నీవలి యావలి దరుల పేళ్ళు, The opposite, and the near bank.

పాత్రం (తదన్తరమ్)

పాత్రం ।న।౧, ఆ రెంటిదరుల నడుము పేరు, The channel, basin.

ద్వీపో (ఽస్త్రియా) మన్తరీపం (యదన్తర్వారిణస్తటమ్)

ద్వీపః।ప్న।-అన్తరీపం ।న।౧, అన్తర్వారిణః=నీళ్ళనడుమ,యత్తటం=ఏ దిబ్బకలదో దాని పేళ్లు. An island.

(తోయోత్థితం త) త్పులినం

పులినమ్॥న॥ ౧-నీళ్లిండి కనుపించు తిన్నె పేరు, An islet formed by alluvium.

సైకతం సికతామయమ్॥ ౨౮౩॥

సైకతమ్ - సికతామయమ్ ॥న॥ ౨- ఇసుక తిన్నెల పేళ్ళు, A sand-bank.

నిషద్వరస్తు జమ్బాలః పఙ్కో(౽స్త్రీ) శాదకర్దమౌ।

నిషద్వరః-జమ్బాలః ॥పు॥-పఙ్కః॥పు॥-శాదః-కర్దమః॥పు॥ ౫-అడుసు పేళ్ళు, Mud or Mire.

జలోచ్ఛ్వాసాః పరీవాహాః

జలోచ్ఛ్వాసాః- పరీవాహాః ॥పు, బ॥ ౨- అలుగుల పేళ్ళు, Inundation channel for carrying off an excess of water.

కూపకా (స్తు) విదారకాః॥ ౨౮౪॥

కూపకాః-విదారకాః॥పు॥ ౨-చెలములు, పిల్లకూతులు మొదలైనవి, A temporary well.

నావ్యం (త్రిలిఙ్గం నౌతార్యే)

నావ్యమ్॥త్రి॥౧- నౌతార్యే=ఓడ జేత దాటదగిన నదియొక్క పేరు, Navigable.

(స్త్రియాం) నౌ స్తరణి స్తరిః।

నౌః॥స్త్రీ॥-తరణిః-తరిః(షా)తరీ॥సీ॥ ౩-ఓడ పేళ్లు. A boat.

ఉడుపం తు ప్లవః కోలః

ఉడుపమ్॥న॥ - ప్లవః-కోలః॥పు॥ ౩- తెప్ప పేళ్లు, (A raft or float.

స్రోతో (మ్బుసరణం స్వతః)॥ ౨౮౫॥

స్రోతః ॥స్. న॥ ౧- స్వతః=తనంతట పాఱుచున్న, అమ్బుసరణమ్ = జలప్రవాహము పేరు, A natural stream.

ఆతర స్తరపణ్యం (స్యాత్)

ఆతరః॥పు॥-తరపణ్యమ్॥న॥ ౨ ఓడనడుపువానికిచ్చుకూలి పేళ్ళు, Fare or freight.

ద్రోణీ కాష్ఠామ్బువాహినీ।

ద్రోణీ-కాష్ఠామ్బువాహినీ॥సీ॥ ౨-దోనె పేళ్ళు, An oval basin.

సాంయాత్రికః పోతవణిక్

సాంయాత్రికః - పోతవణిక్॥జ్, పు॥ ౨- ఓడ బేరగాని పేళ్ళు. A voyaging merchant.

కర్ణధార(స్తు)నావికః॥ ౨౮౬॥

కర్ణధారః-నావికః ॥పు॥ ౨- ఓడ నడుపువాని పేళ్లు, The pilot or helmsman.

నియామకాః పోతవాహాః

నియామకాః - పోతవాహాః ॥పు॥బ॥ ౨ - ఓడ స్తంభముపైనుండి యుపాయముచెప్పువారి పేళ్లు, The steersman.

కూపకో గుణవృక్షకః

కూపకః - గుణవృక్షకః॥పు॥ ౨ - ఓడమీద

నౌకాదణ్డః క్షేపణీ
(స్యా) దరిత్రం కేనిపా
తకః॥ ౨౮౭॥

అభ్రిః (స్త్రీ) కాష్ఠ
కుద్దాలః
సేకపాత్రంతు సేచ
నమ్।
యానపాత్రం తు
పోతో
(ఽబ్ధిభవే త్రిషు) స
ముద్రియమ్॥ ౨౮౮॥
(క్లీబే) ఽర్ధనావం
(నావోఽర్ధే)
(ఽతీతనౌకే) ఽతిను
(త్రిషు)॥
(త్రిష్వాగాధాత్)
ప్రశన్నోఽచ్ఛః
కలుషోఽనచ్ఛ ఆవిలః॥
నిమ్నం గభీరం
గమ్భీర

ముత్తానం తద్విపర్య
యే। అగాధ మతల
స్పర్శే
కైవర్తే దాశధీవరౌ॥
౨౯౦॥
ఆనాయః (పుంసి) జాలం
(స్యాత్) శణసూత్రం

కొయ్యకట్టు స్తంభము పేళ్లు, The mast.

నౌకాదణ్డః॥పు॥- క్షేపణీ ॥స్త్రీ॥ 3-ఓడనడపుగడ పేళ్లు, The oar. అరిత్రమ్ ॥న॥ - కేనిపాతః ॥పు॥ ౨- ఓడ నడపు తెడ్డుపేళ్లు, The rudder, helm.

అభ్రిః॥స్త్రీ॥-కాష్ఠకుద్దాలః ॥పు॥౨-లవణాదులు త్రవ్వుమ్రానిగుద్దలి పేళ్ళు, A scraper, or shovel.

సేకపాత్రం-సేచనమ్॥న॥ ౨- ఓడలోఁజొచ్చిన నీళ్ళను వెడలఁజల్లు పాత్రము పేళ్లు, A bucket.

యానపాత్రం ॥న॥-పోతః ॥పు॥ ౨-ఓడపేళ్లు. A ship.

సముద్రియం ॥త్రి॥ ౧- అబ్ధిభవే=సముద్రము నందుఁ బుట్టిన వస్తువు పేరు, Marine.

అర్ధనావం ॥న॥౧,నావః=ఓడయొక్క, అర్ధే= సగము పేరు, A boat's half.

అతిను ॥త్రి॥ ౧-ఓడనుదాటిన వస్తువు పేరు, Landed from a boat. [నన్నియు త్రిలింగకములు.

ప్రశన్నశబ్దము మొదలు అగాధశబ్దపర్యంతము

ప్రసన్నః- అచ్ఛః॥ ౨ - నిర్మలవస్తువు పేళ్ళు. Transparent, clear.

[Turbid, muddy.

కలుషః- అనచ్ఛః- ఆవిలః॥3- కలఁగినదానిపేళ్లు,

నిమ్నం- గభీరం- గమ్భీరమ్॥ 3- లోఁతైన దాని పేళ్ళు, Deep.

[Shallow.

ఉత్తానం॥ ౧ - లోఁతు కాని దాని పేరు.

అగాధం - అతలస్పర్శః॥౨-మిక్కిలిలోఁతైన దాని పేళ్ళు, very deep, unfathomable.

కైవర్తః-దాశః(పా) దాసః-ధీవరః॥పు॥3-మత్స్యములంబట్టు జాలరివానిపేళ్ళు, A fisherman.

ఆనాయః ॥ పు॥జాలమ్ ॥న॥ ౨-వలపేళ్లు, A net.

శణశూత్రం- (పా) శణసూత్రం॥ పవిత్రకమ్॥

పవిత్రకమ్ ।	న॥ ౧- వల్ల త్రాటి పేళ్లు, The rope of a net.
మత్స్యాధానీ కువేణీ (స్యాత్)	మత్స్యాధానీ - కువేణీ॥స్త్రీ॥ ౧-చేపలబుట్ట పేళ్లు, A fish basket.
బడిశం మత్స్యబన్ధనమ్ ॥౨౫౦॥	బడిశమ్ - మత్స్యబన్ధనమ్ (పా) మత్స్య వేధనమ్ ॥న॥ ౧-గాలము పేళ్ళు, A fish hook.
పృథురోమా ఝషో మత్స్యో మీనో వైసారిణో ఒణ్డజః । విసార శ్శకులీ	పృథురోమా॥న్॥ఝషః-మత్స్యః - మీనః - వైసారిణః- అణ్డజః -విసారః-శకులీ॥న్॥పు:ర-పొయమాన్యముగా మత్స్యముల పేళ్ళు. A fish.
(చాథ) గడకః శ్శకులార్భకః॥ ౨౫౧॥	గడకః-శకులార్భకః॥పు॥౨-చేపపిల్లల పేళ్ళు, జెల్ల పేళ్ళని కొందఱు, Sparus emarginatus.
సహస్రదంష్ట్రీ పాఠీనః	సహస్రదంష్ట్రీ - పాఠీనః॥పు॥ ౨- వేయికోఱల మీను, వాలుగ, A sheat fish, Silurus pelorius.
ఉలూపీ శిశుక (స్సమౌ)	ఉలూపీ॥న్॥-శిశుకః॥పు॥౨-శిశువువలె చపల మయిన [illegible]మీను పేళ్ళు, A porpoise.
నడమీన శ్చిలిచిమః	నడమీనః-చిలిచిమః ॥పు॥ ౨-[illegible]కాలుగసున్న లోఁ దిరుగు మీను పేళ్లు, A sort of sprat.
ప్రోష్ఠీతు శఫరీ (ద్వయోః)॥ ౨౫౩॥	ప్రోష్ఠీ॥స్త్రీ॥-శఫరీ॥స్త్రీ॥౨-మిట్టి, ఎగిరిపడుమీను, A sort of carp, Cyprnus Chrysoparcius.
క్షుద్రాణ్డమత్స్యసఙ్ఘాతః పోతాధాన	క్షుద్రాణ్డమత్స్యసఙ్ఘాతః॥పు॥_పోతాధానమ్॥న॥ ౨- మీనుపిల్లల గుంపు పేళ్లు, Small fry.
(మథోఝషాః) రోహితో మద్గుర శ్శాలో రాజీవ శ్శకుల స్తిమిః॥ ౨౫౪॥ తిమిఙ్గిలాదయు (శ్చాథ)	రోహితః=ఎఱ్ఱమీను, మద్గురః=బొమ్మమీను, శాలః = మిసుల వేగముగలమీను, రాజీవః = చారల[illegible]మీను, శకులః=బేడిసమీను, తిమిః=నూఱుయోజనముల మీను, తిమింగలః=తిమిని మ్రింగునట్టి మీను ॥పు॥ ౭ ను ఆదిశబ్దముచేత తిమింగిలగిల నంద్యావర్తాదులును మత్స్యవిశేషములు.
యాదాంసి జలజన్తవః ।	యాదాంసి ॥న్॥న॥-జలజన్తవః ॥ఉ, పు॥బ॥ ౨- జలజంతువుల పేళ్ళు, Aquatic animals.

(తద్భేదా) శ్శిశుమారోద్ర శఙ్కవో మకరాదయః॥ ౨౦౨॥

శిశుమారః=మొసలి, Porpoise, ఉద్రః=నీరుపిల్లి, Otter, శఙ్కు=నీరుపంది, Scate, మకరః=ఏఁటమీను, Seal, ౪- ఇవియు ఆదిశబ్దముచేత జలహస్త్యాదులును, జలజంతువిశేషములు.

(స్యాత్కులీరః కర్కటకః

కులీరః- కర్కటకః (పా) కర్కటః ॥పు॥ ౨- ఎండ్రకాయ పేళ్ళు, A crab.

కూర్మే కమఠకచ్ఛపౌ।

కూర్మః-కమఠః-కచ్ఛపః॥పు॥ 3 తాఁబేటి పేళ్లు, A turtle or tortoise.

గ్రాహోఽవహారో

గ్రాహః-అవహారః-॥పు॥౨-ప్రాణిహింసఁజేయు మహామత్స్యము పేళ్ళు, A shark.

నక్రస్తుకుమ్భీరోఽథ

నక్రః - కుమ్భీరః ॥పు॥ ౨- ఏనుఁగును బట్టియీడ్చు జలచరము పేళ్ళు, A crocodile.

మహీలతా ॥౨౦౬॥ గణ్డూపదః కిఞ్చులకో

మహీలతా॥స్త్రీ॥-గణ్డూపదః-కిఞ్చులకః॥పు॥ 3-ఎఱ్ఱ పేళ్ళు, A worm. [The Gangetic alligator.

నిహాకాగోధికా (సమే)

నిహాకా - గోధికా॥స్త్రీ॥ ౨-నీరుడుము పేళ్ళు,

రక్తపాతు జలూకాయాం స్త్రియాం భూమ్ని (జలౌకసః॥౨౦౭॥

రక్తపా-జలూకా - జలౌకసః ॥న్, స్త్రీ, బ॥ 3-జలగ పేళ్లు, రక్తపాశబ్దమునకు సోమపాశబ్దమువలెను రూపము గలదు, A leech.

ముక్తాస్ఫోటః (స్త్రియాం) శుక్తిః

ముక్తాస్ఫోటః ॥పు॥-శుక్తిః ॥స్త్రీ॥ ౨-ముత్తెపుచిప్ప పేళ్లు, A pearl oyster.

శఙ్ఖః (స్యాత్) కమ్బుః (రస్త్రియామ్)।

శఙ్ఖః ॥పు॥-కమ్బుః ॥పు॥ ౨-శంఖము పేళ్ళు, A conch.

క్షుద్రశఙ్ఖాః శఙ్ఖనఖాః

క్షుద్రశఙ్ఖాః- శఙ్ఖనఖాః ॥పు, బ॥ ౨- గుల్లల పేళ్ళు, Small shell.

శమ్బూకా జలశుక్తయః॥ ౨౦౮॥

శమ్బూకాః॥పు॥జలశుక్తయః॥స్త్రీ, బ॥ ౨-కప్పచిప్పల పేళ్ళు, Bivalve shell.

భేకే మణ్డూక వర్షాభూ శాలూర ప్లవదర్దురాః।

భేకః-మణ్డూకః-వర్షాభూః-శాలూరః-(పా)సాలూరః-ప్లవః॥-దర్దురః॥పు॥ ౬ కప్ప పేళ్ళు, A frog.

శిలీ గణ్డూపదీ

శిలీః- గణ్డూపదీ ॥స్త్రీ॥ ౨- ఆఁడు ఎఱ్ఱ పేళ్ళు. A female worm.

భేకీ వర్షాభ్వీ

భేకీ - వర్షాభ్వీ॥స్త్రీ॥ ౨ - ఆఁడుకప్ప పేళ్లు, A female frog.

కమఠీ ధులిః॥ ౨౨॥

కమఠీ-ధులిః ॥స్త్రీ॥ ౨- ఆఁడు తాఁబేటి పేళ్లు, A female turtle.

(మద్గురస్య ప్రియా) శృఙ్గీ

శృఙ్గీ॥స్త్రీ॥ ౧-మద్గుర మను మీనుభార్య పేరు, Silurus Pungentisimus.

దుర్నామా దీర్ఘకోశికా

దుర్నామా- దీర్ఘకోశికా॥స్త్రీ॥-౨-ఏనుఁగుజలగ పేళ్లు, A cockle.

జలాశయో జలాధార

జలాశయః-జలాధారః॥పు॥-౨- నీళ్లుండుతావు పేళ్లు, A reservoir, a pond

(స్తత్రా)గాధ జలే హ్రదః॥ ౨౬॥

హ్రదః॥పు॥- అగాధజలే= అగాధమైనజలము గల, తత్ర=ఆ స్థలము పేరు, A deep lake.

ఆహావ స్తు నిపానం (స్యా దుపకూపజలాశయే)। (పుంస్యేవా) న్ధుః ప్రహిః కూప ఉదపానం తు (పుంసివా) ॥౨౬॥

ఆహావః ॥పు॥-నిపానమ్॥న॥ ౨ - నూతియొద్ద పశువులు నీళ్లుత్రాగుటకుఁగట్టియున్న తొట్టిపేళ్లు, A trough near a well for watering cattle.

అన్ధుః- ప్రహిః-కూపః॥పు॥-ఉదపానమ్ ॥పు॥న॥ ౪- నూతి పేళ్ళు, A well.

నేమి స్త్రీ (స్త్రి)కా (ఽస్య)

నేమిః-త్రికా॥స్త్రీ॥-౨-నూతియందునీళ్లెత్తుటకై యేర్పఱచిన రాట్నము మొదలైన దారుయంత్రము పేళ్లు, A contrivance of raising water.

వీనాహో (ముఖబన్ధన మస్య యత్)।

వీనాహః॥పు॥ ౧ నూతి హంసపాది మొదలయిన వాయి కట్టు పేరు, The cover of a well.

పుష్కరిణ్యాంతు ఖాతం (స్యా)

పుష్కరిణీ ॥స్త్రీ॥ఖాతమ్ ॥న॥ ౨-నలుచదరముగాఁ త్రవ్వఁబడిన గుంట పేళ్లు, A square pond.

దఖాతం దేవఖాతకమ్॥

అఖాతమ్-దేవఖాతకమ్ ॥న॥ ౨-దేవతలచేత త్రవ్వఁబడిన గుంటపేళ్లు, A natural pond;

పద్మాకర స్తటాకో (ఽస్త్రీ) కాసార స్సరసీ సరః॥

పద్మాకరః॥పు॥-తటాకః (పా)తడాగః॥పు॥న॥ ౨- తామరలు గల చెఱువు పేళ్లు, A lake. కాసారః॥పు॥- సరసీ ॥స్త్రీ॥- సరః॥ స, న॥ 3- కొలని పేళ్లు, A pond or pool. పద్మాకరాదులైదు పేళ్లు కాసారకము లని కొంద ఱందురు.

వేశన్తః పల్వలం చాల్పసరో	వేశన్తః॥పు॥-పల్వలమ్- అల్పసరః॥న॥న॥ 3- పడియల పేళ్ళు, A basin.
వాపీతుదీర్ఘికా ॥౨౬౩॥	వాపీ- దీర్ఘికా స్త్రీ॥ ౨- నడబావి పేళ్ళు, A well with steps.
ఖేయం తు పరిఖా	ఖేయమ్॥న॥-పరిఖా॥స్త్రీ॥ ౨- అగడ్త పేళ్ళు, [A ditch.
ఆధార (స్త్వమ్భసాం యత్రధారణమ్) ।	ఆధారః॥పు॥౧-యత్ర=ఏ స్థలమునందు,అమ్భసామ్=(ట్టనీట్టి)నీళ్లకు, ధారణమ్=నిల్పుటకలదో యట్టి మడుగు పేరు, A dike.
(స్యా) దాలవాలమావాల మావాపో ఽ థ	ఆలవాలమ్-ఆవాలమ్॥న॥-ఆవాపః॥పు॥3-చెట్ల పాదుల పేళ్ళు, A basin round the foot of a tree.
నదీ సరిత్ ॥౨౬౪॥ తరఙ్గిణీ శైవలినీ తటినీ హ్రాదినీ ధునీ। స్రోతస్వినీ ద్వీపవతీ స్రవన్తీ నిమ్నగా ఽ పగా॥ ౨౬౫॥	నదీ-సరిత్-తరఙ్గిణీ-శైవలినీ - తటినీ - హ్రాదినీ- ధునీ- స్రోతస్వినీ-ద్వీపవతీ-స్రవన్తీ-నిమ్నగా- ఆపగా ।స్త్రీ ౧౨-నది పేళ్ళు, A river.
[కూలఙ్కషా నిర్ఝరిణీ రోధోవక్రా సరస్వతీ]	[కూలఙ్కషా-నిర్ఝరిణీ- రోధోవక్రా - సరస్వతీ॥స్త్రీ॥] అధికపాఠము.
గఙ్గా విష్ణుపదీ జహ్నుతనయా సురనిమ్నగా । భాగీరథీ త్రిపథగా త్రిస్రోతా భీష్మసూ రపి॥	గఙ్గా- విష్ణుపదీ- జహ్నుతనయా- సురనిమ్నగా- భాగీరథీ-త్రిపథగా- త్రిస్రోతాః॥స॥- భీష్మసూః స్త్రీ॥ ౮-గఙ్గానది పేళ్ళు, The Ganges.
కాలిన్దీ సూర్యతనయా యమునా శమనస్వసా।	కాలిన్దీ- సూర్యతనయా- యమునా- శమనస్వసా॥యు॥స్త్రీ॥ ౪- యమునానది పేళ్లు,
రేవా తు నర్మదా సోమోద్భవా మేఖలకన్యకా॥౨౬౬॥	రేవా- నర్మదా-సోమోద్భవా -మేఖలకన్యకా॥స్త్రీ॥ ౪-నర్మదానది పేళ్లు.
కరతోయా సదానీరా	కరతోయా- సదానీరా॥స్త్రీ॥- ౨గౌరీవివాహమునందీశ్వరునిహస్తోదకమువలనఁ బుట్టిన నది పేళ్లు,
బాహుదా సైతవాహినీ ।	బాహుదా-సైతవాహినీ॥స్త్రీ॥ ౨ - బాహుదా నది పేళ్ళు,

శతద్రుస్తు శతుద్రి (స్స్యాత్)

శతద్రుః-శతుద్రిః ॥స్త్రీ॥ ౨- వసిష్ఠునికి వెఱచి నూఱుపాయలై ప్రవహించిన నది పేళ్లు.

విపాశాతు విపాట్ (స్త్రియామ్)॥ ౨౬౯॥

విపాశా-విపాట్॥శ్॥ ॥స్త్రీ॥౨-వసిష్ఠుని పాశములను విడిపించిన నది పేళ్ళు.

శోణోహిరణ్యవాహః (స్స్యా) త్కుల్యా (ఽల్పాకృత్రిమా సరిత్)

శోణః-హిరణ్యవాహః॥పు॥౨-శోణనదము పేళ్లు.

కుల్యా॥స్త్రీ॥-౧అల్పా=కొంచెమై, కృత్రిమా = త్రవ్వఁబడిన, సరిత్=కాలువ పేరు, A canal.

శరావతీ వేత్రవతీ చన్ద్రభాగా సరస్వతీ॥ [గోదావరీ భీమరథీ కృష్ణవేణీచ గౌతమీ] కావేరీ (సరితో ఽన్యాశ్చ)

శరావతీ - వేత్రవతీ - చన్ద్రభాగా- సరస్వతీ - కావేరీ ॥స్త్రీ॥ ౫ -అన్యాశ్చ= కృష్ణవేణీ గోదావరీ సరయూప్రముఖములు, సరితః=నదీవిశేషములు.

[గోదావరీ - భీమరథీ - కృష్ణవేణీ - గౌతమీ ఈ॥ స్త్రీ॥] అధికపాఠము.

సంభేద స్సిన్ధుసంగమః) ।

సంభేదః ॥పు॥ ౧-నదులయొక్క కూటమి పేరు. The mouth of a river confluence of two rivers.

(ద్వయోః) ప్రణాలీ (పయసః పదవ్యాం)

ప్రణాలీ॥స్త్రీ॥౧-పయసః పదవ్యామ్=గోముఖ మూత్రము మొదలగు జలమార్గము పేరు, A drain.

(త్రిషుతూత్తరౌ)॥ ౨౭౦॥

(దేవికాయాం సరయ్వాంచ భవే) దావిక సారవౌ ।

త్రిషుతూత్తరౌ అని చెప్పఁబడు దావిక సారవశబ్దములు॥త్రి॥ దావికః- సారవః॥ ౨- వరుసగా దేవికానదియందును, సరయునదియందును బుట్టిన వస్తువుల పేళ్లు.

సౌగన్ధికంతు కహ్లారం

సౌగన్ధికమ్- కహ్లారమ్ - (పా) కల్హారమ్ ॥న॥ ౨- ఇంపుగ యెఱుపును మిక్కిలి పరిమళమును గల కలువ పేళ్ళు, The fragrant water-lily.

హల్లకం రక్తసన్ధ్యకమ్ ॥౨౭౧॥

హల్లకమ్- రక్తసన్ధ్యకమ్ ॥న॥ ౨-చెంగలువ పేళ్ళు, The red water-lily.

(స్యా) దుత్పలం కువలయ

ఉత్పలమ్-కువలయమ్॥న॥౨-సామాన్యముగాఁ గలువ పేళ్ళు, Any water-lily.

(మథ) నీలామ్బుజన్మచ । ఇన్దీవరం(చనీలే ఽస్మిన్)

నీలామ్బుజన్మ॥న్॥-ఇన్దీవరమ్॥న॥౨-నల్లకలువ పేళ్ళు, The blue water-lily.

(సితే) కుముద కైరవే॥ ౨౭౨॥	కుముదమ్-కైరవమ్॥న॥ ౨- తెల్లకలువ పేళ్లు, The esculent white water-lily.
శాలూక (మేషాం కన్ద స్స్యాత్)	శాలూకమ్॥న॥౧-ఏషామ్- ఈసౌగన్ధికాదుల కెుుక్క, కన్దః స్యాత్ =దుంప పేరు, The root of a water-lily. [pistra stratiotes.
వారిపర్ణీతు కుమ్భికా।	వారిపర్ణీ - కుమ్భికా ॥స్త్రీ॥ ౨- నాఁచు పేళ్ళు.
జలనీలీ తు శైవాలం శైవలో౽థ	జలనీలీ ॥స్త్రీ॥ - శైవాలమ్॥న॥-శైవలః (పా) శేవలః ॥పు॥ ౩-పాచి పేళ్లు, Moss.
కుముద్వతీ ॥౨౭౩॥ కుముదిన్యాం నలిన్యాంతు బిసినీపద్మినీముఖాః ।	కుముద్వతీ-కుముదినీ॥స్త్రీ॥ ౨- తెల్లకలువతీఁగె పేళ్లు. నలినీ-బిసినీ-పద్మినీ॥స్త్రీ॥ ఈ౩-ను ముఖము న్నందువలన॥ అబ్జినీ-కమలినీ-సరోజినీ- మొదలైనవియుఁ దామరతీఁగె పేళ్లు, The stalk of a lotus or a collection of lotuses.
(వా పుంసి) పద్మం నలిన మరవిన్దం మహోత్పలమ్ । సహస్రపత్త్రం కమలం శతపత్త్రం కుశేశయమ్ । పఙ్కేరుహం తామరసం సారసం సరసీరుహమ్ ॥౨౭౪॥ బిసప్రసూనరాజీవ పుష్కరామ్భోరుహాణి చ।	పద్మమ్॥పు॥- నలినమ్-అరవిన్దమ్ - మహోత్పలమ్-సహస్రపత్త్రమ్- కమలమ్-శతపత్త్రమ్-కుశేశయమ్ - పఙ్కేరుహమ్ - తామరసమ్ - సారసమ్-సరసీరుహమ్-బిసప్రసూనమ్-రాజీవమ్-పుష్కరమ్ - అమ్భోరుహమ్ ॥న॥౧౬- తామర పువ్వు పేళ్లు, A lotus, Nelumblum speciosum.
పుణ్డరీకం సితామ్భోజ (మథ)	పుణ్డరీకమ్- సితామ్భోజమ్- ॥న॥ ౨ - తెల్ల తామరపువ్వు పేళ్లు, A white lotus.
రక్తసరోరుహమ్॥ రక్తోత్పలం కోకనదం	రక్తసరోరుహమ్- రక్తోత్పలమ్ - కోకనదమ్॥న॥ ౩- ఎఱ్ఱతామరపువ్వు పేళ్ళు, A red lotus.
నాలో నాల	నాలః ॥పు॥ (పా) నాళా ॥స్త్రీ॥ నాలమ్ ॥న॥ ౨- తామరకలువ మొదలైనవానికాడ పేళ్లు, The stalk.
(మథాస్త్రియామ్)॥ మృణాలం బిస	మృణాలమ్ ॥పు॥-బిసమ్ ॥న॥ ౨- తామర తూండ్ల పేళ్ళు, A lotus-fibre.

(మజ్జాది కదమ్బే) షణ్డమ్ (మస్త్రియామ్) ॥౨౭౭॥	షణ్డమ్॥ (పా) శణ్డమ్।న్న। ౧ - తామరపువ్వులు మొదలైనవాని సమూహము పేరు, An assemblage of water - lilies.
కరహాట శ్శిఫా శ్శిఫా కన్దః	కరహాటః ।పు।-శిఫా ।సీ।-కన్దః ।పు। 3- తామరదుంపపేళ్ళు. శిఫాకన్దః- అని యేకపదమును, The root of lotus.
కిఞ్జల్కః కేసరో (౽స్త్రియామ్) ।	కిఞ్జల్కః ।పు। కేసరః ।న్న।౨అకరువు పేళ్ళు. A filament.
సంవర్తికా నవదలం	సంవర్తికా।సీ।-నవదలమ్।న। ౨ - లేతరేకుల పేళ్ళు, Tender leaves.
బీజకోశో వరాటకః॥ [౨౭౮॥	బీజకోశః- వరాటకః।పు। ౨- తామరపువ్వులోని దుద్దుపేళ్ళు, The seed vessel of the lotus
ఇతి వారివర్గః.	ఉదకముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

ఉక్తం స్వ ర్వ్యోమ దిక్కాలధీవాక్ఛబ్దాది నాట్యకమ్ ।
పాతాల భోగి నరకం వారి చైషాం చ సఙ్గతమ్॥ ౨౭౯॥

టీ. స్వర్వ్యోమదిక్కాలధీ వాక్ఛబ్దాదినాట్యకమ్ - స్వః = స్వర్గమును, వ్యోమ=ఆకాశమును, దిక్=దిక్కును, కాల=కాలమును, ధీ = బుద్ధియు, వాక్=వాక్కును, శబ్దాది=శబ్దములు మొదలైనవియు, నాట్యకమ్=నాట్యమును, పాతాలభోగినరకంవారి చ-పాతాల=పాతాలమును, భోగి=సర్పమును, నరకమ్=నరకమును, వారి=జలమును, ఏషామ్=ఈ స్వర్గాదులయొక్క, సఙ్గతంచ = (వానివానితో) సంబంధించినదియు - సంబంధించిన వస్తువు లనుట, ఉక్తమ్=చెప్పఁబడెను.

ఈ కాండమునందు స్వర్గవర్గు మొదలుగా పండ్రెండువర్గములును, ఆయా వర్గములయందు స్వర్గము మొదలయిన యా యా వస్తువులును, ఆ యా స్వర్గాదివస్తువులతోఁ జేరిన దేవతాదివస్తువులును జెప్పఁబడి యున్న వనుట.

ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిఙ్గానుశాసనే।
స్వర్గాదికాణ్డః ప్రథమ స్సాఙ్గ ఏవ సమర్థితః॥ ౨౮౦

టీ. అమరసింహకృతౌ = అమరసింహుని కృతిగా నుండు, నామలిఙ్గానుశాసనే = నామలిఙ్గానుశాసన మను నిఘంటువునందు, ఇతి = ఈ పూర్వోక్తప్రకారమున, ప్రథమః = మొదటిదైన, స్వర్గాది కాణ్డః = స్వర్గము మొద లయినవానిని దెలియఁజెప్పు భాగము, సాఙ్గ ఏవ = సమగ్రముగానే, సమర్థితః = నెఱవేర్పంబడెను.

నామలిఙ్గానుశాసనము - ప్రథమకాండము.

సంపూర్ణము.

సటీకామరకోశము — ప్రథమకాండము

ప ర్యా య ప ద శే ష ము

శ్లో.

36. విభూతిః, Superhuman power consisting in preternatural faculties of eight sorts as below:—
అణిమా, the power of assuming an imperceptible form. మహిమా, the power of increasing one's size at will. గరిమా, the faculty by which one can make himself heavy or great. లఘిమా, the super natural power of assuming excessive lightness at will. ప్రాప్తిః, the power of obtaining any thing. ప్రాకామ్యమ్, the attribute of irresistible will. ఈశిత్వమ్, the power of commanding వశిత్వమ్, the power of subjugating.

75. ఇన్ద్రః-, Regent of East; వహ్నిః, of South-east; పితృపతిః,- of South; నైరృతః, of

శ్లో.

South-west; వరుణః,- of West మరుత్,- of North-west; కుబేరః- of North. ఈశః,- of North-east.

[illegible]2. స్ఫూర్జథుః, The noise attending a stroke of lightning.

115. పక్షాంతౌ, The two last days of half-month.

116. సినీవాలీ, The days on which the moon rises with a scarcely visible crescent.

116. కుహూః, The last day of a lunar month when the moon is invisible.

123. మార్గశీర్షః, month in which the moon is full, nearly in the longitude of Orion's head, తైషః, near the lion's heart. ఫాల్గునః, near the lion's tail. చైత్రః, near the virgin's spike. వైశాఖః, near the southern scale. జ్యేష్ఠః, near the scorpoin.

మూలః, near the bow of Sagittarius. శ్రవణః, nearly in the longitude of the eagle. పభ్గుః, nearly in the longitude of the wing of Pegasus. అశ్విన్యః, near the head of Aries. కృత్తికాః, near the Pleiades.

138. సత్త్వం, The principle of existence which enlightens, constitutes knowledge and in the cause of truth.

రజః, The principle of foulness or passion, which occasions coveting and is the cause of pain. తమః= The principle of darkness which overspreads, and is the cause of error and illusion.

147. రూపం, Colour, figure, శబ్దః, Sound, గంధః, Smell, odour, రసః, Taste flavour. స్పర్శః Touch, contact.

148. పాయుః, The organ of excretion. ఉపస్థం. The organ of generation వాక్, The voice పాణిః, The hand. పాదః, The foot. మనః, The mind, నేత్రం. The eye. జిహ్వా, the tongue, ఘ్రాణం, The nose, త్వక్, The skin శ్రోత్రం, The ear.

166. Preface, Prologue.

173. సోల్లుంఠనం, Ironical taunting. sarcastic.

మణితం, An inarticulate murmuring sound uttered at cohabitation.

213. విలాసః, Change of place, posture, gait or look on the approach of the lover విబ్బోకః, Affection of indifference, విభ్రమః, Wantonness of youth; caprice. లలితం, Languid gestures, and signs, హేలా, Lasciviousness. లీలా, Imitation of the lover's manner to beguile the time in his absence.

224 నాగాః, Demi-gods in human shape with a serpent's tail and dilated neck.

234. విష్టిః, Compulsory and unrewarded labour; or the person executing such labour; casting into hell.

శ్రీరస్తు.

సటీకామరకోశము

ద్వితీయకాండము

గ్రంథకర్త చదువువారికి ముందు విషయపరిజ్ఞానము గలుగఁ జేయఁ దలంచి ద్వితీయకాండమునఁ జెప్పు వర్గ యనుక్రమమును సంగ్రహముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

వర్గాః పృథ్వీ పుర క్ష్మాభృ ద్వనౌషధి మృగాదిభిః ।
నృబ్రహ్మ క్షత్త్రి విట్ఛూద్రై స్సాఙ్గోపాఙ్గై రిహోదితాః ॥ ౧॥

టీక. ఇహ= ఈభూము కాండమను రెండవ కాండమునందు, స్సాఙ్గోపాఙ్గైః= అంగప్రత్యంగములతోఁ గూడుకొనియున్న, పృథ్వీపురక్ష్మాభృ ద్వనౌషధిమృగాదిభిః= భూపుర శైలవనౌషధి సింహాదులతోడను, నృబ్రహ్మక్షత్త్రి విట్ఛూద్రైః= మనుష్య బ్రహ్మక్షత్త్రియ వైశ్య శూద్రులతోడను, (సేవలక్షితాః= గూడుకొనియున్న) వర్గాః= వర్గలు, ఉదితాః= చెప్పఁబడియున్నవి.

తాత్పర్యము. ఈ కాండమునందు భూవర్గ పురవర్గ శైలవర్గ వనౌషధివర్గ సింహాదివర్గ మనుష్యవర్గ బ్రహ్మవర్గ క్షత్రియవర్గ వైశ్యవర్గ శూద్రవర్గ లని పదివర్గలు నాయా వర్గలయందు నాయా భూమ్యాదిపదార్థములకు నంగములైన మృత్తికాది పదార్థములును, నుపాంగములయిన అశ్వాది పదార్థములును జెప్పఁబడి యున్నవనుట.

భూర్భూమిరచలా౽నన్తా రసా విశ్వమ్భరా స్థిరా। ధరా ధరిత్రీ ధరణిః క్షోణి ర్జ్యా కాశ్యపీ క్షితిః॥ ౨॥ సర్వంసహా వసుమతీ వసుధోర్వీ వసున్ధ

భూః॥ సీ॥ (ప) భూర్ ॥ అన్య॥-భూమిః-అచలా-అనన్తా-రసా-విశ్వమ్భరా-స్థిరా-ధరా-ధరిత్రీ-ధరణిః-(పా) ధరణీ-క్షోణిః (పా) క్షోణీ-జ్యా-కాశ్యపీ-క్షితిః-సర్వంసహా-వసుమతీ-వసుధా-ఉర్వీ-వసున్ధరా-గోత్రా-కుః-పృథివీ (ప) పృథవీ-పృథ్వీ-క్ష్మా-అవనిః-మేదినీ-

గా। గోత్రాకుః పృథివీ పృథ్వీ క్ష్మాఽవని ర్మేదినీ మహీః ॥3॥ [విపులా గ హ్వరీ ధాత్రీ గా రిలా సమ్భినీ క్షమా । జగతీ రత్నగర్భాచ భూతధా త్ర్యబ్ధి మేఖలా॥]	మహీః (పా) మహీ ॥సీ॥ ౭ - భూమి పేళ్ళు. Earth. [విపులా- గహ్వరీ-ధాత్రీ-గాః ॥౮॥ -ఇలా- సమ్భినీ-క్షమా-జగతీ-రత్నగర్భా- భూతధాత్రీ- అబ్ధిమేఖలా ।సీ। అధికపాఠము]
మృన్మృత్తికా (ప్రశస్తాతు) మృత్స్నా మృత్సాచ (మృత్తికా) ।	మృత్ ।ద।- మృత్తికా।సీ।౨-మన్ను పేళ్లు, Soil. మృత్స్నా-మృత్సా ।సీ। ౨-ప్రశస్తా=ప్రశస్తమైన, మృత్తికా=మన్ను, An excellent soil.
ఉర్వరా (సర్వసస్యాఢ్యా)	ఉర్వరా ।సీ। ౧- సర్వసస్యాఢ్యా = సకలమయిన సస్యములతోఁగూడియున్న భూమిపేరు, Fertile with crop.
(స్యా) దూషః క్షార మృత్తికా॥	ఊషః ।పు। - క్షారమృత్తికా ।సీ। ౨- చౌటి మన్ను పేళ్ళు, Saline soil.
ఊషవా నూషరో	ఊషవాన్ ।త్। ఊషరః ।౨-చవుటినేల పేళ్లు, Barren ground with Saline Soil.
(ద్వావ ప్యన్యలిఙ్గా) స్థలం స్థలీ ।	ద్వావపి=ఈరెండు శబములును,అన్యలిఙ్గా=విశేష్యముయొక్క లింగములు గలవి. స్థలమ్ ।న।- స్థలీ ।సీ। ౨-తనంతట చదరమైయుండు నేల పేళ్ళు, A place.
(సమానౌ) మరు ధన్వానౌ	మరుః-ధన్వా ।న్।పు। ౨-నీళ్లులేనిభూమిపేళ్లు, A region devoid of water.
(ద్వే) ఖిలాప్రహతే (సమే) ॥౪॥ త్రి (ష్వథో) జగతీ లోకో విష్టపం భువనం జగత్ ।	ఖిలమ్-అప్రహతమ్।త్రి।౨-దున్ననినేల పేళ్ళు. Untilled or waste land. జగతీ ।సీ।-లోకః ।పు।-విష్టపమ్- భువనమ్ - జగత్ ।న। ౫-జగత్తుపేళ్లు, A world.
(లోకోఽయం) భారతం వర్షం	భారతం వర్షమ్।న।౧-అయం లోకః=హిమవత్పర్వతమునకు దక్షిణమును, దక్షిణ సముద్రము ... దేశముపేరు. India.

(శరావత్యాస్తుయో ఉవధేః ।౾। దేశః ప్రాగ్దక్షిణః) ప్రాచ్య

ప్రాచ్యః ।పు। ౧-అవధేః=ఎల్లయయిన, శరావత్యాః=శరావతి యనియెడు నదికి, ప్రాగ్దక్షిణః యః దేశః=తూర్పుతో గూడినదక్షిణ దేశము పేరు శరావతీనది యీశాన్యపు దిక్కుననుండి నైరృతి మూలవడకు పోయి సముద్రమునఁ గలిసియున్న నదియని తెలియవలయును. The south-eastern region.

ఉదీచ్యః (పశ్చిమో త్తరః ।

ఉదీచ్యః ।పు। ౧-ఆనదియే యెల్లగాఁగల, పశ్చిమోత్తరః=పడమరతోఁ గూడిన యుత్తర దేశము పేరు. The north-westen region.

(ప్రత్యన్తో) మ్లేచ్ఛదేశ (స్స్యాత్)

మ్లేచ్ఛదేశః ।పు। ౧-ప్రత్యన్తః=భారతవర్షమునకు తుదనుండు కామరూపాదిప్రత్యంత దేశము పేరు.

A country of barbarians.

(మధ్యదేశ స్తు) మధ్యమః ॥ ౭॥

మధ్యమః ।పు। ౧- మధ్యదేశః=వినశనతీర్థమునకుఁ దూర్పును ప్రయాగకుఁ బడమరయు నైన హిమవద్వింధ్య పర్వతముల మధ్య దేశము పేరు. కురుక్షేత్రము, The middle region.

ఆర్యావర్తః పుణ్యభూమి (ర్మధ్యం విన్ధ్యహిమాగయోః) ।

ఆర్యావర్తః ।పు। -పుణ్యభూమిః ।స్త్రీ। ౨-తూర్పు పడమటిసముద్రము లెల్లగాఁగల విన్ధ్యహిమాగయోః=వింధ్యహిమవత్పర్వతములయొక్క, మధ్యమ్=మధ్య దేశము పేళ్లు, The region of sanctity.

నీవృజ్జనపదౌ దేశ విషయౌ తూపవర్తనమ్ ॥ ౮॥

నీవృత్-జనపదః ।పు। ౨- వాసయోగ్యమైన దేశము పేళ్లు, An inhabited country, దేశః- విషయః ।పు। -ఉపవర్తనమ్ ।న। 3- గ్రామసమూహము పేళ్లు, A country.

(త్రిష్వాగోష్ఠాత్)

ఆగోష్ఠాత్ త్రిషు=ఇది మొదలు గోష్ఠశబ్దము వఱకు నడచుచుండు నామపదములలో విశేష విధి లేనివి ।త్రి।

(న్నడప్రాయే) నడ్వాన్నడ్వల (ఇత్యపి) ।

నడ్వాన్ ।త్రి।-నడ్వలః ।౨-నడప్రాయే=కిక్కసకసవు తఱుచుగాఁగల దేశము పేళ్లు, A country

కుముద్వాన్ (కుముద ప్రాయే)	కుముద్వాన్ ।త్। ౧ - కుముద ప్రాయే= తెల్లకలువలు తఱుచుగాఁ గల దేశము పేరు, A country abounding in water-lilies.
వేతస్వాన్ (బహు వేతసే॥) ౯॥	వేతస్వాన్ ।త్। ౧-బహు వేతసే=ప్రబ్బలిచెట్లు తఱుచుగాఁ గల దేశము పేరు, A country abounding in ratans.
శాద్వల (శాదహరితే)	శాద్వలః। ౧ - శాదహరితే = లేఁతకసవు చేతఁ బచ్చగా నుండు దేశము పేరు, A country abounding in green grass.
(సజమ్బాలేతు) పఙ్కిలః।	పఙ్కిలః।౧- సజమ్బాలే=అడుసుతోఁ గూడిన దేశము పేరు, A clayey and marshy region.
(జలప్రాయ) మనూపం (స్యాత్)	అనూపమ్।౧-జలప్రాయమ్=నీళ్లు తఱుచుగా గల దేశము పేరు, A watery or wet countty.
(పుంసి) కచ్ఛ (స్తథావిధః)॥ ౧౦॥	కచ్ఛః।పు।౧-తథావిధః=అట్లునీళ్లుతఱుచుగా గల నదీసరస్సుల సమీప దేశముల పేరు, Contiguous to water.
(స్త్రీ) శర్కరాశర్కరిల శ్శార్కర శ్శర్కరావతి।	శర్కరా ।సీ।-శర్కరిలః-శార్కరః-శర్కరావాన్ ।త్। ౪ - మొరముగలదాని పేళ్లు Full of stony nodules.
(దేశ ఏవాదిమా)	ఆదిమౌ=మొదటనున్న, శర్కరా శర్కరిలశబ్దములు, దేశే ఏవ=మొరముగల దేశమునకే పేళ్లు. ఏవం=ఇటువలెనే,సికతావతి = ఇసుకగల దేశమునందు, సికతా- సికతిలః-అనియు, ఇసుకగల దానియందు సైకతః - సికతావాన్, అనియు ఉన్నేయౌ=ఊహింపఁదగినవి. Sandy.
(వేవ మున్నే యౌస్సి కతావతి)॥ ౧౧॥	
(దేశో నద్యమ్బు వృష్ట్యమ్బు సంపన్న వ్రీహిపాలితః । స్యా) న్నదీమాతృకో దేవమాతృక శ్చ (యథాక్రమమ్)॥	నదీమాతృకః- Watered from a river. దేవమాతృకః- watered by rain. ఈ రెండును, వరుసగా,నదీజలముచేతను, వర్షజలముచేతను పండునట్టి వరిపైరుగల దేశము పేళ్ళు.

సురాజ్ఞి— సుంచిరాజుగల,

వ్వాన్ (స్యాత్తతో౽న్యత) రాజవాన్ ।	దేశే=దేశము పేరు, Ruled by a just king. రాజవాన్॥త్॥ ౧-తతః = ఆ దేశముకంటె, అన్యత్ర=వేఱైన సామాన్యరాజుగల దేశము పేరు, Governed by a king,
గోష్ఠం గోస్థానకం	గోష్ఠమ్ - గోస్థానకమ్ ॥న॥ ౨ ఆవు లుండు నుండ పేళ్లు, A fold for kine.
(తత్తు) గౌష్ఠీనం భూతపూర్వకమ్) ౧౩॥	గౌష్ఠీనమ్॥న॥౧-భూతపూర్వకంతత్=పురాతనమైన గోష్ఠము పేరు. The site of a former fold.
(పర్యన్తభూః) పరిసరః	పరిసరః ॥పు॥ ౧- పర్యన్తభూః = గ్రామనగరాదులయొక్క- సమీపభూమి పేరు, Skirts, ground contiguous to a town &c.
సేతురాలౌ (స్త్రియాం పుమాన్) ।	సేతుః ॥పు॥- ఆలిః ॥స్త్రీ॥ ౨- కట్ట పేళ్ళు॥ A dam or mound, a bridge.
వామలూరు శ్చ నాకుశ్చ వల్మీకం (పున్నపుంసకమ్) । ౧౪॥	వామలూరః (పు) వామలూరః-నాకుః॥పు॥ వల్మీకమ్ (పు) వల్మీకమ్ ॥న్న॥ ౩- పుట్ట పేళ్లు, An ant-hill or a mole-hill.
అయనం వర్త్మమార్గాధ్వపన్థానః పదవీస్సృతిః సరణిః పద్ధతిః పద్యా వర్తన్యేకపదీతిచ ॥౧౫॥	అయనమ్-వర్త్మ॥న॥-మార్గః-అధ్వా॥న్॥-పన్థాః ॥న్॥పు॥ - పదవీ - సృతిః- సరణిః - పద్ధతిః- పద్యా - వర్తనీ- ఏకపదీ ॥స్త్రీ॥౧౨- త్రోవ పేళ్ళు. A road, path, or way.
అతిపన్థాస్సుపన్థాశ్చ సత్పథ (శ్చార్చితే౽ధ్వని	అతిపన్థాః ॥న్॥ -సుపన్థాః॥న్॥- సత్పథః ॥పు॥, ౩-మంచిత్రోవ పేళ్లు A good road.
వ్యధ్వో దురధ్వో విపథః కదధ్వా కాపథ (స్సమాః) । ౧౬॥	వ్యధ్వః - దురధ్వః - విపథః - కదధ్వా ॥న్॥ కాపథః ॥పు॥ ౫- చెడ్డత్రోవ పేళ్లు. విపథకాపథ శబ్దములు నపుంసకములును, A bad road.
అపన్థా స్త్వపథం	అపన్థాః॥న్,పు॥- అపథమ్ ॥న॥౨-తప్పుత్రోవ పేళ్ళు. A worng road or the want of a road.
(తుల్యే) శృఙ్గాటక చతుష్పథే ।	శృఙ్గాటకమ్-చతుష్పథమ్॥న॥ ౨- నాలుగు త్రోవలు గూడినచోటు పేళ్లు, Crossing of roads.

ప్రాన్తరం (దూరశూన్యో౾ధ్వా)

ప్రాన్తరమ్ ॥న॥ ౧- దూరశూన్యః అధ్వా= ఎడారియై నడచుట లేని త్రోవ పేరు, A long and lonesome way without trees, water &c.

కాన్తారం (వర్త్మదుర్గమమ్॥ ౧౭॥

కాన్తారమ్ ॥న॥ ౧- దుర్గమం వర్త్మ = చోర కంటకాదులచేత నడువ శక్యముగాని త్రోవ పేరు, A difficult or dangerous road, wilderness.

గవ్యూతిః (స్త్రీ క్రోశయుగం) A league.

గవ్యూతిః ॥స్త్రీ॥౧ క్రోశయుగమ్- రెండుక్రోశముల త్రోవ పేరు. ౨౪అంగుళములు లోకహస్తము,౧౦౦౦ హస్తము లొక క్రోశము. క్రోశమనఁగా కోసు.

నల్వః (కిష్కు చతుశ్శతమ్) A furlong.

నల్వః॥పు॥ ౧- కిష్కు-చతుశ్శతమ్=నన్నూఱు హస్తముల ప్రమాణము గల త్రోవ పేరు.

ఘణ్టాపథ స్సంసరణం

ఘణ్టాపథః॥పు॥-సంసరణమ్॥న॥౨-పదివిండ్లపట్టు గల రాజమార్గము పేరు, Chief road in a village

(తత్పుర)స్యోపనిష్కరమ్॥ ౧౮॥

ఉపనిష్కరమ్ (పా) ఉపనిష్కరమ్ ॥న॥ ౧- పురస్యాగ్రే = దుర్గముగానుండు పురముయొక్క రాజమార్గము పేరు. A high way;

[ద్యావాపృథివ్యౌ రోదస్యౌద్యావా భూమీచరోదసీ। దివస్పృథివ్యౌ

ద్యావాపృథివీ-రోదసీ-ద్యావాభూమిః ॥స్త్రీ॥ రోదః॥స్,న॥-దివస్పృథివీ॥స్త్రీ॥౫-భూమ్యాకాశముల పేళ్ళు. The earth and the sky.

గుఞ్జా తు రుమా (స్యా)ల్లవణాకరః]

గుఞ్జా-రుమా॥స్త్రీ॥-లవణాకరః॥పు॥ 3-చవిటిపఱ్ఱ, ఉప్పళము, A salt marsh; the salt-producing soil.

ఇతి భూమివర్గః.

భూమితోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

పూః (స్త్రీ) పురీ నగర్యౌ (వా) పత్తనం పుటభేదనమ్। స్థానీయం నిగమో

పూః॥ర్,॥స్త్రీ॥-పురీ-నగరీ॥స్త్రీ॥- పత్తనమ్(పా) పట్టణమ్-పుటభేదనమ్-స్థానీయమ్॥న॥ -నిగమః॥పు॥ ౭-పట్టణము పేళ్ళనియొకపక్షము. వీనిలో మొదటిమూఁడు ౧౦౦ గ్రామములవ్యవహారమునకు స్థానమైయుండు ప్రధానపురములకును, కడమ రెండు కోటల యగడ్తలచేత దుర్గములైన పట్టణములకును పేళ్ళనియొకపక్షము A town or city.

(ఉన్యత్తు మనుసా _ లనగ రా త్పురమ్ ॥౧౯॥ తః) చ్ఛాఖానగరం

శాఖానగరమ్॥న॥౧-మూలనగరాత్ = రాజ ధానికంటె, అన్యత్ = వేరైన సమీపమునందుండు నట్టిదైన, పురమ్ = పట్టణము, A suburb.

వేశో (వేశ్యాజనస మాశ్రయః) ।

వేశః॥పు॥౧- వేశ్యాజనసమాశ్రయః = వేశ్యలు ఉండు ప్రదేశమునకు పేరు. The abode of harlots.

ఆపణస్తునిషద్యాయాం

ఆపణః॥పు॥౧-నిషద్యా ॥స్త్రీ॥ ౨-అంగడి పేళ్లు. A shop. [market street.

విపణిః పణ్యవీథికా॥ ౨౦॥ రథ్యా ప్రతోలి విశిఖా

విపణిః-పణ్యవీథికా॥స్త్రీ॥౨-అంగడివీధి పేళ్లు. A market street.

రథ్యా-ప్రతోలిః(పా)ప్రతోలి-విశిఖా॥స్త్రీ॥౩-గ్రామము నందు రథాదులైన వచ్చుమిట్టు, A high street.

(స్యా) చ్చయో వప (మస్త్రియామ్) ।

చయః॥పు॥-వప్రమ్॥న్న॥ ౨-కోటయొక్క మట్టిదిన్న మొదలగు వాని పేళ్లు, A rampart. [A surrounding wall.

ప్రాకారో వరణః సాలః ప్రాచీనం (ప్రా న్తతో వృతిః)॥ ౨౧॥

ప్రాకారః- వరణః- సాలః- ॥పు॥ ౩- కోట, ప్రాచీనమ్(పా)ప్రాచీరమ్॥న॥౧-ప్రాన్తతోవృతిః= ఊరిచుట్టు వేయు వెలుగు, A bound hedge.

భిత్తిః (స్త్రీ) కుడ్య

భిత్తిః॥స్త్రీ॥కుడ్యమ్॥న॥౨-గోడ పేళ్లు, A wall.

మేడూకం (తదన్తర్న్యస్తకీకసమ్)

ఏడూకమ్(పా)ఏడుకమ్ ॥న॥ ౧-నడుమ నెముకలు కొయ్యలు మొదలైనవివేసికట్టిగాంగట్టినగోడ. Wall strengthened by bones and other hard substances within. బౌద్ధాదులు, పూజార్థమెముకలుంచి కట్టుగోడ మొదలైనవాని పేరు, A tomb, A sanctuary filled with relics.

గృహం గేహోదవసితం వేశ్మ సద్మ నికేతనమ్ ॥౨౨॥ నిశాన్తవస్త్యసదన భవనాగారమన్దిరమ్ । గృహాః (పుంసి చ భూమ్న్యేవ) నికాయ్య నిలయాలయాః ॥

గృహమ్- గేహమ్- ఉదవసితమ్- వేశ్మ ॥న॥- సద్మ॥న॥-నికేతనమ్-నిశాన్తమ్- వస్త్యమ్ (పా) వస్త్యమ్-సదనమ్-భవనమ్-అగారమ్- మన్దిరమ్॥న॥-గృహాః ॥పు.బ॥-నికాయ్యః - నిలయః - ఆలయః-వాసః ॥పు॥కుటీ ॥స్త్రీ॥-సాలా॥స్త్రీ॥ సభా॥స్త్రీ॥ ౨౦- ఇంటి పేళ్లు, A house; a hall. గృహాశబ్దము పుంలింగమైనపుడు నిత్యబహువచనము.

[ధిష్ణ్యమోకోనివసనం స్థానా౽వసథ వాస్తుచ । సంస్త్యాయమూటజంఘాయనివేశ శ్శరణం క్షయః]	ధిష్ణ్యమ్-ఓకః ॥న॥ - నివసనమ్ - స్థానమ్ - అవసథమ్ - వాస్తు ॥ఉ॥ - సంస్త్యాయమ్ - ఉటజమ్-ఘాయ॥న॥ న॥ - నివేశః ॥పు॥ - శరణమ్ ॥న॥ క్షయః॥పు॥]అధిక పాఠము.
వా సః కు టీ (ద్వయోః) శ్శాలా సభా సంజవనం (త్విదమ్) । చతుశ్శాలం	సంజవనమ్-చతుశ్శాలమ్॥న॥౨-నలుదిక్కుల నభిముఖముగా నడుమ నెడము విడిచి కట్టి నయింటి పేళ్ళు, A quadrangle.
(మునీనాంత) త్పర్ణశాలోటజో (౽స్త్రియాం)	పర్ణశాలా॥స్త్రీ॥ఉటజః॥పు॥౨-మునీనాంతత్ = మునులయొక్కయింటి పేళ్లు, A hermitage, a hut.
చైత్యమాయతనం (తుల్యే)	చైత్యమ్-ఆయతనమ్-॥న॥౨-యజ్ఞశాల పేళ్ళు, బౌద్ధాలయ మనియు రచ్చచెట్టనియుం గొందఱు, An altar; a monument, a sacred tree.
వాజిశాలా తు మన్దురా ।	వాజిశాలా - మన్దురా ॥స్త్రీ॥ ౨ - గుఱ్ఱపుశాల పేళ్ళు, A stable [కొట్టము, A workshop.
ఆవేశనం శిల్పిశాలా ప్రపా పానీయశాలికా॥	ఆవేశనమ్॥న॥-శిల్పిశాలా ॥స్త్రీ॥ ౨ - కమసాల ప్రపా - పానీయశాలికా॥స్త్రీ॥౨-చలిపందిరి పేళ్లు, A place of refreshment.
మఠ (శ్ఛాత్త్రాదినిలయో)	మఠః ॥పు॥ ౧-ఛాత్త్రాదినిలయః = శిష్యులు సన్న్యాసులు మొదలగువారి గృహము పేరు. A convent of ascetics; A school of students.
గఞ్జా తు మదిరా గృహమ్ ।	గఞ్జా॥స్త్రీ॥-మదిరాగృహమ్ ॥న॥ ౨-మద్యము చేయు నింటి పేరు, A tavern.
గర్భాగారంవాసగృహ	గర్భాగారమ్-వాసగృహమ్॥న॥౨-పడకటిల్లు మొదలైనయింటిలోపలిభాగము పేళ్లు, An inner and private room. ఇందు మొదటిది దేవునిగర్భగృహ మని కొందరు.
మరిష్టం సూతికాగృహమ్ ॥౨౬॥ [కుట్టిమో౽స్త్రీనిబద్ధా భూశ్చన్ద్రి	అరిష్టమ్ - సూతికాగృహమ్ ॥న॥ ౨ - పురిటింటి పేళ్ళు, The lying-in-chamber. [కుట్టిమః॥పు॥౧-తాపికట్టుడపు నేల. చన్ద్రి

శాలా శిరోగృహమ్]	శాలా॥స్త్రీ॥- శిరోగృహమ్॥న॥ ౨-పై మేడపేళ్లు. An apartment on the house top.] [A window.
వాతాయనం గవాక్ష (స్స్యా) న్మణ్డపో (ఽస్త్రీ) జనాశ్రయః ।	వాతాయనమ్॥న॥-గవాక్షః॥పు॥ ౨- కిటికీలపేళ్లు. మణ్డపః॥పు॥ జనాశ్రయః॥పు॥ ౨- ఆస్థానము మొదలయిన మండపము పేళ్ళు, A temporary hall; a sanctuary.
హర్మ్యాది (ధనినాం వాసః)	హర్మ్యమ్॥న॥ ౧-ధనినామ్=ధనికులయొక్క, వాసః = గృహము పేరు, ఆదిశబ్దముచేత అట్టాలకాదినామములును గలవు. The abode of the wealthy. A grand edifice.
ప్రాసాదో (దేవ భూభుజామ్)॥ ౨౭॥	ప్రాసాదః॥పు॥౧- దేవభూభుజామ్= దేవగృహము లేక రాజగృహము, A temple or palace.
సౌధో(ఽస్త్రీ) రాజసదన ముపకార్యోపకారికా ।	సౌధః॥పు॥- రాజసదనమ్॥న॥-ఉపకార్యా-ఉపకారికా॥స్త్రీ॥ ౪- రాజగృహము పేళ్ళు; A royal residence. ఉపకార్యోపకారికా శబ్దములు గుడారము పేళ్ళని కొందఱు, A tent.
స్వస్తిక స్సర్వతోభద్రో నన్ద్యావర్తాదయో (ఽపిచ) ॥౨౮॥ విచ్ఛన్దకః (ప్రభేదాహి భవన్తీశ్వరసద్మనామ్)	స్వస్తికః-సర్వతోభద్రః-నన్ద్యావర్తః-విచ్ఛన్దకః॥పు॥ ౪ - ఆదిశబ్దముచేత రుచిక వర్ధమానములు మొదలైనవియు, ఈశ్వరసద్మనామ్=రాజ దేవగృహముల, ప్రభేదాః = ద్వారభేదాదిభేదములచేఁ బుట్టిన రచనావిశేషములు, భవన్తి=అగుచున్నవి.
(స్త్ర్యగారం భూభుజా) మన్తఃపురం (స్యా) దవరోధనమ్ ॥౨౯॥ శుద్ధాన్త శ్చావరోధ శ్చ	అన్తఃపురమ్-అవరోధనమ్॥న॥- శుద్ధాన్తః- అవరోధః॥పు॥౪- భూభుజామ్=రాజులయొక్క, స్త్ర్యగారమ్=స్త్రీలున్న యింటిపేరు. Seraglio; harem.
(స్యా) దట్టః క్షౌమ (మస్త్రియామ్) A fortified place in front of a building.	అట్టః॥పు॥-క్షౌమమ్-(పా)క్షోమమ్॥న॥ ౨- యుద్ధము చేయుటకయి వాకిట మణ్డపముమీఁదఁ గాని, కోటగోడమీఁదఁగాని కట్టినయుండ్ల పేళ్ళని కొంద ఱందురు. మేడలకు వెనుకదిక్కున కట్టియుండు గృహము పేళ్ళని కొంద ఱందురు.

ప్రఘణ ప్రఘణాలిన్దా బహిర్ద్వార ప్రకోష్ఠకే।	ప్రఘాణః ప్రఘణః-అలిన్దః(పా) ఆలిన్దః ॥పు॥ 3-తలవాకిటి ముందఱిమండు ప్రకోష్ఠము పేళ్లు, A terrace before the house door; portico.
గృహావగ్రహణీ దేహ	గృహావగ్రహణీ- దేహాలీ॥సీ॥౨-గడప పేళ్ళు. The threshold- [ముంగిలి పేళ్లు, A court or yard.
అఙ్గణం చత్వరాజిరే। (అధస్తాద్దారుణి) శిలా	అఙ్గణమ్(పా)అఙ్గనమ్- చత్వరమ్- అజిరమ్॥న॥ 3- శిలా సీ॥౧-అధస్తాద్దారుణి=గడప క్రిందిలోనిన్యు మాని, అడ్డకమ్మి, The lower timber of a gate.
నాసా (దారూపరిస్థితమ్)॥ ౩౦॥	నాసా॥సీ॥ ౧ ఉపరిస్థితమ్ దారు=గడపకు పైనుండు మాను; లక్ష్మీకమ్మి, The upper timber.
ప్రచ్ఛన్నమన్తర్ద్వారం (స్యాత్)	ప్రచ్ఛన్నమ్-అన్తర్ద్వారమ్॥న॥౨-లోపలి వాకిటి పేళ్ళు, A private door. [A back door.
పక్షద్వారంతు పక్షకః।	పక్షద్వారమ్॥న॥-పక్షకః॥పు॥ ౨-దిడ్డివాకిలి పేళ్లు.
వలీక నీధ్రే పటల ప్రాన్తే(ఽథ)	వలీకమ్ - నీధ్రమ్ - పటలప్రాన్తమ్ ॥న॥ 3- చూరుకొనగ పేళ్ళు, The edge of the thatch.
పటలం ఛదిః॥ ౩౧॥	పటలమ్-ఛదిః॥న్,సీ॥ ౨- కప్పు పేళ్ళు. Roof
గోపానసీ (తు వలభీచ్ఛాదనే వక్రదారుణి)	గోపానసీ ॥సీ॥ ౧- వలభీచ్ఛాదనే = కొనగ కాధారమైన పట్టెను గప్పుచున్న, వక్రదారుణి = వంకరమ్రానిపేరు. కొందఱు గోపానసీవలభిశబ్ధములు రెండును గృహమునకు కప్పైన వక్రదారువు పేళ్ళందురు, The wood of a thatch.
కపోతపాలికాయాం తు విటఙ్కం (పుంనపుంసకమ్) ౩౨॥	కపోతపాలికా ॥సీ॥- విటఙ్కమ్॥పున్న॥ ౨- హర్మ్యవిహారస్థానాదుల ముంగిట జతురమైన పక్షులుండు ప్రమానుపేళ్ళు, A viary or dovecot-
(స్త్రీ) ద్వార్ద్వారం ప్రతీహారః	ద్వాః॥ర్,సీ॥ ద్వారమ్॥న॥- ప్రతీహారః॥పు॥ 3-వాకిటి పేళ్లు, A gate ; entrance. [seat.
(స్యా) ద్వితర్దిస్తు వేదికా।	వితర్దిః-వేదికా॥సీ॥ ౨-అరుగు పేళ్ళు, A raised
తోరణో(ఽఽ స్త్రీ) బహిర్ద్వారమ్	తోరణః॥పున్న॥ - బహిర్ద్వారమ్॥న॥౨- పుష్పమాలికాదులు గట్టుటకొఱకు గృహము వెలుపల

(పురద్వారంతు) గోపురమ్ । 34
(కూటం పూర్ద్వారి యత్) ద్ధస్తినఖ (స్తస్మిన్)
(స్యాత్తోరణో బహిర్ద్వారం) ।
(స్యాత్కపాటో ఽ) కపాటమరరం (తుల్యే)
తద్విష్కమ్భ ఉర్గళం (నపుం)
ఆరోహణం (స్యాత్) సోపానం 35
నిశ్రేణి స్త్వధిరోహిణీ ।
సమ్మార్జనీ శోధనీ (స్యాత్)
సఙ్కరో ఽవకర (స్తథా॥ 36॥ క్షిప్తే)
ముఖం నిస్సరణమ్
సన్నివేశో నికర్షణమ్
(సమౌ) సంవసథ గ్రామౌ
వేశ్మభూ ర్వాస్తు(రస్త్రియామ్)॥ 37
గ్రామాన్త ముపశ

స్తంభద్వయముతోఁ గట్టఁబడిన ద్వారము పేరు. The outer gate, an ornamental arch.

గోపురమ్ ॥న॥ ౧ - పురద్వారమ్=పట్టణపు వాకిటి పేరు. A city gate or temple gate.

హస్తినఖః ॥పు॥ ౧-పట్టణపు వాకిట శత్రువులు గొబ్బున రాకుండ నిమ్నోన్నతముగా వేసిన కంటిబిన్నె పేరు. A turret protecting the approach to the gate of a city or fort.

కవాటమ్ (పా) కపాటమ్- అరరమ్॥త్రి॥౨-తలుపు పేర్లు, A door.

అర్గలమ్॥న॥ ౧-తద్విష్కమ్భే = ఆ తలుపు యొక్క గడియ మ్రాని పేరు, Door-bolt or bar

ఆరోహణమ్-సోపానమ్॥న॥ ౨-సోపానముల పేర్లు, Stairs, steps of a staircase.

నిశ్రేణిః- అధిరోహిణీ ॥స్త్రీ॥ ౨-నిచ్చెన పేర్లు, A ladder.

సమ్మార్జనీ-శోధనీ ॥స్త్రీ॥ ౨- చీఁపురుకట్ట పేర్లు. A broom.

సఙ్కరః అవకరః॥పు॥ ౨- తథా =ఆచీఁపురు కట్టచే, క్షిప్తే=తుడువఁబడిన ధూళి మొదలైన దాని పేర్లు, Dust or sweepings.

ముఖమ్-నిస్సరణమ్॥న॥౨-ఇంటివాకిట నుండు ప్రదేశము పేర్లు, The entrance of a house.

సన్నివేశః ॥పు॥-నికర్షణమ్॥న॥ ౨- పట్టణము చుట్టువారిన బయలు పేర్లు, An open space in a town or village.

సంవసథః-గ్రామః ॥పు॥౨-గ్రామము పేర్లు, A village.

వేశ్మభూః॥స్త్రీ॥-వాస్తుః॥పు॥ ౨- ఇల్లుగట్టుటకు యోగ్యమైయున భూమి పేర్లు, Building-ground, The site of a habitation.

గ్రామాన్తమ్ - ఉపశల్యమ్ ॥న॥ ౨-గ్రామా

ల్యం (స్యాత్) । సీమసీమే (స్త్రియా ముభే) ।

సమీపప్రదేశముల పేళ్లు, Space near a village

సీమా॥న్॥-సీమా॥ఆ,సీ॥ ౨-పొలిమేరగుఱుతు పేళ్ళు, The boundary or limit.

ఘోష ఆభీరపల్లీ (స్యాత్)

ఘోషః॥పు॥-ఆభీరపల్లీ॥సీ॥ ౨-గొల్లపల్లె పేళ్ళు, A station of cow-herds.

త్పక్కణ శ్శబరాలయః॥

పక్కణః-శబరాలయః ।పు। ౨-బోయపల్లె పేళ్ళు, The abode of the lowest men.

ఇతి పురవర్గః.

పట్టణముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

మహీధ్రే శిఖరి క్ష్మాభృ దహార్యధర పర్వతాః ॥ అద్రి గోత్ర గిరిగ్రావాచల శైల శిలోచ్చయాః ।౩౯। లోకాలోక శ్చక్రవాల

మహీధ్రః-శిఖరీ॥న్॥క్ష్మాభృత్ - అహార్యః-ధరః-పర్వతః-అద్రిః-గోత్రః-గిరిః- గ్రావా ॥న్॥ అచలః-శైలః-శిలోచ్చయః॥పు।౧౩-కొండపేళ్లు, A mountain or hill.

లోకాలోకః-చక్రవాలః ।పు। ౨-భూమికిఁ గోటవలెఁ జుట్టుకొనియుండు పర్వతము పేళ్లు. A range surrounding the earth.

స్త్రికూట స్త్రికకు (త్సమౌ)

త్రికూటః-త్రికకుత్ ।ద్।పు। ౨-త్రికూట పర్వతము పేళ్లు, A hill with three peaks.

అస్తస్తు చరమక్ష్మాభృ దుదయః పూర్వపర్వతః ॥౪౦॥

అస్తః - చరమక్ష్మాభృత్ ।పు। ౨- అస్త పర్వతము పేళ్ళు The western mountain.

ఉదయః - పూర్వపర్వతః ।పు। ౨- ఉదయ పర్వతము పేళ్లు, The eastern mountain.

హిమాలయో నగాధిరాజ స్స్యా న్మలయ శ్చన్దనాలయః॥)

హిమాలయః- అద్రిరాజః ।పు। ౨ హిమవత్పర్వతము పేళ్ళు, మలయః- చన్దనాలయః ।పు। ౨-మలయపర్వతము పేళ్లు.

హిమవాన్నిషధో విన్ధ్యో మాల్యవాన్ పారియాత్రికః। గన్ధమాదన మన్యేచ హేమకూటాదయో నగాః ॥౪౧॥

హిమవాన్ ।త్। నిషధః-విన్ధ్యః - మాల్యవాన్ ।త్। - పారియాత్రికః-।పు।-గన్ధమాదనమ్ ।న। ౬-మఱియు హేమకూటము మొదలైనవి ప్రత్యేక పర్వతములు.

పాషాణ ప్రస్తర గ్రావో పలాశ్మాన శ్శిలా దృషత్ ।

పాషాణః - ప్రస్తరః - గ్రావా॥న్॥ - ఉపలః - అశ్మా॥న్॥పు॥- శిలా - దృషత్ - (పా)దృశత్॥ ద్॥స్త్రీ॥ ౭-రాతిపేళ్ళు, A stone or rock.

కూటో (ఽస్త్రీ) శిఖరం శృఙ్గం

కూటః॥పు॥-శిఖరమ్॥న॥-శృఙ్గమ్॥న॥ 3- పర్వతశిఖము పేళ్ళు, A peak or summit.

ప్రపాతస్తు తటో భృగుః॥ ౪౨॥

ప్రపాతః-తటః-భృగుః॥పు॥ 3-కొండచఱియపేళ్లు, A precipice : a slope.

కటకో (ఽస్త్రీ)నితమ్బోఽద్రేః)

కటకః॥న॥౧-అద్రేః నితమ్బః=కొండనడుము పేరు, The side or ridge of a mountain.

స్నుః ప్రస్థ స్సాను (రస్త్రీయామ్) ।

స్నుః - ప్రస్థః॥పు॥ సానుః॥న॥3- పర్వతము యొక్క సమమయిన భూమి పేళ్ళు, Table-land.

ఉత్సః ప్రస్రవణం

ఉత్సః॥పు॥ప్రస్రవణమ్॥న॥ ౨ - కొండయూట పేళ్ళు, A fountain or spring.

వారి ప్రవాహో నిర్ఝరో ఝరః। ౪౩।

వారిప్రవాహః-నిర్ఝరః - ఝరః॥పు॥- (పా) ఝరీ॥స్త్రీ॥3-కొండయందుఁబుట్టినజలప్రవాహము, A cascade. water - fall.

దరీతు కన్దరో (వాస్త్రీ) (దేవఖాతబిలే)గుహా। గహ్వరం

దరీ॥స్త్రీ॥ కన్దరః॥న॥౨-పర్వతబిలముపేళ్లు, [An artificial cave. గుహా॥స్త్రీ॥- గహ్వరమ్॥న॥- ౨ - దేవఖాత బిలే= దేవతలచేతఁ ద్రవ్వంబడిన బిలము పేళ్ళు, A natural cave, a den.

గణ్డశైలా(స్తుచ్యుతాః స్థూలోపలాగిరేః) ।౪౪।

గణ్డశైలాః॥పు॥ ౧-గిరేః = పర్వతమునుండి, చ్యుతాః=జాఱిన, స్థూలోపలాః=గొప్పరాళ్లపేరు Huge rocks fallen form a mountain.

ఖనిః (స్త్రీయా మాకరః (స్యాత్)

ఖనిః (ప) ఖానిః॥స్త్రీ॥-ఆకరః॥పు॥ ౨- లోహ రత్నాదులు పుట్టు గనిపేళ్ళు, A mine.

పాదాః ప్రత్యన్త పర్వతాః ।

పాదాః-ప్రత్యంతపర్వతాః॥పు॥౨-పెద్దకొండ సమీపమునందుఁ బుట్టుకొనియున్న తిప్పలపేళ్లు,

Hillocks near a mountain.

ఉపత్యకా (ఽద్రే)

ఉపత్యకా॥స్త్రీ॥౧-అద్రేః=పర్వతముయొక్క

రాసన్నా భూమి)

ఆసన్నా భూమిః=సమీపమైన కింది తట్టి భూమి పేరు, Land near the foot of a mountain-

(రూర్ధ్వ) మధిత్యకా॥ ౪౫॥

అధిత్యకా॥ సీ॥ ౧-ఊర్ధ్వమ్=పర్వతముయొక్క, మీఁది భూమి పేరు, Land on a mountain-

ధాతు (ర్మనశ్శిలా ద్యద్రేః)

ధాతుః ॥పు॥ ౧-అద్రేః=పర్వతముయొక్క, మనశ్శిలా = మణిశిలాళము, అది = మొదలయిన శిలావికారముల కన్నిటికిని సామాన్యనామము. A mineral or fossil, [Red chalk

గైరికం (తు విశేషతః)।

గైరికమ్ ॥న॥ ౧ - జాతి విశేషనామము,

నికుఞ్జ కుఞ్జౌ (వా క్లీబె లతాది పిహితోదరే)॥ ౪౬॥

నికుఞ్జః-కుఞ్జః॥ పు॥ ౨- లతాదిపిహితోదరే= తీఁగె మొదలయిన వానిచేతఁ గప్పఁబడిగృహము వలె నున్న పొదల పేళ్ళు, A bower: a place overgrown with creepers &c.

ఇతి శైలవర్గః

పర్వతములతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

అటవ్యరణ్యం విపినం గహనం కాననం వనమ్। A grove.

అటవీ॥సీ॥-అరణ్యమ్-విపినమ్-గహనమ్-కాననమ్-వనమ్ ॥న॥ ౬- అడవి పేళ్ళు, కాననవనశబ్దములతోఁ దోటకును పేళ్ళని కొందఱందురు, A forest

మహారణ్య మరణ్యానీ

మహారణ్యమ్ ॥న॥౬-అరణ్యానీ ॥సీ॥ ౨-దొడ్డయడవి పేళ్ళు, A large forest.

గృహారామ స్తు నిష్కుటః॥ ౪౭॥

గృహారామః-నిష్కుటః ॥పు॥ ౨-ఇంటిచేరువ నున్న తోఁట పేళ్ళు, A grove near a house.

ఆరామ (స్స్యా) దుపవనం (కృత్రిమం వన మేవ తత్)।

ఆరామః॥పు॥-ఉపవనమ్॥న॥౨-కృత్రిమమ్= మనుష్యులు పెట్టిన: తద్వనమ్=ఆ వనము పేళ్ళు, A garden.

అమాత్య గణికా గేహోపవనే) వృక్షవాటికా॥ ౪౮॥

వృక్షవాటికా ॥సీ॥ ౧ - అమాత్యగణికా గేహోపవనే = ప్రధానులయొక్కయు, వేశ్యలయొక్కయు ఇండ్లలోపలి తోఁట పేరు.

(పుమా) నాక్రీడ ఉద్యానం (రాజ్ఞస్సాధా

ఆక్రీడః॥పు॥-ఉద్యానమ్॥న॥౨-సాధారణమ్= సకలజనులకు సాధారణమయిన, రాజ్ఞః = రాజు

రమణం వనమ్) ।

యొక్క, వనమ్=ఉపవనము పేళ్ళు, A public park.

(స్యాదేతదేవ) ప్రమదావన (మన్తఃపురోచితమ్॥ ౪౯॥

ప్రమదావనమ్ [పా] ప్రమదవనమ్ ॥న॥ ౧- అన్తఃపురోచితమ్=అంతఃపురమునకు మాత్ర ముచితమైన, ఏతదేవ = ఈరాజుతోఁట పేరు. A royal pleasure garden.

వీథ్యాలి రావలిః ప ఙ్క్తి శ్రేణీ

వీథిః-ఆలిః-ఆవలిః - పఙ్క్తిః-శ్రేణీ ॥స్త్రీ॥ ౫- పంక్తిమాత్రము పేళ్ళు, A row or range.

రేఖాస్తు రాజయః॥

రేఖా (పా) లేఖా-రాజిః ॥స్త్రీ॥ ౨- ఎడతెగక దట్టమైన పంక్తి పేళ్ళు, A continuous line.

వన్యా (వనసమూహే స్యా)

వన్యా ॥స్త్రీ ౧ - వనసమూహము పేరు, A multitude of groves.

దఙ్కురోఽభినవోద్భిది॥ ౫౦॥

అఙ్కురః [వ] అఙ్గూరః-అభినవోద్భిత్ ॥ద్॥పు॥ ౨-క్రొత్త మొలక పేళ్ళు, A germin or sprout.

వృక్షో మహీరుహశ్శాఖీవిటపీ పాదప స్తరుః। అ నోకహః కుటస్సాలః ప లాశీ ద్రుద్రుమాగమాః॥

వృక్షః-మహీరుహః-శాఖిన్॥- విటపీ (న్)- పాదపః - తరుః-అనోకహః-కుటః-సాలః-పలాశీ॥ న్॥-ద్రుః-ద్రుమః- అగమః॥ పు॥౧౩- వృక్షము పేళ్ళు, A tree.

వానస్పత్యః (ఫలైః పుష్పాత్)

వానస్పత్యః ॥పు॥ ౧-పుష్పాత్=పుష్పమువల నంబుట్టిన, ఫలైః=ఫలములతోఁగూడిన మామిడి మొదలయిన వృక్షముల పేరు. A tree fructifying from blossoms; as the mango &c.

(తైరపుష్పా) ద్వనస్పతిః।

వనస్పతిః ॥పు॥ ౧-అపుష్పాత్=పువ్వులు లేక కలిగినఫలములతోఁ గూడిన పనస మొదలయిన వృక్షముల పేరు, A tree fructifying without apparent blossoms: As the bread-fruit &c.

ఓషధ్యః (ఫలపాకాన్తాః)

ఓషధ్యః॥స్త్రీ॥ ఫలపాకాన్తాః=పండుచునే నశించు అరఁటి, వరి మొదలైనవాని పేరు, An annual plant.

(స్యా) దవన్ధ్యః ఫలేగ్రహిః॥ ౫౨

అవన్ధ్యః-ఫలేగ్రహిః॥ ౨-గొడ్డుపోక ఫలించు మ్రాఁకు పేళ్ళు, Fruitful.

వన్ధ్యో౽ఫలో౽వకేశీ చ

వన్ధ్యః-అఫలః-అవకేశీ ॥న్॥ ౩-గొడ్డుమ్రాని పేళ్ళు. Barren fruitless.

ఫలవాన్ ఫలినః ఫలీ।

ఫలవాన్ ॥త్॥-ఫలినః- ఫలీ॥న్॥ ౩-తత్కాలమునం బండియున్నమ్రాని పేళ్ళు, Bearing fruit.

ప్రఫుల్లోత్ఫుల్ల సంఫుల్ల వ్యాకోశ వికచ స్ఫుటాః ॥౫౩॥ ఫుల్ల (శ్చైతే) వికసితే

ప్రఫుల్లః-ఉత్ఫుల్లః-సంఫుల్లః - వ్యాకోశః-(పా) వ్యాకోశః-వికచః-స్ఫుటః-ఫుల్లః, వికసితః॥ ౮ - వికసించినదాని పేళ్ళు, Blown as a flower.

స్యు రవన్ధ్యాదయ (స్త్రిషు)।

అవంధ్యశబ్దము మొదలు వికసితశబ్దముదనుకు నన్ని శబ్దములును త్రిలింగములు.

స్థాణు(ర స్త్రీ) ధ్రువ శ్శఙ్కుః

స్థాణుః॥న్న॥-ధ్రువః-శఙ్కుః॥పు॥ ౩ మోడు పేళ్ళు, The trunk of a Iopped tree.

(హ్రస్వశాఖాశిఫః) క్షుపః। ౫౪

క్షుపః॥ పు। ౧ - కుఱుచకొమ్మలును ఊడలును గలిగియున్న గుజ్జుమ్రాఁకు పేరు. A small tree with short branches.

(అప్రకాణ్డే) స్తమ్బ గుల్మౌ

స్తమ్బః-గుల్మః॥పు॥౨-ప్రకాండము లేక ఆకులు తెఱచుగాఁగలదాని పేళ్ళు. ప్రకాండమన వేళ్లకును కొమ్మలకును నడుమ నుండుభాగము, A shrub.

వల్లీతు వ్రతతి ర్లతా।

వల్లీ(ప) వల్లిః-వ్రతతిః-లతా॥స్త్రీ। ౩- తీగపేళ్ళు A creeper.

(లతా ప్రతానినీ)వీరు ద్గుల్మిన్యులప ఇత్యపి॥ ౫౫॥

వీరుత్ ॥ద్॥-గుల్మినీ॥స్త్రీ॥-ఉలపః॥పు॥ ౩ - తీఁగెల గుంపు గలపొద పేళ్ళు, ఆకులసమూహము గల తీఁగె పేళ్ళని కొందఱు, A spreading creeper.

(నగాద్యారోహ)ఉచ్ఛ్రాయ ఉత్సేధ శ్చోచ్ఛ్రయశ్చ (సః)।

ఉచ్ఛ్రాయః-ఉత్సేధః-ఉచ్ఛ్రయః॥ పు॥ ౩- నగాద్యారోహః = పర్వతాదుల పొడవు పేళ్ళు, The height of a tree, hill &c.

అ(స్త్రీ) ప్రకాణ్డస్స్కన్ధ (స్స్యాన్మూలాచ్ఛాఖావధేస్తరోః) ॥౫౬॥

ప్రకాణ్డః॥న్న॥-స్కన్ధః॥పు॥౨- మూలాత్ - వేరు మొదలు, శాఖావధేః = కొమ్మలవరకుఁ గల, తరోః= చెట్టుయొక్క- మధ్యభాగము, The trunk.

(సమే) శాఖాలతే

శాఖా-లతా॥స్త్రీ॥౨-కొమ్మపేళ్ళు A branch.

స్కన్ధశాఖా శాలే — స్కన్ధశాఖా-శాలా ॥స్త్రీ॥ ౨ - మ్రాని మొదటి కొమ్మ పేళ్ళు, A principal branch.

శిఫా జటే। — శిఫా-జటా॥స్త్రీ॥౨-చెట్టు మొదటియూడల పేళ్లు A fibrous root.

(శాఖాశిఫా)ఽవరోహః (స్యాన్మూలాచ్ఛా (గ్రంగతా లతా)॥౫౭॥ — అవరోహః॥పు॥౧-శాఖాశిఫా=చెట్టుకొమ్మల యందలి యూడలకును, మూలాత్ = చెట్టు మొదటనుండి, అగ్రమ్ = కొనవరకు, గతా = పోయిన,లతా=తీగెకును పేరు, A scandent fibre.

శిరో౽గ్రంశిఖరం (వానా) — శిరః॥స॥-అగ్రమ్॥న॥-శిఖరమ్॥వ్న॥౩ - చెట్టు కొన పేళ్ళు, The top or crown of a tree.

మూలం బుధ్నో౽ఙ్ఘ్రినామకః। — మూలమ్॥ న॥-బుధ్నః (పా) అఙ్ఘ్రినామకః॥పు॥౩-చెట్టు మొదటి పేళ్ళు. The root

సారో మజ్జా (సమౌ) — సారః-మజ్జా ॥న్, పు॥ (వ)మజ్జా॥స్త్రీ॥ ౨-చెటులో నుండు చేవ పేళ్ళు. The pith

త్వక్ (స్త్రీ) వల్కంవల్కల (మస్త్రియామ్)॥ — త్వక్॥చ్, స్త్రీ॥ - వల్కమ్-వల్కలమ్॥వ్న॥ ౩-నార పేళ్ళు, The bark.

కాష్ఠం దార్విన్ధనం త్వేధ ఇధ్మ మేధ స్సమిత్ (స్త్రియామ్) — కాష్ఠమ్-దారు॥న॥౨-కొయ్య పేళ్ళు, Wood. ఇన్ధనమ్ - ఏధః॥స్॥ న॥ -ఇధ్మమ్ ॥న॥-ఏధః॥ పు॥-సమిత్ ॥ ధ్, స్త్రీ॥ ౫-సమిధల పేళ్ళు, Fuel.

నిష్కుహః కోటరం (వానా) — నిష్కుహః ॥పు॥ -కోటరమ్॥ వ్న॥౨ - మ్రాని తొఱ్ఱ పేళ్ళు. The hollow of a tree.

వల్లరీ మఞ్జరీ (స్త్రియౌ)॥ ౫౮॥ — వల్లరీ- మఞ్జరీ॥స్త్రీ॥౨-పువ్వుల గుత్తికిఁగాని, పూచినకొమ్మకుఁగాని పేళ్ళు.ఇవిఙకారాంతములును. A flower-stalk; a compound. pedicel.

పత్త్రంపలాశంఛదనం దలం పర్ణం ఛదః (పుమాన్)। — పత్త్రమ్-పలాశమ్-ఛదనమ్-దలమ్- పర్ణమ్॥ న॥-ఛదః॥పు॥ ౬-ఆకుల పేళ్ళు, A leaf; foliage.

పల్లవో (౽స్త్రీ) కిసలయం — పల్లవః॥ వ్న॥-కిసలయమ్॥న॥౨-చిగురు పేళ్ళు, ఆకులతోఁ గూడిన గంటు పేళ్ళని కొందఱందురు. A sprout or shoot. A twig full of young leaves

విస్తారో విటపో(౽)స్త్రి — విస్తారః ॥పు॥ - విటపః ॥వ్న॥ ౨- కొమ్మలు,

యామ్)॥ ౬౦	చిగుళ్ళు మొదలయిన వాని సమూహము పేళ్ళు, The branch & its shoot.
(వృక్షాదీనాం ఫలం) సస్యం	సస్యమ్(పా)శస్యమ్॥న॥ ౧-వృక్షములు మొదలయినవానిఫలము పేళ్ళు, Fruit: crops; harvest
వృన్తం ప్రసవబన్ధనమ్।	వృన్తమ్-ప్రసవబన్ధనమ్-॥న॥౨-తొడిమ పేళ్ళు, The foot stalk of a leaf or fruit; the peduncle.
(అమే ఫలే) శలాటుః	శలాటుః॥త్రి॥౧-పండనికాయ, Unripe fruit
(శుష్కే) వాన (ముక్తత్రిషు) ॥౬౧॥	వానమ్॥త్రి॥ ౧- ఎండుకాయపేరు, Dried fruit.
క్షారకో జాలకం(క్లీబే)	క్షారకః॥ పు॥ -జాలకమ్॥ న॥ ౨ -క్రొందలువసరు మొగ్గలకును- క్రొందలు వసరుకాయలకును, క్రొందలు మొగ్గల గుమికిని పేళ్ళని చెప్పిరి. A bud or germ.
కలికాకోరకౌ(ఉ(స్త్రీ)యామ్।	కలికా ॥స్త్రీ॥ -కోరకః॥ పు॥ ౨ - ఇంచుకంతవృద్ధి నొందిన మొగ్గలపేళ్ళు, An unblown flower.
(స్యా) ద్గుచ్ఛకస్తబకః	గుచ్ఛకః- స్తబకః॥పు॥ ౨-గన్నేరు మొదలైన వానియందు నొకకొమ్మయందుఁగానఁబడున నేక పుష్పములగుత్తి పేళ్ళు, A cluster of blossoms
కుట్మలో ముకులో (ఉ(స్త్రీ)యామ్) ॥౬౨॥	కుట్మలః ॥పు॥-ముకులః ॥పు॥౨-అవురు వికసింపఁగల మొగ్గల పేళ్ళు- An opening bud.
(స్త్రియః)స్సుమనసః పుష్పం ప్రసూనం కుసుమం సుమమ్।	సుమనసః॥ స్త్రీ, బ॥-పుష్పమ్-ప్రసూనమ్-కుసుమమ్-సుమమ్॥న॥ ౫-పువ్వుల పేళ్లు, సుమనశ్శబ్దము ఏకవచనమును గలదు. A flower.
మకరన్దః పుష్పరసః	మకరన్దః- పుష్పరసః ॥పు॥ ౨-పూదేనె పేళ్ళు, The honey of flowers.
పరాగస్సుమనోరజః॥ ౬౩॥	పరాగః॥పు॥-సుమనోరజః॥స్త్రీ, న॥౨-పుప్పొడి పేళ్ళు, The pollen of a flower farina.
(ద్విహీనం ప్రసవే సర్వం)	సర్వమ్=(రాఁగల్గువృక్షలతాదులు) అన్నియు ప్రసవే=పుష్పఫలవాచకమైనపుడు, ద్విహీనమ్=స్త్రీలింగపుల్లింగములు లేనిది నపుంసకమే యనుట.

(హారీతక్యాదయః స్త్రియామ్)॥	హారీతక్యాదయః=హారీతకి, కోశాతకి మొదలైనవి, ఫలవే=పుష్పఫలవాచకమైనపుడు, స్త్రియామ్=స్త్రీలింగమునందు వర్తించును.
అశ్వత్థవైణవ ప్లాక్ష నైయగ్రోధైఙ్గుదం (ఫలే)॥ ౬౮॥ బార్హతం చ	అశ్వత్థమ్ – వైణవమ్– ప్లాక్షమ్– నైయగ్రోధమ్–ఐఙ్గుదమ్– బార్హతమ్॥న॥౬–వరుసగా అశ్వత్థాదివృక్షముల ఫలము పేళ్ళు.
(ఫలేజమ్బ్వా)జమ్బ్వాః (స్త్రీ)జమ్బుజామ్బవం॥	జమ్బ్వాః॥సీ॥–జమ్బు–జామ్బవమ్॥ 3 –జమ్బ్వాః ఫలే=నేరేడుపండు పేళ్ళు. The rose apple fruit.
(పుష్పేజాతీప్రభృతయ స్స్వలిఙ్గా)	జాతీప్రభృతయః = జాతీమల్లికాశేఫాలికాది శబ్దములు, పుష్పే = పుష్పవాచకము లైనపుడు, స్వలిఙ్గాః=తమలింగములు గలవి; స్త్రీలింగము లే యనుట.
(వ్రీహయః ఫలే)॥ ౬౯॥	వ్రీహయః =వ్రీహిమాషముద్గయవాదిశబ్దములు, ఫలే=ఫలవాచక మయినపుడు, స్వలిఙ్గాః=తమ లింగములు గలవి. పుల్లింగము లే యనుట.
(విదార్యాద్యా స్తుమూలేఽపి)	విదార్యాద్యాః= విదారీ గమ్భారీ మొదలైన శబ్దములు, మూలేఽపి=పుష్పమున కే గాక మూలమునకు వాచకములయినపుడును, స్వలిఙ్గాః=తమ లింగములు గలవి; స్త్రీలింగము లే యనుట
(పుష్పే క్లీబేఽపి పాటలా)	పాటలా= పాటలాశబ్దము,పుష్పే=పుష్పవాచకమయినపుడు క్లీబేఽపి=నపుంసకలింగమునందును, అపిశబ్దమువలన స్త్రీలింగమునందును వర్తించును.
బోధిద్రుమశ్చలదలః పిప్పలః కుఞ్జరాశనః॥	బోధిద్రుమః – చలదలః–పిప్పలః–కుఞ్జరాశనః–అశ్వత్థః ॥పు॥ ౫–రావిచెట్టు, The holy fig-tree, Ficus religiosa.
అశ్వత్థే ఽథ కపిత్థే (స్యు)ర్దధిత్థగ్రాహిమన్మథాః॥ (తస్మిన్)దధిఫలః పుష్పఫలదన్తశఠావపి॥	కపిత్థః – దధిత్థః –గ్రాహీ॥న్॥ – మన్మథః =దధిఫలః–పుష్పఫలః–దన్తశఠః ॥పు॥ ౭–వెలగచెట్టు, The wood-apple tree, Feronia elephantium.
ఉదుమ్బరే జన్తుఫలో	ఉదుమ్బరః – జన్తుఫలః – యజ్ఞాఙ్గః–హేమదుగ్ధః

యజ్ఞాఙ్గో హేమదుగ్ధకః॥
కోవిదారే చమరికః
కుద్దాలో యుగపత్త్రకః

గ్ధకః॥పు॥ ౭—అత్తిచెట్టుపేళ్ళు, Glomerous fig tree
కోవిదారః—చమరికః—కుద్దాలః—యుగపత్త్రకః
॥పు॥ ౪— ఎఱ్ఱకాంచనపుచెట్టు పేళ్ళు. Mountain ebony. Bauhinia varigegata.

సప్తపర్ణోవిశాలత్వక్
శారదో విషమచ్ఛదః॥

సప్తపర్ణః॥పు॥— విశాలత్వక్॥ చ, సీ॥ శారదః॥ పు॥(సా) శారదీ॥సీ॥ విషమచ్ఛదః ॥పు॥ ౪—ఏడాకు పొన్నచెట్టు పేళ్ళు, Echites scholaris.

ఆరగ్వధే రాజవృక్ష
శమ్యాక చతురఙ్గులాః॥
ఆరేవత వ్యాధిఘాత
కృతమాల సువర్ణకాః॥

ఆరగ్వధః (వ) ఆరుగ్వధః — రాజవృక్షః— శమ్యాకః(పా) శంపాకః-సమ్యాకః- చతురఙ్గులః ఆరేవతః—వ్యాధిఘాతః—కృతమాలః—సువర్ణకః॥ పు॥౯— రేలచెట్టుపేళ్ళు. Cassia fistula.

(స్యు)ర్జమ్బీరే దన్తశఠ
జమ్భజమ్భీరజమ్భలాః
వరుణో వరణః స్సేతు
స్తిక్తశాకః కుమారకః॥

జమ్బీరః—దన్తశఠః-జమ్భః-జమ్భీరః-జమ్భలః॥పు॥౫—నిమ్మచెట్టుపేళ్ళు, Lemon tree,
వరుణః—వరణః—సేతుః—తిక్తశాకః॥—కుమారకః॥పు॥౫—ఉలిమిరిచెట్టుపేళ్ళు. Crataeva Tapia

పున్నాగే పురుష స్తు
ఙ్గః కేసరో దేవవల్లభః॥
పారిభద్రే నిమ్బతరు
ర్మన్దారః పారిజాతకః।

పున్నాగః—పురుషః—తుఙ్గః— కేసరః— దేవవల్లభః॥పు॥౫— సురపొన్న పేళ్ళు, Rottlera tinctoria.
పారిభద్రః —నిమ్బతరుః— మన్దారః— పారిజాతకః— పు॥౪—పారిజాతముపేళ్లు, Coral tree.

తినిశే స్యన్దనో నేమీ
రథద్రు రతిముక్తకః॥
వఞ్జుల శ్చిత్రకృచ్చా
(థ ద్వౌ) పీతన కపీత
నౌ। ఆమ్రాతకే

తినిశః—స్యన్దనః— నేమిః— రథద్రుః—అతిముక్తకః— వఞ్జులః— చిత్రకృత్ ॥పు॥ ౭ నెమ్మిచెట్టుపేళ్ళు
Dalbergia Oujeinensis.
పీతనః—కపీతనః—ఆమ్రాతకః ॥పు॥ ౩—అంబాళపు చెట్టుపేళ్లు, Spondias Mangifera.

మధూకే తు గుడ
పుష్ప మధుద్రుమా౭ 3
వానప్రస్థ మధుష్ఠీలౌ
జలజేఽత్ర మధూలకః॥
పీలౌ గుడఫల స్స్రంసీ

మధూకః— గుడపుష్పః— మధుద్రుమః— వానప్రస్థః — మధుష్ఠీలః॥ పు॥౫— ఇప్పమ్రానిపేళ్ళు
Bassia Latifolia. (పేరు

మధూలకః ॥పు॥ ౧— నీటబుట్టినయిప్పమ్రాని
పీలుః—గుడఫలః—స్రంసీ॥న॥పు॥ ౩—గోంగుపేళ్లు
Cannabis sativa. Careya arborea.

(తస్మింస్తుగిరిసమ్భవే)॥ అక్షోటకన్దరాలౌ (ద్వౌ)

అక్షోటః - కన్దరాలః (పా) కర్పరాలః॥పు॥ ౨-గిరిసమ్భవే తస్మిన్=కొండగోగు, juglans regia (పేళ్ళు, Alangium.

వక్షోటతు నికోచకః।

అఙ్కోటః-నికోచకః ॥పు॥ ౨- ఊడుగుచెట్టు

పలాశే కింశుకః పర్ణో వాతపోథో

పలాశః-కింశుకః - పర్ణః - వాతపోథః ॥పు॥ ౪- మోదుగచెట్టుపేళ్ళు, Butea frondosa.

(ఽథ) వేతసే॥ ౭౨॥ రథాభ్రపుష్పవిదుల శీత వానీరవఞ్జులాః।

వేతసః-రథః-అభ్రపుష్పః-విదులః-(పా)విదురః-శీతః- వానీరః-వఞ్జులః ॥పు॥ 3- ప్రబ్బలిచెట్టు పేళ్ళు, The rattan plant.

(ద్వౌ)పరివ్యాధ విదులౌ నాదేయీచామ్బువేతసే॥ ౭౩॥

పరివ్యాధః- విదులః- నాదేయీ॥సీ॥ అమ్బువేతసః॥పు॥౪- నీరుప్రబ్బలిచెట్టుపేళ్ళు.

శోభాఞ్జనే శిగ్రుతీక్ష్ణగన్ధకాక్షీబమోచకాః (రక్తోసౌ)

శోభాఞ్జనః - శిగ్రుః - తీక్ష్ణగన్ధకః - అక్షీబః - (ప) అక్షీబః-మోచకః॥పు॥-౫ మునగచెట్టుపేళ్ళు. Moringa Pterygosperma.

మధుశిగ్రుః (స్యాత్)

మధుశిగ్రుః॥పు॥౧-ఎఱ్ఱపువ్వుల మునగపేరు

దరిష్టః ఫేనిల(స్సమౌ)॥

అరిష్టః- ఫేనిలః॥ పు॥ 3- కుంకుడుచెట్టుపేళ్ళు, Soapnut tree.

బిల్వశాణ్డిల్య శైలూషా మాలూరశ్రీఫలావపి।

బిల్వః-శాణ్డిల్యః-శైలూషః-మాలూరః-శ్రీఫలః ॥పు॥౫- మారేడుచెట్టుపేళ్ళు, Egle Marmelos

ప్లక్షో జటీ పర్కటీ (స్యాత్)

ప్లక్షః-జటీ ॥న్॥ పర్కటీ॥ న్॥పు॥ (ప)జటీ-పర్కటీ॥సీ॥3-జువ్విచెట్టుపేళ్ళు,Ficus venosa.

న్యగ్రోధో బహుపాద్వటః॥ ౭౪॥

న్యగ్రోధః -బహుపాత్ ॥ద్॥- వటః॥పు॥3- మఱ్ఱిచెట్టు, Banyan or the Indian fig tree.

గాలవశ్శాబరో లోధ్రస్తిరీటస్తిల్వ మార్జనౌ।

గాలవః-శాబరః(పా)సాబరః- లోధ్రః-తిరీటః తిల్వః-మార్జనః- ॥పు॥౬-లొద్దుగుచెట్టు పేళ్ళు, Symplocos racemosa.

ఆమ్రశ్చూతో రసాలో

ఆమ్రః - చూతః - రసాలః ॥పు॥3- మామిడిచెట్టుపేళ్ళు, Mango tree.

(ఉ-సా)సహకారో	సహకారః॥పు॥౧-అతిసౌరభః॥అసా=మిక్కిలివరిమ
(ఉ-తిసౌరభః॥ ౭౬॥	ళము గలమామిడి, A very fragrant sort of mango
కుమ్భోలూ ఖలకే(క్లీ	కుమ్భమ్ - ఉలూఖలకమ్ ॥న॥-కౌశికః-
బే) కౌశికో గుగ్గులుః	గుగ్గులుః-పురః ॥పు॥ ౫ - గుగ్గిలపుచెట్టు పేళ్ళు,
పురః॥	The baubul tree. Bdellium· కుమ్భోలూఖల
	కమ్- అని యేక నామముగాఁ గొందరందురు.
శేలుః శ్లేష్మాతక శ్శీత	శేలుః-శ్లేష్మాతకః-శీతః-ఉద్దాలః- బహువా
ఉద్దాలో బహువారకః	రకః॥పు॥ ౫-విరిగిచెట్టుపేళ్ళు, Gordia myxa.
రాజాదనం ప్రియాల	రాజాదనమ్॥న॥-ప్రియాలః (పా) పియాలః-
శ్చ సన్నకద్రు ర్ధనుః	సన్నకద్రుః - ధనుఃపటః (ప) ధనుపటః ॥పు॥ర-
పటః॥	మోరటిచెట్టుపేళ్ళు, Ghironjia Sapida.
గమ్భారీ సర్వతోభ	గమ్భారీ - సర్వతోభద్రా - కాశ్మరీ - మధుప
ద్రా కాశ్మరీ మధుపర్ణి	ర్ణికా - శ్రీపర్ణీ-భద్రపర్ణీ-॥స్త్రీ॥ కాశ్మర్యః॥పు॥౭-
కా॥౮౧॥ శ్రీపర్ణీభద్ర	గుమ్మడుచెట్టుపేళ్ళు, Gmelina arborea
పర్ణీచ కాశ్మర్యశ్చా	
(స్య థ ద్వయోః)॥	కర్కన్ధూః॥-ప్స॥బదరీ-కోలీ-ఘోణ్టా ॥స్త్రీ॥ర-
కర్కన్ధూ ర్బదరీ కోలీ	రేఁగుచెట్టుపేళ్ళు, మొదటి 3 ను గంగ రేఁగునకు
ఘోణ్టా	ను, ఘోణ్టాశబ్దము రేఁగుపండునకును పేళ్ళందురు.
కువలఫేనిలే॥౮౨॥ సౌ	కువలమ్- ఫేనిలమ్-సౌవీరమ్-బదరమ్- కోలమ్
వీరం బదరంకోల	॥న॥౫- రేఁగుపండుపేళ్ళు, Zizyphus jujuba.
(మధస్యా) త్స్వాదు	స్వాదుకణ్టకః- వికఙ్కతః- స్రువావృక్షః-
కణ్టకః॥ వికఙ్కత	గ్రన్థిః-వ్యాఘ్రపాత్ ॥ద॥పు॥ ౫- పుల్లవెలఁగ
స్స్రువావృక్షో గ్రన్థిలో	పేళ్లు, Flacourtia Sapida.
వ్యాఘ్రపాదపి ॥౮౩॥	[పేళ్ళు, Orange.
ఐరావతో నాగరఙ్గో	ఐరావతః- నాగరఙ్గః॥పు॥౨- నారదపుచెట్టు
[illegible] । భూమిజ	నాదేయీ- భూమిజమ్బూకా॥స్త్రీ॥ ౨ - కాకినేరేడు
[illegible]	పేళ్ళు. ఈ ర- నారదము పేళ్ళందురు.
తిన్దుక స్స్ఫూర్జకః కాల	తిన్దుకః-స్ఫూర్జకః-కాల స్కన్ధః- శితిసారకః॥
స్కన్ధశ్చశితిసారకే॥౮౪॥	పు॥ ర-తుమికిచెట్టు పేళ్ళు, Dicspyros glutionsa.

కాకేన్దుః కులకః కాక
పీలుః కాకతిన్దుకే ।
గోలీఢో ఝాటలో
ఘణ్టా పాటలిర్మోక్షము
ష్కకౌ॥ ౩౮॥
తిలకః క్షురకః శ్రీ
మాన్
(సమౌ)పిచుర్ఝాబు
కౌ। శ్రీపర్ణి కాశ్మరీ భద్ర
పర్ణీ కాశ్మర్య గమ్భారీ।
క్రముకః పట్టికాఖ్య
(స్స్యాత్) పట్టీ లాక్షా
ప్రసాదనః।

తూదస్తు యూపః క్ర
ముకో బ్రహ్మణ్యో బ్ర
హ్మదారు చ॥ తూలంచ
నీపప్రియక కదమ్బా
స్తు హలిప్రియః।
వీరవృక్షోఽరుష్కరోఽ
గ్నిముఖీ భల్లాతకీ(త్రిషు)
గర్ధభాణ్డే కన్దరాల
కపీతన సుపార్శ్వకాః।
ప్లక్షశ్చ తిన్తిడీ చిఞ్చాఽ
మ్లికాఽ
(థో)పీతసారకే॥ ౩౯॥
సర్జకాఽసన బన్ధూక
పుష్పప్రియక జీవకాః।
సాలేతు సర్జకార్శ్యాశ్వ
కర్ణకాస్సస్యసంవరః॥
౪౦॥

కాకేన్దుః-కులకః-కాకపీలుకః-కాకతిన్దుకః॥ పు॥ ౪-నల్లతుమికిచెట్టు పేళ్ళు, Diospyros tomentosa.

గోలీఢః(పా) గోలిహః-ఝాటలః॥ పు॥-ఘణ్టా-పాటలిః (పా) పాటలా॥ సీ॥- మోక్షః-ముష్కకః (పా) ముష్కః॥ పు॥ ౬-మొకవెట్టు పేళ్ళు.

తిలకః-క్షురకః- శ్రీమాన్॥ త్॥ పు॥ ౩ - తిలకపుచెట్టు, [The tamarix tree,

పిచులః-ఝాబుకః॥ పు॥ ౨-నక్కచెట్టు పేళ్ళు,

శ్రీపర్ణికా-కుమ్భకా-భద్రపర్ణీ-కాశ్మరీ॥ సీ॥- కైడర్యః॥ కట్ఫలః॥ పు॥ ౫- టేకుచెట్టు పేళ్ళు, Teak.

క్రముకః -పట్టికాఖ్యః-పట్టీన్॥ లాక్షాప్రసాదనః॥ పు॥ ౪ ఎఱ్ఱ లొద్దుగు పేళ్ళు.

తూదః-యూపః (పా) పూగః- క్రముకః-బ్రహ్మణ్యః॥ పు॥-బ్రహ్మదారు- తూలమ్ ॥ న॥ ౬-గంగరావి పేళ్ళు, Hibiscus pobulneus

నీపః - ప్రియకః - కదమ్బః-హలిప్రియః॥ పు- ౪-కడపచెట్టు పేళ్ళు, Nauclea orientalis.

వీరవృక్షః- అరుష్కరః॥ పు॥- అగ్నిముఖీ ॥ సీ॥ భల్లాతకీ॥ త్రి॥ ౪-జీడిచెట్టు పేళ్ళు, Marking nut.

గర్ధభాణ్డః-కన్దరాలః-కపీతనః - సుపార్శ్వకః-ప్లక్షః॥ పు॥ ౫-జువ్విపేళ్ళు, Picus tuperculata.

తిన్తిడీ (పా) తిన్త్రిడీ -చిఞ్చా - అమ్లికా॥ సీ॥ ౩ - చింతచెట్టు పేళ్ళు, Tamarind tree.

పీతసారకః సర్జకః-అసనః (ప) అసనః-బన్ధూకపుష్పః-ప్రియకః - జీవకః॥ పు॥ ౬ - వేగిచెట్టు పేళ్ళు, Terminalia Alata tomentosa.

సాలః _ సర్జ-కార్శ్యః (పా) కార్శ్యః - అశ్వకర్ణకః - సస్యసంవరః ॥ పు॥ ౫- మద్దిచెట్టు పేళ్ళు. Pentaptera Arjuna.

నదీసర్జో వీరతరు రిన్ద్రిద్రుః కకుభోఽర్జునః॥	నదీసర్జః - వీరతరుః - ఇన్ద్రద్రుః - కకుభః - అర్జునః॥పు॥ ౫-ఏఱుమద్దిచెట్టు పేళ్ళు.
రాజాదనఫలాధ్యక్షే క్షీరికాయాం (మథధ్వయోః)॥౬౧॥	రాజాదనమ్- ఫలాధ్యక్షమ్॥న॥- క్షీరికా॥స్త్రీ॥ 3-పాలచెట్టు పేళ్ళు.
ఇఙ్గుదీ తాపసతరు	ఇఙ్గుదీ॥స్త్రీ॥- తాపసతరుః॥పు॥ ౨- గారచెట్టు పేళ్ళు- పుల్లింగమునందు ఇఙ్గుదః, Bramble.
ర్భూర్జేచర్మిమృదుత్వచౌ।	భూర్జః- చర్మి॥న్॥- మృదుత్వక్॥ చ్॥పు॥ 3-భుజపత్రిపుచెట్టుపేళ్ళు, The birch tree.
పిచ్ఛిలాపూరణీమోచాచిరాయుః శ్శాల్మలి (ర్ద్వయోః)॥౬౨॥	పిచ్ఛిలా-పూరణీ- మోచా॥స్త్రీ॥- చిరాయుః-(పా) స్థిరాయుః ॥న్, న॥- శాల్మలిః॥ (పా) శల్మలిః॥స్త్రీ॥౫-బూరుగుచెట్టుపేళ్ళు, Silk-cotton tree.
పిచ్ఛాతుశాల్మలీ వే ష్టే	పిచ్ఛా॥స్త్రీ॥- శాల్మలీవేష్టః॥పు॥ ౨- బూరుగు బంక పేళ్ళు, Its gum. [బూరుగుపేళ్ళు.
రోచనః కూటశాల్మలిః।	రోచనః॥పు॥-కూటశాల్మలిః॥పు॥౨- కొండ
చిరిబిల్వోనక్తమాలః కరజశ్చ కరఞ్జకే॥౬3॥	చిరిబిల్వః - నక్తమాలః (పా) నక్తమాలః-కరజః-కరఞ్జకః॥పు॥౪-కానుగు పేళ్ళు, Galedupa Arborea.
ప్రకీర్యః పూతికరజః పూతికః కలిమారకః।	ప్రకీర్యః (పా) ప్రకీరః-పూతికరజః-పూతికః-కలిమారకః (పా) కలికారకః ॥పు॥ ౫ -తెల్లగచ్చ యుడుగుచెట్టుపేళ్ళు, Gray Bondue.
(కరఞ్జభేదా) ష్షడ్గ్రన్థో మర్కట్యఙ్గారవల్లరీ॥౬౪॥	షడ్గ్రన్థః॥పు॥-మర్కటీ- అఙ్గారవల్లరీ ॥స్త్రీ॥ ఈ 3 ను వరుసగా ఆరుగంట్లు గల కానుగునకును తీగెకానుగునకును, నిప్పువన్నె గుర్తులుగల కానుగునకును పేళ్ళు.
రోహీరోహితకః ప్లీహశత్రు ర్దాడిమపుష్పకః।	రోహీ॥న్॥-రోహితకః-ప్లీహశత్రుః- దాడిమపుష్పకః॥పు॥౪-ములుమోదుగు పేళ్ళు.
గాయత్రీ బాలతనయః ఖదిరోదన్తధావనః॥౬౫॥	గాయత్రీ॥స్త్రీ॥(ప)గాయత్రీ॥న్॥- బాలతనయః-ఖదిరః-దన్తధావనః ॥పు॥ ౪-చండ్రచెట్టుపేళ్ళు, Mimosa Catechu.

అరిమేదో విట్ఖదిరే

అరిమేదః - విట్ఖదిరః॥పు॥౨-దుర్గంధము గల చంద్రచెట్టు, వెలితుమ్మపేళ్ళని కొందఱందురు. A fetid mimosa. A white mimosa

కదరః(ఖదిరేసితే)। సోమవల్కో౾౽

కదరః_సోమవల్కః॥పు॥౨-వెలిచంద్రపేళ్ళు

(వ్యథ) వ్యాఘ్రపుచ్ఛ గన్ధర్వహస్తకౌ ॥౬౬॥ ఏరణ్డ ఉరుబూకశ్చరుచకశ్చిత్రకశ్చ (నః) । చఞ్చుఃపఞ్చాఙ్గులోమణ్డ వర్ధమానవ్యడమ్బకాః॥

వ్యాఘ్రపుచ్ఛః- గన్ధర్వహస్తకః ఏరణ్డః- ఉరుబూకః-రుచకః॥-(పా) రుబుకః-చిత్రకః-చఞ్చుః-పఞ్చాఙ్గులః-మణ్డః-వర్ధమానః - వ్యడమ్బకః॥పు॥ ౧౧-ఆముదపుచెట్టుపేళ్ళు, Palma christi, Ricinus communis.

(అల్పాశమీ) శమీ ర(స్స్యాత్)

శమీరః॥పు॥౧-అల్పాశమీ= పిన్నజమ్మిచెట్టు పేరు. Mimosa albida.

శమీసక్తుఫలాశివా। పిణ్డీతకో మరువక శ్శ్వసనః కరహాటకః॥౬౮॥ శల్యశ్చ మదనే

శమీ-సక్తుఫలాశివా॥సీ॥ 3- జమ్మిచెట్టుపేళ్ళు, పిణ్డీతకః- మరువకః- శ్వసనః- కరహాటకః-శల్యః- మదనః ॥పు॥౬ - మంగ చెట్టు పేళ్ళు, Vangueria spinosa or Gardenia dumetorum.

శక్రపాదపః పారిభద్రకః। భద్రదారు ద్రుకిలిమం పీతదారుచదారుచ॥ పూతికాష్ఠంచ(స ప్తస్యు ర్దేవదారు ణ్యథద్వయోః) । పాటలిః పాటలా౾మోఘా కాచస్థాలీ ఫలేరుహా॥ కృష్ణవృన్తా కుబేరాక్షీ।

శక్రపాదపః- పారిభద్రకః॥ పు॥ భద్రదారు-ద్రుకిలిమమ్-పీతదారు (పా) పూతిదారు-దారు-పూతికాష్ఠమ్॥న॥ ౭- దేవదారు వృక్షము. దేవదారుశబ్దము॥ ప్న ॥ Uvaria longifolia; Commonly called *deodor*.

పాటలిః॥ప్ర॥పాటలా-అమోఘా- (వ) మోఘా-కాచస్థాలీ(పా) కాలస్థాలీ- ఫలేరుహా- కృష్ణవృన్తా- కుబేరాక్షీ॥సీ॥ ౭-కలిగొట్టు చెట్టు పేళ్ళు The trumpet flower. Bignonia suave-olens.

శ్యామాతు మహిలాహ్వాయా।లతాగోవన్దినీ గున్ద్రా) పియఙ్గుః ఫలినీ

శ్యామా-మహిలాహ్వయా-లతా- గోవన్దినీ గున్ద్రా) - ప్రియఙ్గుః -ఫలినీ-ఫలీ- విష్వక్సేనా-గన్ధఫలీ- కారమ్భా॥ సీ ॥ప్రియకః॥పు॥ ౧౨-

ఫలీ॥౧౦౧॥ విష్వక్సే నాగన్ధఫలీ కారవహ్నా ప్రియక స్సు (పా)।

(...) చెట్టు పేళ్ళు, Nauclea cadamba A fragrant seed so named.

మణ్డూక పర్ణ పత్రోర్ణ నట కట్వఙ్గ టుణ్టుకాః॥ శ్యోనాక శుకనాస ర్క్ష దీర్ఘవృన్త కుటన్నటాః। శోణక శ్చారలా

మణ్డూక పర్ణః- పత్రోర్ణః నటః-కట్వఙ్గః-టుణ్టుకః-శ్యోనాకః-శుకనాసః-ఋక్షః-దీర్ఘవృన్తః-కుటన్నటః -శోణకః (పా) శోనకః- అరలుః, (పా) అరటుః॥పు॥౧౨-దుండిగపుచెట్టు పేళ్ళు; పెద్ద మ్రాను పేళ్ళని కొందరంకురు. Bignonia indica

తిష్యఫలా త్వామలకీ (త్రిషు) ॥౧౦౩॥అమృతా చ వయస్థా చ (త్రిలిఙ్గస్తు) విభీతకః॥ నాక్షస్తుషః కర్ష ఫలో భూతావాసః కలిద్రుమః॥

తిష్యఫలా॥సీ॥-ఆమలకీ॥త్రి॥ - అమృతా-వయస్థా॥సీ॥౪-ఉసిరిక చెట్టు పేళ్ళు. Emblic myrobalan Terminalia belerica.

విభీతకః ॥త్రి॥- అక్షః తుషః - కర్ష ఫలః-భూతావాసః - కలిద్రుమః ॥పు॥ ౬ - తాండ్ర చెట్టు, Beleric myrobalam.

అభయా త్వవ్యథా పథ్యావయస్థా పూతనా ఽమృతా। హరీతకీ హైమవతీ చేతకీ శ్రేయసీ శివా॥౧౦౫॥ పీతద్రుస్స రలః పూతికాష్ఠం (చాథ) ద్రుమోత్పలః । కర్ణికారః పరివ్యాధో లకుచో లికుచో డహుః॥ ౧౦౬॥

అభయా-అవ్యథా- పథ్యా- వయస్థా (పా) కాయస్థా-పూతనా- అమృతా- హరీతకీ- హైమవతీ- చేతకీ (పా) చేతకీ - శ్రేయసీ - శివా॥సీ॥ ౧౧-కరక చెట్టుపేళ్ళు. Yellow myrobalan. Terminalia citrina- సరళపు చెట్టుపేళ్ళు.

పీతద్రుః - సరలః ॥పు॥ పూతికాష్ఠమ్ ॥న॥ 3-

ద్రుమోత్పలః - కర్ణికారః - పరివ్యాధః ॥పు॥ 3-కొండగోగు పేళ్ళు. Pentapetes acerifolia

లకుచః-లికుచః- డహుః ॥పు॥ 3- కమ్మ రేగు పేళ్ళు, గజనిమ్మ పేళ్ళు, Artocarpus Lucucha.

పనసః-కణ్టకిఫలో Bread-fruit.

పనసః(పా)ఫణసః-కణ్టకిఫలః॥పు॥ ౨ - పనసచెట్టు పేళ్ళు, The Jaka tree. Artocarpus integrifolia-

నిచులో ఽమ్బుజ ఇజ్జలః॥

నిచులః- అమ్బుజః-ఇజ్జలః (పా)హిజ్జలః॥పు॥ 3-గన్నేరు చెట్టు పేళ్ళు, Eugenia acutangula

కాకోదుమ్బరికా ఫల్గుః

కాకోదుమ్బరికా-ఫల్గుః-మలపూః (పా) మల

క్ష్మలప్లా. క్షమసేఫలా॥

యజా: — [illegible] ॥సీ॥ ౭—కుక్క మేడి పేళ్ళు, Oppositeleavedfig-tree.

అరిష్టస్సర్వతో భద్ర [illegible] హింగునిర్యాస మాలకాః పిచుమన్ద [illegible] (ఉభ) [illegible] శింశపా॥ ౧౦॥ కపిలా భస్మగర్భా (సా)

[illegible] - సర్వతోభద్రః-హింగునిర్యాసః-మాలకః-పిచుమన్దః (పా) పిచుమర్దః-నిమ్బః॥పు॥౬ వేప చెట్టు పేళ్ళు. Margosa tree. Melia Azadirachta.

[illegible] ॥సీ॥—[illegible]॥న॥—శింశపా(పా) శింశుపా॥సీ॥ ౩ - ఇరుగుడు చెట్టు పేళ్ళు. కపిలా—భస్మగర్భా ॥సీ॥ ౨—కపిలవర్ణము గల ఇరుగుడు పేళ్ళు, ౨—ను [illegible] Dalbergs Sissoo.

శిరీషస్తు కపీతనః। భణ్డిలో (ఉభ)

శిరీషః-కపీతనః-భణ్డిలః (పా)భణ్డీరః॥పు॥ ౩- దిరిసెనపు చెట్టు పేళ్ళు, MimosaSirisha-

చాంపేయశ్చమ్పకో హేమపుష్పకః॥౧౬॥

చాంపేయః-చమ్పకః- హేమపుష్పకః॥పు॥౩- సంపెంగ చెట్టు పేళ్ళు. Michelia Champaca.

(ఏతస్య కలికా) గన్ధఫలీ (స్యా దథ) కేసరే॥వకులో వఞ్జులో౽శోకే (సమౌ) కరకదాడిమౌ॥

గన్ధఫలీ ॥సీ॥ ౧- ఏతస్య = ఈసంపెంగ యొక్క, కలికా = మొగ్గ పేరు. [Mimusops Elengi-

కేసరః-వకులః॥పు॥ ౨- పొగడ చెట్టు పేళ్ళు,

వఞ్జులః-అశోకః॥పు॥ ౨- అశోకము పేళ్ళు,

కరకః- దాడిమః ॥పు॥ ౨-దానిమ్మ చెట్టు పేళ్ళు, pomegranite.

చాంపేయః కేసరో నాగకేసరః కాఞ్చనాహ్వయః॥ జయాజయన్తీ [illegible] ర్కారీనాదేయీ వైజయన్తికా॥ శ్రీపర్ణమగ్నిమన్థ (స్స్యాత్) కణికా గణికారికా॥ జయో౽థ కుటజశ్శక్రో వత్సకో గిరిమల్లికా॥౧౧౨॥ (ఏతస్యైవ) కలిఙ్గేన్ద్ర యవభద్ర [illegible] (ఫలే)

చాంపేయః- కేసరః- నాగకేసరః-కాఞ్చనాహ్వయః॥పు॥ ౪-నాగకేసరము పేరుMesualferrea.

జయా-జయన్తీ-తర్కారీ-నాదేయీ-వైజయన్తికా॥సీ॥౫-[illegible] చెట్టు,A Eschynomene Scsban

శ్రీపర్ణమ్॥న॥అగ్నిమన్థః॥పు॥ -కణికా-గణికారికా-జయా॥పు॥ ౫- నెల్లి చెట్టు,Promna spinosa and longifolia.

కుటజః-శక్రః-వత్సకః॥పు॥- గిరిమల్లికా ॥సీ॥ ౪-[illegible] చెట్టు పేళ్ళు, Nerium antidysentericum.

[illegible] ॥న॥(పు) కలిఙ్గా -కాలిఙ్గః॥సీ॥-ఇన్ద్రయవమ్ - భద్రయవమ్ ॥న॥ ౩- ఏతస్యైవ ఫలే =

ఈ కొండిసెచెట్టుయొక్క ఫలము పేళ్ళు.

కృష్ణపాక ఫలావిగ్న సుషేణాః కరమర్దకే ॥ ౧౧౩॥

కృష్ణపాకఫలః-అవిగ్నః-సుషేణః-కరమర్దకః॥ పు॥ ౪-కలివెచెట్టు పేళ్ళు. కృష్ణపాకఫలశబ్దమునకు కృష్ణపాకః-పాకకృష్ణః అను నివి మొదలగు నానా రూపములును గలవు, Carissa Carandas-

కాలస్కన్ధస్తమాల (స్స్యా)త్తాపిఞ్ఛో (ఽప్యథ)సిన్దుకః ।సిన్దువారే న్ద్రసురసౌ నిర్గుణ్డీన్ద్రాణికే (త్యపి) ॥౧౧౪॥

కాలస్కన్ధః-తమాలః-తాపిఞ్ఛః॥పు॥ ౩ - సముద్రతీరమునందలి నల్లనియాకులుగలచీకటిచెట్టుపేళ్లు.

సిన్దుకః-సిన్దువారః-ఇన్ద్రసురసః ॥పు॥- నిర్గుణ్డీ-ఇన్ద్రాణికా ॥స్త్రీ॥ ౫-వావిలిచెట్టుపేళ్ళు, Vitex trifolia and Nigundo-

వేణీ గరాగరీ దేవతాలో జీమూత (ఇత్యపి)।

వేణీ-గరాగరీ (పా) ఖరాగరీ ॥స్త్రీ॥- దేవతాలః(పా) దేవతాడః-జీమూతః ॥పు॥ ౪- దేవతాళవృక్షము.

శ్రీహస్తినీ తు భూరుణ్డీ తృణశూల్యం తు మల్లికా ॥౧౧౫। భూపదీ శీతభీరుశ్చ (సైవా)ఽఽస్ఫోటా (వనోద్భవా।)

శ్రీహస్తినీ-భూరుణ్డీ॥స్త్రీ॥ ౨-గురుగుచెట్టుపేళ్ళు

తృణశూల్యమ్(పా)తృణశూన్యమ్॥న॥ (వ)తృణశూల్యా-తృణశూన్యా-మల్లికా- భూపదీ- శీతభీరుః ॥స్త్రీ॥ ౪-మల్లెచెట్టుపేళ్ళు. Jasmin-

ఆస్ఫోటా (పా) ఆస్ఫోతా॥స్త్రీ॥ ౧-వనోద్భవా= అడవియందుఁబుట్టిన, సైవ=ఆ మల్లెపేరు.

శేఫాలికా తు సువహా (నిర్గుణ్డీ నీలికా చ సా) (సితాఽసౌ) శ్వేతసురసా భూతవే (శ్యథ) మాగధీ । గణికా యూథికాఽమ్బష్ఠా। (సాపీతా) హేమపుష్పికా॥౧౧౬॥ అతిముక్తః పుణ్డ్రక (స్స్యా) ద్వాసన్తీ మాధవీ లతా। సుమనా మాలతీ జాతి

శేఫాలికా-సువహా॥స్త్రీ॥ ౨-నీలికా సా నిర్గుణ్డీ= నల్లవావిలిచెట్టుపేళ్ళు, Justicia Ganderusa.

శ్వేతసురసా-భూతవేశీ ॥స్త్రీ॥ ౨-సితా అసౌ = తెల్లపువ్వులు గల వావిలిచెట్టుపేళ్ళు.

మాగధీ - గణికా - యూథికా - అమ్బష్ఠా ॥స్త్రీ॥ ౪-అడవిమొల్ల, Jasminum Auriculatum-

హేమపుష్పికా॥స్త్రీ॥ ౧-పచ్చపువ్వుల మొల్ల పేరు.

అతిముక్తః పుణ్డ్రకః ॥పు॥- వాసన్తీ-మాధవీ. లతా ॥స్త్రీ॥ ౫-కుసుమగురువెంద పేళ్ళు, Gaertnera racemosa Jasminum Grandiflorum

సుమనాః ॥స్త్రీ॥-మాలతీ-జాతిః॥స్త్రీ॥ ౩-జాజిపేళ్ళు.

స్స ప్తలా నవమాలికా॥ ౧౧౮॥	న ప్తలా-నవమాలికా ॥సీ॥ ౨-విరజాజి పేళ్ళు, Double Jasmin;
మాఘ్యం కున్దం	మాఘ్యమ్-కున్దమ్ ॥న॥ ౨-మొల్ల పేళ్ళు, Jasminum multiflorum.
రక్తక స్తు బన్ధూకో బన్ధుజీవకః।	ర క్తకః-బన్ధూకః-బన్ధుజీవకః॥పు॥ 3-మంకెన పేళ్ళు, Pentapetes phoenica. (పేళ్ళు, Aloe-
సహా కుమారీ తరణి రమ్లానస్తు మహాసహా॥ ౧౧౯॥	సహా-కుమారీ-తరణిః ॥సీ॥ 3-పిన్న గోరంట అమ్లానః ॥పు॥- మహాసహా ॥సీ॥ ౨-పెద్దగోరంట పేళ్ళు, Globe amaranth.
(తత్ర) శోణే) కురవక	కురవకః ॥పు॥౧-ఎఱ్ఱపువ్వుల గోరంట పేరు.
(స్తత్ర)పీతే) కురణ్టకః।	కురణ్టకః॥పు॥౧-పచ్చపువ్వుల గోరంట పేరు.
నీలీ ఝిణ్టీ (ద్వయో) ర్బాణా దాసీ చార్తగల	నీలీ-ఝిణ్టీ॥సీ॥-బాణా॥పు॥-దాసీ ॥సీ॥-ఆర్తగలః ॥పు॥౫-నల్లపువ్వుల గోరంట పేళ్ళు.
శ్చసా॥ ౧౨౦॥ సైరేయ కస్తు ఝిణ్టీ(స్యా)	సైరేయకః ॥పు॥-ఝిణ్టీ॥సీ॥౨-ములుగోరంట పేళ్ళు, Barleria cristata.
(త్తస్మిన్) కురవకో(఼ఽ-రుణే)।	కురవకః॥పు॥ ౧-ఎఱ్ఱపువ్వులములుగోరంట పేళ్ళు.
(పీతా)కురణ్టకో (ఝిణ్టీస్మిన్) సహాచరీ (ద్వయోః)	కురణ్టకః ॥పు॥-సహాచరీ ॥సు॥ ౨-పీతాఝిణ్టీ=పచ్చపువ్వుల ములు గోరంట పేళ్ళు.
॥ ఓడ్రపుష్పం జపా	ఓడ్రపుష్పమ్ (పా) ఓఢ్రపుష్పమ్ ॥న॥-జపా ॥సీ॥౨-దాసనపుచెట్టు పేళ్ళు, China rose.
వజ్రపుష్పం(తుష్పం తిలస్య యత్) ।	వజ్రపుష్పమ్ ॥న॥ ౧-తిలస్యయత్పుష్పమ్=నువ్వుపువ్వుల పేరు, The blossom of sesamum.
ప్రతిహాసశతప్రాస చణ్డాత హయమారకా॥౧౨౧॥ కరవీరే	ప్రతిహాసః-శతప్రాసః-చణ్డాతః-హయమారకః-కరవీరః॥పు॥౫-గన్నేరు పేళ్ళు, కొందఱు మొదటి రెండుశబ్దములు తెల్ల గన్నేరునకును తక్కిన [illegible] గన్నేరునకును పేళ్ళందురు, Oleandar.
కరీరేతు క్రకర గ్రన్థిలా(వుభౌ) ।	కరీరః-క్రకరః గ్రన్థిలః ॥పు॥ 3-వెణుతురు చెట్టు పేళ్ళు.
ఉన్మత్తఃకితవోధూర్తోధత్తూరః కనకాహ్వ	ఉన్మత్తః-కితవః-ధూర్తః - ధత్తూరః - కనకాహ్వయః -మాతులః -మదనః ॥పు॥ ౭-ఉమ్మెత్త

యః॥ మాతులో మదన (శ్చాస్య ఫలే) మాతుల
పుత్రకః।
ఫలపూరో బీజపూరో
రుచకో మాతులుఙ్గకే।
సమీరణో మరువకః
ప్రస్థపుష్పః ఫణిజ్జకః॥ జ
మ్బీరో(ఽప్యథ)
పర్ణాసే కఠిఞ్జరకుఠేరకౌ॥ (సితే) ఽర్జకో (ఽత్ర
పాఠీతు) చిత్రకో వహ్ని
సంజ్ఞకః।౧౨౪॥
అర్కాహ్వ వసుకాస్ఫో
స్ఫోటగణరూపవికీరణాః
మన్దార శ్చార్కపర్ణో
(ఽత్ర శుక్లే) ఽలర్క
ప్రతాపసౌ।
శివమల్లీ పాశుపత
ఏకాష్ఠీలో బకో వసుః॥
వన్దా వృక్షాదనీ వృక్ష
రుహా జీవన్తి (కేత్యపి)।

పేళ్ళు. Thorn apple. (Datura fastuosa.)

మాతులపుత్రకః ॥పు॥ ౧-అస్యఫలే = దీని ఫలము పేరు.

ఫలపూరకః-బీజపూరకః-రుచకః-మాతులుఙ్గకః- ॥పు॥ ౪-మాదీఫలపుచెట్టుపేళ్ళు, Citron-

సమీరణః-మరువకః-ప్రస్థపుష్పః-ఫణిజ్జకః- (పా) ఫణిజ్జకః-జమ్బీరః॥పు॥ ౫-మరువము పేళ్ళు, Sweet marjoram-

పర్ణాసః-కఠిఞ్జరః-కుఠేరకః॥పు॥ 3- నల్లగగ్గెర.

అర్జకః॥పు॥ ౧- తెల్లగగ్గెర పేరు.

పాఠీ ॥స్త్రీ॥- చిత్రకః- వహ్నిసంజ్ఞకః ॥పు॥ 3- చిత్రమూలము పేళ్ళు, Ceylon Lead-wort-

అర్కాహ్వః- వసుకః-ఆస్ఫోటః (పా) ఆస్ఫోటః-గణరూపః-వికీరణః-మన్దారః-అర్కపర్ణః॥పు॥ ౭-జిల్లేడు చెట్టు పేళ్ళు, Swallow wort.

అలర్కః-ప్రతాపసః ॥పు॥ ౨-అత్రశుక్లే= తెల్ల జిల్లేడు పేళ్ళు, The white swallow wort-

శివమల్లీ॥స్త్రీ॥-పాశుపతః-ఏకాష్ఠీలః-బకః-(పా) బుకః-వసుః॥పు॥ ౫-బకపుష్పము పేళ్ళు.

వన్దా- వృక్షాదనీ- వృక్షరుహా- జీవన్తికా॥స్త్రీ॥ ౪-బదనిక పేళ్ళు, A parasite plant.

వత్సాదనీ ఛిన్నరుహా
గుడూచీత న్త్రికామృ
తా॥ జీవన్తికాసోమవల్లీ
విశల్యా మధుపర్ణ్యపి।
మూర్వా దేవీమధురసా
మోరటా తేజనీస్రవా-
మధూలికా మధుశ్రేణీ
గోకర్ణీ పీలుపర్ణ్యపి

వత్సాదనీ- ఛిన్నరుహా- గుడూచీ-తన్త్రికా- అమృతా- జీవన్తికా-సోమవల్లీ- విశల్యా - మధుపర్ణీ॥ స్త్రీ॥ ౯ - తిప్పతీగె పేళ్ళు, Menispermum glabrum.

మూర్వా- దేవీ- మధురసా- మోరటా- తేజనీ- స్రవా (పా) స్రువా- మధూలికా- మధుశ్రేణీ (పా) ధనుఃశ్రేణీ-గోకర్ణీ- పీలుపర్ణీ॥స్త్రీ॥ ౧౦-చాగ చెట్టుపేళ్ళు, Dracona nervosa.

పాఠాఽమ్బష్ఠావిద్ధకర్ణీ స్థాపనీ శ్రేయసీ శివా॥ ఏకాష్ఠీలా పాపచేలీ ప్రాచీనా వనతిక్తికా।	పాఠా-అమ్బష్ఠావిద్ధకర్ణీ - స్థాపనీ - శ్రేయసీ-శివా-(పా)రసా-ఏకాష్ఠీలా- పాపచేలీ-ప్రాచీనా-వనతిక్తికా॥ నీ॥ ౧౦-అగరుపాటి పేళ్ళు, Cissampelos hexandra.
కటుః కటుంబరాఽశోకా రోహిణీకటురోహిణీ। మత్స్యపిత్తాకృష్ణభేదీ చక్రాఙ్గీ శకులాదనీ।	కటుః-కటుమ్బరా(పా) కటమ్బరా-అశోకా-రోహిణీ-కటురోహిణీ-మత్స్యపిత్తా - కృష్ణభేదీ-చక్రాఙ్గీ-శకులాదనీ-॥నీ॥౯- కటుః రోహిణి పేళ్లు, అశోకరోహిణి కుసియుంగలది, Black hellebore.
ఆత్మగుప్తాఽజహాఽవ్యణ్డా కణ్డూరా ప్రావృషాయణీ। ౧౩౨॥ ఋష్యప్రోక్తా శూకశిమ్బిః కపికచ్ఛూశ్చ మర్కటీ॥	ఆత్మగుప్తా-అజహా-అవ్యణ్డా-కణ్డూరా-ప్రావృషాయణీ - ఋష్యప్రోక్తా - శూకశిమ్బిః - కపికచ్ఛూః-మర్కటీ-॥నీ॥౯-దూలగొండిచెట్టుపేళ్లు, Dolichos pruriens.
చిత్రోపచిత్రా న్యగ్రోధీ ద్రవన్తీశమ్బరీ వృషా॥ ౧౩౩॥ ప్రత్యక్శ్రేణీసుతశ్రేణీ రణ్డా మూషికపర్ణ్యపి।	చిత్రా-ఉపచిత్రా-న్యగ్రోధీ - ద్రవన్తీ - శమ్బరీ (పా) సమ్బరీ-వృషా-ప్రత్యక్శ్రేణీ - సుతశ్రేణీ-రణ్డా-మూషికకర్ణీ॥నీ॥౧౦-ఎలుకచెవి చెట్టుపేళ్లు, Anthericum tuberosum.
అపామార్గ శ్శైఖరికో ధామార్గవ మయూరకౌ॥ ప్రత్యక్పర్ణీకీశపర్ణీ కిణిహీ ఖరమఞ్జరీ।	అపామార్గః-శైఖరికః-ధామార్గవః-మయూరకః॥పు॥-ప్రత్యక్పర్ణీ (పా) ప్రత్యక్పుష్పీ - కీశపర్ణీ (పా) కీశపర్ణీ-కిణిహీ-ఖరమఞ్జరీ ॥నీ॥ ౮- ఉత్తరేణి పేళ్ళు, Achyranthes aspera.
హఞ్జికా బ్రాహ్మణీ పద్మా భార్గీ బ్రాహ్మణయష్టికా॥ అఙ్గారవల్లీ బాలేయశాకబర్బరవర్ధకాః।	హఞ్జికా-(పా) భఞ్జికా-బ్రాహ్మణీ-పద్మా-భార్గీ-బ్రాహ్మణయష్టికా-అఙ్గారవల్లీ॥నీ॥-బాలేయశాకః బర్బరః - వర్ధకః॥పు॥౯-బారంగిపేళ్ళు,చిరుతేకు పేళ్ళని కొందఱందురు, Ovieda verticellata.
మఞ్జిష్ఠా వికసా జిఙ్గీ సమఙ్గా కాలమేషికా॥	మఞ్జిష్ఠా-వికసా- జిఙ్గీ- సమఙ్గా - కాలమేషికా - మణ్డూకపర్ణీ-భణ్డీరీ - భణ్డీ - యోజనవల్లీ॥నీ॥౯-

మఞ్జూకపర్ణీ భణ్డీరీ భణ్డీ యోజనవల్ల్యపి।

మాజిష్ఠ పేళ్ళు. Madder.

యాసో యవాసో దుఃస్పర్శో ధన్వయాసః కునాశకః॥౧౩౭॥ రోదనీ కచ్ఛురానన్తా సముద్రాన్తా దురాలభా।

యాసః-యవాసః-దుఃస్పర్శః-ధన్వయాసః-కునాశకః-(పుం) రోదనీ-కచ్ఛురా-అనన్తా-సముద్రాన్తా-దురాలభా ॥స్త్రీ॥ ౧౦-తీటకసింద పేళ్ళు. Prickly scopolia.

పృశ్నిపర్ణీ పృథక్పర్ణీ చిత్రపర్ణ్యఙ్ఘ్రిపర్ణికా॥

పృశ్నిపర్ణీ-పృథక్పర్ణీ-చిత్రపర్ణీ-అఙ్ఘ్రిపర్ణికా-(పా) అఙ్ఘ్రివల్లికా ॥స్త్రీ॥ ౫-కోలపొన్న పేళ్ళు, Hoemonites cordifolia.

క్రోష్టువిన్నా సింహపుచ్ఛీ కలశీ ధావనీ గుహా।

క్రోష్టువిన్నా-సింహపుచ్ఛీ-కలశీ(పా) కలశిః-ధావని (పా) ధావనిః-గుహా॥స్త్రీ॥౫-నక్కతోక పొన్న పేళ్ళు, నక్కతోకపొన్న పేళ్ళునుము.

నిదిగ్ధికా స్పృశీ వ్యాఘ్రీ బృహతీ కణ్టకారికా॥౧౩౯॥ ప్రచోదనీ కులీ క్షుద్రా దుఃస్పర్శా రాష్ట్రికేత్యపి।

నిదిగ్ధికా-స్పృశీ-వ్యాఘ్రీ-బృహతీ-కణ్టకారికా-ప్రచోదనీ-కులీ-క్షుద్రా-దుఃస్పర్శా=రాష్ట్రికా ॥స్త్రీ॥ ౧౦-వాకుడు పేళ్ళు, A sort of prickly nightshade [solanum jacquini.]

నీలీ కాలా క్లీతకికా గ్రామీణా మధుపర్ణికా॥ రఞ్జనీ శ్రీఫలీ తుత్థా ద్రోణీ దోలా చ నీలినీ।

నీలీ-కాలా-క్లీతకికా-గ్రామీణా-మధుపర్ణికా-రఞ్జనీ-శ్రీఫలీ-తుత్థా-ద్రోణీ-దోలా (పా) దోలా-నీలినీ॥స్త్రీ॥౧౧-నీలిచెట్టు పేళ్ళు, Indigo.

అవల్గుజః సోమరాజీ సువల్లిః సోమవల్లికా॥ కాలమేషీ కృష్ణఫలా వాకుచీ పూతిఫల్యపి।

అవల్గుజః(పుం)-సోమరాజీ-సువల్లిః-సోమవల్లికా-కాలమేషీ-కృష్ణఫలా-వాకుచీ(పా) వాకూచీ-పూతిఫలీ॥స్త్రీ॥ ౮-కారుగచ్చ పేళ్ళు, Conyza anthelmintica.

కృష్ణోపకుల్యా వైదేహీ మాగధీ చపలా కణా॥౧౪౧॥ ఊషణా పిప్పలీ శౌణ్డీ కోలా (2–

కృష్ణా-ఉపకుల్యా-వైదేహీ-మాగధీ-చపలా-కణా-ఊషణా-పిప్పలీ-శౌణ్డీ-కోలా ॥స్త్రీ॥ ౧౦ పిప్పలిచెట్టు పేళ్ళు, Long peppe.

థ) కరిపిప్పలీ। కపివల్లీ కోలవల్లీ శ్రేయసీ వసిరః (పుమాన్)॥ చవ్యంతు చవికా॥

కరిపిప్పలీ-కపివల్లీ-కోలవల్లీ-శ్రేయసీ॥సీ॥-వసిరః॥పు॥ ౫-గజపిప్పలిపేళ్ళు, Pothos officinalis.
చవ్యమ్॥న॥-చవికా॥సీ॥ [పా] చవికమ్॥న॥ ౨-చవ్యము, The wood of the long pepper plant

కాకచిఞ్చీగుఞ్జే తు కృష్ణలా।

కాకచిఞ్చీ (పా) కాకచిఞా-గుఞ్జా-కృష్ణలా॥సీ॥ 3-గురుగింజతీగ, Abrus precatorius.

పలఙ్కషా త్విక్షుగన్ధా శ్వదంష్ట్రా స్వాదుకణ్టకః గోకణ్టకో గోక్షురకో వనశృఙ్గాట (ఇత్యపి)।

పలఙ్కషా-ఇక్షుగన్ధా-శ్వదంష్ట్రా సీ॥-స్వాదుకణ్టకః-గోకణ్టకః-గోక్షురకః-వనశృఙ్గాటః॥పు॥ ౭ పల్లేరు పేళ్ళు, Pedalium murex.

విశ్వా విషా ప్రతివిషా-తివిషోపవిషారుణా శృఙ్గీ మహౌషధం (చాథ)క్షీరావీ దుగ్ధికే సమే

విశ్వా-విషా-ప్రతివిషా-అతివిషా-ఉపవిషా (పా)అపవిషా-అరుణా-శృఙ్గీ॥సీ॥-మహౌషధమ్॥న॥ ౮-అతివసపేళ్ళు, Atis or betula. [pias rosea.
క్షీరావీ-దుగ్ధికా ॥సీ॥-౨-పాలచెట్టు, Ascle

శతమూలీ బహుసుతాభీరుర్నారీ వరీ। ఋష్యప్రోక్తాభీరుపత్త్రీ నారాయణ్యః శతావరీ। అహేరు

శతమూలీ-బహుసుతా-అభీరుః (పు) భీరుః-నారీ-వరీ-ఋష్యప్రోక్తా (పా) ఋష్యప్రోక్తా అభీరుపత్త్రీ-నారాయణీ-శతావరీ-అహేరుః(పా) అహేరుః ॥సీ॥ ౧౦-పిల్లపిచ్చరపేళ్ళు, చల్లగడ్డ, Asparagus racemosus.

రథ పీతద్రుకాలేయక హరిద్రవః ॥౧౪౭॥ దార్వీ పచంపచా దారుహరిద్రా పర్జనీత్యపి।

పీతద్రుః-కాలేయకః-హరిద్రవః ॥పు॥-దార్వీ-పచంపచా-దారుహరిద్రా-పర్జనీ॥సీ॥ ౭-మానిపసుపుపేళ్ళు, Amomum Zanthorhizon.

వచోగ్రగన్ధా షడ్గ్రన్థా గోలోమీ శతపర్వికా (శుక్లా) హైమవతీ

వచా-ఉగ్రగన్ధా-షడ్గ్రన్థా-గోలోమీ-శతపర్వికా॥సీ॥౫-వసపేళ్ళు, Orris root.
హైమవతీ॥సీ॥౧-తెల్లనివస, Acorus calamus.

వైద్యమాతృసింహ్యౌతు వాశికా। వృషోటరూషః సింహాస్య

వైద్యమాతా॥ ఋు॥-సింహీ-వాశికా (పా) వాసికా-॥సీ॥వృషః-అటరూషః-(పా)అటరుషః-సింహాస్యః-వాశకః(పా)వాసకః-వాజిదన్తకః॥పు॥

స్యోద్వాశకో వాజిదన్తకః

ర-అడ్డసరపుచెట్టు, Justicia adhatoda.

ఆస్ఫోటాగిరికర్ణీ (స్యా)ద్విష్ణుక్రాన్తాఽపరాజితా।

ఆస్ఫోటా (పా)ఆస్ఫోతా-గిరికర్ణీ-విష్ణుక్రాన్తా-అపరాజితా ॥సీ॥ ౫ - విష్ణుక్రాంతము పేళ్ళు, Clitoria ternatea.

ఇక్షుగన్ధా తు కాణ్డేక్షుకోకిలాక్షేక్షురక్షురాః॥ శాలేయస్స్యాచ్ఛీతశివాఛత్రామధురికా మిసిర్మిశ్రేయాః (ప్యథ)సింహుణ్డో వజ్రద్రుః స్నుక్ స్నుహీ గుడా ౧౫౧॥ సమన్తదుగ్ధా

ఇక్షుగన్ధా ॥సీ॥ - కాణ్డేక్షుః-కోకిలాక్షః-ఇక్షురః-క్షురః ॥పు॥ ౫-గొలిమిడి, Barleria Longifolia.

శాలేయః॥పు॥ శీతశివా॥సీ॥(పా)శీతశివః॥పు॥-ఛత్రా-మధురికా-మిసిః-మిశ్రేయా॥సీ॥౬-సదాప పేళ్లు, Anethum Sowa.

సింహుణ్డః(పా) సీహుణ్డః-వజ్రద్రుమః ॥పు॥-స్నుక్॥సీ॥స్నుహీ- గుడా -సమన్తదుగ్ధా ॥సీ॥ ౬-జెముడు పేళ్ళు, Euphorbia Tirucalli.

థో వేల్లమమోఘా చిత్రతణ్డులా। తణ్డులశ్చ క్రిమిఘ్నశ్చ విడఙ్గం(పున్నపుంసకమ్)॥ ౧౫౨॥

వేల్లమ్॥న॥ అమోఘా - చిత్రతణ్డులా ॥సీ॥ తణ్డులః-క్రిమిఘ్నః॥ పు॥ విడఙ్గమ్॥న్న॥ ౫-వాయువిడంగము పేళ్ళు.

బలావాట్యాలకో

బలా॥సీ॥-వాట్యాలః॥పు॥౨- చిట్టాముదపు [చెట్టు పేళ్ళు, Ricinus christi.

ఘణ్టారవా తు శణపుష్పికా।

ఘణ్టారవా -శణపుష్పికా ॥సీ॥ ౨ గిలకచెట్టు పేళ్ళు, Crotalaria retusa.

మృద్వీకా గోస్తనీ ద్రాక్షా స్వాద్వీ మధురసేతి చ॥ ౧౫౩॥

మృద్వీకా-గోస్తనీ-ద్రాక్షా-స్వాద్వీ-మధురసా॥ సీ॥౫-ద్రాక్ష పేళ్ళు, Grape.

సర్వానుభూతిస్సరలా త్రిపుటా త్రివృతా త్రివృత్ । త్రిభణ్డీ రేచనీ

సర్వానుభూతిః- సరలా-త్రిపుటా- త్రివృతా - త్రివృత్ - త్రిభణ్డీ-రేచనీ(పా) రోచనీ॥సీ॥౮- తెల్లతెగడ పేళ్ళు, Convolvulus Turpethum.

శ్యామాపాలిన్ద్యౌతు సుషేణికా। ౧౫౪॥ కాలా మసూరవిదలాఽర్ధచన్ద్రా కాలమేషికా।

శ్యామా - పాలిన్దీ - సుషేణికా - కాలా - మసూరవిదలా- అర్ధచన్ద్రా - కాలమేషికా॥సీ॥ ౭-నల్లతెగడ పేళ్ళు.

మధుకం క్లీతకం యష్టిమధుకం మధుయష్టికా ।

మధుకమ్-క్లీతకమ్-యష్టిమధుకమ్ ॥న॥ - మధుయష్టికా ॥స్త్రీ॥ ర-అతిమధురము, Liquorice.

విదారీ క్షీరశుక్లేక్షుగన్ధా క్రోష్ట్రీ తు యా (సితా)॥ (అన్యా)

విదారీ-క్షీరశుక్లా-ఇక్షుగన్ధా-క్రోష్ట్రీ ॥స్త్రీ॥ ర-తెల్ల నేలగుమ్మడి పేళ్ళు, Convolvulus paniculatus.

క్షీరవిదారీ స్యాన్మహాశ్వేతర్క్షగన్ధికా ॥౧౨౭॥

క్షీరవిదారీ-మహాశ్వేతా-ఋక్షగన్ధికా ॥స్త్రీ॥ 3-అన్యా=నల్ల నేలగుమ్మడు పేళ్ళు.

లాఙ్గలీ శారదీ తోయపిప్పలీ శకులాదనీ॥

లాఙ్గలీ-శారదీ-తోయపిప్పలీ-శకులాదనీ ॥స్త్రీ॥ ర-నీరుపిప్పలి పేళ్ళు, Jussieua repens.

ఖరాశ్వా కారవీ దీప్యో మయూరో లోచమస్తకః॥ ౧౨౮॥

ఖరాశ్వా-కారవీ ॥స్త్రీ॥ దీప్యః-మయూరః-లోచమస్తకః ॥పు॥ ౫-ఓమము పేళ్లు,(Celosia cristata) The seed of bishop's-weed.

గోపీ శ్యామా శారిబా (స్యా) చ్చన్దనోత్పలశారిబా। యోగ్యమృద్ధిస్సిద్ధిలక్ష్మ్యౌ (వృద్ధేరప్యాహ్వయా ఇమే)॥

గోపీ-శ్యామా-శారిబా-చన్దనా(పా) అనన్తా-ఉత్పలశారిబా ॥స్త్రీ॥ ౫-సుగంధిపాల పేళ్ళు, Periploca indica. యోగ్యమ్ ॥న॥-ఋద్ధిః-సిద్ధిః-లక్ష్మీః ॥స్త్రీ॥ ర-బుద్ధియను గంధద్రవ్యము పేళ్ళు వృద్ధియను గంధద్రవ్యమునకు పేళ్ళు.

కదలీ వారణబుసా రమ్భా మోచాంశుమత్ఫలా। కాష్ఠీలా

కదలీ-వారణబుసా-రమ్భా-మోచా-అంశుమత్ఫలా-కాష్ఠీలా ॥స్త్రీ॥ ౬-అరటి పేళ్ళు, The banana or plantain tree.

ముద్గపర్ణీ తు కాకముద్గా సహేత్యపి ॥౧౩౦॥

ముద్గపర్ణీ-కాకముద్గా-సహా ॥స్త్రీ॥ 3-పిల్లపెసర పేళ్ళు, Asparagus racemosus.

వార్తాకీ హిఙ్గులీ సింహీ భణ్టాకీ దుష్ప్రధర్షిణీ।

వార్తాకీ-హిఙ్గులీ-సింహీ-భణ్టాకీ-దుష్ప్రధర్షిణీ ॥స్త్రీ॥ ౫-ములకచెట్టు పేళ్లు, Egg plant.

నాకులీ సురసా నాగసుగన్ధా గన్ధనాకులీ। నకులేష్టా భుజఙ్గాక్షీ ఛత్రాకీ సువహా (చ సా!)

నాకులీ-సురసా-నాగసుగన్ధా-గన్ధనాకులీ-నకులేష్టా-భుజఙ్గాక్షీ-ఛత్రాకీ-సువహా ॥స్త్రీ॥ ౮-సర్పాక్షి పేళ్ళు. కొందఱు నాగసుగన్ధా అనుచోట రాస్నా-సుగన్ధా, అనియుం జెప్పుదురు.

విదారిగన్ధాంశుమతీ

విదారిగన్ధా-అంశుమతీ-సాలపర్ణీ(పా)శాలపర్ణీ

సాలపర్ణీ స్థిరా ధ్రువా॥ ౧౬౧॥

-స్థిరా-ధ్రువా ॥సీ॥౬-నూఱుతూర్యాకుపొన్న పేళ్ళు, Hedysarum Gaujeticum.

తుణ్డికేరీ సముద్రాన్తా కార్పాసీ బదరేతి చ ।

తుణ్డికేరీ-సముద్రాన్తా-కార్పాసీ (పా) కర్పాసీ-బదరా ॥సీ॥ ౬ - ప్రత్తిచెట్టు. Cotton tree.

భారద్వాజీ (తు సా వన్యా)

భారద్వాజీ॥సీ॥౧-అడవిప్రత్తి, Wild cotton.

శృఙ్గీ తు వృషభో వృషః ॥౧౬౨॥

శృఙ్గీ ॥సీ॥-వృషభః (పా) ఋషభః-వృషః ॥పు॥ ౩-వృషభ మను నౌషధము పేళ్లు.

గాఙ్గేరుకీ నాగబలా ఝషా హ్రస్వగవేధుకా ।

గాఙ్గేరుకీ-నాగబలా-ఝషా - హ్రస్వగవేధుకా ॥సీ॥౬-బీరచెట్టు పేళ్లు.

ధామార్గవో ఘోషక (స్స్యా)

ధామార్గవః-ఘోషకః ॥పు॥ ౨ - ఆడబీరచెట్టు పేళ్లు. [గుబురుబీరచెట్టు పేరు.

మహాజాలీ (స పీతకః)॥

మహాజాలీ॥సీ॥౧-పీతకః సః=పచ్చనిపువ్వులుగల

జ్యోత్స్నీ పటోలికా జాలీ

జ్యోత్స్నీ-పటోలికా-జాలీ ॥సీ॥ ౩-పొట్లచెట్టు పేళ్ళు, The snake-gourd plant.

నాదేయీ భూమిజమ్బుకా।

నాదేయీ-భూమిజమ్బుకా॥సీ॥౨-నేలనేరేడు పేళ్లు, Premna herbacea. [గొట్టుచెట్టు.

స్యాల్లాఙ్గలీ త్వగ్నిశిఖా కాకాఙ్గీ కాకనాసికా॥ ౧౬౪

లాఙ్గలీ-(పా)లాంగలికీ-అగ్నిశిఖా ॥సీ॥ ౨-తెరి

కాకాఙ్గీ-కాకనాసికా ॥సీ॥ ౨ -కాకిదొండపేళ్ళు. Wild cherry. [పేళ్ళు. Cissus pedata.

గోధాపదీ తు సువహా

గోధాపదీ-సువహా ॥సీ॥ ౨- చెవ్వుకట్టుచెట్టు

ముసలీ తాలమూలికా।

ముసలీ- తాలమూలికా॥సీ॥౨-నేలతాటి పేళ్లు. Curculigo orchioides- [Odina wodier

అజశృఙ్గీ విషాణీ (స్యా) ద్గోజిహ్వా దార్వికే (సమే) ౧౬౫॥

అజశృఙ్గీ-విషాణీ॥సీ॥౨- దుష్టపుచెట్టు పేళ్ళు.

గోజిహ్వా-దార్వికా॥సీ॥౨- ఎద్దునాలుక చెట్టు పేళ్ళు. బెండచెట్టును, Phlomis esculenta.

తామ్బూలవల్లీ తామ్బూలీ నాగవల్ల్యప్య

తామ్బూలవల్లీ-తామ్బూలీ-నాగవల్లీ ॥సీ॥౩-తమలపాకుతీగె పేళ్ళు, Betel.

థ ద్విజా। హరేణూ రేణుకా కౌన్తీ కపిలా

ద్విజా-హరేణుః-రేణుకా - కౌన్తీ - కపిలా - భస్మగన్ధినీ॥సీ॥౬- రేణుకయను సుగంధద్రవ్యము పేళ్ళు

భస్త్రాగన్ధిసి॥ ౧౨౬॥	తకోల్లములు.
ఏలావాలుక మైలే	ఏలావాలుకమ్ [పా] ఏలావాలుకమ్ - ఐలేయమ్
యం సుగన్ధిహరివాలు	॥న॥ సుగన్ధి ॥న॥ హరివాలుకమ్ - వాలుకమ్ ॥న॥
కమ్ । వాలుకం చా	౫ - [illegible] పేర్లు, [illegible] చెట్టు, Bryonia Scabra.
థపాలఙ్కూర్యా ముకున్దః	పాలఙ్క్యా ॥సీ॥-ముకున్దః-కున్దః [పా] కున్దుః-కు
కున్దకున్దురూ ॥౧౨౭॥	న్దురుః ॥పు॥౪-కుందురుష్క [illegible] గంధద్రవ్యము.
బాలంహీ్రబేరబర్హిష్ఠో	బాలమ్-హ్రీబేరమ్-బర్హిష్ఠమ్ - ఉదీచ్యమ్ -
దీచ్యం కేశామ్బునామ	కేశామ్బునామ ॥న॥౫-కురువేరు పేర్లు, Andropogon muricatum.
చ । కాలానుసార్యవృ	కాలానుసార్యమ్-వృద్ధమ్ - అశ్మపుష్పమ్ -
ద్ధాఽశ్మపుష్పశీతశివా	శీతశివమ్-శైలేయమ్ ॥న॥ ౬-రాతిపువ్వు పేర్లు, Benzoin; stone flower.
నితు॥౧౨౮॥ శైలేయం	
తాలపర్ణీతుదైత్యా	తాలపర్ణీ-దైత్యా-గన్ధకుటీ-మురా-గన్ధినీ॥సీ॥
గన్ధకుటీమురా । గన్ధిని	౫-మురగంధద్రవ్యము పేర్లు.
గజభక్ష్యాతు సువహా	గజభక్ష్యా-సువహా-సురభిః-రసా - మహేర
సురభీరసా॥ మహేరణా	ణా-కున్దురుకీ [పా] కున్దురుకీ-సల్లకీ-హ్లాదినీ ॥సీ॥ ౮ -
కున్దురుకీ సల్లకీ హ్లాదిని	[illegible] చెట్టు, Boswellia serrata.
తిచ। అగ్నిజ్వాలా సుభి	అగ్నిజ్వాలా-సుభిక్షా-ధాతకీ-ధాతుపుష్పికా
క్షాతు ధాతకీ ధాతుపు	॥సీ॥౪-ధాతకీకుసుమమను గంధద్రవ్యము పేర్లు. ఆరె
ష్పికా॥ ౧౨౦	పువ్వు, Lythrum fruticosum.
పృథ్వీకా చన్ద్రబాలై	పృథ్వీకా-చన్ద్రబాలా- ఏలా-నిష్కుటిః -బ
లానిష్కుటిః బహులాథా	హులా ॥సీ॥౫- [illegible] Cardamoms.
(ఉపకుఞ్చికా [illegible]	[illegible] తుత్థా-కోరఙ్గీ-త్రి
[illegible]	పుటా [illegible] పేర్లు, Small
త్రిపుటా [illegible] ॥౧౩౧॥	Cardamoms.
వ్యాధిఘాతకుష్ఠం పారిభా	[illegible] పారిభావ్యమ్-వ్యాప్యమ్ -
వ్యం వ్యాప్యం [illegible]	[illegible] ఉత్పలమ్ ॥న॥ ౫-చెంగల్వకోష్టు పేర్లు,
[illegible]	Costus
శఙ్ఖినీ చోరపుష్పీస్యా	శఙ్ఖినీ-చోరపుష్పీ [illegible] ॥సీ॥ ౩-కడిలపుచెట్టు

తే॒ళ శి (స్త
థ) వితున్నకః ౧౭౭
ఝటా ఽమలా ఽజ్ఝ
టా తాలీ శివా తామలకీ

పేళ్ళు, Andropogon aciculetum.

వితున్నకః ॥పు॥-ఝటా-అమలా-అజ్ఝటా-తాలీ-శివా-తామలకీ॥సీ॥ ౭-నేలయుసిరిక పేళ్లు.

అథ। ప్రపౌణ్డరీకం
పౌణ్డర్య

। ప్రపౌణ్డరీకమ్-పౌణ్డర్యమ్ (పా)పుణ్డర్యమ్॥న॥ ౨-పుండరీక మను గ్రంథ్యము పేళ్ళు.

(మథ) తున్నః కుబేరకః
కుణిః కచ్ఛః కాన్తలకో
(నన్దివృక్షోఽ)

తున్నః-కుబేరకః-కుణిః-కచ్ఛః-కాన్తలకః-నన్దివృక్షః ॥పు॥ ౬-నందివృక్షము పేళ్ళు, Cedrela Toona.

థ రాక్షసీ చణ్డాధన
హారీ క్షేమ దుష్పత్ర
గణహాస కాః ౧౭౮॥

రాక్షసీ-చణ్డా-ధనహారీ ॥స్త్రీ॥ - క్షేమః-దుష్పత్రః-గణహాసకః ॥పు॥౬-నల్ల చోరము పేళ్ళు. బలరక్త-సి పేళ్ళని కొందఱందురు Zedoary.

వ్యాలాయుధం వ్యా
ఘ్రనఖం కరజం చక్ర
కారకమ్ ।

వ్యాలాయుధమ్(పా) వ్యాడాయుధమ్ - వ్యాఘ్రనఖమ్-కరజమ్(పా)కరజ్జమ్- చక్రకారకమ్॥న॥౪ - వ్యాఘ్రనఖ మను గంధద్రవ్యము పేళ్లు, పులిగోరు చెట్టు, A perfume.

సుషిరా విద్రుమలతా
కపోతాఙ్ఘ్రిర్నటీ నలీ॥
ధమన్యఞ్జనకేశీ చ
హను ర్హట్టవిలాసినీ।

సుషిరా(పా) శుషిరా-విద్రుమలతా-కపోతాఙ్ఘ్రిః-నటీ-నలీ-ధమనీ-అఞ్జనకేశీ॥సీ॥ ౭-నళియను గంధద్రవ్యము పేళ్ళు. గువ్వకుత్తిక.

హనుః-హట్టవిలాసినీ-శుక్తిః॥సీ॥-శఙ్ఖః-ఖురః॥పు॥

శుక్తి శ్శఙ్ఖః ఖురః కోల
దలం నఖ

కోలదలమ్-నఖమ్॥న॥ ౭-నఖమను గంధద్రవ్యము పేళ్ళు. కొందఱు సుషిరాదులు ౭-నళికని, ధమని మొదలు ౪-వెత్తమునకును, శుక్తి మొదలు ౫ నఖమునకును పేళ్ళందురు.

మథాఢకీ॥ కాక్షీ మృ
త్స్నా తువరికా మృ
త్తాలక సురాష్ట్రజే॥
కుటన్నటం దాశపురం
వానేయం పరిపేలవమ్॥

అథ ఆఢకీ-కాక్షీ-మృత్స్నా-తువరికా॥సీ॥ - మృత్తాలకమ్ (వ) మృత్ ॥ద॥-తాలకమ్-సురాష్ట్రజమ్॥న॥౬-తోవరిమన్ను A fragrant earth.

కుటన్నటమ్-దాశపురమ్-వానేయమ్ - పరిపేలవమ్-ప్లవమ్-గోపురమ్ గోనర్దమ్-కైవర్తీముస్తమ్

ప్లవ గోపుర గోనర్ద కైవర్తీముస్తకాని చ॥

స్తః మ్ ॥న॥౭- తుంగముస్తల పేళ్ళు, Cyperus rotundus.

గ్రన్థిపర్ణం శుకం బర్హిపుష్పం స్థౌణేయ కుక్కురే॥ ౧౭౭॥

గ్రన్థిపర్ణమ్-శుకమ్- బర్హమ్ - పుష్పమ్ (ప) బర్హిపుష్పమ్ (పా) బర్హిపుష్పమ్ - స్థౌణేయమ్- కుక్కురమ్॥న॥౬-స్థౌణేయము అనుగంధద్రవ్యము, పచ్చాకు, వానివంటి, A perfume.

మరున్మాలా తు పిశునా స్పృక్కా దేవీ లతా లఘుః। సముద్రాన్తా వధూః కోటివర్షా లఙ్కోపికేత్యపి॥౧౭౮॥

మరున్మాలా (ప) మరుత్-మాలా-పిశునా-స్పృక్కా-(పా) స్పృక్కా-దేవీ-లతా-లఘుః-సముద్రాన్తా-వధూః-కోటివర్షా - లఙ్కోపికా (పా) [illegible] సీ॥౧౦-స్పృక్క అనుగంధద్రవ్యము పేళ్లు, Medicago esculenta.

తపస్వినీ జటామాంసీ జటిలా లోమశా మిసీ।

తపస్వినీ-జటామాంసీ-జటిలా-లోమశా-మిసీ॥ సీ॥౬-జటామాంసి పేళ్లు, Indian Spikenard.

త్వక్పత్రముత్కటం భృఙ్గం త్వచం చోచం వరాఙ్గకమ్॥ ౧౭౯॥

త్వక్॥చ.సీ॥-పత్రమ్-ఉత్కటమ్-భృఙ్గమ్-త్వచమ్-చోచమ్-(పా) చోపమ్-వరాఙ్గకమ్-॥న॥ ౭ లవంగపు చెక్క పేళ్లు, Cassia lignea.

కర్చూరకో ద్రావిడకః కాల్యకో వేధముఖ్యకః।

కర్చూరకః-ద్రావిడకః-కాల్యకః-వేధముఖ్యకః ॥పు॥౪-గంధకచోలము, Curcuma Zerumbet.

ఓషధ్యో (జాతిమాత్రే స్యుః)

ఓషధ్యః (ఏ) ఓషధయః ॥సీ.బ॥ ౧-ఆకాశభేదము లచే వేర్వేరుగాఁ దెలియఁదగు లతాదిజాతుల యందువర్తించునది, A herb, or deciduous plant.

(అ)జాతౌ సర్వమౌషధమ్॥ ౧౮౦॥

ఔషధమ్ ॥న॥౧ జాతిమాత్రరహితమైన రోగ [illegible] కన్పడకవచ్చు [illegible], A drug.

శాకాఖ్యం పత్రపుష్పాది

శాకమ్॥న॥౧- [illegible] లైన యాకులు పుష్పాలు మొదలైనవాని పేరు, An esculent plant.

తణ్డులీయోఽల్పమారిషః।

తణ్డులీయః - అల్పమారిషః ॥పు॥ ౨ - చిర్రి కూరపేళ్ళు. Amaranthus polygamus.

విశల్యాఽగ్నిశిఖాఽనన్తా ఫలినీ శక్ర

విశల్యా-అగ్నిశిఖా-అనన్తా-ఫలినీ(పా)హలినీ-శక్రపుష్పికా ॥సీ॥ ౫ - నాగేటిచాలుకూర పేళ్ళు,

పృశ్న్యపి॥ ౧౪౭॥ | వెఱ్ఱి వెదురుకూర.

స్యాద్బుక్కగన్ధా ఛగ | బుక్కగన్ధా ఛగలాంత్రీ(పా) ఛగలాన్త్రీ-ఆవేగీ
లాన్త్ర్యావేగీ వృద్ధదా | వృద్ధదారకః-జుఙ్గః పు॥ 4-బొడ్డికూర పేళ్ళు.
రకః జుఙ్గో | ...ందము ఆనేకశబ్దము త్రింశవనౌషధిర్యము
| నెట సకారాన్తపులింగ మనిరి.

బ్రాహ్మీ తు మత్స్యాక్షీ | బ్రాహ్మీ(పా) బ్రహ్మీ-మత్స్యాక్షీ-వయస్థా-సోమ
వయస్థా సోమవల్లరీ॥ | వల్లరీ॥స్త్రీ॥ 4-పొన్నగంటికూర, Illecebrum Sessile
పటుపర్ణీ హైమవతీ | పటుపర్ణీ-హైమవతీ-స్వర్ణక్షీరీ - హిమావతీ॥
స్వర్ణక్షీరీ హిమావతీ। | స్త్రీ॥ 4-...కొష్ఠు పేళ్లు.
హయపుచ్ఛీ తు కా | హయపుచ్ఛీ-కామ్బోజీ (పా) - కాబ్బోజీ -
మ్బోజీ మాషపర్ణీ | మాషపర్ణీ - మహాసహా॥స్త్రీ॥ 4 - కారుమినుము పేళ్లు.
మహాసహా॥ ౧౪౮॥

తుణ్డికేరీ రక్తఫలా | తుణ్డికేరీ- రక్తఫలా-బిమ్బికా - పీలుపర్ణీ ॥స్త్రీ॥
బిమ్బికా పీలుపర్ణ్యపి। | 4 దొండచెట్టు పేళ్లు, Bryonia grandis.
బర్బరా కబరీ తుఙ్గీ | బర్బరా-కబరీ-తుఙ్గీ-ఖరపుష్పా - అజగన్ధికా॥
ఖరపుష్పాఽజగన్ధికా। | స్త్రీ॥ 5-వామిటచెట్టు, Ocymum gratissimum.
ఏలాపర్ణీ తు సువహా | ఏలాపర్ణీ-సువహా-రాస్నా - యుక్తరసా ॥స్త్రీ॥
రాస్నా యుక్తరసా | 4-సన్న రాస్నము పేళ్లు, Mimosa octandra
(చ సా)। చాఙ్గేరీ చుక్రికా | చాఙ్గేరీ-చుక్రికా-దన్తశఠా-అమ్బష్ఠా-అమ్లలో
దన్తశఠాఽమ్బష్ఠాఽ | ణికా॥స్త్రీ॥ 5-పులిచింత పేళ్లు. Oxalis monadelpha,
మ్లలోణికా॥ ౧౪౯॥

సహస్రవేధీ చుక్రోఽ | సహస్రవేధీ ॥న్॥ చుక్రః-అమ్లవేతసః - శత
మ్లవేతసః శతవేధ్యపి। | వేధీ న్.పు॥ 4 పులిచుక్క పేళ్లు Sorrel.
నమస్కారీ గణ్డకారీ | నమస్కారీ-గణ్డకారీ - సమఙ్గా - ఖదిరా ॥స్త్రీ॥ 4-ముడు
సమఙ్గా ఖదిరేత్యపి॥ ౧౫౦॥ | గుదామర పేళ్ళు. Lycopodium imbricatum.
జీవన్తీ జీవనీ జీవా | జీవన్తీ-జీవనీ-జీవా-జీవనీయా-మధుస్రవా(వ)
జీవనీయా మధుస్రవా। | మధుస్రవా॥స్త్రీ॥ 6 పాలకూర, Minusops Kauki.

కూర్చశీర్షో మధురకః | కూర్చశీర్షః-మధురకః-శృఙ్గః-హ్రస్వాఙ్గః-జీవకః ॥
శృఙ్గహ్రస్వాఙ్గజీవకాః॥ | పు॥ 5-జీవక మను నౌషధము పేళ్ళు.

కిరాతతిక్తో భూనిమ్బో ఉనార్యతిక్తోఽ	కిరాతతిక్తః॥ భూనిమ్బః - అనార్యతిక్తః ॥పు॥ ౩-నేలవేము పేళ్ళు, Gentiana cherayta.
థసప్తలా। విమలా సాతలా భూరిఫేనా చర్మకషేత్యపి॥ ౧౮౯॥	సప్తలా-విమలా-సాతలా-భూరిఫేనా - చర్మకషా స్త్రీ॥౫-నంబరేణి పేళ్ళు.
వాయసోలీ స్వాదురసా వయస్థాఽథ	వాయసోలీ-స్వాదురసా-వయస్థా (పా) వాయస్థా॥ స్త్రీ 3-కాకోలి పేళ్ళు, కారుగోగిమి
మకూలకః। నికుమ్భో దన్తికా ప్రత్యక్శ్రేణ్యుదుమ్బరపర్ణ్యపి॥	మకూలకః (పా) ముకూలకః-నికుమ్భః ॥పు॥-దన్తికా - ప్రత్యక్శ్రేణీ - ఉదుమ్బరపర్ణీ స్త్రీ ౫-నేలజీడి పేళ్ళు
అజమోదా తూగ్రగన్ధా బ్రహ్మదర్భా యవానికా।	అజమోదా-ఉగ్రగన్ధా-బ్రహ్మదర్భా-యవానికా॥ స్త్రీ ౪-ఒకదినుసు వాము పేళ్ళు, Carum carui
(మూలే)పుష్కరకాశ్మీరపద్మపత్రాణి పౌష్కరే)। ౧౯౦॥	పుష్కరమ్ - కాశ్మీరమ్ పద్మపత్రమ్ ॥న॥ 3-పౌష్కరే మూలే=పుష్కరమూలము కాశ్మీరదేశపు మెట్టతామరదుంప, Costus speciosus
అవ్యథాతిచరా పద్మా చారటీ పద్మచారిణీ।	అవ్యథా-అతిచరా-పద్మా-చారటీ-పద్మచారిణీ స్త్రీ॥౫ కాశ్మీరదేశపు [illegible], Hibiscus mutabili.
కామ్పిల్యః కర్కశశ్చన్ద్రో రక్తాఙ్గో రోచనీత్యపి॥ ౧౯౧॥	కామ్పిల్యః-కర్కశః-చన్ద్రః - రక్తాఙ్గః పు॥ రోచనీ ॥స్త్రీ. ౫-కుంపిలము పేళ్లు - రోచని యనుటకు నౌఘము.
ప్రపున్నాడ ఏడగజో దద్రుఘ్నశ్చక్రమర్దకః। పద్మాటఉరణాఖ్యశ్చ	ప్రపున్నాడః-ఏడగజః-దద్రుఘ్నః - చక్రమర్దకః-పద్మాటః-ఉరణాఖ్యః (పా) ఉరణాక్షః ॥పు॥ ౬-తగిరిస చెట్టుపేళ్ళు, Cassia Alata.
పలాణ్డుస్తు సుకన్దకః॥ ౧౯౩॥	పలాణ్డుః-సుకన్దకః ॥పు॥ ౨- నీరుల్లి పేళ్లు, ఎఱ్ఱుల్లి, Onion, Allium cepa.
లతార్కదుద్రుమౌ (తత్ర హరితే)	లతార్కః-దుద్రుమః ॥పు॥ ౨-హరితే తత్ర = పచ్చనీరుల్లి పేళ్లు, A green onion.
(ఽథ)మహౌషధమ్	మహౌషధమ్-లశునమ్॥న॥-గృఞ్జనః-అరిష్టః -

లశునం గృఞ్జనారిష్ట మ
హాకన్ద రసోనకాః॥
పునర్నవా శోథఘ్నీ
వితున్నం సునిషణ్ణకమ్

మహాకన్దః పు॥ రసోనకః పు॥ ౬-తెల్లుల్లి పేళ్ళు. తెల్లగడ్డ, garlick. [Hogweed

పునర్నవా శోథఘ్నీ స్త్రీ॥ ౨-గలిజేరు పేళ్ళు, వితున్నమ్-సునిషణ్ణకమ్ న॥ ౨-నీరు చెంచలి పేళ్ళు. Marsilea dentata.

(స్యా) ద్వాతక శ్శీతలోఽ
పరాజితా శణపర్ణ్య
పి॥ ౧౫౧

వాతకః పు॥ (పా) వాతకీ స్త్రీ॥ శీతలః పు॥ (పా) శీతలా - అపరాజితా - శణపర్ణీ (పా) శనపర్ణీ స్త్రీ॥ ౪-నీరుమద్ది చెట్టు పేళ్ళు. Pentaptera tomentosa

పారావతాఙ్ఘ్రిః కట
భీ పణ్యా జ్యోతిష్మతీ
లతా।

పారావతాఙ్ఘ్రిః పు॥ కటభీ - పణ్యా - జ్యోతిష్మతీ - లతా స్త్రీ॥ ౫ - ఎర్రమందు తీగె పేళ్ళు, ... తీగె-మెఱుపుతీగె. Heart-pea.

వార్షికం త్రాయమాణా (స్యా) త్త్రాయన్తీ
బలభద్రికా॥ ౧౫౨॥

వార్షికమ్ న॥ త్రాయమాణా - త్రాయన్తీ - బలభద్రికా స్త్రీ॥ ౪-... పేళ్లు.

విష్వక్సేనప్రియా గృష్టి
ర్వారాహీ బదరేత్యపి।

విష్వక్సేనప్రియా - గృష్టిః - (పా) ఘృష్టిః - వారాహీ - బదరా స్త్రీ॥ ౪॥ చేదుతీగె పేళ్లు, Dioscorea.

మార్కవో భృఙ్గరాజ
(స్స్యాత్)

మార్కవః - భృఙ్గరాజః ॥పు॥ ౨ - గుంటగలగరాకు పేళ్లు, Trailing Eclipta.

కాకమాచీ తు
వాయసీ॥ ౧౫౩॥

కాకమాచీ - వాయసీ స్త్రీ॥ ౨- కామంచిచెట్టు పేళ్ళు. Solanum trilobatum.

శతపుష్పా సితచ్ఛత్రా
తిచ్ఛత్రా మధురా మి
సి రవాక్పుష్పీ కారవీ చ

శతపుష్పా - సితచ్ఛత్రా - అతిచ్ఛత్రా - మధురా - మిసిః (పా) మిషిః - అవాక్పుష్పీ - కారవీ స్త్రీ॥ ౭- పెద్దసదాప పేళ్లు, అజమోదసదాప. Anise.

సరణీ తు ప్రసారణీ
(తస్యాం) కటంభరా
రాజబలా భద్రబలేతి చ

సరణిః (పా) సారణా - ప్రసారణీ - కటంభరా - రాజబలా - భద్రబలా - స్త్రీ॥ ౬-గోరు తీగె చెట్టు పేళ్ళు, Paederia foetida.

జనీ జతూకా జననీ
జతుకృ చ్చక్రవర్తినీ॥
౧౫౪॥ సంస్పర్శా

జనీ - జతూకా (పా) జనూకా - జననీ(పా) రజనీ-జతుకృత్ (పా) జన్తుకృత్ - చక్రవర్తినీ-సంస్పర్శా స్త్రీ॥ ౬-కోరింద చెట్టు పేళ్ళు.

ష శటీ గన్ధమూలీ ష డ్గ్రన్థి (కేత్యపి) కర్చూ రోఽపి పలాశోఽథ

శటీ-గన్ధమూలీ - షడ్గ్రన్థికా ॥స్త్రీ॥ - కర్చూరః [పు] కర్చూరః- పలాశః ॥పు॥ [illegible] పేళ్ళు, A species of Curcuma.

కారవేల్లః కటిల్ల కః॥ ౨౦౦ ॥సుషవీ(చా

కారవేల్లః-కటిల్లకః-(పా)కఠిల్లకః॥పు॥-సుషవీ-(పా)సుశవీ॥స్త్రీ॥ [illegible] చెట్టు పేళ్ళు, Momordica Charantia.

థ) కులకం పటోల స్తిక్తకః పటుః॥

కులకమ్॥న॥-పటోలః-తిక్తకః-పటుః ॥పు॥ [illegible] పొట్లపేళ్ళు, Trichosanthes dioeca.

కూష్మాణ్డకస్తు కర్కా రు

కూష్మాణ్డకః(పా)కూష్మాణ్డకః కర్కారుః ॥పు॥ ౨ - [illegible] పేళ్ళు, A pumpkin gourd.

ఉర్వారుః కర్కటీ (స్త్రియౌ) ॥ ౨౦౧॥

ఉర్వారుః-కర్కటీ ॥స్త్రీ॥ ౨-[illegible] చెట్టు పేళ్ళు, Cucumber.

ఇక్ష్వాకుః కటుతు మ్బీ (స్యాత్)

ఇక్ష్వాకుః - కటుతుమ్బీ ॥స్త్రీ॥ ౨- [illegible] పేళ్ళు చేదుసొర, A bitter gourd.

తుమ్బ్యలాబూ (రుభే సమే)॥

తుమ్బీ-అలాబూః(పా)అలాబుః (ప)లాబుః ॥స్త్రీ॥-[illegible] చెట్టు, సొర, Cucurbita lageneris.

చిత్రా గవాక్షీ గోడు మ్బా

చిత్రా-గవాక్షీ-గోడుమ్బా॥స్త్రీ॥ 3-[illegible] పేళ్ళు, బుడమ పేళ్ళును.

విశాలా త్విన్ద్రవారుణీ॥ ౨౦౨॥

విశాలా-ఇన్ద్రవారుణీ॥స్త్రీ॥ ౨-పెద్దపావర పేళ్ళు Coloquintida Cucumis Colocynthis-

అర్శోఘ్నః సూరణః కన్దో

అర్శోఘ్నః-సూరణః-కన్దః॥పు॥3-కంద పేళ్ళు. Arum campanulatum.

గణ్డీరస్తు సమష్ఠిలా।

గణ్డీరః॥పు॥-సమష్ఠిలా॥స్త్రీ॥౨- [illegible] పేళ్ళు

కలమ్బ్యుపోదికా (ఉ (స్త్రియౌ) మూలకం హి లమోచికా॥౨౦3॥ వా స్తుకం(శాకభేదాః స్యుః

కలమ్బీ॥స్త్రీ॥- ఉపోదకా (ప) ఉపోదకీ॥ స్త్రీ॥- మూలకమ్ ॥న॥- హిలమోచికా॥స్త్రీ॥- వాస్తుకమ్ (ప) వాస్తూకమ్ ॥న॥- ఈ 5 - [illegible] తీఁగె బచ్చలి (Convolvulus repenes), [illegible] బచ్చలి (Basella rubra), ముల్లంగి, (Radish), [illegible] కూర (Hingisha repens.) చక్రవర్తికూర Chenopodi

మూర్వా శతపర్వికా
సహస్రవీర్యా భార్గ
వ్యౌ రుహానన్తా-
(థ సాసితా)॥ ౧౦౮॥
గోలోమీ శతవీర్యా చ
గ్రన్థాలీ శకులాక్షకః॥

కురువిన్దో మేఘనామా
ముస్తా ముస్తక (మ
స్త్రియామ్)॥ ౧౦౯॥
(స్యా)ద్భద్రముస్తకో
గున్ద్రా
చూడాలా చక్రలో
చ్చటా।

వంశే త్వక్సారకర్మార
త్వచిసారతృణధ్వజాః।
శతపర్వా యవఫల
వేణుమస్కరతేజనః

(వేణవః) కీచకా(స్తే
స్యుర్యే స్వనన్త్యనిలో
ద్ధతాః)॥ ౧౧౦॥
గ్రన్థి(ర్నా) పర్వపరుషీ

గున్ద్రస్తేజనకః శరః।

నడస్తు ధమనః పోట
గలో-
కాశ(మస్త్రియామ్)

um album) అను నైదు శాకభేదములపేళ్ళు.

మూర్వా-శతపర్వికా-సహస్రవీర్యా-భార్గవీ-రుహా-అనన్తా ॥స్త్రీ॥౬- గరికె పేళ్ళు, Bent grass Agrotis linearis.

గోలోమీ-శతవీర్యా॥స్త్రీ॥౨- సితా = తెల్ల గరికె పేళ్ళు. గ్రన్థాలీ॥స్త్రీ॥ - శకులాక్షకః॥పు॥౨-తెల్ల గరికె పేళ్ళు. ఈరెండును తెల్లగరిక పేళ్ళని కొందఱు.

కురువిన్దః-మేఘనామా ॥పు॥-ముస్తా ॥స్త్రీ॥-ముస్తమ్ ॥న॥ ౪-కురువిందమను తుంగముస్తల పేళ్ళు, Cyperus rotundus.

భద్రముస్తకః ॥పు॥-గున్ద్రా ॥స్త్రీ॥ ౨ -రాగముస్తల పేళ్ళు, భద్రముస్తలు, Cyperus pertinuis.

చూడాలా-చక్రలా-ఉచ్చటా ॥స్త్రీ॥ 3-వట్రువముస్తల పేళ్ళు.

వంశః-త్వక్సారః-కర్మారః-త్వచిసారః-తృణధ్వజః-శతపర్వా॥పు॥-యవఫలః-వేణుః - మస్కరః- తేజనః॥పు॥౧౦ -వెదురు పేళ్ళు, A bamboo.

కీచకాః॥పు॥బ॥ ౧- గాలిచొరబడి ధ్వనిచేయు వెదుళ్ళ పేరు. The whistling bamboos-

గ్రన్థిః॥పు॥-పర్వ॥న॥-పరుః॥న॥౨ - వెదురు కణుపుల పేళ్ళు. ఇవి కబ్బునకును గోధుమలకును చెప్పఁబడును. A knot or joint.

గున్ద్రః-తేజనకః-శరః ॥పు॥ 3- తాకి వెదురు పేళ్ళు, Saccharum Sara-

నడః-ధమనః-పోటగలః-॥పు॥3- కిక్కసపు పేళ్ళు, గొట్టపుదుంటు, A reed-

కాశమ్॥న॥-ఇక్షుగన్ధా॥స్త్రీ॥-పోటగలః॥పు॥3-

౨౦౮॥ ఇక్షుగన్ధాపోటగలౌ(పుంభూమసు తే) బల్బజాః।

తెల్లుగసవు వెఖ్ఖు, బల్బజాః॥పు॥౧-మూదవవు సవు పేరు. ఈ ర ను తెల్లుకసవు పేళ్ళని కొంద అంటారు. Saccharum Spontaneum,

రసాల ఇక్షు

(స్తద్భేదాః) పుణ్డ్రకాన్తారకాదయః॥ ౨౦౯॥

రసాలః-ఇక్షుః॥ పు॥౨-చెఱకు పేళ్లు,Sugarcane.

పుణ్డ్రకః-కాన్తారకః-ఆ సాదవులు, కోశకారః॥ పు॥ మొదలైనవి తద్భేదాః=చెఱకువిశేషములు,

స్యాద్వీరణం వీరతరం (మూలేఽస్యోశీర (మస్త్రియామ్)। అభయంనలదం సేవ్యమమృణాలం జలాశయమ్)॥౨౧౦॥ లామజ్జకం లఘులయమవదాహేష్టకాపథే।

వీరణమ్-వీరతరమ్ ॥౨- అవురుకసవు పేళ్లు. Andropogon muricatum.

ఉశీరమ్ ॥-అభయమ్-నలదమ్ - సేవ్యమ్-అమృణాలమ్-జలాశయమ్-లామజ్జకమ్ - లఘు లయమ్- (వ) లఘు-లయమ్-అవదాహమ్- ఇష్టకాపథకమ్ ॥ [illegible] ౧౦- అస్య=ఈ అవురుగసవు యొక్క [illegible] [illegible] వట్టివేళ్లు Cas-cus.

(నడా[illegible]యా) [illegible] (గ[illegible]ధ్యా [illegible] [illegible] భా [illegible])॥ ౨[illegible]

[illegible] వట్టివేళ్లు [illegible] బడు [illegible] మొదలైనవి బరుచుగల [illegible] బడును, గర్మ్యధ్యామాక [illegible] భూతి॥=[illegible] ద్= ఊతలు - శ్యామాకః= [illegible] భూతి=నివి మొదలైనవృణ ధాన్య [illegible] శబ్దము చేతఁజెప్పఁబడునవి యగుట, తృణమ్॥ [illegible] చెప్పఁబడును. A gramineous plant.

(నస్త్రీ) కుశం కుథో [illegible]

కుశమ్॥నపు॥, కుథః-దర్భః॥పు॥-పవిత్రమ్॥ న॥ [illegible]

(కత్తృ)ణమ్।పౌరసౌగన్ధిక ధ్యామదేవజగ్ధక రౌహిషమ్।

[illegible] కత్తృణమ్-పౌరమ్ - సౌగన్ధికమ్॥ ధ్యామ్- (పా) ధ్యామకమ్- దేవజగ్ధమ్ రౌహిషమ్ ॥ [illegible] ౬ కామంచిగసవు పేళ్ళు. A fragrant grass-

ఛత్త్రాతిచ్ఛత్త్రపాలఘ్నౌ

ఛత్త్రా॥స్త్రీ -అతిచ్ఛత్త్రః (పు) ఛత్త్రాతిచ్ఛత్త్రః-పాలఘ్నః॥పు॥ 3- ఛత్త్రాకారమైనకసవు పేళ్ళు. A mushroom-

మాలాతృణక భూస్తృణే।

మాలాతృణమ్ భూస్తృణమ్॥న॥ ౨-చిప్పకసవు, Andropogon schoenanthus.

శష్పం బాలతృణం

శష్పమ్ [పా] శస్పమ్ - బాలతృణమ్॥ న॥ ౨- లేతగసవు, పేళ్ళు, Young grass-

ఘాసో యవసం

ఘాసః - యవసః [స] [illegible] ॥ పు॥ ౨ పసువులు మేయదగిన [illegible] పేళ్ళు, Meadow grass-

తృణమర్జునమ్॥ ౧౬౭॥

తృణమ్, అర్జునమ్॥ న॥ ౨- సామాన్యముగా గసవు పేళ్ళు, Grass-

(తృణానాం సంహతిః)

తృణ్యా

తృణ్యా॥ స్త్రీ॥ ౧- తృణానామ్ = గసవుయొక్క, సంహతిః = సమూహము పేరు Abundance of grass-

నడ్యా నడసంహతిః)।

నడ్యా॥ స్త్రీ॥ ౧-నడసంహతిః = గడుపగసవు [illegible] పేరు. [illegible] Abundance of reeds-

తృణరాజా (హ్వయః)

స్తాలః

తృణరాజః-తాలః॥ పు॥ ౨- తాటిచెట్టు పేళ్ళు, Palmyra-

నాలికేరస్తు లాఙ్గలీ॥ ౧౬౮॥

నాలికేరః [పా] నారికేలః॥ పు॥ -లాఙ్గలీ॥ న్, పు-ఈ, స్త్రీ॥ ౨- టెంకాయచెట్టు పేళ్ళు, Cocoanut-

ఘోణ్టా తు పూగః క్రముకో గువాకః ఖపురో

ఘోణ్టా॥ స్త్రీ॥ - పూగః - క్రముకః - గువాకః (గు) [illegible] - ఖపురః॥ పు॥ ౫-పోకచెట్టు, Areca. Faufel- [nut.

(ఉస్య తు) ఫలమ్ ఉద్వేగ

(ఘు తేచహీన్తాః సహి

తాస్త్రయః॥ ౧౬౯॥

ఖర్జూరః కేతకీ తాలీ

ఖర్జూరీచ)

తృణద్రుమాః।

ఉద్వేగమ్॥ న॥ ౧ - పోకవక్క [illegible] Areca- [illegible] (Marshy date-) [illegible] ఈ చెప్పం బడిన తాల నారికేల [illegible] సమూహమును, ఖర్జూరః = ఖర్జూరవృక్షము (Date). కేతకీ = మొగలిచెట్టు (Pandanus odoratissimus-), తాలీ = శ్రీతాళవృక్షము (Corypha Talliera) ఖర్జూరీ = ఈంతచెట్టు, (Wild date) [illegible] తృణవృక్షము లనబడును, A Palm.

ఇతి వనౌషధివర్గః.

అరణ్యములతోను ఓషధులతోను చేరిన పద సమూహము ముగిసెను.

సింహో మృగేన్ద్రః॥

సింహః - మృగేన్ద్రః - పఞ్చాస్యః - హర్యక్షః-

పఞ్చాస్యో హర్యక్షః కేసరీ హరిః॥ ౨౧౬॥	కేసరీ॥న్॥హరిః॥పు॥౬ - సింహము పేళ్లు. A lion
[కణ్ఠీరవో గజరిపుః పిఙ్గదృష్టి ర్మృగాధిపః॥]	[కణ్ఠీరవః-గజరిపుః-పిఙ్గదృష్టిః-మృగాధిపః॥పు॥౪] అధిక పాఠము.
శార్దూల ద్వీపినౌ వ్యాఘ్రే	శార్దూలః-ద్వీపీ॥న్॥-వ్యాఘ్రః ॥పు॥ ౩ - పెద్ద పులి పేళ్లు, A tiger.
తరక్షుస్తు మృగాదనః॥	తరక్షుః-మృగాదనః॥పు॥ ౨-సివంగి పేళ్ళు, A hyena.
వరాహ స్సూకరో ఘృష్టిః కోలః పోత్రీ కిరిః కిటిః॥ ౨౧౭॥ దంష్ట్రీ ఘోణీ స్తబ్ధరోమా క్రోడో భూదార (ఇత్యపి)	వరాహః-సూకరః[పా]శూకరః-ఘృష్టిః(పా) గృష్టిః-కోలః-పోత్రీ॥న్॥-కిరిః-కిటిః-దంష్ట్రీ॥న్॥-ఘోణీ॥న్॥-స్తబ్ధరోమా॥న్॥-క్రోడః-భూదారః॥పు॥ ౧౨-అడవిపంది పేళ్ళు, A hog.
కపిప్లవఙ్గ ప్లవగ శాఖామృగ వలీముఖాః॥ మర్కటో వానరః కీశో వనౌకా	కపిః-ప్లవఙ్గః-ప్లవగః-శాఖామృగః-వలీముఖః-మర్కటః-వానరః-కీశః - వనౌకాః॥స్॥ పు॥౯-కోతి పేళ్ళు, A monkey or ape.
(అథ) భల్లుకే ఋక్షాచ్ఛభల్లభాలూకాః	భల్లుకః (ప) భల్లూకః-ఋక్షః - అచ్ఛభల్లః-(ప) అచ్ఛః-భల్లః - భాలూకః॥పు॥౪ - ఎలుగుగొడ్డు పేళ్ళు, A bear.
గణ్డకే ఖడ్గ ఖడ్గినౌ॥	గణ్డకః-ఖడ్గః-ఖడ్గీ॥న్॥పు॥ ౩-ఖడ్గమృగము పేళ్లు, A rhinoceros
లులాయో మహిషో వాహద్విషత్కాసర సైరిభాః	లులాయః-మహిషః - వాహద్విషన్॥త్॥-కాసరః-సైరిభః॥పు॥౫-కారెనుపోతు పేళ్ళు, A buffalo
(స్త్రియాం) శివా భూరిమాయు గోమాయు మృగధూర్తకాః॥ సృగాల వఞ్చక క్రోష్టు ఫేరు ఫేరవ జమ్బుకాః॥	శివా॥స్త్రీ॥-భూరిమాయుః [పా]భూరిమాయః-గోమాయుః-మృగధూర్తకః-సృగాలః [పా] శృగాలః-వఞ్చకః-క్రోష్టుః-ఫేరుః-ఫేరవః-జమ్బుకః॥పు॥౧౦-నక్క పేళ్లు, క్రోష్టుశబ్దమునకు ఋకారాంతమునకువలె రూపము, A Jackal.
ఓతు ర్బిడాలో మార్జారో వృషదంశక ఆఖు	ఓతుః-బిడాలః-మార్జారః-[పా]మార్జాలః-వృషదంశకః [పా] వృషదంశకః-ఆఖుభుక్ ॥జ్॥పు॥

నకే॥ ౨౨॥	౫-పిల్లి పేళ్ళు, A Cat.
(గోధా)గాధేరగా ధ గాధేయా (గోధ శాబ్దేషే)॥	గాధేరః-గాదారః-గాధేయః॥పు॥3-ఉడుము పిల్లపేళ్ళు, An iguana.
శ్వావిత్తు శల్యః (పల్లిమిప్న) శలలీ శలలం శలమ్॥ ౨౩॥	[A porcupine. శ్వావిత్॥ధ్॥-శల్యః॥పు॥౨-పదుపంది పేళ్ళు శలలీ॥సీ॥-శలలమ్-శలమ్-॥న॥3-బల్లోమిప్న=ఆ యేదుపంది ముండ్లపేరు, Porcupine quills.
వాతప్రమీ ర్వాతమృగః	వాతప్రమీః-వాతమృగః-॥పు॥౨-గాలికి నెదురనడచు నిట్టినంటి మృగము, పౌడయిట్టి, వాతప్రమీశబ్దము స్త్రీలింగమును, A swift antelope
కోక స్త్వీహామృగో వృకః॥	కోకః-ఈహామృగః-వృకః॥ ॥పు॥3-తోడేలు పేళ్ళు, A wolf.
మృగే కురఙ్గవాతాయు హరిణాజిన యోనయః॥ ఏణేయ మేణ్యాశ్చర్మాద్యమేణ మైణ (ము ఖే త్రిషు)॥	మృగః-కురఙ్గః- వాతాయుః-హరిణః-అజిన యోనిః॥పు॥౫-ఇఱ్ఱిపేళ్ళు,A deer or antelope. ఏణ్యాః-ఆడు లేడియొక్కయు, ఏణస్య = మగ దుప్పియొక్కయు, చర్మాద్యమ్ =చర్మము మొదలైనవి, వరుసగా - ఐణేయమనియు Belonging to a doe.) ఐణ మనియు (Belonging to a buck.) చెప్పఁబడును ॥త్రి॥.
కదలీకన్దలీ చీన శ్చమూరుప్రియకావపి॥ ౨౮॥ సమూరు (శ్చ హరిణా అమీ అజిన యోనయః)॥	కదలీ॥సీ॥(వ)కదలీ ॥న్-పు॥బొల్లిచాయ మెడ చారలుగలిగి బిలములోనుండు మృగము. కన్దలీ॥సీ॥(వ) కన్దలీ ॥న్,పు॥ దొడ్డుకడుపును నల్లనిఱుం డగుకాళ్ళును గల మృగము చీనః॥పు॥ గున్నపన్నె గలిగి 30 అంగుళములు డవుగల మృగము. చమూరుః॥పు॥తోఁకలేని మృగము, ప్రియకః ॥పు॥ దట్టమై మెత్తని నల్లని రోమములుగల మృగము. సమూరుః॥పు॥ తెల్లని కొనవెండ్రుకలతోఁగూడిన దొడ్డమెడగల మృగము. ఇత్యమీ= ఈమూఁటును, అజినయోనయః=ఆ హరిణాదులకునుపయోగించు

చర్మములకుఁ గారణములయిన, హారిణాః=ఇఱ్ఱి జాతులలో విశేషములు.

కృష్ణసార రురు న్యఙ్కు రఙ్కు శమ్బర రౌహిషాః॥ ౨౧౫॥
గోకర్ణ పృషత ఏణ ఋశ్య రోహితాశ్చమరో (మృగాః)।

కృష్ణసారః(పా)కృష్ణశారః=నల్లయిఱ్ఱి, The spotted antelope. రురుః=నల్లచారలు కుసి, The stag. న్యఙ్కుః=తలవంచుకొని పోవు జింక పోతు రఙ్కుః=తెల్లరోమములుగలయిఱ్ఱి, The spotted axis- శమ్బరః=ఎఱ్ఱనిక్కుగల సన్నపుజింక. రౌహిషః=కొండగొఱ్ఱె గోకర్ణః=కణితి పృషతః=దుప్పి. The porcine deer- ఏణః=పెద్దకన్నులు గల నల్లయిఱ్ఱి ఋశ్యః(పా)ఋష్యః=మనుబోతు, White-footed antelope- రోహితః=కేసరివన్నెమృగము చమరః=సవరపు మృగము. Bosgrunniens ఈ ౧౨ను ॥పు॥-మృగాః = తమతమ పేళ్ళచేత బ్రసిద్ధములైన మృగభేదములు.

గన్ధర్వశ్శరభో రామః స్సృమరో గవయశ్శశః॥ ౨౧౬ ॥

గన్ధర్వః=కొండ కుప్పుటము వంటి... గల మృగము. శరభః=ఎనిమిదికాళ్ళు గలిగి సింహమును చంపెడి మృగము. రామః = పెద్దగుప్పి సృమరః=పెద్దసవరపుమృగము. గవయః =గురుపోతు, Bos Gavoeus - శశః=కుందేలు, A hare-

ఇత్యాదయో మృగేన్ద్రాద్యా గవాద్యాః పశుజాతయః।

A beast-

ఇత్యాదయః = గన్ధర్వశబ్దము మొదలయినవి యానుగాను మృగేన్ద్రాద్యాః=సింహశబ్దము మొదలు చతురశ్శబ్దపర్యంతములయినవియు, గవాద్యాః= వైశ్యవర్గమందుఁ జెప్పఁబడు గోవులు మొదలైనవియు, పశుజాతయః=పశువులని చెప్పఁబడును.

[అథోగన్తా ఖనకో వృకః పుంధ్వజ ఉన్దురః-।
ఉన్దురుర్మూషికోఽప్యాఖు గిరికా బాలమూషికా॥

[అధోగన్తా - ఖనకః - వృకః - పుధ్వజః ఉన్దురః] ఎలుక పేళ్ళు. అధిక పాఠము.

ఉన్దురుః-మూషికః (పా) మూషకః - ఆఖుః॥ పు॥ ౩-ఎలుక పేళ్ళు. A rat. [A small rat

గిరికా-బాలమూషికా॥స్త్రీ॥ ౨-చిట్టెలుక పేళ్లు.

[చుచున్దరీ గన్ధమూషీ దీర్ఘదేహీ తు మూషికా।]	[చుచున్దరీ-గన్ధమూషీ ॥స్త్రీ॥ ౨- చుంచు పేళ్ళు, A mouse. దీర్ఘదేహీ - మూషికా ॥స్త్రీ॥ ౨-పందికొక్కు పేళ్ళు, The Bandcoot.
సరటః కృకలాస(స్స్యా)న్ముసలీ గృహగోధికా॥	సరటః-కృకలాసః॥పు॥౨-తొండ పేళ్లు, Cameleon. ముసలీ-గృహగోధికా॥స్త్రీ॥ ౨-బల్లి, A lizard.
లూతా (స్త్రీ) తన్తువాయోర్ణనాభ మర్కటకా (స్సమాః)।	లూతా॥స్త్రీ॥-తన్తువాయః-ఊర్ణనాభః - మర్కటకః॥పు॥ ౪-సాలెపురుగు పేళ్ళు, A spider.
నీలఙ్గుస్తు క్రిమిః	నీలఙ్గుః-క్రిమిః॥పు॥౨-పురుగుల పేళ్లు. (మాంసమందు పుట్టిన పురుగులని కొందఱందురు.) An insect.
కర్ణజలౌకా శతప(ద్యుభే)॥ ౧౪॥	కర్ణజలౌకా(పా)కర్ణజలౌకా-శతపదీ॥స్త్రీ॥౨-జెఱ్ఱి పేళ్ళు, చెవిదూఱు పాముసు, రోకటిబండయు, A centipede.
వృశ్చిక శ్శూకకీట (స్స్యా)	వృశ్చికః-శూకకీటః ॥పు॥ ౨-నల్ల తేలు పేళ్లు. కుమ్మరి పేరుసు. A Caterpillar.
దలిద్రోణౌ తు వృశ్చికే।	అలీ॥న్॥ (పా) ఆలీ॥న్॥ - ద్రోణః (పా) ద్రూణః-వృశ్చికః॥పు॥ ౩- ఎఱ్ఱ తేలు పేళ్ళు, సామాన్యముగా తేలుపేళ్ళని కొందఱందురు A Scorpion.
పారావతః కలరవః కపోతోఽథ	పారావతః-కలరవః-కపోతః ॥పు॥ ౩- పావురము పేళ్ళు, A dove or pigeon.
శశాదనః॥ పత్త్రీ శ్శ్యేన	శశాదనః-పత్త్రీ॥న్॥- శ్యేనః॥పు॥౩-డేగ పేళ్లు, A Hawk or falcon.
ఉలూకస్తు వాయసారాతి పేచకౌ।	ఉలూకః - వాయసారాతిః - పేచకః ॥పు॥ ౩-గూబపేళ్ళు, An owl,
(దివాన్ధః కౌశికో ఘూకో దివాభీతో నిశాటనః]	[దివాన్ధః-కౌశికః-ఘూకః-దివాభీతః - నిశాటనః] అధిక పాఠము.
వ్యాఘ్రాటస్తు భరద్వాజః	వ్యాఘ్రాటః -భరద్వాజః ॥పు॥ ౨-పిట్టంత పేళ్లు, భారద్వాజపక్షి, A sky-lark.
ఖఞ్జరీటస్తు ఖఞ్జనః ౧౫॥	ఖఞ్జరీటః-ఖఞ్జనః ॥పు॥ ౨-పండపి ముక్క పేళ్లు, కాటుకపిట్ట, రువ్వపులుంగు, కాఱు, A wagtail

లోహపృష్ఠ స్తు క
ఙ్కః (స్యాత్)
(దథ) చాషః కికీదివిః
కలిఙ్గభృఙ్గధూమ్యాటాః

(అథస్యా) చ్ఛతపత్త్రి
కః॥ దార్వాఘాటో౽
థసారఙ్గః స్తోకక
శ్చాతక (స్సమౌ)
కృకవాకు స్తామ్ర
చూడః కుక్కుట శ్చరణా
యుధః॥ ౨౩౩॥

చటకః కలవిఙ్కః (స్యా
త్తస్య (స్త్రీ) చటకా
(తయోః। పుంసపత్యే)
చాటకైరః (స్త్ర్యపత్యే
చటకై (వసా)॥ ౨౩౪॥

కర్కరేటుః కరేటుస్స్యా
త్కృకణక్రకరౌ (సమౌ)
వనప్రియః పరభృతః
కోకిలః పిక (ఇత్యపి)॥
కాకేతుకరటారిష్ట బలి
పుష్టసకృత్ప్రజాః ధ్వాఙ్
క్షాత్మఘోషపరభృద్బ
లిభు గ్వాయసా అపి ॥
౨౩౬॥ । చిరజీవీ చైకదృ
ష్టి ర్మౌకలిః పికవర్ధనః]
ద్రోణకాకస్తు కాకోలో

లోహపృష్ఠః-కఙ్కః॥పు॥ ౨-రాబులుంగు పేళ్లు, మల్లెజేగుఱును, A heron.

చాషః కికీదివిః॥పు॥౨-పాలపక్షి, A blue jay.

కలిఙ్గః భృఙ్గః-ధూమ్యాటః॥పు॥౩-కూరుకటి, మూరకముకాకి పేర్లు, A fork-tailed shrike.

శతపత్త్రికః-దార్వాఘాటః॥౨ - మానుగో యుగప్పు, బెగ్గుపుప్పు కరుకు, A wood-pecker.

సారఙ్గః (పా) శారఙ్గః - స్తోకకః- చాతకః॥పు॥ ౩-వానకోయిల పేళ్ళు, చాతకపక్షి.

కృకవాకుః-తామ్రచూడః-కుక్కుటః - చరణాయుధః॥పు॥౪-కోడి పేళ్ళు, A gallinaceous. fowl.

చటకః-కలవిఙ్కః॥పు॥౨-పిచ్చుక పేళ్ళు, A (sparrow- చటకా॥స్త్రీ॥౧.ఆడుపిచ్చుక, A female sparrow-

చాటకైరః॥పు॥-చటకా॥స్త్రీ॥౨ను - వరుసగా, తయోః=అపిచ్చుకలయొక్క,-పుంసపత్యే=మగపిల్ల యుండును, స్త్ర్యపత్యే = ఆడుపిల్ల యుండును న రించును. [పేళ్ళు, Numidian crane.

కర్కరేటుః-కరేటుః ॥పు॥ ౨-పెద్దకొక్కెర

కృకణః-క్రకరః ॥పు॥౨-కొక్కెర పేళ్ళు.

వనప్రియః-పరభృతః-కోకిలః-పికః- ॥పు॥౪-కోకిల పేళ్ళు, The black cuckoo-

కాకః-కరటః - అరిష్టః - బలిపుష్టః - సకృత్ప్రజః-ధ్వాఙ్క్షః-ఆత్మఘోషః-పరభృత్॥త్॥- బలిభుక్॥జ్॥-వాయసః-చిరజీవీ॥న్॥-ఏకదృష్టి-మౌకలిః-పికవర్ధనః ॥పు॥ ౧౪ - కాకిపేళ్ళు చిరజీవి మొదలు నాలుగు నధిక నామములు, A crow - [పేళ్ళు, A raven-

ద్రోణకాకః-కాకోలః ॥పు॥ ౨ - మాలకాకి

దాత్యూహః కాలక ణ్టకః॥ ౨౩౭॥	దాత్యూహః- కాలకణ్టకః॥పు॥ ౨ – కూఁకుడు గుడ్డంగిపిట్టపేళ్లు. భరతపక్షి, A gallinule.
ఆతాయిచిల్లౌ	ఆతాయీ॥న్॥(పా)ఆతాపీ॥న్।-చిల్లః॥పు॥౨- పిన్నగద్దపేళ్లు. జెముడుకాకియు,చీరపిట్టయు,a kite.
దాక్షాయ్యగృధ్రౌ	దాక్షాయ్యః-గృధ్రః॥పు॥౨ గద్దపేళ్లు.బోరువయును,A vulture.
కీరశుకౌ (సమౌ)।	కీరః-శుకః॥పు॥౨-చిలుక పేళ్లు, A parrot.
క్రుఞ్చ క్రౌఞ్చావుభౌ బకః కహ్వః	క్రుఞ్॥చ్॥-క్రౌఞ్చః॥పు॥౨-కొంగ,A curlew. బకః-కహ్వః॥పు॥౨-వక్కు కొంగ, A crane.
పుష్కరాహ్వస్తు సారసః॥ ౨౩౮॥	పుష్కరాహ్వః-సారసః॥పు॥౨-బెగ్గురుపేళ్లు, The Indian crane.
కోకశ్చక్రశ్చక్రవా కో రథాఙ్గా (హ్వయ నామకః)।	కోకః-చక్రః-చక్రవాకః-రథాఙ్గః ॥పు॥ ౪-జక్కవపిట్టపేళ్లు, The ruddy goose.
కాదమ్బః కలహంస (స్యా)త్	కాదమ్బః-కలహంసః ॥పు॥ ౨ధూమ్రవర్ణము లయినముక్కు-కాళ్లుగలహంసలపేళ్లు, A drake.
ఉత్క్రోశకురరౌ (సమౌ)॥ ౨౩౯॥	ఉత్క్రోశః-కురరః॥పు॥ ౨- పెద్దకపులుఁగు పేళ్లు, An osprey.
హంసాస్తు శ్వేతగరుత శ్చక్రాఙ్గా మానసౌకసః	హంసః-శ్వేతగరుత్॥త్॥-చక్రాఙ్గః - మానసౌకాః॥స్॥పు॥౪-హంసపేళ్లు, A swan.
రాజహంసాః (స్తు తే చఞ్చుచరణై ర్లోహితైః సితాః)॥ ౨౪౦॥	రాజహంసః॥పు॥౧॥లోహితైఃచఞ్చుచరణైః= ఎఱ్ఱనిముక్కు-కాళ్లతోఁగూడి, సితాః = తెల్లనై యుండు ఆహంసలపేళ్లు.
(మలినై) ర్మల్లికా ఖ్యా (స్తే)	మల్లికః॥ (పా) మల్లికాక్షః ॥పు॥ ౧ - మలినైః=కొంచెముధూమ్రమువర్ణముగలముక్కు-కాళ్లతోఁగూడి తెల్లనైయుండు హంసలపేరు.
ధార్తరాష్ట్రాః (సితే తరైః)।	ధార్తరాష్ట్రః॥పు॥౧ సితేతరైః=నల్లనిముక్కు-కాళ్లతోఁగూడి తెల్లనైయుండు హంసల పేరు.
శరారి రాటి రాడిశ్చ	శరారిః-ఆటిః-ఆడిః॥స్త్రీ॥ ౩-ఆఁడేలుఅనుపక్షిపేళ్లు.

బలాకా బిసకణ్ఠికా॥ ౨౮౧॥

(హంసస్య యోషి) ద్వరటా

(సారసస్యతు) లక్ష్మణా॥

జతుకా౽జినపత్రా (స్యా) త్పరోష్ణీ తైలపాయికా॥ ౨౮౨॥

వర్వణా మక్షికా నీలీ

సరఘా మధుమక్షికా।

పతఙ్గికా పుత్తికా (స్యా)

ద్దంశస్తు వనమక్షికా॥

దంశీ (తజ్జాతిరల్పా స్యా)

ద్గణ్డోలీ వరటా (ద్వయోః)।

భృఙ్గారీ చీరుకా చీరీ ఝిల్లికా చ (సమా ...)॥ ౨౮౩

(సమౌ) పతఙ్గ శలభౌ

ఖద్యోతో జ్యోతిరిఙ్గణః।

మధువ్రతో మధుకరో మధులి ణ్మధుపాలినః॥ ౨౮౪॥ ద్విరేఫ

బలాకా - బిసకణ్ఠికా ॥స్త్రీ॥ ౨ - తెల్లకొక్కెర పేళ్ళు, A small crane.

వరటా॥స్త్రీ॥౧-హంసస్య=హంసయొక్క, యోషిత్=స్త్రీ పేరు, A duck or goose.

లక్ష్మణా(పా)లక్షణా॥స్త్రీ॥౧-సారసస్య=బెగ్గురుపక్షియొక్క స్త్రీ పేరు.

జతుకా(పా) జతూకా-అజినపత్రా॥స్త్రీ॥ ౨ - గబ్బిలాయి పేళ్ళు చీకరువాయి A bat.

పరోష్ణీ - తైలపాయికా॥ స్త్రీ॥ ౨ - బరిణెపురుగు పేళ్ళు, A cock-roach.

వర్వణా-మక్షికా- నీలీ॥ స్త్రీ॥ 3 -నల్లనియీగ పేళ్ళు, A blue fly.

సరఘా - మధుమక్షికా॥ స్త్రీ॥ ౨-జుంటియీగ పేళ్ళు, తేనెటీగ. A bee.

పతఙ్గికా - పుత్తికా॥ స్త్రీ॥ ౨ - తెరయీగ పేళ్ళు. A small bee.

దంశః॥పు॥వనమక్షికా॥స్త్రీ॥ ౨ - అడవియీగ పేళ్ళు, A gadfly.

దంశీ ... అల్పా=అల్పమైన, తజ్జాతిః స్యాత్=ఆ యడవియీగజాతి పేరు, అడవిదోమ.

గణ్డోలీ (పా) గన్ధోలీ-వరటా॥స్త్రీ॥ ౨ - ఎఱ్ఱతుమ్మెద పేళ్ళు, కందురీగ, A wasp.

భృఙ్గారీ-చీరుకా (పా)ఝీరుకా-చీరికా-చీరీ-ఝిల్లికా ॥స్త్రీ॥ ౪ - చిమట పేళ్ళు, ఈలపురుగును, A cricket.

పతఙ్గః శలభః॥పు॥౨-మిడత పేళ్ళు, A grass-hopper.

ఖద్యోతః జ్యోతిరిఙ్గణః॥ పు॥ ౨ - మిణుగురుపురుగు పేళ్ళు, A firefly.

మధువ్రతః-మధుకరః-మధులిట్॥హ॥-మధుపః-అలీ॥న॥-ద్విరేఫః-పుష్పలిట్ ॥హ॥ భృఙ్గః - షట్పదః-భ్రమరః-అలిః- [ఇన్దిన్దిరః - చఞ్చరీకః-

పుష్పలిడ్భృఙ్గషట్పద
భ్రమరాలయః [ఇన్దిన్దిర
శ్చఞ్చరీకో రోలమ్బో
బమ్భరశ్చ సః]॥ ౨౮౬॥

రోలమ్బః-బమ్భరః]॥పు॥-౧౦- తుమ్మెద పేళ్ళు. ఇన్దిన్దిర శబ్దము మొదలు ౪ అధికనామములు, A large black bee-

మయూరో బర్హిణో
బర్హీ నీలకణ్ఠో భుజఙ్గ
భుక్। శిఖావలశ్శిఖీ కేకీ
మేఘనాదానులాస్యపి॥

మయూరః-బర్హిణః-బర్హీ॥న్॥నీలకణ్ఠః-భుజఙ్గభుక్॥జ్॥-శిఖావలః- శిఖీ॥న్॥ కేకీ॥న్॥-మేఘనాదానులాసీ॥న్॥పు॥౯-నెమిలి పేళ్లు, A peacock [పేరు, His cry.

కేకా (వాణీ మయూర
స్య) (సమౌ) చన్ద్రక
మేచకౌ। శిఖాచూడా
శిఖణ్డస్తు పిఞ్ఛబర్హే
(నపుంసకే)॥ ౨౮౭॥

కేకా॥స్త్రీ॥౧-మయూరస్యవాణీ- నెమిలికూత
చన్ద్రకః-మేచకః॥పు॥ ౨- నెమిలిపురికన్ను.
శిఖా-చూడా॥స్త్రీ॥ ౨- నెమలికూటటి, crest.
శిఖణ్డః॥పు॥ పిఞ్ఛమ్-బర్హమ్॥ న॥ ౩ - నెమిలిపురిపేళ్ళు, Peacock's tail.

ఖగేవిహఙ్గ విహగవి
హఙ్గమవిహాయసః।శకు
న్తిపక్షి శకుని శకున్త
శకున ద్విజాః॥ ౨౮౮॥
పతత్రి పత్రి పతగ
పతత్పత్త్రరథాణ్డజాః।
నగౌకో వాజివికిర వివి
ష్కిర పతత్రయః॥ నీ
డోద్భవా గరుత్మన్తః
పిత్సన్తో నభసఙ్గమాః।

ఖగః-విహఙ్గః-విహగః-విహఙ్గమః-విహాయాః॥స్॥శకున్తిః-పక్షీ॥న్॥శకునిః- శకున్తః - శకునః-ద్విజః-పతత్రీ॥న్॥-పత్రీ॥న్॥-పతగః-పతన్॥త్॥పత్త్రరథః-అణ్డజః-నగౌకాః॥స్॥-వాజీ॥న్॥ వికిరః-విః-విష్కిరః-పతత్రిః-నీడోద్భవః-గరుత్మాన్॥త్॥పిత్సన్॥త్॥ -నభసఙ్గమః॥పు॥ ౨౭ సామాన్యముగాఁ బక్షుల పేళ్ళు, A bird.

(తేషాంవిశేషా)హా
రీతో మద్గుః కారణ్డవః
ప్లవః॥ ౨౮౯॥ తిత్తిరిః
కుక్కుభో లావో జీవంజీ
వశ్చకోరకః। కోయష్టి
క ష్టిట్టిభకో వర్తకో

హారీతః॥పు॥=పచ్చ ట్ట. The green pigeon. మద్గుః॥పు॥=నీరుకాకి, The shag. కారణ్డవః॥పు॥కన్నెలేడి. ప్లవః॥పు॥నీరుకోడి, తిత్తిరిః॥పు॥-తీతువు. The francoline partribge. కుక్కుభః॥పు॥=బెళగువ్వ, A wild cock. లావః(ప)-లావుకః, A quail జీవంజీవః॥ పు॥=వన్నెపులుఁగు. A pheasant.

వర్తికాదయః॥ ౨౨౨॥	చకోరకః॥పు॥ = వెన్నెలపులుఁగు, Perdix rufa. కోయష్టికః॥పు॥ చీకుకొక్కెర, గుడికొంగ. టిట్టిభకః॥పు॥=లకుముకిపిట్ట, Jacana. వర్తకః॥పు॥ = వెలిచెపిట్ట, దొల్లపులుఁగు. వర్తికా॥స్త్రీ॥=పూలవల్లంకి॥ ఈ ౧౩-శబ్దములును, తేషాం విశేషాః=ఆ పక్షులలో భేదములు, ఇచటఁగొందఱు జీవంజీవ చకోరశబ్దములు పర్యాయములనియు వర్తక శబ్దమును స్త్రీలింగముగా పఠించి వర్తకావర్తికా శబ్దములు పర్యాయము లనియుఁ జెప్పిరి.
గరుత్పక్షచ్ఛదాః పత్రంపతత్త్రంచతనూరుహమ్।	గరుత్-పక్షః-ఛదః ॥పు॥-పత్రమ్-పతత్రమ్-తనూరుహమ్॥న॥౬-ఱెక్కలపేళ్ళు, A wing.
(స్త్రీ) పక్షతిః పక్షమూలం	పక్షతిః॥స్త్రీ॥ పక్షమూలమ్॥న॥ ౨ - ఱెక్కల మొదటి పేళ్ళు, The root of a wing.
చఞ్చుస్త్రోటి (ఉభేస్త్రియౌ)॥ ౨౨౩॥	చఞ్చుః-త్రోటిః- ॥స్త్రీ॥౨-పక్షిముక్కు పేళ్ళు, The beak
ప్రడీనోడ్డీనసండీనా (న్యేతాః ఖగగతిక్రియాః)।	ప్రడీనమ్ ॥న॥ = ఎగయుట, Taking flight. ఉడ్డీనమ్॥న॥= పాఱుట, Soaring. సణ్డీనమ్॥న॥= వ్రాలుట, Perching. ౩-ను, ఏతాః-ఇవి, ఖగగతిక్రియాః=పక్షులగతిభేదములు.
పేశీ కోశో (ద్విహీనే)ఽణ్డం	పేశీ॥స్త్రీ॥కోశః॥పు॥-అణ్డమ్॥న॥ ౩-గుడ్డుపేళ్లు. పేశీకోశః-ఒకపదమని కొందఱు, An egg.
కులాయో నీడ(ము స్త్రియామ్॥) ౨౨౪॥	కులాయః ॥పు॥ - నీడమ్॥పు॥౨-పక్షిగూఁటిపేళ్లు, A nest.
పోతః పాకోఽర్భకో డిమ్భః పృథుకః శావకః శిశుః।	పోతః-పాకః-అర్భకః-డిమ్భః-పృథుకః-శావకః శిశుః ॥పు॥ ౭- సామాన్యముగా శిశువు పేళ్ళు, Young of any animal.
స్త్రీపుంసౌ మిథునం ద్వన్ద్వం	స్త్రీపుంసౌ- మిథునమ్-ద్వన్ద్వమ్ ॥న॥ ౩-స్త్రీపురుషుల జంట పేళ్ళు, A couple, male and female.

యుగలం ... యుగలం
...మ్॥ ౨౫౫

యుగ్మమ్- యుగలమ్-యుగమ్॥న॥ 3-జంట పేళ్లు, A pair or brace-

సమూహానివహ
వ్యూ... సన్దోహవిస
...జాః స్తోమౌఘ నికర
వ్రాత వారసఙ్ఘాత స
...యాః॥ ౨౫౬॥ సము
దాయ స్సముదయ స్స
...వాయశ్చయో గణః॥
స్త్రి(యాంతు)సంహతి
బృన్దం నికురమ్బం
...కదమ్బకమ్॥ ౨౫౭

సమూహః-నివహః-వ్యూహః-సన్దోహః-విస...ః-వ్రజః-స్తోమః-ఓఘః-నికరః-వ్రాతః-వారః-సఙ్ఘాతః-సఞ్చయః- సముదాయః- సముదయః- సమువాయః- చయః- గణః ॥పు॥- సంహతిః ॥స్త్రీ॥ బృన్దమ్ - నికురమ్బమ్- కదమ్బకమ్ ॥న॥ ౨ ౨- గుంపుపేళ్ళు, A flock or multitude.

బృన్దభేదాః)
(సమై) వర్గః

బృన్దభేదాః=ఇంక చెప్పఁబడునవి సమూహవిశేషము లపేళ్ళు. వర్గః॥పు॥౧-సమైః= ఒకేతీరువస్తువుల గుంపు పేరు, A multitude of similar things

సఙ్ఘ సార్థౌతు(జన్తుభిః)

సఙ్ఘః-సార్థః ॥పు॥ ౨-జన్తుభిః = ప్రాణిసమూహము పేరు, An assembly of animals-

(సజాతీయైః) కులం

కులమ్॥న॥౧-సజాతీయైః=సజాతీయము లైన ప్రాణిసమూహము పేరు. A multitude of hOmogeneous animals.

యూథం (తిరశ్చాం
...న్నపు సకమ్)
(పశూనాం)సమజో(ఽ)

యూథమ్॥న॥ ౧- తిరశ్చామ్=తిర్యగ్జంతు సమూహము, A flock of birds or beasts.

సమజః॥పు॥ ౧- పశూ... ...గుంపు పేరు, A herd of beasts.

న్యేషాం) సమాజో(ఽ)

సమాజః॥పు॥౧-అన్యేషామ్= పశువులకంటె అన్యములయిన నరపక్ష్యాదిసమూహము పేరు, An assembly of men &c.

(థ సధర్మిణామ్)(స్యా)
(న్ని)కాయః

నికాయః॥పు॥౧ సధర్మిణామ్=ఒక్క విధము యినపడకగలవారియొక్క గుంపుపేరు, An association of persons performing like duties-

పుఞ్జరాశీపూత్కరః కూట (ముస్త్రీ) కూటమ్)॥ కాపోత శౌక మాయూర తైత్తిరాదీని (త ద్గణే)।	పుఞ్జః-రాశిః-ఉత్కరః-॥పు॥ కూటమ్॥ వ్న॥ర-ధాన్యాదిసమూహము పేళ్లు, A heap of grain. కాపోతమ్॥న॥= పావురములగుంపు, A flock o does. శౌకమ్ ॥న॥=చిలుకలగుంపు, parrots మయూరమ్॥న॥=నెమిళ్ళగుంపు, of peacocks తైత్తిరమ్॥న॥=తీతువులగుంపు,of francoline partridges. ఆదిపదముచేత మఱియు, తద్గణే = ఆ యాగుంపున కీ లాగున దెలియునది.
(గృహాసక్తాఃపక్షిమృగా) శ్ఛేకాః(స్యు) ర్గృహ్యకా(శ్చ తే)॥ ౨౬౧॥	ఛేకాః (పా) నేకాః-గృహ్యకాః ॥పు॥౨. గృహాసక్తాః=పెంపఁబడియిల్లుఁపరగిన, పక్షిమృగాః=పక్షులకును మృగములకును పేళ్ళు, Domesticated birds or beasts.
ఇతి సింహాదివర్గః	సింహము మొదలైనవానితోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

మనుష్యా మానుషా మర్త్యా మనుజా మానవానరాః॥స్యుఃపుమాంసఃపఞ్చజనాఃపురుషాః పూరుషా నరః॥ ౨౬౧॥	మనుష్యః-మానుషః-మర్త్యః-మను... పవః-నరః పుమాన్॥న్॥-పఞ్చజనః-పురుషః పూరుషః॥-నా॥ బు॥పు॥ ౧౧-మనుష్యుల పేళ్ళు, Man; mankind.
స్త్రీ యోషిదబలా యోషానారీసీమన్తినీ వధూఃప్రతీపదర్శినీవామా వనితా మహిలా (తథా)॥ ౨౬౨॥	స్త్రీ-యోషిత్॥సీ॥ (ప) యోషితా॥ఆ॥-అబలా-యోషా(పా)జోషా,నారీ-సీమన్తినీ-వధూః-ప్రతీపదర్శినీ-వామా-వనితా-మహిలా॥సీ॥ ౧౧-పాఠాన్తరముగా స్త్రీ పేళ్ళు,A woman or female.
(విశేషా) స్త్వఙ్గనా భీరూః కామినీ వామలోచనా । ప్రమదా భామినీ కాన్తాలలనాచ నితమ్బినీ॥౨౬౩॥సున్దరీ	అఙ్గనా=మంచి అవయవములు గలది, well shaped.భీరూః=భయముగలది, timid. కామినీ=మిగులఁగామముగలది, loving. వామలోచనా=మంచి కన్నులు గలది, having fine eyes. ప్రమదా = మిక్కిలిమదముగలది. భామినీ=కృంగార

రమణీ రామా	శ్రేష్ఠగలది (పా) మానినీ=ప్రణయకోపముగలది. కాన్తా=మిక్కిలిచక్కనిది. లలనా=వేడుకగలది. నితమ్బినీ=గొప్పపిఱుదులుగలది. సున్దరీ=రూపలావణ్యముగలది, handsome. రమణీ=నాయకుని రమించఁజేయునది. రామా=గీతకళాదులు నేర్చి రమించునది॥ స్త్రీ॥ ౧౨-స్త్రీవిశేషముల పేళ్ళు.
కోపనా (సైవ) భామినీ	కోపనా-భామినీ॥ స్త్రీ॥ ౨-కోపముగల స్త్రీ పేళ్ళు, A passionate woman.
వరారోహా మత్తకాశి న్యుత్తమా వరవర్ణినీ॥	వరారోహా-మత్తకాశినీ (పా) మత్తకాసినీ-ఉత్తమా-వరవర్ణినీ॥ స్త్రీ॥ ౪-ఉత్తమస్త్రీ పేళ్ళు, A handsome healthy and affectionate woman.
(కృతాభిషేకా) మహిషీ	మహిషీ ॥స్త్రీ॥ ౧-కృతాభిషేకా = రాజుపట్టపు దేవి పేరు, A queen.
భోగిన్యో (౽న్యా నృపస్త్రియః)	భోగిన్యః॥ స్త్రీ॥ ౧-అన్యాః నృపస్త్రియః=పట్టపు దేవిగాక మిక్కిన రాజస్త్రీల పేరు, Other wives of a king.
పత్నీ పాణిగృహీతీ చ ద్వితీయా సహధర్మిణీ॥ ౬౽౫॥ భార్యాజాయా(౽థపుంభూమ్ని) దారాః	పత్నీ - పాణిగృహీతీ-ద్వితీయా-సహధర్మిణీ-భార్యా-జాయా ॥స్త్రీ॥ దారాః॥పు, బ॥ ౭ - అగ్ని సాక్షికముగా వివాహము చేసికొన్న దాని పేళ్ళు. మొదటి౪-ను యజ్ఞాధికారము గల పెండ్లాముని పేరు, తక్కిన ౩-ను సామాన్యమయిన పెండ్లాము నకును పేళ్ళని కొంద ఱందురు, A wife.
(స్యాత్తు) కుటుమ్బినీ। పురన్ధ్రీ	కుటుమ్బినీ-పురన్ధ్రీ॥ స్త్రీ॥ ౨-పుత్త్రభృత్యాది కుటుంబము గల స్త్రీ పేళ్ళు, A matron.
సుచరిత్రా తు సతీ సాధ్వీ పతివ్రతా॥ ౬౽౬॥	సుచరిత్రా-సతీ-సాధ్వీ - పతివ్రతా ॥స్త్రీ॥ ౪ - పతివ్రత పేళ్ళు, A virtuous and faithful wife.
కృతసాపత్నికా౽ధ్యూఢా౽ధివిన్నా౽థ స్వయంవరా। పతింవరా	కృతసాపత్నికా-అధ్యూఢా-అధివిన్నా॥స్త్రీ॥ ౩-పెద్దపెండ్లాము పేళ్ళు, The frist wife. స్వయంవరా-పతింవరా-వర్యా ॥స్త్రీ॥ ౩-తనంత

వరాచవర్యాఽ	టనేముగని వరించు స్త్రీ పేళ్లు, A bride choosing her husband.
థ కులస్త్రీ కులపాలికా॥ ౨౬౭॥	కులస్త్రీ – కులపాలికా॥ స్త్రీ॥ ౨ –వ్యభిచారము లేమిచేత కులమును కాపాడుకొను స్త్రీ పేళ్ళు, A chaste woman.
కన్యాకుమారీ	కన్యా(ప)కన్యకా–కుమారీ ॥స్త్రీ॥౨ – కొంచెపు వయస్సున నున్న పెండ్లి కానిపడుచు, A virgin.
గౌరీ తు నగ్నికాఽనాగతార్తవా।	గౌరీ–నగ్నికా–అనాగతార్తవా॥స్త్రీ॥3– సమర్తాడని పడుచు, A girl who has not menstruated.
(స్యా) న్మధ్యమాదృష్టరజా	మధ్యమా–దృష్టరజా॥న.స్త్రీ॥ ౨ – క్రొత్తగా సమర్తాడినపడుచుపేళ్లు, A girl arrived at puberty
స్తరుణీయువతి (స్సమే) ౨౬౮॥	తరుణీ(పా)తలునీ–యువతిః॥స్త్రీ॥౨–జవ్వని – 30 ఏండ్లకులోబడినయువస్సుగలది, A young woman.
(సమా)స్స్నుషాజనీ వధ్వౌ	స్నుషా – జనీ – వధూః ॥స్త్రీ॥ 3 – కోడలిపేళ్ళు, A daughter-in-law.
శ్చిరంటీ తు సువాసినీ ।	చిరంటీ–సువాసినీ–(పా)స్వవాసినీ॥స్త్రీ॥ ౨–పేరంటాలిపేళ్ళు, స్వవాసినీ యనుపాఠమునందుఁ బుట్టినింటనున్న స్త్రీ పేళ్ళు, A married woman staying in her father's house.
ఇచ్ఛావతీ కాముకా (స్యా)	ఇచ్ఛావతీ–కాముకా॥స్త్రీ॥౨–ధనాదులయందు ఆశ గల స్త్రీ పేళ్ళు, A woman covetous of wealth: eager for food, etc.
ద్వృషస్యంతీ తు కాముకీ॥ ౨౬౯॥	వృషస్యన్తీ–కాముకీ॥స్త్రీ॥ ౨– రతియందాసక్తి గల స్త్రీ పేళ్ళు, A lustful woman.
(కాన్తార్థినీ తు యా యాతి సఙ్కేతం సా)ఽభిసారికా।	అభిసారికా॥స్త్రీ॥౧–కాన్తార్థినీ=పురుషునిం గోరినదై, సంకేతమ్ = సంకేతస్థలమును గూర్చి, యా యాతి సా=పోవుచున్న స్త్రీ పేరు, A woman going to an assignation.
పుంశ్చలీధర్షణీబన్ధక్యసతీ కులటేత్వరీ। స్వైరిణీ పాంసులాఽ	పుంశ్చలీ-ధర్షణీ- (పా) చర్షణీ- బన్ధకీ -అసతీ- కులటా-ఇత్వరీ-స్వైరిణీ - పాంసులా॥స్త్రీ॥౮-ఱంకులాఁడిపేళ్లు, An unchaste woman.

(ధవా)దశిశ్వీ (శిశు నావినా)।	అశిశ్వీ॥స్త్రీ॥౧- శిశునా వినా = బిడ్డ లేని స్త్రీ పేరు, A childless woman.
అవీరా (నిష్పతిసుతా)	అవీరా॥స్త్రీ॥౧-నిష్పతిసుతా=మగఁడును, బిడ్డలును లేని స్త్రీ పేరు, A woman having neither husband nor children. [A widow.
విశ్వస్తా విధవే (సమే)॥	విశ్వస్తా-విధవా॥స్త్రీ॥౨- పెనిమిటి లేని స్త్రీ పేళ్ళు,
ఆలిస్సఖీ వయస్యాచ	ఆలిః-సఖీ-వయస్యా ॥స్త్రీ॥ 3 - చెలికత్తె పేళ్ళు, A woman's female friend.
పతివత్నీ సభర్తృకా।	పతివత్నీ-సభర్తృకా॥స్త్రీ॥౨-మగనాలి పేళ్ళు, A woman whose husband is living.
వృద్ధా పలిక్నీ	వృద్ధా-పలిక్నీ॥స్త్రీ॥ ౨- ముదిసిన స్త్రీ పేళ్లు. An old or grey-haired woman.
ప్రాజ్ఞీతు ప్రజ్ఞా	ప్రాజ్ఞీ-ప్రజ్ఞా ॥స్త్రీ॥౨-లౌకిక వ్యవహారమునందు మిక్కిలి మెలుకువగల స్త్రీ, An intelligent woman.
ప్రాజ్ఞాతు ధీమతీ॥ ౨౭౨॥	ప్రాజ్ఞా- ధీమతీ ॥ స్త్రీ॥ ౨ -ఎక్కువబుద్ధి గల స్త్రీ పేళ్లు, A wise woman.
శూద్రీ (శూద్రస్య భార్యా స్యా)	శూద్రీ ॥స్త్రీ॥౧-శూద్రస్య భార్యా=శూద్రజాతి కానిదైనను శూద్రుని పెండ్లాము పేరు, The wife of a *Sudra.*
శూద్రా (తజ్జాతి రజ్గనా)।	శూద్రా॥స్త్రీ॥౨-తజ్జాతిః అఙ్గనా=శూద్రజాతి యందుఁ బుట్టిన స్త్రీ పేరు, A woman of the *Sudra tribe.*
ఆభీరీతు మహాశూద్రీ (జాతిపుంయోగ యో స్సమే)॥ ౨౭౩॥	ఆభీరీ-మహాశూద్రీ ॥స్త్రీ॥ ౨- జాతిపుంయోగయోః సమే=గొల్లజాతి స్త్రీకిని గొల్లని పెండ్లామునకును పేళ్ళు, A milk-woman or milkman's wife
అర్యాణీ (స్వయం) మర్యా (స్యాత్)	అర్యాణీ - అర్యా॥స్త్రీ॥౨ - వైశ్యజాతియందుఁ బుట్టిన స్త్రీ పేరు, A *vaisya woman.*
క్షత్త్రియా క్షత్త్రియాణ్యపి।	క్షత్త్రియా - క్షత్త్రియాణీ॥స్త్రీ॥ ౨- క్షత్త్రియజాతి యందుబుట్టి క్షత్త్రియునకుగాని మరియొకనికి గాని పెండ్లామయిన స్త్రీ, *A kshatriya woman.*
ఉపాధ్యాయాప్యుపా	ఉపాధ్యాయా- ఉపాధ్యాయీ ॥స్త్రీ॥ ౨ - తనంత

ధ్యాయీ	టనే చదువుచెప్పెడి స్త్రీ, A female teacher.
స్యా దాచార్యా౽ (పి చ స్వతః॥) ౧౭౪॥	ఆచార్యా॥సీ॥౧-తనంతటనే మంత్రవ్యాఖ్యానము చేసెడి స్త్రీ, A spiritual instructress.
ఆచార్యానీ (తు పుంయోగే)	ఆచార్యానీ ॥సీ॥౧-తాను మూఢురాలైనను, పుంయోగే=ఆచార్యుని పెండ్లామైన స్త్రీ, The wife of a spiritual preceptor.
(స్యా) దర్యీ	అర్యీ॥సీ॥౧-తాను శూద్రురాలైనను వైశ్యుని పెండ్లాము పేరు, Wife of a vaisya
క్షత్త్రియీ (తథా)॥	క్షత్రియీ॥సీ॥ ౧ - తాను వైశ్యురాలైనను క్షత్రియుని పెండ్లాము పేరు, Wife of a Ksyhatriya
ఉపాధ్యాయాన్యుపాధ్యాయీ	ఉపాధ్యాయానీ -ఉపాధ్యాయీ॥సీ॥౨ - ఉపాధ్యాయుని పెండ్లాము పేళ్ళు, Wife of a tutor
పోటా (స్త్రీపుంసలక్షణా॥) ౧౭౫॥	పోటా॥సీ॥౧-స్త్రీ పుంసలక్షణా = స్త్రీపురుషలక్షణములు(మీసలు)కల స్త్రీ పేరు,A masculine woman.
వీరపత్నీ వీరభార్యా	వీరపత్నీ - వీరభార్యా॥సీ॥౨-వీరుని పెండ్లాము పేళ్ళు, A hero's wife-(పేళ్ళు), A hero's mother
వీరమాతా తు వీరసూః॥	వీరమాతా ॥ఋ॥-వీరసూః॥ ॥౨ - వీరునితల్లి
జాతాపత్యా ప్రజాతా చ ప్రసూతా చ ప్రసూతికా॥ ౧౭౬.	జాతాపత్యా-ప్రజాతా - ప్రసూతా - ప్రసూతికా (ప) ప్రసూతికా॥ ॥౪-బాలెంతరాలి పేళ్ళు A woman recently delivered-
(స్త్రీ) నగ్నికా కోట..	నగ్నికా-(పా)లగ్నికా-కోటవీ॥సీ॥౩-దిసమొల
	A female messen ger or go between,
కాత్యాయ(న్యర్ధవృద్ధా యా కాషాయవసనా౽ధవా)॥ ౧౭౭	కాత్యాయని ॥సీ॥౧-సగా అర్ధవృద్ధా=సగము ముసిసి, కాషాయవసనా=కావిచీరకట్టి, అధవా= విధవయై యున్న స్త్రీ పేరు.
సైరన్ధ్రీ (పరవేశ్మస్థా స్వవశా శిల్పకారికా)॥	సైరన్ధ్రీ॥సీ॥౧-స్వవశా=స్వతంతురాలై, పరవేశ్మస్థా=పరగృహమునసుండి,శిల్పకారికా=గంధ

లేపనతిలకనిర్మాణాదులగుపనులు చేయు స్త్రీ పేరు.

అసిక్నీ (స్యాదవృద్ధా యా· ప్రేష్యాన్తఃపుర చారిణీ)॥ ౨౭౮

అసిక్నీ॥స్త్రీ॥౧–అవృద్ధా=ముదుసలిగాక, ప్రేష్యా= రాజ స్త్రీలు చెప్పిన పని చేయుచు, అన్తఃపుర చారిణీ=అంతఃపురమున నుండు స్త్రీ పేరు.

వారస్త్రీ గణికా వేశ్యా రూపాజీవా॥

వారస్త్రీ–గణికా–వేశ్యా–రూపాజీవా॥స్త్రీ॥౪–లంజె పేళ్ళు. A courtesan or harlot.

(థసాజనైః సత్కృతా) వారముఖ్యా (స్యాత్కుట్టనీశమ్భలీ(సమే) ౨౭౯॥

వారముఖ్యా॥స్త్రీ॥౧ – జనైః = జనులచేత, సత్కృతా=సత్కరింపబడిన, సా=ఆ లంజ పేరు.

కుట్టనీ–శమ్భలీ(పా)సమ్భలీ॥స్త్రీ॥౨–కుంటెనకత్తె పేళ్ళు, లంజెను విటునికిఁదార్చునది, A procuress.

విప్రశ్నికా క్షణికా దైవజ్ఞా॥

విప్రశ్నికా – ఈక్షణికా – దైవాజ్ఞా॥స్త్రీ॥3–వేల్పుసాని పేళ్ళు. శుభాశుభములను తెలిసినది. A fortune-teller.

థ రజస్వలా। స్త్రీధర్మిణ్యవి రాత్రేయీ మలినీపుష్పవత్యపి॥ ఋతుమత్యప్యుదక్యాపి

రజస్వలా–స్త్రీధర్మిణీ–అవిః–ఆత్రేయీ–మలినీ–పుష్పవతీ–ఋతుమతీ–ఉదక్యా॥స్త్రీ॥౮– ముట్టయిన స్త్రీ పేళ్ళు, A woman in her courses-

(స్యా) ద్రజః పుష్ప మార్తవమ్।

రజః॥న॥–పుష్పమ్–ఆర్తవమ్॥ న ॥ 3 –ముట్టు నెత్తురుపేళ్ళు, The courses.

శ్రద్ధాలు ర్దోహదవతీ

శ్రద్ధాలుః – దోహదవతీ॥స్త్రీ॥౨–గర్భవశమున మంచి వస్తువులనుగోరుస్త్రీ పేళ్ళు, వేవిళ్ళుగలది. A pregnant woman longing for any thing.

నిష్కలా విగతార్తవా॥ ౨౮౧

నిష్కలా (ప) నిష్కలీ–విగతార్తవా॥స్త్రీ॥౨–ముట్టుడిగిన స్త్రీ పేళ్లు A woman past child-bearing

ఆపన్నసత్త్వా(స్యా ద్గుర్విణ్యన్తర్వత్నీ చ గర్భిణీ।

ఆపన్నసత్త్వా–గుర్విణీ–అన్తర్వత్నీ–గర్భిణీ॥స్త్రీ॥౪–గర్భిణీ స్త్రీ పేళ్ళు, A pregnant woman.

గణికాదేస్తు గాణిక్యం గార్భిణం యౌవతం (గణే)॥ ౨౮౨॥

గాణిక్యమ్ – గార్భిణమ్ – యౌవతమ్ ॥ న ॥ ౨–గణికాదేః గణే=వరుసగా గణికా సమూహమునకును (An assemblage of harlots); గర్భిణీ

	సమూహాము సమాస, of pregnant women, యువతీసమూహము కనుము,—of young women.
పునర్భూర్దిధిషూః (రూఢా)	పునర్భూః-దిధిషూః ॥స్త్రీ॥ ౨-రెండుమారులు, ఊఢా=పెండ్లాడిన స్త్రీ, A virgin widow re-married.
(తస్యా) దిధిషుః(పతిః)	దిధిషుః ॥పు॥ ౧-తస్యాఃపతిః=దానిరెండవమగనిపేరు, Her second husband.
(సతు ద్విజో)ఽగ్రే దిధిషుః (సైవ యస్య కుటుమ్బినీ॥ ౨౦౩॥	అగ్రేదిధిషుః ॥పు॥౧-ఆమూటు మనువ్రుదానిముందు బిడ్డలఁగన్న ద్విజునిపేరు, One to whom she has borne children.
కానీనః(కన్యకాజాతస్సుతో)	కానీనః॥ ౧-కన్యకాజాతః సుతః=పెండ్లికానిపడుచుకొడుకు, Son of an unmarried woman.
(౽థ) సుభగాసుతః। సౌభాగినేయః	సుభగాసుతః-సౌభాగినేయః- ॥పు॥ ౨-భాగ్యవంతురాలికొడుకు,Son of an auspicious mother.
(స్యా) త్పారస్త్రైణేయః (స్తుపరస్త్రియాః)॥	పారస్త్రైణేయః॥పు॥౧-పరస్త్రియాః=పరస్త్రీకిఁబుట్టినకొడుకుపేరు, Son by another's wife.
పైతృష్వసేయః (స్యాత్) పైతృష్వస్రీయశ్చ పితృష్వసుః)।	పైతృష్వసేయః- పైతృష్వస్రీయః॥పు॥ ౨-పితృష్వసుః=తండ్రితోఁబుట్టినదానికొడుకు పేళ్లు మేనత్తకొడుకు, Peternal aunt's son.
(సుతో మాతృష్వసుశ్చైవం)	మాతృష్వసుః సుతశ్చైవమ్=తల్లితోఁబుట్టినదానికొడుకును ఇట్లే, మాతృష్వసేయః-మాతృష్వస్రీయః అనఁబడును, Maternal aunt's son.
వైమాత్రేయో విమాతృజః॥ ౨౦౪॥	వైమాత్రేయః - విమాతృజః ॥పు॥ ౨-సవతితల్లికొడుకు పేళ్ళు, Step-mother's son.
(అథ) బాన్ధకినేయస్స్యాద్బన్ధుల శ్చాసతీసుతః। కౌలటేయః కౌలటేరో	బాన్ధకినేయః - బన్ధులః-అసతీసుతః- కౌలటేయః-కౌలటేరః॥పు॥౫-అఁకులాఁడికొడుకు పేళ్ళు, A bastard Son of a disloyal wife.
భిక్షుకీతు సతీ యది॥ తదా)కౌలటినేయో	కౌలటినేయః - కౌలటేయః॥౨ - పతివ్రతయైభిక్షార్థముగా గృహములను గూర్చి సంచారము

(ఉపా. ౺) ...
(... చాన్స్త్ర ...)
ఆత్మజ స్తనయ
సూను స్సుతః పుత్త్రః
(స్త్రియాం త్వమీ ...
౩౮౭॥ ఆహు ర్దుహిత
రం సర్వే)

చేయు స్త్రీయొక్క కొడుకునకును పేళ్ళు, A son of a female beggar.

ఆత్మజః-తనయః-సూనుః-సుతః-పుత్త్రః ॥పు॥ ౫-కొడుకు పేళ్ళు, A son.

అమీ=ఈ౫-ను, స్త్రియామ్=స్త్రీలింగమందున్న ...రిం..., ... దుహితరం ...=కూతురు పేళ్లగును. అవి, ఆత్మజా-తనయా-సూనుః-సుతా-పుత్త్రీ-... దుహితా ॥బు॥ అని రూపంబులు, A daughter.

ఉపత్యం తోకం(త
యోస్సమే)॥
స్వజాతే) త్వౌరసౌ
రస్యౌ

అపత్యమ్-తోకమ్ ॥న॥ ౨-కొడుకునకును కూతునకును సమానమైన పేళ్ళు, Offspring.

ఔరసః-ఔరస్యః ॥పు॥ ౨-స్వజాతే=సవర్ణ వివాహ స్త్రీయందు సవలనంబుట్టిన కొడుకు పేళ్ళు, A legitimate son. [Father.

తాతస్తు జనకః పితా
జనయిత్రీ ప్రసూ
ర్మాతా జననీ
భగినీ స్వసా।
ననాన్దా తు(స్వసా ప
త్యుః)
(నప్త్రీ) పౌత్రీ (సు
తాత్మజా)॥ ౩౮౯॥

తాతః-జనకః-పితా ॥బు॥పు॥ ౩-తండ్రి పేళ్ళు,

జనయిత్రీ-ప్రసూః-మాతా ॥బు॥-జననీ ॥స్త్రీ॥ ౪-తల్లి పేళ్ళు, Mother. [Sister.

భగినీ-స్వసా ॥బు॥స్త్రీ॥ ౨-తోబుట్టినదాని పేళ్ళు

ననన్దా[పా] ననాన్దా ॥బు॥స్త్రీ॥౧-మగనికి తోబుట్టినదాని పేరు, ఆఁడుబిడ్డ, Husband's sister.

నప్త్రీ [పా] నప్తా ॥బు॥ పౌత్రీ ॥స్త్రీ॥౨-సుతాత్మజా=కొడుకు కూతునకును, కూతుకూతునకును పేళ్ళు, మనుమరాలు, Grand-daughter.

(భార్యాస్తు భ్రాతృవర్గ
స్య) యాతరః (స్యుః
పరస్పరమ్)॥
ప్రజావతీ భ్రాతృజా
యా (brother's wife)
మాతులానీ తు మా
తులీ॥ ౩౯౦॥

యాతరః ॥బు॥స్త్రీ॥...-౧-భ్రాతృవర్గస్య=తోడఁబుట్టినవారియొక్క, భార్యాస్తు=పెండ్లాలు, పరస్పరమ్=తమలోఁదమకు పేరు, తోడికోడండ్రు.

ప్రజావతీ-భ్రాతృజాయా ॥స్త్రీ॥ ౨-తోడఁబుట్టినవాని పెండ్లాము పేళ్ళు అన్న పెండ్లామునికొందఱు.

మాతులానీ-మాతులీ ॥స్త్రీ॥ ౨-మేనమామ పెండ్లాము పేళ్ళు, Maternal uncle's wife.

(పతిపత్న్యోః ప్రసూః) శ్వశ్రూః
శ్వశుర (స్తు పితా తయోః) ।
పితుర్భ్రాతా పితృవ్య (స్స్యాత్)
(మాతుర్భ్రాతా తు) మాతులః॥ ౨౯౧॥
శ్యాలా (స్స్యుర్భ్రాతరః పత్న్యాః)

(స్వామినో) దేవృదేవరౌ।
స్వస్రీయో భాగినేయః (స్స్యాత్)
జామాతా (దుహితుః పతిః)॥ ౨౯౨॥
పితామహః పితుః పితా
(తత్పితా) ప్రపితామహః ।
(మాతు)ర్మాతామహా (ద్యేవం)

సపిణ్డా (స్తు) సనాభయః॥ ౨౯౩॥

సమానోదర్యసోదర్య సగర్భ్య సహజా

శ్వశ్రూః॥ స్త్రీ॥ ౧-పతిపత్న్యోః ప్రసూః=మగని తల్లి, లేక, పెండ్లాము తల్లి, అత్త, Mother-in-law.

శ్వశురః॥ పు॥ తయోః పితా = మగని తండ్రికిని పెండ్లాము తండ్రికిని పేరు, మామ. Father-in-law

పితృవ్యః॥ పు॥ ౧-పితుర్భ్రాతా = తండ్రితోఁ బుట్టినవాని పేరు, Paternal uncle.

మాతులః॥ పు॥ ౧-మాతుర్భ్రాతా =తల్లితోఁ బుట్టినవాని పేరు, మేనమామ, Maternal uncle.

శ్యాలాః [శా] శ్యాలాః॥ పు, బ॥ ౧ - పత్న్యాః భ్రాతరః=పెండ్లాముతోఁ బుట్టినవారి పేరు, బావమఱఁదులు, Wife's brothers.

దేవా॥ ఋ॥- దేవరః॥ పు॥ ౨-స్వామినః= పెనిమిటితోఁ బుట్టినవాని పేళ్ళు, Husband's brother.

స్వస్రీయః-భాగినేయః ॥ పు॥ ౨-తోడఁబుట్టినదాని కొడుకు పేళ్ళు, మేనల్లుడు, Sister's son

జామాతా॥ పు॥ ఋ॥ ౧ - దుహితుః పతిః = కూతుమగని పేరు అల్లుడు, Son-in-law-

పితామహః॥ పు॥-పితుః పితా ॥ ఋ॥ ౨ - తండ్రి పేళ్ళు, తాత, Paternal grand-father-

ప్రపితామహః॥ పు॥ ౧ -తత్పితా= తాత తండ్రి. ముత్తాత, Paternal great grand-father.

ఏవమ్=ఇట్లే, మాతామహః = తల్లి తండ్రి, Maternal grand -father. ప్రమాతామహః=తల్లి తాత, Maternal great grand - father, అనఁబడుదురు. ఇవి॥ పు॥

సపిణ్డాః - సనాభయః॥ పు॥ ౨ -ఏడుతరములలోపు లోఁబడిన జ్ఞాతుల పేళ్ళు, Kinsmen.

సమానోదర్యః-సోదర్యః-సగర్భ్యః-సహజః॥ పు॥ ౪ ఒక తల్లికొడుకుల పేళ్ళు, A brother of

(స్సమాః)। — the whole blood.

సగోత్రబాన్ధవజ్ఞాతిబన్ధుస్వస్వజనాః (స్సమాః)॥

సగోత్రః-బాన్ధవః-జ్ఞాతిః-బన్ధుః-స్వః-స్వజనః పుం॥ ౬-ఒకగోత్రముగల జ్ఞాతుల పేళ్ళు, A distant kinsman.

జ్ఞాతేయం బన్ధుతా (తేషాం క్రమాద్భావసమూహయోః)

జ్ఞాతేయమ్ న॥ ౧-బన్ధుతా స్త్రీ॥ ౧-ఈ రెంటను క్రమాత్ = క్రమముగా, తేషాం భావసమూహయోః = జ్ఞాతిభావమునకును (Relationship.) బంధుసమూహమునకును (Aggregate of kinsmen) జ్ఞాతిభావమనగా దాయాదత్వము, [పేళ్ళు, Husband.

ధవః ప్రియః పతిర్భర్తా జారస్తూపపతి (స్సమౌ)। ౨౫॥

ధవః- ప్రియః- పతిః- భర్తా బు॥ పు॥ మగని [illegible] జారః-ఉపపతిః॥ పు॥ ౨ - ఱంకు మగని పేళ్ళు, Paramour.

(అమృతే జారజః) కుణ్డో An adulterine

కుణ్డః॥ పు॥ ౧॥ అమృతే = మగఁడు జీవించియుండఁగా, జారజః=ఱంకు మగనికిఁ బుట్టినకొడుకు.

(మృతే భర్తరి) గోలకః A widow's bastard

గోలకః॥ పు॥ ౧-భర్తరిమృతే = మగఁడు చనిపోయిన వెనుక ఱంకుమగనికిఁబుట్టినకొడుకు.

భ్రాత్రీయో భ్రాతృజో

భ్రాత్రీయః (పు) భ్రాతృవ్యః భ్రాతృజః ॥ పు॥ ౨ తోడఁబుట్టినవానికొడుకు పేళ్ళు, A brother's son.

(భ్రాతృభగిన్యౌ) భ్రాతరౌ (పుంసా)॥ ౨౬॥

భ్రాతరౌ॥ బు, పు. ద్వి॥ ౧- భ్రాతృభగిన్యౌ = తోడఁబుట్టిన యన్న చెల్లెండ్రకుఁగాని, తమ్ముఁడు అక్కలకుఁగాని పేరు. Brother & sister.

మాతాపితరౌ పితరౌ మాతరపితరౌ ప్రసూజనయితారౌ।

మాతాపితరౌ॥ బు॥ -పితరౌ॥ బు॥ - మాతరపితరౌ ॥ ఋ॥ (పు) బు॥-ప్రసూజనయితారౌ॥ బు. పు, ద్వి॥ ౪-తల్లిదండ్రుల పేళ్ళు, Father and mother

శ్వశ్రూశ్వశురౌ శ్వశురౌ।

శ్వశ్రూశ్వశురౌ -శ్వశురౌ॥ పు, ద్వి॥ ౨-అత్తమామలకు పేళ్ళు, Husband's or wife's father & mother

పుత్రౌ (పుత్రశ్చ దుహితా చ)॥ ౨౭॥

పుత్రౌ॥ పు, ద్వి॥ ౧-పుత్రశ్చదుహితాచ=కొడుకునకును కూఁతునకును పేళ్ళు, Son and daughter

దమ్పతీ జమ్పతీజాయా పతీభార్యాపతీ (చతే)॥

దమ్పతీ - జమ్పతీ - జాయాపతీ - భార్యాపతీ॥ పు॥ ద్వి॥ 4-ఆలుమగల పేళ్ళు. Husband &wife.

గర్భాశయో జరాయుః (పు) స్యుల్బంచ కలలో(౽స్త్రియామ్)॥ 3౬౧॥

గర్భాశయః-జరాయుః॥ ఉ(పు)స్॥ పు॥ 2-గర్భము పుట్టుకొనియున్న నూనిపేళ్ళు, Womb. ఉల్బమ్॥న॥-కలలః॥న్న॥ 2-శుక్లశోణితములు కూడిన పిండము, Embryo-4-[illegible]

సూతిమాసో వైజననో

సూతిమాసః-వైజననః-పు॥ 2-బిడ్డను కను నెల, The last month of gestation.

గర్భో భ్రూణ (ఇమౌ సమౌ)। తృతీయాప్రకృతి శ్శణ్ఢః క్లీబః పణ్డో నపుంసకమ్॥ 3౬౨॥

గర్భః-భ్రూణః॥ పు॥ 2-గర్భము పేళ్ళు. Fetus. తృతీయా ప్రకృతిః॥ స్త్రీ॥-శణ్ఢః (పా) షణ్ఢః॥ పు॥-క్లీబః-పణ్డః ॥పు॥-నపుంసకమ్॥ న॥ 5 - నపుంసకుని పేళ్ళు. A eunuch.

శిశుత్వం శైశవం బాల్యం

శిశుత్వమ్-శైశవమ్-బాల్యమ్ ॥న॥ 3 - పది యేండ్లకు లోపలి వయస్సు పేళ్ళు, Childhood

తారుణ్యం యౌవనం (సమే)॥

తారుణ్యమ్-యౌవనమ్॥న॥ 2-మంచివయస్సు పేళ్లు, Youth or manhood.

(స్యాత్)స్థావిరం(తు) వృద్ధత్వం (వృద్ధసఙ్ఘే౽పి) వార్ధకమ్॥ 3౬౩॥

స్థావిరమ్-వృద్ధత్వమ్-వార్ధకమ్ (వ) వార్ధక్యమ్॥న॥ 3-ఏబదియేండ్లకు మీరిన ముదివయస్సు, Old age. వార్ధకమ్॥న-వృద్ధసఙ్ఘే౽పి = వృద్ధుల సమూహమునకును పేరు, Assemblage of old men.

పలితం (జరసా శౌక్ల్యం కేశాదౌ)

పలితమ్॥న॥౧ - కేశాదౌ = వెండ్రుకలు మొదలయినవాని యందలి, జరసా = ముదిమి చేత, శౌక్ల్యమ్ = తెల్లదనము పేరు, Greyness of hair

విస్రసా జరా॥

విస్రసా-జరా॥స్త్రీ॥ 2-మిక్కిలి ముదిమి పేళ్ళు, Decrepitude.

ముందుచెప్పఁగల ఉత్తానశయాదిశబ్దములకు "త్రిషుజరావరాః" అనుచో లింగము వ్రాయఁబడును.

(స్యా)దుత్తానశయా డిమ్భా స్తనపా (చ)

ఉత్తానశయా- డిమ్భా - స్తనపా ॥త్రి॥ - స్తనంధయా॥4- చన్నుగుడుచు చిన్నపాపళ్లు, An

స్తనంధయీ॥ 300॥ infant.

బాల (స్తుస్యా) న్మాణ వకో — బాలః - మాణవకః॥ 3 - పదియారేండ్లకు లోబడిన వయస్సుగలవాని పేళ్ళు, A child.

వయస్థ స్తరుణో యువా। — వయస్థః-తరుణః-యువా ॥న్॥ 3-ప్రాయపు వాని పేళ్ళు, A young man.

ప్రవయాః స్థవిరో వృద్ధో జీనో జీర్ణో జరన్నపి॥ — ప్రవయాః ॥న్॥-స్థవిరః-వృద్ధః- జీనః - జీర్ణః- జరన్ ॥త్॥౬—ముదిసినవాని పేళ్ళు, An old man.

వర్షీయాన్ దశమీ జ్యాయాన్ — వర్షీయాన్ ॥న్॥-దశమీ॥న్॥-జ్యాయాన్ ॥న్॥ 3-మిక్కిలి ముదిసినవాని పేళ్ళు, One very aged.

పూర్వజ స్త్వగ్రియో ఽగ్రజః। — పూర్వజః-అగ్రియః (పా) అగ్రిమః- అగ్రజః 3 - అన్న Elder brother. First born. అగ్రిమః - అగ్రీయః, అనియు రూపములు.

జఘన్యజే (స్యుః) కని ష్ఠ యవీయో ఽవరజా నుజాః॥ 303॥ — జఘన్యజః- కనిష్ఠః- యవీయాన్ ॥న్॥ - అవరజః-అనుజః॥౫—తమ్ముని పేళ్లు, Younger brother కనీయాన్-కన్యసః-యవిష్ఠః, అనియు రూపములు.

అమాంసో దుర్బలః ఛాతో — అమాంసః—దుర్బలః—ఛాతః॥(పా) శాతః॥ 3- బక్కవాని పేళ్లు, బిక్కినవాడు, Feeble; thin.

బలవాన్ మాంసలో ఽంసలః॥ — బలవాన్॥త్॥-మాంసలః-అంసలః॥ 3 — బలిసినవాని పేళ్లు, Strong: lusty,

తుందిల స్తుందిభ స్తుందీ బృహత్కుక్షిః పిచండిలః। 30[illegible]॥ — తుందిలః—తుందిభః (పా)తుందికః—తుందీ॥న్॥ బృహత్కుక్షిః—పిచండిలః [పా] పిచండిలః॥ ౫ — పెద్దకడుపు గలవాని పేళ్ళు, Corpulent; pot bellied.

అవటీటో ఽవనాటశ్చా వభ్రటో నతనాసికే। — అవటీటః అవనాటః—అవభ్రటః-నతనాసికః-౪- చప్పిడిముక్కుగలవాని పేళ్ళు, Flat nosed.

కేశవః కేశికః కేశీ — కేశవః—కేశికః—కేశీ॥న్॥ 3- మంచివెంట్రుకలు గలవాని పేళ్ళు, Having much or fine hair.

వలినో వలిభ (స్సమౌ)॥ 30౬॥ — వలినః - వలిభః॥ ౨- ముదిమిచేత ముడుతలు పడిన చర్మముగలవాని పేళ్ళు. Flaccid.

వికలాఙ్గస్తు పోగణ్డః॥ — వికలాఙ్గః—పోగణ్డః [పా] అపోగణ్డః॥ ౨ — అంగ

ఖర్వో హ్రస్వశ్చ వామనః।
ఖరణాస్స్యాత్ఖరణసో విగ్రో విగతనాసికః॥ 30౬॥
ఖురణా (స్స్యాత్) ఖురణసః
ప్రజ్ఞుః ప్రగతజానుకః।
ఊర్ధ్వజ్ఞు రూర్ధ్వజానుః (స్యాత్)
సంజ్ఞుస్సంహతజానుకః॥ 30౭
స్యాదేడే బధిరః
కుబ్జే గడులః
కుకరే కుణిః।
పృశ్నిరల్పతనౌ
శ్రోణః పఙ్గౌ
ముణ్డస్తు ముణ్డితే॥ 30౮
వలిరః కేకరే
ఖోడే ఖఞ్జః
(త్రిషుజరావరాః)।

హీనాని పేళ్ళు, Deformed.

ఖర్వః-హ్రస్వః- వామనః॥ 3- పొట్టివాని పేళ్ళు, A dwarf.

ఖరణాః॥ న్॥ ఖరణసః॥ ౨- వాడిముక్కుగల [వానిపేళ్ళు. Sharp nosed.

విగ్రః(పు) విఖ్యః- విగతనాసికః॥ ౨-ముక్కు పోయినవాని పేళ్ళు, Noseless.

ఖురణాః॥ న్॥ ఖురణసః॥ ౨- బల్లముక్కుగల వాని పేళ్ళు, Potato-nosed.

ప్రజ్ఞుః(పు)ప్రజ్ఞః- ప్రగతజానుకః॥ ౨-ఒకటి కొకటి యెడముగల మోకాళ్ళుగల వాని పేళ్ళు, Bandy-legged.

ఊర్ధ్వజ్ఞుః (పు) ఊర్ధ్వజ్ఞః- ఊర్ధ్వజానుః ॥౨- పొడుగు మోకాళ్ళుగలవాని పేరు. Long-shanked.

సంజ్ఞుః (పు)సంజ్ఞః-సంహతజానుకః॥ ౨-మట్టి మోకాళ్ళుగలవాని పేళ్ళు, Knock-kneed.

ఏడః-బధిరః॥-౨-చెవిటివాని పేళ్ళు. Deaf.

కుబ్జః-గడులః॥౨ - [illegible] గాని [illegible] వాడు, Hump-backed.

కుకరః కుణిః (పు) కుణిః॥ ౨-ఈచ పోయిన చేతులుగల వాని పేళ్ళు, Having a withered arm.

పృశ్నిః- అల్పతనుః॥ ౨- అల్ప దేహము గల వాని పేళ్ళు మిక్కుట్టపు అలిపిరివాడు, Small. short or thin.

శ్రోణః-పఙ్గుః॥౨ పిచ్చుకుంటువాని పేళ్ళు A [cripple.

ముణ్డః-ముణ్డితః॥ ౨- బోడివాని పేళ్ళు. Bald; close shaved.

వలిరః- కేకరః॥౨-మెల్లకంటివాడు, Squint- [eyed.

ఖోడః-ఖఞ్జః॥౨-కాలుకుంటివాని పేళ్ళు, Lame.

జరావరాః-త్రిషు = జరాశబ్దమునకు వెనుక చెప్పినశబ్దము లన్నియు ఖఞ్జశబ్దము వఱకు ॥త్రి॥

జటులః కాలకః పిప్లు స్తిలక స్తిలకాలకః॥ ౩౦౯॥

జటులః (పా) జతులః - కాలకః - పిప్లుః - తిలకః - తిలకాలకః॥ పు॥ ౫- తిలకాకారములయిన నల్లమచ్చల పేళ్ళు, పుట్టుమచ్చలు, A freckle or mole,

అనామయం (స్యా)దారోగ్యం

అనామయమ్ - ఆరోగ్యమ్॥ న॥ ౨- రోగము లేక యుండుట పేళ్ళు, Health.

చికిత్సా రుక్ప్రతిక్రియా।

చికిత్సా - రుక్ప్రతిక్రియా॥ స్త్రీ॥ ౨- రోగమునకుం బ్రతిక్రియను చేయుట పేరు, Medical treatment.

భేషజౌషధభైషజ్యాన్యగదో జాయు (రిత్యపి)

భేషజమ్ - ఔషధమ్ - భైషజ్యమ్ ॥ న॥ అగదః - జాయుః॥ పు॥ ౫- మందు పేళ్ళు Medicament.

(స్త్రీ) రుగ్రుజా చోపతాప రోగ వ్యాధి గదామయాః।

రుక్॥ జ్॥ - రుజా॥ స్త్రీ॥ ఉపతాపః - రోగః - వ్యాధిః - గదః - ఆమయః॥ పు॥ ౭- రోగము పేళ్ళు. A disease.

(పుమాన్) యక్ష్మా క్షయశ్శోషః

యక్ష్మా॥ న్॥ - క్షయః - శోషః॥ పు॥ ౩- క్షయరోగము పేళ్ళు, Pulmonary consumption.

ప్రతిశ్యాయస్తు పీనసః ॥౩౧౦॥

ప్రతిశ్యాయః - పీనసః ॥ పు॥ ౨- పీనసపడిసెము పేళ్ళు, Catarrh.

(స్త్రీ) క్షుత్ క్షుతం క్షవః (పుంసి)

క్షుత్ ॥ ధ్, స్త్రీ॥ క్షుతమ్॥ న॥ - క్షవః॥ పు॥ ౩- తుమ్ము పేళ్ళు, Sneezing.

కాసస్తు క్షవథుః (పుమాన్)।

కాసః (పా) కాశః - క్షవథుః॥ పు॥ ౨- దగ్గు పేళ్లు, Cough.

శోఫస్తు శ్వయథు శ్శోథః

శోఫః - శ్వయథుః - శోథః - (పా) శోపః॥ పు॥ ౩- వాపు పేళ్ళు, Intumescence.

పాదస్ఫోటో విపాదికా॥ ౩౧౧

పాదస్ఫోటః॥ పు॥ విపాదికా॥ స్త్రీ॥ ౨- కాళ్ళు పగులు కుష్ఠభేదము పేళ్ళు, Kibe.

కిలాసం సిధ్మ

కిలాసమ్ - సిధ్మ॥ న॥ (పా) సిధ్మమ్ ॥ న॥ ౨- సిబ్బెము, Blotch. సిధ్మమ్ అనుచో - కిలాససిధ్మే యని పాఠము.

కచ్ఛ్వాం (తు) పామ పామే విచర్చికా।

కచ్ఛూః॥ పామా॥ న్॥ - పామా॥ ఆ॥ - విచర్చికా॥ స్త్రీ॥ ౪- గజ్జి పేళ్ళు, Scab.

కణ్డూః ఖర్జూశ్చ

కణ్డూః - ఖర్జూః - కణ్డూయా॥ స్త్రీ॥ ౩। తీట పేళ్లు Itch.

కణ్డూయా

విస్ఫోటః పిటక (స్త్రీషు)॥ ౩౧౩

విస్ఫోటః॥పు॥పిటకః॥త్రి॥ ౨-పొక్కుల పేళ్ళు, బొబ్బలు, Boil.

వ్రణో(ఽస్త్రీ) మీర్మ మరుః (క్లీబే) నాడీవ్రణః (పుమాన్)॥ కోఠో మణ్డలకం

వ్రణః॥పు॥- ఈర్మమ్-అరుః॥స్॥న॥ ౩-పుంటి పేళ్ళు, Sore or wound.

నాడీవ్రణః॥పు॥౧- సెలవేసినపుంటి పేరు, Ulcer.

కోఠః॥పు॥- మణ్డలకమ్॥న॥ ౨- మండలాకారమయిన కుష్ఠు పేళ్ళు, ఎఱ్ఱపులుఁవు, Leprosy with round spots.

[పులుము, Leprosy.

కుష్ఠశ్విత్రే దుర్నామకార్శసీ॥ ౩౧౪॥

కుష్ఠమ్-శ్విత్రమ్॥న॥ ౨- తెల్లకుష్ఠు పేళ్ళు. తెల్ల

దుర్నామకమ్- అర్శః॥స్॥న॥ ౨-మూలవ్యాధి పేళ్ళు. Hemorrhoids-

అనాహ(స్తు) విబన్ధ (స్స్యాత్) Epistasis. గ్రహణీరు క్ప్రవాహికా।

అనాహః-విబన్ధః(పా)నిబన్ధనః॥పు॥ ౨-ఇరువాయి కట్టురోగము పేళ్ళు, మలమూత్రములు కట్టుట.

గ్రహణీరుక్॥జ్॥-ప్రవాహికా॥స్త్రీ॥ ౨-గ్రహణి పేళ్ళు, Diarrhoea.

ప్రచ్ఛర్దికా వమి(శ్చ స్త్రీ పుమాంస్తు) వమథు (ర్నమాః)॥ ౩౧౫॥

ప్రచ్ఛర్దికా-వమిః(పా)వమీ॥స్త్రీ॥-వమథుః॥పు॥ ౩-వాంతి పేళ్ళు, కక్కువ్యాధి, Vomitting.

(వ్యాధిభేదా)విద్రధిః (స్త్రీ) జ్వర మేహాభగన్దరాః।

విద్రధిః॥స్త్రీ॥కడుపులోఁబుట్టుబల్లగడ్డ, An internal abscess. జ్వరః॥పు॥ జ్వరము, Fever- మేహః॥పు॥ప్రమేహము, Gonorrhoea. భగన్దరః॥పు॥ చూడరానితావునఁ బుట్టు భగందర మను వ్రణము, Fistula in anus. ఈ ౪ ను, వ్యాధి భేదములు.

అశ్మరీ మూత్రకృచ్ఛ్రం (స్యాత్)

అశ్మరీ॥స్త్రీ॥=Stone. మూత్రకృచ్ఛ్రమ్॥న॥ = Strangury. ౨ -మూత్రకృచ్ఛ్రము పేళ్ళు. నీరు విడువఁగూడని తెవులు.

(పూర్వే శుక్రావధే స్త్రియః) ౩౧౬

ఇది మొదలుకొని శుక్రావధేః=శుక్రం తేజో రేతసీచ, అనుశుక్రశబ్దము వఱకు, పూర్వే=ముం

దుండు చెప్పంగలశబ్దము లన్నియు ॥ తి॥

రోగహార్యగదఙ్కారో భిషగ్వైద్యౌ చికిత్సకే।
వార్తో నిరామయః కల్యఉల్లాఘో (నిర్గతో గదాత్)॥ 302॥

రోగహారీ॥న్॥ అగదఙ్కారః-భిషక్॥జ్॥ - వైద్యః-చికిత్సకః॥౫-వైద్యునిపేళ్ళు, Physician-
వార్తః-నిరామయః-కల్యః॥ 3-రోగము లేనివాండు, Healthy. ఉల్లాఘః। ౧-గదాత్ నిర్గతః=రోగముతీఱినవానిపేరు, Recoverd from sickness.

గ్లానగ్లాస్నూ ఆమయావి వికృతో వ్యాధితో ఽపటుః। ఆతురో ఽభ్యమితో ఽభ్యాన్తః (సమా) పామనకచ్ఛురౌ॥ 303॥

గ్లానః - గ్లాస్నుః॥ ౨ - చిక్కినవానిపేళ్ళు, Emaciated or weak· ఆమయావీ ॥న్॥ - వికృతః-వ్యాధితః-అపటుః-ఆతురః - అభ్యమితః - అభ్యాన్తః॥పు॥ ౭- తెవులుగలవానిపేళ్ళు, Diseased.
పామనః-కచ్ఛురః॥ ౨ -గజ్జిగలవాని పేళ్ళు, Scabby.

దద్రుణో దద్రురోగి (స్యాత్)

దద్రుణః-దద్రురోగీ॥న్॥-౨దద్రు అనఁ ... భేదము గలవానిపేళ్ళు, afflicted with herpes.

అర్శోరోగయుతో ఽర్శసః।

అర్శోరోగయుతః-అర్శసః॥ ౨ - మూలరోగము గలవానిపేళ్ళు,-with hemorrhoids.

వాతకీ వాతరోగి (స్యాత్)

వాతకీ॥న్॥-వాతరోగీ॥న్॥ ౨- వాతరోగము గలవానిపేళ్ళు,- With gout or rheumatism.

సాతిసారో ఽతిసారకీ॥ 304॥

సాతిసారః-అతిసారకీ ॥న్॥ ౨ - అతిసారరోగముగలవానిపేళ్ళు,-With dysentery.

(స్యుః) క్లిన్నాక్షే చుల్లచిల్లపిల్లాః (క్లిన్నే ఽక్ష్ణి చాప్యమీ)।

క్లిన్నాక్షః-చుల్లః - చిల్లః - పిల్లః॥ ౪ - తడిసిన కన్నులుగలవాండు, Bler-eyed. అమీ=ఈ ౪ శబ్దములు, క్లిన్నే అక్ష్ణి=తడిసిన కంటియందును వర్తించును, Diseased eye. [వానిపేళ్ళు, Insane.

ఉన్మత్త ఉన్మాదవతి

ఉన్మత్తః-ఉన్మాదవాన్॥త్॥ ౨-వెఱ్ఱియెత్తిన

శ్లేష్మలః శ్లేష్మణః కఫీ॥ 305॥

శ్లేష్మలః-శ్లేష్మణః-కఫీ॥న్॥ 3-శ్లేష్మవ్యాధిగలవానిపేళ్ళు, తెమడ తెవులు, Phlegmatic.

న్యుబ్జో (భుగ్నే రుజా)

న్యుబ్జః॥౧॥-రుజా=రోగముచేత, భుగ్నే=వక్రమైనవానిపేరు, Gibbous from disease.

వృద్ధనాభౌ తుణ్డిల తుణ్డిభౌ।	వృద్ధనాభిః-తుణ్డిలః-తుణ్డిభః॥ 3-పొడవైన బొడ్డుగలవాని పేళ్ళు, Having an elevated navel.
కిలాసీ సిధ్మలో	కిలాసీ ॥న్॥-సిధ్మలః॥ 2-సిబ్బెముగలవాని పేళ్ళు, Having blotches.
ఽన్ధోఽదృ	అన్ధః-అదృక్॥శ్॥ 2-గుడ్డివాని పేళ్ళు. Blind
ఙ్మూర్ఛాలే మూర్తమూర్ఛితౌ॥ 3 20॥	మూర్ఛాలః-మూర్తః-మూర్ఛితః॥ 3-మూర్ఛరోగముగలవాని పేళ్లు. Fainting.
శుక్రం తేజో రేతసీచ బీజవీర్యేన్ద్రియాణిచ।	శుక్రమ్(పా)శుక్లమ్-తేజః॥స్॥ రేతః॥స్॥ బీజమ్-వీర్యమ్-ఇన్ద్రియమ్॥న॥ 6- రేతస్సు పేళ్ళు, Seed.
మాయుఃపిత్తం	మాయుః ॥పు॥ -పిత్తమ్॥న॥ 2-పైత్యము, Bile.
కఫః శ్లేష్మా	కఫః-శ్లేష్మా॥౧॥పు॥2-కఫము పేళ్ళు, Phlegm
(స్త్రీయాంతు) త్వగస్యృగ్ధరా॥ 3 21॥	త్వక్॥చ్॥-అసృగ్ధరా (పా) అసృగ్ధరా ॥సీ॥2-చర్మము పేళ్ళు, The skin.
పిశితం తరసం మాంసం పలలం క్రవ్యమామిషమ్॥	పిశితమ్ - తరసమ్ - మాంసమ్-పలలమ్-క్రవ్యమ్-ఆమిషమ్॥న॥ 6-మాంసము పేళ్ళు, Flesh. మాంసాదిమశబ్దములు 2-ను॥న్న॥అనికొందఱు.
ఉత్తప్తంశుష్కమాంసం (స్యాత్)వల్లూరం (త్రిలిఙ్గకమ్)॥ 3 23॥	ఉత్తప్తమ్-శుష్కమాంసమ్॥న॥- వల్లూరమ్॥త్రి॥ 3-ఎండినమాంసము పేళ్ళు, Dry Flesh.
రుధిరేఽసృగ్లోహితా స్రరక్తక్షతజశోణితమ్।	రుధిరమ్-అసృక్॥జ్॥-లోహితమ్-అస్రమ్-రక్తమ్-క్షతజమ్-శోణితం॥న॥ 7-నెత్తురు పేళ్ళు,Blood.
వృక్కాగ్రమాంసం	వృక్కా-(పా) బుక్కా॥సీ॥-అగ్రమాంసమ్॥న॥2 - క్రోతము నందు వృక్యమని ప్రసిద్ధమైన మంచిమాంసము పేళ్ళు, The thorax.
హృదయం హృత్	హృదయమ్-హృత్ ॥ద్॥న॥2- గుండెకాయ పేళ్ళు. హృదయకమలము. The heart. వృక్కాదులు 4 ను గుండెకాయ పేళ్ళని కొందఱందురు.
మేదస్తు వపావసా॥ 3 24॥	మేదః॥స్॥ ॥న॥౧-హృదయమున నస్థులయందుండెడు మెదడు The marrow of bones' వపా॥

సీ॥ ౧-బొడ్డుక్రింద కొక వలెనుండుపొరమాంసము, The skin of the intestines. వసా ॥సీ॥ ౧-అన్ని మాంసములలో మేలైన క్రొవ్వు, The serum of flesh. ఈ 3 ను పర్యాయము లని కొందఱందురు.

పశ్చాద్గ్రీవాసిరా మన్యా

మన్యా॥సీ॥౧-పశ్చాద్గ్రీవాసి రా=పెడతలనుండు బోలుసరము, Muscle at the nape of the neck.

నాడీతు ధమని స్సిరా।

నాడీ-ధమనిః (పా)ధమనీ సిరా(పా)శిరా ॥సీ॥ 3-సామాన్యముగా బోలునరములు, A nerve.

తిలకం క్లోమ

తిలకమ్-క్లోమన్॥(వ)క్లోమమ్ ॥న॥ ౨-కడుపులో నొకప్రక్క నెత్తునై యుండు మాంసవిశేషము పేళ్ళు, నీరుతిత్తి యనికొందఱు, The bladder-

మస్తిష్కం గోర్దం

మస్తిష్కమ్-గోర్దమ్ ॥న॥ ౨-మెదడు The brain

కిట్టం మలో (౽స్త్రి యామ్॥ 3౨౫॥

కిట్టమ్ ॥న॥ - మలః ॥పు॥ ౨ -క్రొవ్వు, రేతస్సు, నెత్తురు, మెదడు, మూత్రము, విష్ఠ, గులిమి, చీమిడి, తెమడ, కన్నీరు, కంటిపుసి, చెమట అను పండ్రెండుమలముల పేళ్ళు, An excretion.

అన్త్రం పురీతత్

అన్త్రమ్(పా)ఆన్త్రమ్ – పురీతత్ ॥న॥౨-పేగుల పేళ్ళు, పురీతచ్ఛబ్దము పుంలింగమును, Entrails.

గుల్మస్తు ప్లీహా (పుంస్యథ)

గుల్మః-ప్లీహా॥న్॥పు॥౨-కడుపున నెడమదిక్కున పచ్చనై యుండుమాంసవిశేషము, Spleen.

వస్నసా। స్నాయుః (స్త్రియాం)

వస్నసా (వ) స్నసా-స్నాయుః॥సీ॥౨-సన్నపు నరముల పేళ్ళు, A tendon or muscle.

కాలఖణ్డ యకృతీ తు సమే ఇమే॥ 3౨౬॥

కాలఖణ్డమ్-యకృత్ ॥న॥ ౨ - కడుపున కుడిప్రక్కనున్న నల్లనిమాంసవిశేషము, The liver

సృణికాస్యన్దినీలాలా

సృణిగా (పా) సృణీకా - స్యన్దినీ-లాలా ॥సీ॥ 3-నోటిజొల్లుపేళ్లు, Saliva.

దూషికా (నేత్రయో ర్మలమ్)।

దూషికా(పా) దూషీకా ॥సీ॥ ౧-నేత్రయోః మలమ్-కంటిపుసిపేరు, The rheum of the eyes.

[నాసామలంతు

సింఘాణః.మ్॥న॥౧-చీమిడి, The mucus of the nose.

సింఘాణాం పిఞ్జూషం
కర్ణయోర్మలమ్]
మూత్రం ప్రస్రావ
ఉచ్చారావస్కరౌ
శమలం శకృత్ ॥పురీష
గూథేవర్చస్క (మస్త్రీ)
విష్ఠావిషా (స్త్రియాం)।
(స్యా)త్కర్పరః కపా
లో(ఽస్త్రీ)
కీకసం కుల్య మస్థిచ॥
(స్యాచ్ఛరీరాస్థ్ని)
కఙ్కాలః
(పృష్ఠాస్థ్ని తు) కశే
రుకా।
(శిరోఽస్థ్ని తు) కరోటిః
(స్త్రీ)
(పార్శ్వాస్థని తు) పర్శు
కా॥ 3౬౯॥
అఙ్గం ప్రతీకోఽవయ
వోఽపఘనోఽథ
కలేబరమ్। గాత్రం
వపుస్సంహననం శరీరం
వర్ష్మ విగ్రహః॥ కాయో
దేహః (క్లీబపుంసోః స్త్రి
యాం) మూర్తిస్తనుస్త
నూః।
పాదాగ్రం ప్రపదం
పాదః ... పదఙ్ఘ్రి శ్చర

పింజూషమ్॥న॥౧-గుబిలిము, Ear-wax.

పేళ్ళు, Urine.

మూత్రమ్॥న॥ ప్రస్రావః ॥పు॥ ౨-మూత్రము

ఉచ్చారః-అవస్కరః॥పు॥శమలమ్-శకృత్ - పురీషమ్-గూథమ్॥న॥-వర్చస్కమ్॥ న ॥విష్ఠా-విట్ ॥ష॥ (వ)విట్ ॥శ్॥స్త్రీ॥౯-అమేధ్యము పేళ్ళు, Faeces.

కర్పరః॥పు॥-కపాలః॥వ॥౨-తలయెముకకును పేళ్ళు, The skull-bone.

కీకసమ్-కుల్యమ్-అస్థి ॥న॥ 3-ఎముక, Bone.

కఙ్కాలః॥పు॥౧-(చర్మమాంసరహితమై ఒకటితో నొకటికూడుకొనియున్న) శరీరాస్థి=ఒడలి యెముకల సమూహము పేరు, Tde skeleton.

కశేరుకా॥స్త్రీ॥౧ - పృష్ఠాస్థి=వెన్నెముక పేరు, The back bone.

కరోటిః॥స్త్రీ॥ ౧ - శిరోఽస్థి = తలపుర్రె పేరు, The skull cranium.

పర్శుకా ॥స్త్రీ॥౧-పార్శ్వాస్థని=ప్రక్క యెముక పేరు, A rib.

అఙ్గమ్ ॥న॥- ప్రతీకః - అవయవః - అపఘనః ॥పు॥౪-కరచరణాద్యవయవముల పేరు, A limb.

కలేబరమ్-గాత్రమ్-వపుః॥స్॥ -సంహననమ్-శరీరమ్-వర్ష్మ॥న్॥న॥విగ్రహః॥ కాయః ॥పు॥-దేహః ప॥మూర్తిః-తనుః-తనూః॥స్త్రీ॥౧౨-ఒడలి పేళ్ళు, తనుశబ్దము సాంతనపుంసకమును గలదు, The body.

పాదాగ్రమ్-ప్రపదమ్॥న॥౨-పాదముయొక్క కొనపేళ్ళు, మునిగాళ్ళు, Point of the foot.

పాదః-పత్ ॥ద్॥-అఙ్ఘ్రిః॥పు॥-చరణః॥వ॥౪-పా

ణో(ఽస్త్రియామ్)।
(తద్గ్రన్థీ) ఘుటికే
గుల్ఫౌ
(పుమాన్) పార్ష్ణి(స్త
యోరధః)।
జఙ్ఘా తు ప్రసృతా
జానూరుపర్వాష్ఠీవ
(దస్త్రియామ్) ॥౩౩౨॥
సక్థి(క్లీబే పుమాన్) నూరు
(స్తత్సన్ధిః పుంసి)
వఙ్క్షణః।
గుదం త్వపానం
పాయు(ర్నా)
వస్తి(ర్నాభేరధో ద్వ
యోః)॥ ౩౩౩॥
కటో(నా) శ్రోణిఫలకం
కటిః శ్రోణిః కకుద్మ
తీ।
(పశ్చా) న్నితమ్బః
(స్త్రీకట్యాః)
(క్లీబే తు) జఘనం
(పురః)॥ ౩౩౪॥
(కూపకౌ తు నితమ్బస్థౌ
ద్వయహీనే) కుకున్దరే।
(స్త్రియాం) స్ఫిచౌ
కటిప్రోథా
వుపస్థో(వక్ష్యమాణ

దము పేళ్ళు. A foot.
ఘుటికా॥స్త్రీ॥-గుల్ఫః॥పు॥ ౨- పాదముయొక్క పార్శ్వములయందుండు బుడిపి, చీలమండ, The ankles.
పార్ష్ణిః॥పు॥(వ) పార్ష్ణి॥స్త్రీ॥౧-తయోరధః=ఆచీలమండక్రిందిప్రదేశము పేరు, మడమ. A heel.
జఙ్ఘా-ప్రసృతా॥స్త్రీ॥౨-పిక్క పేళ్ళు, The shank.
జానుః॥(ప) జానుః॥పు॥ -ఊరుపర్వన్॥ ॥ అష్ఠీవత్ ॥న్న॥ ౩-మోకాలి పేళ్లు, A knee.
సక్థి॥న॥ఊరుః॥పు॥-౨తొడ పేళ్లు, A thigh.
వఙ్క్షణః॥పు॥౧-తత్సన్ధిః = ఆతొడలకును పిఱుందులకును సంధి పేరు. గజ్జలనుట, The groin.
గుదమ్-అపానమ్ ॥న॥- పాయుః॥పు॥ ౩ -గుదస్థానము, The anus.
వస్తిః॥పు॥౧ - నాభేరధః =బొడ్డుక్రిందిపొత్తికడుపు పేరు, The abdomen. [The hip.
కటః॥పు॥-శ్రోణిఫలకమ్ ॥న॥౨- మొల పేళ్లు, కటిః (పా) కటీ-శ్రోణిః(పా) శ్రోణీ-కకుద్మతీ ॥స్త్రీ॥ ౩-పిఱుందుల పేళ్లు, Loins. ఈ ౫ మొల పేళ్లును.
నితమ్బః ॥పు॥ ౧-స్త్రీకట్యాః = స్త్రీలయొక్క మొలకు, పశ్చాత్ =వెనుక దిక్కువనున్న ప్రదేశమునకు పేరు, పిఱుదు, A woman's buttocks.
జఘనమ్॥న॥౧-పురః = స్త్రీల మొలముందర ప్రదేశము పేరు, మడికట్టు, Mons veneris.
కుకున్దరమ్॥న॥ ౧-నితమ్బస్థౌ = ఆడుదాని పిఱుందులమీద నుండు, కూపకౌ=గుంతల పేళ్లు, Cavities of the loins.
స్ఫిక్॥చ్,స్త్రీ॥కటిప్రోథః॥పు॥౨- పిఱుందులపైని యున్నత ప్రదేశముల పేళ్లు, The buttocks.
ఉపస్థః॥పు (వ) ॥-వక్ష్యమాణయోః=ముం

యోః)॥ 33౯॥	దుఁజెప్పఁగల యోని శిశ్నముల పేరు, Organs of generation of either sex.
భగో యోని(ర్ద్వయోః)	భగః॥పు॥—యోనిః॥ప్న॥ ౨—యోని పేళ్లు, Vulva.
శిశ్నో మేఢ్రో మేహన శ్శేఫసీ।	శిశ్నః—మేఢ్రః॥పు॥(ప)మేఢ్రమ్॥న॥ — మేహనమ్—శేఫః॥స॥(ప)శేఫమ్॥న॥౬—శిశ్నము పేళ్లు, Penis.
ముష్కో—ఽణ్డకోశో వృషణః	ముష్కః—అణ్డకోశః(ప)అణ్డః—కోశః—వృషణః॥పు॥ ౩—వృషణముల పేళ్లు, The scrotum and the testicles.
(పృష్ఠవంశాధరే) త్రికమ్॥ 33౬॥	త్రికమ్॥న॥౧ పృష్ఠవంశాధరే=వెన్నెముకకు దిగువనున్న ప్రదేశము పేరు, The end of the spine
పిచణ్డ కుక్షీ జఠరోదరం తున్దం	పిచణ్డః(పా)పిచిణ్డః—కుక్షిః॥పు॥ జఠరమ్॥ప్న॥ ఉదరమ్—తున్దమ్॥న॥౫—కడుపు పేళ్లు, The belly.
స్తనౌ కుచౌ।	స్తనః—కుచః॥పు॥౨—చన్నుల పేళ్లు The paps.
చూచుకం తు కుచాగ్రం (స్యాత్)	చూచుకమ్॥ప్న॥ —కుచాగ్రమ్॥న॥ ౨—చనుమొన పేళ్లు, A nipple.
(ననా) క్రోడం భుజాన్తరమ్॥ 33౭॥	క్రోడమ్॥ప్న॥—భుజాన్తరమ్॥న॥ ౨—చేతులనడుమ. [The bosom.
ఉరో వత్సం చ వక్షశ్చ	ఉరః॥స॥—వత్సమ్—వక్షః॥స॥న॥౩-ఱొమ్ము పేళ్లు.
పృష్ఠం (తు చరమం తనోః)।	పృష్ఠమ్॥న॥౧-తనోః = శరీరముయొక్క, చరమమ్=వెనుకటిపార్శ్వము పేరు, The back.
స్కన్ధో భుజశిరోంఽసో (ఽస్త్రీ)	స్కన్ధః॥పు॥-భుజశిరః॥స॥న॥-అంసః॥ప్న॥ ౩—మూఁపు పేళ్లు, The shoulder, Scapula.
(సన్ధీ తస్యైవ) జత్రుణీ॥ 33౮॥	జత్రు॥న॥౧—తస్యైవ=ఆ మూఁపుయొక్క, సన్ధీ=సంధుల పేరు. The collar bones.
బాహుమూలే (ఉభే) కక్షౌ	బాహుమూలమ్॥న॥ — కక్షః॥పు॥౨॥చంక పేళ్లు, The arm pit.
పార్శ్వమ్ (అస్త్రీ తయోరధః)।	పార్శ్వమ్॥ప్న॥౧ — తయోరధః=ఆ చంకలకు దిగువనున్న ప్రదేశము పేరు, ప్రక్క. A side.
మధ్యమం చావలగ్నం చ మధ్యో (ఽస్త్రీ)	మధ్యమమ్—అవలగ్నమ్-మధ్యః॥ప్న॥3-నడుము పేళ్లు. The waist.

(ద్వావపరాద్వయోః)॥ ౩౩౯॥

పరాద్వౌ=ముందుఁజెప్పఁబడు భుజబాహుశబ్దములు ౨-ను, ద్వయోః=పుంస్త్రీలింగములు.

భుజబాహూ ప్రవేష్టో దోః

భుజః-బాహుః-ప్రవేష్టః - దోః॥న్॥పుః (వ) దోః॥,౨॥న్,న॥(వ)దోషా॥స్త్రీ॥౪-చేయి, The arm.

(స్యాత్) కఫోణి (స్తు) కూర్పరః।

కఫోణిః॥పు॥(వ)స్త్రీ॥కూర్పరః (పా) కర్పరః ॥పు॥౨-మోఁచేతి పేళ్ళు. The elbow.

(అస్యోపరి) ప్రగణ్డ (స్స్యాత్)

ప్రగణ్డః॥పు॥౧-అస్యోపరి=చంకవరకు నున్న మోఁచేతిమీఁది చేతి పేరు, Humerus.

ప్రకోష్ఠ (స్తస్య చాప్యధః)॥ ౩౪౦

ప్రకోష్ఠః॥పు॥౧తస్యఅధః = మణికట్టువఱకు నున్న మోఁచేతి క్రిందటిముంజేతి పేరు, A fore-arm

(మణిబన్ధాదాకనిష్ఠం కరస్య) కరభో (బహిః)

కరభః॥పు॥౧-మణిబన్ధాత్=మణికట్టు మొదలు, ఆకనిష్ఠమ్=చిటికెన వ్రేలివరకు, కరస్య=చేతియొక్క,బహిః=వెలుపలిభాగము Metacarpus.

పఞ్చశాఖ శ్శయః పాణి

పఞ్చశాఖః-శయః(పా)శమః-పాణిః॥పు॥౩-మణికట్టునుండి వ్రేళ్ళతోఁగూడినచేయి, A hand-

స్తర్జనీ (స్యాత్) ప్రదేశినీ॥ ౩౪౧॥

తర్జనీ-ప్రదేశినీ॥(పా) ప్రదేశనీ ॥స్త్రీ॥ ౨-జుట్టన వ్రేలి పేళ్ళు, A fore-finger.

అఙ్గుల్యః కరశాఖా (స్స్యుః)

అఙ్గులీ(వ)అఙ్గులిః కరశాఖా॥స్త్రీ॥౨-సామాన్యముగా వ్రేళ్ళ పేళ్ళు, Fingers.

(పుంస్యఙ్గుష్ఠః ప్రదేశినీ। మధ్యమా ఽనామికా (చాపి) కనిష్ఠా (చేతి తాః క్రమాత్)॥ ౩౪౨॥

అఙ్గుష్ఠః॥పు॥ పెనువ్రేలు. The thumb. ప్రదేశినీ॥స్త్రీ॥జుట్టనవ్రేలు, Fore.finger.మధ్యమా ॥స్త్రీ॥నడిమివ్రేలు, Middle finger. అనామికా॥స్త్రీ॥ఉంగరపువ్రేలు Ring finger. కనిష్ఠా॥స్త్రీ॥(పా)కనిష్ఠికా,కన్యసా కనీనీ-కనీనికా=చిటికెనవ్రేలు, Little finger.

పునర్భవః కరరుహో నఖో (ఽస్త్రీ) నఖరో (ఽస్త్రియామ్)।

పునర్భవః(పా)పునర్నవః-కరరుహః॥పు॥నఖః॥పన్న॥-నఖరః॥పన్న॥(వ)త్రి॥౪-గోరుపేళ్ళు, A nail.

ప్రాదేశ తాల గోకర్ణా (స్తర్జన్యాదియుతే తతే)॥ ౩౪౩॥ అఙ్గుష్ఠే

ప్రాదేశః॥పు॥ లోడితెడు, Spithama. తాలః పు॥గోకర్ణః॥పు॥జుత్తిలి. ఈ3-ను తర్జన్యాదియుతే=వరుసగా జుట్టనవ్రేలు నడిమివ్రేలుఉంగరపువ్రేళ్ళ

తోఁగూడి, తతే=పఱుపఁబడిన, అఙ్గుష్ఠే=పెనువ్రేలిచేతఁగొలిచిన, 3-కొలఁతలపేళ్ళు A short span.

(సకనిష్ఠే స్యా)ద్వితస్తి ర్ద్వాదశాఙ్గులః।
A long span

వితస్తిః॥పు (ప) సీ ॥-ద్వాదశాఙ్గులః॥పు॥౨-సకనిష్ఠేస్యాత్ = చిటికెనవ్రేలితోఁగూడ పఱుపఁబడిన పెనువ్రేలిచేఁ గొలిచినకొలఁత. జేనెడు.

(పాణౌ)చపేట (ప్రతల (ప్రహస్తా (విస్తృతాఙ్గులౌ) ౩౮౪॥

చపెటః-ప్రతలః-ప్రహస్తః॥పు॥3-విస్తృతాఙ్గులౌ=చాచిన వ్రేళ్లు గల యఱచేతిపేళ్లు, The palm with extended fingers.

(ద్వౌసంహతౌ) సింహతలః (ప్రతలౌ వామదక్షిణౌ)।

సంహతలః(తా)సింహతలః॥పు॥౧-సంహతౌ=చాఁచిన వ్రేళ్లుగలిగికూడికొన్న, ద్వౌవామదక్షిణౌ ప్రతలౌ=ఎడమకుడి చేతులు రెంటికిని పేరు, అనఁగా మొక్కుడుచేతులు, Both such palms joined.

(పాణి ర్నికుబ్జః) ప్రసృతిః

ప్రసృతిః॥సీ (ప) పు॥౧-నికుబ్జః=వంపఁబడిన, పాణిః=అఱచేతి పేరు, చేర, పుడిసిలియు, The palm bent as if to hold a liquid.

(తౌయుతౌ)వఞ్జలిః (పుమాన్)॥ ౩౮౫॥
(ప్రకోష్ఠే విస్తృతకరే హస్తో

అఞ్జలిః॥పు॥౧ యుతౌ=చంచికూర్పబడిన, తౌ=ఆరెండుచేతులదోసిలి, Both such palms joined.

హస్తః॥పు॥౧-విస్తృతకరే=చాపఁబడిన యఱచేయిగల, ప్రకోష్ఠే=ముంజేయి, మూర A cubit.

(ముష్ట్యాతుబద్ధయా। స) రత్ని (స్స్యా) దరత్ని (స్త్వనిష్కనిష్ఠేన ముష్టినా) ॥౩౮౬॥

రత్నిః ॥పు (ప)సీ॥౧-ముడువఁబడినయఱచేతి తోఁగూడినమూర, పిడిమూర, A short cubit.

అరత్నిః॥పు (ప)సీ॥౧-నిష్కనిష్ఠేన-చాఁచిని చిటికెనవ్రేలుగల, ముష్టినా =పిడికిలితోఁగూడిన యామూర పేరు, A cubit from the elbow to the tip of the little finger.

వ్యామో (బాహ్వో స్సకరయో స్తతయో స్తిర్యగన్తరమ్।

వ్యామః॥పు॥౧-సకరయోః =అఱచేతులతోఁ గూడుకొని, తిర్యక్=అడ్డముగా, తతయోః=చాపఁబడిన, బాహ్వోః = భుజములయొక్క, అన్తరమ్=నడుముపేరు, బార, A fathom. Orgyae-

(ఊర్ధ్వవిస్తృతదోః

పౌరుషమ్॥త్రి॥౧- ఊర్ధ్వవిస్తృతదోః పాణిన్న

పాణిన్నృమానే) పౌరుషం(త్రి)షు)॥ ౩౮౭॥

మానే=మీఁదికిఁజాఁపఁబడిన బాహువులతోఁగూడినయట్టి చేతులు గల పురుషుని ప్రమాణమునకు పేరు, మానిసి చేయెత్తుపొడవు. The measure of a man's reach.

కణ్ఠో గలో (ఽథ) గ్రీవాయాం శిరోధిః కన్ధరే (త్యపి)। కమ్బుగ్రీవా(త్రి)రేఖాసా)

కణ్ఠః-గలః॥పు॥ ౨-కుత్తుక పేళ్ళు, The throat.

గ్రీవా-శిరోధిః॥స్త్రీ॥-కన్ధరా॥స్త్రీ॥ ౩-మెడ పేళ్ళు, The neck.

కమ్బుగ్రీవా॥స్త్రీ॥ ౧-త్రిరేఖాసా=మూఁడు రేఖలుగల యామెడ పేరు, A conch-shaped neck.

ఽవటుర్ఘాటా కృకాటికా॥ ౩౮౮॥

అవటుః ॥పు॥ ఘాటా-కృకాటికా ॥స్త్రీ॥ ౩-పెడతల పేళ్ళు, Back of the neck.

వక్త్రాస్యే వదనం తుణ్డమాననం లపనం ముఖమ్। (క్లీబే)

వక్త్రమ్, ఆస్యమ్ - వదనమ్ - తుణ్డమ్-ఆననమ్-లపనమ్-ముఖమ్॥న॥ ౭-నోటి పేళ్ళు, మోము The mouth; the face.

ఘ్రాణం గన్ధవహా ఘోణా నాసా చ నాసికా॥

ఘ్రాణమ్॥న॥-గన్ధవహా-ఘోణా-నాసా (పా) నస్యా-నాసికా॥స్త్రీ॥౫-ముక్కు పేళ్ళు The nose.

ఓష్ఠాధరౌ (తు) రదనచ్ఛదౌ దశనవాససీ। (అధస్తా)చ్చిబుకం

ఓష్ఠః-అధరః-రదనచ్ఛదః ॥పు॥-దశనవాససీ॥న్, న॥ ౪-పెదవి పేళ్ళు, The lips.

చిబుకమ్॥న॥౧-అధస్తాత్=పెదవిదిగువనున్న గడ్డము పేరు, The chin.

గణ్డౌ కపోలౌ (తత్పరా) హనుః॥ ౩౯౦॥

గణ్డః-కపోలః॥పు॥ ౨-చెక్కిళ్ళు, The cheeks

హనుః॥స్త్రీ॥ (ప) పు॥ ౧ -తత్పరా-ఆచెక్కిళ్ళ మీఁది భాగమునకుఁగాని వెనుకటిభాగమునకుఁగాని పేరు, వెలిదవుడలును, The jaw.

రదనా దశనా దన్తా రదా

రదనాః-దశనాః-దన్తాః - రదాః ॥పు, బ॥ ౪ పండ్ల పేళ్ళు, Teeth.

స్తాలుతు కాకుదమ్।

తాలు॥ఉ॥ (ప)న్-కాకుదమ్॥న॥ ౨-దవుడల పేళ్ళు, తాలువులు, The palate.

రసజ్ఞా రసనా జిహ్వా

రసజ్ఞా-రసనా-జిహ్వా॥స్త్రీ॥ ౩-నాలుక పేళ్ళు, The tongue.

కైశ్యే	(కేశముల యొక్క - సమూహము The hair of head.
అలకాశ్చూర్ణకున్తలాః।	అలకాః॥పు॥ (ప) న॥-చూర్ణకున్తలాః ॥పు॥ ౨-కురుల పేళ్ళు, నొసటికురులు, Curls.
(తే లలాటే) భ్రమరకాః	భ్రమరకాః॥పు॥౧-లలాటే = నొసటిమీద వ్రాలెడి, తే=ఆకురుల పేరు, ముంగురులు, Curls on the forehead. (నొసటికురులు)
కాకపక్షశ్శిఖణ్డకః॥ ౩౫౬॥	కాకపక్షః - శిఖణ్డకః॥పు॥౨- కూంకటి పేళ్లు చిన్నకూంకటివెండ్రుకలు, Locks of hair left at the tonsure [A bird or tress.
కబరీ కేశవేశో౽థ ధమ్మిల్లః (సంయతాః కచాః)।	కబరీ॥స్త్రీ॥-కేశవేశః॥పు॥౨-తురుము పేళ్ళు, కొప్పు ధమ్మిల్లః॥పు॥౧-సంయతాః=(మాలికాదామాదులచే) కట్టబడిన, కచాః=వెండ్రుకల పేరు, కీలుకొప్పు Braided and ornamented hair.
శిఖా-చూడా కేశపాశీ	శిఖా-చూడా - కేశపాశీ॥స్త్రీ॥౩ - సిగపేళ్ళు, A lock on the crown of the head.
(వ్రతినాం తు) జటా సటా॥ ౩౫౭॥	జటా-సటా॥స్త్రీ॥-౨ వ్రతినామ్=వ్రతులయొక్క-జడ పేళ్లు, An ascetic's cloted hair.
వేణీ ప్రవేణీ	వేణీ (పా) వేణిః-ప్రవేణీ (పా) ప్రవేణిః॥స్త్రీ॥ ౨-అల్లినజడ పేళ్లు, Braided & un-ornamanted hair.
శీర్షణ్యా శిరస్యా (విశదే కచే)।	శీర్షణ్యః-శిరస్యః॥పు॥ ౨-విశదే = ఒకటితోనొకటి కలియని, కచే= వెండ్రుకల పేళ్లు. Unentangled hair
పాశః పక్షశ్చ హస్తశ్చ (కలాపార్థాః కచాత్పరే)॥ ౩౫౮॥	పాశః-పక్షః-హస్తః॥పు॥ఈ 3ను, కచాత్పరే= కేశపర్యాయములపై ప్రయోగింపబడి, కలాపార్థాః= కేశ సమూహవాచకములౌను ॥ఉ॥ కచపాశః, కేశపక్షః- కున్తలహస్తః, Much hair.
తనూరుహం రోమ లోమ	తనూరుహ-రోమ॥న॥లోమ॥న్,న॥-౩ శరీరమునందుబుట్టిన వెండ్రుకల పేళ్ళు, Hair of the body
(తద్వృద్ధౌ) శ్మశ్రు (పుంముఖే)।	శ్మశ్రు॥న॥౧-పుంముఖే=పురుషుని ముఖమందు, తద్వృద్ధౌ=ఆ వెండ్రుకల వృద్ధియందు వర్తించును. అనగా గడ్డమును మీసమును, The beard.

ఆకల్పవేషౌ నేపథ్యం ప్రతికర్మ ప్రసాధనమ్॥ ౩౯౯॥

ఆకల్పః-వేషః (ప) -వేశః ॥ప॥ నేపథ్యమ్-ప్రతికర్మ॥న॥-ప్రసాధనమ్ ॥న॥ ౫-సువర్ణవస్త్ర మాల్యాదులచేతనయిన యొప్పిదముపేళ్ళు ప్రతికర్మ ప్రసాధనశబ్దములు తిలకపత్త్రరచనాదులకును పేళ్ళని [illegible] Dress or embellishment.

(దశైతేత్రి)ష్వలంకర్తాఽలంకరిష్ణుశ్చ మణ్డితః ప్రసాధితోఽలంకృతశ్చ భూషితశ్చ పరిష్కృతః॥ ౪౦౦॥ విభ్రాడ్భ్రాజిష్ణు రోచిష్ణూ

అలంకర్తా॥బు॥-అలంకరిష్ణుః॥ ౨ - అలంకరించువాడు, Skilled in adorning. మణ్డితః-ప్రసాధితః-అలంకృతః-భూషితః-పరిష్కృతః॥౫-అలంకరింపబడినవాని పేళ్లు. Adorned విభ్రాట్ (జ్)-భ్రాజిష్ణుః-రోచిష్ణుః॥ ౩-భూషణాదులచేత బ్రకాశించుచున్నవాని పేళ్ళు, Resplendent. ఈ ౧౦ యు త్రి॥

భూషణం(స్యా)దలంక్రియా।

భూషణమ్॥న॥(పా)భూషా - అలంక్రియా॥స్త్రీ॥ ౨-అలంకరించుట పేళ్ళు. Act of adorning.

అలంకార స్త్వాభరణం పరిష్కారో విభూషణమ్॥ మణ్డనంచా(థ)

అలంకారః॥పు॥-ఆభరణమ్॥న॥ -పరిష్కారః॥ పు॥ విభూషణమ్-మణ్డనమ్॥ న॥౫-సొమ్ముల పేళ్ళు, Ornaments, jewels.

మకుటం కిరీటం (పు)న్నపుంసకమ్)।

మకుటమ్(పా) ముకుటమ్ ॥న॥ - కిరీటమ్॥ పున-౨-కిరీటము పేళ్ళు, A crest or crown.

చూడామణి శ్శిరోరత్నం

చూడామణిః॥పు॥ శిరోరత్నమ్॥న॥ ౨-తలమానికము పేళ్ళు, A gem on the crest.

తరలో(హారమధ్యగః)॥ ౪౦౧॥

తరలః॥పు॥౧-హారముయొక్క నడిమినాయకమణి పేరు, The central gem of a necklace.

వాలపాశ్యా పారితథ్యా

వాలపాశ్యా-పారితథ్యా॥స్త్రీ॥ ౨-కొప్పున నలంకారార్థము పెట్టు సువర్ణా విరచితనలయము పేళ్ళు.

పత్త్రపాశ్యా లలాటికా

పత్త్రపాశ్యా - లలాటికా ॥స్త్రీ॥ ౨- నొసటంగట్టు బాసికము పేళ్ళు, పాపటబొట్టును.

కర్ణికా తాలపత్త్రం (స్యాత్)

కర్ణికా॥స్త్రీ॥ తాలపత్త్రమ్ ॥న॥ ౨-చెవులకమ్మల పేళ్లు, An ear-ring worn by women.

కుణ్డలం కర్ణవేష్టనమ్॥

కుణ్డలమ్-కర్ణవేష్టనమ్॥న॥ ౨ - పోగుల పేళ్ళు,

౩౬౩॥	An ear-ring worn by men.
గ్రైవేయకం కణ్ఠభూషా (A short necklace)	గ్రైవేయకమ్ (పా) గ్రైవేయమ్, గ్రైవం॥న॥-కణ్ఠభూషా॥స్త్రీ॥ ౨-మెడకంటుకొన్న సొమ్ముల పేళ్ళు,
లమ్బనం (స్యా)ల్లలన్తికా॥	లమ్బనమ్ (పా) లంబనమ్॥న॥-లలన్తికా॥స్త్రీ॥ మెడ నుండు వ్రేలుచున్న పేరుల పేళ్ళు, A loose necklace.
(స్వర్ణైః) ప్రాలమ్బికాఽ	ప్రాలమ్బికా॥స్త్రీ॥ ౧-స్వర్ణైః = బంగారుచేతఁ జేయఁబడిన పేరుల పేరు, A golden necklace.
థోరస్సూత్రికాతి (మౌక్తికైః కృతా) ॥౩౬౪॥	ఉరస్సూత్రికా॥స్త్రీ॥౧-మౌక్తికైః కృతా = ముత్యములచేత చేయఁబడిన పేరుల పేరు, A necklace of pearls. [A garland of pearls.
హారో ముక్తావలీ	హారః॥పు॥-ముక్తావలీ ॥స్త్రీ॥ ౨-ముత్యములదండ,
దేవచ్ఛన్దో(ఽసౌ శతయష్టికః)	దేవచ్ఛన్దః॥పు॥ ౧-శతయష్టికః=నూఱు సరములుగల, అసౌ= ఆ ముత్యముల దండ పేరు, A garland compsed of 100 strings.
హారభేదా (యష్టిభేదా) ద్గుచ్ఛగుచ్ఛార్ధగోస్తనాః॥౩౬౫॥ అర్ధహారో మాణవక	గుచ్ఛః-గుచ్ఛార్ధః-గోస్తనః-అర్ధహారః-మాణవకః॥పు॥ ఈ5కు.యష్టిభేదాత్ =సరముల భేదము వలన,హారభేదాః= వేర్వేఱుహారముల పేళ్ళు.అవి వరుసగా, ౩౨, ౨౪, ౪, ౧౨,౨౦ సరములుగలవి.
ఏకావ (ల్యేకయష్టికా)	ఏకావలీ॥స్త్రీ॥౧-ఒంటిసరముగలహారము పేరు.
(సైవ) నక్షత్రమాలా (స్యాత్స ప్తవింశతిమౌక్తికా)॥ ౩౬౬॥	నక్షత్రమాలా॥స్త్రీ॥౧-సప్తవింశతిమౌక్తికా = ౨౭ ముత్యములు గల, సైవ=ఆ హారము పేరు, A garland containing 27 Pearls.
ఆవాపకః పారిహార్యః కటకో వలయో) ఽస్త్రియామ్)॥	ఆవాపకః- పారిహార్యః॥పు॥౨-మూడిగము పేళ్ళు కటకః॥పు॥-వలయః॥పు॥౨-కడియము పేళ్ళు, ౪-కడియము పేళ్ళనికొందఱందురు, A bracelet.
కేయూరమఙ్గదం(తుల్యే)	కేయూరమ్-అఙ్గదమ్ ॥న॥-౨-బాహుపురి పేళ్ళు,, Ornament of the arm.
అఙ్గులీయక మూర్మికా॥ ౩౬౭॥	అఙ్గులీయకమ్॥న (ప) పు॥-ఊర్మికా ॥స్త్రీ॥౨-ఉంగరము పేళ్ళు, A finger-ring.

సాక్షరా)ఽఙ్గుళిముద్రా (సా)

అఙ్గుళిముద్రా ॥ స్త్రీ॥ ౧-సాక్షరా=అక్షరములతోఁ గూడిన. సా = ఆయుంగరము పేరు, ముద్దుటుంగరము, A seal-ring.

కఙ్కణం కరభూషణమ్।

కఙ్కణమ్॥పు॥-కరభూషణమ్॥న- ౨-మౌక్తికాదులతోఁ గూడినకడియము. A wrist ornament.

(స్త్రీకట్యాం) మేఖలా కాఞ్చీ సప్తకీరశనా తథా॥ ౩౬౮॥(క్లీబే) సారసనం (చాథ)

మేఖలా-కాఞ్చీ (పా) కాఞ్చిః - సప్తకీ - రశనా (పా) రసనా॥స్త్రీ॥- సారసనమ్॥న॥ఇవి, స్త్రీకట్యామ్ =స్త్రీలయొక్క-౫విధములయిన మొలనూళ్ళ పేళ్లు. వానికి వరుసగా, ౮, ౧, ౭, ౧౬, ౩ సరములుండును. A woman's girdle.

(పుంస్కట్యాం) శృఙ్ఖలం (త్రిషు)।

శృఙ్ఖలమ్॥త్రి॥౧=పుంస్కట్యామ్= పురుషుని మొలనూలు పేరు, A man's belt.

పాదాఙ్గదం తులాకోటిర్మఞ్జీరో నూపురో౽(స్త్రియామ్)॥ ౩౬౯॥ హంసకః పాదకటకః Ornament of the feet.

పాదాఙ్గదమ్॥న॥ - తులాకోటిః॥స్త్రీ॥ - మఞ్జీరః॥పు॥-నూపురః ॥పు॥ -హంసకః- పాదకటకః॥పు॥ ౬-అందెపేళ్ళు. ఇచట కొందఱు పాదాంగదతులాకోటిశబ్దములు పెండెరము, పేళ్ళనియు, హంసక పాదకటకశబ్దములు కాలిసొమ్ము పేళ్ళనియు పలికిరి.

కిఙ్కిణీ క్షుద్రఘణ్టికా।

కిఙ్కిణీ- క్షుద్రఘణ్టికా॥ స్త్రీ॥ ౨- చిరుగంటల పేళ్ళు, గజ్జెలును, Bells or tinkling ornaments.

(త్వక్ఫల క్రిమి రోమాణి) వస్త్రయోని ర్దశ త్రిషు)॥ ౩౭౦॥

త్వక్=నార, ఫలమ్=కాయ, క్రిమిః=పురుగు, రోమ॥న॥=వెండ్రుకలు. ఊరను,వస్త్రయోనిః= వస్త్రమునకుఁగారణములు, Materials of cloth.

ముందుఁజెప్పఁగలవాల్కాదిశబ్దములుం౦॥త్రి॥

వాల్కం క్షౌమాది ఫాలం తు కార్పాసం బాదరం (చ తత్)।

వాల్కమ్-క్షౌమమ్॥౨-నారచీర, Made of bark. ఫాలమ్-కార్పాసమ్- బాదరమ్-॥౩-నూలుచీర పేళ్ళు, Made of cotton.

కౌశేయం(క్రిమికోశోత్థం)

కౌశేయమ్॥ ౧ - క్రిమికోశోత్థమ్ = పురుగుల చేతనైన బుజ్జలనూలుచేతఁ జేయబడిన పట్టుచీర మొదలగువానిపేరు, Silken.

రాఙ్కవం (మృగ రోమజమ్)॥ Woollen.	రాఙ్కవమ్॥౧- మృగరోమజమ్ - మృగరోమములచేఁ జేయఁబడిన సేలువలు మొదలగువానిపేరు.
అనాహతం నిష్ప్రవాణి తన్త్రకం (చ నవామ్బరే)।	అనాహతమ్-నిష్ప్రవాణి-తన్త్రకమ్॥ 3-నవామ్బరే=క్రొత్తచీర పేళ్ళు, New and unbleached cloth.
(తత్స్యా) దుద్గమనీయం (ధౌతయో ర్వస్త్రయో ర్యుగమ్)॥	ఉద్గమనీయమ్॥న॥౧- ధౌతయోః=ఉదుకఁబడిన, వస్త్రయోః=వస్త్రములయొక్క, యుగంతత్ = జంటపేరు, A pair of bleached cloths.
పత్త్రోర్ణం ధౌతకౌశేయం	పత్త్రోర్ణమ్॥న॥౧ - ధౌతకౌశేయమ్ = కడిగిన పట్టుచీర మొదలయిన వానిపేరు, Bleached silk,
(బహుమూల్యం) మహాధనమ్।	మహాధనమ్॥న॥౧- బహుమూల్యమ్=గొప్ప వెలగలచీర పేరు, దొడ్డవెలగల వస్తువులకన్నిటికిని పేళ్ళని కొందఱందురు, Any thing precious.
క్షౌమం దుకూలం(స్యా)	క్షౌమమ్ (పా) క్షౌమమ్-దుకూలమ్॥న॥ ౨- వెలిపట్టుచీర, తెల్లనివలువయును Woven silk.
(ద్వేతు) నివీతం ప్రావృతం (త్రిషు)॥ 3 2 3॥	నివీతమ్-ప్రావృతమ్॥త్రి॥ ౨- కప్పుకొనుకోక పేళ్ళు, A veil or mantle.
(స్త్రియాం బహుత్వే వస్త్రస్య)దశాస్స్యుర్వస్తయో (ర్ద్వయోః)।	దశాః॥సీ, బ॥ -వస్తిః॥ పు॥ ౨ -వస్త్రస్య=వస్త్రముయొక్క కొనపేళ్ళు. బద్దె Ends of a cloth.
దైర్ఘ్యమాయామ ఆరోహః	దైర్ఘ్యమ్॥న॥-ఆయామః-ఆరోహః(పా) ఆనాహః॥పు॥ 3-నిడుపు పేళ్ళు. Length.
పరిణాహో విశాలతా॥ 3 2 ౪॥	పరిణాహః॥పు॥ - విశాలతా॥సీ॥ ౨ - వెడల్పు పేళ్ళు, Width
పటచ్చరం జీర్ణవస్త్రం	పటచ్చరమ్ - జీర్ణవస్త్రమ్॥న॥౨ - పాతవస్త్రము పేళ్ళు, Old cloth.
(సమౌ)నక్తకకర్పటౌ।	నక్తకః-కర్పటః॥పు॥౨-చినిఁగినవస్త్రము పేళ్లు, మాసినకోకయునియు, Dirty or tattered cloth.
వస్త్రమాచ్ఛాదనం వాసశ్చేలం వసన మం	వస్త్రమ్-అచ్ఛాదనమ్-వాసః ॥న॥- చేలమ్-వసనమ్-అంశుకమ్॥ న॥౬-కోకపేళ్ళు, నక్తకశబ్ద

శుకమ్॥ 3 ౭౫॥

సుచేలకః పటో (స్త్రీస్యాత్)

వరాశిః స్థూలశాటకః।

నిచోళః ప్రచ్ఛదపట

(స్సమౌ)రల్లకకమ్బలౌ

అన్తరీయోపసంవ్యాన

పరిధానాన్యధోంశుకే।

(ద్వౌ)ప్రావారోత్త

రాసఙ్గౌ(సమౌ) బృహ

తికా(తథా) 3 ౭ ౭॥సం

వ్యానముత్తరీయంచ

చోలఃకూర్పాసకో(స్త్రి

యామ్)

నిశార(స్యాత్ప్రావ

రణే హిమానిలనివార

ణే॥) 3 ౭ ౮॥

(అర్ధోరుకం వరస్త్రీ

ణాం స్యా) చ్చణ్డాతక

(మంశుకమ్)॥

(స్యాత్త్రి)ష్వాప్రప

దీనం(తత్ప్రా)ప్నో త్యా

ప్రపదంహి యత్)॥

3 ౭ ౯॥

(అస్త్రీ)వితాన ము

ల్లోచో

దూష్యాద్యం వస్త్ర

ము మొదలుగాయుకొక పేళ్ళనికొందఱు, Cloth.

సుచేలకః॥పు॥—పటః ॥న్న॥ ౨—మంచికోక పేళ్ళు, Fine cloth.

వరాశిః(పా)వరాసిః—స్థూలశాటకః ॥పు॥ ౨—ముతుకుకోక పేళ్ళు, Coarse cloth.

నిచోళః — ప్రచ్ఛదపటః ॥పు॥౨ పయిపైకప్పు కొను కోక పేళ్లు, A cover or wrapper.

రల్లకః—కమ్బలః॥పు॥ ౨—కంబళి పేళ్ళు A blanket.

అన్తరీయమ్—ఉపసంవ్యానమ్—పరిధానమ్ —అధోంశుకమ్॥న॥౪—కట్టువస్త్రము, Lower garment.

ప్రావారః— ఉత్తరాసఙ్గః ॥పు॥— బృహతికా ॥స్త్రీ॥ సంవ్యానమ్ — ఉత్తరీయమ్ ॥న॥ ౫— ఉత్తరీయము పేళ్ళు. పైని వేసుకొను వంగవస్త్రము Upper garment.

చోలః॥పు॥—కూర్పాసకః॥న్న॥౨-స్త్రీపురుషుల రవికయు పేళ్ళు,అవిక పేళ్ళనికొందఱు A bodice.

నిశారః॥పు॥ ౧—హిమానిలనివారణే=మంచును,గాలినిపోగొట్టు, ప్రావరణే=పచ్చడము పేరు, A warm cloak.

చణ్డాతకమ్॥న్న॥౧—వరస్త్రీణామ్=వారస్త్రీలయొక్క,అర్ధోరుకమ్=తొడలనుసగముకప్పుచున్న అంశుకమ్=వస్త్రము పేరు,చల్లాడము,A petty coat.

ఆప్రపదీనమ్॥త్రి॥౧-యత్=ఏవస్త్రము,ఆప్రపదమ్=మీగాలువఱకు, ప్రాప్నోతి= వ్యాపించునో,తత్= ఆవస్త్రము పేరు, అంగీ,పావడ మొదలైనది. A dress reaching to the feet.

వితానమ్ ॥న్న॥ —ఉల్లోచః (పా) ఉల్లాభః ॥పు॥ ౨—మేలుకట్టు పేళ్లు, చందువ, An awning.

దూష్యమ్—వస్త్రవేశ్మ ॥న్॥న॥ఈ౨—ను ఆద్య

వేళ్ళ్రవి ।
ప్రతిసీరా యవనికా
స్యాత్తిరస్కరిణీ (చ తా)
పరికర్మాఙ్గసంస్కారః
Personal decoration.
(స్యా)న్మార్ష్టి ర్మార్జనా
మృజా ।
ఉద్వర్తనోత్సాదనే
(ద్వే సమే)
ఆప్లావ ఆప్లవః ॥ 3 ॥
స్నానం
చర్చాతుచార్చిక్యం
స్థాసకోఽ
(థ) ప్రబోధనమ్ । అను
బోధః
పత్త్రలేఖా పత్త్రాఙ్గులి
(రిమే సమే) ॥ 3 ॥
తమాలపత్త్రతిలక
చిత్రకాణి విశేషకమ్ ।
(ద్వితీయంచ తురీయం
చనస్త్రియామ్)
(అథ) కుఙ్కుమమ్ ॥
కాశ్మీరజన్మాగ్ని శిఖం
వరం బాహ్లీక పీతనే

పదములచేత బట్టకట్టిరాబడినదియును గుడారము పేళ్ళు, A tent.

ప్రతిసీరా = యవనికా (సా) జవనికా – తిరస్కరిణీ ॥ సీ ॥ 3 – తెరబట్ట పేళ్ళు, A screen.

పరికర్మ ॥ న్, న ॥ అఙ్గసంస్కారః ॥ పు ॥ 2 – చందన కుంకుమాదులచే దేహము నలంకరించుకొనుట.

మార్ష్టిః – మార్జనా – మృజా ॥ సీ ॥ 3 – దేహమును నలిచి మలినము పోగొట్టుట పేళ్ళు, Cleaning the body.

ఉద్వర్తనమ్ – ఉత్సాదనమ్ ॥ న ॥ 2 – నలుగు పేళ్ళు, Cleaning with perfumes.

ఆప్లావః – ఆప్లవః ॥ పు ॥ – స్నానమ్ ॥ న ॥ 3 – స్నానము పేళ్ళు, Bathing.

చర్చా ॥ సీ ॥ చార్చిక్యమ్ ॥ (న) చర్చిక్యమ్ ॥ న ॥ స్థాసకః ॥ పు ॥ 3 – గంధము మొదలైనవాని పూత పేళ్ళు.

Smearing the body with fragrant unguents.

ప్రబోధనమ్ ॥ న ॥ అనుబోధః ॥ పు ॥ 2 – సుగంధ ద్రవ్యములయందు నణగియున్న పరిమళమును తైలాదులచే ప్రకాశింపఁజేయుట.

Reviving the scent of a perfume.

పత్త్రలేఖా (సా) పత్త్రరేఖా – పత్త్రాఙ్గులిః ॥ సీ ॥ 2 – స్త్రీల స్తనాదులయందు కస్తూరికాదులచే వ్రాయఁబడు మకరికాపత్త్రాదుల పేళ్లు, Delineations with saffron &c on the breast, cheeks, &c.

తమాలపత్త్రమ్ ॥ న ॥ – తిలకమ్ ॥ పు ॥ – చిత్రకమ్ ॥ న ॥ – విశేషకమ్ ॥ పు ॥ 4 – నొసటి బొట్టు పేళ్ళు, A beauty-spot on the forehead.

కుఙ్కుమమ్ – కాశ్మీరజన్మ ॥ న్ ॥ – అగ్నిశిఖమ్ – వరమ్ – బాహ్లీకమ్ – పీతనమ్ – రక్తమ్ – సంకోచ పిశునమ్ (స) సంకోచమ్ – పిశునమ్ – ధీరమ్ (సా)

రక్తసంకోచపి శునం ధీరలోహితచన్దనమ్॥

పీః మ్. లోహితమ్_ చన్దనమ్(వ)లోహితచన్దనమ్ ॥ ౧౧-కుంకుమపువ్వు పేళ్లు, Saffron.

లాక్షా రాక్షా జతు (క్లీబే) యావోఽలక్తో ద్రుమామయః॥

లాక్షా- రాక్షా (ప్రా) లాక్షా॥ సీ- జతు॥ ...- యావః-అ- లక్తః ద్రుమామయః ॥పు॥౬-లత్క పేళ్లు, Lac.

లవఙ్గం దేవకుసుమం శ్రీసంజ్ఞ

లవఙ్గమ్_ దేవకుసుమమ్_ శ్రీసంజ్ఞమ్॥న॥3-రాపువ్వు పేళ్లు. లవంగము, Cloves.

(మథ)జావకమ్ ॥3౮౫॥ కాలీయకం చ కాలానుసార్య్వం చా

జావకమ్ (ప్రా) జావకమ్-కాలీయకమ్-కాలానుసార్య్యమ్॥ ॥ 5 -వచ్చనంటి గంధము పేళ్లు నల్లని గంధద్రవ్యము కొందఱు.

(థ వంశికమ్॥) అగురు రాజార్హం లోహం క్రిమిజం జోఙ్గకమ్॥

వంశికమ్(ప్రా)వంశికమ్_అగురు-రాజార్హమ్-లోహమ్_క్రిమిజమ్-జోఙ్గకమ్॥న॥౬-అగురు పేళ్లు A gallochum.

కాలాగుర్వగురుః

కాలాగురు॥న॥-అగురుః॥పు॥౨-కృష్ణాగురు పే, Black gallochum.

(స్యాత్త)న్మఙ్గల్యా (మల్లిగన్ధి యత్)।

మఙ్గల్యా॥సీ॥౧- మల్లెపువ్వుల వాసనగలకృష్ణాగురు పేరు, A fragrant sort.

యక్షధూపః సర్జరసో రాల సర్వరసావపి ॥ 3౮౭॥ బహురూపోఽ

యక్షధూపః-సర్జరసః-రాలః(వ)రాలః-సర్వరసః బహురూపః॥ పు॥౫-సజ్జరసము పేళ్లు, Resin.

(ప్యథ)వృకధూపః కృత్రిమధూపకః।

వృకధూపః-కృత్రిమధూపకః॥పు॥ ౨-అనేకవరిమళ ద్రవ్యములచేఁ జేయఁబడిన ధూపము పేళ్లు. Compounded perfume.

తురుష్కః పిణ్డకః సిహ్లో యావనోఽ

తురుష్కః-పిణ్డకః -సిహ్లః- యావనః॥పు॥౪ తురుష్క దేశమునందుఁబుట్టు సంబుగు బంక పేళ్లు, Incense.

(ప్యథ) పాయసః॥3౮౮ శ్రీవాసో వృకధూపోఽపి శ్రీవేష్ట సరలద్రవౌ।

పాయసః- శ్రీవాసః-వృకధూపః- శ్రీవేష్టః-సరలద్రవః ॥పు॥౫-సరళదేవదారువుల బంక పేళ్లు, Terpentine.

మృగనాభిర్మృగమదః

మృగనాభిః॥పు॥-మృగమదః॥పు॥కస్తూరీ ॥సీ॥

కస్తూరీ

3-కస్తూరి పేళ్ళు, Musk.

(చాథ)కోలకమ్॥ తర్కో తక్కోలకం కోశఫల

కోలకమ్-తక్కోలకమ్ (పా) కంకోలకం (పా) కక్కోలకమ్-కోశఫలమ్॥న॥ 3-తక్కోలపు చెట్టు పేళ్ళు, దానియొక్క ఫలమునికొందఱు, Bdellium

(మథ)కర్పూర మస్త్రియామ్। ఘనసారశ్చన్ద్రసంజ్ఞస్సితాభో హిమవాలుకా॥ గన్ధసారో మలయజో భద్రశ్రీశ్చన్దనో౽(స్త్రియామ్)॥

కర్పూరమ్॥న్న॥-ఘనసారః॥చన్ద్రసంజ్ఞః-సితాభః (పా)సితాభః॥పు॥ హిమవాలుకా॥స్త్రీ॥౫-కర్పూరము పేళ్ళు, Camphor.

గన్ధసారః-మలయజః-భద్రశ్రీః॥పు॥ చన్దనః-న్న॥౪-చందనము పేళ్ళు, Sandal wood-

తైలపర్ణిక గోశీర్షే హరిచన్దన (మస్త్రియామ్)॥ 3౯౧॥

తైలపర్ణికమ్ ॥న॥ ౧- మిక్కిలిచల్లనైన తెల్లచందనము, white & cool sort. గోశీర్షమ్ ॥న॥ ౧ మిక్కిలి వాసనగల చందనము, Very fragrant sort. హరిచన్దనమ్॥న్న॥౧-మామిడిపండు వాసనగల పసుపువన్నె చందనము, Yellow sort smelling like a ripe mango. ఈ 3 ను పసుపు వన్నె చందనము పేళ్ళని కొందఱు.

తిలపర్ణీ తు పత్త్రాఙ్గం రఞ్జనం రక్తచన్దనమ్। కుచన్దనం

తిలపర్ణీ॥స్త్రీ॥(పా)తిలపర్ణః॥న్, పు॥ పత్త్రాఙ్గమ్-రఞ్జనమ్-రక్తచన్దనమ్-కుచన్దనమ్-॥న॥౫- ఎఱ్ఱచందనము పేళ్ళు, Red sanders.

(చాథ) జాతికోశజాతిఫలే (నపుం)॥ 3౯౨

జాతికోశమ్-జాతిఫలమ్ ॥న॥ ౨- జాజికాయ పేళ్ళు, Mace-

(కర్పూరాగరుకస్తూరీతక్కోలై)ర్యక్షకర్దమః। గాత్రానులేపనీ వర్తిర్వర్ణకం (స్యా) ద్విలేపనమ్॥ 3౯3॥

యక్షకర్దమః॥పు॥ ౧-కర్పూరాగరుకస్తూరీతక్కోలములతోఁ గూడినకర్దమము పేరు, Perfumed paste.

గాత్రానులేపనీ-వర్తిః ॥స్త్రీ॥ ౨-సుగంధద్రవ్యములఁ జేర్చి మెదిపినముద్ద పేళ్ళు. వర్ణకమ్-విలేపనమ్॥న॥ ౨-మైపూఁతకై మెదిపిన గంధాదులు. ఈ ౪ మైపూఁతయనికొందఱు, Perfume for the person.

చూర్ణాని వాసయోగా

చూర్ణమ్॥న॥-వాసయోగః ॥పు॥౨-గంధపుఁబొడి

గా (స్స్యా)
ద్వాసితం వాసితం(త్రి
షు)। (సంస్కారో గన్ధ
మాల్యాద్యైః యస్స్యా
త్) తదధివాసనమ్॥
3 ౬-౮॥

మాల్యంమాలాస్రజౌ (మూర్ధ్ని)
(కేశమధ్యేతు)గర్భ
కః।

ప్రభ్రష్టకం(శిఖాల
మ్బి)
(పురోన్యస్తం) లలా
మకమ్॥ 3 ౬-౯॥

ప్రాలమ్బ (మృజులమ్బి
స్యాత్కణ్ఠాత్)

వైకక్షకం (తుతత్।
య త్తిర్యక్షిప్త
మురసి)

(శిఖాస్వా) పీడ శేఖ
రౌ॥ 3 ౬-౧౦॥

రచనాస్యాత్పరిస్పన్ద
Decoration of hair.

అభోగః పరిపూర్ణ
తా। Completion.

ఉపధానం తూపబర్హః

పేళ్ళు, Perfumed Powder. [పేళ్ళు, Perfumed.
భావితమ్-వాసితమ్.॥త్రి॥ ౨-వాసనకట్టిన గస్తువు
అధివాసనమ్॥న॥ ౧-గన్ధమాల్యాద్యైః = గం
ధమాల్యాదులచే వస్త్రాదులకు, యః సంస్కారః
స్యాత్ =ఏసంస్కారము కలదో, తత్ =దానిపేరు,
Adjusting with Perfumes.
మాల్యమ్॥న॥మాలా-స్రక్॥స్త్రీ॥ 3 - మూర్ధ్ని
=శిరస్సునందలి పువ్వులదండపేళ్ళు, A chaplet.
గర్భకః॥పు॥౧ - కేశమధ్యే = వెండ్రుకలలో
బయటికి తెలియునట్లు ముడిచిన పూదండపేరు,
A chaplet worn in the hair.
ప్రభ్రష్టకమ్॥న॥౧-శిఖాలమ్బి=సిగనుండి వ్రేలెడి
పూదండపేరు,Suspended from the middle lock
లలామకమ్॥న॥౧ - పురోన్యస్తమ్ = నొసటి
మీఁద బడునట్లు ముందుఁగట్టిన పూదండపేరు.
Falling over the forehead.
ప్రాలమ్బమ్॥న॥౧-కణ్ఠాత్ =మెడనుండి,ఋజు
లమ్బి=చక్కఁగా రొమ్మునవ్రేలుపూదండపేరు
Hung round the neck.
వైకక్షకమ్(పా)వైకక్ష్యకమ్॥న॥౧-ఉరసి=రొమ్ము
న, తిర్యక్ =జందెమువలె నడ్డముగా, క్షిప్తమ్=
వైచికొన్నతత్ =అపూదండ, Worn as a Scarf.
ఆపీడః-శేఖరః॥పు॥౨-శిఖాసు = శిఖమీఁదఁ
జుట్టఁబడిన పూదండపేరు, Tied on the crest.
రచనా॥స్త్రీ॥-పరిస్పన్దః॥పు॥౨-మాల్యాదులచే
నైన శృంగారవిశేషమును బుట్టించుట పేళ్లు.
ఆభోగః॥పు॥-పరిపూర్ణతా॥స్త్రీ॥౨-వస్తువులయొక్క
గాని గుణాదులయొక్కఁగాని నిండియుండుట పేరు.
ఉపధానమ్॥న॥-ఉపబర్హః॥పు॥ ౨ - తలగడ,
A Pillow.

శయ్యాయాం శయనీయవత్ ॥ 3 ౭ ॥	శయ్యా ॥ స్త్రీ ॥-శయనీయమ్-శయనమ్ ॥ న ॥ 3-పఱుపుపేళ్లు, A bed.
మఞ్చ పర్యఙ్క-పల్యఙ్కాః ఖట్వయా సమాః ॥	మఞ్చః-పర్యఙ్కః-పల్యఙ్కః ॥ పు ॥-ఖట్వా ॥ స్త్రీ ॥ ౪-మంచముపేళ్లు, A bed stead.
గేన్దుకః కన్దుకః	గేన్దుకః-కన్దుకః ॥ పు ॥ ౨-చెండుపేళ్లు. A ball to play with.
దీపః ప్రదీపః	దీపః-ప్రదీపః ॥ పు ॥ ౨-దీపముపేళ్లు, A lamp.
పీఠమాసనమ్ ॥ 3౯౮ ॥	పీఠమ్-ఆసనమ్ ॥ న ॥ ౨-పీటపేళ్లు, A stool.
సముద్గకః సంపుటకః	సముద్గకః-సంపుటకః ॥ పు ॥ ౨-కరాటముపేళ్లు, A casket.
ప్రతిగ్రాహః పతద్గ్రహః ॥	ప్రతిగ్రాహః-పతద్గ్రహః ॥ పు ॥ ౨-తమ్ముపడిగముపేళ్లు, A spitting pot
ప్రసాధనీ కఙ్కతికా	ప్రసాధనీ-కఙ్కతికా ॥ స్త్రీ ॥ ౨-దువ్వెనపేళ్లు, (A comb.
పిష్టాతః పటవాసకః ॥ ౯౯ ॥	పిష్టాతః-పటవాసకః ॥ పు ॥ ౨-చీరలువాసనకట్టుద్రవ్యముపేళ్లు, Perfumed Powder.
దర్పణే ముకురాదర్శౌ	దర్పణః-ముకురః (పు)ముకురః-ఆదర్శః ॥ పు ॥ 3-అద్దముపేళ్లు, A mirror, (A fan.
వ్యజనం తాలవృన్తకం	వ్యజనమ్-తాలవృన్తకమ్ ॥ న ॥ ౨-విసనకఱ్ఱ,
ఇతి మనుష్యవర్గః.	మనుష్యులతోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

సన్తతిర్గోత్ర జనన కులాన్యభిజనాన్వయౌ ౪౦౦॥ వంశోఽన్వవాయస్సన్తానో	సన్తతిః ॥ స్త్రీ ॥-గోత్రమ్-జననమ్-కులమ్ ॥ న ॥ అభిజనః-అన్వయః-వంశః-అన్వవాయః-సంతానః ॥ పు ॥ ౯-వంశముపేళ్లు, Race or lineage.
వర్ణాః (స్యుర్బ్రాహ్మణాదయః) విప్రక్షత్రియవిట్శూద్రాశ్చాతుర్వర్ణ్యమితిస్మృతం ॥	వర్ణః ॥ పు ॥ ౧-జాతిపేరు, Tribe or class. బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్ర వర్ణములు గూడిచాతుర్వర్ణ్య మనఁబడును.
రాజబీజీ రాజవంశ్యో	రాజబీజీ ॥ న్ ॥-రాజవంశ్యః ॥ పు ॥ ౨-రాజవంశమునఁబుట్టినవాఁడు, Sprung from a royal family.

బీజ్యాస్తు కులసంభవాః॥ ౪౦౧॥

బీజ్యాః - కులసంభవాః ॥పు॥ ౨-ఏదైనా యొక వంశమున బుట్టినవారలు. Sprung from any family.

మహాకుల కులీనార్య సభ్య సజ్జన సాధవః॥

మహాకులః - కులీనః- ఆర్యః-సభ్యః - సజ్జనః- సాధుః॥పు॥ ౬- సత్కులమునం బుట్టినవాని పేళ్ళు, Of honorable parentage.

బ్రహ్మచారీ గృహీ వానప్రస్థో భిక్షు

బ్రహ్మచారీ॥న్॥-గృహీ ॥న్॥-వానప్రస్థః - భిక్షుః॥పు॥ ఈ ౪ను వరుసగా బ్రహ్మచారికిని (the unmarried relegious student), గృహస్థునకు (the married house-holder). వానప్రస్థునకును (the hermit), సన్యాసికిని (the ascetic) పేళ్ళు.

(శ్చతుష్టయే)॥౪౦౨॥ ఆశ్రమోఽ (స్త్రీ)

ఆశ్రమః ॥పు॥౧-ఈ చతుష్టయే=బ్రహ్మచర్యము మొదలగు నాలింటికిని పేరు, Religious state-

ద్విజాత్యగ్రజన్మ భూదేవ బాడబాః। విప్రశ్చ బ్రాహ్మణోఽ (సౌ)షట్కర్మా (యాగాదిభిర్యుతః) ౪౦౩॥

ద్విజాతిః- అగ్రజన్మా॥న్॥భూదేవః- బాడబః॥ విప్రః-బ్రాహ్మణః॥పు॥౬-బ్రాహ్మణుని పేళ్ళు, A man of the sacerdotal class. ద్విజః-ద్విజన్మా అనియును షట్కర్మా ॥న్॥ పు॥౧-యాగాదిభిః=యజన (Sacrifice), యాజన (assisting to sacrifice). అధ్యయన (study), అధ్యాపన (teaching), దాన (benefaction), ప్రతిగ్రహ (accepting alms) ములతో, యుతః=కూడిన, అసౌ=బ్రాహ్మణుని పేరు.

విద్వాన్విపశ్చిద్దోషజ్ఞ స్సన్ సుధీః కోవిదో బుధః । ధీరో మనీషీ జ్ఞః ప్రాజ్ఞస్సంఖ్యావాన్పణ్డితః కవిః॥ ౪౦౪॥ ధీమాన్ సూరిః కృతీ కృష్టిర్లబ్ధవర్ణో విచక్షణః॥ దూరదర్శీ దీర్ఘదర్శీ

విద్వాన్॥న్॥ విపశ్చిత్ ॥త్॥ -దోషజ్ఞః-సన్-త్॥-సుధీః-కోవిదః-బుధః-ధీరః-మనీషీ॥న్॥ జ్ఞః॥ ప్రాజ్ఞః-సంఖ్యావాన్॥త్॥-పణ్డితః-కవిః-ధీమాన్, ॥త్॥సూరిః- (ప)సూరీ॥న్॥- కృతీ ॥న్॥- కృష్టిః- లబ్ధవర్ణః- విచక్షణః॥పు॥ ౨౦- విద్వాంసుని పేళ్లు, wise or learned man. దూరదర్శీ ॥న్॥-దీర్ఘదర్శీ॥ న్॥ పు॥ ౨- దూరపు ఆలోచన గలవాని పేళ్లు, provident. ఈ ౨ ను విద్వాంసుని పేళ్ళనియు.

శ్రోత్రియచ్ఛాన్దసౌ

శ్రోత్రియః- ఛాన్దసః॥పు॥ ౨-వేదముచదివిన

(సమాః)॥ ౧౦౫॥

వాని పేళ్లు, A pries: conversant with scripture.

ఉపాధ్యాయో ఽధ్యాపకో ఽ

ఉపాధ్యాయః-అధ్యాపకః ॥పు॥ ౨-వేదముం జదివించువాని పేళ్లు, A teacher.

(థ స్యాన్నిషేకాదికృ) ద్గురుః।

గురుః॥పు॥౧-నిషేకాదికృత్=గర్భాదానము పుంసవనము మొదలయిన కర్మములను జేయించు తండ్రి పేరు, A spiritual parent:

(మన్త్ర్వ్యాఖ్యాకృ) దాచార్య An instrucror in holy writ

ఆచార్యః॥పు॥ ౧- మన్త్ర్వ్యాఖ్యాకృత్ = కల్పసూత్రసహితముగా వేదముఁజదివించి దాని యర్థమును దెలియఁజెప్పువాని పేరు.

ఆదేష్టా (త్వధ్వరే) వ్రతీ ॥౧౦౬॥ యష్టా చ యజమానశ్చ

ఆదేష్టా ॥ఋ,పు॥ ౧-అధ్వరే=యజ్ఞవిషయమున యుపదేశము చేయువాని పేరు. ॥వ్రతీ॥న్॥యష్టా ఋ॥-యజమానః॥పు॥ 3 - యజ్ఞముఁ జేయువాని పేళ్లు, ఈశబ్దములు యజ్ఞకర్త పేళ్లనికొందఱు

(ససోమవతి) దీక్షితః।

దీక్షితః॥పు॥ ౧-సోమవతి=సోమము గలయజ్ఞమునందు కర్తయైన, సః=వాని పేరు,

ఇజ్యాశీలో యాయజూకో

ఇజ్యాశీలః-యాయజూకః ॥పు॥ ౨- పలుమాఱుయజ్ఞముఁజేయు స్వభావము గలవాని పేరు.

యజ్వా (తు విధి నేష్టవాన్)॥ ౧౦౭॥

యజ్వా ॥న్,పు॥౧-విధినా=యథాశాస్త్రముగా,ఇష్టవాన్=యజ్ఞము చేసినవాని పేరు.

(స గీష్పతీష్ట్యా) స్థపతిః

స్థపతిః॥పు ౧-గీష్పతీష్ట్యా=బృహస్పతి పేరుగల ఇష్టిచేత యజ్ఞము చేసినవాని పేరు.

సోమపీథీ సు సోమపాః

సోమపీథీ॥న్॥ (పా)సోమపీతీ॥న్॥సోమపాః ॥పు॥ ౨-యజ్ఞముచేసి సోమపానముం జేసిన వాని పేళ్లు.

సర్వవేదా(స్సయేనేష్టో యాగ స్సర్వస్వదక్షిణః)॥ ౧౦౮॥

సర్వవేదాః ॥న్,పు॥౧-సర్వస్వదక్షిణః= తన సొమ్మంతయు దక్షిణగాఁగల విశ్వజిత్తు మొదలయినయాగః=జన్నము, యేన =ఎవనిచేత,ఇష్టః= చేయబడినదో వాని పేరు.

అనూచానః (ప్రవచనే సాఙ్గేఽధీతీ గురో

అనూచానః॥పు॥౧-గురోః=ఒకగురువువలన, సాఙ్గేప్రవచనే= షడంగములతోఁగూడిన వేదము

స్తుయః)।
(లబ్ధానుజ్ఞ)స్సమా
వృత్తః

ను జెప్పఁగా, అధీతీ యః=చదివినవానిపేరు.
సమావృత్తః॥పు॥౧ - లబ్ధానుజ్ఞః = వేదాధ్య
యనము చేసిన పిమ్మట గురువుచేత గృహస్థాశ్రమ
మునకై యాజ్ఞను బొందిన వానిపేరు.

సుత్వా (త్వభిషవే
కృతే)॥ ౪౦౯॥

సుత్వా॥న్, పు॥ ౧- అభిషవే కృతే=జన్నము
నందలి సోమలతను కొట్టిపిడిచిన వానిపేరు.

ఛాత్రాన్తేవాసినౌ
శిష్యే
శైక్షాః (ప్రాథమకల్పి
కాః।

ఛాత్రః - అన్తేవాసీ॥ న్॥ - శిష్యః॥పు॥ 3-
శిష్యునిపేళ్ళు, A pupil ;
శైక్షః-(ప్రాథమకల్పికః॥పు॥౨-అపుడు చదువ
నారంభించిన శిష్యునిపేళ్ళు, A novice in Vedas

(ఏకబ్రహ్మవ్రతాచా
రా మిథః) స్సబ్రహ్మ
చారిణః॥ ౪౧౦॥

సబ్రహ్మచారీ॥న్, పు॥౧-ఒకగురువునొద్దనొక
వేదము చదువ నొకవ్రతమునే యాచరించువారికి
తమలోఁ దమకు పేరు, Fellow-students.

సతీర్థ్యా స్త్వేకగురవః
Spiritual brethren.

సతీర్థ్యః-ఏకగురుః॥పు॥౨- ఒకగురువునొద్ద వేద
ముగాని, మఱియొక విద్యగాని చదువువారిపేళ్ళు

(చితవా నగ్ని)మగ్ని
చిత్।

అగ్నిచిత్॥ పు॥ ౧-అగ్నిం చితవాన్=అగ్ని
చయనము చేసినవానిపేరు, ఆహితాగ్ని, One
who has consecrated the sacrificial fire.

(పారంపర్యోపదేశే
స్యా) దైతిహ్య మితి
హాఽ(వ్యయమ్)౪౧౧।

ఐతిహ్యమ్॥న॥-ఇతిహ(అవ్య)౨- పారంపర్యో
పదేశే=పారంపర్యముచేత వచ్చిన యుపదేశము
పేళ్ళు, Traditional instruction.

ఉపజ్ఞా(జ్ఞాన మాద్యం
స్యాత్)

ఉపజ్ఞా॥స్త్రీ॥ ౧- ఆద్యంజ్ఞానమ్ = ఉపదేశము
లేక తనంతటనే మొదటఁ బుట్టిన జ్ఞానము పేరు,
Untaught knowledge.

(జ్ఞాత్వాఽరమ్భ) ఉప
క్రమః।

ఉపక్రమః॥పు॥౧-జ్ఞాత్వా = ఇది యీలాగున
సిద్ధించునని యుపాయమును దెలిసి, ఆరమ్భః=ఆరం
భించుటకు పేరు, Deliberate commencement.

యజ్ఞస్సవోఽధ్వరో
యాగ స్సప్తతన్తు

యజ్ఞః-సవః- అధ్వరః- యాగః- సప్తతన్తుః-
మఖః (పా) మఖః - క్రతుః॥ పు॥ 2-యజ్ఞము

22

ర్మఘః క్రతుః॥ ౪౧౨॥

పేళ్ళు, A sacrifice.

(పాఠో హోమశ్చాతిథీనాం సపర్యా తర్పణం బలిః। ఏతే పఞ్చ) మహాయజ్ఞా బ్రహ్మయజ్ఞాదినామకాః॥ ౪౧౩॥

పాఠః = వేదపాఠము, Study of scripture. హోమః = వైశ్వదేవాది హోమములు, presenting of oblations to the gods, అతిథీనాంసపర్యా = అతిథిపూజ, hospitable reception of guests తర్పణమ్ = పితృతర్పణము, Libation of water to the names of ancestors, బలిః = భూతబలి, casting of food on the ground for gods or mundane beings. ఏతే = అనునివి, పఞ్చమహాయజ్ఞాః = పంచమహాయజ్ఞములనఁబడును. (Five daily sacrifices) ఇవేవరుసగా, బ్రహ్మయజ్ఞాదినామకాః = బ్రహ్మయజ్ఞము, దేవయజ్ఞము, మనుష్యయజ్ఞము, పితృయజ్ఞము, భూతయజ్ఞమని పేళ్ళుగలవి.

సమజ్యాపరిషద్గోష్ఠీ సభా సమితి సంసదః। ఆస్థానీ (క్లీబ) మాస్థానం (స్త్రీనపుంసకయో) స్సదః॥ ౪౧౪॥

సమజ్యా-పరిషత్ ॥ద॥-గోష్ఠీ - సభా - సమితిః-సంసత్ ॥ద॥ ఆస్థానీ॥ స్త్రీ॥-ఆస్థానమ్॥న॥-సదః॥ న॥న్న॥ - సామాన్యముగా సభ పేళ్ళు, ఆస్థానీ శబ్దము మొదలు 3 ను దొరలున్న సభ పేళ్ళని కొందఱందురు, An assembly or meeting.

ప్రాగ్వంశః(ప్రాగ్ఘవిర్గేహాత్)
A room in front of the offerings.

ప్రాగ్వంశః॥ పు॥ ౧-హవిర్గేహాత్ = హవిస్సులను బెట్టియున్నగృహముకంటె, ప్రాక్ = పూర్వభాగమునందు యజమానుఁడు మొదలయినవారుండుటకొఱకు నిర్మింపఁబడిన గృహముపేరు

సదస్యా విధిదర్శినః।

సదస్యాః-విధిదర్శి॥న్, పు॥ ౨- యజ్ఞమునందు హెచ్చుతక్కువలురాకుండ కనిపెట్టియున్న ఋత్విక్కులపేళ్ళు, By-standers whose business it is to notice and correct mistakes.

సభాసదస్సభాస్తారాస్సభ్యా స్సామాజికా (శ్చ తే) ॥౪౧౫॥

సభాసత్ ॥ద॥- సభాస్తారః- సభ్యః -సామాజికః॥ పు॥౪-సభయందుండువాని పేళ్ళు, A member of the assembly.

అధ్వర్యూద్గాతృహోతారో (యజుస్సామర్గ్విదః క్రమాత్)।

అధ్వర్యుః-ఉద్గాతా ॥ఋ॥ - హోతా॥ ఋ, పు॥ ఈ 3 ను, క్రమాత్ = వరుసగా, యజుస్సామర్గ్విదః=యజుర్వేదమును సామవేదమును ఋగ్వేదమును నెఱిఁగిన ఋత్విక్కులపేళ్లు, Reciters of the prayers.

ఆగ్నీధ్రాద్యా(ధనైర్వార్యా) ఋత్విజో యాజకాశ్చ తే॥ ౪౧౬॥

ఋత్విక్ ॥జ॥ యాజకః॥పు॥ ౨-ధనైః=యజ్ఞకర్తధనముచేత, వార్యాః= వరింపఁదగిన, ఆగ్నీధ్రాద్యాః= ఆగ్నీధ్రుఁడు మొదలయిన పదునార్వురకును పేళ్లు, Officiating priest.

వేదిః పరిష్కృతా భూమిః The altar.

వేదిః(పా) వేదీ॥స్త్రీ॥౧-పరిష్కృతా= యజ్ఞముకొఱకు పరిష్కరింపఁబడిన, భూమిః=భూమి పేళ్లు.

(సమే)స్థణ్డిలచత్వరే।

స్థణ్డిలమ్- చత్వరమ్ ॥న॥ ౨ - అగ్నిహోత్రము నుంచుకొఱకు సంస్కారము చేయఁబడిన స్థానము పేళ్లు, Sacrificial ground.

చషాలో యూపకటకః

చషాలః-యూపకటకః-॥పు॥ ౨ - యూపస్తంభమునందలి కొయ్యతోఁ జేసిన కడియము పేళ్లు A wooden ring on the sacrificial post.

కుమ్బా(సుగహనావృతిః) ౪౧౭॥

కుమ్బా ॥స్త్రీ॥ ౧ - యజ్ఞశాలచుట్టును బెట్టిన మిక్కిలిగహనమయిన వెలుగు పేరు, An enclosure round the place of sacrifice. [Top of the post.

యూపాగ్రం తర్మ

యూపాగ్రం తర్మ ॥న॥న॥ ౧ -యూపముకొన,

(నిర్మన్థ్యదారుణి) త్వరణిః (ద్వయోః)।

అరణిః॥ స్త్రీ॥ ౧- నిర్మన్థ్యదారుణి = అగ్నిని బుట్టించుటకై మథింపఁదగినకొయ్యి పేరు, Wood for producing fire by attrition.

దక్షిణాగ్నిర్గార్హపత్యాహవనీయౌ (త్రయో౽గ్నయః)॥ ౪౧౮।

దక్షిణాగ్నిః-గార్హపత్యః - ఆహవనీయః॥పు॥ ఈ 3 ను ప్రత్యేకముగాఁ దమతమ పేళ్ళచేతఁ బ్రసిద్ధము లయిన మూఁడగ్నులపేళ్లు.

(అగ్నిత్రయ మిదం) త్రేతా

త్రేతా ॥స్త్రీ॥౧-ఒకమాటచేతమూఁడగ్నులపేరు, The three sacred fires collectively.

ప్రణీత (స్సంస్కృ

ప్రణీతః ॥పు॥ ౧-మంత్రముచేత సంస్కరింప

తోఽనలః)।

బడిన అగ్ని పేరు, Fire consecrated by prayers.

సమూహ్యః పరిచాయ్యోపచాయ్యౌ (వహ్ని ప్రయోగిణః॥)

సమూహ్యః-పరిచాయ్యః-ఉపచాయ్యః ॥పు॥ 3-యజ్ఞాగ్ని పేళ్ళు, Sacrificial fire.

(యో గార్హపత్యాదానీయ దక్షిణాగ్నిః ప్రణీయతే। తస్మిన్) ఆనాయ్యో (ఽథా)

ఆనాయ్యః॥పు॥౧-గార్హపత్యాత్ = గార్హపత్యాగ్నినుండి, ఆనీయ=తెచ్చి, యః=ఏ, దక్షిణాగ్నిః=దక్షిణాగ్ని, ప్రణీయతే=ప్రణయింపఁబడునో, తస్మిన్=దానిపేరు.

(థా) గ్నాయీ స్వాహా చ హుతభుక్ప్రియా ॥

అగ్నాయీ - స్వాహా- హుతభుక్ప్రియా ॥స్త్రీ॥ 3-అగ్నిహోత్రుని పెండ్లాము పేళ్ళు.

(ఋక్) సామిధేనీ ధాయ్యా (చ యా స్యాదగ్నిసమిన్ధనీ) ॥४२०॥

సామిధేనీ-ధాయ్యా ॥స్త్రీ॥ ౨- అగ్నిసమిన్ధనీ= అగ్నిని మొదట ప్రజ్వలింపఁజేయు, ఋక్=వేదఋక్కు, Prayer uttered to excite fire.

(గాయత్రీప్రముఖం) ఛన్దో

ఛన్దః॥న.॥౧-గాయత్రి మొదలయిన యిరువదియారు ఛందస్సులపేరు, Metre.

(హవ్యపాకే) చరుః (పుమాన్)॥ ४२१॥

చరుః॥పు॥౧-హవ్యపాకే=అగ్నియందు వేల్వఁదగిన పక్వాన్నము పేరు, A prepared oblation.

ఆమిక్షా (సా శృతోష్ణే యా క్షీరే స్యాద్దధియోగతః)।

ఆమిక్షా॥స్త్రీ॥౧-శృతోష్ణే = కాఁచఁబడి వేడియైన, క్షీరే=పాలయందు, దధియోగతః=పెరుఁగు కూర్చుటవలన నైన వికారము పేరు, A mixture of boiled and coagulated milk.

ధవిత్రం (వ్యజనం తద్యద్రచితం మృగచర్మణా)॥ ४२३॥

ధవిత్రమ్ (పా) ధువిత్రమ్ ॥న॥ ౧-యజ్ఞమునందగ్నిప్రజ్వలనమునకౌ అకు, మృగచర్మణా=ఇఱ్ఱితోలుచేత, రచితమ్=చేయఁబడిన, వ్యజనమ్ = విసనకఱ్ఱపేరు- A fan made of antelope's hide.

పృషదాజ్యం (సదధ్యాజ్యే)

పృషదాజ్యమ్॥న॥ ౧-సదధ్యాజ్యే = పెరుఁగుతోఁ గూడిన నేతిపేరు, Oblation of butter and curds.

పరమాన్నం తు పాయసమ్।

పరమాన్నమ్॥న॥ - పాయసమ్॥న॥ (వ) ॥పు॥ ౨-పాలు పోసి వండిన యన్నము పేళ్ళు.

హవ్యకవ్యే (దైవపిత్ర్యే అన్నే)

హవ్యమ్- కవ్యమ్॥న॥ ౨- వరుసగా దేవతలకును పితృదేవతలకును యోగ్యమయిన అన్నము పేళ్లు, Food of the gods and manes.

పాత్రం (స్రువాదికమ్)॥ ౪౨౪॥

పాత్రమ్॥న॥౧-స్రువాదికమ్=స్రువము, చమసము మొదలైన యజ్ఞపాత్రలకన్నిటికిని పేరు, A vessel.

(ధ్రువోపభృజ్జుహూః (ర్నాతు) స్రువో (భేదాః స్రుచః స్త్రియః)।

ధ్రువా-ఉపభృత్ - జుహూః॥స్త్రీ॥స్రువః॥పు॥ ౪-స్రుచః భేదాః=స్రుక్కు-భేదముల పేళ్ళు.

ఉపాకృతః (పశురసౌ యో ఽభిమన్త్ర్య క్రతౌ హతః॥ ౪౨౫॥

ఉపాకృతః ॥ ౧- క్రతౌ = యజ్ఞమునందు, యః=ఏపశువు, అభిమన్త్ర్య=అభిమంత్రించి, హతః = చంపఁబడినదో, అసౌ పశుః = ఈ పశువు పేరు, A victim of sacrifice.

పరమ్పరాకం శమనం ప్రోక్షణం (చ వధార్థకమ్)।

పరమ్పరాకమ్-శమనమ్ (ప్రా)శమనమ్-ప్రోక్షణమ్॥న॥ ౩-వధార్థకమ్=యజ్ఞమునందలి పశువధము పేళ్ళు, Immolation.

(వాచ్యలిఙ్గాః) ప్రమీతోపసమ్పన్న ప్రోక్షితాః (హతే) ॥ ౪౨౬॥

ప్రమీతః - ఉపసమ్పన్నః-ప్రోక్షితః॥ త్రి॥ ౩- హతే = యజ్ఞమున హింసింపఁబడిన పశువు మొదలైన దాని పేళ్ళు, Slain or immolated.

సాన్నాయ్యం హవి

The thing to be offered.

సాన్నాయ్యమ్-హవిః॥న॥ ౨-అగ్నియందు వేల్వఁదగినహవిస్సు పేళ్ళు. సాన్నాయ్యశబ్దముదధి పయోరూపమైన హవిస్సు పేళ్ళని కొందఱు.

(రగ్నౌ తు హుతం త్రిషు) వషట్కృతమ్।

వషట్కృతమ్ ॥త్రి॥ అగ్నౌ = అగ్నియందు, హుతమ్=వేల్వఁబడినహవిస్సు, Sacrificed in fire.

దీక్షాన్తోఽవభృథో (యజ్ఞే)

దీక్షాన్తః-అవభృథః॥పు॥ ౨-యజ్ఞే= యజ్ఞాంతమునందలి న్యూనాతిరిక్తదోషపరిహారముకొఱకు చేయునిష్టి. Supplemental sacrifice performed to atone for any defect in the principal one.

(తత్కర్మార్హం తు) యజ్ఞియమ్। (త్రిష్వ)

యజ్ఞియమ్॥త్రి॥ ౧-తత్కర్మార్హమ్=ఆయజ్ఞకర్మమునకుఁ దగినవస్తువు, Suitable to a sacrifice.

(ధర్మ క్రతుకర్మ) త్విష్టం ||

ఇష్టమ్॥న॥ ౧ - క్రతుకర్మ = క్రతువునందలి హోమము మొదలగు క్రియల పేరు. Sacrificial presents.

పూర్తం (ఖాతాది కర్మ యత్)।

పూర్తమ్॥న॥౧-ఖాతాదికర్మయత్=గుంటలు గుళ్ళు తోటలు మొదలైనవాని నిర్మించుట పేరు. An act of pious liberality.

అమృతం విఘసో యజ్ఞశేష భోజనశేషయోః॥ ౪౨౮॥

అమృతమ్॥న॥-విఘసః॥ పు॥ ఈ౨-వరుసగా, యజ్ఞశేష భోజనశేషయోః=జన్నము జేయగా మిగిలిన యాజ్యాదులకును, దేవబ్రాహ్మణులు భుజింపగా మిగిలిన యన్నాదులకును పేళ్ళు, Remains of a sacrifice or oblation.

త్యాగో విహాపితం దానముత్సర్జన విసర్జనే। విశ్రాణనంవితరణంస్పర్శనం ప్రతిపాదనమ్॥ ప్రాదేశనం నిర్వపణ మపవర్జన మంహతిః।

త్యాగః॥పు॥-విహాపితమ్ (పా) విహాయితమ్-దానమ్- ఉత్సర్జనమ్ - విసర్జనమ్-విశ్రాణనమ్-వితరణమ్-స్పర్శనమ్-ప్రతిపాదనమ్-ప్రాదేశనమ్ నిర్వపణమ్ - అపవర్జనమ్ ॥న॥ (పా) అపసర్జనమ్-అంహతిః॥స్త్రీ। ౧౩-ఈవి పేళ్ళు, Gift of donation-

(మృతార్థంతదహార్దానం త్రిషుస్యాత్) ఔర్ధ్వదైహికమ్॥ ౪౩౦॥

ఔర్ధ్వదైహికమ్ (పా) ఔర్ధ్వదేహికమ్॥త్రి॥ ౧ - మృతార్థమ్=మృతులైనవారినిగురించి, తదహార్దానమ్=అమృతదినములయందుచేయుబడు దానము పేరు, నెలమాసికములకును పేరు. Obsequies of a deceased person.

పితృదానం నివాప (స్స్యాత్)

పితృదానమ్ ॥న॥, నివాపః॥పు॥ ౨-పితరులను ద్దేశించి చేయుంబడు జలాంజల్యాది దానము పేరు. Gifts in honour of the deceased.

శ్రాద్ధం (తత్కర్మ శాస్త్రతః)।

An obsequial oblation.

శ్రాద్ధమ్॥న॥ ౧-శాస్త్రతః=శాస్త్రోక్తమయిన దేశకాలాదిప్రతిపాదనియమముచేత,తత్కర్మ=ఆపితృదేవతలను గూర్చి చేయుంబడు బ్రాహ్మణ భోజనము మొదలైనదాని పేరు, తద్దినము.

అన్వాహార్యం మాసికే

అన్వాహార్యమ్-మాసికమ్॥న॥ ౨- నెలనెలకుం జేయుంబడు పిండపితృయజ్ఞము పేరు,అమావాస్య

శ్రాద్ధము, Monthly obsequies.

(ఽంశో ఽష్టమోఽహ్నః కుతపో (ఽస్త్రియామ్) ॥౮౧॥

కుతపః(పు)కుతుపః॥పు౧-అహ్నః=పగటియొక్క, అష్టమోఽంశః=ఎనిమిదవపాలు, అనగాపగలు౧౫ఘడియలలో ౭ పాళ్ళుపోగా౮-వపాలు-Towards midday (the eighth muhurta of the day)

పర్యేషణాపరీష్టిశ్చా న్వేషణా చ గవేషణా।

పర్యేషణా-పరీష్టిః॥సీ॥౨-శ్రాద్ధాదులయందుద్విజభక్తిపూర్వకముగా, Homage. అన్వేషణా-గవేషణా॥సీ॥ ౨- ధర్మమునరయుట, Investigation. ఈరసామాన్యముగా వెదకుట పేళ్ళునియును. Search.

సని స్త్వధ్యేషణా

సనిః-అధ్యేషణా ॥సీ॥ ౨ - పూజ్యుల నొక ప్రయోజనమునందు సత్కారపూర్వకముగా నియోగించుట పేళ్ళు, Request or solicitation.

యాచ్ఞాఽభిశ స్తిర్యాచనాఽర్ధనా ॥౮౩౨॥ (ఇత్యుత్రితి)

యాచ్ఞా-అభిశస్తిః- యాచనా - అర్ధనా॥సీ॥ ౪-అడుగుట పేళ్ళు, Asking or begging.

ముందుచెప్పఁగల అర్ఘ్యశబ్దము మొదలు ఆగంతుశబ్దముతుడకు నాలుశబ్దములును ॥త్రి॥.

ష్వర్ఘ్య (మర్ఘార్థే)

అర్ఘ్యమ్॥త్రి౧-అర్ఘార్థే=పూజకొఱకైనజలాదుల అర్ఘోదకము, A respectful oblation of water.

పాద్యం (పాదాయ వారిణి)।

పాద్యమ్॥త్రి॥ ౧-పాదాయ=పాదముకొఱకైన, వారిణి=ఉదకము పేరు. పాదోదకము. Water for ablution of the feet.

(క్రమా)దాతిథ్యాతిథేయే (అతిథ్యర్థేఽత్ర సాధుని)॥ ౮౩౩॥

ఆతిథ్యమ్-ఆతిథేయమ్ ॥త్రి॥ ౨-క్రమాత్=వరుసగా, అతిథ్యర్థే=అతిథులకొఱకైన యన్నాదులకును, అత్రసాధుని=అతిథులయందు మంచిదైనభక్ష్యాదులకును పేళ్ళు, Hospitality.

స్యాదావేశిక ఆగన్తు రతిథి(ర్నాగృహాగతే)।

ఆవేశికః-ఆగన్తుః॥త్రి॥-అతిథిః ॥పు॥ - గృహాగతః ॥౪-ఇంటికివచ్చిన యతిథి పేళ్లు, A guest.

పూజా నమస్యాఽపచితి స్సపర్యాఽర్చాఽర్హణా(స్సమాః)॥౮౩౪

పూజా-నమస్యా-అపచితిః-సపర్యా-అర్చా-అర్హణా ॥సీ॥ ౬-పూజించుటపేళ్ళు, Worship, reverence.

వరివస్యాతు శుశ్రూషా పరిచర్యాప్యుపాసనమ్।

వరివస్యా-శుశ్రూషా-పరిచర్యా ॥స్త్రీ॥-ఉపాసనమ్॥న-(వ)ఉపాసనా-ఉపాస్తిః॥స్త్రీ॥౪ - శుశ్రూష పేళ్ళు, Service, propitiation.

వ్రజ్యాఽటాఽట్యా పర్యటనం

వ్రజ్యా-అటా అట్యా ॥స్త్రీ॥- పర్యటనమ్ ॥న॥ ౪-భిక్షార్థమై పలుమాఱు దిరుగుట పేళ్ళు, Wandering for alms.

చర్యా (త్వీర్యాపథస్థితిః)॥ ౪౩౯॥

చర్యా॥స్త్రీ॥౧-ఈర్యాపథస్థితిః=ధ్యానమౌనాది వ్రతములయందు స్థిరమైయుండుట, Perseverence in austerities.

ఉపస్పర్శ స్త్వాచమనం

ఉపస్పర్శః॥పు॥-ఆచమనమ్ ॥న॥ ౨- శుద్ధాచమనము పేళ్ళు, Rinsing the mouth.

(మథ) మౌనమభాషణమ్।

మౌనమ్-అభాషణమ్-॥న॥ ౨- మాటాడకుండుట పేరు, Silence, taciturnity.

ఆనుపూర్వీ (స్త్రియాం వా)ఽఽవృత్పరిపాటీ అనుక్రమః॥ పర్యాయశ్చాతిపాత (స్తు స్యా) త్పర్యయ ఉపాత్యయః।

ఆనుపూర్వీ ॥స్త్రీ॥ ఆవృత్ - పరిపాటిః (వ) పరిపాటీ॥స్త్రీ॥ అనుక్రమః- పర్యాయః ॥పు॥౫- స్వాధ్యాయక్రమము పేళ్ళు, Order, method.

అతిపాతః - పర్యయః- ఉపాత్యయః ॥పు॥ ౩-క్రమముదప్పుట, Violation of the order.

నియమో వ్రత (మస్త్రీ తచ్చోపవాసాది) పుణ్యకమ్॥ ౪౩౭॥

నియమః- వ్రతమ్॥పు॥ ౨- శాస్త్రోక్తనియమము పేరు, A vow. పుణ్యకమ్ ॥న॥౧-ఉపవాసాదిరూపమైన ఆ వ్రతము పేరు. A penance.

ఔపవస్తం తూపవాసో

ఉపవస్తమ్ (వా) ఔపవస్తమ్ ॥న॥-ఉపవాసః (వ)ఉపోషణమ్॥పు॥౨-ఉపవాసము పేళ్ళు, A fast.

వివేకః (పృథగాత్మతా)।

వివేకః॥పు॥-పృథగాత్మతా ॥స్త్రీ॥౨- ప్రకృతిపురుషులు వేఱని యెఱుంగుట పేరు, Discriminating between matter & spirit. True knowledge.

(స్యా) ద్బ్రహ్మవర్చసం వృత్తాధ్యయనర్ధి

బ్రహ్మవర్చసమ్॥న॥ వృత్తాధ్యయనర్ధిః॥స్త్రీ॥౨-మంచినడత, వేదపాఠములయందునమృద్ధి, Holiness.

(రథాఞ్జలిః ॥౪౩౮॥

బ్రహ్మాఞ్జలిః ॥పు॥ ౧- వేదపాఠపమయమునందు

పాత్రే బ్రహ్మాఞ్జలిః (పాఠే విప్రుషో) బ్రహ్మబిన్దవః।

వేదోచ్చారణపూర్వకమైన యంజలిపేరు.
బ్రహ్మబిన్దవః॥పు॥౧-పాఠే=వేదపాఠ సమయమునందలి, విప్రుషః=నోటవెడలుతుంపరలపేళ్లు, Santified saliva.

(ధ్యానయోగాసనే) బ్రహ్మాసనం
A holy posture.

బ్రహ్మాసనమ్॥న॥౧-ధ్యానయోగాసనే=ధ్యానము చేయుటకొఱకు, యోగమునందలి స్వస్తికము పద్మకము మొదలైన యాసనములపేళ్లు.

కల్పో విధిక్రమౌ॥ ౪౩౯॥

కల్పః-విధిః-క్రమః॥పు॥ 3-ఇది యిట్లుచేయవలెనని వేదోక్తమయిన విధానముపేళ్ళు, A sacred precept or rite prescribed by religion.

ముఖ్యః (స్యాత్ప్రథమః కల్పో)ఽనుకల్ప (స్తుతతోఽధమః)

ముఖ్యః॥పు॥౧-ప్రథమః=మొదట చేయు, కల్పః=వేదవిధానముపేరు, A chief injunction.
అనుకల్పః॥పు॥౧-తతః=దానికంటె, అధమః=వెనుకఁజెప్పఁబడు వేదవిధానముపేరు, A secondary or succedaneous injunction.

(సంస్కారపూర్వం గ్రహణం స్యా) దుపాకరణం(శ్రుతేః)॥౪౪౦॥
Obeisance.

ఉపాకరణమ్॥న॥౧-సంస్కారపూర్వమ్=ఉపనయనసంస్కారము మొదలుగా, శ్రుతేః గ్రహణమ్=వేదమును చదువ దొరకొనుటపేరు.
Holy study of the Vedas after initiation.

(సమేతు) పాదగ్రహణ మభివాదన (మిత్యుభే।)

పాదగ్రహణమ్-అభివాదనమ్॥న॥౨-గోత్రనామములు చెప్పి మ్రొక్కుటపేళ్ళు. A bow or prostration to a person addressed by name.

భిక్షుః పరివ్రాట్కర్మన్దీ పారాశర్యపి మస్కరీ॥౪౪౧॥ తపస్వీ తాపసః పారికాఙ్క్షీ వాచంయమో మునిః।

భిక్షుః-పరివ్రాట్॥జ॥-కర్మన్దీ॥న॥-పారాశరీ॥న॥-మస్కరీ॥న॥పు॥౫-సన్న్యాసిపేళ్ళు, A mendicant. తపస్వీ॥న॥-తాపసః-పారికాఙ్క్షీ॥న॥పు॥3-తపస్సుగలవానిపేళ్ళు, An ascetic.
వాచంయమః-మునిః॥పు॥౨ మౌనవ్రతిపేళ్ళు, A holy sage practising rigid taciturnity.
ఈ ౧౦ సన్న్యాసిపేళ్ళని కొందఱు.

(తపఃక్లేశసహో) దాన్తో

దాన్తః॥పు॥౧-తపఃక్లేశసహః=తపస్సువలనం గలుగుశ్రమనోర్చువాఁడు, Patient of austerity.

వర్ణినో బ్రహ్మ

వర్ణీ॥న॥-బ్రహ్మచారీ॥న॥పు॥౨-బ్రహ్మ

చారిణః॥ ౪౪౨॥

ఋషయః సత్యవచసః

స్నాతకస్త్వాప్లుతో

(వ్రతీ)।

(యే నిర్జితేన్ద్రియ

గ్రామా) యతినో

యతయ(శ్చతే)॥౪౪౩॥

(యః స్థణ్డిలే వ్రతవశా

చ్ఛేతే) స్థణ్డిల శా(య్య

సౌ)స్థాణ్డిల (శ్చ

థ)విరజస్తమస (స్స్యు

ర్ద్వయాతిగాః ॥౪౪౪॥

పవిత్రః ప్రయతః

పూతః

పాషణ్డా స్సర్వలిఙ్గినః।

Heretics.

(పాలాశో దణ్డ) ఆషా

ఢో(వ్రతే)

రామ్భ(స్తువైణవః)

(అస్త్రీ) కమణ్డలుః కుణ్డీ

(వ్రతినా మాసనం)

బృసీ

చారిపేళ్ళు. A religious student practising austertity, an unmarried man. | పేళ్ళు, A saint

ఋషిః(వు)రిషిః-సత్యవచాః॥న్॥పు॥ ౨-ఋషి

స్నాతకః-ఆప్లుతః॥పు॥౨-వ్రతీ=వేదమునుచది

విసమీందా నాథ్రిమాంశ రమునొందకవ్రతముగ లవాడైతీర్థస్నానశీలుడైయున్న బ్రహ్మచారిపేళ్లు,

యతీ ॥న్॥ - యతిః ॥పు॥౨- నిర్జితేన్ద్రియగ్రా

మాః=జయింపబడిన యింద్రియ సమూహము కలవానిపేళ్ళు, A man with subdued senses.

స్థణ్డిలశాయీ॥న్॥స్థాణ్డిలః॥పు॥ ౨ - వ్రతవశా

త్=వ్రతాధీనత్వమువలన,స్థణ్డిలే=నేలను,యః=ఎ

వఁడు శేతే=శయనించునో వానిపే. One who sleeps on the bare ground by way of mortification.

విరజస్తమాః॥న్॥-ద్వయాతిగః॥పు॥౨-రజస్త

మోగుణములను విడిచియున్న సాత్త్వికుల

పేళ్ళు, Men perfectly virtuous.

పవిత్రః-ప్రయతః-పూతః ॥పు॥ ౩ – పవిత్రుఁ

డయినవానిపేళ్లు,Holy pious, or sacred person

పాషణ్డః(పా)పాఖణ్డః-సర్వలిఙ్గీ॥న్॥పు॥౨–వేద

బాహ్యులైన బౌద్ధకాపాలిక క్షపణకాదుల పేళ్లు.

[కౌపీనం ఖండితంవాస స్త్రిషు కత్యాపుటీతథా]

[ప్రవ్రజ్యాతు పరివ్రజ్యా తపస్వీతు తపస్థితః॥]

అధిక పాఠము.

ఆషాఢః ॥పు॥౧॥పాలాశః దణ్డః =వ్రతమునం

దుఁబట్టుమోదుగుకోలపేరు, A student's staff.

రామ్భః॥పు॥౧-వైణవః=వెదురుకోలపేరు.

కమణ్డలుః॥పు॥-కుణ్డీ॥స్త్రీ॥౨-కమండలువుపేళ్ళు,

A wooden water pot of an ascetic.

బృసీ (వు) బ్రృషీ ॥స్త్రీ॥ ౧-వ్రతినామ్ = వ్రత

స్థులయొక్క, ఆసనమ్ = దర్భాదులచేతఁ జేయఁ

బడిన యాసనము పేళ్ళు.

అజినంచర్మకృత్తిః (స్త్రీ)

అజినమ్-చర్మ॥-న్॥-న॥కృత్తిః॥స్త్రీ॥ 3-చర్మము పేళ్ళు, Deer skin.

భైక్షం భిక్షాకదమ్బకమ్॥ ౪౪౬॥

భైక్షమ్-భిక్షాకదమ్బకమ్॥న॥౨-బిచ్చమెత్తిన పదార్థములయొక్క గుంపు, Aggregate of alms.

స్వాధ్యాయః (స్యా)జ్జపః Reading inaudibly, or muttering prayers.

స్వాధ్యాయః-జపః (పా) జాపః ॥పు॥ ౨-తమ వేదమును జదువుట పేళ్ళు, జపవృత్తి చేత వేదమును జదువుట యని కొందఱందురు.

సుత్యాఽభిషవ సవనం (చసా)।

సుత్యా॥స్త్రీ॥-అభిషవః॥పు॥-సవనమ్॥న॥ 3 స్నానమునకును సోమలతను దంచుటకును పేళ్ళు.

(సర్వైనసా మపధ్వంసి జప్యం త్రిష్వ) ఘమర్షణమ్॥ ౪౪౭॥

అఘమర్షణమ్॥త్రి॥౧-సర్వైనసామ్ = సమస్త పాపములను, అపధ్వంసి=పోఁగొట్టు, జప్యమ్ = మంత్రము పేరు, An expiatory prayer.

దర్శశ్చపౌర్ణమాసశ్చ (యాగౌపక్షాన్తయోః పృథక్)।

దర్శః-పౌర్ణమాసః (పా) పూర్ణమాసః ॥పు॥ ౨-పక్షాన్తయోః=అమావాస్యా పౌర్ణమాసుల యందుఁ జేయఁబడు, పృథక్ యాగౌ= వేర్వేఱు యాగముల పేళ్ళు, Half-monthly sacrifice.

(శరీరసాధనాపేక్షం నిత్యం యత్కర్మ తత్) యమః॥ ౪౪౮॥

యమః ॥పు॥౧-శరీరసాధనాపేక్షమ్=శరీరము మాత్రము సాధనముగా నపేక్షించునదై, నిత్యంయత్కర్మ=నిత్యముగాఁజేయఁదగిన సత్యాహింసాదికర్మలపేరు, A perpetual duty.

నియమః (స్తుసయత్కర్మానిత్య మాగన్తుసాధనమ్)।

A voluntary duty.

నియమః ॥పు॥ ౧-ఆగన్తుసాధనమ్=శరీరము కంటెబాహ్యములయినమృజ్జలాదులనుసాధనముగాఁగలిగినదై, అనిత్యం యత్కర్మనః=సమయ విశేషములయందు కామనాదులచేత చేయఁదగిన అనిత్యమైన స్నానోపవాసజపాదికర్మముల పేరు.

క్షౌరంతుభద్రాకరణం ముణ్డనం వపనం తథా॥

క్షౌరమ్-భద్రాకరణమ్-ముణ్డనమ్-వపనమ్ ॥న॥ ౪-క్షౌరము పేళ్ళు, Shaving.

ఉపవీతం యజ్ఞసూత్రం (ప్రోద్ధృతేదక్షిణే

ఉపవీతమ్॥న॥౧-దక్షిణేకరే=కుడిభుజము,ప్రోద్ధృతేసతి=త్రోఁపఁగఁబడుచుండఁగా, యజ్ఞసూత్రి)

కస్మే)।

మ్=ఎడమ భుజము మీఁదనుండు జందెము పేరు, The sacred thread passed over the left shoulder.

ప్రాచీనావీత (మన్యస్మిన్)

ప్రాచీనావీతమ్ ॥న॥ ౧-అన్యస్మిన్=ఎడమభుజము, ప్రోద్ధృతే సతి = తోడుకఁబడు చుండఁగా, యజ్ఞసూత్రమ్=కుడిభుజము మీఁదిజందెము పేరు.

నివీతం (కణ్ఠలమ్బితమ్) ౪౫౦॥

నివీతమ్॥న॥౧-కణ్ఠలమ్బితమ్=మెడను హారమువలె వేలాడు, యజ్ఞసూత్రమ్=జందెము పేరు.

అఙ్గుల్యగ్రే తీర్థం దైవం స్వల్పాఙ్గుళ్యోర్మూలే కాయమ్। మధ్యేఽఙ్గుష్ఠాఙ్గుల్యోః పైత్రం మూలే త్వఙ్గుష్ఠస్య బ్రాహ్మమ్॥ ౪౫౧॥

దైవంతీర్థమ్ = దేవసంబంధమైనతీర్థము, అఙ్గుల్యగ్రే=వ్రేళ్ళతుదయందును, కాయమ్=ఋషిసంబంధమైనతీర్థము స్వల్పాఙ్గుల్యోః=చిటికెనవ్రేలు దర్భ్రవేళ్ళయొక్క, మూలే=మొదటను, పైత్రమ్ పితృసంబంధమైన తీర్థము, అఙ్గుష్ఠాఙ్గుల్యోః=పెనువేలు జట్టివ్రేళ్ళయొక్క, మధ్యే=నడుమను, బ్రాహ్మమ్=బ్రహ్మసంబంధమైనతీర్థము, అఙ్గుష్ఠస్య=పెనువ్రేలియొక్క, మూలే = మొదటను నుండును, అనఁగా నా యా ప్రదేశముల యందు వారి వారికి తర్పణములు చేయవలయు ననుట.

(స్యాత్) బ్రహ్మభూయం బ్రహ్మత్వం బ్రహ్మసాయుజ్య (మిత్యపి)।

బ్రహ్మభూయమ్-బ్రహ్మత్వమ్-బ్రహ్మసాయుజ్యమ్ ॥న॥ ౩-బ్రహ్మ స్వరూపమగుట పేళ్ళు, Identification with Brahma, Godhead.

దేవభూయాదికం (తద్వత్) Becoming identified with a god.

దేవభూయాదికమ్=దేవభూయశబ్దము మొదలయినశబ్దజాతము, అనఁగా దేవభూయమ్, దేవత్వమ్, దేవసాయుజ్యమ్, అనుశబ్దములు, తద్వత్=అట్లే దేవస్వరూపమగుట. ఈ 3 ను-॥న॥

కృచ్ఛ్రం (సాన్తపనాదికమ్)॥ ౪౫౨॥

కృచ్ఛ్రమ్ ॥న॥౧-సాన్తపనాదికమ్=సాంతపన చాంద్రాయణాదివ్రతముల పేరు, A penance.

(సన్న్యాసవత్యనశనే పుమాన్) ప్రాయో

ప్రాయః॥పు॥ ౧-సన్న్యాసవతి= సర్వసంగపరిత్యాగముతోఁ గూడుకొని, అనశనే=ప్రాణపరిత్యాగపర్యంత మాహారము లేకయుండుట పేరు, Fasting to die.

ఉత వీరహా | నష్టాగ్నిః

వీరహా॥న్॥-నష్టాగ్నిః॥పు॥ ౨-ఉత్పన్నశ్రేష్ఠిం జేసి గార్హపత్యాగ్నిని విడిచినవాని పేళ్ళు.

కుహనా (లోభాన్మిథ్యేర్యాపథకల్పనా | ౪౩॥

కుహనా॥స్త్రీ॥౧-లోభాత్ =ఆశచేత, మిథ్యేర్యాపథకల్పనా =అసత్యభిక్షు ధర్మమార్గమును కల్పించుకొని తిరుగుట పేరు, Hypocrisy practice of religious austerities through avarice.

వ్రాత్యః (సంస్కారహీనస్స్యాత్)

వ్రాత్యః॥పు॥౧ -సంస్కారహీనః = ఉపనయనాదిసంస్కారములు లేనివాని పేరు An uninitiated person

అస్వాధ్యాయో నిరాకృతిః |

అస్వాధ్యాయః-నిరాకృతిః॥పు॥ ౨- వేదము చదువని వాండ్లు, One who has not duly read the Vedas

ధర్మధ్వజీ లిఙ్గవృత్తి
An imposter.

ధర్మధ్వజీ॥న్॥-లిఙ్గవృత్తిః॥పు॥ ౨ - రిత్త వేషమున బ్రతుకువాని పేళ్ళు. A hypocrite,

అవకీర్ణి (క్షతవ్రతః)॥ ౪౪॥

అవకీర్ణీ॥న్॥- క్షతవ్రతః॥పు॥ ౨- పరస్త్రీగమనాదులచేత నష్టమయిన వ్రతము గలవాని పేరు. A violator of his vow through incontinence.

(సుప్తే యస్మిన్నస్తమేతి సుప్తే యస్మిన్నుదేతి చ | అంశుమానభినిర్ముక్తాభ్యుదితౌ (తౌ యథాక్రమమ్)॥ ౪౫॥

యస్మిన్=ఏవ్వానియందు, సుప్తేసతి = నిద్రపోవుచుండఁగా, అంశుమాన్=సూర్యుఁడు, అస్తమ్=అస్తమయమును, ఏతి=పొందుచున్నాఁడో, యస్మిన్=ఏవ్వానియందు, సుప్తేసతి=నిద్రపోవుచుండగా, ఉదేతిచ = ఉదయించునో, తౌ = ఆయిద్దఱు లిద్దఱును, యథాక్రమమ్=వరుసగా, అభినిర్ముక్తాభ్యుదితౌ=అభినిర్ముక్తుఁడనియును, One who is asleep at sun-set అభ్యుదితుఁడనియును,— at sun-rise

పరివేత్తా (నుజో నూఢే జ్యేష్ఠే దారపరిగ్రహాత్) |

జ్యేష్ఠే=అన్న, అనూఢేసతి = పెండ్లి కూడక యుండఁగా, అనుజః=తమ్ముఁడు, దారపరిగ్రహాత్=తాను పెండ్లి కూడుట వలన, పరివేత్తా= పరివేత్తయనఁబడును. పరివేత్తా॥ఋ, పు॥

పరివిత్తి (స్తుతజ్జ్యాయాన్)

పరివిత్తిః॥పు॥౧॥-తజ్జ్యాయాన్= పరివేత్తయొక్క యన్న పేరు, An unmarried elder brother,

వివాహోపయమౌ (సమౌ॥ తథా) పరిణయోద్వాహోపయామాః పాణిపీడనమ్।

వివాహః-ఉపయమః-పరిణయః-ఉద్వాహః-ఉపయామః ॥పు॥ -పాణిపీడనమ్ ॥న॥ ౬. - పెండ్లి పేళ్ళు, Marriage.

వ్యవాయో గ్రామ్యధర్మో మైథునం నిధువనం రతమ్॥ ౪౯౭॥

వ్యవాయః - గ్రామ్యధర్మః॥పు॥ - మైథునమ్-నిధువనమ్-రతమ్(న)సురతమ్॥౫- స్త్రీసంగమము పేళ్ళు, Copulation, sexual intercourse.

త్రివర్గో (ధర్మకామార్థైః)

త్రివర్గః॥పు॥౧ ధర్మకామార్థైః-ధర్మకామార్థములు మూఁటికినొక పేరు, The aggregate of the three ends of human life. viz. duty, love and wealth.

చతుర్వర్గః (సమోక్షకైః)।

చతుర్వర్గః॥పు॥౧-సమోక్షకైః = మోక్షము తోఁగూడుకొనియున్న ధర్మకామార్థములు నాలుగును, The above three with final beatitude.

(సబలైస్తైః)చతుర్భద్రమ్

చతుర్భద్రమ్॥న॥౧-సబలైః=బలయుతములైన, తైః=నాల్గింటికి నొక పేరు, The four ends of human life equally potent.

జన్యాః (స్నిగ్ధా వరస్య యే)॥ ౪౯౮॥

జన్యాః॥పు॥౧-వరస్య=పెండ్లికొడుకుయొక్క, స్నిగ్ధాః=చెలికాండ్రు, The bridegroom's friends.

ఇతి బ్రహ్మవర్గః.

బ్రాహ్మణులతోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

మూర్ధాభిషిక్తో రాజన్యో బాహుజః క్షత్రియో విరాట్।

మూర్ధాభిషిక్తః-రాజన్యః- బాహుజః - క్షత్రియః (వ) క్షత్త్రః-విరాట్ ॥జ॥పు॥౬ -పట్టబద్ధుఁడయిన క్షత్రియునికిని ఆవంశమునఁబుట్టిన వానికిని పేళ్ళు, A man of the military tribe.

రాజా రాట్పార్థివ క్ష్మాభృన్నృప భూప మహీక్షితః॥ ౪౯౯॥

రాజా॥న॥-రాట్॥జ॥-పార్థివః -క్ష్మాభృత్-త్॥-నృపః-భూపః-మహీక్షిత్ ॥త్॥పు॥౭- ప్రజలను పాలించుక్షత్రియునికిని ఆకార్యమును చేయు మఱియొకనికి పేళ్ళు, A king, a prince.

(రాజాతు ప్రణతాశే

అధీశ్వరః॥పు॥౧-ప్రణతాశేషసామన్తః=లేనకు

వసామన్త స్యా) దధీశ్వరః।

మొ॥కున్న—చున్న సకలసామంతులు గల,రాజా=రాజు పేరు. సామంతు లనఁగా తన దేశము చుట్టు నుండు రాజులు, An emperor paramount over all the neighbouring princes.

చక్రవర్తీసార్వభౌమో

చక్రవర్తీ॥న్॥-సార్వభౌమః॥పు॥ ౨-సమస్త భూమి నేలు రాజు పేళ్లు, An universal monarch.

(నృపోఽన్యో) మణ్డలేశ్వరః॥ ౪౬౦॥

మణ్డలేశ్వరః॥పు॥ ౧ - సార్వభౌముని కంటె. అన్యః= నేఱైన కొంతభూమి నేలు, నృపః=రాజు పేరు, A tributary prince.

(యేనేష్టం రాజసూయేన మణ్డలస్యేశ్వరశ్చ యః। శాస్తి యశ్చాజ్ఞయా రాజ్ఞ స్స) సమ్రాట్)

యేన=ఎవని చేత, రాజసూయేన=రాజసూయ మను యాగము చేత, ఇష్టమ్= యజింపఁబడెనో, యః=ఎవ్వఁడు, మణ్డలస్య=హిమవత్సేతుమధ్యభూమికి, ఈశ్వరః=ప్రభు వైయున్నాఁడో, యః=ఎవఁడు, ఆజ్ఞయా=తన యాజ్ఞ చేత, రాజ్ఞః=సకలరాజులను, శాస్తి=శిక్షించుచున్నాఁడో, సః = వారు ముగ్గురును సమ్రాట్టులనఁబడుదురు. ఈమూఁడు విధములుగలయొకఁడేసమ్రాట్టనికొందఱు, సమ్రాట్॥జ్,పు॥ A paramount sovereign who has performed a Rajasuya sacrifice.

(అథ)రాజకమ్॥ ౪౬౧॥ రాజన్యకం (చ నృపతి క్షత్రియాణాం గణే క్రమాత్)।

రాజకమ్ - రాజన్యకమ్ ॥న॥ ౨-క్రమాత్= వరుసగా, నృపతిగణే=ప్రజల నేలురాజులసమూహమునకును, An assemblage of princes, క్షత్రియాణాంగణే=క్షత్రియజాతివారి సమూహమునకును పేళ్ళు, An assemblage of warriors.

మన్త్రీధీసచివోఽమాత్యో

మన్త్రీ॥న్॥-ధీసచివః-అమాత్యః॥పు॥ 3-ఆలోచన చెప్పు మంత్రి పేళ్ళు, A minister, a counsellor.

(న్యే) కర్మసచివా (స్తతః)॥ ౪౬౨॥

కర్మసచివః॥పు॥౧-తతః=ఆ మంత్రికంటె,అన్యే=వేఱైన చిల్లరపనులవారి పేర్లు, other ministers.

మహామాత్రాః ప్రధానాని

మహామాత్రః॥పు॥-ప్రధానమ్ ॥న॥ (వ) ॥పు॥ ౨-అధికులును హీనులును గాక నడిలరమైన

సేనాపతి మొదలుగునవాని పేళ్ళు, The king's companions. [పేళ్లు, The priest or chaplain.

పురోధాస్తు పురోహితః

పురోధాః॥ స॥- పురోహితః॥ ౨ - పురోహితుని

(ద్రష్టరి వ్యవహారాణాం) ప్రాడ్వివాకాక్ష దర్శకౌ॥ ౭౬౩॥

ప్రాడ్వివాకః-అక్షదర్శకః ॥పు॥ ౨- వ్యవహారాణాం ద్రష్టరి = వ్యవహారములను విచారించు ధర్మాధికారి పేళ్ళు, The judge.

ప్రతీహారో ద్వారపాల ద్వాఃస్థ ద్వాఃస్థిత దర్శకాః।

ప్రతీహారః(ప) ప్రతిహారః-ద్వారపాలః-ద్వాఃస్థః-ద్వాఃస్థితః-దర్శకః ॥పు॥ ౫ - వాకిటి కావలి వాని పేళ్ళు, ద్వాఃస్థితదర్శకః, అని యొక పేరుగా కొంద రందురు, Door-keeper, porter.

రక్షివర్గస్త్వనీకస్థో (అ-

రక్షివర్గః - అనీకస్థః ॥పు॥ ౨ - అంగరక్షకుల సమూహము పేళ్ళు. The royal body-guard.

థా) ధ్యక్షాధికృతౌ (సమౌ)॥ ౭౬౪॥

అధ్యక్షః-అధికృతః॥పు॥ ౨-ఎందునేని యొక దానియందు నధికారము గలవాని పేళ్ళు, Officer.

స్థాయుకో౽ (ధికృతో గ్రామే)

స్థాయుకః॥పు॥౧ గ్రామే=ఒకగ్రామమునందు అధికృతః=అధికారముగలవాని పేరు, An overseer of a village.

గోపో (గ్రామేషు భూరిషు)।

గోపః॥పు॥౧-భూరిషు గ్రామేషు=అనేకగ్రామములయందధికారముగలవాని పేరు, The superintendent of a district.

భౌరికః (కనకాధ్యక్షో)

భౌరికః॥పు॥౧_కనకాధ్యక్షః =బంగారమునందలి యధికారముగలవాని పేరు, The treasurer.

రూప్యాధ్యక్షస్తు నైష్కికః॥ ౭౬౫॥

రూప్యాధ్యక్షః-నైష్కికః ॥పు॥ ౨-టంకసాల యధికారి పేళ్లు, The master of the mint.

(అన్తఃపురేత్వధికృతస్స్యా) దన్తర్వంశికో (జనః)

అన్తర్వంశికః ॥పు॥౧-అన్తఃపురే=అంతఃపురమునందు,అధికృతః=అధికారియైన,జనః=జనుడు The chamberlain.

సౌవిదల్లాః కఞ్చుకినః స్థాపత్యాస్సౌవిదాః (శ్చతే)॥ ౭౬౬॥

సౌవిదల్లః-కంచుకీ ॥న॥ - స్థాపత్యః-సౌవిదః॥పు॥ ౪-అంతఃపురమునందలి కావలివాని పేళ్ళు, Attendants guarding the king's harem

షణ్ఢో వర్షవర (స్తుల్యౌ)

షణ్ఢః (పా) శణ్ఢః-వర్షవరః॥ పు॥ ౨-నృపుంస హీనులుగాని యువుల్యాలుగాని, స్త్రీస్వభావముగల వారిపేళ్ళు, నపుంసకులు, A eunuch.

సేవకార్థ్యనుజీవినః॥

సేవకః-అర్థిన్॥ అనుజీవిన్॥ పు॥ 3-సేవకుని పేళ్ళు, కొలువుగాఁడు. A Servant.

విషయానన్తరో రాజా)శత్రుర్మిత్త్ర (మతః పరమ్॥) ౪౬౭॥ ఉదాసీనః పరతరః)

విషయానన్తరః=తన దేశమునకంటి చేరినయావలి దేశమునందుండు, రాజా=రాజు, శత్రుః॥పు॥=శత్రువు, అతఃపరం=ఆశత్రు దేశమునకునావల దేశమునందుండెడిరాజు, మిత్త్రమ్॥న॥=మిత్రుఁడు, పరతరః॥పు॥-ఆమిత్రుని దేశమునకు నావలి దేశమునందుండురాజు, ఉదాసీనః=ఉదాసీనుఁడు, Neutral.

పార్ష్ణిగ్రాహ (స్తుపృష్ఠతః)।

పార్ష్ణిగ్రాహః॥పు॥౧-ఒకదిక్కునకు గెలువఁబోవు రాజునకు, పృష్ఠతః=వెనుక నుండు శత్రువు పేరు, An enemy in the rear.

రిపౌ వైరి సపత్నారి ద్విషద్ద్వేషణ దుర్హృదః॥ద్విడ్విపక్షాహితామిత్త్రదస్యుశాత్రవశత్రవః। అభిఘాతిపరారాతిప్రత్యర్థిపరిపన్థినః॥

రిపుః-వైరిన్॥ సపత్నః - అరిః-ద్విషత్ ॥ద్॥ ద్వేషణః-దుర్హృత్ ॥ద్॥ ద్విట్॥ష్॥-విపక్షః - అహితః-అమిత్త్రః-దస్యుః-శాత్రవః-శత్రుః -అభిఘాతిః (పా) అభిఘాతిః(వ)అభిఘాతీ ॥న్॥ - పరః-అరాతిః-ప్రత్యర్థిన్॥పరిపన్థిన్॥పు॥ ౧౯ - శత్రువు పేళ్ళు, An enemy, a hostile party.

స్నిగ్ధో వయస్యస్సవయా

స్నిగ్ధః-వయస్యః-సవయాః॥స్॥పు॥3-సమాన వయస్సుగల చెలికాని పేళ్ళు, A companion.

(అథ) మిత్త్రం సఖా సుహృత్।

మిత్త్రమ్॥న॥సఖా॥ఇ,పు॥-సుహృత్॥ ద్, ॥పు॥3-స్నేహితుని పేళ్ళు, A friend, an ally. (Friendhsip.

సఖ్యంసాప్తపదీనం (స్యా) దనురోధోఽనువర్తనమ్॥ ౪౭౦॥

సఖ్యమ్-సాప్తపదీనమ్ ॥న॥ ౨ - చెలిమి పేళ్లు, అనురోధః॥పు॥ - అనువర్తనమ్॥ న॥ ౨-అనుకూలించుట పేళ్ళు, Compliance. Serving.

యథార్హవర్ణః ప్రణిధిరపసర్పశ్చరః స్పశః

యథార్హవర్ణః-ప్రణిధిః- అపసర్పః - చరః-స్పశః-చారః-గూఢపురుషః॥ పు॥ ౭-వేగులవాని

చారశ్చ గూఢపురుష

శ్చేళ్లు, A spy: a secret agent in a disguise. ఇందులో మొదటి ౨ ను - కృషీవల భిక్షుకాది రూపములు చేతనుండు వేసలవాని పేళ్ళు నికొందఱు.

శ్చాప్తః ప్రత్యయితః (స్త్రిష్వు)॥ ౮౭౧॥

ఆప్తః - ప్రత్యయితః ॥త్రి॥ ౨ - అప్తుని పేళ్లు, Trusted, confidential.

సాంవత్సరో జ్యౌతిషికో దైవజ్ఞగణకా (వపి) మౌహూర్తికో మౌహూర్తో జ్ఞానీ కార్తాన్తికా (అపి)॥ ౮౭౨॥

సాంవత్సరః-జ్యౌతిషికః-దైవజ్ఞః - గణకః - మౌహూర్తికః-మౌహూర్తః-జ్ఞానీ ॥న॥ కార్తాన్తికః॥ ౬ ॥ ౭ - జోస్యుని పేళ్ళు, An astrologer or an astronomer.

తాన్త్రికో జ్ఞాతసిద్ధాన్త

తాన్త్రికః-జ్ఞాతసిద్ధాన్తః ॥పు॥ ౨- వేదాంతనాక శాస్త్రములయొక్క తత్త్వము దెలిసినవాని పేళ్ళు, A man versed in any science.

స్సత్త్రీ గృహపతి (స్సమౌ)।

సత్త్రీ ॥న॥-గృహపతిః॥ పు॥౨_సదా దానము చేయువాని పేళ్లు, A generous house-holder.

లిపికారో ఽక్షరచణో ఽక్షరచుఞ్చుశ్చ లేఖకః॥

లిపికారః-(పా)లిపికరః-అక్షరచణః – అక్షరచుఞ్చుః-లేఖకః॥పు॥౪– లేఖకుని పేళ్లు, లేకరి, A scribe

లిఖితాక్షరసంస్థానే లిపిర్లిబి (రుభే స్త్రియా)

A writing.

లిఖితమ్-అక్షరసంస్థానమ్-లిపిః (పా) లిపీ - లిబిః (పా)లిబీ॥సీ॥౪-వ్రాయఁబడిన యక్షరముల యాకారము పేళ్ళు, 'అక్షరవిన్యాసే' అనెడిపాఠ మునందు,లిఖితా-లిపిః-లిబిః॥సీ॥ 3–వ్రాఁత పేళ్ళు.

(స్యాత్) సన్దేశహరో దూతో

సందేశహారః - దూతః॥పు॥ ౨-.దూత పేళ్ళు, A messenger, envoy.

దూత్యం (తద్భావ కర్మణీ)॥ ౮౭౪॥

దూత్యమ్ (వ) దౌత్యమ్॥ న॥౧_తద్భావకర్మణీ=ఆదూతయొక్క భావకర్మములకు పేరు, An embassy or message.

అధ్వనీనో ఽధ్వగో ఽధ్వన్యః పాన్థః పథిక (ఇత్యపి)।

అధ్వనీనః-అధ్వగః-అధ్వన్యః-పాన్థః – పథికః ॥పు॥ ౫ - తెరువరి పేళ్ళు, త్రోవ నడచువాఁడు A traveller.

(స్వా) మ్యమాత్య

స్వామి॥ న॥=రాజు, అమాత్యః=మంత్రి

దణ్డజమ్॥

(సామదానే భేదదణ్డా
వి) త్యుపాయ (చతుష్ట
యమ్॥ ౪౭౮॥

సాహసం తు దమో
దణ్డ
స్సామసాన్త్వ (మథో
సమౌ) । భేదోపజాపా
వుపధా (ధర్మాద్యై
ర్యత్పరీక్షణమ్ ।౪౭౯॥

(పఞ్చతి))

స్యాదషడక్షీణో (యస్తృ
తీయాద్యగోచరః)।

వివిక్తవిజనచ్ఛన్న ని
శ్శలాకా స్తథారహః॥ర
హశ్చోపాంశు(చాలిఙ్గే)
రహస్యం. (తద్భవే
త్రిషు)।
(సమౌ) విస్రమ్భవి
శ్వాసౌ
భ్రేషో(భ్రంశో

జః= తేజస్సు The dignity arising from treasure and forces, Majesty.

సామ॥న్,న॥ ప్రియముగా జెప్పుట; దానమ్॥ న॥=దానము చేయుట bribery: భేద॥పు॥=కూడియున్నవారిని వేఱుపఱచుట. దణ్డః॥పు॥=శిక్షించుట, ఇతి, ఉపాయ చతుష్టయమ్=ఈ నాలుగుపాయములనఁబడును. ఉపాయః॥పు॥, Means of success.

సాహసమ్॥న॥-దమః-దణ్డః॥పు॥ 3 - దండోపాయము పేళ్ళు, subduing, punishment.

సామ॥న్॥- సాన్త్వమ్ ॥న॥ ౨- సామోపాయము పేళ్ళు, conciliation, negotiation.

భేదః-ఉపజాపః॥పు॥ ౨ భేదోపాయము పేళ్ళు Disunion, sowing of dissention.

ఉపధా॥స్త్రీ॥ ౧-ధర్మాద్యైః=ధర్మార్థకామములచేత [illegible]లు మొదలైన[illegible], యత్ పరీక్షణమ్=పరీక్షించుట పేరు, Trial of test of honesty.

షట్=ఆరు [illegible] చెప్పఁబడు ' షడక్షీణ వివిక్తవిజనచ్ఛన్ననిశ్శలాక, శబ్దములైదును॥ త్రి॥

అషడక్షీణః॥త్రి॥౧- తృతీయాగోచరః = మూఁడవవాఁడు మొదలైనవారికి తెలియనట్లుగా నడచునది, యః=ఏకాంతమేదిగలదో దాని పేళ్ళు, Secret unknown to a third person-

వివిక్తః-విజనః ఛన్నః నిశ్శలాకః॥త్రి॥- రహస్॥న॥- రహస్- ఉపాంశు॥అవ్య॥ ౭-ఏకాంతమునకుఁ దగినస్థలము పేళ్ళు, Solitude.

రహస్యమ్॥త్రి॥౧-తద్భవే= ఆయేకాంతస్థలమునందుఁబుట్టినది. Occurring in private.

విస్రమ్భః (పు) విశ్రమ్భః- విశ్వాసః॥పు॥౨- విశ్వాసము పేళ్ళు, నమ్మిక. Trust, confidence

భ్రేషః-పు॥౧-యథోచితాత్ = తనకుచితమైన

యథోచితాత్) ౮౮౧॥

ధర్మముచలన, (భ్రంశః=చలించుట పేరు, Falling from rectitude; betraying.

అభ్రేష న్యాయ కల్పాస్తు దేశరూపం సమఞ్జసమ్ ।

అభ్రేషః-న్యాయః -కల్పః॥పు॥- దేశరూపమ్-సమఞ్జసమ్॥న॥౫-శనకు ఉచితమైన ధర్మములనలనం జరించక యుండుట పేళ్ళు, Propriety,fitness.

యుక్తమౌపయికం లభ్యం భజమానాభినీత (వత్)॥ ౮౮౨॥ న్యాయ్యం (చ త్రిషు షట్)

యుక్తమ్ - ఔపయికమ్-లభ్యమ్ - భజమానమ్-అభినీతమ్ - న్యాయ్యమ్ ॥ త్రి॥౬-న్యాయముతో కూడినదాని పేళ్ళు, Right, fit or proper.

సంప్రధారణాతు సమర్థనమ్ ।

సంప్రధారణా॥స్త్రీ॥-సమర్థనమ్ ॥న॥౨- యుక్తాయుక్తములయందు నిది యుక్తమని సమర్థించుట పేరు, Deliberation on the propriety or impropriety of any thing; a determination thereon.

అపవాదస్తు నిర్దేశో నిదేశ శ్శాసనం (చ షః॥) ౮౮౩॥ శిష్టి శ్చాజ్ఞా చ

అపవాదః (పా)అవవాదః-నిర్దేశః-నిదేశః॥పు॥ శాసనమ్॥న॥శిష్టిః-ఆజ్ఞా॥స్త్రీ॥౬-ఆజ్ఞ, An order or command.

సంస్థాతు మర్యాదా ధారణా స్థితిః ।

సంస్థా-మర్యాదా - ధారణా - స్థితిః॥స్త్రీ॥౪-మర్యాద పేళ్ళు, మేరదప్పకయుండుట, Continuance in the right path.

ఆగోఽపరాధో మన్తుశ్చ

ఆగః॥స॥న॥-అపరాధః- మన్తుః॥పు॥3 -అపరాధము పేళ్ళు, offence, fault, transgression.

(సమేతూ) ద్దానబన్ధనే॥

ఉద్దానమ్-బన్ధనమ్॥న॥౨-కట్టివేయుట, Binding.

ద్విపాద్యో (ద్విగుణో దణ్డః)

ద్విపాద్యః॥పు॥౧-ద్విగుణః=రెట్టింపగు, దణ్డః=దండుకగొనుట పేరు, Double penalty.

భాగధేయః కరో బలిః।

భాగధేయః-కరః-బలిః॥పు॥3- రాజునకు నీదగిన యుప్పనము పేళ్ళు, Rents, tax, tribute.

(ఘట్టాదిదేయం) శుల్కో (ఽస్త్రీ)

శుల్కః॥పు॥౧-ఘట్టాదిదేయమ్=సుంకపుచావడి మొదలైనచోట్లరాజునకీయదగినద్రవ్యము, Toll

ప్రాభృతంతు ప్రదేశనమ్॥ ౮౮౪॥

ప్రాభృతమ్-ప్రదేశనమ్॥న॥౨- దేవతలకును, మిత్రులు మొదలగువారికినియ్యబడుకానుక పేరు,

An oblation, or a present.

ఉపాయన ముపగ్రాహ్య ముపహార (స్త థో)పదా ।

ఉపాయనమ్—ఉపగ్రాహ్యం॥న॥-ఉపహారః ॥పు॥-ఉపదా ॥స్త్రీ॥౩- రాజదర్శనార్థమై తెచ్చు కానుక పేళ్ళు, An humble offering to a king.

యౌతకా (దితుయ ద్దేయం (సుదాయో హరణం (చతత్)॥౨౮౬॥

యౌతకమ్॥న॥-సుదాయః॥పు॥-హరణమ్ ॥న॥ 3-యత్=ఏది, దేయమ్=వివాహమునందల్లునికిని గూఁతుకును నిచ్చునదో ఆ వస్తువు పేళ్ళు, A nuptial present, A special present.

తత్కాల (స్తు)తదా త్వం (స్యా)

తత్కాలః ॥పు॥-తదాత్వమ్ ॥న॥ ౨-వర్తమాన కాలము పేళ్ళు, Present time-

(దుత్తరః కాల) ఆయతిః ।

ఆయతిః ॥స్త్రీ॥ ౧ - ఉత్తర కాలః = రాఁగల కాలము పేరు, Future time.

సాంద్రృష్టికం (ఫలం సద్య)

సాంద్రృష్టికమ్॥న॥౧-సద్యఃఫలమ్=తత్కాలమున నగు ఫలము, immediate consequence-

ఉదర్కః ఫలముత్తరమ్)॥ ౨౮౭॥

ఉదర్కః ॥పు॥ ౧- ఉత్తరం ఫలమ్ = ముందు రాఁగల ఫలము పేరు, Future consequence·

అదృష్టం (వహ్నితో యాది)

అదృష్టమ్॥న॥౧ - వహ్నితోయాది=అగ్ని జలము మొదలైనవానివలనఁ బుట్టినభయము పేరు, Casual and unseen danger.

దృష్టం (స్వపరచక్రజమ్)

Obvious danger

దృష్టమ్॥న॥౧-స్వపరచక్రజమ్ =తనవారివల నను పరవారివలనను బుట్టిన భయము పేరు. "దృష్టంత్వపరచక్రజమ్" అనియును పాఠముగలదు.

(మహీభుజా) మహిభయం(స్వపక్ష ప్రభవం భయమ్)॥ ౨౮౮॥

మహిభయమ్॥న॥౧-మహీభుజామ్=రాజులకు, స్వపక్షప్రభవమ్=కూఁతుబలము మొదలుగాఁ గలవిధములైన స్వపక్షములవలనఁబుట్టిన, భయమ్= భయము, Latent danger from one's own party.

ప్రక్రియా స్త్వధికార

ప్రక్రియా॥స్త్రీ॥-అధికారః॥ పు॥౨-అధికారము పేళ్ళు, Bearing of royal insignia.

(స్స్యా) చ్చామరంతు ప్రకీర్ణకమ్ ।

చామరమ్—ప్రకీర్ణకమ్॥న॥౨-వింజామర, The bushy tail of the Bosgrunniens used as a fan·

నృపాసనం (తు యు) ద్భద్రాసనం

నృపాసనమ్ - భద్రాసనమ్ ॥న॥౨ - రాజులు కూర్చుండు నాసనము పేళ్ళు, A throne.

సింహాసనం (తుతత్)॥ ౪౮౯॥ (హైమం)

సింహాసనమ్॥ ॥౧-హైమమ్ = బంగారుతోఁ జేయఁబడిన, తత్ = ఆ రాజు కూర్చుండు నాసనము పేరు, A throne made of gold. [A Parasol.

ఛత్రం త్వాతపత్రం (రాజ్ఞస్తు) నృపలక్ష్మ (తత్)।

ఛత్రమ్-ఆతపత్రమ్ ॥న॥౨- గొడుగు పేళ్ళు
నృపలక్ష్మ॥న్,న॥౧-రాజ్ఞః=రాజునకు పట్టిన, తత్=ఆగొడుగు పేరు, A royal parasol.

భద్రకుమ్భః పూర్ణకుమ్భో

భద్రకుమ్భః-పూర్ణకుమ్భః॥పు॥ ౨ రాజద్వారముందుఁ బెట్టఁబడిన పూర్ణకలశము పేరు, A golden jar filled with holy water.

భృఙ్గారః కనకాలుకా॥ ౪౯౦॥

భృఙ్గారః॥పు॥-కనకాలుకా ॥స్త్రీ॥౨ - బంగారు గిండి పేళ్ళు, A golden vase.

నివేశ శ్శిబిరం (షణ్ఢే)

నివేశః॥పు॥-శిబిరమ్॥న॥౨ - దండువిడిసియున్న తావు, దండు విడిసినపాళెము, A camp.

సజ్జనం తూపరక్షణమ్। A sentry, an out post.

సజ్జనమ్ - ఉపరక్షణమ్ ॥న॥౨ - దండుకావలి కొఱకు చుట్టుఁ బెట్టిన వెలుగు మొదలైన దాని పేర్లు

(హస్త్యశ్వరథ పాదాతం) సేనాఙ్గం (స్యా చ్చతుష్టయమ్)॥ ౪౯౧॥

సేనాఙ్గమ్ ॥న॥ ౧- హస్త్యశ్వరథ పాదాతమ్= ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు రథములు కాలుబలము ననెడి, చతుష్టయమ్= ఈ రను, సేనాంగములనఁ బడును, A component part of an army.

దన్తీ దన్తావలో హస్తీ ద్విరదోఽనేకపో ద్విపః మతఙ్గజో గజో నాగః కుఞ్జరో వారణః కరీ॥ ఇభః స్తమ్బేరమః పద్మీ

దన్తీ॥న్॥దన్తావలః-హస్తీ॥న్॥-ద్విరదః - అనేకపః - ద్విపః -మతఙ్గజః - గజః-నాగః-కుఞ్జరః-వారణః-కరీ॥న్॥-ఇభః-స్తమ్బేరమః-పద్మీ॥న్॥పు ౧౫-ఏనుఁగు పేళ్ళు, An elephant.

యూథనాథ (స్తు) యూథపః।

యూథనాథః-యూథపః॥పు॥ ౨ - ఏనుఁగుల గుంపులో ముఖ్యమయిన యేనుఁగు పేళ్ళు, The leader of a herd of wild elephants.

మదోత్కటో మదకలః

మదోత్కటః-మదకలః॥పు॥౨- మదముపట్టిన

కలభః కరిశావకః॥ ర్గ-౩॥
ప్రభిన్నో గర్జితో మత్తః
(సమౌ) ఉద్వాన్త నిర్మదౌ।
హాస్తికం గజతా బృన్దే
కరిణీ ధేనుకా వశా।
గణ్డః కటో
మదో దానం
వమథుః (కరశీకరః)
కుమ్భౌ (తు శిరసః పిణ్డౌ)
(తయోర్మధ్యే) విదుః (పుమాన్)॥ ర్గ-౭॥
అవగ్రహో (లలాటం స్యాత్)
ఈషికా (త్వక్షికూటకమ్)।
(అపాఙ్గదేశో) నిర్యాణం
(కర్ణమూలం తు) చూలికా॥
(అధః కుమ్భస్య) వా

యేనుఁగు పేళ్ళు, A rutting elephant.

కలభః-కరిశావకః (పా)కరిపోతకః ॥పు॥ ౨-ఏనుఁగుగున్న పేళ్ళు. A young elephant.

ప్రభిన్నః-గర్జితః-మత్తః॥పు॥౩-మదముగారెడు యేనుఁగు పేళ్ళు, A furious elephant in rut.

ఉద్వాన్తః-నిర్మదః॥పు॥ ౨-మదమువిడిచిన యేనుఁగు పేళ్ళు, An elephant out of rut.

హాస్తికమ్॥న॥-గజతా॥స్త్రీ॥౨-బృన్దే = ఏనుఁగుల గుంపు పేళ్ళు. A herd of elephants.

కరిణీ-ధేనుకా-వశా ॥స్త్రీ॥ ౩- ఆఁడుఏనుఁగు పేళ్లు, A she-elephant.

గణ్డః-కటః॥పు॥ ౨-ఏనుఁగు చెక్కిలి పేళ్ళు, An elephant's temple.

మదః॥పు॥-దానమ్॥న॥౨-మదముపేళ్లు, Rut.

వమథుః-॥పు॥౧-కరశీకరః =తొండమువలనఁ బుట్టిన తుంపర పేరు, Water emitted from the elephant's trunk.

కుమ్భౌ॥పు॥౧-శిరసఃపిణ్డౌ=ఏనుఁగుశిరస్సుమీఁదనుండుమాంసఖండములు, కుంభస్థలము, The frontal globes on the forehead of an elephant,

విదుః॥పు॥౧-తయోః =ఆకుంభస్థలముల యొక్క, మధ్యే-నడుము,The hollow between them.

అవగ్రహః॥పు॥౧-లలాటమ్=ఏనుఁగు నొసటి పేరు, Elephant's forehead.

ఈషికా (పా)ఇషీకా॥స్త్రీ॥౧-అక్షికూటకమ్ = ఏనుఁగు కనుగ్రుడ్డు పేరు, Elephant's eye ball.

నిర్యాణమ్ ॥న॥౧-అపాఙ్గదేశః = ఏనుఁగు కడకన్ను పేరు, Corner of his eye.

చూలికా ॥స్త్రీ॥౧-కర్ణమూలమ్ = ఏనుఁగుచెవి మొదటి పేరు, Root of his ear.

వాహిత్థమ్॥న॥ ౧-కుమ్భస్య=ఏనుఁగు కుంభ

హిత్థం	స్థలమానకు, అధః=దిగువనున్న ప్రదేశము పేరు, Part below the frontal globes.
ప్రతిమానం (మధోఽస్య యత్)	ప్రతిమానమ్॥న॥ ౧-అస్య=ఈవాహిత్థమునకు, అధః=దిగువనున్న, యత్ = ప్రదేశము పేరు, Part between the tusks-
ఆసనం (స్కన్ధదేశస్స్యాత్)	ఆసనమ్॥న॥౧-స్కన్ధదేశః = ఏనుఁగుయొక్క మూఁపు పేరు, Elephant's withers.
పద్మకం (బిన్దుజాలకమ్)॥ ४६-२॥	పద్మకమ్॥న॥౧-బిన్దుజాలకమ్ = ఏనుఁగునకు యౌవనమున దేహములోఁబుట్టిన బొట్ల పేరు, ఏనుఁగుసిబ్బెము, marks on his body,
పక్షభాగః (పార్శ్వభాగో)	పక్షభాగః॥పు॥ ౧-పార్శ్వభాగః = ఏనుఁగుయొక్క యుభయపార్శ్వముల పేరు, His flank.
దన్తభాగ (స్తుయోఽగ్రతః)॥	దన్తభాగః ॥పు॥ ౧-అగ్రతః, యః =ఏనుఁగుయొక్క ముందుభాగము పేరు, His front.
(ద్వౌపూర్వపశ్చాజ్జఙ్ఘాదిదేశౌ)గాత్రావరే (క్రమాత్)॥ ४६-३॥	పూర్వపశ్చాజ్జఙ్ఘాదిదేశౌ=ముందటను వెనుక నున్న మోఁకాళ్ళక్రింది ప్రదేశములు రెండును, క్రమాత్=వరుసగా, గాత్రావరే=గాత్రం(Shoulder) అపరమ్(పా) అపరమ్ (Thigh) అని చెప్పఁబడును.
తోత్త్రం వైణుకం	తోత్త్రమ్-వైణుకమ్ (పా) వేణుకమ్॥న॥౨-ఏనుఁగును శిక్షించు కోలపేళ్ళు, అంకుశము, A pike to drive an elephant-
మాలానం బన్ధస్తమ్భే (౨ఫ)	ఆలానమ్॥న॥బన్ధస్తమ్భః ॥పు॥ ౨- ఏనుఁగును కట్టు స్తంభము, Post to which he is tied.
శృఙ్ఖలే అన్దుకోనిగడో (౨స్త్రీస్యాత్)	శృఙ్ఖలమ్॥త్రి॥- అన్దుకః ॥పు॥-నిగలః(పా) నిగడః-వ్న॥3-ఏనుఁగునుకట్టుగొలుసు పేళ్ళు,Chains
అఙ్కుశో (౨స్త్రీ) సృణిః (స్త్రీపుమ్)॥	అఙ్కుశః॥వ్న॥ సృణిః॥సీ॥౨-అంకుశము పేళ్ళు, The goad of an elephant.
దూష్యా కక్ష్యా వరత్రా) Leathern girt. (స్యా) కల్పనా సజ్జ	దూష్యా(పా)దూషా-కక్ష్యా (వ) కక్షా-వరత్రా॥సీ॥ 3-ఏనుఁగునడుమునఁ గట్టుత్రోలు మోకు. కల్పనా-సజ్జనా ॥సీ॥౨- ఏనుఁగును. శృంగా

నా (నమే)।

రించుట పేళ్ళు, Equipping an elehant

ప్రవేణ్యాస్తరణంప

ర్ణః పరిస్తోమః కుథో

(ద్వయోః)॥ ౫౦౦॥

ప్రవేణీ॥స్త్రీ॥-ఆస్తరణమ్॥న॥-వర్ణః-పరిస్తోమః॥ పు॥-కుథః॥ పు॥(ద్వ)॥త్రి॥ - ఏనుఁగుమీఁదఁబఱచు [illegible] జిలీపేళ్ళు, His trappings.

వీతం (త్వసారంహ

స్త్యశ్వం)

వీతమ్॥ న॥౧-అసారమ్=బలము లేని. హస్త్యశ్వమ్=ఏనుఁగును గుఱ్ఱమును పేరు. an elephant or horse unfit for riding.

వారీతు (గజబన్ధనీ)। An elephant-stable.

వారీ॥స్త్రీ॥౧- గజబన్ధనీ = ఏనుఁగును పట్టుట కొఱకుఁ జేయఁబడిన యూధము (లేక) గజశాల A hole or trap for catching elephants.

ఘోటకే వీతి తురంగ

తురగాశ్వతురంగమాః॥

వాజి వాహార్వగన్ధర్వ

హయసైన్ధవసప్తయః

ఘోటకః॥(పు)ఘోటః-వీతిః(పా)వీతిః (పు) ॥వీతి॥న్ తురగః-తురంగః-అశ్వః-తురంగమః వాజీ॥న్॥-వాహః-అర్వా॥న్॥(పు)అర్వన్॥త్॥-గన్ధర్వః-హయః సైన్ధవః-సప్తిః॥ పు॥౧౩-గుఱ్ఱము పేళ్ళు, A horse

ఆజానేయాః కులీనా

ఆజానేయః॥పు॥౧-కులీనః=మంచిజాతి గుఱ్ఱముల పేరు, Horses of a good breed

(స్స్యు) ర్వినీతా (స్సా

ధువాహినః)॥ ౫౦౨॥

వినీతాః॥పు॥౧-సాధువాహినః=తెన్నుమాయ నేర్చిన గుఱ్ఱములు, Horses trained for the manege

వనాయుజాః పారసీ

కాః కాంభోజా బాహ్లి

కా(హయాః)।

వనాయుజః (పు) వానాయుజః-పారసీకః-కాంభోజః-బాహ్లికః॥పు॥-ఈరనువరుసగా వానాయుజము, పారసీకము, కాంభోజము, బాహ్లికము-అను నాల్గు దేశములలోఁబుట్టిన, హయాః=గుఱ్ఱములు.

యయు (రశ్వోఽశ్వ

మేధీయో)

యయుః॥పు॥౧-అశ్వమేధీయః-అశ్వమేధయాగముసకుఁ దగిన, అశ్వః = గుఱ్ఱమునకు పేరు, A horse fit for sacrifice.

జవన (స్తు జవాధికః) ॥

౫౦౩॥

జవనః ॥పు॥౧-జవాధికః= వేగముచేత నధిక మైనగుఱ్ఱము పేరు, A fleet horse courser.

పృష్ఠ్యః స్థౌరీ

పృష్ఠ్యః-స్థౌరీ॥న్॥(పా)స్థూరీ॥న్॥పు॥౨- వీపుఁ పుమోయుగుఱ్ఱము పేళ్ళు, A pack horse.

(సితః॥ కర్కో-

కర్కః॥పు॥౧-సితః= తెల్లగుఱ్ఱము. A white horse

రథ్యో (వోఢారథస్యయః)।	రథ్యః ॥పు॥ ౧- రథస్య వోఢా యః = రథమును [illegible] గుఱ్ఱము పేరు, A chariot-horse.
(బాలః) కిశోరో	కిశోరః ॥పు॥ ౧- బాలః = [illegible] గుఱ్ఱపుపిల్ల [illegible] A colt-
వా మ్యశ్వా బడబా	వామీ-అశ్వా-బడబా ॥స్త్రీ॥ [illegible], [illegible] గుఱ్ఱము, A mare-
బాడబం (గణే)॥౧౦౪॥ (త్రి)ష్వాశ్వీనం (యదశ్వేన దినేనైకేన గమ్యతే)।	బాడబమ్ ॥న॥ ౧- గణే = [illegible] అశ్వేన = గుఱ్ఱముచేత, దినేన ఏకేన = [illegible] యత్ = [illegible], గమ్యతే = [illegible] తత్ = [illegible] అశ్వీనమ్ [illegible] A day's journey for a horse.
కక్ష్యం (మధ్య మశ్వానాం)	కక్ష్యమ్ ॥న॥ ౧- అశ్వానామ్ = గుఱ్ఱములయొక్క, మధ్యమ్ = [illegible], A horse's flank.
హేషా హ్రేషా (నిస్వనః)॥ ౧౦౫॥	హేషా-హ్రేషా ॥స్త్రీ॥ ౨- నిస్వనః = గుఱ్ఱములు [illegible] గుఱ్ఱము [illegible] ధ్వని, Neighing.
నిగాలస్తు (గలోద్దేశే)	నిగాలః ॥పు॥ ౧- గలోద్దేశే = గుఱ్ఱపుమెడదగ్గఱి చోటు, అచట దేవమణి యుండును, His throat.
(బృన్దే) త్వశ్వీయ మాశ్వ (వత్)।	అశ్వీయమ్-ఆశ్వమ్ ॥న॥ ౨- బృన్దే = గుఱ్ఱముల గుంపు పేళ్ళు, A multitude of horses.
ఆస్కన్దితం ధౌరితకం రేచితం వల్గితం ప్లుతమ్॥ ౧౦౬॥ (గతయోఽమూః పఞ్చ) ధారా	ఆస్కన్దితమ్ ॥న॥ = నునుపైననడవు, walk- ధౌరితకమ్ ॥న॥ = అధికమై చతురమైన నడవు, trot రేచితమ్ ॥న॥ = తాళగతితో పిరెయుగాఁ దిరుగుట, sidling- వల్గితమ్ ॥న॥ = వేగముచేత విడువంబడి మీఁదికి రాఁపు కదలించుట, gallop- ప్లుతమ్ ॥న॥ = వేగముచేత నంతమేకముగను నమముగాఁ బోవుట. Vaulting. అమూః-ధారాః ॥స్త్రీ॥ గుఱ్ఱపు గతిభేదములు, Paces of a horse.
ఘోణా (తు) ప్రోథ (మస్త్రియామ్)।	ఘోణా-ప్రోథమ్ ॥ న్న॥ ౨- గుఱ్ఱపుముకుపేళ్ళు, The nostrils of a horse.
కవికాతు ఖలీనో	కవికా ॥స్త్రీ॥ - ఖలీనః (పు) ఖలీనమ్ ॥న్న॥ - [illegible]

	పేళ్ళు, The pit of a bridle.
(ఉ స్త్రీ) శఫమ్ (క్లీబే) ఖురః(పుమాన్)॥౭౭॥	శఫమ్ ॥న॥ - ఖురః ॥పు॥ - గొరిసెల పేళ్ళు, A horse's hoof.
పుచ్ఛో(ఉ-స్త్రీ) లూమలాఙ్గూలే వాలహస్తః వాలధిః।	పుచ్ఛః॥పు॥-లూమ ॥న॥ (స) లాఙ్గూలమ్ ॥న॥ 3-గుఱ్ఱము మొదలగువాని తోఁక పేళ్ళు, Tail. వాలహస్తః-వాలధిః ॥పు॥ ౨-కేశయుక్తమైన తోఁక పేళ్ళు, A bushy tail.
(త్రిషు) పావృత్తలుఠితౌ (పరావృత్తేముహుర్భువి)॥ ౭౮॥	ఉపావృత్తః-లుఠితః॥త్రి॥ ౨-భువి=భూమియందు, ముహుః=పలుమాఱు, పరావృత్తే=పొర్లాడిన గుఱ్ఱము పేళ్ళు, A horse rolling himself.
(యానేచక్రిణియుద్ధార్థే) శతాఙ్గః స్యన్దనో రథః।	శతాఙ్గః-స్యన్దనః-రథః ॥పు॥ 3-యుద్ధార్థే = యుద్ధముకొఱకైన, చక్రిణి=బండికండ్లతోఁగూడిన, యానే=వాహనము, రథము, A war-chariot.
(అసౌ) పుష్యరథ (శ్చక్ర)యానం న సమరాయ యత్)॥ ౭౯॥	పుష్యరథః(పా)పుష్యరథ॥పు॥౧-యచ్చక్రయానం నరథము, సమరాయ=యుద్ధముకొఱకు, న=కానో అసౌ=ఇది, A car for travelling or for pleasure
కర్ణీరథః ప్రవహణం డయనం (చ సమం త్రయమ్)।	కర్ణిరథః(పా)కర్ణీరథః॥పు॥ ప్రవహణమ్- డయనమ్॥న॥ 3- మనుష్యులుమోయు విమానమను రథము పేళ్ళు, A covered litter for women
(క్లీబే)ఽనః శకటో (ఽస్త్రీ స్యా) ద్గన్త్రీ కమ్బలివాహ్యకమ్॥ ౮౦॥	అనః॥స్,న॥-శకటః॥పు॥ ౨-బండి పేళ్ళు, A cart. గన్త్రీ॥స్త్రీ॥-కమ్బలివాహ్యకమ్॥న॥ ౨-ఎద్దులతో నెద్దులుదీయుబండి పేళ్ళు, A carriage drawn by oxen
శిబికా యాప్యయానం (స్యాత్)	శిబికా॥స్త్రీ॥-యాప్యయానమ్॥న॥ ౨ - అందలము పేళ్ళు, పల్లకియు, A palanquin.
డోలా ప్రేఙ్ఖా (ఽదికాస్త్రియామ్)।	డోలా-ప్రేఙ్ఖా ॥స్త్రీ॥ ౨-ఉయ్యాల పేళ్ళు, ఆది శబ్దముచేత నందోళికయు నుడోలయును పేరుకలదు, A hammock or swing.
(ఉభౌతు) ద్వైపవైయాఘ్రౌ ద్వీపిచర్మా	ద్వైపః-వైయాఘ్రః ॥త్రి॥ ౨ - ద్వీపిచర్మావృతే=పులితోలుచేతకప్పఁబడిన, రథే=రథము పేళ్లు.

వృతే రథే)॥ ౫౧౧॥	A car covered with tiger skin.
(పాణ్డుకమ్బల సంవీత స్యన్దనః) పాణ్డుకమ్బలీ (రథే) కామ్బలవాస్త్రా (ద్యాః కమ్బలాదిభి రావృతే)॥ ౫౧౨॥ త్రిషు ద్వైపాదయో,	పాణ్డుకమ్బలీ॥న్.త్రి॥౧- పాణ్డుకమ్బలసంవీత స్యన్దనః= తెల్లకంబళిచేతఁ గప్పఁబడినరథము పేరు. కామ్బలమ్॥ త్రి॥౧- వాస్త్రమ్॥ త్రి॥౧-కంబళము మొదలయినవి యనఁగా; కంబళము వస్త్రము మొదలైనవానిచేతఁ గప్పఁబడినరథము పేళ్ళు. ద్వైపాదయః=ద్వైపశబ్దము మొదలుకొని వాస్త్రశబ్దము వఱకు ౫-శబ్దములును ॥త్రి॥
రథ్యా రథకడ్యా (రథ వ్రజే)॥	రథ్యా-రథకడ్యా॥స్త్రీ॥౨-రథవ్రజే=రథసమూహము పేళ్ళు. A multitude of cars.
ధూః(స్త్రీక్లీబే) యాన ముఖం	ధూః॥ర్॥స్త్రీ॥- యానముఖమ్॥న॥ ౨-రథము మొదలయిన వాహనముల ముందువైపు పేళ్ళు. Fore-part of a carriage.
(స్యా) ద్రథాఙ్గ మప స్కరః॥	రథాఙ్గమ్- అపస్కరః (పా) అపస్కరః ॥పు॥ ౨-బండికన్ను, కాఁడి మొదలైన రథావయవముల పేళ్ళు, Any part of a carriage. [wheel.
చక్రం రథాఙ్గం (తస్యాన్తే) నేమిః(స్త్రీ స్యాత్) ప్రధిః (పుమా న్)॥పిణ్డికా నాభి (రక్షాగ్ర కీలకే తు ద్వయో) రణిః॥ ౫౧౩॥	చక్రమ్- రథాఙ్గమ్॥న॥౨-బండికంటి పేళ్ళు, A నేమిః॥స్త్రీ॥(పా) నేమీ- ప్రధిః॥పు॥౨-తస్యాన్తే= ఆబండికంటికి చక్రము పేళ్ళు, Tire. [పేళ్ళు. Nave. పిణ్డికా- నాభిః॥స్త్రీ॥౨- బండికంటి నడిమితూము అణిః॥పు॥౧ అక్షాగ్రకీలకే=ఇరుసుకడపట బండికంటిజాఱకుండ నుంచినచీల, The pin of tke axle
రథగుప్తి ర్వరూథో (నా)	రథగుప్తిః-వరూథః ॥పు॥౨-రథమును రక్షించుకొఱకు పైకప్పిన లోహమయము మైనకవచము, The fender of a carriage.
కూబరస్తు యుగన్ధరః।	కూబరః-యుగన్ధరః॥ పు॥ ౨- కాఁడికట్టు నొగ పేళ్ళు, The pole to which the yoke is fixed.
అనుకర్షో (దార్వధః స్థం)	అనుకర్షః ॥పు॥ (పా) అనుకర్షాన్॥౧-దార్వధః స్థమ్=ఆనొగవెనుకనుండు క్రొడిపీఁటయనుమ్రాని పేరు, Axle-tree or botom of a carriage.

ప్రాసఙ్గో (నా యుగా) ద్యుగః॥ - ౫౦॥

ప్రాసఙ్గః ॥పు॥ ౧- యుగాత్=కాడికంటె, యుగః=[illegible] పేరు, A separate yoke.

(సర్వం స్యా ద్వాహనం) యానం యుగ్యం పత్త్రంచ ధోరణమ్।

వాహనమ్- యుగ్యమ్- పత్త్రమ్- ధోరణమ్॥ న॥ ౪- సర్వమ్=సకలమైన వాహనమ్ = వాహన [illegible] పేళ్లు, Any vehicle; horse &c-

పరంపరా వాహనం (యత్తు) ద్వైనీతక (మ స్త్రియామ్)॥ ౫౧॥

పరంపరా వాహనమ్॥ న॥- వైనీతకమ్॥న॥ ౨- [illegible] పేళ్ళు, A mediate vehicle as a porter carrying a litter or a horse dragging ,a carriage

ఆధోరణా హస్తిపకా

ఆధోరణః - హస్తిపకః॥పు॥ ౨ - ఏనుఁగు మావటీవాని పేళ్ళు, An elephant driver·

హస్త్యారోహా నిషాదినః।

హస్త్యారోహః - నిషాదీ॥ న ॥పు॥ ౨-ఏనుఁగు నెక్కు దొర, A warrior riding an elephant-

నియన్తా ప్రాజితా యన్తా సూతః క్షత్తా చ సారథిః॥౫౨॥ సవ్యేష్ఠ దక్షిణస్థౌ (చ సంజ్ఞా రథకుటుమ్బినః)॥

నియన్తా॥ఋ॥ ప్రాజితా॥ఋ॥ యన్తా॥ఋ॥- సూతః- క్షత్తా॥ఋ॥- సారథిః- సవ్యేష్ఠః (అ) సవ్యేష్ఠా॥ఋ॥(అ)సవ్యేష్ఠా ॥న॥- దక్షిణస్థః॥ పు॥ ౯ ర- యు, రథకుటుమ్బినః= సారథికి, సంజ్ఞాః=పేళ్ళు, A charioteer.

రథిన స్స్యన్దనారోహా

రథీ॥న॥ స్యన్దనారోహః ॥పు॥ ౨-రథికుని పేళ్లు. రథమునెక్కు దొర, A warrior in chariot,

అశ్వారోహా (స్తు) సాదినః ౫౩॥

అశ్వారోహః- సాదీ॥న ॥పు॥ ౨- గుఱ్ఱపురౌతు పేళ్ళు, A hoarseman.

భటా యోధాశ్చ యోద్ధార

భటః- యోధః- యోద్ధా ॥ఋ॥పు॥ 3 -యుద్ధము చేయువాని పేళ్లు, A warrior.

స్సేనారక్షా (స్తు) సైనికాః।

సేనారక్షః- సైనికః॥ పు ॥ ౨-దండుకాచు వాండ్రల పేళ్లు, Guards or sentinels.

(సేనాయాం సమవేతా యే) సైన్యా (స్తే) సైనికా(శ్చ తే) ॥౫౪॥

సైన్యః- సైనికః॥పు॥ ౨- సేనాయామ్= సేనయందు, యే= ఎవరు, సమవేతాః=కూడియున్నారో, తే=ఆ చతురంగబలము, Arrayed troops·

(బలినో యే సహస్రేణ)

సాహస్రః- సహస్రీ ॥న ॥పు॥ ౨- యే=ఎవరు,

ణ) సాహస్రా (స్త్రీ) సహస్రిణః॥	సహస్రిణః = వేయింటి లెక్కను, బలినః = గుఱ్ఱములు మొదలయిన బలముగలవారో, తే = వారి పేళ్లు, A thousand strong. [వాని పేళ్ళు, A guard.
పరిధిస్థః పరిచరః సేనానీ ర్వాహినీపతిః॥ ౬౨॥	పరిధిస్థః - పరిచరః ॥పు॥ ౨- సేనచుట్టును కాచు సేనానీః ॥ఈ॥ - వాహినీపతిః ॥పు॥ ౨- సేనాధిపతి పేళ్ళు, దళవాయి, A commander or general.
కఞ్చుకో వారబాణో (౨ స్త్రీ)	కఞ్చుకః ॥పు॥- వారబాణః (పా) బాణవారః॥ పు॥ ౨-కఱబుసముపలె మేనికి తొడుగయినదాని పేళ్ళు, బొందలము, Breast-plate, hawberk-
(యుత్తు మధ్యే సకఞ్చుకాః । బధ్నన్తిత) త్సారసన మధికాఙ్గో	సారసనమ్॥న॥-అధికాఙ్గః ॥పు॥ ఈ౨-ను, సకఞ్చుకాః = కంచుకముతో దొడిగిన వారు యత్తు = దేనిని మధ్యే = నడుమున, బధ్నన్తి = కట్టుదురో, తత్ = దాని పేళ్ళు, నడుముకట్టు మొదలయినవి. A girdle.
(౨ ఫ) శీర్షకమ్॥ ౬౧। శీర్షణ్యం చ శిరస్త్రే (౨ ఫ) తనుత్రం వర్మదంశనమ్। ఉరశ్ఛదః కఙ్కటకో జాగరః కవచో (౨ స్త్రియామ్॥ ౬౨॥	శీర్షకమ్-శీర్షణ్యమ్-శిరస్త్రమ్ ॥న॥ ౩-శిరసుబొమ్మ పేళ్ళు, A helmet. తనుత్రమ్ - వర్మ॥న॥ -దంశనమ్ (పా) దంసనమ్ ॥న॥-ఉరశ్ఛదః-కఙ్కటకః-జాగరః॥పు॥ -కవచః ॥పు॥ ౭-జోడు పేళ్ళు, జీరా పేళ్ళు, Armour, coat of mail.
ఆముక్తః ప్రతిముక్త శ్చ పినద్ధ శ్చాపినద్ధ (వత్) । సన్నద్ధో వర్మిత స్సజ్జో దంశిత వ్యూఢకఙ్కటః॥ ౬౩॥ (త్రిష్వాముక్తాదయో)	ఆముక్తః - ప్రతిముక్తః - పినద్ధః - అపినద్ధః॥ ౪-కట్టబడిన వస్త్రము మొదలయినదాని పేళ్ళు, clothed or accoutred. సన్నద్ధ - వర్మితః - సజ్జ - దంశితః-వ్యూఢకఙ్కటః॥ ౬-జోడుతొడిగినవాని పేళ్ళు, Armed or mailed, ఆముక్తాదయః-ఆముక్త శబ్దము మొదలైన శబ్దములు త్రిష్వాముక్తాదయో మూడు లింగములందును ॥త్రి॥
(వర్మభృతాం) కావచికం (గణే)॥	కావచికమ్ ॥న॥ ౧-వర్మభృతామ్ = జోడు దొడిగినవారియొక్క, గణే = సమూహము పేరు, Multitude of armed soldiers.
పదాతి పత్తి పదగ	పదాతిః- పత్తిః- పదగః- పాదాతికః- పదా

పాదాతిశ్చ పదాజయః॥ ౬౨॥ పద్గశ్చ పదికః (శ్చాథ) పాదాతం (పత్తిసంహతిః)।

జిః-పద్గః-పదికః॥పు॥౭-కాలిబంటు పేళ్ళు, A foot-soldier.

పాదాతమ్ ॥న॥౧-పత్తిసంహతిః=కాలిబంట్ల గుంపు పేరు, Infantry.

శస్త్రాజీవే కాండపృష్ఠా యుధీయాయుధికా(స్స) మాః॥ ౬౩॥

శస్త్రాజీవః-కాండపృష్ఠః (సా) కాండస్పృష్టః (సా) స్పృష్టకాండః-ఆయుధీయః- ఆయుధికః ॥౬ ఆయుధమును ధరించి జీవనము చేయువాని పేళ్ళు, A soldier by profession.

కృతహస్తస్సుప్రయోగవిశిఖః కృతపుఙ్ఖ(వత్)

కృతహస్తః- సుప్రయోగవిశిఖః - కృతపుఙ్ఖః 3 - అమ్ములు గురితప్పక వేయ నేర్చినవాడు, Skilled in archery.

అపరాద్ధపృషత్కోఽ(సా) లక్ష్యా ద్చ్యుతసాయకః॥ ౬౪॥

అపరాద్ధపృషత్కః ॥౧ - యః = ఎవడు, లక్ష్యాత్ = గుఱిపలన, చ్యుతసాయకః= జాఱిపోయిన బాణముగలవాఁడో, అసౌ = వాని పేరు, Unskilled, missing the butt.

ధన్వీ ధనుష్మాన్ ధానుష్కో నిషఙ్గ్యస్త్రీ ధనుర్ధరః।

ధన్వీ॥న్॥-ధనుష్మాన్॥త్॥-ధానుష్కః-నిషఙ్గీ-॥న్॥ అస్త్రీ ॥న్॥ -ధనుర్ధరః॥ ౬-విలుకాని పేళ్ళు, An archer or bow-man.

(స్యా)త్కాణ్డవాంస్తు కాణ్డీర

కాండవాన్॥త్॥-కాణ్డీరః ౨-అమ్ములే యాయుధముగాఁగలవాఁడు, one fighting only with arrows.

శ్శాక్తీకశ్శక్తిహేతికః॥ ౬౫॥

శాక్తీకః-శక్తిహేతికః॥౨- శక్తియే యాయుధముగాఁ గలవాని పేళ్ళు, A spearman.

యాష్టీక పారశ్వధికౌ (యష్టిస్వధితిహేతికౌ)

యాష్టీకః=Armed with a club. పారశ్వధికః= Armed with a battle-axe. ఈ రెండును వరుసగా యష్టిస్వధితిహేతికౌ = దుడ్డుకఱ్ఱయును గండ్రగొడ్డలియు నాయుధముగాఁ గలవారి పేళ్ళు.

నైస్త్రింశికో(ఽ సిహేతిస్స్యాత్) (సమౌ)

నైస్త్రింశికః॥౧-అసిహేతిః=అడ్డకత్తియే యాయుధముగాఁగలవాని పేరు, Armed with a sword

ప్రాసికకౌన్తికౌ॥ ౬౬

ప్రాసికః-కౌన్తికః॥ ౨-ఈఁటెవాఁడు, A lancer.

చర్మీ ఫలకపాణి(స్స్యాత్)
చర్మీ॥న్॥-ఫలకపాణిః॥ ౨- అరిగవాని పేళ్ళు, కేడెముగలవాఁడు, A shield-bearer.

పతాకీ వైజయన్తికః।
పతాకీ॥న్॥- వైజయన్తికః॥ ౨-పతకగల వాని పేళ్ళు. టెక్కెముగలవాఁడు; A flag-bearer.

అనుప్లవ స్సహాయ శ్చానుచరో ఽభిసరి (స్సమాః)॥ ౫౯॥
అనుప్లవః - సహాయః - అనుచరః - అభిసరః (పా) అభిసరః॥౪- తోడువచ్చినవాని పేళ్లు, A companion or follower.

పురోగాగ్రేసరప్రష్ఠాగ్రతస్సరః పురస్సరాః। పురోగమః పురోగామీ
పురోగః-అగ్రేసరః-ప్రష్ఠః-అగ్రతస్సరః-పురస్సరః-పురోగమః-పురోగామీ॥న్॥ ౭ -ముందర నడచువాని పేళ్ళు, A leader.

మన్దగామీ తు మన్థరః॥ ౬౦॥
మన్దగామీ॥న్॥-మన్థరః॥ ౨-మెల్లగా నడచు వాని పేళ్ళు, Marching slow. (Marching fast-

జఙ్ఘాలో ఽతిజవ (స్తుల్యౌ) జఙ్ఘాకరిక జాఙ్ఘికౌ।
జఙ్ఘాలః- అతిజవః॥౨-మిక్కిలి వడిగ నడచువాని పేళ్ళు, జఙ్ఘాకరికః-జాఙ్ఘికః॥ ౨-దూరముగాఁ బోయి యక్కడి వార్తల నెఱింగించుచు బ్రదుకువాని పేళ్ళు, A runner or express.

తరస్వీ త్వరితో వేగీ ప్రజవీ జవనో జవః॥
తరస్వీ॥న్॥-త్వరితః-వేగీ॥న్॥ప్రజవీ॥న్॥-జవనః-జవః॥౬- వేగముగలవాని పేళ్లు, expeditious.

జయ్యో (యశ్శక్యతే జేతుం)
జయ్యః॥౧- యః జేతుం శక్యతే=అవశ్యము గెలువశక్యమయిన వాని పేరు, Conquerable.

జేయో (జేతవ్యమాత్రకే)।
జేయః॥౧- జేతవ్యమాత్రకే=సామాన్యముగ గెలువఁదగినవాఁడు. Fit for conquest.

[conqueror.

జైత్ర(స్తు) జేతా (యో గచ్ఛ త్యలం విద్విషతః ప్రతి)॥౬౧॥ సో ఽభ్యమిత్రో ఽభ్యమిత్రీయో ఽప్యభ్యమిత్రీణ (ఇత్యపి)।
జైత్రః-జేతా॥ఋ॥ ౨- గెలుచువాని పేళ్లు. A అభ్యమిత్రః-అభ్యమిత్రీయః - అభ్యమిత్రీణః॥ ౩-యః=ఎవఁడు, విద్విషతః ప్రతి=శత్రువులను గుఱించి, అలమ్=మిక్కిలియు; గచ్ఛతి=యుద్ధమునకుఁ బోవుచున్నాఁడో, సః=వాని పేళ్ళు, One who ably faces the foe.

ఊర్జస్వల (స్వ్య) దూ ర్జస్వీ (య ఊర్జో౽తిశ యాన్వితః)॥ ౩౩ (
ఉరస్వా నురసిలో

ఊర్జస్వలః- ఊర్జస్వీ॥న్॥ ౨ - ఊర్జో౽తిశయాన్వితః=బలాధిక్యముతోఁ గూడినవాని పేళ్లు, Strong; powerful: energetic.

ఉరస్వాన్॥త్॥-ఉరసిలః॥౨-ఘనమయిన ఱొమ్ము గలవానికిని ఱొమ్ము బలము గలవానికిని పేళ్ళు, Broad-chested, strong

రథికో రథినో రథీ।

రథికః-రథినః (రథిన) రథినః-రథీ॥న్॥౩-రథము మీఁద నుండువాఁడు, A person riding in a car,

(కామంగామీ) కామగామీ

కామగామీ॥ ౧-కామంగామీ= (యుద్ధాదులయందు) యథేష్టముగా పోవువాని పేళ్ళు, One who goes or acts as he lists,

అత్యర్థ్యన్తీనః (అత్యర్థగామీ) (అత్యన్త) భృశమ్)॥ ౩౨॥
శూరో వీరశ్చ

అత్యన్తీనః॥౧-భృశమ్=మిక్కిలియుం బోవ నేర్పుగలవాఁడు. One who moves much.

శూరః-వీరః ॥౩-శూరుని పేళ్లు, A hero.

జేతా జిష్ణుశ్చ జిత్వరః

జేతా॥ఋ॥-జిష్ణుః-జిత్వరః॥౩-గెలుచు స్వభావము గలవాఁడు. Victorious; used to conquer.

సాంయుగీనో (రణేసాధు)

సాంయుగీనః ౧-రణే = యుద్ధమునందు, సాధుః=నేర్పరియైన వాని పేరు. Skilled in war.

(శస్త్రాజీవాదయ స్త్రిషు॥ ౩౩॥

శస్త్రాజీవాదయః=శస్త్రాజీవశబ్దము మొదలు సాంయుగీనశబ్దము వఱకు నన్ని శబ్దములును॥ త్రి॥

ధ్వజినీ వాహినీ సేనా పృతనా౽నీకినీ చమూః। వరూథినీ

ధ్వజినీ - వాహినీ - సేనా-పృతనా -అనీకినీ-చమూః-వరూథినీ॥౭-చతురంగములతోఁగూడిన సేన పేళ్ళు, An army: or forces

బలం సైన్యం చక్రం చానీకం (మస్త్రియామ్) ॥౩౬॥

బలమ్ - సైన్యమ్-చక్రమ్॥న॥-అనీకమ్॥పు॥ ౪- గజాది సేనాంగములకును, సేనకును పేళ్ళు. Part of an army, An army.

వ్యూహ స్తు బలవిన్యాసో

వ్యూహః - బలవిన్యాసః॥ పు॥౨-సేనయొడ్డుట పేళ్ళు, Array of troops.

(భేదా)దణ్డాదయో (యుధి)।

యుధి=యుద్ధకాలమునఁ జేయంబడు, దణ్డాదయః=దండభోగమండలాసంహాతములు మొద

లయినవి. భేదాః=వ్యూహభేదములు. బలమునడ్డముగా నిలుపుట దండము, in line. ఒకటి వెనుక ఒకటి నిలుపుట భోగము. in column. మండలము గా నిలుపుట మండలము, in circle. వేరు వేరుగా నిలుపుట అసంహతము, in separate order.

Different forms of array.

(ప్రత్యాసారో (వ్యూహపార్ష్ణిః)

ప్రత్యాసారః॥పుం॥౧-వ్యూహపార్ష్ణిః=వ్యూహము నకు వెనుకనుండు సేనకపేరు. The rear.

(సైన్యపృష్ఠే) ప్రతిగ్రహః॥ Reserve.

ప్రతిగ్రహః॥పుం॥౧-సైన్యపృష్ఠే=సేనకు వెనుక నయున్న ఉపబలమునకు ప్రతిగ్రహమని పేరు.

(ఏకేభైకరథా త్ర్యశ్వా) పత్తిః(పఞ్చపదాతికా) A Platoon.

పత్తిః॥స్త్రీ॥౧-ఏకేభైకరథా త్ర్యశ్వా=ఒక యేనుగు నొకరథమును మూడుగుఱ్ఱములునుగలిగి, పఞ్చపదాతికా=ఐదు గురుకాలిబంట్లును గల సేన.

(పత్త్యఙ్గైః త్రిగుణైః స్సర్వైః క్రమాదాఖ్యా యథోత్తరమ్॥) ౫౩౮॥ సేనాముఖంగుల్మగణౌ వాహినీ పృతనా చమూః। అనీకినీ

పత్త్యఙ్గైః=పత్త్యవయవములయిన, యథోత్తరమ్=ఉత్తరోత్తరమును, త్రిగుణైః=మూడింపఁబడిన, సర్వైః=సమస్తములయిన, గజరథతురగపదాతులతోఁగూడియున్న యేను సేనలకు క్రమాత్=వరుసగా, సేనాముఖము మొదలయినయేదును, ఆఖ్యాః=పేళ్లు, అనఁగా, 3 పత్తులు=సేనాముఖము. 3 సేనాముఖములు=గుల్మము 3 గుల్మములు =గణము. 3 గణములు=వాహిని. 3 వాహినులు= పృతన. 3 పృతనలు=చమువు. 3 చమువులు=అనీకినీ, అనియురము. సేనాముఖమ్॥న॥-గుల్మః-గణః ॥పు॥ వాహినీ-పృతనా-చమూః-అనీకినీ॥స్త్రీ॥

దశానీకి)న్యోక్షౌహిణ్యౌ A complete army,

అక్షౌహిణీ॥స్త్రీ॥౧,దశ=పది,అనీకిన్యః=అనీకినులు కూడినసేనపేరు. అనగా ౨౧౮౭౦ ఏనుఁగులు, అన్నిరథములు.౬౫౬౧౦ గుఱ్ఱములు-౧౦౯౩౫౦ కాలిబంట్లును గల సేన యక్షౌహిణి

(థ) సంపది॥౫౩౯॥సం

సంపత్॥ద॥-సంపత్తిః-శ్రీః-లక్ష్మీః॥స్త్రీ॥ ४-సం

పత్తిః శ్రీ(శ్చ) లక్ష్మీశ్చ విపత్త్యాంవిపదాపదా। పద పేళ్ళు, Success or prosperity,

విపత్తిః-విపత్॥ద్॥-ఆపత్॥ద్॥ ॥స్త్రీ॥ 3-ఆపద పేళ్ళు, Adversity, poverty.

ఆయుధం(తు)ప్రహరణం శస్త్రమస్త్ర మథాస్త్రియా॥ ఆయుధమ్-ప్రహరణమ్ – శస్త్రమ్-అస్త్రమ్-॥న॥ ఆయుధము పేళ్ళు, A weapon.

౫౮౦॥ ధను శ్చాపౌధన్వశరాసన కోదణ్డ కార్ముకమ్। ఇష్వాసో ధనుః॥న్,న॥(స)ధనుః॥ఈ, పు॥(స)ధనూః॥స్త్రీ॥-చాపః॥పు॥ధన్వ॥న్॥-శరాసనమ్-కోదణ్డమ్-కార్ముకమ్॥న॥-ఇష్వాసః॥పు॥ 8-వింటి పేళ్ళు, A bow

(తుప్యథకర్ణస్య) కాలపృష్ఠం (శరాసనమ్)॥ కాలపృష్ఠమ్ ॥న॥౧-కర్ణస్య = కర్ణునియొక్క, శరాసనమ్=వింటి పేరు, The bow of Karna.

(కపిధ్వజస్య) గాణ్డీవగాణ్డివౌ (పున్నపుంసకౌ)। గాణ్డీవః-గాణ్డివః ॥పు॥౨-కపిధ్వజస్య = అర్జునునియొక్క, శరాసనమ్=వింటి పేరు.

(కోటి రస్యా)టనీ కోటిః-అటనీ(పా)అటనిః॥స్త్రీ॥౨-అస్య=ఈవింటి కొప్పు పేరు, Notched extremity of a bow,

గోధా తలం (జ్యాఘాతవారణే)॥ ౫౮౧॥ గోధా॥స్త్రీ॥-తలమ్॥న॥ ౨-జ్యాఘాతవారణే = వింటి నారిదెబ్బ తప్పించుటకై చేతఁ గట్టుకొను తోలు పేళ్లు, Leathern fence for the arm'

లస్తః (స్తుధనుర్మధ్యం) లస్తః॥పు॥౧-ధనుర్మధ్యమ్ = వింటి నడుము పేరు, Middle of the bow.

మౌర్వీ జ్యా శిఞ్జినీ గుణః॥ మౌర్వీ-జ్యా-శిఞ్జినీ ॥స్త్రీ॥-గుణః॥పు॥ 4-వింటి నారి పేళ్ళు, The bow-string-

(స్యు) ప్రత్యాలీఢమాలీఢ(మి త్యాదిస్థానపఞ్చకమ్)॥ ౫౮3॥

Five attitudes in shooting.

ప్రత్యాలీఢమ్-ఆలీఢమ్॥న॥ ౨ ను- ఇత్యాది అన్నందుచేత,సమపదమ్,విశాఖమ్,మణ్డలమ్॥న॥ 3ను, స్థానపఞ్చకమ్=ఈనిలుచుటఅయిదువిధములైన విలుకాండ్రనిలుకడ పేళ్లు. ఎడమకాలు ముందరికి జాఁచినిలుచుట ప్రత్యాలీఢము. కుడికాలుముందరికిచాఁచినిలుచుట ఆలీఢము. రెండుకాళ్ళును సముగానిలుచుటసమపదము. రెండుకాళ్ళకునడుమ

తేనేడుపడకుండ గలిగి నిలుచుట విశాఖము, రెండు కాళ్ళునుమండలకారముగనిలుచుట మండలము.

లక్ష్యంలక్షంశరవ్యం (౬) — లక్ష్యమ్-లక్షమ్-శరవ్యమ్॥న॥ 3-గురి పేళ్ళు. A butt or Mark,

శరాభ్యాస ఉపాసనమ్। — శరాభ్యాసః॥పు॥-ఉపాసనమ్॥న॥౨ - విలువిద్య నేర్చుకొనుట పేళ్ళు. Archery,

పృషత్కబాణ విశిఖా అజిహ్మగ ఖగాశుగాః॥౫౮౫॥కలంబమార్గణ శరాః పత్రీ రోప ఇషు (ర్ద్వయోః)। — పృషత్కః-బాణః-విశిఖః-అజిహ్మగః-ఖగః-ఆశుగః-కలంబః-మార్గణః-శరః(పా)పత్రీ-పత్రిన్॥-రోపః ॥పు॥ – ఇషుః ॥స్త్రీ॥ ౧౨-అమ్ము పేళ్ళు, An arrow.

ప్రక్ష్వేడనా (స్తు) నారాచాః — ప్రక్ష్వేడనః-నారాచః- ॥పు॥ ౨ - నారసము పేళ్ళు, An iron arrow.

పక్షో వాజ (స్త్రిషూత్తరే)॥౫౮౬॥ — పక్షః-వాజః॥పు॥ ౨-ఈకల పేళ్ళు, ఱెక్కలు, Feather of an arrow. ముందుచెప్పఁగల నిరస్త దిగ్ధలిప్తకశబ్దములు-3॥త్రి॥

నిరస్తః (ప్రహితే బాణే) — నిరస్తః॥ ౧-ప్రహితే=వేయఁబడిన, బాణే=బాణము పేరు, Shot: as an arrow;

(విషాక్తే) దిగ్ధలిప్తకౌ — దిగ్ధ॥ - లిప్తకః॥ ౨ - విషాక్తే = విషముచేతఁ బూయఁబడిన బాణము పేరు, Poisoned arrow.

తూణోపాసఙ్గతూణీరనిషఙ్గా ఇషుధి(ర్ద్వయోః)॥౫౮౭॥ తూణ్యాం — తూణః - ఉపాసఙ్గః - తూణీరః - నిషఙ్గః ॥పు॥ ఇషుధిః॥స్త్రీ॥-తూణీ (ప) తూణా ॥సీ॥ ౬-అమ్ముల పొది పేళ్ళు, A quiver.

ఖడ్గే(తు)నిస్త్రింశచన్ద్రహాసాసిరిష్టయః। కౌక్షేయకో మణ్డలాగ్రః కరవాలః (కృపాణవత్)॥ — ఖడ్గః-నిస్త్రింశః-చన్ద్రహాసః – అసిః – రిష్టిః-కౌక్షేయకః-మణ్డలాగ్రః- కరవాలః (పా) కరపాలః-కృపాణః ॥పు॥ ౯ - ఖడ్గము పేళ్లు, పెద్దకత్తి, A scimitar.

త్సరుః (ఖడ్గాదిముష్టౌ స్యాత్) — త్సరుః॥పు॥౧-ఖడ్గాదిముష్టౌ=ఖడ్గము జముదాడి మొదలయిన యాయుధముల పిడిపేరు. పరుఁజు.

A hilt or handle;

మేఖలా (త్సి బన్ధనమ్)। — మేఖలా॥స్త్రీ॥౧-తన్ని బన్ధనం=ఆయా యుధము జారకుండ కట్టుకట్టు A sword knot.

ఫలకో(ఽస్త్రీ) ఫలం చర్మ — ఫలకః॥ న్యూ॥ఫలమ్-చర్మన్॥ 3-అరిగ పేళ్ళు. కేడెము, A shield.

సంగ్రాహో (ముష్టిరస్య...)॥ ౫౮౮॥ — సంగ్రాహః॥పు॥౧-అస్య...ముష్టిః=ఈ యరిగ పట్టు పేరు The grip of a shield

ద్రుఘణో ముద్గర ఘనౌ — ద్రుఘణః-ముద్గరః-ఘనః -॥౮॥ 3 - ఇనుప గుదియ పేరు, A mallet.

(స్యా) దీలీ కరపాలికా — ఈలీ (స్త్రీ) ఈలిః-కరపాలికా (పా) కరపాలికా॥ స్త్రీ॥ -తుంటకత్తి పేళ్ళు, A short sword.

భిన్దిపాల స్సృగ (స్తుల్యౌ) A short arrow. — భిన్దిపాలః (పా) భిణ్డిపాలః-సృగః॥పు॥ ౨-...

పరిఘః పరిఘాతనః ౫౮౯॥ (ద్వయం) — పరిఘః-పరిఘాతనః॥ ౨-ఇనుపకట్లగుదియ పేళ్ళు, A bludgeon.

కుఠార స్స్వధితిః పరశు (శ్చ) పరశ్వధః। — కుఠారః॥పు॥స్వధితిః-పరశుః- పరశ్వధః ॥పు॥ ౪-గండ్రగొడ్డలి పేళ్ళు, An axe.

(స్యా) చ్ఛస్త్రీ చాసిపుత్రీ (చ) చ్ఛురికా చాసిధేనుకా॥ ౫౯౦॥ — శస్త్రీ-అసిపుత్త్రీ-ఛురికా - అసిధేనుకా ॥స్త్రీ॥ ౪-సురియకత్తి పేళ్ళు, చూరకత్తి, A knife.

(వాపుంసి) శల్యం శఙ్కు- (ర్నా) — శల్యమ్॥న్న॥-శఙ్కుః॥పు॥౨-వసి పేళ్ళు, సెలకట్టె a javelin, the pointed end of an arrow,

సర్వలా తోమరో (ఽస్త్రియామ్)। — సర్వలా (పా) శర్వలా ॥స్త్రీ॥ - తోమరః॥న్న॥ ౨-సేజా పేళ్ళు, చిల్లకోల, An iron crow-

ప్రాస (స్తు) కున్తః — ప్రాసః-కున్తః॥పు॥ ౨-ఈటె పేళ్ళు. బల్లెము. A bearded dart-

కోణ (స్తుస్త్రి) యః) పాల్యశ్రికోటయః॥ ౫౯౧॥ — కోణః॥పు॥-పాలిః అశ్రిః-కోటిః॥స్త్రీ॥ ౪-అంచు పేళ్ళు. కొన. Sharp edge of a sword-

సర్వాభిసార స్సర్వౌఘ స్సర్వసన్నహనా — సర్వాభిసారః - సర్వౌఘః - సర్వసన్నహనః ॥పు॥ 3-సకల సేనయు యుద్ధమునకు నాయత్తపడుట

(రథకః) ।

పేళ్ళు, Assembling of a complete army.

లోహాభిసారోఽ (స్త్ర భృతాం రాజ్ఞాం నీరాజనావిధిః)॥ ౫౫౨॥

లోహాభిసారః ॥పు॥౧- యుద్ధప్రయాణాదుల యందు, శస్త్రభృతామ్=ఆయుధ ములను ధరించిన రాజ్ఞామ్=రాజులయొక్క, నీరాజనావిధిః=ఆయుధములకు నివాళింపుపేరు, Lustration of arms.

(యత్సేన యాఽభిగమనమరౌ తత్) దభిషేణనమ్।

అభిషేణనమ్॥న॥ ౧—సేనయా=సేనతో, అరౌ=పగవానికి, అభిగమనం=యుత్ తత్=ఎదురుగాం బోవుట పేరు, March to repel an army.

యాత్రా వ్రజ్యాఽభినిర్యాణం ప్రస్థానం గమనం గమః ॥౫౫౩॥

యాత్రా-వ్రజ్యా॥స్త్రీ॥ అభినిర్యాణమ్-ప్రస్థానమ్-గమనమ్ ॥న॥ గమః ॥పు॥౬-గెలువనిశ్చయించిన రాజుయొక్క పయనము, March of an assailant

(స్యా) దాసారః ప్రసరణం

ఆసారః ॥పు॥-ప్రసరణమ్ ॥న॥ (స) [illegible]॥స్త్రీ॥ ౨-[illegible], Surrounding a foe.

ప్రచక్రం (చలితార్థకమ్)।

ప్రచక్రమ్-౧ చలితమ్ = కదలిన సేనపేరు, ఇదిఅమరమాలోక్తి చేత॥ త్రి॥ An army in motion

(అహితాన్ప్రత్యభీతస్య రణే యాన) మభిక్రమః॥ ౫౫౪॥

అభిక్రమః(పా)అతిక్రమః॥పు॥ ౧—అహితాన్ ప్రతి=శత్రువులనుగూర్చి, అభీతస్య-భయములేని పురుషునియొక్క, రణే = యుద్ధవిషయమైన, యానమ్=పోవుట పేరు, A gallant attack.

వైతాలికా బోధకరాః

వైతాలికః-బోధకరః॥పు॥౨-వేకువను రాజుల మేలుకొలుపు పాఠకులపేళ్ళు, Minstrels that awaken kings at dawn.

చాక్రికా ఘాణ్టికా (రథకాః) ।

చాక్రికః-ఘాణ్టికః ॥పు॥౨-అనేకులుగాఁగూడి స్తోత్రముచేయువారిపేళ్లు, Bards in throngs who chant in chorus. ఘంటావాద్యముచేతనిద్ర మేలుకొలుపువారి పేళ్ళని కొందఱు.

(స్యు) ర్మాగధాస్తు మగధా

మాగధః-మగధః(పా)మధుకః॥పు॥౨ - వంశావళిని జదువువారి పేళ్ళు, A bard by birth.

వన్దినః స్తుతిపాఠకాః॥

వన్దీ॥న్॥-స్తుతిపాఠకః ॥పు॥ ౨-పరాక్రమాదు

౫౫౫॥ — లను స్తుతించువారి పేళ్ళు, A panegyrist

సంశప్తకాస్తు సమ యాత్సంగ్రామా దని వర్తినః॥౫౬॥ — సంశప్తకాః ॥పు॥౧-సమయాత్ = ఒట్టుపెట్టు కొనుటవలన, సంగ్రామాత్ = యుద్ధమునుండి, అనివర్తినః = మరలని వారిపేరు, Chosen soldiers sworn not to recede.

రేణుర్ద్వయోః స్త్రియాం ధూలిః పాంసు (ర్నా నద్వయో)రజః॥౫౭॥ చూర్ణే క్షోదః — రేణుః॥పు॥-ధూలిః॥స్త్రీ॥-పాంసుః(ప)పాంశుః॥పు॥ రజః॥న్‌, న॥ర-ధూలి పేళ్ళు, Dust చూర్ణః॥పు॥-క్షోదః॥పు॥౨=ఒకవస్తువును గొట్టిన పొడి పేళ్ళు, Powder. మొదటిముతోఁ గూడిన ధూళి పేళ్ళని కొందఱందురు. ఈయైదును ధూళి పేళ్లని కొందఱు

స్సముత్పిఞ్జ పిఞ్జలౌ (భృశ మాకులే) । — సముత్పిఞ్జః-పిఞ్జలః॥పు॥౨-భృశమ్- మిక్కిలి, ఆకులే=కలఁగిన సేన మొదలయిన వస్తువు పేళ్ళు, An army&c. in great disorder.

పతాకా వైజయన్తీ (స్యాత్) కేతనం ధ్వజ (మస్త్రియామ్)॥౫౮॥ — పతాకా-వైజయన్తీ ॥స్త్రీ॥ - కేతనమ్॥న॥-ధ్వజమ్॥న్న॥ర-టెక్కెము పేళ్ళు. A flag or banner.

(సా) వీరాశంసనం (యుద్ధభూమి ర్యాతి భయప్రదా ।) — వీరాశంసనమ్॥న॥౧-అతిభయప్రదా=మిక్కిలి భయంకరమైన, యా = ఏయుద్ధభూమి కలదో, సా=ఆయుద్ధభూమి పేరు, The post of danger.

(అహంపూర్వ మహం పూర్వమి) త్యహంపూర్వికా (స్త్రియా) ॥౫౯॥ — అహంపూర్వికా॥స్త్రీ॥౧-అహంపూర్వమ్=నేను ముందు చేసెద, అహంపూర్వమ్=నేనుముందు చేసెదనని ముందు చొచ్చు, క్రియా=క్రియ పేరు, Emulation for precedence.

అహోపురుషికా (దర్పా ద్యాస్యాత్సంభావనాత్మని) । — అహోపురుషికా॥స్త్రీ॥ ౧-దర్పాత్ = గర్వము వలన, ఆత్మని=తనయందు, సంభావనా=అడ్డము లేని సామర్థ్యము గలదని తలంచుట, Seif-exultat on,

అహమహమికా తు సా స్యా త్పరస్పరం యో భవ త్యహంకారః)॥౬౦॥ — అహమహమికా॥స్త్రీ॥౧=పరస్పరమ్= నేనే సమర్థుఁడను, నేనె సమర్థుఁడనని వీరులకొకరి కొకరికి యః అహంకారః = ఏయహంకారము గలదో, సా=దాని పేరు, Military vaunting.

ద్రవిణం తర స్సహో బల శౌర్యాణి స్థామ శుష్మం చ। శక్తిః పరాక్రమః ప్రాణో విక్రమ స్త్వతిశక్తితా॥ ౯౬౦॥

ద్రవిణం-తరః॥స్॥ - సహః ॥స్॥ - బలమ్ - శౌర్యమ్-స్థామ॥న్॥శుష్మమ్॥న॥ -శక్తిః॥స్త్రీ॥ పరాక్రమః-ప్రాణః ॥పు॥౧౦-బలిమి పేళ్లు, Strength, bravery.

విక్రమః॥పు॥-అతిశక్తితా ॥స్త్రీ॥౨ - అధికమైన బలిమి, Heroic valour, Extraordinary prowess.

వీరపాణం (తుయత్పానం వృత్తే భావిని వా రణే)

వీరపాణమ్॥న॥౧ - రణే=యుద్ధము, వృత్తేవా = నడచియుండఁగా నయిన, భావిని వా=నడవఁబోవుచునుండఁగా నయిన, పానమ్ = వీరులు చేయు మద్యపానము పేరు, Drink of warriors.

యుద్ధమాయోధనం జన్యం ప్రధనం ప్రవిదారణమ్॥ మృధమాస్కన్దనం సఙ్ఖ్యం సమీకం సాంపరాయికమ్। (అస్త్రియాం) సమరానీక రణాః కలహవిగ్రహా॥ సంప్రహారాభిసంపాతకలి సంస్ఫోట సంయుగాః। అభ్యామర్ద సమాఘాత సంగ్రామాభ్యాగమాహవాః॥ సముదాయః (స్త్రియః) స్సంయత్సమి త్యాజి సమి ద్యుధః।

యుద్ధమ్-ఆయోధనమ్-జన్యమ్ - ప్రధనమ్-ప్రవిదారణమ్-మృధమ్ - ఆస్కన్దనమ్-సఙ్ఖ్యమ్-సమీకమ్ - సాంపరాయికమ్ (పా) సంపరాయికమ్॥న॥-సమరః-అనీకః-రణః ॥పు॥ - కలహః-విగ్రహః-సంప్రహారః-అభిసంపాతః - కలిః - సంస్ఫోటః - సంయుగః - అభ్యామర్దః - సమాఘాతః - సంగ్రామః - అభ్యాగమః - ఆహవః - సముదాయః॥ పు॥ - సంయత్-సమితిః - ఆజిః - సమిత్ ॥త్॥-యుత్ ॥ధ్॥స్త్రీ॥ ౩౧-యుద్ధము పేళ్ళు, సంయచ్ఛబ్దమును ఆజిశబ్దమును పుల్లింగములును గలవు, War. battle, combat.

నియుద్ధం బాహుయుద్ధే (౨-ధ)

నియుద్ధమ్, బాహుయుద్ధమ్ ॥న॥౨-భుజయుద్ధము పేరు, పెనఁగులాడుట, Close fight, struggle.

తుములం(రణసంకులే) A confused combat.

తుములమ్॥న॥౧-రణసంకులే = రెండు సేనలు దొమ్ముగాఁ దాకుట పేరు, దొమ్మియుద్ధమును.

క్ష్వేడా (తు) సింహనాద (స్స్యాత్)

(కరిణాం) ఘటనా ఘటా।

క్రన్దనం యోధసంరావో

[illegible] తమ్ ॥ ౫౬౭॥

[illegible] (ధనుషః స్వనః)

పటహాడమ్బరౌ (సమౌ)

ప్రసభం(తు) బలాత్కారో హఠో (ఽథ) స్ఖలితం ఛలమ్॥ ౫౬౮॥

అజన్యం(క్లీబ) ఉత్పాత ఉపసర్గ (స్సమం త్రయమ్)।

మూర్ఛా(తు) కశ్మలం మోహో

వ్యవమర్ద(స్తు)పీడనమ్ ॥ Devastation. ౫౬౯॥

అభ్యవస్కన్దనం త్వభ్యాసాదనం

విజయో జయః।

క్ష్వేడా(పా)క్ష్వేళా॥స్త్రీ-సింహనాదః॥పు॥ ౨ - శూరులైనవారు యుద్ధమునందు [illegible] బొబ్బ [illegible]ల్లు, War-whoop.

ఘటనా - ఘటా॥స్త్రీ॥ ౨ - [illegible] గుంపు [illegible], Troop of elephants.

క్రన్దనమ్॥న॥-యోధసంరావః॥పు॥౨ - యుద్ధమున భటులు [illegible] లని కొండడము, Mutual defiance of combatants.

[illegible] ॥న॥ - [illegible] ॥౨-ఏనుగుల మ్రోతపేరు, Roaring of elephants.

విస్ఫారః॥పు॥౧-ధనుషః= [illegible] స్వనః= మ్రోతపేరు, Twang of a bow.

[illegible] నందరంభ [illegible] పేళ్ళు, యుద్ధ [illegible] మ్రోతయుని కొండడము, *Drum* used in battle.

ప్రసభమ్॥న॥-బలాత్కారః-హఠః॥పు॥ ౩॥ -బలాత్కారము పేళ్ళు, Violence, force.

స్ఖలితమ్-ఛలమ్॥న॥ ౨ -యుద్ధమునందు మర్యాద తప్పుట, Fraud; stratagem: circumvention.

అజన్యమ్॥న॥-ఉత్పాతః-ఉపసర్గః ॥పు॥ ౩ -ఉత్పాతము పేళ్ళు, A portent. Any unusual phenomenon boding calamity.

మూర్ఛా॥స్త్రీ॥-కశ్మలమ్॥న॥-మోహః॥పు॥ ౩-సొమ్మసిలుట పేర్లు, మైయెరుగుట, Fainting.

అవమర్దః॥పు॥-పీడనమ్॥న॥౨-పరచక్రముచేత నైన దేశము యొక్క రాయిడి పేర్లు, ఒనికొనుట.

అభ్యవస్కన్దనమ్ - అభ్యాసాదనమ్ ॥న॥ ౨-మోసముచే పరచక్రము నాక్రమించుట పేర్లు, దోపుడు, Striking to disable the foe, assault.

విజయః-జయః॥పు॥౨-గెలుపు పేర్లు, Victory.

వైరశుద్ధిః ప్రతీకారో వైరనిర్యాతనం (చ సా)

వైరశుద్ధిః ॥స్త్రీ॥-ప్రతీకారః ॥పు॥ - వైరనిర్యాతనమ్॥న॥ 3 - పగదీర్చుకొనుట పేళ్ళు, Revenge.

ప్రద్రావోద్ద్రావ సంద్రావ సందావా విద్రవో ద్రవః। అపక్రమోఽపయానం (చ)

ప్రద్రావః-ఉద్ద్రావః-సంద్రావః-సందావః-విద్రవః-ద్రవః-అపక్రమః ॥పు॥-అపయానమ్॥న॥ 8 - పారిపోవుట పేళ్ళు, Flight, retreat.

(రణే భఙ్గః) పరాజయః

పరాజయః ॥పు॥ రణే = యుద్ధమునందలి, భఙ్గః = ఓటమి పేరు, ఓటమి, Defeat.

పరాజిత పరాభూతౌ

పరాజితః - పరాభూతః ॥త్రి॥ 2 - ఓడినవాని పేళ్ళు, Defeated, vanquished.

(త్రిషు) నష్టతిరోహితౌ।

నష్టః-తిరోహితః॥త్రి॥ 2 - ఓడి దాగిన వాని పేళ్ళు, Missing, having disappeared.

ప్రమాపణం నిబర్హణం నికారణం విశారణమ్॥ ప్రవాసనం పరాసనం నిషూదనం నిహింసనమ్। నిర్వాసనం సంజ్ఞపనం నిర్గ్రన్థన మపాసనమ్॥ నిస్తర్హణం నిహననం క్షణనం పరివర్జనమ్। నిర్వాపణం విశసనం మారణం ప్రతిఘాతనమ్॥ ఉద్వాసన ప్రమథన క్రథనోజ్జాసనాని చ। ఆలమ్భపిఞ్జవి శరఘాతోన్మాథ వధా (అపి॥ 23॥ స్యాత్)

ప్రమాపణమ్-నిబర్హణమ్-నికారణమ్-విశారణమ్ (పా) విశాతనమ్ - ప్రవాసనమ్ - పరాసనమ్ - నిషూదనమ్ - నిహింసనమ్- నిర్వాపణమ్- సంజ్ఞపనమ్ - నిర్గ్రన్థనమ్ - అపాసనమ్ - నిస్తర్హణమ్ - నిహననమ్ - క్షణనమ్ - పరివర్జనమ్ - నిర్వాసనమ్-విశసనమ్ - మారణమ్ - ప్రతిఘాతనమ్ - ఉద్వాసనమ్ - ప్రమథనమ్-క్రథనమ్-ఉజ్జాసనమ్॥న॥ ఆలమ్భః-పిఞ్జః-విశరః-ఘాతః-ఉన్మాథః (పా) ఉన్మన్థః-వధః ॥పు॥ ఈ 30 యు చంపుట పేళ్ళు, Slaughter, killing, destroying.

పఞ్చతా కాలధర్మో దిష్టాన్తః ప్రలయో ఽత్యయః। అన్తో నా

పఞ్చతా ॥స్త్రీ॥ (ప)పఞ్చత్వమ్ - కాలధర్మః - దిష్టాన్తః - ప్రలయః - అత్యయః - అన్తః-నాశః॥పు - ॥మృత్యుః॥పు॥-మరణమ్ ॥న॥ - నిధనః॥పు॥

శో(స్యాన్మారో) ర్మృత్యు ర్మరణంనిధనో౽(స్త్రియామ్)॥ ౫౭౮॥

౧౦-చావుపేళ్లు, Death.

పరాసుప్రాప్తపఞ్చత్వ పరేత ప్రేతసంస్థితాః । మృతప్రమీతౌ (త్రిష్వేతే)

పరాసుః - ప్రాప్తపఞ్చత్వః - పరేతః- ప్రేతః-సంస్థితః-మృతః-ప్రమీతః॥త్రి॥ ౭- చచ్చినవానిపేళ్ళు, Dead, perished-

చితా చిత్యా చితిః (స్త్రియామ్) ॥ ౫౭౯॥

చితా-చిత్యా-చితిః-స్త్రీ॥ ౩। సొద, A funeral pile.

కబన్ధో (౽స్త్రీ క్రియా)యుక్త మపమూర్ధ కళేబరమ్॥

కబన్ధః ॥న్న॥౧-క్రియాయుక్తమ్=సక్రియతోఁగూడిన,అపమూర్ధకళేబరం=తలపోయినశరీరము పేరు, A headless trunk retaining life.

శ్మశానం(స్యా)త్పితృవనం

శ్మశానమ్-పితృవనమ్॥న॥ ౨-శ్మశానము పేళ్ళు, ఒలికిమిట్ట, Cemetry, cremation ground.

కుణపశ్శవ (మస్త్రియామ్) ॥ప్రగ్రహో పగ్రహౌ బన్ద్యాం

కుణపః॥పు॥-శవమ్॥న్న॥ ౨-పీనుఁగు, Corpse,

ప్రగ్రహః-ఉపగ్రహః॥పు॥-బన్దీ ॥స్త్రీ॥ ౩-చెఱసాల నున్న మనుష్యాదులపేళ్ళు, A prisoner- A man or beast confined.

కారా (స్యా) ద్బన్ధనాలయే ।

కారా॥స్త్రీ॥- బన్ధనాలయః ॥పు॥ ౨ - చెఱసాలపేళ్లు, A prison or jail-

(పుంసిభూ) మ్న్యసవః ప్రాణా (శ్చైవం) జీవో౽సుధారణమ్॥ ౫౭౭॥

అసవః॥పు,బ॥-ప్రాణాః॥పు,బ,పు,॥ ౨-ప్రాణములు, Inspiration and respiration of five sorts.

జీవః॥పు॥-అసుధారణమ్ ॥న॥ ౨- ప్రాణముల ధరించుటపేళ్ళు, Life.

ఆయు ర్జీవితకాలో (నా)

ఆయుః॥స్,న॥ జీవితకాలః ॥పు॥ ౨-ఆయుస్సు, బ్రతికియుండుకాలము, Age, duration of life.

జీవాతు ర్జీవనౌషధమ్।

జీవాతుః॥పు॥-జీవనౌషధమ్॥న॥ ౨-బ్రతికించుమందు. A drug to revive the dead.

ఇతి క్షత్రియవర్గః.

క్షత్రియులతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

ఊరవ్యా ఊరుజా ఆర్యా వైశ్యా భూమిస్పృశో విశః॥ ౫౭౮॥

ఊరవ్యః - ఊరుజః - అర్యః - వైశ్యః - భూమిస్పృక్ ॥ శ్ ॥ - విట్ ॥ శ్ ॥ పుం॥ ౬ - వైశ్యుల పేళ్ళు, A man of the agricultural or mercantile tribe.

ఆజీవో జీవికా వార్తా వృత్తిర్వర్తన జీవనే।

ఆజీవః॥ పు॥ - జీవికా - వార్తా - వృత్తిః॥ స్త్రీ॥ - వర్తనమ్ - జీవనమ్॥ న॥ ౬ - సామాన్యముగా జీవనోపాయము పేళ్లు, బ్రతుకు, Livelihood; profession.

(స్త్రియాం) కృషిః పాశుపాల్యం వాణిజ్యం (చేతి వృత్తయః)। ౫౭౯

కృషిః॥ స్త్రీ॥ = దున్ని పైరు పెట్టుట. Agriculture. పాశుపాల్యమ్ - న॥ - గోమహిషాద్యాలను పాలించుట, Pasture; వాణిజ్యమ్॥ న॥ = బేరమాడుట, Merchandize. ఇతి = ఈ 3 ను, వృత్తయః = ప్రత్యేకముగా వైశ్యవృత్తుల పేళ్ళు [శూద్రవృత్తి, Service

సేవాశ్వవృత్తి రనృతం కృషి

సేవా - శ్వవృత్తిః ॥ స్త్రీ॥ ౨ - కొలువు గొలుచుట, అనృతమ్ ॥ న॥ - కృషిః ॥ స్త్రీ॥ ౨ - దున్ని పైరు పెట్టుట పేరు, Husbandry, agriculture.

(రుఞ్ఛశిలం) త్వృతమ్

ఋతమ్॥ న॥ ౧ - ఉఞ్ఛశిలమ్ = (ఊరకం బోలె బడియున్న గింజల నేఱుకొని బ్రతుకుట ఉంఛము, Gathering of grains. కళ్ళములో బడిన యెన్నులు దెచ్చుకొని బ్రతుకుట శిలము, Gleaning ears of corn) ఈ రెంటికిని పేరు.

(ద్వే యాచితాయాచితయోర్యథాసంఖ్యం) మృతామృతే। ౫౮౦॥

మృతమ్, Alms solicited: అమృతమ్॥ న॥ Alms unsolicited ద్వే = ఈ ౨ను, యథాసంఖ్యమ్ = వరుసగా, యాచితాయాచితయోః = ఒకరిని అడిగి బ్రతుకుటకును నొకరి నడుగక బ్రతుకుటకును పేళ్ళు.

సత్యానృతం (వణిగ్భావః)

సత్యానృతమ్॥ న॥ ౧ - వణిగ్భావః = బేరమాడుట, క్రయవిక్రయాది వ్యాపారము, traffic. commerce.

(ద్వే) ఋణం పర్యుదఞ్చనమ్। ఉద్ధారో౽ర్థప్రయోగస్తు కుసీదం వృద్ధిజీవికా॥ ౫౮౧॥

ఋణమ్ - పర్యుదఞ్చనమ్॥ న॥ - ఉద్ధారః ॥ పు॥ 3 - అప్పు పేళ్ళు, Debt.

అర్థప్రయోగః॥ పు॥ - కుసీదమ్॥ న॥ - వృద్ధిజీవికా ॥ స్త్రీ॥ 3 - వడ్డి పేళ్లు, Usury, Profession of money lenders

(యాచ్ఞయాప్తం) యాచితకం

యాచితకమ్॥న॥ ౧-యాచ్ఞయా = అడుగుట చేత, ఆప్తమ్=పొందఁబడినవస్తువు పేరు, ఎరవు వు A loan; a borrowed thing.

(నిమయా) దాపమి త్యకమ్ ।

ఆపమిత్యకమ్॥న॥౧-నిమయాత్ = మార్పు చేసికొనుటచే పొందఁబడిన వస్తువు పేరు, A thing obtained by barter. ఉత్తమర్ణ శబ్దము మొదలు కొని చెప్పఁగల శబ్దములకు "ఉత్తమర్ణాదయ స్త్రిషు" అని లింగము చెప్పఁబడును.

ఉత్తమర్ణాధమర్ణౌ (ద్వౌ ప్రయోక్తృగ్రా హకౌ క్రమాత్)॥

ఉత్తమర్ణః-creditor, అధమర్ణః=debtor: ఈ ౨ ను క్రమాత్=వరుసగా, ప్రయోక్తృగ్రాహకౌ = అప్పిచ్చినవాఁడు తీసికొన్నవాఁడు వానికి పేళ్లు.

కుసీదికో వార్ధుషికో వృ ద్ధ్యాజీవశ్చ వార్ధుషిః ।

కుసీదికః-వార్ధుషికః-వృద్ధ్యాజీవః- వార్ధుషిః॥ ౪-వడ్డిచేత బ్రదుకువాని పేళ్లు, A usurer.

క్షేత్రాజీవః కర్షకశ్చ కృషికశ్చ కృషీవలః॥

క్షేత్రాజీవః-కర్షకః(పు)-కర్షకః-కృషికః-కృషీవలః॥౫-సేద్యగాని పేళ్లు, A husbandman

(క్షేత్రం) వ్రైహేయ శాలేయం (వ్రీహిశా ల్యుద్భవోచితమ్)॥

వ్రైహేయమ్ = A field fit for corn, శాలేయమ్-for rice. ఈ ౨ ను- వరుసగా, వ్రీహిశాల్యుద్భవోచితమ్ = వడ్లు రాజనాలు పండుటకుఁ దగిన, క్షేత్రమ్=క్షేత్రము పేళ్లు.

యవ్యం యవక్యం ష ష్టిక్యం (యవాదిభవ నం హి యత్)॥ ౧౦౮॥

యవ్యమ్ - యవక్యమ్ - షష్టిక్యమ్॥ ఈ ౩ ను వరుసగా, యవాదిభవనమ్=యవలు యవకలు షష్టికలు పండు క్షేత్రములకు పేళ్లు.

తిల్యతైలీన (వన్మాషో మాణుభఙ్గా ద్విరూప తా)।

తిల్యమ్-తైలీనమ్॥౨-నువ్వులుపండు క్షేత్రము పేళ్లు. మాష=మినుములు, ఉమా=నల్లనుగిసెలు, అణు=చిఱువడ్లు, భఙ్గా=జనుము, ఈరను- పండు క్షేత్రములకును, ద్విరూపతా=(మాష్యమ్ మాషీణమ్, ఉమ్యమ్, ఔమీనమ్, అణవ్యమ్, ఆణవీనమ్, భఙ్గ్యమ్, భాఙ్గీనమ్,అని) రెండేసి పేళ్లు.

మౌద్గీన కౌద్రవీణాది

మౌద్గీనమ్-కౌద్రవీణమ్॥ ఈ ౨ను- అడవిపెసలు

(శేష ధాన్యోద్భవోచి
తమ్)॥ ౫౮౫॥

చేత మానూరీణాదిశబ్దములును, శేషధాన్యోద్భ
వోచితమ్=పెసలు, అలచ్చు, మినుములు మొదలయిన
[illegible] క్షేత్ర[illegible]

బీజాకృతం తూప్తకృ
ష్టం
సీత్యం కృష్టం (చ) హల్యవ
(త్)॥

బీజాకృతమ్-ఉప్తకృష్టమ్॥ ౨-ముందు విత్తి పిమ్మట
దున్నిన క్షేత్రము, Land ploughed after sowing.

సీత్యమ్-కృష్టమ్-హల్యమ్-॥ 3 దున్నినక్షేత్ర
ము పేళ్ళు, ploughed, tilled.

త్రిగుణాకృతం తృతీ
యాకృతం త్రిహల్యం
త్రిసీత్య(మపి తస్మిన్)॥

త్రిగుణాకృతమ్-తృతీయాకృతమ్-త్రిహల్యమ్-
త్రిసీత్యమ్॥ ౪-మూడుచాళ్ళు దున్నిన క్షేత్రము
పేళ్ళు, Thrice ploughed.

ద్విగుణాకృతే (తు
సర్వం ద్విపూర్వం) శ
మ్బాకృత (మపీహ)।
Twice ploughed.

ద్విగుణాకృతమ్-ద్వితీయాకృతమ్-ద్విహల్యమ్-
ద్విసీత్యమ్ తత్=అని త్రిపూర్వంసర్వమ్=[illegible]
శమ్బాకృతమ్ (చ) శమ్బాకృతమ్- అనునవి
౧ [illegible], కూడను, ద్విగుణాకృతే = రెండుచాళ్ళు
దున్నినభూమియందు వర్తించును.

(ద్రోణాఢకాదివా
పాద్రౌ) ద్రౌణికాఢకి
కాదయః॥ ౫౮౭॥

ద్రౌణికః ఆఢకికః - ఈఅను, ఆదిపదముచేత
ప్రాస్థికాదిశబ్దములును వరుసగా సిద్ధము. విత్తెడు
భూమికిని, తూమువిత్తెడుభూమికిని, ఆదిపదముచేత
కుంచెడు విత్తుభూమి మొదలయినవానికిని పేళ్ళు.

(ఖారీవాపస్తు) ఖారీక

ఖారీకః॥ ౧- ఖారీవాపః=పుట్టెడువిత్తులు విత్తు
క్షేత్రమునకు పేరు. [జెప్పిన శబ్దములు॥త్రి॥

ఉత్తమర్ణాదయ స్త్రిషు

ఉత్తమర్ణశబ్దము మొదలు ఖారీకశబ్దమువఱకుఁ

(పుంనపుంసకయో)
ర్వప్రం కేదారః క్షేత్ర
(మస్యతు)॥ ౫౮౮॥

వప్రమ్॥న్న॥ కేదారః॥పు॥ - క్షేత్రమ్ ॥న॥ 3-
క్షేత్రము పేళ్ళు, వరిపండునేల, A field.

కైదారకం (స్యాత్)
కైదార్యం క్షైత్రం కై
దారికం (గణే)।

కైదారకమ్ - కైదార్యమ్-క్షైత్రమ్-కైదారి
కమ్॥న॥- ఈరను, అస్య = ఈక్షేత్రమునొక్క,
గణే=సమూహమునకు పేళ్ళు. వరిపండునేలల గుంపు,
A multitude of fields. (A clod of earth,

లోష్టానిలోష్టవః(పుంసి

లోష్టమ్॥న్న॥-లోష్టుః ॥పు॥ ౨- మట్టిగడ్డపేళ్ళు.

కోటిశో లోష్టభేదనః ॥ కోటిశః (పా) కోటీశః-లోష్టభేదనః ॥పు॥ ౨- మట్టిగడ్డలుకొట్టు కొయ్యపేళ్ళు, A harrow.
౫౮౯॥

ప్రాజనం తోదనం తోత్త్రం ప్రాజనమ్॥తోదనమ్-తోత్త్రమ్॥న॥ 3-ములుకోలపేళ్ళు, చెలకోల, A goad, a whip.

ఖనిత్ర మవదారణమ్ ఖనిత్రమ్-అవదారణమ్ ॥న॥ ౨- గుద్దలిపేళ్ళు, A spade or hoe. [A sickle

దాత్రం లవిత్ర దాత్రమ్-లవిత్రమ్ ॥న॥ ౨ - కొడవలిపేళ్ళు,

మాబన్ధో యోక్త్రం యోత్త్ర ఆబన్ధః ॥పు॥-యోక్త్రమ్- యోత్త్రమ్॥న॥ 3- పశువులమెడను గట్టు మోకుపేళ్ళు,

(మధోఽఫలమ్॥నిరీ షం) కూటకం కూటకమ్॥న॥౧-అఫలమ్=కఱ్ఱులేనిదియు,నిరీషమ్=ఏఁడికోల లేనిదియునైన నాఁగేటిపేరు. అఫలమ్-నిరీషమ్-కూటకమ్॥న॥ ఈ3ను,దీనికేపేళ్ళని కొందఱు, ఉభోపాలువియుఁ బాఠము గలదు.

The body of the plough exclusive of the pole and share. (The plough share

ఫాలః కృషికో ఫాలః-కృషికః (పా) కృషీకః ॥పు॥ ౨-కఱ్ఱుపేళ్లు,

లాఙ్గలం హాలమ్।గో దారణం (చ) సీరో(౭థ)శమ్యా (స్త్రీ)యుగకీలకః॥ ౫౯౦॥ లాఙ్గలమ్-హాలమ్ (పా) హాలః ॥పు॥ - గోదారణమ్॥న॥-సీరః॥పు॥౪ నాఁగేటిపేళ్ళు, A plough.

శమ్యా॥స్త్రీ॥ - యుగకీలకః ॥పు॥ ౨- కాఁడిచీలపేళ్ళు, The pin of the yoke.

ఈషా లాఙ్గలదణ్డః (స్యాత్) ఈషా (పా) ఈశా ॥స్త్రీ॥-లాఙ్గలదణ్డః॥పు॥ ౨- ఏఁడికోలపేళ్ళు, The shaft of the plough.

సీతా లాఙ్గలపద్ధతిః। సీతా(పా)శీతా-లాఙ్గలపద్ధతిః॥స్త్రీ॥ ౨-నాఁగేటిచాలుపేళ్ళు, A furrow.

(పుంసి) మేధిః (ఖలే దారు న్యస్తం యత్పశుబన్ధనే)॥ ౫౯౨॥ మేధిః॥పు॥౧-ఇది,ఖలే=కళ్ళమున,పశుబన్ధనే=పసులఁగట్టుటకొఱకు,న్యస్తమ్=పాతిపెట్టిన,యత్ దారు=కొయ్య,The post of the threshing floor.

ఆశు వ్రీహిః పాటలః ఆశుః॥పు॥-వ్రీహిః-పాటలః॥పు॥ 3-ఎఱ్ఱనివడ్లపేళ్ళు, Rice ripening in the rains.

స్యాత్ శితశూకయవౌ శితశూకః-యవః ॥పు॥ ౨-యవలపేళ్ళు, Barley.

(సమా) । తోక్మ
(స్తు తత్రి) హరి తే,
కలాయ(స్తు)సతీనకః।
౫౯-౭౬॥ హరేణుఖణ్డికౌ
(చాస్మిన్)
కోరదూషస్తుకోద్రవః।
మఙ్గల్యకో మసూ
రో౽
(థ) మకుష్టక మయుష్ట
కౌ॥౫౯-౭౭॥ వనముద్గే
సర్షపే (తుద్వౌ) తన్తు
భ కదమ్బకౌ ।
సిద్ధార్థ (స్త్వేషధవ
లో)
గోధూమస్సుమన
(స్సమౌ)॥　　౫౯-౭౮॥
(స్యా) ద్యావక(స్తు) కు
ల్మాష
చణకో హరిమన్థకః।
(ద్వౌతిలే)తిలపిఞ్జ(శ్చ)
తిలపేజశ్చ (నిష్ఫలే)॥
క్షవఃక్షుతాభిజనో
రాజికాకృష్ణికా౽సురీ।
(స్త్రియాం) కఙ్గుప్రియ
ఙ్గూ (ద్వే)
అతసీ (స్యా)దుమా
క్షుమా॥　　౫౯-౭౯॥

తోక్మః॥ పు॥ ౧-హరితే తత్ర=పచ్చయవలపేరు, Green or unripe barley.

కలాయః-సతీనకః (పా)సతీలకః-హరేణుః-ఖణ్డికః॥పు॥ ౪- బఠాణీలపేళ్ళు, Peas.

[Paspalum frumentaceum-

కోరదూషః- కోద్రవః॥పు॥ ౨- అళ్ళ పేళ్ళు,

మఙ్గల్యకః- మసూరః (పా) మసురః॥పు॥ ౨- చిఱుసెనగలపేళ్ళు, Lentil.

మకుష్టకః-(పా)మకుష్టకః-మయుష్టకః (పా) మకుష్టకః- (పా) మపుష్టకః - వనముద్గః॥పు॥ ౩-అడవి పెసలపేళ్ళు, Phaseolus lobatus.

సర్షపః- తన్తుభః (పా) తన్తుభః - కదమ్బకః॥పు॥ ౩- ఆవాలపేళ్ళు, Mustard.

సిద్ధార్థః॥పు॥ ౧-ధవలః ఏషః=తెల్లనియావాలపేరు, Sinapis glauca. White mustard.

గోధూమః - సుమనః॥పు॥ ౨- గోధుమలు, Wheat.

యావకః(పా)యవకః-కుల్మాషః (పా)కుల్మాషః॥పు॥ ౨-అలసందలపేళ్ళు, కారుమినుములును, Awnless barley.

చణకః-హరిమన్థకః॥పు॥ ౨-సెనగలు, Gram.

తిలపిఞ్జః-తిలపేజః॥పు॥ద్వౌ=ఈ౨ను, నిష్ఫలే తిలే=పొల్లునువ్వులపేళ్ళు, Barren sesamum.

క్షవః-క్షుతాభిజననః(పా)క్షుధాభిజననః॥పు॥ రాజికా-కృష్ణికా-అసురీ॥స్త్రీ॥౪-నల్లయావాలపేళ్లు, Black mustard.

కఙ్గుః-ప్రియఙ్గుః॥స్త్రీ॥౨-కొఱ్ఱలు, Panick seed.

అతసీ-ఉమా-క్షుమా॥స్త్రీ॥౩-నల్లయగిసెలు, Linseed.

మాతులానీ (తు)భఙ్గా యాం
మాతులానీ - భఙ్గా ॥స్త్రీ॥ ౨-జనుము పేళ్ళు, Hemp.

(వ్రీహిభేద)స్త్వణుః (పుమాన్)।
అణుః ॥పు॥౧- వ్రీహిభేదః = చిఱువడ్ల పేరు, Panicum pilosum.

కింశారుస్సస్యశూకం (స్యాత్)
కింశారుః॥పు॥-సస్యశూకమ్॥న॥ ౨-ధాన్యము యొక్క ముల్లు పేళ్ళు, Beard of corn. [of corn,

కణిశం సస్యమఞ్జరీ॥
కణిశమ్॥న॥-సస్యమఞ్జరీ ॥స్త్రీ॥ ౨-ఎన్ను, Ear

ధాన్యం వ్రీహిః స్తమ్బకరిః
ధాన్యమ్॥న॥వ్రీహిః- స్తమ్బకరిః॥పు॥ ౩-ధాన్యము పేళ్లు, Corn, grain, seed.

స్తమ్బో గుచ్ఛ(స్తృ ణాదినః)
స్తమ్బః-గుచ్ఛః॥పు॥ ౨-తృణాదినః=కసవు పైరు మొదలైనవానికట్లు, A clump of grass; a sheaf of corn:

నాడీనాలం (చ కాణ్డో ఽస్య)
నాడీ॥స్త్రీ॥-నాలమ్॥న॥ ౨-అస్య= ఈతృణాదుల యొక్క- కాణ్డః=కాడ పేళ్లు, ఊచలు, Stalk.

పలాలో (ఽస్త్రీసని ష్ఫలః)॥
పలాలః ॥పు॥ ౧-నిష్ఫలః=ధాన్యముపోయిన, నః=ఆవూరికట్టె పేరు, Straw. [పొల్లుపేరు, chaff.

కడఙ్గరో బుసం(క్లీబే)
కడఙ్గరః॥పు॥-బుసమ్ (పా) బుషమ్ ॥న॥ ౨-

(ధాన్యత్వచి) తుషః (పుమాన్)।
తుషః ॥పు॥ ౧- ధాన్యత్వచి = ఉముక పేరు, Husk of corn.

శూకో (ఽస్త్రీశ్లక్ష్ణ తీక్ష్ణాగ్రే)
శూకః॥పు॥౧-ఇది,శ్లక్ష్ణతీక్ష్ణాగ్రే=సూక్ష్మమై వాఁడియు నయిన వరిముల్లు పేర్లు, తేలుముల్లు మొదలయినవాని పేరును, Awn, bristle.

శమీ శిమ్బా
శమీ-శిమ్బా(పా)సిమ్బా ॥స్త్రీ॥ ౨-కాయధాన్యములు నురిచినపొట్టు, A legume or pod.

(త్రిషూత్తరే॥) ౬౦౦॥
ఉత్తరే = ముందు చెప్పఁగల బుద్ధ ఆవసిత పూత బహులీకృతశబ్దములు ఠ ను ॥త్రి॥

ఋద్ధమావసితం(ధాన్యం)
ఋద్ధమ్-ఆవసితమ్(ప)అవసితమ్-౨-ధాన్యమ్= నురిచినధాన్యము, Winnowed & stored grain,

పూతం (తు) బహులీకృతమ్।
పూతమ్ - బహులీకృతమ్॥ ౨- తూర్పెత్తిన ధాన్యము పేళ్లు, Threshed out and winnowed.

(మాషాదయః) శ్శమీ ధాన్యే శూకధాన్యే (యవాదయః)। ౨౦౧॥ శాలయః (కలమాద్యాశ్చ షష్టికాద్యాశ్చ పుంస్యమీ)।

మినుములు పెసలు మొదలైనవి శమీధాన్యములనంబడును, Grain in pods. యవలు గోధుములు మొదలైనవి శూకధాన్యము లనంబడును, Bearded corn. రాజనాలు ఎఱ్ఱరాజనాలు దొడ్డరాజనాలు మొదలయిన [illegible] మొదలైనవియు శాలిధాన్యము లనంబడును, Rice. ఈ [illegible] శాలి కలమ షష్టిక శబ్దములు ॥పు॥

(తృణధాన్యాని)నీవారాః

నీవారః ॥పు॥ ౧-తృణధాన్యాని=ఒక [illegible] మొలచిపండు [illegible] మొదలయిన ధాన్యముల పేరు, Wild grains.

(స్త్రీ)గవేధుర్గవేధుకా॥ ౨౦౨॥

గవేధుః-గవేధుకా॥ స్త్రీ॥ ౨-అడవిగోధుమల పేళ్ళు, Coix barbata.

అయోగ్రం ముసలో (౬స్త్రీ స్యాత్)

అయోగ్రమ్॥న॥-ముసలః॥పు॥ ౨- రోకలి పేళ్లు, A pestle for cleaning rice.

ఉదూఖల ములూఖలమ్।

ఉదూఖలమ్ - ఉలూఖలమ్ ॥న॥ ౨ - రోటి పేళ్ళు, A mortar.

ప్రస్ఫోటనం శూర్ప (మస్త్రీ)

ప్రస్ఫోటనమ్ ॥న॥-శూర్పమ్॥ వ్న॥ ౨- చేట పేళ్లు, A winnowing basket.

చాలనీ తితఉః (పుమాన్)॥ ౨౦౩॥

చాలనీ॥ స్త్రీ॥-తితఉః॥పు॥ ౨-జల్లెడ పేళ్ళు, A sieve or cribble

స్యూత ప్రసేవౌ

స్యూతః (పా) స్యోనః-ప్రసేవః ॥పు॥ ౨-పళ్ళిక [A sack or gunny bag.

కణ్డోల పిటౌ

కణ్డోలః-పిటః॥పు॥ ౨-గంప పేళ్ళు, A basket.

కటకిలిఞ్జకౌ (సమానౌ)

కటః-కిలిఞ్జకః ॥పు॥ ౨-చాప పేళ్ళు. A mat,

రసవత్యాం(తు)పాకస్థానమహానసమ్॥ ౨౦౪॥

రసవతీ॥స్త్రీ॥-పాకస్థానమ్-మహానసమ్ ॥న॥ 3 - వంటసాల పేళ్ళు, A kitchen.

పౌరోగవ (స్తదధ్యక్షః) స్సూపకారా (స్తు) వల్లవాః। ఆరాలికా ఆన్ధసి

పౌరోగవః॥ ౧-తదధ్యక్షః=ఆ వంటసాలయధికారి పేరు, An overseer of the kitchen. సూపకారః-వల్లవః-ఆరాలికః-ఆన్ధసికః-సూదః - [illegible]

...సూపకారాస్తు బల్లవాః। ఆరాలికా ఆంధసికాః సూదా ఔదనికా గుణాః॥ ౬౦౫॥ ఆపూపికః కాందవికో భక్ష్యకార (ఇమే త్రిషు)।

...సూపకారః - గుణః॥ ౭ - వంట వానిపేళ్ళు, A cook ఆపూపికః - కాందవికః - భక్ష్యకారః॥ ౩ - పిండివంటలు వండువానికిగాని అమ్మువానికిగాని పేళ్ళు, A baker. పౌరోగవశబ్దము మొదలుగాని ఈ ౧౧ ॥త్రి॥

అశ్మన్తముద్ధానమధిశ్రయణీ చుల్లిరన్తికా॥ ౬౦౬॥

అశ్మన్తమ్ - ఉద్ధానమ్ (గా) ఉద్వాహనమ్॥న॥ - అధిశ్రయణీ - చుల్లిః (చుల్లీ) చుల్లీ - అన్తికా ॥స్త్రీ॥ ౫ పొయ్యి పేళ్ళు - A furnace or fire-place.

అఙ్గారధానికాఙ్గారశకట్యపి హసన్త్యపి। హసన్యప్య

అఙ్గారధానికా అఙ్గారశకటీ - హసన్తీ - హసనీ ॥స్త్రీ॥ ౪ - అగ్గిష్టము కుంపటి, A portable furnace.

(థ న స్త్రీ స్యా) దఙ్గారో ఽలాతముల్ముకమ్॥ ౬౦౭॥

అఙ్గారః ॥పు॥ ౧ - నిప్పుల పేరు, బొగ్గుల పేరని కొందరు, charcoal. అలాతమ్ - ఉల్ముకమ్॥న॥ ౨ - కొఱివి పేళ్ళు. Half burnt wood ఈ ౩ ను కొఱివి పేళ్ళు. కొఱవియు, A fire brand.

(క్లీబే) ఽమ్బరీషం భ్రాష్ట్రో (నా)

అమ్బరీషమ్॥న॥ - భ్రాష్ట్రః॥పు॥ ౨ - మంగలము పేరు, A frying pan.

కన్దు (ర్వా) స్వేదనీ (స్త్రియామ్)।

కన్దుః ॥పు॥ - స్వేదనీ ॥స్త్రీ॥ ౨ - పెనము పేళ్ళు, An iron plate or pan. | కాగు పేళ్ళు, A large jar.

అలిఞ్జరః (స్యా) న్మణికః కర్కర్యాలూర్గలన్తికా॥ ౬౦౮॥

అలిఞ్జరః - మణికః॥పు॥ (క) మణికమ్ ॥న॥ ౨ - కర్కరీ - ఆలూః (పా) ఆలుః - గలన్తికా॥స్త్రీ॥ ౩ - గడి, గిండివంటికుండ, A pitcher. | పేళ్ళు, A pot

పిఠరః స్థాల్యుఖా కుణ్డం కలశ (స్తు త్రి) ష్వద్వయోః ఘటః కుటనిపా

పిఠరః॥పు॥ - స్థాలీ - ఉఖా॥స్త్రీ॥ కుణ్డమ్॥న॥ ౪ - కుండ కలశః॥త్రి॥ - ఘటః॥పు॥ - కుటః - నిపః ॥పు॥ ౪ - కడవ పేళ్ళు, A water pot.

(వస్త్రీ) శరావో వర్ధమానకః॥ ౬౦౯॥

శరావః ॥పు॥ - వర్ధమానకః॥పు॥ ౨ - మూకుడు పేళ్ళు, A lid,

ఋజీషం పిష్టపచనం

ఋజీషమ్ - పిష్టపచనమ్ ॥న॥ ౨ - బూరెలమూకుడు పేళ్ళు, A seether or boiler.

కంసో (ఽస్త్రీ) పానభాజనమ్।

కంసః॥పు॥ - పానభాజనమ్॥న॥ ౨ - గిన్నె పేళ్ళు, కంచము, A goblet, a metallic vessel.

కుతూః(కృత్తిః స్నేహపాత్రీ)

కుతూః ॥ స్త్రీ॥ ౧-కృత్తిః స్నేహపాత్రీ=చర్మముతో జేసిన తైలపాత్రమునకు పేరు. విగ్రహము చెప్పి ఉంది.
A leather bottle for oil.

(సైవాల్పా) కుతపః (పుమాన్)॥ ౬౧౦॥

కుతుపః॥ పు॥ ౧-అల్పా సైవ=చిన్నసిద్దెకు పేరు,
A small leather bottle.

(సర్వమావపనం) భాణ్డం పాత్రామత్రే (చ) భాజనమ్ ॥

భాణ్డమ్-పాత్రమ్-అమత్రమ్-భాజనమ్॥ న॥ ౪-సర్వమ్=సమస్తమయిన, ఆవపనమ్=ఒక వస్తువునుంచు కొనెడు మొదలయిన వస్తువుల పేళ్ళు,
A vessel.

దర్వీః కమ్బిః ఖజాకా చ (స్యాత్) తర్దూర్దారుహస్తకః॥ ౬౧౧

దర్విః-కమ్బిః-ఖజాకా॥ స్త్రీ॥ ౩-తెడ్డు పేళ్ళు, గరిటె [A ladle or spoon.
తర్దూః॥ పు॥ దారుహస్తకః॥ పు॥ ౨-చట్టువము పేళ్ళు, కొయ్యతెడ్డు, A wooden ladle.

(అస్త్రీ) శాకం హరితకం శిగ్రు

శాకం॥ న్న॥ హరితకమ్॥ న-శిగ్రుః॥ పు॥ ౩-కూర పేళ్ళు, A potherb.

(రస్య తు నాడికా) కడమ్బ(శ్చ)కలమ్బ(శ్చ)

కడమ్బః-కలమ్బః॥ పు॥ ౨-అస్యనాడికా=ఈ కూర కాడ పేళ్ళు, Stalk of a potherb.

వేశవార ఉపస్కరః॥ ౬౧౨॥

వేశవారః (పా) వేసవారః-ఉపస్కరః॥ పు॥ ౨-ఇంగువ జీలకఱ్ఱ మొదలయిన సంబారాల పేళ్ళు,
A condiment, seasoning.

తిన్తిడీకం(చ) చుక్రం (చ) వృక్షామ్లమ్

తిన్తిడీకమ్ (పా) తిన్తిడీకమ్-తిన్త్రిణీకమ్-చుక్రమ్-వృక్షామ్లమ్ ॥ న॥ ౩-చింతపండు పేళ్ళు,
The tamarind fruit.

(మథ)వేల్లజమ్॥ మరీచం కోలకం కృష్ణమూషణం ధర్మపత్తనమ్॥

వేల్లజమ్-మరీచమ్ (పా) మరిచమ్-కోలకమ్-కృష్ణమ్-ఊషణమ్ (పా) ఉషణమ్-ధర్మపత్తనమ్॥ న॥ ౬-మిరియాల పేళ్ళు, Pepper.

జీరకో జరణో౽జాజీ కణా

జీరకః-జరణః ॥ పు॥-అజాజీ-కణా ॥ స్త్రీ॥ ౪-జీలకఱ్ఱ పేళ్లు, Cumin.

(కృష్ణే తు జీరకే)। సుషవీ కారవీ పృథ్వీ పృథుః కాలోపకుఞ్చికా॥

సుషవీ (పా) సుశవీ॥ కారవీ-పృథ్వీ-పృథుః-కాలా-ఉపకుఞ్చికా॥ స్త్రీ॥ ౬-నల్లజీలకఱ్ఱ పేళ్ళు
Nigella Indica.

ఆర్ద్రకం శృఙ్గబేరం (స్యా దథ)

ఆర్ద్రకమ్-శృఙ్గబేరమ్ ॥న॥ ౨- అల్లము పేళ్ళు, Ginger.

ఛత్త్రా వితున్నకమ్। కుస్తుమ్బురుచ ధాన్యాక (మథ)

ఛత్త్రా ॥స్త్రీ॥వితున్నకమ్-కుస్తుమ్బురు- ధాన్యాకమ్॥న॥ ౪-కొత్తిమిరి పేళ్లు, కొత్తమల్లి Coriander.

శుణ్ఠీ మహౌషధమ్॥ ౮౧॥(స్త్రీనపుంసకయోః) విశ్వం నాగరం విశ్వభేషజమ్।

శుణ్ఠీ॥స్త్రీ॥-మహౌషధమ్ ॥న॥- విశ్వమ్ ॥వ్న॥-నాగరమ్ - విశ్వభేషజమ్ ॥న॥ ౫-సొంటి పేళ్ళు, Dried ginger.

ఆరనాలక సౌవీర కుల్మాషాభిషుతాని (చ)॥ అవన్తి సోమధాన్యామ్ల కుఞ్జలాని (చ) కాఞ్జికే।

ఆరనాలకమ్-సౌవీరమ్-కుల్మాషాభిషుతమ్ (వ) కుల్మాషమ్-అభిషుతమ్-అవన్తిసోమమ్ - ధాన్యామ్లమ్-కుఞ్జలమ్-కాఞ్జికమ్(పా)కాఞ్చికమ్ ॥న॥ ౭॥ కలి పేళ్ళు, గంజిపేళ్ళును, Sour gruel.

సహస్రవేధిజతుకం బాహ్లికంహిఙ్గు రామఠమ్।

సహస్రవేధి-జతుకమ్-బాహ్లికమ్(పా) బాహ్లీకమ్-హిఙ్గు-రామఠమ్॥న॥౫-ఇంగువ, Asafoetida

(త్పత్త్రీ) కారవీపృథ్వీ బాష్పికా కబరీపృథుః।

కారవీ-పృథ్వీ-బాష్పికా-కబరీ-పృథుః ॥స్త్రీ॥౫-తత్పత్త్రీ=ఆయింగువ మాని పేళ్ళు.

నిశాఖ్యా కాఞ్చనీ పీతా హరిద్రా వరవర్ణినీ।

నిశాఖ్యా-కాఞ్చనీ- పీతా-హరిద్రా - వరవర్ణినీ॥స్త్రీ॥ ౫- పసుపుపేళ్ళు, Turmeric.

(సాముద్రం యత్తు లవణ)మక్షీబం వశిరం (చ తత్)।

అక్షీబమ్-వశిరమ్ (పా)వసిరమ్॥న॥ ౨-సాముద్రమ్=సముద్రమునఁ బుట్టిన, యత్తులవణమ్=ఏయుప్పు గలదో, తత్=దాని పేళ్లు, Sea salt.

సైన్ధవో (ఽస్త్రీ)శీతశివ మాణిమన్థం (చ సిన్ధుజే)॥ ౮౯॥

సైన్ధవః ॥వ్న॥- శీతశివమ్(పా)సితసివమ్-మాణిబన్ధమ్(పా)మాణిమన్థమ్-సిన్ధుజమ్॥న॥౪ సైంధవ లవణము పేళ్లు, Rock salt.

రౌమకేబస్తకం

రౌమకమ్ - బస్తకమ్॥న॥ ౨-శాంభరి దేశమునందు రుమ యను గనిలోఁ బుట్టిన యుప్పు పేర్లు, చౌటుప్పని కొందఱందురు.

పాక్యం బిడం (చకృతకేద్వయమ్)।

పాక్యమ్-బిడమ్ ॥న॥, ద్వయమ్=ఈ ౨ ను, కృతకే=అంటువుప్పు పేళ్లు, Fictitious salt.

సౌవర్చలేఽక్షరుచకే | సౌవర్చలమ్॥—అక్షమ్॥రుచకమ్ ॥న॥ 3 - సౌవర్చలవణ మను సవ్వు పేళ్ళు, [సౌవర్చలవణము పేరు.

తిలకం (తత్రమేచకే)॥ | తిలకమ్॥న॥ ౧— మేచకే = నల్లనైనతత్ర = ఆ

మత్స్యండీ ఫాణితం (ఖణ్డవికారా) | మత్స్యండీ (స్త్రీ) మత్స్యండీ॥స్త్రీ॥ ఫాణితమ్ ॥న॥ ఈ ౨ను, ఖణ్డవికారాః = శర్కరావికారములు, ఘుటికలుగునట్లుగానుండు చెఱకుపాకము, మత్స్యండి. Granulated sugar. అర్ధపాకముగా కాచినపాకము, ఫాణితము, Inspissated juice of sugar cane.

శర్కరా సితా | శర్కరా-సితా॥స్త్రీ॥ ౨ - పంచదార, Sugar.

కూర్చికా(క్షీరవికృతిస్స్యాత్) రసాలాతు మార్జితా॥ ౬౨౧॥ | కూర్చికా ॥స్త్రీ॥ ౧, క్షీరవికృతిః=జున్ను పేరు, Inspissated milk. రసాలా - మార్జితా ॥స్త్రీ॥ ౨ సికరిణి పేళ్ళు, Curds with sugar & spices. దధిశర్కరాదులచేతను సంస్కృతమైన లేహ్యము పేళ్ళుకొందఱు.

(స్యాత్) తేమనం(తు) నిష్ఠానం | తేమనం-నిష్ఠానమ్ ॥న॥ ౨-మజ్జిగచారు, ఊరుబిండి, sauce or condiment.

(త్రిలిఙ్గా వాసితావధేః) | శూలాకృత శబ్దము మొదలు వాసితశబ్దము వఱకు ముందు చెప్పఁగల శబ్దములు ॥త్రి॥

శూలాకృతం భటిత్రం (చ) శూల్యం | శూలాకృతమ్-భటిత్రమ్—శూల్యమ్ ॥త్రి॥ 3 కఱకుట్టు పేళ్లు. ఇనుపకత్తిని కుట్టి పక్వముచేయఁబడునది, Roasted on a spit.

ముఖ్యం(తు)పైఠరమ్ ॥ ౬౨౨॥ | ముఖ్యమ్-పైఠరమ్॥త్రి॥ ౨_కుండలో వండినపిండి మొదలయిన దాని పేళ్ళు, Boiled in a cauldron.

ప్రణీత ముపసంపన్నం | ప్రణీతమ్—ఉపసంపన్నమ్॥త్రి॥ ౨- పాకముచేతను రసముచేతను సమగ్రమైన శాకాదులు, Dressed

ప్రశస్తం (స్యాత్సు సంస్కృతమ్)॥ | ప్రశస్తమ్ (పా) ప్రయస్తమ్ - సుసంస్కృతమ్॥త్రి॥ ౨-ఇంగువ జీలకఱ్ఱ మొదలయినవి చేర్చి తిరుగఁబోసిన పదార్థము పేరు, Seasoned.

(స్యాత్)పిచ్ఛిలం(తు) విజిలం | పిచ్ఛిలమ్-విజిలమ్ ॥త్రి॥ ౨ – మీఁగడగట్టిన దాని పేళ్ళు, Greasy, moist, slimy,

సంసృష్టం శోధితం (సమే)॥ ౬౬॥

సంసృష్టమ్-శోధితమ్ ॥త్రి॥ ౨ - గాలించిన దానిపేళ్ళు, రాలు లేక యేఱిచినది, Strained.

చిక్కణం మసృణం స్నిగ్ధం

చిక్కణమ్-మసృణమ్-స్నిగ్ధమ్॥త్రి॥ 3 - మినిమి గలదానిపేళ్ళు-నిగ్గుగలది, నట్టునది, Unctuous, oily, smooth.

(తుల్యే) భావితవాసితే।

భావితమ్-వాసితమ్॥త్రి॥ ౨ - వాసింపబడిన వస్తువుపేళ్ళు, Scented.

ఆపక్వం పౌలి రభ్యూషో

ఆపక్వమ్॥న॥-పౌలిః-అభ్యూషః ॥పు॥ 3 - గుగ్గిళ్ళ పేళ్లు, Food half dressed.

లాజాః పుంభూమ్ని చాక్షతాః॥ ౬౭॥

లాజాః॥పు॥ ౧- పేలాలపేరు. Fried grain. అక్షతాః॥ ౧-అక్షతలపేరు. ఈ ౨ పు॥ బ॥ లాజశబ్దము॥స్త్రీ॥ ఏ॥-అక్షతశబ్దము ॥న॥ ఏ॥ముం గలదు

పృథుకః (స్యా) చ్చిపిటకో

పృథుకః-చిపిటకః ॥పు॥ ౨ - అటుకుల పేళ్ళు, Rice flattened.

ధానాః (భృష్టయవే స్త్రియామ్)।

ధానాః॥స్త్రీ॥ ౧-భృష్టయవే - బొరుగు పేరు, Fried barley or rice.

పూపో౽పూపః పిష్టకః (స్యాత్) కరమ్భో దధిసక్తవః॥ ౬౮॥

పూపః-అపూపః-పిష్టకః ॥పు॥ 3 -పిండివంట పేళ్ళు, A cake, కరమ్భః॥పు॥౧-దధిసక్తవః = పెరుఁగుగలిపిన పేలపుపిండి పేరు, Cake mixed with curds.

భిస్సా (స్త్రీ) భక్త మన్ధో౽న్న మోదనో౽(స్త్రీ స) దీదివిః।

భిస్సా॥స్త్రీ॥-భక్తమ్-అన్ధః॥న॥ అన్నమ్॥న॥-ఓదనః॥పు॥ దీదివిః॥పు॥౬-వంటకము పేళ్ళు, Boiled rice

భిస్సటా దగ్ధికా (సర్వరసాగ్రే) మణ్డ మస్త్రియామ్॥ ౬౯॥

భిస్సటా-దగ్ధికా ॥స్త్రీ॥౨ - మాడినవంటకము పేళ్ళు, Bolied rice scorched. మణ్డమ్ ॥న॥ ౧- సర్వరసాగ్రే = నెయ్యి మొదలైన యన్నిరసములపై తేటపేరు, Scum.

మాసరాచామ నిస్రావా (మణ్డే భక్తసముద్భవే)।

మాసరః - ఆచామః - నిస్రావః॥పు॥3-భక్తసముద్భవే=అన్నము వండఁగా వార్చిన, మణ్డే = గంజిపేళ్ళు, Scum of boiled rice.

యవాగూ రుష్ణికా శ్రాణా విలేపీ తరలా చ సా॥

యవాగూః-ఉష్ణికా-శ్రాణా-విలేపీ-తరలా ॥స్త్రీ॥ ౫-కాఁపుగంజిపేళ్ళు. Rice gruel.

[మత్స్ణాభ్యఞ్జనే తైలం కృసరస్తు తిలౌదనః॥	[మత్స్ణమ్-అభ్యంజనమ్ ॥న॥ ౨ - తైలము, తలంటు, కృసరః॥పు॥=నువ్వులుకలసినయన్నము.
గవ్యం (త్రిషు గవాం సర్వం)	గవ్యమ్ ॥త్రి॥ ౧-గవామ్ = గోవులయొక్క, సర్వమ్=పాలు పెరుగు మొదలయినవానికిని,అవ యవములకును పేరు, Belonging to a cow.
గోవిడ్గోమయము (స్త్రీ కామ్)॥	గోవిట్॥మ్,స్త్రీ॥-గోమయమ్॥న్న॥౨- ఆవు పేడ పేళ్ళు, Cow-dung. [పేరు, Dry cow-dung,
(తత్తుశుష్కం) కరీషో	కరీషః॥పు॥౧-శుష్కంతత్=ఎండినయావుపేడ
(ఽ స్త్రీ) దుగ్ధం క్షీరం పయ(స్సమమ్) ॥౯౨॥	దుగ్ధమ్_క్షీరమ్-పయః॥న్॥న॥ 3-పాలు,Milk
పయస్య (మాజ్య దధ్యాది)	పయస్యమ్॥న॥ ౧- ఆజ్యదధ్యాది=నెయ్యి పెరుగు వెన్న మొదలైనవి, Prepared from milk.
[ద్రప్సం (దధిఘనేతరత్)॥	[ద్రప్సమ్॥న॥౧- పెరుగులో నడుగు పెరుగు, నడిపెరుగు, మీఁదిపెరుగులకు, [ద్రవము, ఘనము,శరము అని పేళ్ళు;అందులో,ఘనేతరత్=ఘనముకంటెఁదక్కిన[ద్రవము శరము అను పెరుగు [ద్రప్స మనఁబడును, Thin or diluted curds.
ఘృత మాజ్యం హవి స్సర్పిః	ఘృతమ్_ఆజ్యమ్_హవిః॥న్॥-సర్పిః॥న్,న॥౪-నేతి పేళ్ళు, Ghee clarified butter.
నవనీతం నవోద్ధృతమ్॥ ౯౩॥	నవనీతమ్_నవోద్ధృతమ్ ॥న॥ ౨ -వెన్న పేళ్ళు, Fresh butter.
(తత్తు) హైయఙ్గవీనం (యత్ హ్యోగోదోహోద్భవం ఘృతమ్)॥	హ్యోగోదోహోద్భవమ్_హ్యః=తొలినాఁటి, గో=ఆవుయొక్క,దోహ=పాలపిదుకుటవలన,ఉద్భవమ్=పుట్టిన,ఘృతమ్=నెయ్యిగాని వెన్నగాని,యత్ = ఏది గలదో,తత్=అది,హైయఙ్గవీనమ్ ॥న॥౧-హైయఙ్గవీన మనఁబడును,Butter of yesterday's milk
దణ్డాహతం కాలశేయ మరిష్ట (మపి) గోరసః॥	దణ్డాహతమ్-కాలశేయమ్-అరిష్టమ్ ॥న॥ -గోరసః॥పు॥ ౪_మజ్జిగమాత్రము, Butter-milk.
తక్రం హ్యుదశ్విన్మ	తక్రమ్-ఉదశ్విత్-మథితమ్ ॥న ఈ3ను_పరు

థితం (పాదామ్బ్వర్ధాం బు నిర్జలమ్)।	సగా, పాదామ్బు=నాలుగవపాలునీళ్లుగలసినమజ్జిగకును, అర్ధామ్బు=సగమునీళ్ళుగలసిన మజ్జిగకును నిర్జలమ్=నీళ్ళు గలియని మజ్జిగకును పేళ్ళు.
(మణ్డం దధిభవం) మస్తు	మస్తు॥న॥ ౧-దధిభవమ్=పెరుగువలనఁబుట్టిన మణ్డమ్=పరక పేరు, పెరుఁగుమీఁది తేట. మీఁగడ యని కొందఱు, Whey of curds.
పీయూషో(ఽభినవం పయః) ౬-౩౧॥	పీయూషః॥పు॥౧ అభినవమ్=నూతనమయిన, పయః=పాలు, ఈనఁగానీనిన యేడుదినములలోని యీవుపాలు పేరు, జున్ను పాలు.
[illegible] బుభుక్షా [illegible]	అశనయా - బుభుక్షా - క్షుత్॥ష॥స్త్రీ॥ 3 - ఆఁకలి పేళ్ళు, Hunger.
[illegible] కబలః (పు [illegible]	[గ్రాసః-కబలః॥పు॥౨-కడి పేళ్ళు, A mouthful,
	[పేరు. Drinking together.
సపీతిః (స్త్రీ) [illegible] పానం	సపీతిః॥స్త్రీ॥-[illegible] పానమ్॥న॥౨-కూడి పానము
సగ్ధిః (స్త్రీ) సహ భోజనమ్॥ ౬-3౨॥	సగ్ధిః(స్త్రీ)సగ్ధిః॥స్త్రీ॥-సహభోజనమ్॥న॥౨- పొత్తు నఁగాను యొకబంతినిగాను కుడుచుటకు పేరు, Eating together.
ఉదన్యా (తు) పిపాసా తృట్తర్షో	ఉదన్యా-పిపాసా-తృట్॥ష॥స్త్రీ॥-తర్షః॥పు॥ ౪-దప్పి పేళ్ళు, Thirst.
జగ్ధి(స్తు)భోజనమ్। జేమనం లేప ఆహారో నిఘసో న్యాద(ఇత్యపి)॥	జగ్ధిః॥స్త్రీ॥-భోజనమ్-జేమనమ్॥న॥- లేపః(పా) లేహః-ఆహారః-నిఘసః (పా) నిఘాసః-న్యాదః॥పు॥౭-భోజనము పేళ్ళు, Food: meal.
సౌహిత్యం తర్పణం తృప్తిః	సౌహిత్యమ్-తర్పణమ్॥న॥-తృప్తిః॥స్త్రీ॥ 3 -తనివి పేళ్లు, Satiety.
ఫేలా (భుక్తసముజ్ఝితమ్)॥	ఫేలా॥స్త్రీ॥ ౧ - భుక్తసముజ్ఝితమ్=భోజనము వలనవిడువఁబడినది, భోజనము చేయఁగా మిగిలిన యెంగిలి, Orts, leavings of a meal.
కామం ప్రకామం పర్యాప్తం నికామ మేష్టం	కామమ్-ప్రకామమ్-పర్యాప్తమ్-నికామమ్-ఇష్టమ్-యథేప్సితమ్॥అవ్య॥ ఈఱును యథేష్టమైన

యథేప్సితమ్॥ ౬౩౪॥ To the heart's content

దానిపేళ్ళు, కనమాశబ్దములుతీఱ మగాక్రి యూగ్ని శేషణములుకూడ ॥౫॥. Sufficiently, enough-

గోపే గోపాలగోసంఖ్య గోధుగాభీర వల్లవాః (గోమహిష్యాదికం) పాదబద్ధనం

గోపః-గోపాలః-గోసంఖ్యః-గోధుక్ ॥హ॥ ఆభీరః-వల్లవః॥పు॥౬-గొల్లవాని పేళ్ళు, Herdsman. పాదబద్ధనమ్॥౧-గోమహిష్యాదికమ్= ఎనుములు మొదలయినపసులపేరు. ఇది ... ధనం'అనిపాఠము కలదు, Stock of cattle.

(ద్వౌ గవీశ్వరే)॥గోమాన్ గోమీ

గోమాన్ ॥త్॥ గోమీ॥న్॥ ... = ఆవులకు కర్తయైనవాని పేళ్ళు, Owner of kine.

గోకులం (తు) గోధనం (స్యాద్గవాం వ్రజే।

గోకులమ్. గోధనమ్ ॥న॥ ౨- గవామ్=ఆవుల యొక్క, వ్రజే=మంద పేళ్ళు, A cow-pen.

(త్రి)ష్వా(శి)శితఙ్గవీనం (తద్గావో యత్ర శితాః పురా)॥ ౬౩౬॥ Where cattle have dwelt.

ఆశితఙ్గవీనమ్ ॥త్రి॥,పురా=మును, గావః=ఆవులు,యత్ర=ఎచ్చట,ఆశితాః=మేపబడినవో, తత్=ఆచోటికి పేరు, Formerly grazed by cattle.

"త్రిష్వాసితఙ్గవీనం తద్గావో యత్రోషితాః పురా" అను పాఠమందు ఆసితఙ్గవీనమ్ ॥త్రి॥- పూర్వము మావు లున్నస్థలము పేరు.

ఉక్షా భద్రో బలీవర్ద ఋషభో వృషభో వృషః। అనడ్వాన్ సౌరభేయో గౌః

ఉక్షా॥న్॥భద్రః-బలీవర్దః-ఋషభః-వృషభః- వృషః- అనడ్వాన్॥హ॥- సౌరభేయః- గౌః॥ఓ॥ పు॥ ౯-ఎద్దు పేళ్ళు. A bull or ox.

(ఉక్ష్ణాం సంహతి) రౌక్షకమ్॥ ౬౩౭॥

ఔక్షకమ్॥న॥౧- ఉక్ష్ణామ్ = ఎద్దుల యొక్క, సంహతిః=సమూహము పేరు, A herd of oxen.

గవ్యా గోత్రా (గవాం)

గవ్యా- గోత్రా॥స్త్రీ॥౨-గవామ్=ఆవుల గుంపు పేళ్ళు, A herd of kine.

(వత్సధేన్వో) ర్వాత్సక ధైనుకే।

వాత్సకమ్॥న॥ A herd of calves. ధైనుకమ్॥న॥= A herd of milch-cows. ఈ౨ను క్రమముగా వత్సధేన్వోః=దూడలసమూహమునకును, పాలిచ్చెడి యావుల సమూహమునకును పేళ్ళు.

(ఉక్షా మహాన్) మహోక్ష (స్స్యాత్)

మహోక్షః॥పు॥౧- మహాన్ = గొప్పదైన, ఉక్షః=ఎద్దు, A large bull or ox. [An old bull.

వృద్ధోక్ష(స్తు) జరద్గవః।

వృద్ధోక్షః- జరద్గవః॥పు॥౨- ముదిసినయెద్దు,

(ఉత్పన్న ఉక్షా) జాతోక్షః

జాతోక్షః ॥పు॥౧-ఉత్పన్న ఉక్షా=మోయు వయస్సుకలిగి చిక్కిపోని కోడె పేరు, A bullock.

(సద్యోజాత స్తు) తర్ణకః।

తర్ణకః॥పు॥౧- సద్యఃజాతః = అప్పుడు పుట్టిన దూడ పేరు, A new-born calf.

శకృత్కరి (స్తు) వత్స (స్స్యాత్)

శకృత్కరిః-వత్సః॥పు॥ ౨-ఏడాదిలోని దూడ పేరు, A calf.

దమ్యవత్సతరౌ సమౌ॥ ౬౩౯॥

దమ్యః-వత్సతరః॥పు॥ ౧-మోయను, దున్నను పనుపఱుపదగినవయస్సుకల కోడె పేళ్లు, A steer.

ఆర్షభ్య(ష్షణ్డతాయోగ్యః)

ఆర్షభ్యః॥పు॥౧-షణ్డతాయోగ్యః=ఆఁబోతగుటకుఁ దగిన కోడెపేరు, A steer fit to be set free.

షణ్డో గోపతిరిట్చరః।

షణ్డః-గోపతిః-ఇట్చరః॥పు॥౩ -ఆఁబోతు పేళ్లు, A bull at liberty.

(స్కన్ధప్రదేశోఽస్య) వహః

వహః॥పు॥౧-అస్య=ఈయెద్దుయొక్క, స్కన్ధప్రదేశః=మూఁపు పేరు, A bull's shoulder.

సాస్నా (తు) గలకమ్బలః॥ ౬౪౦॥

సాస్నా ॥స్త్రీ-గలకమ్బలః॥పు॥ ౨-గంగడోలు, A bull's dew-lap.

(స్యా) న్నస్తిత(స్తు) నస్యోతః

నస్తితః-నస్యోతః॥పు॥౨-ముక్కుత్రాడుగట్టిన యెద్దు పేళ్లు, An ox with a rein through his nose.

ప్రష్ఠవా ద్యుగపార్శ్వగః।

ప్రష్ఠవాట్॥పుం॥యుగపార్శ్వగః॥పు॥౨- కాఁడి మోయు నెద్దులదాపున పనుపఱచుటకుఁ గట్టిన యెద్దు పేళ్లు. Young cattle in training.

(యుగాదీనాం తు వోఢారో)యుగ్యప్రాసఙ్గ్య శాకటాః ॥౬౪౧॥

యుగ్యః- ప్రాసఙ్గ్యః- శాకటః ॥పు॥- ఈ ౩ను యుగాదీనామ్ వోఢారః=వరుసగా కాఁడిమోయు నెద్దునకును, రెండవ కాఁడి మోయు నెద్దునకును, బండి నీడ్చు నెద్దునకు పేళ్లు.

(ఖన త్యనేన తద్వోఢాఽస్యేదం)హాలిక

హాలికః॥ సైరికః॥పు॥ ఈ ౨ను, అనేన-ఈనాఁగేటిచేత, యః ఖనతి=ఎవఁడు దున్నుచున్నాఁడో

సైరికా।
Belonging to a plough

వానికిని, తద్వోఢా యః=దానిమోయువానికిని, అస్యాఇదమ్=ఈనాఁగేటి సంబంధమయిన వానికి పేళ్ళు, A plough-man: a plough-cattle.

ధూర్వహే ధుర్య ధౌరేయ ధురీణా (స్స) ధురన్ధరాః॥ ౬౪౨॥

ధూర్వహః-ధుర్యః-ధౌరేయః-ధురీణః-ధురన్ధరః ॥పు॥౫- బండినాఁగేలు మొదలైనభారము వహించు ఎద్దు మొదలైనది, A beast of burden.

(ఉభా) వేకధురీణైక ధురావే కధురావహే।

ఏకధురీణః- ఏకధురః-ఏకధురావహః॥పు॥౩- బండినాఁగేలు మొదలైనభారములలోనొక్కభారమునే మోయునది, Cattle for special burden.

(సతు)సర్వధురీణో (యోభద్రస్సర్వధురావహః)॥ ౬౪౩॥

సర్వధురీణః॥పు॥౧-బండినాఁగేలు మొదలైన సకలభారమును వహించు వృషభము పేరు, Cattle for any carriage.

మాహేయీ సౌరభేయీ గౌ రుస్రా మాతాచ శృఙ్గిణీ। అర్జున్య ఘ్న్యా రోహిణీ (స్యా)

మాహేయీ- సౌరభేయీ- గౌః॥ఓ॥-ఉస్రా- మాతా॥ఋ॥-శృఙ్గిణీ-అర్జునీ-అఘ్న్యా - రోహిణీ ౯-ఆవుపేళ్ళు, A cow.

(దుత్తమా గోషు) నైచికీ॥

నైచికీ ॥సీ॥ ౧-గోషు=ఆవులలో, ఉత్తమా= ఉత్తమమయిన యావుపేరు, An excellent cow.

వర్ణాదిభేదా త్సంజ్ఞాస్స్యు శ్శబలీ ధవలాదయః)।

వర్ణాదిభేదాత్ = వర్ణములు ప్రమాణములు ఆకారములు మొదలైనవాని భేదమువలన ఆవులకు, శబలీధవలాదయః=శబలీ(Spotted), ధవలా (White) వామనీ (Short) వక్రశృఙ్గా(With crooked horns) మొదలైనసంజ్ఞాః=పేళ్లు,స్యుః=అగును

ద్విహాయనీద్వివర్షా (గౌః)

ద్విహాయనీ-ద్వివర్షా॥సీ॥ ౨-రెండేండ్లవయస్సు గల యావుపేళ్ళు, A heifer two years old.

ఏకాబ్దా త్వేకహాయనీ॥ ౬౪౪॥

ఏకాబ్దా-ఏకహాయనీ ॥సీ॥ ౨-ఏఁడాదివయస్సు గల యావుపేళ్ళు, —one year old.

చతురబ్దా చతుర్హాయ

చతురబ్దా- చతుర్హాయణీ ॥సీ॥ ౨-నాలుగేండ్ల వయసు గల యావుపేళ్ళు,—four years old.

(త్ర్యేక) త్రిహాయణీ।

త్ర్యబ్దా-త్రిహాయణీ ॥ స్త్రీ॥ ౨-మూడేండ్లవయస్సు గల యావు. three years old.

వశా వన్ధ్యా

[A barren cow.

వశా - వన్ధ్యా ॥ స్త్రీ॥ ౨-గొడ్డుటావు పేళ్ళు,

అవతోకా (తు) స్రవద్గర్భా(ఉభే)

అవతోకా-స్రవద్గర్భా ॥ స్త్రీ॥ ౨-దైవికముగ నీసుకొని పోయిన యావు, A cow miscarrying by accident.

సన్ధిని ॥ ౬౮౬ ॥ (ఆ) క్రాన్తా వృషభేణ (అథ) వేహ ద్గర్భోపఘాతిని।

సన్ధినీ ॥ స్త్రీ॥ ౧ (వెకయై) వృషభేణ=ఆంబోతుచే, ఆక్రాన్తా=కెంటూకబడిన యావు A cow in heat.

వేహత్ ॥ త్ ॥ గర్భోపఘాతినీ ॥ స్త్రీ॥ ౨ ఆంబోతు పొంటచే నీసుకొన్న యావు, A cow miscarrying from unseasonable union with the bull.

(కాల్యా) ఉపసర్యా(ప్రజనే)

ఉపసర్యా ॥ స్త్రీ॥ ౧-ప్రజనే=ప్రథమగర్భమునందు కాల్యా = ప్రాప్తమయిన ఋతుకాలముగలిగిన యావుపేరు, A cow fit for the bull.

ప్రష్ఠౌహీ (బాలగర్భిణీ)॥ ౬౮౭॥

ప్రష్ఠౌహీ (పా)పష్ఠౌహీ ॥ స్త్రీ॥ ౧-బాలగర్భిణీ= బాల్యమునందే తొలిచూలుకలపడ్డ పేరు. A pregnant heifer: a cow with calf for the first time.

(స్యా)దచణ్డీతు సుకరా

అచణ్డీ – సుకరా ॥ స్త్రీ॥ ౨-సాధువయినయావు పేళ్ళు, A tractable cow.

బహుసూతిః పరేష్టుకా।

బహుసూతిః-పరేష్టుకా ॥ స్త్రీ॥ ౨- పెక్కు ఈంత లీనినయావు పేళ్లు. A cow bearing many calves.

చిరసూతా బష్కయణీ

చిరసూతా-బష్కయణీ ॥ స్త్రీ॥ ౨-తఱిసినయావు పేళ్ళు, A cow whose calf is full grown.

ధేను(స్స్యా)న్నవసూతికా। ౬౮౮।

ధేనుః-నవసూతికా ॥ స్త్రీ॥ ౨- లేఁగటియావు పేళ్లు, A cow recently calved.

సుప్రతా సుఖసన్దోహ్యా

సువ్రతా-సుఖసన్దోహ్యా ॥ స్త్రీ॥ ౨- సులభముగా పితుకనిచ్చునావు పేళ్ళు, A cow easily milked.

పీనోధ్నీ పీవరస్తనీ।

పీనోధ్నీ-పీవరస్తనీ ॥ స్త్రీ॥ ౨- పెద్దపొదుగు గల యావుపేళ్లు, A cow with a large udder.

ద్రోణక్షీరా ద్రోణ

ద్రోణక్షీరా -ద్రోణదుఘా- ॥ స్త్రీ॥ ౨- ఇద్దుము

దుఘా
ధేనుష్యా (బన్ధకేస్థితా) ౬౮౯॥
సమాం సమీనా (సా యైవ ప్రతివర్షం ప్రసూయతే)।

పాలుపితికెడి యూవు పేళ్ళు.

ధేనుష్యా॥స్త్రీ॥౧-బన్ధకే = కుదువలో, స్థితా = ఉన్న యావు పేరు, A cow pledged.

సమాంసమీనా॥స్త్రీ॥౧-యైవ=ఏ యావు, ప్రతివర్షమ్=ప్రతిసంవత్సరము, ప్రసూయతే=కను చున్నదో, సా=ఆ యావు పేరు, A cow calving every year. [Udder.

ఊధ (స్త్రీక్లీబ) మూధీనం (సమా) శివః కీలకా ౬౯౦॥
(సపుంసి) దామసన్దానం
పశురజ్జు (స్త్రు) దామనీ।

ఊధః న్॥-ఊధీనమ్ ॥న॥ ౨- పొదుగు పేళ్ళు.

శివకః-కీలకః ॥పు॥ ౨-పసులకట్టు గూటము పేళ్ళు, A pillar for tying cattle.

దామ॥న్, స్త్రీ॥-సన్దానమ్॥న॥ ౨-తలుగు పేళ్ళు. తాడు, A rope of cord.

పశురజ్జు-దామనీ (స్త్రీ) [illegible] కట్టుదామెన, A foot rope for cattle.

వైశాఖమన్థ మన్థాన మన్థానో మన్థదణ్డకే॥
కుటరో దణ్డవిష్కమ్భో
మన్థనీ గర్గరీ(సమే)।
ఉష్ట్రే క్రమేలకమయ మహాఙ్గాః

వైశాఖః-మన్థః-మన్థానః-మన్థానః ॥న్॥ మన్థదణ్డకః॥పు॥ ౫-కవ్వము, A churning stick.

కుటరః (పా) కుటరః-దణ్డవిష్కమ్భః ॥పు॥ ౨॥ తరికంబము పేళ్ళు, [A churnig vessel.

మన్థనీ-గర్గరీ॥స్త్రీ॥౨-పెరుగు చిలుకు కవ పేళ్ళు.

ఉష్ట్రః-క్రమేలకః-మయః -మహాఙ్గః॥పు॥౪॥ ఒంటె పేళ్లు, A camel.

[A young camel.

కరభ (శ్శిశుః)౬౯౨॥
(కరభాస్స్యు) శ్శృఙ్ఖలకా (దారవైః పాదబన్ధనైః)।
అజా ఛాగీ
శుభ చ్ఛాగ బస్త చ్ఛగలకా అజే॥౬౯౩॥
మేఢ్రో (ర) భ్రోరణోర్ణా

కరభః ॥పు॥ ౧-శిశుః = ఒంటెపిల్లపేరు,

శృఙ్ఖలకాః॥పు॥౧-దారవైః = మ్రానితోఁజేసిన, పాదబన్ధనైః=కాళ్ళబంధములతోఁ గూడిన, కరభాః=ఒంటెపిల్లలపేరు.

అజా-ఛాగీ॥స్త్రీ॥౨-మేఁక పేళ్ళు, A she-goat.

శుభః-ఛాగః-బస్తః-ఛగలకః-అజః॥పు॥ ౫-మేఁకపోతు పేళ్ళు, A he-goat.

మేఢ్రః - ఉరభ్రః - ఉరణః - ఊర్ణాయుః-

యు మేషవృష్ణయ ఏడకే। ఉష్ట్రోరభ్రాజ బృన్దే (స్యా)దౌష్ట్రకౌరభ్రకాజకమ్॥ ౬౭౮॥

మేషః-వృష్ణిః-ఏడకః॥పు॥ ౭-గొఱ్ఱెపేళ్ళు, A ram
ఔష్ట్రకమ్॥న॥ ఔరభ్రకమ్॥న॥ ఆజకమ్॥న॥ ఈ 3ను వరుసగా, ఉష్ట్రోరభ్రాజబృన్దే= ఒంటెలయొక్కయు గొఱ్ఱెలయొక్కయు మేఁకలయొక్కయు గుంపు.

చక్రీవన్త(స్తు) బాలేయా రాసభా గర్దభాః ఖరాః॥

చక్రీవాన్ ॥త్॥-బాలేయః - రాసభః - గర్దభః- ఖరః॥పు॥౫-గాడిదపేళ్ళు, An ass.

వైదేహకః సార్థవాహో నైగమో వాణిజో వణిక్ ౬౭౯॥ పణ్యాజీవో హ్యాపణికః క్రయవిక్రయిక (శ్చ సః)॥

వైదేహకః-సార్థవాహః-నైగమః - వాణిజః- వణిక్॥జ్॥-పణ్యాజీవః-ఆపణికః-క్రయవిక్రయికః ॥పు॥౮-వర్తకునిపేళ్ళు, A trader, merchant.

విక్రేతా (స్యా)ద్విక్రయికః

విక్రేతా ॥ఋ॥ -విక్రయికః ॥పు॥ ౨-అమ్మెడువానిపేళ్ళు. A vendor, seller (A buyer

క్రాయికః క్రయిక (స్సమౌ)॥ వాణిజ్యంతు వణిజ్యా (స్యాత్)

క్రాయికః-క్రయికః॥పు॥ ౨-కొనువానిపేళ్ళు,
వాణిజ్యమ్॥న॥-వణిజ్యా॥స్త్రీ॥-౨-వర్తకము పేళ్ళు, బేరము, Traffic.

మూల్యం వస్నో ప్యవక్రయః॥

మూల్యమ్॥న॥-వస్నః-అవక్రయః ॥పు॥3-వెల పేళ్ళు, Price, value.

నీవీ పరిపణో మూలధనం

నీవీ॥స్త్రీ॥-పరిపణః ॥మూలధనమ్ ॥న॥ 3 -మొదలిసొమ్ము పేళ్ళు, Capital, principal.

లాభో (ఽ)ధికం ఫలమ్)॥ ౬౮౨॥

లాభః॥పు॥౧-అధికమ్=అధికమయిన, ఫలమ్= ఫలము పేరు, బేరమాడఁగామిగిలినసొమ్ము_Profit

పరిదానం పరీవర్తో నైమేయ నిమయా(వపి)॥

పరిదానమ్॥న॥-పరీవర్తః-నైమేయః-నిమయః॥పు॥౪- ఒక సరకిచ్చి మఱియొక సరకు మార్చుకొనుట పేళ్ళు, Barter, exchange.

(పుమా)నుపనిధిర్న్యాసః

ఉపనిధిః-న్యాసః॥పు॥౨-దాఁచఁబెట్టుట పేళ్ళు, A deposit.

ప్రతిదానం (తదర్పణమ్)॥ ౬౮౪॥

ప్రతిదానమ్ ॥న॥౧-తదర్పణమ్=ఆ దాఁచఁబెట్టిన వస్తువును తిరుగ నిచ్చుట, Return of deposit.

(క్రయే ప్రసారితం) క్రయ్యం క్రేయం (క్రే) తవ్యమాత్రకే । విక్రేయం పణితవ్యం (చ) పణ్యం (క్రయ్యాదయ స్త్రిషు)॥ ౬౫౯॥

క్రయ్యమ్॥ ౧-క్రయే=కొనుటకు, ప్రసారితమ్=పరచఁబడిన వస్తువు పేరు, అంగడిలోఁ బెట్టినది Exposed for sale. క్రేయమ్॥౧- క్రేతవ్యమాత్రకే=కొనుటకుఁ బరచింపఁబడని కొనఁదగిన వస్తుమాత్రమునకు పేరు, Purchasable. విక్రేయమ్-పణితవ్యమ్-పణ్యమ్॥ ౩ అమ్మఁదగినవస్తువు పేళ్ళు, Saleable. క్రయ్యాదయః త్రిషు=క్రయ్య శబ్దము మొదలుగాఁగల వైనను॥ త్రి॥

(క్లీబే) సత్యాపనం సత్యంకారః స్సత్యాకృతిః (స్త్రియామ్) ।

సత్యాపనమ్ ॥న॥-సత్యంకారః॥పు॥-సత్యాకృతిః ॥స్త్రీ॥ ౩-ఒక వస్తువున మొదలనిగానికొనెదననిగాని సత్యముగా వెళ్ళనాడుట పేళ్ళు, సంచకరము, Ratification of a bargain.

విపణో విక్రయ స్సంఖ్యా స్సంఖ్యేయే హ్యాదశ (త్రిషు)॥ ౬౬౦॥

విపణః-విక్రయః॥పు॥ ౨-అమ్మకట పేళ్ళు, Sale. సంఖ్యాః=ఏక శబ్దము మొదలయిన సంఖ్యావాచక శబ్దములు, ఆదశ=అష్టాదశశబ్దమువఱకు, సంఖ్యేయేషు=లెక్కపెట్టందగినవస్తువులయందు ప్రవర్తించును. అవియన్నియు॥త్రి॥ఉదాహరణము,ఏకః పురుషః-ఏకా స్త్రీ-ఏకం కులమ్ - అష్టాదశపురుషాః-అష్టాదశ స్త్రియః-అష్టాదశకులాని, మొదలైనవి.

(వింశత్యాద్యా స్సదైకత్వే స్సర్వా స్సంఖ్యేయ సంఖ్యయోః ।

వింశత్యాద్యాః=ఏకోనవింశతిశబ్దము మొదలయిన, సర్వాః=తక్కినసంఖ్యావాచక శబ్దములన్నియు, సంఖ్యేయసంఖ్యయోః = లెక్కఁ పెట్టఁదగిన వస్తువులందును లెక్కయందును వర్తించును, సదా=ఎల్లప్పుడును, ఏకత్వే-ఏకవచనాంతములై యుండును. ఉదాహరణము, వింశతిర్గావః-గవాంవింశతి.

(సంఖ్యార్థే ద్విబహుత్వే స్తః)

ఆ వింశత్యాదులు, సంఖ్యార్థేసతి= మాటియొక్క సంఖ్యావాచకార్థము లగుచుండఁగా, ద్విబహుత్వే=ద్వివచనము బహువచనములందు నగును. ఉ॥ గవాం ద్వేవింశతీ. గవాం తిస్రోవింశతయః.

(తాసు చానవతేః స్త్రియః)॥ ౬౬౧॥

తాసు=ఆవింశత్యాదులయందు, ఆనవతేః=నవతిశబ్దపర్యంతము, అనఁగా వింశతి త్రింశచ్చత్వారింశత్పఞ్చాశత్షష్టిసప్తత్యశీతినవతి శబ్దములు, స్త్రియః = స్త్రీలింగములు. వింశత్యాపురుషైః, వింశత్యాస్త్రీభిః. వింశత్యాకులైః-అని॥ ఉ॥

(పఙ్క్తేః శతసహస్రాదిక్రమాత్ దశగుణోత్తరమ్)।

పఙ్క్తేః=పది మొదలుకొని పరార్ధము వఱకు, దశగుణోత్తరమ్=పదింటగుణించిన లెక్కలు, క్రమాత్=వరుసగా, శతసహస్రాది=శతముసహస్రము మొదలైన సంఖ్యలౌను, పదిపదులు శతము, పదిశతములు సహస్రము అని యిట్లూహించునది.

పౌతవం ద్రువయం పాయ్య (మితి మానార్థకమ్)॥ ౬౬౨॥
Measure.

పౌతవమ్-(పా) యౌతవమ్-ద్రువయమ్-పాయ్యమ్॥ (పా) మాయ్యం ॥న॥ ఈ 3ను, మానార్థకమ్ = మానశబ్దార్థము గలది. మానమనఁగా తూఁచుటకును, కొలుచుటకును సాధనములైన తులాఙ్గులి ప్రస్థాదులకు సామాన్యనామము.

మానం తులాఙ్గులి ప్రస్థైః

మానమ్=ఆ మానము, తులాఙ్గులిప్రస్థైః=త్రాసుచేతను, అంగుళము మొదలయినవాని చేతను, తూము మొదలయినవాని చేతను మూఁడువిధములుగానుండును. దానికి క్రమముగా ఉన్మానము (by weight.) ప్రమాణము (Measure of length) పరిమాణము [Measure of capacity] అని పేళ్ళు.

(గుఞ్జాః పఞ్చ)ఽఽద్యమాషకః।

ఆద్యమాషకః ॥పు॥౧- (పెండిగాక తక్కిన) గుఞ్జాఃపఞ్చ=ఐదుగురిగింజలయెత్తుగ[illegible]ము మొదలయిన దాని పేరు, Equa[illegible] to five seeds of Abrus Precatorius.

(తే షోడశాక్షః కర్షో (ఽస్త్రీ)

అక్షః ॥పు॥ కర్షః॥పు॥ ౨- షోడశ=పదారైన తే=ఆయాద్యమాషకము ఎత్తుగలదాని పేళ్ళు.

పలం (కర్షచతుష్టయమ్)॥ ౬౬౩॥

పలమ్॥న॥౧-కర్షచతుష్టయమ్ = నాలుగుకర్షములయెత్తు గలదాని పేరు.

సువర్ణ బిస్తౌ (హే

సువర్ణః-బిస్తః(పా)విస్తః॥ పు॥ ౨- హేమ్నః=

హేమ్నో ఽక్షే) — బంగారముయొక్క, అక్షే=ఇంత మెత్తు.

కురుబిస్త (స్తు తత్పలే)। — కురుబిస్తః (పా) కురువిస్తః॥పు॥౧-తత్పలే=ఆ పల మెత్తు బంగారు పేరు.

తులా (స్త్రియాం పలశతం) — తులా॥స్త్రీ॥౧- పలశతమ్=నూఱుపలాల యెత్తు గలదాని పేరు.

భార (స్స్యాద్వింశతి స్తులాః)॥ ౬౬౫॥ — భారః (ప) భరః॥పు॥౧-వింశతి తులాః=ఇరువది తూలములయెత్తు గలదాని పేరు.

ఆచిత (దశ భారా స్స్యుః) — ఆచితః॥పు॥(ప)॥న॥౧-దశ భారాః = పది బారువుల పేరు. [భారః=బరువు పేరు, A cartload

(శాకటో భార) ఆచితః। — ఆచితః॥పు॥౧- శాకటః=బండిచే మోయఁదగిన

కార్షాపణః కార్షిక (స్స్యాత్) — కార్షాపణః-కార్షికః॥పు॥౨- (రెండుగురిగింజల యెత్తు వెండి యొక్క మాషకము, పదాఱుమాషకము లొక కర్షము,) అట్టి కర్షమెత్తు వెండిచేఁ జేయుంబడిన టంకముద్ర పేళ్ళు [రాగిముద్ర పేరు.

(కార్షికే తామ్రికే) పణః — పణః॥పు॥౧-కార్షికే=కర్ష మెత్తుగల, తామ్రికే=

(అస్త్రియా) మాఢక ద్రోణౌ ఖారీ వాహో నికుఞ్చకః। కుడవః ప్రస్థ (ఇత్యాద్యాః పరిమాణార్థకాః పృథక్)॥ ౬౬౬॥ — ఆఢకః॥న్న॥౧=తూము, ద్రోణః॥న్న॥౧-నలుతుము ఖారీ॥స్త్రీ॥౧=పుట్టి; వాహః॥పు॥౧=ఇరువదిపుట్లు, నికుఞ్చకః॥పు॥౧=సోల. కుడవః॥ (పా) కుడుపః। పు॥౧=మానిక. ప్రస్థః॥పు॥౧=కుంచము, ఇత్యాద్యాః=ఇవి మొదలైనవియు, ఆదిపదముచేత మానప్రవర్తికాదులును, పృథక్=వేర్వేఱుగా, పరిమాణార్థకాః=పరిమాణవాచకములు, ఈ యాఢకాదులాయాదేశములకుఁ దగినట్టుసంజ్ఞలు గలిగినవి.

(భాగస్తురీయః) పాద (స్స్యాత్) — పాదః॥పు॥౧ - తురీయః = (ఒకదానియందు) నాలవ, భాగః=భాగము పేరు, A quarter.

అంశ భాగా (తు) వణ్టకః। — అంశః-భాగః-వణ్టకః॥పు॥3 పాలి పేళ్లు, part, share,

ద్రవ్యం విత్తం స్వాపతేయం రిక్థ మృక్థం ధనం వసు ॥౬౬౭॥ హిరణ్యం ద్రవిణం ద్యుమ్న — ద్రవ్యమ్-విత్తమ్- స్వాపతేయమ్-రిక్థమ్ -ఋక్థమ్-ధనమ్-వసు-హిరణ్యమ్-ద్రవిణమ్-ద్యుమ్నమ్॥న॥-అర్థః-రాః॥పు॥-విభవః॥పు॥ ౧౩ - ధనము పేళ్ళు, Wealth, substance,

ముద్రారే పి భవా (అపి) (స్యాత్) కోశ (శ్చ) హిరణ్యం (చ హేమరూప్యే కృతాకృతే)॥ ౯౯౮!

కోశః(షా)కోషః॥పు॥- హిరణ్యమ్ ॥న॥౨- కృతాకృతే=కరఁగినదియు సొమ్ముగాఁ జేయఁబడినదియు నగు కృతమును, గనియందుఁబుట్టినపొడియు నగు అకృతమునగు, హేమరూప్యే=బంగారును వెండియు. Wrought or unwrought gold or silver.

తాభ్యాం యదన్య త్తత్కుప్యం

కుప్యమ్॥న॥౧-తాభ్యామ్-ఆ వెండి బంగారములకంటె, యత్ అన్యత్=ఇతరమయిన రాగి కంచు మొదలయిన లోహముపేరు. Base metals.

రూప్యం (తద్ద్వయ మాహతమ్)॥

రూప్యమ్॥న॥ ౧-ఆహతమ్ = ముద్ర వేయఁబడిన, తద్ద్వయమ్=ఆ వెండిబంగారమును, Stamped coin.

గారుత్మతం మరకత మశ్మగర్భో హరిన్మణిః॥

గారుత్మతమ్-మరకతమ్॥న॥-అశ్మగర్భః- హరిన్మణిః॥పు॥ ౪-పచ్చలపేళ్ళు, An emerald.

శోణరత్నం లోహితకః పద్మరాగో (ఽథ)

శోణరత్నమ్॥న॥-లోహితకః- పద్మరాగః॥పు॥ 3-కెంపులపేళ్ళు, A ruby.

మౌక్తికమ్। ముక్తా (ఽథ) విద్రుమః (పుంసి) (ప్రవాలం (పున్నపుంసకమ్))॥ ౯౭౦॥

మౌక్తికమ్ ॥న॥ - ముక్తా॥స్త్రీ॥ ౨- ముత్తెము పేళ్లు, A pearl

విద్రుమః॥పు॥-ప్రవాలమ్ ॥న్న॥౨-పగడము, Coral.

రత్నం మణి (ర్ద్వయో రశ్మజాతౌ ముక్తాదికే ఽపి చ)।

రత్నమ్॥న॥-మణిః॥పు॥-ఈ రెండును, అశ్మజాతౌ=శిలాజాతు లయిన మరకతాదులకును, ముక్తాదికేఽపిచ=ముత్యమునకు పగడమునకును సామాన్యముగా పేళ్ళు, A gem; a precious stone.

స్వర్ణం సువర్ణం కనకం హిరణ్యం హేమహాటకమ్॥ తపనీయం శాతకుమ్భం గాఙ్గేయం భర్మ కర్బురమ్। చామీకరం జాతరూపం మహారజత కాఞ్చనే॥ రుక్మం కార్త

స్వర్ణమ్ సువర్ణమ్-కనకమ్-హిరణ్యమ్ - హేమ॥న్॥హాటకమ్-తపనీయమ్-శాతకుమ్భమ్-గాఙ్గేయమ్-భర్మ॥న్-కర్బురమ్ చామీకరమ్-జాతరూపమ్-మహారజతమ్ - కాఞ్చనమ్ - రుక్మమ్। కార్తస్వరమ్ జామ్బూనదమ్॥న॥-అష్టాపదః॥పు॥ ౧౯-బంగారు పేళ్ళు, Gold.

సర్వం జామ్బూనద మ
ష్టాపదో (ఉ స్త్రీ క్లీం)
(అలఙ్కార సువర్ణం
య) చ్ఛృఙ్గీకనకము (త్య
దః)॥ ౬౭౩॥

శృఙ్గీకనకమ్॥ న॥ ౧-ఇతి అనేః= ఈశబ్దము, (అలఙ్కారసువర్ణమ్ = సొమ్ముగాఁ జేసిన బంగారము పేరు, శృంగీయనకు ... నామమును, Gold for ornaments.

దుర్వర్ణం రజతం రూ
ప్యం ఖర్జూరం శ్వేత
(మిత్యపి)।

దుర్వర్ణమ్-రజతమ్-రూప్యమ్-ఖర్జూరమ్ (పా) ఖర్జూరమ్-శ్వేతమ్ ॥న॥ ౫-వెండిపేళ్ళు, Silver

రీతిః (స్త్రీ పూ) ఆ
రకూటో (న స్త్రీ పూ)

రీతిః (పా) రీతీ॥స్త్రీ॥-ఆరకూటః ॥పు॥ ౨-ఇత్తడి పేళ్ళు, Brass.

(మథ) తామ్రకమ్॥ శు
ల్బం మ్లేచ్ఛముఖం ద్వ్యష్ట
వరిష్ఠోదుమ్బ రాణి చ।

తామ్రకమ్ - శుల్బమ్-మ్లేచ్ఛముఖమ్-ద్వ్యష్టమ్-వరిష్ఠమ్-ఉదుమ్బరమ్ (ప) ఔదుమ్బరమ్॥ న॥ ౬-రాగి పేళ్ళు, Copper.

లోహో (ఉ స్త్రీ)
శస్త్రకం తీక్ష్ణం పిణ్డం కా
లాయసాయసీ ॥౬౭౪॥
అశ్మసారో (ఉ థ)।

లోహః॥పు॥-శస్త్రకమ్-తీక్ష్ణమ్ - పిణ్డమ్- కాలాయసమ్ (పా) కృష్ణాయసమ్ - అయః ॥న॥ - అశ్మసారః పు॥ ౭-ఇనుము పేళ్ళు, Iron.

మణ్డూరం సింఘాణ
(మపి తన్మలే)।

మణ్డూరమ్-సింఘాణమ్ (పా) శిఙ్ఘాణమ్ ॥న॥ ౨-ఆ యినుపచిట్టెము పేళ్ళు, Bust of iron.

(సర్వంచ తైజసం)
లోహం
Anything metallic.

లోహమ్॥న॥౧-తైజసమ్ = తేజోయుక్తముల యిన, సర్వమ్=సువర్ణరజత తామ్ర రీతి కాంస్య త్రపు సీస ధీవరము లను నన్నిటికిని పేరు.

(వికార స్త్వయసః)
కుశీ॥ ౬౭౬॥

కుశీ॥స్త్రీ॥౧-అయసః వికారః= ఇనుమునఁ జేసిన వానికి సన్నటికిని పేరు, కఱ్ఱు కే పేరని కొందఱు
Bar iron, wrought iron.

క్షారః కాచో (ఉ థ

క్షారః-కాచః॥పు॥౨-గాజు పేళ్ళు, Glass.

చపలో రస స్సూత
(శ్చ) పారదే।

చపలః-రసః-సూతః -పారదః (ప) పారతః॥ పు॥ ౪-పాదరసము పేళ్ళు, Quicksilver.

గవలం (మాహిషం

గవలమ్॥న॥౧-మహిషమ్ = ఎనుము సంబంధ

శృఙ్గే)

మహిషపు, శృఙ్గమ్=కొమ్ము పేరు, Buffalo's horn.

అభ్రకం గిరిజామలే

Talc, mica.

అభ్రకమ్-గిరిజమ్_అమలమ్-॥న॥ 3-అభ్రకము పేళ్ళు. "గిరిజామలమ్" అనియొక పేరనికొందఱు.

స్రోతోఞ్జనం (తు) సౌవీరం కాపోతాఞ్జనయామునే।

స్రోతోఞ్జనమ్_సౌవీరమ్-కాపోతాఞ్జనమ్ -యామునమ్॥న॥ 4-సౌవీరాంజనము పేళ్లు, Antimony.

తుత్థాఞ్జనం శిఖిగ్రీవం వితున్నకమయూరకే॥౬౭౮॥కర్పరీ దార్వికా క్వాథోద్భవం తుత్థం రసాఞ్జనమ్। రసగర్భం తార్క్ష్యశైలం

తుత్థాఞ్జనమ్-శిఖిగ్రీవమ్ _ వితున్నకమ్ - మయూరకమ్-కర్పరీ ॥స్త్రీ॥ 5-తుత్థాంజనము - మైలతుత్తము, Blue Vitriol. దార్వికా॥స్త్రీ॥ క్వాథోద్భవమ్_తుత్థమ్ రసాఞ్జనమ్-రసగర్భమ్- తార్క్ష్యశైలమ్॥న॥౬ - రసాంజనము, Collyrium. ఇచట తుత్థాంజనము మొదలు ర-మైలతుత్తమునకును, కర్పరిదార్వికాశబ్దములు ౨-పంటవలనఁ బుట్టిన మైలతుత్తమునకును, రసాంజనము మొదలు 3-ను రసాంజనమునకును, పేళ్ళని కొందఱు.

గన్ధాశ్మని(తు)గన్ధకః॥౬౭౯॥సౌగన్ధికః (శ్చ)

గన్ధాశ్మా-॥న్॥-గన్ధకః (పా) గన్ధికః - సౌగన్ధికః ॥పు॥ 3-గంధకము పేళ్ళు, Sulphur.

చక్షుష్యా కులాల్యౌ (తు) కులత్థికా।

చక్షుష్యా-కులాలీ - కులత్థికా ॥స్త్రీ॥ 3-కులుత్థాంజనము పేళ్ళు.

రీతిపుష్పం పుష్పకేతుః పౌష్పకం కుసుమాఞ్జనమ్॥ ౬౮౦॥

రీతిపుష్పమ్॥న॥ - పుష్పకేతుః ॥న॥ - పౌష్పకమ్(పా)పుష్పకమ్-కుసుమాఞ్జనమ్ ॥న॥ ర-కుసుమాంజనము పేళ్ళు, Calx of brass.

పిఞ్జరం పీతనం తాలమాలంచ హరితాలకే

పిఞ్జరమ్-పీతనమ్ - తాలమ్_ఆలమ్_హరితాలకమ్॥న॥5-హరిదళము Yellow orpiment.

గైరేయ మర్థ్యం గిరిజమశ్మజంచశిలాజతు॥

గైరేయమ్ - అర్థ్యమ్ _ గిరిజమ్-అశ్మజమ్-శిలాజతు॥న॥5-సిలాజిత్తు, Red chalk, Bitumen.

బోల గన్ధరస ప్రాణ పిణ్డగోపరసా(స్సమాః)

బోలః - గన్ధరసః - ప్రాణః - పిణ్డః - గోపః (పా) గోపసః_రసః_(పా) శశః ॥పు॥ ౬- బోళము పేళ్లు,గోపరసమనియొక పేరుగాకొందఱు, Myrrh,

డిణ్డీరోఽబ్ధికఫః ఫేనః	డిణ్డీరః (పా) హిణ్డీరః-అబ్ధికఫః_ఫేనః ॥పు॥ 3-సముద్రపు నురుగు పేళ్ళు,
సిన్దూరం నాగసంభవమ్ ॥ ౧౦౨॥	సిన్దూరమ్-నాగసంభవమ్॥న॥ ౨-సిందూరము పేళ్ళు, Minium, or red lead.
నాగ సీసక యోగేష్ట వప్రాణి	నాగమ్-సీసకమ్-యోగేష్టమ్_వప్రమ్॥న॥ ౪-సీసము పేళ్ళు, Lead.
త్రిపు పిచ్చటమ్॥ రఙ్గవఙ్గే	త్రిపు-పిచ్చటమ్-రఙ్గమ్_వఙ్గమ్-॥న॥ ౪-తగరము పేళ్ళు, Tin.
(వ్యథ) పిచుస్తూలోఽ	పిచుః-తూలః(వ) పిచుతూలః ॥పు॥ ౨-దూది పేళ్ళు, Cotton.
థకమలోత్తరమ్॥ (స్యాత్) కుసుమ్భం వహ్నిశిఖం మహారజన (మిత్యపి	కమలోత్తరమ్-కుసుమ్భమ్-వహ్నిశిఖమ్-మహారజనమ్-॥న॥౪-కుసుమపువ్వు పేళ్ళు, safflower: Carthamus.
మేషకమ్బల ఊర్ణాయుః	మేషకమ్బలః-ఊర్ణాయుః॥పు॥౨-గొఱ్ఱెవెండ్రుకలచేత నేసినకంబళి పేళ్ళు, A woollen blanket.
శశోర్ణం (శశలోమని)॥ ౧౦౪॥	శశోర్ణమ్॥న॥౧-శశలోమని=కుందేటివెండ్రుకల పేళ్ళు, Hare's or rabbit's hair.
మధు క్షౌద్రం మాక్షికాది	మధు-క్షౌద్రమ్-మాక్షికమ్ ॥న॥ – ఈ 3 ను మాక్షికాది=మాక్షిక, భ్రామర, పౌత్తికములను 3 ను తేనెను పేళ్ళు, Honey.
మధూచ్ఛిష్టం (తు) సిక్థకమ్।	మధూచ్ఛిష్టమ్-సిక్థకమ్॥న॥౨_మైనము పేళ్ళు, wax.
మనశ్శిలా మనోగుప్తా మనోహ్వా నాగజిహ్వికా॥ ౧౦౬॥ నైపాలీ కునటీ గోలా	మనశ్శిలా_మనోగుప్తా-మనోహ్వా - నాగజిహ్వికా॥స్త్రీ॥౪_మణిశిల పేళ్ళు, Red arsenic. నైపాలీ కునటీ-గోలా॥స్త్రీ॥ 3-నేపాళదేశమునందుఁ బుట్టిన మణిశిల పేళ్ళు, మనశ్శిలాదులు, ౭-మణిశిల పేళ్ళు
యవక్షారో యవాగ్రజః। పాక్యో (ఽథ)	యవక్షారః-యవాగ్రజః_పాక్యః॥పు॥3-యవక్షారము పేళ్ళు, Nitre: Saltpetre.
సర్జికాక్షారః కాపోతస్సుఖవర్చకః। సౌవ	సర్జికాక్షారః_కాపోతః-సుఖవర్చకః॥పు॥- సౌవర్చలమ్ – రుచకమ్ ॥న॥ ౫_సజ్జాకారము పేళ్ళు

ర్చలం(స్యాద్) రుచకం | Alkali: Natron.

త్వక్షీరావం: రో చ నా। | త్వక్షీరా క్షీ (పా) త్వక్షీరీ, త్వక్షీర వంశరో చనా ॥స్త్రీ॥ ౨-వెదురుప్పు పేళ్ళు, Manna of bamboos.

శిగ్రుజం శ్వేతమరిచం | శిగ్రుజమ్-శ్వేతమరిచమ్॥న॥ ౨-మునగవిత్తుల పేళ్లు

మోరటం(మూలమైకనమ్)॥ ౬౮౭॥ | మోరటమ్॥న॥ ౧- చెఱకువేళ్ళ పేరు, Root of sugarcane.

గ్రన్థికం పిప్పలీమూలం చటికా శిర (ఇత్యపి) । | గ్రన్థికమ్-పిప్పలీమూలమ్- చటికాశిరః ॥న॥ న॥ (వ)చటికా ॥స్త్రీ॥-శిరః(పా)సిరః ॥పు॥ 3- పిప్పలీ మూలము పేళ్ళు, Root of long pepper.

గోలోమీ భూతకేశో (నా) | గోలోమీ ॥స్త్రీ॥ - భూతకేశః ॥పు॥ ౨-జటామాంసి పేళ్ళు, భూతకేశము తృణము పేళ్ళనికొందఱు Root of sweet flag.

పత్త్రాఙ్గం రక్తచన్దనమ్॥ ౬౮౮॥ | పత్త్రాఙ్గమ్-రక్తచన్దనమ్ ॥న॥ ౨-ఎఱ్ఱచందనము పేళ్ళు, Red-wood.

త్రికటు త్ర్యూషణం వ్యోషం | త్రికటు-త్ర్యూషణమ్ (పా) త్ర్యూషణమ్-వ్యోషమ్॥న॥ 3-సొంటిపిప్పలిమిరియాలకూటమి పేళ్ళు.

త్రిఫలా(తు)ఫలత్రికమ్। | త్రిఫలా ॥స్త్రీ॥-ఫలత్రికమ్ ॥న॥ ౨-కరక తాడి ఉసిరికలనెడి మూఁటికూటమి, Three myrobalans.

ఇతి వైశ్యవర్గః. | వైశ్యులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

శూద్రాశ్చావరవర్ణా(శ్చ)వృషలా(శ్చ)జఘన్యజాః॥ ౬౮౯॥ | శూద్రః-అవరవర్ణః- వృషలః-జఘన్యజః ॥పు॥ ౪-శూద్రుల పేళ్ళు, Men of the fourth tribe.

(ఆచణ్డాలాన్తు)సంకీర్ణా (అమ్బష్ఠకరణాదయః)। | సంకీర్ణాః॥ ౧- చండాలపర్యంతము ముందు చెప్పఁగల అంబష్ఠకరణాదిజాతులు సంకరజాతులనంబడుదురు, Men of mixed origin.

(శూద్రావిశోస్తు) కరణో | కరణః ॥పు॥ ౧- శూద్రస్త్రీకిని వైశ్యునికిని బుట్టి లేఖనవృత్తి గలవానిపేరు, A scribe.

ఉమ్బష్ఠో (వైశ్యాద్విజ | అమ్బష్ఠః ॥పు॥ - వైశ్యస్త్రీకిని బ్రాహ్మణుని

స్మనోః)॥ ౬౯౦ కిని పుట్టి చికిత్సావృత్తిగలవాని పేరు.

శూద్రా క్షత్రియ యోరుగ్రః) ఉగ్రః॥ పు॥ ౧. శూద్రస్త్రీకిని క్షత్రియునికిని బుట్టి క్షత్రవృత్తి గలవాని పేరు.

మాగధః (క్షత్రియా విశోః)॥ మాగధః॥ పు॥ ౧- క్షత్రియస్త్రీకిని వైశ్యునికిని బుట్టి స్తుతిపాఠవృత్తి గలవాని పేరు.

మాహిష్యో (ఽర్యాక్షత్రియయోః) మాహిష్యః॥ పు॥ ౧- వైశ్యస్త్రీకిని క్షత్రియునికిని బుట్టి జ్యోతిష శకున స్వరశాస్త్రములు జీవికగాఁ గలవాని పేరు.

క్షత్తా(ఽర్యాశూద్రయో స్సుతః) ॥౬౯౧॥ క్షత్తా॥ ఋ॥ పు॥ ౧-క్షత్రియస్త్రీకిని శూద్రునికిని బుట్టి వేఁటవృత్తిగలవాని పేరు. ఆర్యాశబ్దము క్షత్రియ స్త్రీవాచకము.

బ్రాహ్మణ్యాం క్షత్రియా) త్సూతః సూతః॥ పు॥ ౧- బ్రాహ్మణస్త్రీయందు క్షత్రియునివలనఁ బుట్టి సారథ్యాదివృత్తి గల వాని పేరు, A Charioteer.

(తస్యాం) వైదేహకో (విశః)॥ వైదేహకః॥ పు॥ ౧- బ్రాహ్మణస్త్రీయందు వైశ్యునివలనఁ బుట్టినవాని పేరు. వైశ్య స్త్రీకిని శూద్రునికిని పుట్టినవాని పేరనికొందఱు.

రథకార (స్తుమాహిష్యాత్కరణ్యాంయస్య సమ్భవః)॥ ౬౯౨ రథకారః॥ పు॥ ౧- కరణ్యామ్=కరణ స్త్రీయందు, మాహిష్యాత్ = మాహిష్యపురుషునివలన, యస్య=ఎవనికి,సంభవః=పుట్టుకకలదో, వాని పేరు.

(స్యా) చ్చణ్డాల (స్తు జనితో బ్రాహ్మణ్యాం వృషలేన యః । చణ్డాలః(పా)చాణ్డాలః॥ పు॥ ౧- బ్రాహ్మణ్యామ్= బ్రాహ్మణస్త్రీయందు, వృషలేన=శూద్రునిచేత యః జనితః=పుట్టింపఁబడిన వాని పేరు.

కారు శ్శిల్పీ కారుః- శిల్పీ॥ న్॥ పు॥ ౨- కంసాలి వానికిని, సాలెవానికిని, మంగలివానికిని, చాకలివానికిని, ముచ్చివానికిని పేళ్ళు, An artisan.

(సంహతైస్తైర్ద్వయోః) శ్రేణిః (స్సజాతిభిః)॥ ౬౯౩ శ్రేణిః॥ స్త్రీ॥ ౧-సజాతీయులైన శిల్పుల సంఘము పేరు. A guild or company of artisans.

కులిక (స్యాత్) కుల
శ్రేష్ఠీ

కులికః (పా) కులకః - కులశ్రేష్ఠీ ॥న్॥పు॥౨- శిల్పికులము లోఁ బ్రధానమైన పేళ్ళు, The chief of a guild. An artist of high birth.

మాలాకార (స్తు) మా
లికః ।

మాలాకారః-మాలికః ॥పు॥ ౨-పువ్వులుగట్టి యమ్మువాని పేళ్ళు, A florist.

కుమ్భకారః కులాల
(స్స్యాత్)

కుమ్భకారః - కులాలః ॥పు॥౨ - కుమ్మరవాని పేళ్ళు, A potter.

పలగణ్డ(స్తు) లేపకః
ఉ-ర॥

పలగణ్డః - లేపకః ॥పు॥ ౨సున్నపుగారచేయు వాఁడు, A bricklayer or plasterer. [A weaver.

తన్తువాయః కువిన్ద
(స్స్యాత్) తున్నవాయ
(స్తు) సౌచికః ।

తన్తువాయః-కువిన్దః॥పు॥౨- సాలెవాని పేళ్ళు.
తున్నవాయః-సౌచికః॥పు॥౨-చిప్పవాని పేళ్ళు. కుట్రపువాఁడు, A tailor.

రఙ్గాజీవ శ్చిత్రకరః

రఙ్గాజీవః-చిత్రకరః॥పు॥౨-చిత్రరువ్రాయు వాని పేళ్ళు, A painter.

శస్త్రమార్జోఽసిధా
వకః॥ ఉ-ర॥

శస్త్రమార్జః- అసిధావకః॥పు॥౨-ఆయుధములు చికిలిచేయువాఁడు, An armourer, A furbisher.

పాదూకృచ్చర్మకార
(స్స్యాత్)

పాదూకృత్ -చర్మకారః॥పు॥౨-గొడగరవాని పేళ్ళు, పాదరక్షలుకుట్టువాఁడు, A shoe-maker.

వ్యోకారో లోహ
కారకః ।

An iron-smith.

వ్యోకారః-లోహకారకః॥పు॥౨-కరమలవాని పేళ్ళు,గనిలోనినుముదెచ్చి ముద్దలోహముసేయు కొలాది దేశప్రసిద్ధలోహకారజాతి పేళ్ళనియు.

నాడిన్ధమస్స్వర్ణకారః
కలాదో రుక్మకారకే॥

నాడిన్ధమః - స్వర్ణకారః - కలాదః - రుక్మకారకః॥పు॥౪-అగసాలెవాని పేళ్ళు, A gold smith.

(స్యా) చ్ఛాఙ్ఖికః కా
మ్బవికః॥

శాఙ్ఖికః-కామ్బవికః॥పు॥ ౨-శంఖముచేత కడియాలు మొదలైనవి చేసి యమ్మువాని పేళ్ళు. A shell-cutter.

శౌల్బికస్తామ్రకుట్టకః

శౌల్బికః- తామ్రకుట్టకః ॥పు॥ ౨-రాగిపని చేయువాని పేళ్ళు, A copper-smith.

తక్షా(తు)వర్ధకి స్త్వష్టా

తక్షా॥న్॥-వర్ధకిః- త్వష్టా ॥ఋ॥ - రథకారః -

రథకారశ్చ కాష్ఠతట్।	కాష్ఠతట్॥ష్॥పు॥౧-వడ్లవాని పేళ్ళు, A carpenter.
(గ్రామాధీనో) గ్రామతక్షః	గ్రామతక్షః॥పు॥౧- గ్రామాధీనః = గ్రామమునకు నధీనుఁడయిన కాణాచివడ్లవాని పేరు, A carpenter working for the village.
కౌటతక్షో (ఽనధీనకః)	కౌటతక్షః॥పు॥౧-అనధీనకః=ఒకరికి నధీనుఁడు గాక కూలికి పనిచేయు వడ్లవాని పేళ్ళు, An independent carpenter.
క్షురీముణ్డీదివాకీర్తి నాపితాన్తావసాయినః॥	క్షురీ-న్॥-ముణ్డీ-న్॥-దివాకీర్తిః-నాపితః-అన్తావసాయీ॥న్॥పు॥౫-[illegible] పేళ్ళు, A barber
నిర్ణేజక (స్స్యా)ద్రజకః	నిర్ణేజకః రజకః॥ పు॥ ౨-చాకలివాని పేళ్ళు, Washerman.
శౌణ్డికో మణ్డహారకః॥ A vintner.	శౌణ్డికః-మణ్డహారకః॥పు॥౨-కల్లమ్ము వాఁడు, A distiller and seller of spirituous liquors.
జాబాల(స్స్యా)దజాజీవీ	జాబాలః- అజాజీవీ॥న్॥ (పా) అజాజీవః ॥పు॥ ౨ -మేఁకలను గాచువాని పేళ్ళు, A goat-herd.
దేవాజీవ (స్తు) దేవలః॥ ౬౯౯॥	దేవాజీవః (పా) దేవాజీవీ॥న్॥ -దేవలః ॥పు॥ ౨-కూలికి దేవరను పూజించువాని పేళ్ళు.
(స్యా) న్మాయాశామ్బరీ	మాయా - శామ్బరీ ॥స్త్రీ॥ ౨-ఇంద్రజాలము మొదలయిన మాయ పేళ్ళు, jugglery.
మాయాకార(స్తు) ప్రాతిహారకః॥	మాయాకారః-(మాయావీ-మాయీ)-ప్రాతిహారకః-(పా)ప్రతిహారకః(వ) ప్రతిహారకః॥పు॥ ౨-మాయచేయు వాని పేళ్ళు, juggler.
శైలాలిన(స్తు) శైలూషా జాయాజీవాః కృశాశ్వినః॥౭౦౦।భరతా (ఇత్యపి) నటాః	శైలాలీ॥న్॥-శైలూషః- జాయాజీవః - కృశాశ్వీ॥న్॥భరతః- నటః ॥పు॥ ౬-నట్టువవాని పేళ్ళు, Dancers and tumblers.
చారణా (స్తు) కుశీలవాః।	చారణః-కుశీలవః॥పు॥౨ -దిక్కులయందు సంచరించుబట్టువానికిఁగాని నట్టువవానికిఁగాని పేళ్ళు, A Wandering actor or singer.

మార్దఙ్గికా మౌరజికాః

మార్దఙ్గికః మౌరజికః ॥పు॥ ౨-మద్దెలగొట్టు వాని పేళ్ళు, A drummer.

పాణివాదా (స్తు) పాణిఘాః॥ ౭౦౧॥

పాణివాదః-పాణిఘః॥పు॥౨-చేతుల తాళము గొట్టువాఁడు Those who clap their hands to keep time in music.

వేణుధ్మాః (స్యు) ర్వైణవికా

వేణుధ్మః॥అ॥-వైణవికః॥పు॥౨ - పిల్లనగ్రోవి నూదువారి పేళ్ళు, Players on the flute.

వీణావాదా (స్తు) వైణికాః।

వీణావాదః-వైణికః॥పు॥ ౨ - వీణవాయించు వారి పేళ్ళు, Players on the lute. Lutanists.

జీవాన్తకః శాకునికో (ద్వౌ) వాగురిక జాలికౌ॥ ౭౦౨॥

జీవాన్తకః-శాకునికః॥పు॥౨- పక్షుల వేటాడువాని పేళ్ళు, A fowler. A bird catcher.

వాగురికః-జాలికః॥పు॥౨-వలవేటకాని పేళ్ళు A hunter using nets.

వైతంసికః కౌటిక (శ్చ) మాంసిక (శ్చ సమం త్రయమ్)।

వైతంసికః-కౌటికః-మాంసికః ॥పు॥౩-మాంసము విక్రయించువాని పేళ్ళు, A vender of flesh-meat.

భృతకో భృతిభుక్కర్మకరో వైతనిక (శ్చసః)

భృతకః-భృతిభుక్॥జ॥-కర్మకరః - వైతనికః॥పు॥౪-కూలివాని పేళ్ళు; A hireling; labourer.

వార్తావహో వైవధికో

వార్తావహః-వైవధికః॥పు॥౨-కావడి మోయువాఁడు, A chandler. A carrier of loads on a pole.

భారవాహస్తు భారికః॥

భారవాహః-భారికః॥పు॥ ౨-మోపుమోయు [వాఁడు, A porter.

వివర్ణః పామరో నీచః ప్రాకృత(శ్చ) పృథగ్జనః నిహీనోఽపసదో జాల్మః క్షుల్లకశ్చేతర (శ్చసః)

వివర్ణః-పామరః-నీచః-ప్రాకృతః-పృథగ్జనః-నిహీనః-అపసదః (పా)అపశదః - జాల్మః - క్షుల్లకః (పా)ఖుల్లకః-ఇతరః॥పు॥౧౦ అల్పుని పేళ్ళు. A low man following a degrading profession

భృత్యే దాసేర దాసేయ దాసగోప్యక చేటకాః॥ ౭౦౩॥ నియోజ్య

భృత్యః-దాసేరః-దాసేయః-దాసః-గోప్యకః-చేటకః-నియోజ్యః - కింకరః - ప్రేష్యః (పా) ప్రైష్యః-భుజిష్యః-పరిచారకః ॥పు॥ ౧౧ - బంటు

కింకర ప్రేష్య భుజిష్య పరిచారకాః।	పేళ్ళు, చాకిరివాండ్రు, A servant or slave.
పరాచిత పరిస్కన్న పరజాత పరైధితాః॥ ౨౦౬॥	పరాచితః-పరిస్కన్నః- పరజాతః- పరైధితః॥ పు॥ ౪-పెంపుడుబంటుపేళ్ళు, A fostered slave.
మన్ద స్తున్దపరిమృజ ఆలస్య శ్శీతకో౽లసో ౽నుష్ణః।	మన్దః - తున్దపరిమృజః - ఆలస్యః - శీతకః - అలసః-అనుష్ణః॥పు॥౬-అలసునిపేళ్లు,A lazy man.
దక్షే(తు) చతురపేశల పటవ స్సూత్థాన ఉష్ణ(శ్చ) ౨౦౭॥	దక్షః- చతురః- పేశలః- పటుః- సూత్థానః- ఉష్ణః॥పు॥ ౬-నేర్పరిపేళ్ళు, A dexterous person.
చణ్డాల ప్లవ మాతఙ్గ దివాకీర్తి జనంగమాః। నిషాద శ్వపచా వన్తేవాసి చాణ్డాల పుల్కసాః॥ ౨౦౮॥	చణ్డాలః- ప్లవః- మాతఙ్గః- దివాకీర్తిః- జనంగమః- నిషాదః- శ్వపచః - అన్తేవాసీ॥న్॥ - చాణ్డాలః-పుల్కసః॥పు॥ ౧౦ - మాలవాని పేళ్ళు, A man of the lowest and most despised of the mixed castes.
(భేదాః) కిరాతశబర పులిన్దా (మ్లేచ్ఛజాతయః)	కిరాతః॥పు॥౧- నెమిలిపించము మొదలైనవి కట్టుకొనువాండ్రపేరు. శబరః॥పు॥౧-ఆకులకట్టుకొనువాండ్రపేరు. పులిన్దః॥పు॥౧-తమభాషయే కాని యొకరిభాష నెఱుంగనివాండ్రపేరు. ఈ 3 ను, భేదాః= చండాలభేదములయిన, మ్లేచ్ఛజాతయః=మ్లేచ్ఛజాతులు, *Barbarians*.
వ్యాధో మృగవధాజీవో మృగయు ర్లుబ్ధక(శ్శునః) ౨౦౯॥	వ్యాధః-మృగవధాజీవః-మృగయుః-లుబ్ధకః॥పు॥ ౪-బోయవాఁడు, A hunter, A deer-killer.
కౌలేయక స్సారమేయః కుక్కురో మృగదంశకః।శునకో భషక శ్శ్వా(స్యాత్)	కౌలేయకః - సారమేయః-కుక్కురః - మృగదంశకః - శునకః-భషకః-శ్వా॥న్॥-కుక్కపేళ్ళు. A dog.
అలర్క (స్తునయోగి	అలర్కః॥పు॥౧-నయోగితః=ఔషధప్రయో

తః)॥ ౨౧౦॥

గతివలన వెఱ్ఱిపట్టిన కుక్క పేరు, A mad dog.

(శ్వా) విశ్వకద్రు(ర్మృగయాకుశలః)

విశ్వకద్రుః ॥పు॥౧—మృగయాకుశలః = వేఁటయందు నేర్పుగల, శ్వా=కుక్క పేరు, A hound.

సరమా శునీ॥

సరమా-శునీ ॥స్త్రీ॥౨-ఆఁడుకుక్క పేళ్ళు, A bitch.

విట్చర (స్సూకరో గ్రామ్యః)

విట్చరః॥పు॥౧-గ్రామ్యః సూకరః=ఊరపంది పేరు, A village hog.

బర్కర (స్తరుణః పశుః)॥ ౨౧౧॥

బర్కరః॥పు॥౧—తరుణః =ప్రాయపువయస్సుగల, పశుః=పశుమాత్రమునకు పేరు Any young animal

ఆచ్ఛోదనం మృగవ్యం (స్యా) దాఖేటో మృగయా (స్త్రియామ్) ।

ఆచ్ఛోదనమ్— మృగవ్యమ్॥ న॥— ఆఖేటః॥పు॥ మృగయా ॥స్త్రీ॥ ౪— వేఁటపేళ్లు, Chase; hunting.

(దక్షిణారు ర్లుబ్ధయోగా) ద్దక్షిణేర్మా కురఙ్గకః) ౨౧౨॥

దక్షిణేర్మా॥న్,పు॥౧- లుబ్ధయోగాత్ =వేఁటకాని బాణము తగులుటవలన. దక్షిణారుః =కుడిదిక్కున గాయముగల, కురఙ్గః=మృగము పేరు, A deer wounded on its right side.

చోర ఐకాగారిక స్తేన దస్యు తస్కర మోషకాః। ప్రతిరోధిపరాస్కన్ది పాటచ్చర మలిమ్లుచాః॥ ౨౧౩॥

చోరః(పా)చోరిః- ఐకాగారికః- స్తేనః-దస్యుః- తస్కరః-మోషకః-ప్రతిరోధీ ॥న్॥-పరాస్కన్దీ ॥న్॥- పాటచ్చరః- మలిమ్లుచః ॥పు॥ ౧౦— దొంగ పేళ్లు, A thief or robber.

చౌరికా స్తైన్య చౌర్యే (చ) స్తేయం లోప్త్రం(తు తద్ధనమ్)।

చౌరికా ॥స్త్రీ॥-స్తైన్యమ్- చౌర్యమ్- స్తేయమ్॥ న॥౪-దొంగతనము పేళ్లు, Theft. లోప్త్రమ్॥న॥౧-తద్ధనమ్=దొంగిలించిన సొమ్ము పేరు, Booty.

వితంస (స్తూపకరణం బన్ధనే మృగపక్షిణామ్) ౨౧౪॥

వితంసః (పా) వీతంసః॥ ౧ - మృగపక్షిణామ్= మృగములను పక్షులను, బన్ధనే=పట్టుటయందు ఉపకరణమ్ = సాధనమైన యురులు మొదలైనవాని పేరు, A net, chain or cage.

ఉన్మాథః కూటయన్త్రం (స్యా)

ఉన్మాథః ॥పు॥-కూటయన్త్రమ్॥న॥౨-బోను పేళ్ళు, గాలమని కొందరు, A snare or trap.

ద్వాగురామృగబన్ధనీ ।

వాగురా-మృగబన్ధనీ ॥సీ॥ ౨- మృగములను బట్టు వలపేళ్ళు, A net.

శుల్బం వరాటకః (స్త్రీతు) రజ్జు (స్త్రీషు) వటీ గుణః॥ ౭౧౫॥

శుల్బమ్॥న॥- వరాటకః ॥పు॥ రజ్జుః ॥సీ॥-వటీ॥ త్రి॥- గుణః॥పు॥౫ త్రాడుపేళ్లు, A cord, rope, or string.

ఉద్ఘాటనం ఘటీయన్త్రం (సలిలోద్వాహనం పరిహేః)

ఉద్ఘాటనమ్-ఘటీయన్త్రమ్॥న॥-ఈ౨ను, పరిహేః = నూతివలన, సలిలోద్వాహనమ్ = నీళ్లెత్తు రాట్నము, A contrivance for raising water.

(పుంసి) వేమా వాయదణ్డః

వేమా(న్, పు॥(వ)॥న॥-వాయదణ్డః ॥పు॥ ౨- నేతకుపలక పేళ్ళు, A loom.

సూత్రాణి (నరి)త న్తవః॥

సూత్రమ్॥న॥-తన్తుః॥పు॥౨-నూలు, Thread.

వాణిర్వ్యూతిః (స్త్రియాం తుల్యే) పుస్తం (లేప్యాదికర్మణి) ।

వాణిః-వ్యూతిః॥సీ॥౨-నేయుటపేళ్ళు, Weaving.

పుస్తమ్॥న॥౧- లేప్యాదికర్మణి = లెప్పవుపని మొదలయినదానిపేరు, Plastering, modelling.

పాఞ్చాలికాపుత్రికా (స్యాద్వస్త్రదన్తాదిభిః కృతా)॥ ౭౧౭॥

పాఞ్చాలికా-పుత్రికా ॥సీ॥ ౨- వస్త్రదన్తాదిభిః=వస్త్రదంతకాష్ఠాదులచేత, కృతా = చేయఁబడిన బొమ్మపేళ్ళు, A doll or puppet.

పిటకః పేటకః

పిటకః- పేటకః॥పు॥౨-బుట్టపేళ్ళు, A basket.

పేటామఞ్జూషా(ఽథ)

పేటా(పా)పేడా-మఞ్జూషా॥సీ॥౩-మందసము పేళ్లు, A box. ఈ రను,పర్యాయములనికొందఱు.

విహఙ్గికా । భారయష్టి

విహఙ్గికా(పా)విహఙ్గమా-భారయష్టిః ॥సీ॥ ౨- కావడిబద్దపేళ్లు, A pole for carrying burdens.

(స్తదాలమ్బి) శిక్యం కాచో(ఽథ)

శిక్యమ్॥ న॥-కాచః॥పు॥ ౨- తదాలమ్బి= ఆ కావడిబద్దయందు వ్రేలెడి యుట్టిపేళ్ళు, Its slings

పాదుకా ॥౭౧౮॥ పాదూ రుపానత్ (స్త్రీ)

పాదుకా - పాదూః- ఉపానత్ ॥ హా ॥సీ॥ 3- చెప్పుపేళ్ళు, A shoe.

(సైవా)నుపదీనా(ఽ)(పదాయతా) ।

అనుపదీనా ॥సీ॥ ౧-అపదాయతా= కాలికిఁదొడ్డి దైన, సైవ= ఆచెప్పుపేరు, A boot.

నద్ధ్రీ వర్ధ్రీ వరత్రా

నద్ధ్రీ-వర్ధ్రీ-వరత్రా ॥సీ॥3-వారు, A thong.

(స్యాదశ్వాదేస్తాడనీ) కశా॥ ౩౧॥

కశా॥స్త్రీ॥ ౧–అశ్వాదేః=గుఱ్ఱము మొదలయినవానికి, తాడనీ=కొట్టు చబుకు పేరు, A whip-

చాణ్డాలికా (తు) కణ్డోలవీణా చణ్డాలవల్లకీ।

చాణ్డాలికా-కణ్డోలవీణా (వ) కటోలవీణా-చణ్డాలవల్లకీ॥స్త్రీ॥ ౩–మాలవాని వీణె, A vulgar lute.

నారాచీ (స్యా) దేషణికా శాణ (స్తు) నికషః కషః॥ ౩౨॥

నారాచీ-ఏషణికా॥స్త్రీ॥ ౨–త్రాసుపేళ్ళు, Gold- [smith's scales

శాణః-నికషః-కషః ॥పు॥ ౩– ఒరగల్లు పేళ్ళు, సానయు, A touchstone.

వ్రశ్చనః పత్త్రపరశు

వ్రశ్చనః–పత్త్రపరశుః॥పు॥ ౨– చిన్నము పేళ్ళు, A small saw. [కుంచెకపేళ్ళు, A pencil or brush.

రీషికా తూలికా(సమే)

ఈషికా- తూలికా॥స్త్రీ॥ ౨–చిత్తరువుప్రాయు

తైజసావర్తనీ మూషా

తైజసావర్తనీ-మూషా॥స్త్రీ॥ ౨-బంగారు మొదలైనవి కరంగుమూస, A crucible. [Bellows.

భస్త్రా చర్మప్రసేవికా॥

భస్త్రా-చర్మప్రసేవికా ॥స్త్రీ॥ ౨- కొలిమితిత్తి,

ఆస్ఫోటనీ వేధనికా A gimlet, or auger

ఆస్ఫోటనీ (పా) లాస్ఫోటనీ-వేధనికా ॥స్త్రీ॥ ౨–రత్నాదులు తొలులువేయు పిడిసాన పేళ్ళు.

కృపాణీ కర్తరీ (సమే)

కృపాణీ-కర్తరీ॥స్త్రీ॥ ౨–కత్తెర పేళ్ళు, Scissors.

వృక్షాదనో వృక్షభేదీ A hatchet. A chisel.

వృక్షాదనః-వృక్షభేదీ॥న్॥,పు॥ ౨-మ్రాకులు నఱుకుగొడ్డలి; కత్తి,యులి, మొదలయినవాని పేళ్లు.

టఙ్కః–పాషాణదారణః॥ ౩౩॥

టఙ్కః–పాషాణదారణః ॥పు॥ ౨ –రాయినఱకెడు ఉలి పేళ్ళు, A stone cutter's chisel

(క్రకచో (ఽస్త్రీ) కరపత్త్రం

క్రకచః॥క్న॥– కరపత్త్రమ్ ॥న॥ ౨– ఱంపము పేళ్ళు, A saw.

(స్యా)దారా చర్మప్రభేదినీ।

ఆరా–చర్మభేదినీ॥స్త్రీ॥ ౨–ఆరెపేళ్ళు,ఇచట 'క్రకచః కరపత్త్రం స్యా దారా చర్మప్రభేదికా' అనియుం పాఠముగలదు. A shoe-maker's knife.

సూర్మీః స్థూణాఽయః ప్రతిమా

సూర్మిః(పా)సూర్మీ – స్థూణా – అయఃప్రతిమా ॥స్త్రీ॥ ౩ – దాగలిపేళ్ళు, ఇనుపప్రతిమయు, An anvil; An image of iron.

శిల్పం (కర్మకలాదికమ్)॥ ౭౩॥

కలాదికమ్=వాత్స్యాయనుఁడు చెప్పినవృత్తగీతాదిబాహ్యక్రియలు-౬౪ను, ఆలింగనచుంబనాద్యాభ్యంతరక్రియలు-౬౪ను కళలనఁబడును. అవి మొదలైనకర్మ-అనఁగా స్వర్ణకారాదిక్రియలును, శిల్పమ్॥న॥-శిల్పమనఁబడును, An art.

ప్రతిమానం ప్రతిబిమ్బం ప్రతిమా ప్రతియాతనా ప్రతిచ్ఛాయా ప్రతికృతి రర్చా (పుంసి) ప్రతినిధి

ప్రతిమానమ్-ప్రతిబిమ్బమ్॥న॥- ప్రతిమా-ప్రతియాతనా-ప్రతిచ్ఛాయా-ప్రతికృతిః-అర్చా॥స్త్రీ॥-ప్రతినిధిః॥పు॥ ౮ - విష్ణువు మొదలయినవారి మూర్తులకు సమముగా శిలాదులచేతఁ జేసిన ప్రతిమపేళ్ళు, An image, a statue or picture.

రుపమోపమానం (స్యాత్)॥ ౭౪॥

ఉపమా॥స్త్రీ॥-ఉపమానమ్॥న॥ ౨- సరిపోల్చఁబడు వస్తువులకును సరిపోల్చుటకును పేళ్లు, Resemblance.

(వాచ్యలిఙ్గా) స్సమస్తుల్య స్సదృక్ష స్సదృశ స్సదృక్। సాధారణ స్సమాన (శ్చ)

సమః-తుల్యః-సదృక్షః- సదృశః-సదృక్॥ శ్॥ సాధారణః-సమానః॥ ౭-సమానవస్తువు పేళ్ళు,ఇవి విశేష్యములయొక్క లింగములుగలవి, Like. similar

స్యురుత్తరపదే త్వమీ)॥ ౭౫॥ నిభ సంకాశ నీకాశప్రతీకాశోపమాదయః॥

నిభః-సంకాశః-నీకాశః-ప్రతీకాశః॥పు॥ ఉపమా॥స్త్రీ॥౫ఆదిశబ్దముచే, కల్ప- భూత-రూప-శబ్దములును,అమీ=ఈరాయుఁ ఉత్తరపదేస్యుః=సమాసమునందు తుదిపదములయి సమానవస్తువు పేళ్ళగును. ఉదాహరణము:- చన్ద్రనిభః-లక్ష్మీసంకాశా-పద్మనీకాశమ్-సూర్యప్రతీకాశః మొదలైనవి

కర్మణ్యా(తు) విధాభృత్యా భృతయో భర్మ వేతనమ్॥ భరణ్యం భరణం మూల్యం నిర్వేశః పణ (ఇత్యపి)॥

కర్మణ్యా-విధా-భృత్యా-భృతిః॥స్త్రీ॥- భర్మ॥న॥-వేతనమ్-భరణ్యమ్- భరణమ్ - మూల్యమ్॥న॥-నిర్వేశః-పణః॥పు॥౧౧-కూలి పేళ్ళు, Wages or hire.

సురా హలిప్రియా హాలా పరిస్రుద్వరుణా

సురా-హలిప్రియా-హాలా-పరిస్రుత్॥త్॥వరుణాత్మజా-గన్ధోత్తమా-ప్రసన్నా - ఇరా - కాద

త్స్నజా॥ గన్ధోత్తమాప్రసన్నేరా కాదమ్బర్యః పరిస్రుతా। మదిరాకశ్య మద్యే (చా

మ్బరీ-పరిస్రుతా-మదిరా॥స్త్రీ॥కశ్యమ్-మద్యమ్॥న॥ ౧౩-కల్లుపేళ్ళు, Spirituous liquor.

ప్య)వదంశ(స్తుభక్షణమ్)॥ ౭౨౮॥ A relish, A condiment

అవదంశః(పా)ఉపదంశః॥పు॥౧-మద్యపానము సేయునపుడు నంజుకొను మాంసము మొదలయినదాని పేరు, భోజనమునందు నంజుకొను ఊరుగాయ మొదలయినదియు.

శుణ్డాపానం మదస్థానం

శుణ్డా॥స్త్రీ॥-పానమ్ - మదస్థానమ్ ॥న॥ ౩-కల్లు ద్రాగు నింటి పేళ్ళు, A tavern.

మధువారా మధుక్రమాః॥

మధువారః-మధుక్రమః॥పు॥ ౨-పెక్కుమార్లు కల్లు ద్రాగు వరుస పేళ్ళు, Tippling.

మధ్వాసవో మాధవకో మధు మార్ద్వీకమ్ (మద్యభేదాః)॥ ౭౨౯॥

మధ్వాసవః-మాధవకః॥పు॥-మధు॥న॥౩-ఇప్పపువ్వు కల్లు కళ్లు, మార్ద్వీకమ్॥-న॥౧-ద్రాక్షపండ్ల కల్లు పేరు, ఇచట మార్ద్వీక మనుపాఠమున నాలుగును ఇప్పపువ్వు కల్లు పేళ్ళు, Spirit distilled from the blossoms of Bassialatifolia.

మైరేయమాసవశ్శీధు

మైరేయమ్॥న॥౧-ఆరెపువ్వు బెల్లము కడుగు నీళ్ళ చేతఁజేసిన కల్లు. ఆసవః॥పు॥౧ పక్వముగాని చెఱకురసమునఁ జేసిన కల్లు, శీధుః ॥పు॥ ౧-పక్వమయిన చెఱకురసమునఁ జేసినకల్లు. Rum.

ర్మేదకో జగల (స్సమా)॥

మేదకః-జగలః ॥పు॥౨ - మద్యము సేయుటకు నానాద్రవ్యములు గూర్చిన ముద్ద పేళ్ళు.

సంధానం (స్యా) దభిషవః

సంధానమ్॥న॥-అభిషవః॥పు॥ ౨ -కల్లుసేయుట పేళ్ళు. Distillation.

కిణ్వం (పుంసితు) నగ్నహూః॥ ౭౩౦॥

కిణ్వమ్॥న॥ నగ్నహూః(వ)నగ్నహుః॥పు॥ ౨-మద్యము సేయు మొలక పేళ్ళు, నానాద్రవ్యకృత సురాబీజము, Ferment.

కారోత్తర స్సురామణ్డ

కారోత్తరః ॥పు॥-సురామణ్డమ్॥న॥ ౨ - కల్లు

తేటపేళ్ళు, Yest, froth.

మాపానం పానగోష్ఠికా ।

ఆపానమ్॥న॥-పానగోష్ఠికా॥స్త్రీ॥ ౨-అనేకులు కూడి మద్యపానము సేయుచోటి పేళ్ళు, A Place where people drink together.

చషకో(౬-స్త్రీ) పాన పాత్రం సరకో(౬-పుం)ను తర్షణమ్ ॥ 230 ॥

చషకః॥పుం॥- పానపాత్రమ్॥న॥- సరకః॥(ఇది ...) ॥పుం॥-అనుతర్షణమ్॥న॥ ౪-కల్లు త్రాగు ... పేళ్ళు, A drinking vessel. సరకానుతర్షణశబ్దములు ౨ను మద్యమును వడ్డించుట పేళ్ళునుం గలవు. Distribution of liquor.

ధూర్తో(౬-క్ష) దేవీ ... వో(౬-క్ష)ధూర్తో ద్యూతకృ(త్స)మాః । (స్యు) గ్లహః ... ప్రతిభువః సభికాద్యూతకారకాః॥ 231 ॥

ధూర్తః-అక్ష దేవీ॥న్॥- కితవః- అక్ష ధూర్తః- ద్యూతకృత్॥త్॥ పు ౫- జూదమాడువాని పేళ్ళు, A gamester.

లగ్నకః - ప్రతిభూః॥పు॥ ౨- పూటవడువాని పేళ్ళు, Surety.

సభికః-ద్యూతకారకః॥పు॥ ౨-జూదమాడించు వాని పేళ్ళు, Keeper of a gaming house.

ద్యూతో(౬-స్త్రీ)క్షవతీ కైతవం పణ (ఇత్యపి) ।

ద్యూతః॥పుం॥-అక్షవతీ॥స్త్రీ॥-కైతవమ్॥న॥-పణః॥ పు॥౪-జూదము పేళ్ళు, Gaming.

పణో(౬-క్షేషు) గ్లహో

పణః - గ్లహః॥పు। ౨- అక్షేషు=జూదములయందలి,పణః=పందెము పేరు, A Stake, wager.

౬క్షాస్తు (దేవనాః పాశకా(శ్చ తే)॥ 232 ॥

అక్షః-దేవనః(పా)దేవకః-పాశకః॥పు॥3-పాచికల పేళ్ళు, Dice.

పరిణాయ (స్తుశారీణాం సమన్తాన్నయనే)

పరిణాయః ॥పు॥ ౧-శారీణామ్=పావురముల, సమన్తాత్ = అంతటను, నయనే=నడుపుటయందు వర్తించును, Moving a piece at play.

(౬-స్త్రీ పుం)॥అష్టాపదం శారిఫలం

అష్టాపదమ్-శారిఫలమ్॥ పు॥ ౨-జూదమాడు పలక, A Checkered board or cloth.

(ప్రాణిద్యూతం సమాహ్వయః॥ 233 ॥

ప్రాణిద్యూతమ్ ॥న॥-సమాహ్వయః॥పు॥ ౨- కోడిపందెము మొదలైనది, A match of cocks &c

మూ॥ఉక్తాభూరి ప్రయోగత్వా దేకస్మి న్యేఽత్ర యౌగికాః ।

తాద్ధర్మ్యా దన్యతో వృత్తా పూహ్యా లిఙ్గాన్తరేఽపి తే॥ ౭౩౫॥

టీ॥ అత్ర=ఈ శూద్రవర్గమందు, యౌగికాః = యౌగికములైన, యే = ఏమాలాకార, మూర్ధాభిషిక్తాదిశబ్దములు, భూరిప్రయోగత్వాత్ = బహుప్రయోగము గలుగుటవలన, ఏకస్మిన్ = ఒకపుంలింగమునందు, ఉక్తాః=చెప్పఁబడినవో, తే=ఆ శబ్దములు, తాద్ధర్మ్యాత్=ఆ యా ధర్మములు గలుగుట వలన, అన్యతః=స్త్రీయందును, వృత్తాస్సన్తః=వర్తించుచున్నవై, లిఙ్గాన్తరేఽపి = స్త్రీలింగ నపుంసకలింగముల యందును వర్తించుచున్నవి యని, ఊహ్యాః= తెలియఁదగినవి.

యౌగికములు లయి జాతివాచకములైన కుంభకారాది శబ్దములు శూద్రాదిశబ్దములవలె పుంలింగ స్త్రీలింగముల యందును వర్తించుచున్నవనుట. ఉదాహరణము - మాలాకారః పురుషః; మాలాకారీ స్త్రీ-మాలాకారం బృన్దమ్ ఇత్యాదులు.

ఇతి శూద్రవర్గః=శూద్రులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

మూ॥ ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిఙ్గానుశాసనే।

భూమ్యాదికాణ్డో ద్వితీయః సాఙ్గ ఏవ సమర్థితః॥ ౭౩౬॥

టీ॥ ఇతి = ఈ పూర్వోక్తమయిన, నామలిఙ్గానుశాసనే = నామలిఙ్గానుశాసనమనెడి,అమరసింహకృతౌ=అమరసింహునిగ్రంథమునందు, ద్వితీయః=రెండవదయిన, భూమ్యాదికాణ్డః = భూమి మొదలైనవానిని తెలియఁ జెప్పుభాగము, సాఙ్గ ఏవ=సమగ్రముగానే,సమర్థితః = నెఱవేర్పంబడెను.

సటీకామరకోశము-ద్వితీయకాండము

సంపూర్ణము.

అమరకోశము – ద్వితీయకాండము

ప ర్యా య ప ద శే ష ము

శ్లో.

57. అవరోహః, a fibrous root from a radicant branch; a scandent plant climbing from the root to the top of a tree.

91. నదీసర్జః, Terminalia Alataglabra,

121. కురణ్టకః=Barleria prionitis.

125. పర్ణాసః=Ocimum sanctum.

అర్జకః = Ocimum gratissimum.

163. గాంగేరుకీ, The sharp angled cucumber.

172. వితున్నకః, The dwarf myrobalan.

183. ఋష్యగన్ధా Osyrispeltata

184. హయపుచ్ఛీ, Phaseolus minimus.

202. చిత్రా, Bryonia callosa

203. కండీరః, Solanum speciosum

240. రాజహంసః, A whitegander with red legs and bill

శ్లో.

241. మల్లికః, with brown legs ధార్తరాష్ట్రః, with black legs and bill, శరాటిః Turdus ginginianus.

277. కాత్యాయనీ, A middle aged widow wearing a dress indicating the practice of austerity.

278. సైరంధ్రీ, A woman living in another's house and practising any art. అసిక్నీ = A young maid servant of the harem.

279. వారముఖ్యా, The head of a set of harlots

290. యాతా, Husband's brother's wife.

363. బాలపాశ్యా, An ornament for the hair. పత్రపాశ్యా,-for the forehead.

406. ఆదేష్టా, An employer of priests to perform a sacrifice.

శ్లో.

407. ఇజ్యాశీలః, One who frequently sacrifices

409. అనూచానః, One who is completely learned in sacred knowledge. సమావృత్తః, One who has taken leave of his preceptor to become a householder.

418. దక్షిణాగ్నిః, A fire taken from the consecrated one, or from a domestic fire, and placed towards the south. గార్హపత్యః, The fire perpetually maintained by a householder-ఆహవనీయః, Fire thence taken and prepared for receiving oblations; a consecrated fire. అనాయ్యః The southern fire taken from the householder's hearth and consecrated.

420. అగ్నాయీ, A Goddess presiding over the prayers with which burnt-offerings are made.

424. పరమాన్నం, An oblation of rice, milk and sugar.

425. ధ్రువా, A vessel shaped like an Indian fig-leaf and made of the wood of Flacourtia sapida, ఉపభృత్, A round vessel made of the wood of a holy fig-tree. జుహూః= A semi-circular vessel made of the wood of Butea, స్రువః A ladle made of the wood of Mimosa Catechu.

శ్లో.

428. అమృతమ్, Butter &c. remaining of a sacrifice. విఘసః, Residue of food offered to the gods, to the manes, to a spiritual parent &c.

439. బ్రహ్మాంజలిః, A holy posture adapted to meditation and restraint of thought.

446. బృసీ, A seat made of kusa grass.

447. సుత్యా, Extracting the juice of acid asclepias.

456. పరివేత్తా, One married before his elder brother

584. యవ్యమ్, A field fit for producing barley. యవక్యమ్, - for forced rice షష్టిక్యమ్, for quickgrowing rice.

శ్లో.

585. తిల్యమ్,—for sesamum. మాష్యమ్,— black kidney beans ఉమ్యమ్,—for panic seed భంగ్యమ్,-for hemp.

641. యుగ్యః, An ox yoked. ప్రాసంగ్యః, An ox in training with a frame on his neck. శాకటః, An ox trained to draught.

652. కుటరః, The post round which the string of the churning-stick passes.

653. శృంఖలకాః, Young camels clogged with wooden rings on their feet.

654. ఔష్ట్రకం, A herd of camels. ఔరభ్రకం, A flock of sheep. ఆజకమ్. A flock of goats.

699. దేవాజీవః, A low Brahmana subsisting by

శ్లో.

attendance upon an idol and upon the offerings made to it.

709. కిరాతః, A mountaineer wearing feathers and armed with a bow. శబరః, A savage wearing leaves.

పుళిందః, A mountaineer speaking no intelligible language.

728. ఉపదంశః, Anything which excites thirst or appetite.

730. మైరేయం, Rum distilled from blossoms of Lythrum fruticosum, with sugar &c. ఆసవః— from the raw juice of sugar-cane శీధుః,— from molasses, మేదకః, Vinous liquor for distilling.

సటీకామరకోశము

తృతీయకాండము

గ్రంథకర్త చదువువారికి సులభముగాఁ దెలియుటకై యీ సామాన్యకాండమునఁ జెప్పగల వర్గలను వానికిఁ బూర్వకాండముల యందుఁ జెప్పఁబడిన వర్గలతోఁ గల సంబంధమును జెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ విశేష్యనిఘ్నైః సఙ్కీర్ణై ర్నానార్థై రవ్యయైరపి ।

లిఙ్గాదిసంగ్రహై ర్వర్గా స్సామాన్యే వర్గసంశ్రియాః॥ ౧॥

టీక॥ సామాన్యే = పూర్వకాండములకు సాధారణమైన యీ సామాన్యకాండమునందు, విశేష్యనిఘ్నైః=పూర్వోక్తస్త్రీదారాదివిశేష్యములకు అధీనమైన లింగాదులుగలపదములచేతను, సంకీర్ణైః=పరస్పర విరుద్ధములైన కర్మపారాయణపరస్పర ప్రభృతిశబ్దములచేతను, నానార్థైః= అనేకార్థములు గల నాకాదిపదములచేతను, అవ్యయైరపి = ఆజ్ మొదలైన అవ్యయపదములచేతను, లిఙ్గాదిసంగ్రహైః=లింగసంగ్రహ నామసంగ్రహములచేతను, వర్గాః = విశేష్యనిఘ్న సంకీర్ణ నానార్థ అవ్యయ లింగాది సంగ్రహములను నైదువర్గలు, (ఉచ్యన్తే=చెప్పఁబడు చున్నవి.) (తే=ఆ వర్గలు) వర్గసంశ్రయాః = ప్రథమద్వితీయకాండవర్గలనే యాశ్రయించినవి. తఱుచుగాఁ దమలో నవాంతరవర్గలు గలవి యని కాని యర్థము.

ఈకాండమున విశేష్యనిఘ్నవర్గయందుఁ జెప్పఁగల సుకృత్యాదులు పూర్వకాండములలోని స్వర్గాదులకు విశేషణములుగాను, సంకీర్ణవర్గయందుఁ జెప్పగల కర్మాదులు ఆస్వర్గాదుల వ్యాపారములుగాను, ఇట్లే యిందలి కడమవర్గలయందుఁ జెప్పఁగల నాకాదిశబ్దములు వానికి వాచకాదులుగాను నుండుట దెలియవచ్చును. కావున నీకాండము సామాన్యకాండమనిపించుకొనును. రెండవపక్షము—నానార్థవర్గయందు కాంతాది వర్గలును అవ్యయవర్గయం దవ్యయవర్గావ్యయనానార్థవర్గలును నిట్లే లింగాదిసంగ్రహవర్గయందు నున్నవని తెలియవలయును.

ఈశాస్త్రమున "ప్రాయశో రూపభేదేన" అను సంకేతముచేత తెలుచుగా రూపభేదముచేత లింగ మెఱుంగఁదగినది యైనను నీవిశేష్య నిఘ్నవర్గయందు నట్టి సంకేతము లేదని చెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ స్త్రీదారాద్యైర్యద్విశేష్యం యాదృశైః ప్రస్తుతం పదైః ।
గుణ ద్రవ్యక్రియాశబ్దా స్తథాస్యు స్తస్యభేదకాః ॥

టీక॥ యద్విశేష్యమ్=ఏ విశేష్యమైన యర్థము,యాదృశైః=ఏలింగాదులుగల, స్త్రీదారాద్యైః పదైః=స్త్రీదార మొదలైన స్త్రీలింగ పుల్లింగ నపుంసకలింగపదములచేతను; ప్రస్తుతమ్=ప్రక్రమింపఁబడునో, తస్య=ఆ విశేష్యమునకు, భేదకాః=విశేషణములయిన, గుణద్రవ్య క్రియా శబ్దాః=గుణద్రవ్యక్రియావాచకశబ్దములు, తథాస్యుః=ఆ విశేష్యలింగాదులు గలవే యౌను.

అనఁగా,విశేష్యము ఏలింగమై ప్రక్రమింపఁబడునో గుణద్రవ్యక్రియావాచకములయిన సుకృత్యాదివిశేషణములును ఆలింగములుగలవే యౌనని తాత్పర్యము. ప్రవీణాస్త్రీ-ప్రవీణాః దారాః-ప్రవీణం కళత్రమ్, అని గుణవాచకవిశేషణములకును, ధనినీ స్త్రీ-ధనినో దారాః-ధని కళత్రమ్ అనిద్రవ్యవాచకవిశేషణములకును క్షేమంకరాస్త్రీ-క్షేమంకరాదారాః-క్షేమంకరంకళత్రమ్ అనిక్రియావాచకవిశేషణములకుదాహరణములు.

(క్షేమంకరో ఽరిష్టతాతి శ్శివతాతి శ్శివంకరః ।)	క్షేమకరః-అరిష్టతాతిః-శివతాతిః-|శివంకరః-శుభమును జేయువానిపేళ్ళు. ఈ యర్థశ్లోకమును ప్రక్షిప్తమని కొందఱు. Propitious.
సుకృతీ పుణ్యవాన్ధన్యో	సుకృతీ॥న్॥-పుణ్యవాన్॥త్॥ధన్యః॥3-పుణ్యముగలవానిపేళ్ళు, well-fated, Fortunate.
మహేచ్ఛ(స్తు)మహాశయః॥ Magnanimous	మహేచ్ఛః-మహాశయః౨-ఘనమైనమనస్సుగలవానిపేళ్ళు-విరివియైన మనస్సుగలవాఁడు.
హృదాయాలు స్సుహృదయో	హృదయాలుః-సుహృదయః॥౨మంచిమనస్సుగలవానిపేళ్ళు, Good-hearted.
మహోత్సాహో మహోద్యమః	మహోత్సాహః-మహోద్యమః॥ ౨-దుష్కరప్రయోజనములయం దుద్యోగము గలవానిపేళ్లు. Presevering, diligent; Persistent.

ప్రవీణే నిపుణాభిజ్ఞ విజ్ఞనిష్ణాతశిక్షితాః॥ ౪ వైజ్ఞానికః కృతముఖః కృతీ కుశల (ఇత్యపి) ।	ప్రవీణః-నిపుణః-అభిజ్ఞః- విజ్ఞః- నిష్ణాతః- శిక్షితః- వైజ్ఞానికః (పా)విజ్ఞానిక-కృతముఖః-కృతీ॥న్॥కుశలః॥౧౦ నేర్పరి పేళ్లు. Skilful;conversant.
పూజ్యః ప్రతీక్ష్య	పూజ్యః-ప్రతీక్ష్యః॥ ౨-పూజ్యుఁడు, Venerable.
సాంశయికస్సంశయాపన్నమానసః॥ ౫	సాంశయికః- సంశయాపన్నమానసః॥ ౨-సందేహించువాని పేళ్లు, Irresolute:. సంశయించిన వస్తువని కొందఱు, Uncertain; dubious.
దక్షిణీయో దక్షిణార్హ (స్తత్ర) దాక్షిణ్య (ఇత్యపి) ।	దక్షిణీయః- దక్షిణార్హః- దాక్షిణ్యః (పా) దక్షిణ్యః॥ ౩-దక్షిణకు యోగ్యమయినవాని పేళ్లు, Meriting a fee or reward.
(స్యు) ర్వదాన్యస్థూలలక్షదానశౌండా బహుప్రదే॥ ౬॥	వదాన్యః(పా)వదన్యః-స్థూలలక్షః (పా)స్థూలలక్ష్యః-దానశౌండః-బహుప్రదః॥౬మిగుల నిచ్చునట్టివాని పేళ్ళు, Munificent.
జైవాతృక (స్స్యా) దాయుష్మా	జైవాతృకః-ఆయుష్మాన్ ॥త్॥ ౨- దీర్ఘాయుష్మంతుని పేళ్ళు, Long-lived.
నన్తర్వాణి(స్తు) శాస్త్రవిత్ ।	అన్తర్వాణిః-శాస్త్రవిత్ ॥ద్-౨-శాస్త్రము నెఱింగినవాఁడు, Skilled in sacred sciences.
పరీక్షకః కారణికో	పరీక్షకః-కారణికః॥ ౨-ప్రమాణముల చేత నర్థమును నిశ్చయించువాని పేళ్లు, Investigating.
వరద(స్తు) సమర్ధకః ॥౭॥	వరదః-సమర్ధకః॥ ౨- అడిగినవస్తువుల నిచ్చు దేవతాదుల పేళ్ళు, Granting a prayer.
హర్షమాణో వికుర్వాణః ప్రమనా హృష్టమానసః ।	హర్షమాణః- వికుర్వాణః- ప్రమనాః ॥స్॥-హృష్టమానసః॥౪-సంతోషముతోఁగూడినమనస్సుగలవాని పేళ్ళు, Joyful, cheerful.
దుర్మనా విమనా అన్తర్మనాః (స్స్యా)	దుర్మనాః॥స్॥-విమనాః॥స్॥-అన్తర్మనాః॥స్॥ ౩దుఃఖముతోఁగూడిన మనస్సుగలవాని పేళ్ళు- sad; perplexed.
దుత్క-ఉన్మనాః ॥౮॥	ఉత్కః-ఉన్మనాః॥స్॥ ౨-ప్రియమయినవస్తు

	నెప్పుడు దొరకునాయని త్వరగలవాని పేళ్లు, Anxiously wishing for.
దక్షిణే సరలోదారా	దక్షిణః-సరలః-ఉదారః॥ ౩-కుటిలముగాక చక్కనైన మనస్సుగలవానిపేళ్లు. Sincere, candid
సుకలో (దాతృభోక్తరి)	సుకలః॥ ౧-దాతృభోక్తరి=త్యాగభోగములుగలవానిపేరు, Liberal in giving and using-
తత్పరే ప్రసితాऽऽసక్తా	తత్పరః-ప్రసితః-ఆసక్తః॥ ౩-ఒక పదార్థమునందుఁ దగిలిన మనస్సుగలవానిపేళ్లు, Attentive- Closely intent on.
విష్టార్థోద్యుక్త ఉత్సుకః॥ ౯॥	ఇష్టార్థోద్యుక్తః - ఉత్సుకః ॥ ౨-ఇష్టమైన ప్రయోజనమునం దుద్యోగము గలవాని పేరు, Zealously active- Anxiously striving for-
ప్రతీతే ప్రథిత ఖ్యాత విత్తవిజ్ఞాత విశ్రుతాః॥	ప్రతీతః-ప్రథితః-ఖ్యాతః-విత్తః-విజ్ఞాతః-విశ్రుతః ౬-ధనాదులచేఁ బ్రసిద్ధుఁ డయినవాని పేళ్లు, Celebrated, famous-
(గుణైః ప్రతీతేతు) కృతలక్షణాऽऽహతలక్షణా॥ ౧౦॥	కృతలక్షణః-ఆహతలక్షణః॥ ౨-గుణైః=త్యాగశౌర్యాది గుణములచేత, ప్రతీతే = ప్రసిద్ధుఁడయిన వానిపేళ్లు, Noted for good qualities-
ఇభ్య ఆఢ్యో ధనీ	ఇభ్యః-ఆఢ్యః-ధనీ॥న్॥ ౩- ధనికుని పేళ్లు, Opulent, wealthy.
స్వామీ(త్వీ)శ్వరః పతిరీశితా। అధిభూర్నాయకో నేతా ప్రభుః పరివృఢోऽధిపః॥ ౧౧॥	స్వామీ॥న్॥ఈశ్వరః-పతిః- ఈశితా ॥ఋ॥-అధిభూః-నాయకః-నేతా॥ఋ॥ప్రభుః పరివృఢః-అధిపః॥౧౦-ఏలువాఁడు, An owner or master-
అధికర్ధిస్సమృద్ధ(స్స్యాత్) Prosperous.	అధికర్ధిః-సమృద్ధః॥ (పా) సమృద్ధిః॥ ౨-అధికసంపదగలవానిపేళ్లు, Everyway happy.
కుటుమ్బ వ్యాపృత(స్తుయః। స్యా)దభ్యాగారిక(స్తస్మి న్నుపాధి)(శ్చ పుమానయమ్)॥ ౧౨॥	కుటుంబవ్యాపృతః- అభ్యాగారికః- ఉపాధిః॥ ౩ - కుటుంబపోషణమునం దాసక్తుఁడై యుండువానిపేళ్లు, Attentive to support his family. ఉపాధిశబ్దము నియతపుల్లింగము.

(వరాఙ్గరూపోపేతో యః) స్సింహసంహననో (హి సః)॥

సింహసంహననః॥ ౧-వరాఙ్గరూపోపేతః=శ్రేష్ఠమయినయంగముతోను రూపముతోను గూడుకొన్నవాఁడు, Handsome and well-shaped.

నిర్వార్యః (కార్యకర్తా యః) స్సమ్పన్నః స్సత్త్వసమ్పదా॥ ౧౩॥

Acting fearlessly-

నిర్వార్యః (పా) నిర్వార్యః॥౧-సత్త్వసమ్పదా=ఆపదలందును కలఁత నొందని ధైర్యసంపదతో, సమ్పన్నః=కూడుకున్నవాఁడై, యః=ఎవఁడు, కార్యకర్తా=కార్యమును జేయునో, సః=వానిపేరు.

అవాచి మూకో

అవాక్-మూకః॥ ౨-మూగవాఁడు, Dumb.

(థ) మనోజవసః పితృసన్నిభః।

మనోజవసః-(ప)మనోజవః-పితృసన్నిభః॥ ౨-తండ్రిని బోలినవాని పేరు, Fatherly.

(సత్కృ) త్యాలంకృతాం కన్యాం యో దదాతి స(కూకుదః॥ ౧౪॥

కూకుదః॥౧యః=ఎవఁడు, సత్కృత్య = సత్కరించి, అలంకృతామ్ = అలంకరింపఁబడిన, కన్యామ్=కన్యకను, దదాతి = దానము చేయుచున్నాఁడో, సః=వాని పేరు, One who gives a girl in marriage, decorating her with ornaments.

లక్ష్మీవాన్ లక్ష్మణః శ్రీలః శ్రీమాన్

లక్ష్మీవాన్॥త్॥లక్ష్మణః - శ్రీలః (పా)శ్లీలః - శ్రీమాన్॥త్॥౪ - సంపదగలవానికిని ఒప్పిదముగలవానికిని పేళ్లు, Prosperous, happy [Affectionate

స్నిగ్ధ (స్తు) వత్సలః। (స్యా) ద్దయాలుః కారుణికః కృపాలు స్సూరతః (సమాః)॥ ౧౫॥

స్నిగ్ధః-వత్సలః॥ ౨- స్నేహముగలవాని పేళ్లు. దయాలుః- కారుణికః- కృపాలుః- సురతః (పా) సూరతః-౪-దయగలవాని పేళ్లు, Compassionate.

స్వతన్త్రోఽపావృత స్స్వైరీ స్వచ్ఛన్దో నిరవగ్రహః।

స్వతన్త్రః-అపావృతః-స్వైరీ॥న్॥(పా)స్వైరః-స్వచ్ఛన్దః-నిరవగ్రహః॥౫- స్వతంత్రుని పేళ్లు, Unrestrained, Independent.

పరతన్త్రః పరాధీనః పరవాన్నాథవా (నపి)॥ అధీనో నిఘ్న ఆయత్తోఽస్వచ్ఛన్దో

పరతన్త్రః - పరాధీనః-పరవాన్॥త్॥- నాథవాన్॥త్॥౪-పరాధీనుని పేళ్లు, Dependent అధీనః-నిఘ్నః-ఆయత్తః-అస్వచ్ఛన్దః-గృహ్యకః॥౫-అధీనుని పేళ్లు, Docile ఈయు పర్యాయములని

గృహ్యకో (ఽప్యసౌ)।

కొందఱు.

ఖలపూ (స్స్యా) ద్బహుకరో

ఖలపూః-బహుకరః॥ ౨-కళ్ళమునూడుచువాని పేళ్ళు, A sweeper.

దీర్ఘసూత్రశ్చిరక్రియః। ౧౭॥

దీర్ఘసూత్రః-చిరక్రియః॥ ౨ విచారించి మెల్లగా కార్యముఁ జేయువాని పేళ్ళు, Dilatory, slow.

జాల్మో ఽసమీక్ష్యకారీ (స్యాత్)

జాల్మః॥ -అసమీక్ష్యకారీ॥న్॥ ౨-విచారింపక కార్యముఁ జేయువాఁడు Acting inconsiderately

కుణ్ఠో (మన్దః క్రియాసు యః)

కుణ్ఠః॥ ౧-కార్యములందు అలసుఁడైనవాని పేరు, Indolent.

కర్మక్షమో ఽలంకర్మీణః

కర్మక్షమః-అలంకర్మీణః॥ ౨-కార్యమును చేయ సమర్థుఁడైనవాని పేళ్లు, Competent to act.

క్రియావాన్ (కర్మసూద్యతః) ౧౮॥

క్రియావాన్ ॥త్॥ ౧-కార్యమునుజేయ నుద్యోగించినవాని పేరు, Engaged in a business-

(స) కార్మః కర్మశీలో (యః) Laborious.

కార్మః-కర్మశీలః ౨-ఫలముగలిగినను లేకున్నను కార్యముఁ జేయు స్వభావము గలవాని పేళ్లు.

కర్మశూర (స్తు) కర్మఠః। Finishing carefully.

కర్మశూరః కర్మఠః॥ ౨-ఫలము గలుగువఱకును కార్యము చేయు తెగువ గలవాని పేళ్లు.

కర్మణ్యభు క్కర్మకరః Working for hire.

కర్మణ్యభుక్ (పా)భరణ్యభుక్ ॥జ్॥-కర్మకరః॥ ౨-కూలి పుచ్చుకొని పని చేయువాని పేరు.

కర్మకార (స్తు) తత్క్రియః॥ ౧౯

కర్మకారః-తత్క్రియః॥ ౨-కూలి లేక పని చేయువాని పేళ్ళు, Working without wages.

అపస్నాతో మృతస్నాతః

అపస్నాతః-మృతస్నాతః॥ ౨-బంధువుమృత్యాదిమరణ నిమిత్తమయి స్నానము చేసినవాని పేళ్ళు, Bathing after mourning.

ఆమిషాశీ (తు) శౌష్కులః।

ఆమిషాశీ॥న్॥-శౌష్కులః॥ ౨-మత్స్యమాంసములఁ దినువాని పేళ్ళు, Eating fish and flesh.

బుభుక్షిత (స్స్యా) త్క్షుధితో జిఘత్సు రశనాయితః॥ ౨౦

బుభుక్షితః-క్షుధితః-జిఘత్సుః-అశనాయితః॥ ౪-ఆఁకలిగొన్నవాని పేళ్ళు, Hungry.

పరాన్నః పరపిణ్డాదో	పరాన్నః-పరపిణ్డాదః॥ ౨-పరాన్నమే భుజించు వానిపేళ్ళు, Feeding at another's cost.
భక్షకో ఘస్మరోఽద్మరః	భక్షకః-ఘస్మరః- అద్మరః॥3 - తిండిపోతు పేళ్ళు, Gluttonous.
ఆద్యూన (స్యా) దౌదరికో (విజిగీషావివర్జితే)॥	ఆద్యూనః- ఔదరికః॥ ౨-విజిగీషావివర్జితే= వేఱేఉద్యోగము లేక పొట్టపోసికొనువానిపేళ్ళు. Shamelessly voracious:
(ఉభౌ) త్వాత్మమ్భరిః కుక్షిమ్భరి (స్స్వోదరపూరకే)।	ఆత్మమ్భరిః-కుక్షిమ్భరిః॥ ౨-పోష్యవర్గమును విడిచి, స్వోదరపూరకే=తనకడుపునే నిండించుకొనువానిపేళ్ళు, Selfishly voracious.
సర్వాన్నీన (స్తు) సర్వాన్నభోజీ	సర్వాన్నీనః-సర్వాన్నభోజీ ॥న్॥ ౨॥-నియమము లేక యన్నితావుల భుజించువాని పేళ్ళు, Eating all manners of food.
గృధ్ను(స్తు)గర్ధనః లుబ్ధోఽభిలాషుక స్తృష్ణక్	గృధ్నుః-గర్ధనః-లుబ్ధః-అభిలాషుకః-తృష్ణక్॥ జ్॥౫-ఆశ గలవానిపేళ్ళు, Covetous, greedy:
(సమౌ) లోలుప లోలుభౌ।	లోలుపః-లోలుభః॥ ౨-మిక్కిలియు నాశ గలవానిపేళ్ళు, Very covetous:
సోన్మాద(స్తూ)న్మదిష్ణు (స్స్యా) Frantic-	సోన్మాదః-ఉన్మదిష్ణుః॥ ౨-భూతావేశాదులచే నొడలెఱుఁగనివానిపేళ్ళు, Mad; insane.
దవినీత స్సముద్ధతః॥ ౨౩॥	అవినీతః - సముద్ధతః॥ ౨-వినయము లేనివాని పేళ్ళు, Misbehaving-
మత్తే శౌణ్డోత్కట క్షీబాః Intoxicated-	మత్తః-శౌణ్డః-ఉత్కటః -క్షీబః॥౪-మద్యపానాదులచేత నొడలెఱుఁగనివానిపేళ్ళు; Drunk.
కాముకే కమితాఽనుకః। కమ్రః కామయితాఽభీకః కమనః కామనోఽభికః॥ ౨౪॥	కాముకః-కమితా ॥ఋ॥ - అనుకః-కమ్రః - కామయితా ॥ఋ॥ అభీకః - కమనః - కామనః - అభికః॥ ౯ - కాముకునిపేళ్ళు, కోరికగలవాఁడు, Lustful.
విధేయోవినయగ్రాహీ	విధేయః - విలయగ్రాహీ ॥న్॥ వచనేస్థితః-

వచనేస్థిత ఆశ్రవః ।	ఆశ్రవః-ర-చెప్పినట్లు చేయువాఁడు,
వశ్యః ప్రణేయో Under influence.	వశ్యః-ప్రణేయః॥౨-ఔషధాదులచేత వశ్యమయినవానిపేళ్ళు, Governable.
నిభృత వినీతప్రశ్రితాః(స్సమాః)॥ ౨౪॥	నిభృతః-వినీతః-ప్రశ్రితః (పా) ప్రసృతః3-శిక్షింపఁబడినవానిపేళ్ళు, Well trained.
ధృష్టే ధృష్ణుర్వియాత(శ్చ) Shameless.	ధృష్టః-ధృష్ణుః(పా) ధృష్ణక్॥జ్॥ వియాతః3-దిట్టతనము గలవానిపేళ్లు, Impudent.
ప్రగల్భః ప్రతిభాన్వితే ।	ప్రగల్భః-ప్రతిభాన్వితః॥ ౨ - అప్పటప్పటికి క్రొత్తగా ప్రకాశించు ప్రజ్ఞగలవాని పేళ్లు, Endowed with genius, bold.
(స్యా)దధృష్టే (తు) శాలీనో	అధృష్టః-శాలీనః॥౨-దిట్టతనము లేనివానిపేళ్లు Modest; retiring.
విలక్షో విస్మయాన్వితే॥ Astonished.౨౫॥	విలక్షః-విస్మయాన్వితః॥౨-ఆశ్చర్యముచే ప్రకృతార్థజ్ఞానము లేనివాఁడు, వెఱఁగుపడినవాఁడు.
అధీరే కాతర	అధీరః-కాతరః॥౨-వ్యసనాదులచేత వ్యాకులపడినవానిపేళ్ళు, Confused.
త్రస్నో భీరు భీరుక భీలుకాః ।	త్రస్నుః-(పా) త్రస్తః-భీరుః-భీరుకః-భీలుకః॥ ర-వెఱచుస్వభావము గలవానిపేళ్ళు, Timid.
ఆశంసు రాశంసితరి	ఆశంసుః-ఆశంసితా॥ఋ॥౨-ప్రియవస్తువుకోరువాని పేళ్ళు, Desirous.
గృహయాలుర్గ్రహీతరి॥ ౨౬॥	గృహయాలుః-గ్రహీతా॥ఋ॥౨-పుచ్చుకొనుస్వభావముగలవాని పేళ్లు, Disposed to take.
శ్రద్ధాలుః (శ్రద్ధయా యుక్తే)	శ్రద్ధాలుః॥౧-శ్రద్ధయా=నమ్మికతో, యుక్తే=కూడియున్న వానిపేరు, Believing; faithful.
పతయాలు(స్తు)పాతుకే ।	పతయాలుః-పాతుకః॥౨-పడుస్వభావముగలవానిపేళ్ళు, Habitually falling.
లజ్జాశీలేఽపత్రపిష్ణు	లజ్జాశీలః-అపత్రపిష్ణుః॥౨-సిగ్గుపడుస్వభావముగలవాని పేళ్లు, Bashful.
ర్వన్దారురభివాదకే ౨౭	వన్దారుః-అభివాదకః॥౨-మొక్కు-స్వభావము

	గలవాని పేళ్ళు, Polite; respectful.
శరారుర్ఘాతుకో హింస్రః	శరారుః-ఘాతుకః-హింస్రః॥ ౩-చంపుస్వభావముగలవానిపేళ్లు, Destructive, mischievous.
(స్యా) ద్వర్ధిష్ణు(స్తు) వర్ధనః ।	వర్ధిష్ణుః-వర్ధనః॥ ౨-వృద్ధిఁబొందు స్వభావము గలవానిపేళ్లు, Thriving; growing.
ఉత్పతిష్ణు (స్తూ)త్పతితా౽	ఉత్పతిష్ణుః-ఉత్పతితా॥ఋ॥ ౨-ఎగయుస్వభావము గలవానిపేళ్లు, Jumping up.
లంకరిష్ణు(స్తు) మణ్డనః॥ ౨౯॥	అలంకరిష్ణుః-మణ్డనః॥ ౨-శృంగారించుకొను స్వభావముగలవానిపేళ్లు, Fond of ornaments.
భూష్ణుర్భవిష్ణుర్భవితా	భూష్ణుః-భవిష్ణుః-భవితా॥ఋ॥౩- కాఁగలవాని పేళ్లు, About to become పలుమాఱును మొలచు స్వభావముగల కేశనఖాదులపేళ్లని కొందఱు.
వర్తిష్ణుర్వర్తన (స్సమౌ) ।	వర్తిష్ణుః-వర్తనః॥ ౨-వర్తించుస్వభావముగలవాని పేళ్ళు, Revolving;
నిరాకరిష్ణుః క్షిప్నుః (స్యాత్)	నిరాకరిష్ణుః-క్షిప్నుః ॥ ౨-తిరస్కరించుస్వభావము గలవానిపేళ్లు. Disdaining; obstructive.
(సాన్ద్రస్నిగ్ధస్తు) మేదురః॥ ౩౦॥	మేదురః॥ ౧-సాన్ద్రః=దట్టమయి, స్నిగ్ధః=నిగ్గు గలిగిన మేఘపటలాదుల పేరు. Thick with.
జ్ఞాతా (తు) విదురో విన్దుః	జ్ఞాతా॥ఋ॥-విదురః-విన్దుః॥౩-ఎఱుఁగు స్వభావము గలవానిపేళ్లు, Intelligent; knowing.
వికాసీ (తు) వికస్వరః।	వికాసీ॥న్॥-వికస్వరః॥ ౨-వికసించు స్వభావము గలవాని పేళ్లు, Expanding.
విసృత్వరో విసృమరః। ప్రసారీచవిసారిణి॥౩౧॥	విసృత్వరః-విసృమరః-ప్రసారీ॥న్॥ విసారీ ॥న్॥ ౪ నెఱయుస్వభావముగలనీళ్లమీఁది తైలబిందువులు మొదలైనవాని పేళ్ళు, Spreading, creeping.
సహిష్ణుస్సహనః క్షన్తాతితిక్షుః క్షమితా క్షమీ ।	సహిష్ణుః-సహనః-క్షన్తా॥ఋ॥ తితిక్షుః- క్షమితా॥ఋ॥-క్షమీ॥౬- స్వభావముచేత నోర్పుగలవానిపేళ్లు, Patient; content.
క్రోధనో౽మర్షణః కోపీ	క్రోధనః-అమర్షణః-కోపీ॥న్॥ ౩- స్వభావము

	చేతకోపముగలవాని పేళ్లు, Passionate, wrathful
చణ్డ స్త్వత్యన్త కోపనః॥ ౩౨॥	చణ్డః-అత్యన్తకోపనః॥ ౨-మిక్కిలి కోపించు కొనువాని పేళ్ళు, Very passionate.
జాగరూకో జాగరితా	జాగరూకః - జాగరితా ॥ఋ॥ ౨-మేల్కొని యుండువాని పేళ్లు, Wakeful.
ఘూర్ణితః ప్రచలాయితః॥	ఘూర్ణితః-ప్రచలాయితః ౨-కూరుకుపాటుపడు వాని పేళ్లు, కూర్చుండి నిద్రపోవువాఁడు, Reeling
స్వప్నక్ శయాలు ర్నిద్రాలు	స్వపక్ ॥జ్॥-శయాలుః-నిద్రాలుః॥౩ - నిద్ర పోతు పేళ్లు, తూఁగుపోతు, Sleepy, sluggish.
ర్నిద్రాణ శయితౌ (సమౌ)॥ ౩౩॥	నిద్రాణః (పా) నిద్రితః- శయితః॥ ౨-నిద్ర పోవువాని పేళ్ళు, Asleep.
పరాఙ్ముఖః పరాచీన (స్స్యా)	పరాఙ్ముఖః-పరాచీనః॥ ౨- పెడమొగముగా నున్నవాని పేళ్ళు, Averting the face.
దవాజప్యధోముఖః॥ Down-looked.	అవాజ్ ॥చ్॥-(అపిశబ్దము చేత), అవాచీనః-అధోముఖః॥౩-తలవంచుకొన్నవాని పేళ్ళు.
(దేవానఞ్చతి) దేవద్ర్యఙ్ Approaching deities.	దేవద్ర్యఙ్ ॥చ్॥-౧- దేవాన్ అఞ్చతి = దేవతలనుగూర్చి పోవువానికిఁగాని, దేవతలను బూజించువానికిఁగాని పేరు, Adoring deities.
విష్వద్ర్యఙ్ (విష్వగఞ్చతి)॥ ౩౪॥	విష్వద్ర్యఙ్ ॥చ్॥౧-విష్వక్ అఞ్చతి=అంతట నడచువాని పేరు, Going everywhere.
(యస్సహాఞ్చతి) సధ్ర్యఙ్ (స)	సధ్ర్యఙ్ ॥చ్॥ ౧-సహ అఞ్చతి=ఒకరితోడఁ బోవువాని పేరు, Accompanying.
(స) తిర్యఙ్ య స్తిరోఞ్చతి)।	తిర్యఙ్ ॥చ్॥౧-తిరః అఞ్చతి=అడ్డముగానడచు వాని పేరు. Moving tortuously.
వదో వదావదో వక్తా	వదః-వదావదః- వక్తా॥ఋ॥౩ - పలుక నేర్చిన వాని పేళ్ళు, Knowing how to speak.
వాగీశో వాక్పతి (స్సమౌ)॥ ౩౫॥	వాగీశః-వాక్పతిః॥ ౨-నిర్దోషముగాఁ బలుక నేర్చిన వాని పేళ్లు, Eloquent.
వాచో యుక్తిపటు	వాచోయుక్తిపటుః-వాగ్మీ॥న్॥ ౨తానుపలుక

ర్వాగ్మీ	నిశ్చయించిన యర్థమును లెస్సగా నిర్వహించి పలుకువాని పేళ్లు, Speaking sensibly.
వావదూకో౽తివక్తరి।	వావదూకః- అతివక్తా॥ఋ॥-౨ - అధికముగా మాటలాడువాని పేరు, Talkative, loquacious..
(స్యా)జ్జల్పాక (స్తు)వాచాలో వాచాటో బహుగర్హ్యవాక్ ॥౩౬॥	జల్పాకః-వాచాలః-వాచాటః-బహుగర్హ్యవాక్॥చ్॥ ౪-దోషయుక్తముగా పెక్కుమాటలాడువాని పేళ్ళు, Talking nonsense.
దుర్ముఖే ముఖరాబద్ధముఖౌ	దుర్ముఖః-ముఖరః-అబద్ధముఖః ౩-అప్రియముగాఁ బలుకువాని పేళ్ళు, Scurrilous.
శక్లః ప్రియంవదే।	శక్లః (పా)శక్నః-ప్రియంవదః॥ ౨-ప్రియముగాఁ బలుకువాని పేళ్లు, Speaking civilly.
లోహల (స్స్యా) దస్ఫుటవాక్	లోహలః - అస్ఫుటవాక్॥చ్॥ ౨-వ్యక్తముగాకుండ మాటలాడువాని పేళ్ళు, Lisping.
గర్హ్యవాదీ(తు) కద్వదః॥ ౩౭॥	గర్హ్యవాదీ॥న్॥-కద్వదః॥౨॥-నిందింపఁదగిన మాటలాడువాని పేళ్ళు, కొఱగాని మాటలాడువాఁడు, Speaking ill.
(సమౌ) కువాదకుచరౌ	కువాదః (పా) కుపాదః - కుచరః॥ ౨-పరుల దోషమును బలుకువాని పేళ్ళు, Censorious.
(స్యాదసౌమ్యస్వరో)౽స్వరః।	అస్వరః॥౧-అసౌమ్యస్వరః = చెవులకు నింపుగానిస్వరముగలవాని పేరు, Having a bad voice..
రవణ శ్శబ్దనో	రవణః-శబ్దనః॥౨-మ్రోయు స్వభావముగలవాని పేళ్ళు, Sonorous.
నాన్దీవాదీ నాన్దీకర (స్సమౌ)॥ ౩౮॥	నాన్దీవాదీ ॥న్॥ నాన్దీకరః॥౨-ఆశీర్వాదముతోఁగూడిన దేవతాదులయొక్క స్తోత్రము జేయు మంగళపాఠకుని పేళ్ళు, Speaker of a prologue.
జడో౽జ్ఞః Idiot, stupid.	జడః-అజ్ఞః॥ ౨-ఇష్టానిష్టసుఖదుఃఖముల నెఱుఁగక పరవశుఁడై యూరకయున్నవాని పేళ్ళు.
అనేడమూక(స్తు వక్తుం శ్రోతు మశిక్షితే)।	అనేడమూకః॥౧-వక్తుమ్=పలుకుటకును, శ్రోతుమ్=వినుటకును, అశిక్షితే=శిక్షింపఁబడనివాని

Deaf and dumb.	పేరు. అనఁగా చెవిటివానికిని మూఁగవానికిని సరియైనవాఁడు. ఏడమూక యను పాఠమున చెవ్రుడును మూఁగతనమునుగలవానికి పేరని కొందఱు.
తూష్ణీంశీల (స్తు) తూష్ణీకో	తూష్ణీంశీలః - తూష్ణీకః॥ ౨ - మాటలాడక యూరకుండు స్వభావము గలవాని పేళ్లు, Silent.
నగ్నో౾వాసా దిగమ్బరే॥ ౩౯॥	నగ్నః-అవాసాః॥ స్ ॥-దిగమ్బరః॥౩- దిసమొల వాని పేళ్లు, Naked.
నిష్కాసితో౾వకృష్ట (స్స్య)	నిష్కాసితః-అవకృష్టః॥ ౨- వెళ్లఁగొట్టఁబడిన వాని పేళ్లు, Expelled.
అపధ్వస్తస్తుధిక్కృతః।	అపధ్వస్తః-ధిక్కృతః॥౨-తిరస్కరింపఁబడిన వాని పేళ్లు, Cursed.
ఆత్తగన్ధో౾భిభూత (స్స్యాత్)	ఆత్తగన్ధః (పా) ఆత్తగర్వః-అభిభూతః ॥౨- రాజుచేతఁగాని శత్రువుచేఁగాని పోఁగొట్టఁబడిన గర్వముగలవాని పేళ్ళు, Humbled. Subdued.
దాపితస్సాధిత (స్సమౌ)॥ ౪౦	దాపితః-సాధితః॥౨-రాజుచే దండుగ గొనఁబడిన వాని పేళ్ళు, Condemned; or adjudged.
ప్రత్యాదిష్టో నిరస్త (స్స్యా) త్ప్రత్యాఖ్యాతో నిరాకృతః।	ప్రత్యాదిష్టః-నిరస్తః- ప్రత్యాఖ్యాతః-నిరాకృతః ॥ ౪ - న్యాయముచేత పరిహరింపఁబడిన వాని పేళ్ళు, Removed; set aside.
నికృత(స్స్యా)ద్విప్రకృతో	నికృతః-విప్రకృతః॥౨-పీడింపఁబడినవాని పేళ్లు, Humiliated; Insulted.
విప్రలబ్ధ(స్తు) వఞ్చితః॥ ౪౧॥	విప్రలబ్ధః-వఞ్చితః ॥ ౨- మోసపుచ్చఁబడిన వాని పేళ్ళు, Deceived; Duped.
మనోహతః ప్రతిహతః ప్రతిబద్ధో హత(శ్చసః।)	మనోహతః-ప్రతిహతః-ప్రతిబద్ధః-హతః॥౪- మనస్సునను త్సాహం చెడినవాఁడు Disappointed
అధిక్షిప్తః ప్రతిక్షిప్తో	అధిక్షిప్తః-ప్రతిక్షిప్తః ॥ ౨-నిందింపఁబడిన వాని పేళ్లు, Censured.
బద్ధే కీలిత సంయతౌ॥ ౪౨॥	బద్ధ- కీలితః-సంయతః ॥ ౩- బొండకొయ్య మొదలయిన వానిచేత కట్టబడిన వాని పేళ్లు- Confined in stocks, Fettered.

ఆపన్న ఆపత్ప్రాప్త (స్స్యాత్)	ఆపన్నః- ఆపత్ప్రాప్తః॥ ౨- ఆపదఁబొందిన వాఁడు, Overtaken by calamity; Distressed.
కాన్దిశీకో భయద్రుతః।	కాన్దిశీకః-భయద్రుతః॥ ౨-వెఱచి పాఱిపోవు వాని పేళ్లు, Put to flight.
ఆక్షారితః క్షారితోఽభిశస్తే	ఆక్షారితః-క్షారితః-అభిశస్తః॥3-పరస్త్రీగమన బ్రహ్మహత్యాదుల వలన నిందింపఁబడినవాఁడు,. Calumniated, Accused of adultery.
సంకసుకోఽస్థిరే॥ ౪౩॥	సంకసుకః-అస్థిరః॥ ౨- దేనియందును నిలుకడ లేనివాని పేళ్లు, Unsteady. Uncertain.
వ్యసనార్తోపరక్తౌ(ద్వౌ Afflicted. Suffering pain from a cause human or divine.	వ్యసనార్తః-ఉపరక్తః॥౨- దైవకృతమనుష్యకృతములయినశరీరపీడలుగలవాని పేళ్లు. జూదము మొదలైనవ్యసనములు గలవాని పేళ్లనికొందఱు..
విహస్తవ్యాకులౌ (సమౌ)। Perplexed.	విహస్తః-వ్యాకులః॥౨- శోకాదులచేత వెనుక ముందెఱుఁగనివాఁడు,Confounded, Perplexed.
విక్లబో విహ్వలః Overcome by fear.	విక్లబః-విహ్వలః॥ ౨- భయాదులచేతఁ దన యవయవములను ధరింపశక్తిలేనివాని పేళ్లు,. Unable to contain one's self.
(స్యాత్తు) వివశోఽరిష్టదుష్టధీః॥ ౪౪	వివశః-అరిష్టదుష్టధీః॥ ౨- ఆసన్నమరణము చేత దూషితమైన బుద్ధి గలవాని పేళ్ళు, Apprehensive of death.
కశ్యః కశార్హే	కశ్యః-కశార్హః॥౨-అపరాధమువలనచబుకు పెట్లకుఁదగినవాఁడు. Deserving a whipping.
(సన్నద్ధే) త్వాతతాయీ(వధోద్యతే)।	ఆతతాయీ॥న్॥౨-వధోద్యతే=చంపుయత్నముగల, సన్నద్ధే=సన్నద్ధుని పేరు, Murderous.
ద్వేష్యేత్వక్షిగతో	ద్వేష్యః-అక్షిగతః॥ ౨-ద్వేషింపదగినవాని పేళ్లు,. Hateful, detestable.
వధ్యశ్శీర్షచ్ఛేద్య (ఇమౌ సమౌ) ॥ - ౪౫॥	వధ్యః-శీర్షచ్ఛేద్యః॥ ౨- చంపఁదగినవాని పేళ్లు,. Meriting beheading.
విష్యో (విషేణ యో వధ్యః)	విష్యః॥ ౧-విషేణ=విషము చేత,యః=ఎవఁడు,. వధ్యః=చంపఁదగినవాఁడో వాని పేరు,Meriting

death by poison.

ముసల్యో (ముసలేన యః)। ముసల్యః॥౧-ముసలేన=రోఁకటిచేతఁ జంపఁదగినవాని పేరు,-by knocks of a pestle.

శిక్షాదానోఽకృష్ణకర్మా శిక్షాదానః=అకృష్ణకర్మా॥ ౨-మంచియాచారము గలవాని పేళ్ళు, Innocent కొందఱు, శిక్షాదానః-కృష్ణకర్మా॥ ౨-దురాచారము గలవాని పేళ్ళని. Sinful or criminal.

చపలశ్చికురః (స్సమౌ)॥ ౪౬॥ చపలః-చికురః॥౨-దోషము విచారింపక వధబంధనాదులను జేయువాని పేళ్ళు, Committing a crime without considering the guilt.

Rash. Inconsiderate.

దోషైకదృక్పురోభాగీ దోషైకదృక్॥శ్॥-పురోభాగీ॥న్॥౨-దోషమునే వెదకువాని పేళ్లు Malevolent[Wicked,perverse

నికృతస్త్వనృజుశ్శఠః। నికృతః-అనృజుః-శఠః॥ 3-కుత్సితుని పేళ్లు,

కర్ణేజప స్సూచక (స్స్యా) త్పిశునో కర్ణేజపః -సూచకః - పిశునః॥ 3 -కొండెము జెప్పువాని పేళ్లు, Informer.

దుర్జనః ఖలః॥ ౪౭॥ దుర్జనః-ఖలః॥౨-దుష్టాత్ముఁడు,Mischief-maker.

నృశంసో ఘాతుకః క్రూరః పాపో నృశంసః= ఘాతుకః-క్రూరః-పాపః॥౪-పరులకు బాధచేయు స్వభావము గలవాని పేళ్ళు. destructive,mischievous[Fraudulent, crafty

ధూర్త(స్తు)వఞ్చకః। ధూర్తః-వఞ్చకః॥౨-మోసపుచ్చువాని పేళ్లు

అజ్ఞేమూఢ యథాజాత మూర్ఖ వైధేయ బాలిశాః॥ ౪౮॥ అజ్ఞః-మూఢః-యథాజాతః-మూర్ఖః-వైధేయః-బాలిశః॥౬-ఎఱుకలేనివాని పేళ్లు, Idiot,

కదర్యే కృపణ క్షుద్ర కింపచాన మితంపచాః కదర్యః-కృపణః-క్షుద్రః-కింపచానః-మితంపచః॥ ౫-లోభి పేళ్లు, Miser, avaricious

నిస్స్వస్తు దుర్విధో దీనో దరిద్రో దుర్గతోఽ (పిసః) నిస్స్వః-దుర్విధః-దీనః- దరిద్రః-దుర్గతః॥౫ - దరిద్రుని పేళ్ళు, Poor, indigent.

వనీపకో యాచనకో మార్గణో యాచకార్థినా। వనీపకః(పా)వనీయకః-యాచనకః-మార్గణః-యాచకః-అర్థీ-॥న్॥౫-అడుగువాని పేళ్లు,Beggar mendicant.

అహంయు (స్స్య) దహంకారీ	అహంయుః- అహంకారీ ॥న్॥ ౨-అహంకారము గలవాని పేళ్లు, Proud.
శుభంయు(స్తు) శుభాన్వితః॥ ౫౦॥	శుభంయుః-శుభాన్వితః॥ ౨- శుభముగలవాని పేళ్ళు, Happy.
దివ్యోపపాదుకా(దేవాః)of divine origin.	దివ్యోపపాదుకాః॥౧- దేవాః=స్వర్గమునందుండు మాతృపితృసంబంధము లేకపుట్టిన దేవతలపేరు.
(నృగవాద్యా) జరాయుజాః॥ Viviparous	జరాయుజః॥౧నృగవాద్యాః=మావియందుఁ బుట్టినమనుష్యులు పశువులు మొదలైనవాని పేరు.
స్వేదజాః (క్రిమిదంశాద్యాః)	స్వేదజః॥ ౧-క్రిమిదంశాద్యాః= చెమటవలన బుట్టిన పురుగులు, ఈగలు మొదలైనవాని పేరు. Engendered by damp as worms and insects.
(పక్షిసర్పాదయో౽ణ్డజాః॥ Oviparous.	అణ్డజః॥౧-పక్షిసర్పాదయః = గ్రుడ్డువలనఁ బుట్టిన పక్షులు పాములు మొదలైనవాని పేరు.
ఇతి ప్రాణివర్గః.	ప్రాణివర్గము ముగిసెను.

ఉద్భిద (స్తరు గుల్మాద్యా)	ఉద్భిత్ ॥ద్॥-౧ తరుగుల్మాద్యాః = నేలను వ్రక్కలించుకొని పుట్టు వృక్షములు, పొదలు, కసవు మొదలయినవాని పేరు, Vegetables.
ఉద్భి దుద్భిజ్జ ముద్భిదమ్	ఉద్భిత్ ॥ద్॥ ఉద్భిజ్జమ్-ఉద్భిదమ్॥౩-ఆ తరుగుల్మాదులకే పేళ్లు, Sprouting; germinating.
సున్దరం రుచిరం చారు సుషమంసాధుశోభనమ్॥ ౫౨॥ కాన్తం మనోహరం రుచ్యం మనోజ్ఞంమఞ్జుమఞ్జులమ్॥	సున్దరమ్-రుచిరమ్-చారు-సుషమమ్-సాధు-శోభనమ్-కాన్తమ్ - మనోహరమ్-(పా) మనోరమమ్-రుచ్యమ్-మనోజ్ఞమ్-మఞ్జు - మఞ్జులమ్॥ ౧౨-చక్కనివస్తువు, Beautiful or pleasing.
(త) దాసేచనకం (తృప్తేర్నాస్త్యన్తో యస్య దర్శనాత్)॥ ౫౩	ఆసేచనకమ్॥౧- యస్య=ఏవస్తువుయొక్క, దర్శనాత్॥=చూచుటవలన,తృప్తేః=తనివికి, అన్తః తుద, నాస్తి=లేదో,తత్=ఆవస్తువు, Charming.
అభీష్టే౽భీప్సితం హృద్యం దయితం	అభీష్టమ్-అభీప్సితమ్-హృద్యమ్- దయితమ్-వల్లభమ్-ప్రియమ్॥-మనస్సునకుఁ బ్రియమైన

వల్లభం ప్రియమ్ ।	వస్తువు పేళ్లు, Beloved, desired.
నికృష్ట ప్రతికృష్టార్వ	నికృష్టః-ప్రతికృష్టః – అర్వా॥న్॥- రేఫః(ప)
రేఫ యాప్యావమా	రేపః॥న్॥-యాప్యః-అవమః-అధమః-కుపూయః
ధమాః॥కుపూయకుత్సి	కుత్సితః-అవద్యః-ఖేటః-గర్హ్యః-అణకః॥-౧౩జా
తావద్య ఖేట గర్హ్యాణ	త్యాచారాదులచేత నిందితులైనవాని పేళ్లు,
కా (స్సమాః) ।	Inferior, low.
మలీమసం(తు)మలినం	మలీమసమ్-మలినమ్- కచ్చరమ్ - మలదూషి
కచ్చరంమలదూషితం	తమ్॥ ౪-మాసినవస్తువుపేళ్ళు, Foul, dirty.
పూతం పవిత్రం మే	పూతమ్-పవిత్రమ్-మేధ్యమ్॥ 3-పవిత్రమైన
ధ్యం (చ) ।	వస్తువుపేళ్ళు, Purified.
వీధ్రం (తువిమలార్థ	వీధ్రమ్॥౧-విమలార్థకమ్= (స్వభావముచేత)
కమ్) ।	నిర్మలమయిన స్ఫటికాది వస్తువులపేరు. Clean.
నిర్ణిక్తంశోధితంమృ	నిర్ణిక్తమ్-శోధితమ్-మృష్టమ్-నిశ్శోధ్యమ్-అనవ
ష్టం నిశ్శోధ్య మనవ	స్కరమ్॥౫-కల్మషము లేనట్టుశోధింపఁబడినవస్తు
స్కరమ్॥ ౫౬॥	వుపేళ్ళుCleansed- [యినవస్తువులపేళ్లు, Pithless.
అసారం ఫల్గు	అసారమ్ – ఫల్గు॥ ౨సారములేని దూది మొదల
శూన్యం(తు)వశికం	శూన్యమ్- వశికమ్- తుచ్ఛమ్- రిక్తకమ్-౪-రిత్త
తుచ్ఛరిక్తకే !	మైనయిల్లుమొదలైనవానిపేళ్ళు, Void, empty
(క్లీబే)ప్రధానం ప్రము	ప్రధానమ్॥నిత్యనపుంసకలింగము॥- ప్రముఖః-
ఖ ప్రవేకానుత్తమో	ప్రవేకః-అనుత్తమః- ఉత్తమః-ముఖ్యః-వర్యః-వ
త్తమాః॥ముఖ్య వర్య	రేణ్యః-ప్రబర్హః-అనవరార్థ్యః-పరార్థ్యః-అగ్రః
వరేణ్యాశ్చ ప్రబర్హో౽	ప్రాగ్రహరః- ప్రాగ్ర్యః-అగ్ర్యః- అగ్రీయః- అగ్రి
నవరార్థ్య(వత్)। పరా	యః॥౧౭ప్రధానవస్తువుపేళ్లు, Chief, principal.
ర్థ్యాగ్ర ప్రాగ్రహరప్రా	
గ్ర్యాగ్ర్యాగ్రీయ మగ్రి	
యమ్। శ్రేయాన్ శ్రే	శ్రేయాన్॥న్॥-శ్రేష్ఠః-పుష్కలః-సత్తమః-అతి
ష్ఠః పుష్కల (స్స్యా)	శోభనః॥౫-మిక్కిలిశ్రేష్ఠునిపేళ్లు Excellent ప్రధా
త్సత్తమశ్చాతిశోభనే।	నశబ్దము మొదలు౨౨ను శ్రేష్ఠునిపేళ్ళనికొందఱు.
స్యురుత్తరపదే) వ్యా	వ్యాఘ్రః-పుఙ్గవః-ఋషభః-కుఞ్జరః-సింహః-

ఘ్ర పుఙ్గ వర్షభ కుఞ్జరాః॥౫౯॥సింహశార్దూల నాగాద్యాః (పుంసి శ్రేష్ఠార్థగోచరాః)।

శార్దూలః-నాగః॥ ఈ౭ను - ఆదిశబ్దముచేత ముఖచంద్రశబ్దములును, ఉత్తరపదేఽసమాసమునందుత్తరపదములును, శ్రేష్ఠార్థగోచరాః = పూర్వపదార్థశ్రేష్ఠత్వమును జెప్పును. అప్పుడు, పుంసి స్యుః = పుంలింగము లౌను, Pre-eminent.

(అప్రాగ్ర్యం ద్వయ హీనే ద్వే) అప్రధానోపసర్జనే॥ ౬౦॥

అప్రాగ్ర్యమ్- అప్రధానమ్- ఉపసర్జనమ్॥ 3- ప్రధానముకానిదాని పేళ్లు, Secondary; subordinate. అప్రధానోపసర్జనశబ్దములు నియత॥న॥

విశఙ్కటంపృథుబృహద్విశాలం పృథులం మహత్। రుంద్రోరువిపులంపీనపీన్నీ (తు) స్థూలపీవరే॥ ౬౧॥

విశఙ్కటమ్-పృథు-బృహత్॥ద్॥ విశాలమ్-పృథులమ్-మహత్-రుంద్రమ్(పా)వడ్రం-ఉరువిపులమ్॥౯-విరివియైనదాని పేళ్లు, Spacious, Copious

పీనమ్-పీవ॥న్॥ స్థూలమ్-పీవరమ్॥౪-బలిసిన దాని పేళ్ళు, Fat; large.

స్తోకాల్ప క్షుల్లకా సూక్ష్మం శ్లక్ష్ణం దభ్రం కృశం తను। (స్త్రియాం) మాత్రా త్రుటిః (పుంసి)లవ లేశ కణాణవః॥ ౬౨

స్తోకః-అల్పః॥క్షుల్లకః-సూక్ష్మమ్-శ్లక్ష్ణమ్-దభ్రమ్-కృశమ్-తను-మాత్రా-త్రుటిః॥నియమిత స్త్రీ లవః- లేశః-కణః-అణుః॥ నియతపు॥౧౪-కొంచెమైనదాని పేళ్లు, సన్నమైనదియు, Minute; little; small.

అత్యల్పేఽల్పిష్ఠమల్పీయః కనీయోఽణీయ (ఇత్యపి)।

అల్పిష్ఠమ్-అల్పీయః॥స్॥కనీయః॥స్॥అణీయః॥స్॥౪-అపిశబ్దమువలన, కనిష్ఠమ్-అణిష్ఠమ్, ఈ౬నుమిక్కిలికొంచెమైనదాని పేళ్ళు, Very small.

ప్రభూతం ప్రచురం ప్రాజ్య మదభ్రంబహులం బహు॥ పురుహం పురుభూయిష్ఠం స్ఫిరం భూయ(శ్చ)భూరి (చ)

ప్రభూతమ్-ప్రచురమ్-ప్రాజ్యమ్- అదభ్రమ్॥-బహులమ్-బహు-పురుహమ్ (పా) పురుహూః-పురు-భూయిష్ఠమ్-స్ఫిరమ్(పా)స్ఫారమ్-భూయః॥స్॥ - భూరి॥ ౧౨ - అధికమయిన దాని పేళ్ళు, Much, many.

పరశ్శతా (ద్యాస్తే యేషాంపరా సంఖ్యా

యేషామ్=ఏవస్తువులకు, శతాదికాత్=నూఱు మొదలయిన సంఖ్యకంటె, పరా=అధికమైన, సం

శతాదికాత్)॥ ౬౮॥
More than a hundred
Etc.
గణనీయే గాణేయం
Calculable.
సంఖ్యాతే గణిత
(మథ) సమం సర్వమ్।
విశ్వమశేషంకృత్స్నం
సమస్త నిఖి లాఖిలాని
నిశ్శేషమ్ ॥౬౯॥ సమ
గ్రం సకలంపూర్ణమఖ
ణ్డం (స్యా) దనూనకే॥
ఘనం నిరన్తరంసాన్ద్రం
Without interstices.
పేలవం విరలం తను॥
సమీపే నికటాఽస
న్నసన్నికృష్ట సనీడ (వ
త్)। సదేశాభ్యాశ
సవిధ సమర్యాద సవే
శ (వత్)॥ ఉపకణ్ఠాన్తికా
భ్యర్ణాభ్యగ్రా(అప్య)
భితో(ఽవ్యయమ్)।
సంసక్తే (త్వ) వ్యవ
హిత మపదాన్తర (మి
త్యపి)॥ ౭౦॥
నేదిష్ఠ మన్తికతమం
(స్యా)ద్దూరంవిప్రకృ
ష్టకమ్॥

ఖ్యా=సంఖ్యగలదో, తే=ఆవస్తువులు, పరశ్శతా
ద్యాః=పరశ్శతము మొదలయిన పేళ్లుగలవియౌను
ఇవి సంఖ్యామాత్రవాచకము లయినపుడు ॥స॥
గణనీయమ్-గాణేయమ్ (పా) గణేయమ్॥౨
లెక్కపెట్టదగినదాని పేళ్లు, Numerable.
సంఖ్యాతమ్-గణితమ్॥ ౨- లెక్కపెట్టబడిన
దానిపేళ్లు, Numbered, counted.
సమమ్-సర్వమ్-విశ్వమ్-అశేషమ్-కృత్స్నమ్-
సమస్తమ్-నిఖిలమ్-అఖిలమ్ - నిశ్శేషమ్ - సమ
గ్రమ్-సకలమ్-పూర్ణమ్-అఖణ్డమ్-అనూనకమ్॥
ఈ౧౪ను-ఆదిపదముచేత, సంపూర్ణమ్-పుష్కలమ్
అవికలమ్-అభిన్నమ్, ఇవి మొదలయినవియు-
అంతయు నను నర్థము పేళ్లు, All; entire.
ఘనమ్-నిరన్తరమ్-సాన్ద్రమ్॥౩-దట్టమయినది,
Dense; Clustered together.
[Delicate, fine.
పేలవమ్-విరలమ్-తను॥౩-పలుచనిదానిపేళ్లు
సమీపమ్-నికటమ్-ఆసన్నమ్-సన్నికృష్టమ్-
సనీడమ్-సదేశమ్-అభ్యాశమ్-(పా)అభ్యాసమ్-
సవిధమ్-సమర్యాదమ్-సవేశమ్ - ఉపకణ్ఠః-అన్తి
కః- అభ్యర్ణః-అభ్యగ్రః-అభితః॥౧౫దాపుపేళ్లు,
అభితఃఅనునదియవ్యయము, Near, proximate.
సంసక్తమ్-అవ్యవహితమ్-అపదాన్తరమ్॥౩-
కదిసినదాని పేళ్లు, Adjoining, Contiguous.
[యినదానిపేళ్ళు, Very near.
నేదిష్ఠమ్-అన్తికతమమ్॥ ౨-మిక్కిలి దాప
దూరమ్-విప్రకృష్టకమ్॥ ౨- దవ్వయినదాని
పేళ్ళు, Distant.

దవీయ (శ్చ) దవిష్ఠం (చ) సుదూరం

దవీయః॥స్॥-దవిష్ఠమ్-సుదూరమ్॥౩-మిక్కిలి దవ్వయినదాని పేళ్ళు, Very remote. [Long-

దీర్ఘ మాయతమ్॥౬౯॥

దీర్ఘమ్-ఆయతమ్॥౨-నిడుపయినదాని పేళ్ళు.

వర్తులం నిస్తలం వృత్తం

వర్తులమ్-నిస్తలమ్-వృత్తమ్॥ ౩- వట్రువైన దాని పేళ్ళు, Round, Circular, Globular.

బన్ధురం (తూన్నతానతమ్)।

బన్ధురమ్॥ ౧-ఉన్నతానతమ్ - స్వభావము చేత పొడవై యుపాధివశమున నించుక వంగినదాని పేరు, Naturally high but factitiously bent.

ఉచ్చప్రాంశూన్నతో దగ్రోచ్ఛ్రితా స్తుఙ్గే ౭౦ వామనే॥ న్యఙ్నీచ ఖర్వహ్రస్వా (స్స్యుః)

ఉచ్చైః-ప్రాంశుః-ఉన్నతః-ఉదగ్రః-ఉచ్ఛ్రితః-తుఙ్గః॥౬-పొడుగయినదాని పేళ్లు, High; tall.

వామనః-న్యక్ ॥చ్॥-నీచః-ఖర్వః-హ్రస్వః-౫-కుఱుచైనదాని పేళ్ళు, Short

అవాగ్రే ఽవనతానతమ్।

అవాగ్రమ్-అవనతమ్-ఆనతమ్॥ ౩- వంగిన దాని పేళ్ళు, Bent down.

అరాలం వృజినం జిహ్మమూర్మిమత్కుఞ్చితం నతమ్॥౭౧॥ఆవిద్ధం కుటిలం భుగ్నం వేల్లితం వక్ర (మిత్యపి)।

అరాలమ్-వృజినమ్-జిహ్మమ్-ఊర్మిమత్॥ త్॥-కుఞ్చితమ్-నతమ్-ఆవిద్ధమ్-కుటిలమ్-భుగ్నమ్-వేల్లితమ్-వక్రమ్। ౧౧- వంకరయైన దాని పేళ్ళు, Crooked.

ఋజావజిహ్మప్రగుణౌ వ్యస్తే (త్వ)ప్రగుణాకులౌ॥ ౭౨॥

ఋజు-అజిహ్మః-ప్రగుణః॥ ౩-చక్కనై యుండు దాని పేళ్లు, Straight.

వ్యస్తః-అప్రగుణః-ఆకులః॥ ౩ చెదరినదాని పేళ్లు, Confounded.

శాశ్వత (స్తు) ధ్రువో నిత్య సదాతన సనాతనాః।

శాశ్వతః-ధ్రువః-నిత్యః-సదాతనః-సనాతనః॥ ౫-ఎన్నటికిని నాశము లేక యుండుదాని పేళ్లు. Eternal.

స్థాస్నుః స్థిరతరః స్థేయా

స్థాస్నుః-స్థిరతరః-స్థేయాన్॥స్॥౩-పెక్కుకాలము ండుదాని పేళ్లు, Permanent, firm.

(నేకరూపతయాతు యః॥ ౭౩॥ కాలవ్యా

కూటస్థః॥పు॥ ౧-ఏకరూపతయా=వికారము లేక యొకలాగుననే, యః కాలవ్యాపీ=ఏది నిరవ

ప్యేక) కూటస్థః	ధికకాల ముండునదో యట్టి యాత్మాదుల పేరు, Uniform; Perpetually the same.
స్థావరో జఙ్గమేతరః।	స్థావరః-జఙ్గమేతరః॥ ౨ - కదలకయుండు గిరి వృక్షాదులపేళ్ళు, Immovable.
చరిష్ణుజఙ్గమచరంత్ర స మిఙ్గం చరాచరమ్॥	చరిష్ణు - జఙ్గమమ్ - చరమ్-త్రసమ్-ఇఙ్గమ్-చరాచరమ్॥౬ - తిరుగులాడుమనుష్యాదుల పేళ్లు, Movable.
చలనం కమ్పనం కమ్ప్రం	చలనమ్-కమ్పనమ్-కమ్ప్రమ్॥3 - కదలు స్వభావముగలయశ్వత్థదళాదులపేళ్లు, Tremulous.
చలంలోలం చలాచలమ్। చఞ్చలం తరలం చైవ పారిప్లవపరిప్లవే॥	చలమ్-లోలమ్-చలాచలమ్ - చఞ్చలమ్-తరలమ్-పారిప్లవమ్-పరిప్లవమ్॥౭- కదలుదానిపేళ్ళు, Quaking, moving.
అతిరిక్తః సమధికో	[దానిపేళ్ళు, Exceeding. అతిరిక్తః-సమధికః॥౨ - మిక్కిలి యధికమైన
దృఢసన్ధి(స్తు)సంహతః। Strong knit,	దృఢసన్ధిః-సంహతః॥౨- దృఢమయినకీలుగల యవయవాదుల పేళ్ళు, బెస్సుగా నదికినది.
కర్కశం కఠినంక్రూరం కఠోరం నిష్ఠురం దృఢమ్ ॥౭౬॥ జఠరం	కర్కశమ్ (పా) కక్ఖటమ్ - కఠినమ్-క్రూరమ్ కఠోరమ్-నిష్ఠురమ్-దృఢమ్-జఠరమ్॥ ౭-బిరుసైన దానిపేళ్లు. గట్టిది, Hard, solid. మూర్తిమత్॥
మూర్తిమన్మూర్తం	త్॥ మూర్తమ్॥ ౨ – Material, corporeal.
ప్రవృద్ధం ప్రౌఢ మేధితమ్।	ప్రవృద్ధమ్ - ప్రౌఢమ్-ఏధితమ్॥3 - పెరిగిన దానిపేళ్లు, Full-grown.
పురాణప్రతన ప్రత్న పురాతన చిరంతనాః॥	పురాణః-ప్రతనః-ప్రత్నః-పురాతనః-చిరంతనః॥ ౫ - ప్రాఁతదానిపేళ్ళు, Old, ancient.
ప్రత్యగ్రోఽభినవో నవ్యో నవీనో నూతనో నవః। నూత్న (శ్చ)	ప్రత్యగ్రః-అభినవః-నవ్యః-నవీనః-నూతనః-నవః-నూత్నః॥౭-క్రొత్తదానిపేళ్లు; New.
సుకుమారం (తు) కోమలంమృదులంమృదు॥	సుకుమారమ్ - కోమలమ్ - మృదులమ్ - మృదు॥ ౪- మెత్తనిదానిపేళ్లు, Soft.
అన్వగన్వక్షమను	అన్వక్ ॥చ్॥ - అన్వక్షమ్ - అనుగమ్-అను

ఽనుపదం (క్లీబ మవ్యయమ్) ।	పదమ్॥౮- వెనుకపోవువానిపేళ్ళు, అనుపదమ్॥న, అవ్య॥ Following.
ప్రత్యక్షం (స్యా) దైన్ద్రియకం Perceptible.	ప్రత్యక్షమ్-ఐన్ద్రియకమ్॥౨- పంచేంద్రియములచేత నెఱుంగఁబడుదానిపేళ్లు, Visible.
అప్రత్యక్ష మతీన్ద్రియమ్॥౭౬ Beyond the reach of the senses.	అప్రత్యక్షమ్ (పా) అనధ్యక్షమ్-అతీన్ద్రియమ్॥౨-నేత్రాదిపంచేంద్రియములచేత నెఱుఁగఁబడనిరూపరసాదులపేళ్లు, Unperceived; absent.
ఏకతానోఽనన్యవృత్తిరేకాగ్రైకాయనా (వపి) । (అ) ప్యేకసర్గ ఏకాగ్ర్యోఽప్యేకాయనగతో(ఽపిచ)॥ ౮౦॥	ఏకతానః-అనన్యవృత్తిః -ఏకాగ్రః-ఏకాయనః-ఏకసర్గః-ఏకాగ్ర్యః-ఏకాయనగతః ॥ ౭-ఏకాగ్రచిత్తునిపేళ్ళు, Closely attentive.
(పుం) స్యాదిః పూర్వః పౌరస్త్యప్రథమాద్యాః	ఆదిః॥నియతపుంలింగము॥పూర్వః-పౌరస్త్యః-ప్రథమః-ఆద్యః॥ ౫- మొదటిదానిపేళ్లు, Prior, first, initial.
(అథాఽస్త్రియామ్) అన్తో జఘన్యం చరమమన్త్య పాశ్చాత్య పశ్చిమాః॥ ౮౧॥	అన్తః ॥పు॥-జఘన్యమ్-చరమమ్-అన్త్యమ్-పాశ్చాత్యమ్-పశ్చిమం॥ ౬-తుదయైనదానిపేళ్లు, Last, ultimate.
మోఘం నిరర్థకం	(దానిపేళ్ళు, Vain, useless. మోఘమ్-నిరర్థకమ్॥ ౨- ప్రయోజనములేని
స్పష్టం స్ఫుటం ప్రవ్యక్తముల్బణమ్ ।	స్పష్టమ్-స్ఫుటమ్-ప్రవ్యక్తమ్-ఉల్బణమ్॥౪-ప్రకటమయినదానిపేళ్ళు, Apparent, evident.
సాధారణం (తు) సామాన్య	సాధారణమ్- సామాన్యమ్॥ ౨ - అనేకులకుఁ బొత్తయినదానిపేళ్లు, Common.
మేకాకీత్వేక ఏకకః॥ ౮౨॥	ఏకాకీ ॥న్॥-ఏకః-ఏకకః ౩-సహాయములేక యొక్కటియైనదానిపేళ్ళు, Alone, Solitary.
భిన్నా (ర్థకా) అన్యతర ఏకత్వో న్యేతరా (వపి) ।	భిన్నః-అన్యతరః-ఏకః-త్వః-అన్యః-ఇతరః॥౫-భిన్నార్థకాః=ప్రకృతార్థముకంటె వేఱైనదానిపేళ్లు,ఇవిసర్వనామశబ్దములు, Other, different.

ఉచ్చావచం నైకభేద High and low.	ఉచ్చావచమ్-నైకభేదమ్॥ ౨-అనేక ప్రకారములయిన చిత్రాదులపేళ్లు, Variegated,
ముచ్చణ్ణ మవిలమ్బితమ్॥ ౭౩॥	ఉచ్చణ్డమ్-అవిలమ్బితమ్॥ ౨- త్వరగలదానిపేళ్లు, Quick; expenditious.
అరున్తుద (స్తు) మర్మస్పృక్ Painful.	అరుంతుదః-మర్మస్పృక్॥శ్॥ ౨-మర్మమును నొప్పించుమాటలుమొదలైనవానిపేళ్లు, Sharp-
అబాధం (తు)నిరర్గలమ్	అబాధమ్-నిరర్గలమ్॥ ౨-అడ్డపాటు లేనిదానిపేళ్లు, Un-obstructed.
ప్రసవ్యం ప్రతికూలం (స్యా) దపసవ్యమపష్ఠు (చ) ౭౪॥	ప్రసవ్యమ్-ప్రతికూలమ్- అపసవ్యమ్ - అపష్ఠు॥ ౪- ప్రతికూలమయినదానిపేళ్లు, Contrary.
వామం (శరీరే)సవ్యం (స్యాత్)	వామమ్-సవ్యమ్॥ ౨- శరీరే=శరీరమున నెడమపార్శ్వము పేళ్లు, Left.
అపసవ్యం (తు) దక్షిణమ్ ।	అపసవ్యమ్-దక్షిణమ్॥ ౨- శరీరమునఁ గుడిదిక్కుపేళ్లు, Right.
సంకటం (నాతు) సంబాధః	సంకటమ్-సంబాధః॥ ౨-ఇరకటపుచోటిపేళ్లు, సంబాధశబ్దము నియతపుంలింగము, Narrow.
కలిలం గహనం (సమే)॥ Impervious.	కలిలమ్- గహనమ్॥ ౨- చొరరాని దానికి , ఎఱుఁగరానిదానికిని పేళ్లు Hard to be understood
సంకీర్ణే సంకులాఽఽకీర్ణే	సంకీర్ణమ్-సంకులమ్-ఆకీర్ణమ్॥ ౩-ఒకటికొకటి కలిసినదానిపేళ్లు, Crowded, confused.
ముణ్డితం పరివాపితమ్॥	ముణ్డితమ్-పరివాపితమ్॥ ౨- గొఱుగఁ బడిన దానిపేళ్లు, Shaved.
గ్రథితం . సన్దితం దృబ్ధం Strung; tied.	గ్రథితమ్(పా)గ్రన్థితమ్- గుమ్భితమ్-సన్దితమ్ దృబ్ధమ్॥ ౩-కూర్పఁబడినపుష్పమాలికాదులపేళ్లు
విసృతం విస్తృతం తతమ్॥ ౭౫	విసృతమ్-విస్తృతమ్-తతమ్॥ ౩-వ్యాపించిన దానిపేళ్లు, పరివిగలది, Spread, diffuse.
అన్తర్గతం విస్మృతం (స్యాత్)	అన్తర్గతమ్ – విస్మృతమ్॥ ౨-మఱవఁబడిన దానిపేళ్లు, Forgotten.

ప్రాప్త ప్రణిహితే (సమే) ।	ప్రాప్తమ్-ప్రణిహితమ్॥ ౨-పొందఁబడినదాని పేళ్లు, Placed; obtained.
వేల్లిత ప్రేఙ్ఖితాఽఽధూత చలితాఽ కమ్పితా ధుతే॥ ౮౭॥	వేల్లితః-ప్రేఙ్ఖితః-ఆధూతః-చలితః-ఆకమ్పితః-ధుతః॥ ౬-కదలింపఁబడినదాని పేళ్లు,Shaken.
నుత్త నున్నాస్త నిష్ఠ్యూతావిద్ధక్షిప్తేరితాః (స్సమాః) ।	నుత్తః-నున్నః- అస్తః - నిష్ఠ్యూతః-ఆవిద్ధః-క్షిప్తః- ఈరితః॥ ౭ - త్రోయఁబడిన దాని పేళ్లు, Thrown; cast; sent.
పరిక్షిప్తం (తు) నివృతం	పరిక్షిప్తమ్-నివృతమ్॥ ౨- కోటమొదలయిన దానిచేతఁ జుట్టఁబడినదాని పేళ్లు, Intrenched.
మూషితం ముషితా (ర్థకమ్)॥ ౮౮॥	మూషితమ్-ముషితమ్॥ ౨-దొంగిలింపఁబడిన దాని పేళ్ళు, Stolen.
ప్రవృద్ధ ప్రసృతే	ప్రవృద్ధమ్-ప్రసృతమ్॥ ౨-కొనసాగి పెరుఁగు దాని పేళ్ళు, Expanded; dispersed.
న్యస్త నిసృష్టే	న్యస్తమ్-నిసృష్టమ్॥ ౨-ఉంపఁబడిన దాని పేళ్ళు, Deposited.
గుణితాఽఽహతే ॥	గుణితమ్-ఆహతమ్॥ ౨-గుణింపఁబడిన సంఖ్య పేళ్ళు, Multiplied.
నిదిగ్ధోపచితే	నిదిగ్ధః- ఉపచితః॥ ౨ - లేపాదులచేత చేరిన దానిపేళ్ళు, Plastered.
గూఢ గుప్తే	గూఢమ్ - గుప్తమ్॥ ౨ - దాపఁబడినదాని పేళ్ళు, Hidden.
గుణ్ఠిత రూషితే॥ ౮౯॥	గుణ్ఠితమ్(పా) గుణ్డితమ్-రూషితమ్॥ ౨-ధూళ్యాదులచేతఁగప్పఁబడినదాని పేళ్లు, Overspread
ద్రుతావదీర్ణే Melted.	ద్రుతమ్-అవదీర్ణమ్॥ ౨-కరగించినదాని పేళ్ళు.
ఉద్గూర్ణోద్యతే	ఉద్గూర్ణమ్-ఉద్యతమ్॥ ౨-పొడవుగా నెత్తఁబడినదాని పేళ్ళు, Raised; held up.
కాచిత శిక్యితే । suspended in a swing	కాచితమ్-శిక్యితమ్॥ ౨-ఉట్టియందుఁ బెట్టఁబడినదాని పేళ్లు, "కారిత శిక్షితే" అనుపాఠమున లౌకిక వైదిక కర్మములయందు కృతాభ్యాసుని పేళ్లు-
ఘ్రాణ ఘ్రాతే	ఘ్రాణమ్-ఘ్రాతమ్॥ ౨ - మూర్కొనఁబడిన

	దాని పేళ్ళు, Smelled. [Smeared, annointed.
దిగ్ధలిప్తే	దిగ్ధమ్-లిప్తమ్॥ ౨-పూయఁబడినదాని పేళ్ళు,
సముదక్తోద్ధృతే(స	సముదక్తమ్-ఉద్ధృతమ్॥౨-చేదఁబడినదాని
మే)॥ ౯౦॥	పేళ్ళు, Drawn, raised from a deep place.
వేష్టితం(స్యా)ద్వలయి	వేష్టితమ్-వలయితమ్-సంవీతమ్-రుద్ధమ్-ఆవృ
తం సంవీతం రుద్ధమా	తమ్॥౫-నద్యాదులచేతఁ జుట్టబడిన పట్టణాదుల
వృతమ్। Surrounded.	పేళ్ళు, Encompassed. secured from access.
రుగ్ణ భుగ్నే౽ (థ)	రుగ్ణమ్-భుగ్నమ్।౨-విఱువఁబడినదాని పేళ్ళు,
	Bent, crooked.
నిశిత క్ష్ణుత శాతాని	నిశితమ్-క్ష్ణుతమ్- శాతమ్- తేజితమ్॥ ౪- వాఁడి
తేజితే॥ ౯౧॥	గాఁ జేయఁబడినవి, Sharpened, whetted.
(స్యాద్వనాశోన్ముఖం)	పక్వమ్॥౧-వినాశోన్ముఖమ్=నశింపనాయత్త
పక్వం	మయినదాని పేరు, పండినది, Mature.
హ్రీణహ్రీతౌ(తు) ల	హ్రీణః-హ్రీతః-లజ్జితః॥3-సిగ్గుపడినదాని పేళ్ళు,
జ్జితే॥	Ashamed.
వృతే (తు) వృత్తవా	వృతః-వృత్తః - వావృత్తః॥ 3-కన్యాదులచే
వృత్తౌ Chosen.	వరింపఁబడిన వరుఁడు మొదలయినవాని పేళ్ళు,
సంయోజిత ఉపాహి	సంయోజితః-ఉపాహితః॥ ౨-మఱియొకపదార్థ
తః॥ ౯౨॥ Joined.	ముతోఁ గూర్పఁబడినదాని పేళ్ళు, Annexed.
ప్రాప్యం గమ్యం	ప్రాప్యమ్-గమ్యమ్-సమాసాద్యమ్॥3-పొం
సమాసాద్యం	దఁదగిన వస్తువు పేళ్ళు, Attainable.
స్యన్నం రీణం స్రుతం	స్యన్నమ్-రీణమ్-స్రుతమ్-స్నుతమ్॥౪-కాఱిన
స్నుతమ్। Dripping.	నీళ్లు మొదలయినవాని పేళ్లు, Flowing, dropping.
సంగూఢ (స్స్యా)	సంగూఢః-సంకలితః॥౨-కూర్పఁబడినసంఖ్య
త్సంకలితో౽	పేళ్లు, Arranged, heaped, added.
వగీతః ఖ్యాతగర్హణః॥	అవగీతః-ఖ్యాతగర్హణః॥ ౨- నిందింపఁబడిన
౯3॥	దాని పేళ్లు, Detested.
వివిధ (స్స్యా)ద్బహు	వివిధః-బహువిధః-నానారూపః-పృథగ్విధః॥
విధో నానారూపః పృ	౪-పెక్కువిధములయినవస్తువు పేళ్లు, Various.

ఢగ్వధః)	Multiorm.
అవరీణో ధిక్కృత	అవరీణః-ధిక్కృతః॥౨-ధిక్కరింపఁబడినదాని
(స్స్యా)	పేళ్ళు, Censured, blamed.
దపధ్వస్తోఽవచూర్ణి	అపధ్వస్తః-అవచూర్ణితః॥౨-పొడిఁగాఁగొట్టఁ
తః॥ ౯౦	బడినదానిపేళ్ళు, Coarsely Pounded.
(అనాయాసకృతం)	ఫాణ్టమ్॥౧-అనాయాసకృతమ్=ఆయాసము లేక
ఫాణ్టం	జేయఁబడిన కషాయాదులు, Easily prepared.
స్వనితంధ్వనితం(సమే)॥	స్వనితమ్-ధ్వనితమ్॥౨ - మ్రోయుదాని పేళ్లు, Making a noise.
బద్ధేసన్దానితంమూత	బద్ధమ్-సన్దానితమ్-మూతమ్-ఉద్దితమ్-సన్ది
ముద్దితంసన్దితంసితమ్	తమ్-సితమ్॥౬-కట్టఁబడినదాని పేళ్లు, Bound.
నిష్పక్వం క్వథితం	నిష్పక్వమ్-క్వథితమ్॥౨-ఎనిమిదవపాలుమిగు
Well-cooked.	లునట్లుకాచఁబడినకషాయాదుల పేళ్లు, Decocted
(పాకేక్షీరాఽజ్యహ	శృతమ్॥౧-పాలు నెయ్యి హావిస్సులయొక్క
విషాం) శృతమ్।	పాకము పేరు, Boiled (milk & cream)
నిర్వాణో (మునివ	నిర్వాణః॥ ౧ - మునివహ్న్యాదా = శాంతుఁ
హ్న్యాదా)	డైనముని, అగ్ని మొదలయినవి, Attained. beatitude (as saint) Put out (as a fire).
నిర్వాత (స్తుగతేఽ	నిర్వాతః॥౧-గతే అనిలే = సంచారముడిగిన
నిలే)॥ Become calm.	వాయువుపేరు, Wind no longer blowing.
పక్వం పరిణతే	పక్వమ్-పరిణతమ్॥౨-కాలవశమునఁబరిపాక
	మునుబొందినబుద్ధిమొదలయినదాని పేళ్లు, Ripe..
గూనం హన్నే	గూనమ్-హన్నమ్॥ ౨-విడువఁబడినవిష్ఠ పేళ్ళు, Passed (as ordure).
మీఢం (తు) మూ	మీఢమ్-మూత్రితమ్॥౨-విడువఁబడిన మూ
త్రితే।	త్రము పేళ్ళు, Passed (as urine).
పుష్టే(తు)పుషితం	పుష్టమ్ పుషితమ్॥౨-పోషింపఁబడిన పక్షి
	మృగాదుల పేళ్లు, Nourished.
సోఢే క్షాన్త	సోఢమ్-క్షాన్తమ్॥౨-ఓర్వఁబడినతిట్టు,కొట్టు
	మొదలయినవాని పేళ్ళు. Borne. endured.

ముద్వాన్తముద్గతే॥ ౯౭॥	ఉద్వాన్తమ్-ఉద్గతమ్॥౨-క్రక్కఁబడిన దాని పేళ్ళు, Vomited.
దాన్త (స్తు) దమితే Trained endured.	దాన్తః-దమితః॥౨-ఆచార్యులచేత శిక్షింపఁబడిన శిష్యాదులపేళ్ళు. భారక్లేశాదులను సహించినదానిపేళ్ళని కొందఱు.
శాన్త శ్శమితే	శాన్తః-శమితః॥౨-అడఁపఁబడిన రాగాదుల పేళ్ళు, Pacified, Cured, Allayed.
ప్రార్థితే౽ర్థితః।	ప్రార్థితః-అర్థితః॥౨॥అడుగఁబడినవస్తువుపేళ్లు [Asked
జ్ఞప్త(స్తు)జ్ఞాపితే Made known.	జ్ఞప్తః - జ్ఞాపితః॥౨- గురూపదేశాదులచేత నెఱింగింపఁబడినదానిపేళ్ళు.
ఛన్న శ్ఛాదితే	ఛన్నః-ఛాదితః॥౨-కప్పఁబడినదానిపేళ్ళు, [Covered.
పూజితే౽ఞ్చితః॥౯౮॥	పూజితః-అఞ్చితః (పా)అర్చితః॥౨-పూజింపఁబడినదానిపేళ్లు, Worshipped, Revered.
పూర్ణ (స్తు) పూరితే	పూర్ణః-పూరితః॥౨-జలాదులచేనిండింపఁబడిన కలశాదులపేళ్ళు, Filled; Full.
క్లిష్టః క్లిశితే	క్లిష్టః-క్లిశితః॥౨-పీడింపఁబడినమనుష్యాదుల పేళ్ళు, Tired; Fatigued.
౽వసితే సితః।	అవసితః-సితః॥౨-ముగిసినదానిపేళ్లు, Finished.
ప్రుష్టప్లుష్టోషితాదగ్ధే	ప్రుష్టః-ప్లుష్టః-ఉషితః-దగ్ధః॥౪-కాల్పఁబడినదానిపేళ్లు, Burnt:
తష్టత్వష్టౌ తనూకృతే	తష్టః-త్వష్టః-తనూకృతః॥3-చెక్కఁబడినకాష్ఠాదులపేళ్లు, Pared-.
వేధిత చ్ఛిద్రితౌ విద్ధే	వేధితః-ఛిద్రితః-విద్ధః॥3-బెజ్జము చేయఁబడిన రత్నాదులపేళ్లు, Pierced.
విన్నవిత్తౌవిచారితే।	విన్నః-విత్తః-విచారితః॥3- విచారింపఁబడిన కార్యాదులపేళ్లు, Judged; discussed.
నిష్ప్రభేవిగతారోకౌ	నిష్ప్రభః-విగతః-(పా)విరతః-ఆరోకః॥3-కాంతిలేని దివాచంద్రాదులపేళ్లు, Gloomy; obscured.
విలీనే విద్రుతద్రుతౌ॥ ౧౦౦॥	విలీనః-విద్రుతః-ద్రుతః॥3 - కరఁగినఘృతాదులపేళ్లు, Liquefied; melted.

సిద్ధే నిర్వృత్త నిష్పన్నౌ దారితే భిన్నభేదితౌ ।	సిద్ధః-నిర్వృత్తః-నిష్పన్నః॥ 3 -సిద్ధించినదాని పేళ్ళు, Accomplished. [దానిపేళ్ళు, Split. దారితః-భిన్నః-భేదితః॥3-వ్రక్కలింపఁబడిన
ఊతం స్యూతముతం (చేతి త్రితయం తన్తుసన్తతే)॥ ౧౦౧॥	ఊతమ్-స్యూతమ్-ఉతమ్॥3-తన్తుసన్తతే = పోగులచే నేయఁబడినవస్త్రాదుల పేళ్లు, Woven, stitched.
(స్యా) దర్హితే నమస్యిత నమసిత మపచాయితార్చితాపచితమ్।	అర్హితమ్-నమస్యితమ్-నమసితమ్-అపచాయితమ్-అర్చితమ్-అపచితమ్॥౬-నమస్కరింపఁబడిన దేవతాదుల పేళ్లు, Honoured, saluted.
వరివసితే వరివస్యిత ముపాసితం చోపచరితం (చ)॥ ౧౦౨॥	వరివసితమ్-వరివస్యితమ్-ఉపాసితమ్ - ఉపచరితమ్॥౪-సేవింపబడిన యుపాధ్యాయుని పేళ్లు, Served, adored.
సన్తాపిత సన్తప్తౌ ధూపిత ధూపాయితౌ (చ) దూన (శ్చ)।	సన్తాపితః-సన్తప్తః-ధూపితః-ధూపాయితః-దూనః॥౫ – తపింపఁబడినదాని పేళ్ళు, Suffering pain.
హృష్టో మత్త స్తృప్తః ప్రహ్లన్నః ప్రముదితః ప్రీతః॥ ౧౦౩॥	హృష్టః-మత్తః-తృప్తః – ప్రహ్లన్నః-ప్రముదితః – ప్రీతః॥౬ – సంతోషించిన వాని పేళ్ళు, Pleased. content.
ఛిన్నం ఛాతం లూనం కృత్తం దాతం దితం ఛితం వృక్ణమ్।	ఛిన్నమ్-ఛాతమ్-లూనమ్-కృత్తమ్ – దాతమ్-దితమ్-ఛితమ్-వృక్ణమ్ ॥ ౮ – కోయబడిన తృణాదుల పేళ్లు, Cut.
స్రస్తం ధ్వస్తం భ్రష్టం స్కన్నం పన్నం చ్యుతం గలితమ్॥ ౧౦౪॥	స్రస్తమ్-ధ్వస్తమ్-భ్రష్టమ్ – స్కన్నమ్ – పన్నమ్ – చ్యుతమ్-గలితమ్॥౭- జాఱిపడినదాని పేళ్ళు, Fallen.
లబ్ధం ప్రాప్తం విన్నం భావిత మాసాదితం (చ) భూతం (చ)	లబ్ధమ్-ప్రాప్తమ్-విన్నమ్-భావితమ్- ఆసాదితమ్-భూతమ్॥ ౬ – పొందఁబడినది, Obtained.
అన్వేషితం గవేషిత మన్విష్టం మార్గితం	అన్వేషితమ్-గవేషితమ్-అన్విష్టమ్- మార్గితమ్-మృదితమ్-॥ ౫ – వెదకఁబడినదాని పేళ్లు,

మృగితమ్॥ ౧౦౫॥

sought.

ఆర్ద్రం సార్ద్రం క్లిన్నం తిమితం స్తిమితం సమున్న ముత్తం చ ।

ఆర్ద్రమ్-సార్ద్రమ్-క్లిన్నమ్- తిమితమ్- స్తిమితమ్-సమున్నమ్-ఉత్తమ్॥ ౭-తడిసినవస్తువు పేళ్లు, Wet, moistened.

త్రాతం త్రాణం రక్షిత మవితం గోపాయితం (చ) గుప్తం (చ)॥ ౧౦౬॥

త్రాతమ్-త్రాణమ్-రక్షితమ్-అవితమ్-గోపాయితమ్-గుప్తమ్॥ ౬-రక్షింపఁబడిన దానిపేళ్లు, Preserved, saved, guarded.

అవగణిత మవమతావజ్ఞాతే అవమానితం (చ) పరిభూతే ।

అవగణితమ్- అవమతమ్- అవజ్ఞాతమ్- అవమానితమ్-పరిభూతమ్॥ ౫- తిరస్కరింపబడిన దాని పేళ్ళు, Disregarded, despised.

త్యక్తం హీనం విధుతం సముజ్ఝితం ధూత ముత్సృష్టమ్॥ ౧౦౭॥

త్యక్తమ్-హీనమ్-విధుతమ్ - సముజ్ఝితమ్-ధూతమ్ - ఉత్సృష్టమ్॥ ౬ - విడువబడినదాని పేళ్ళు, Abandoned, left.

ఉక్తం భాషిత ముదితం జల్పిత మాఖ్యాత మభిహితం లపితమ్ ।

ఉక్తమ్-భాషితమ్-ఉదితమ్- జల్పితమ్- ఆఖ్యాతమ్-అభిహితమ్-లపితమ్॥ ౭-పలుకఁబడిన దాని పేళ్ళు, Spoken, said.

బుద్ధం బుధిత మ్మనితం విదితం ప్రతిపన్న మవసితావగతే॥ ౧౦౮॥

బుద్ధమ్-బుధితమ్- మనితమ్- విదితమ్- ప్రతిపన్నమ్-అవసితమ్-అవగతమ్॥ ౭-ఎఱుఁగఁబడిన దాని పేళ్ళు, Known, understood.

ఊరీకృత మురరీకృత మఙ్గీకృత మాశ్రుతం ప్రతిజ్ఞాతమ్ । సంగీర్ణ విదిత సంశ్రుత సమాహిత ముపశ్రుతో పగతమ్॥ ౧౦౯॥

ఊరీకృతమ్ (ప) ఉరీకృతమ్ - ఉరరీకృతమ్-అఙ్గీకృతమ్-ఆశ్రుతమ్- ప్రజ్ఞాతమ్ - సంగీర్ణమ్-విదితమ్-సంశ్రుతమ్-సమాహితమ్-ఉపశ్రుతమ్-ఉపగతమ్॥ ౧౧- అంగీకరింపబడినదాని పేళ్ళు, Accepted; Promited.

ఈడిత శస్త పణాయిత పనాయిత ప్రణుత పణిత పనితాని । అవగీర్ణ వర్ణితాభిష్టుతే

ఈడితమ్ - శస్తమ్ - పణాయితమ్-పనాయితమ్-ప్రణుతమ్-పణితమ్ -పనితమ్-అవగీర్ణమ్-(ప) గీర్ణమ్ - వర్ణితమ్ - అభిష్టుతమ్- ఈలితమ్-స్తుతమ్ ॥౧౨ - పొగడబడిన దేవతాదులపేళ్ళు,

లితాని (స్తుతార్థాని)॥	Praised.
భక్షిత చర్విత లిప్త ప్రత్యవసిత గిలిత ఖాదిత ప్సాతమ్। అభ్యవహృతాన్న జగ్ధ గ్రస్త గ్లస్తాశితం భుక్తే॥ ౧౧౧॥	భక్షితమ్-చర్వితమ్-లిప్తమ్(పా) లీఢమ్-ప్రత్యవసితమ్-గిలితమ్-ఖాదితమ్-ప్సాతమ్-అభ్యవహృతమ్-అన్నమ్-జగ్ధమ్-గ్రస్తమ్-గ్లస్తమ్- అశితమ్ భుక్తమ్॥ ౧౪-భుజింపఁబడిన యన్నాదులపేళ్లు, Eaten.
క్షేపిష్ఠ క్షోదిష్ఠ ప్రేష్ఠ వరిష్ఠ స్థవిష్ఠ బంహిష్ఠాః। (క్షిప్ర క్షుద్రాభీప్సిత పృథుపీవర బహుప్రకర్షార్థాః॥ ౧౧౨॥	క్షేపిష్ఠమ్=మిక్కిలి వేగముగలది, Most quick. క్షోదిష్ఠమ్=మిక్కిలిక్షుద్రమయినది, Most small. ప్రేష్ఠమ్=మిక్కిలి ప్రియమయినది, Most dear. వరిష్ఠమ్=మిక్కిలివిరివిగైనది Most large. స్థవిష్ఠమ్-మిక్కిలిబలిసినది, Most corpulent. బంహిష్ఠమ్=మిక్కిలితఱచైనది, Most numerous.
సాధిష్ఠ ద్రాఘిష్ఠ స్ఫేష్ఠ గరిష్ఠ హ్రసిష్ఠ బృన్దిష్ఠాః। (బాఢ వ్యాయత బహు గురువామనబృన్దారకాతిశయే)॥౧౧౩॥	సాధిష్ఠమ్=మిక్కిలిపదిలమయినది, Most hard. ద్రాఘిష్ఠమ్=మిక్కిలినిడుపయినది Most long స్ఫేష్ఠమ్=మిక్కిలియధికమయినది, Most abundant, largest- గరిష్ఠమ్=మిక్కిలిభారమయినది, Most heavy. హ్రసిష్ఠమ్=మిక్కిలి కుఱుచైనది, Most short. బృన్దిష్ఠమ్=మిక్కిలి మనోహరమయినది, Most handsome.
ఇతి విశేష్య నిఘ్న వర్గః	విశేషణములగు పదముల సమూహాము ముగిసెను.

గ్రంథకర్త తాను మునుపుచెప్పిన రూపభేదాదులచేతను, ప్రకృతి ప్రత్యయార్థములచేతను నీ సంకీర్ణవర్గయందు లింగము నెఱుఁగవలె నని చెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ ప్రకృతిప్రత్యయార్థాద్యైః । సంకీర్ణే లిఙ్గ మున్నయేత్ ।

టీక॥ సంకీర్ణే=ఈసంకీర్ణవర్గయందు, ప్రకృతిప్రత్యయార్థాద్యైః=నామార్థ ప్రత్యయార్థరూపభేద సాహచర్యములచేతను, లిఙ్గమ=స్త్రీపున్నపుంసకలింగములను, ఉన్నయేత్=ఊహింపవలెను. నామార్థముచే నెట్లు

నఁగా "అపరస్పరాః పురుషాః-అపరస్పరాః స్త్రియః - అపరస్పరాణి కులాని". ప్రత్యయార్థముచేత నెట్లనిన 'శాన్తిః, దాన్తిః' ఇవి 'స్త్రియాం క్తిన్' అను సూత్రముచేత స్త్రీలింగబోధకమయిన క్తిన్ప్రత్యయాంతములు గనుక స్త్రీలింగము లని యెఱుఁగవలయు. రూపభేదసాహచర్యములచే మునుపటివలె నెఱుఁగవలయు.

కర్మక్రియా	కర్మ ॥న్, న॥ (ప) పు॥-క్రియా॥స్త్రీ॥౨-చేయుట పేళ్ళు, Action, Act.
తత్సాతత్యే గమ్యే ష్వ) రపరస్పరాః॥	అపరస్పరః॥త్రి॥౧-తత్సాతత్యేగమ్యే=ఎడతెగని గమనాదిక్రియ గల సార్థాదుల పేరు, (Continual in respect of action.)
(సాకల్యాసఙ్గవచనే) పారాయణపరాయణే।	పారాయణమ్॥న॥ పరాయణమ్ (పా) తురాయణమ్॥ త్రి॥౨-సాకల్యాసఙ్గవచనే = వరుసగా అంతయునను అర్థమునకును (Totality). ఒకవస్తువునందాసక్తికిని (Adherence, attachment) పేళ్లు
యదృచ్ఛాస్వైరితా	యదృచ్ఛా - స్వైరితా॥ స్త్రీ॥ ౨- ఇచ్ఛలవిడి వర్తించుట పేళ్ళు, Wilfulness. Independence.
(హేతుశూన్యా త్వా స్థా)విలక్షణమ్॥ ౧౧౫॥	విలక్షణమ్॥న॥ ౧-హేతుశూన్యా=నిష్కారణమయిన, ఆస్థా=ఉనికిపేరు, Causeless state.
శమథ(స్తు)శమశ్శాన్తిః	శమథః-శమ॥పు॥ శాన్తిః॥స్త్రీ॥౩-కామక్రోధాదులు లేక యుండుట పేళ్ళు, Absence of passion.
దాన్తి(స్తు) దమథో దమః।	దాన్తిః ॥స్త్రీ॥దమథః-దమః॥ పు॥ ౩- బ్రహ్మచర్యాదిక్లేశమునుసహించుట పేళ్ళు, Endurance of the pain of austerities; Self command.
అపదానం (కర్మవృత్తం)	అపదానమ్॥ న॥ ౧-వృత్తమ్=పూర్వము నడిచిన, కర్మ=పరిశుద్ధ వ్యాపారము పేరు, An act accomplished. An approved occupation.
(కామ్యదానం) ప్రవారణమ్॥ ౧౧౬॥	ప్రవారణమ్ (పా) ప్రహారణమ్॥న॥౧-కామ్యదానమ్=కోరినవస్తువును తా నొక్కఫలము నపేక్షించియిచ్చుట పేరుA gift made with an object

(వశక్రియా) సంవననం	సంవసనమ్ (పా) సంవదనమ్॥ న॥ ౧ - మణిమంత్రౌషధాదులచే వశముగాఁ జేసికొనుట, Subduing by charms, drugs or incantations,
మూలకర్మ (తు) కార్మణమ్। Witch-craft.	మూలకర్మ॥న్॥ - కార్మణమ్॥ న॥ ౨- మూలికలచేత నైనస్తంభనవశీకరణాదుల పేళ్ళు, Magic
విధూననంవిధువనం	విధూననమ్-విధువనమ్॥ న॥ ౨-విదిలించుట పేళ్లు, Tremor. [బొందించుట, Satisfaction,
తర్పణం ప్రీణనావనే॥	తర్పణమ్-ప్రీణనమ్-అవనమ్॥ న॥3-తృప్తిఁ
పర్యాప్తి (స్స్యా)త్పరిత్రాణం హస్తధారణ (మిత్యపి)।	పర్యాప్తిః॥ స్త్రీ॥-పరిత్రాణమ్॥ హస్తధారణమ్ (పా) హస్తవారణమ్॥ న॥ 3-చంపెదనని వచ్చినవాని నడ్డగించుట పేళ్లు, Warning off a blow.
సేవనంసీవనంస్యూతి	సేవనమ్-సీవనమ్॥న॥-స్యూతిః॥ స్త్రీ॥3-కోకలు మొదలైనవి కుట్టుటపేళ్ళు, Sewing.
ర్విదరః స్ఫుటనంభిదా॥ Rending. ౧౧౮॥	విదరః॥పు॥స్ఫుటనమ్॥ న॥-భిదా॥స్త్రీ॥3-వ్రక్కలొటకును, వ్రక్కలించుటకును పేళ్లు, Tearing,
ఆక్రోశన మభిషఙ్గః	ఆక్రోశనమ్॥న॥-అభిషఙ్గః॥పు॥౨-తిట్టుటపేళ్లు, Curse; imprecation.
సంవేదో వేదనా (న నా)।	సంవేదః॥పు॥-వేదనా॥స్త్రీ॥ ౨-సుఖదుఃఖాద్యనుభవము పేళ్లు, Sensation; perception.
సమ్మూర్ఛన మభివ్యాప్తిః॥	సమ్మూర్ఛనమ్॥న॥-అభివ్యాప్తిః॥స్త్రీ॥ ౨-అంతట వ్యాపించుటపేళ్ళు, Pervading.
యాచ్ఞాభిశస్తియాచనార్థనా॥ ౧౧౯॥	యాచ్ఞా-భిక్షా-అర్థనా-అర్దనా ॥స్త్రీ॥ ४-అడుగుట పేళ్ళు, Begging. [Cutting.
వర్ధనం ఛేదనే	వర్ధనమ్-ఛేదనమ్॥ న॥ ౨-నఱకుటపేళ్ళు,
(థ ద్వే)ఆనన్దన సభాజనే। ఆప్రచ్ఛన Civility, welcome.	ఆనన్దనమ్ (పా)ఆమన్త్రణమ్-సభాజనమ్- ఆప్రచ్ఛనమ్॥న॥3-బాంధవాదుల నాలింగనస్వాగతాదులచేత సంతోషపెట్టుటపేళ్ళు, Courtesy.
(మథా) మ్నాయ సమ్ప్రదాయః	ఆమ్నాయః సమ్ప్రదాయః॥ పు॥ ౨-శిష్యపరంపరాగతమైనయుపదేశము, Traditional doctrine.

క్షయేక్షియా ॥౧౨౦॥	క్షయః॥పు॥-క్షియా॥స్త్రీ॥౨- చెడుటపేళ్ళు, Loss.
గ్రహే గ్రాహో	గ్రహః-గ్రాహః॥పు॥ ౨-పుచ్చుకొనుటపేళ్ళు, Seizure, acceptance.
వశః కాన్తౌ	వశః॥పు॥-కాన్తిః-॥స్త్రీ॥౨-ఇచ్ఛగించుటపేళ్ళు [Wish.
రక్షస్త్రాణే Defence.	రక్షః॥పు॥-త్రాణః॥౨-రక్షించుట, Protection.
రణః క్వణే। Noise.	రణః-క్వణః॥పు॥౨- మ్రోయుట, Sound.
వ్యధో వేధే	వ్యధః- వేధః॥పు॥౨-బెజ్జంవేయుట,Perforation.
పచా పాకే	పచా॥స్త్రీ॥-పాకః॥పు॥౨-వండుటపేళ్లు,Cooking.
హవో హూతౌ	హవః॥పు॥-హూతిః॥స్త్రీ!౨-పిలుచుట, Calling.
వరో వృతౌ ॥౧౨౧॥	వరః॥పు॥-వృతిః॥స్త్రీ॥౨- వరించుట, Engaging.
ఓషః ప్లోషే.	ఓషః-ప్లోషః(పా)ప్రోషః॥పు॥ ౨-కాల్చుటకును కాలుటకును పేళ్ళు, Combustion, burning.
నయో నాయే Course of conduct.	నయః-నాయః॥పు॥ ౨- పొందించుటపేళ్ళు, నీతియు,Guiding policy.
జ్యాని ర్జీర్ణౌ	జ్యానిః-జీర్ణిః॥స్త్రీ॥౨-ముదిమి, Wearing out. [Growing old.
భ్రమో భ్రమా।	భ్రమః॥పు॥-భ్రమిః(ప)భ్రమా॥స్త్రీ॥ ౨- తిరుగుటపేళ్ళు, Whirling, going round,
స్ఫాతి ర్వృద్ధౌ	స్ఫాతిః-వృద్ధిః॥౨-పెరుఁగుటపేళ్లు, Growth.
ప్రథా ఖ్యాతౌ	ప్రథా-ఖ్యాతిః ॥స్త్రీ॥ ౨- ప్రసిద్ధిపేళ్లు, Fame.
స్పృష్టిః పృక్తౌ	స్పృష్టిః-పృక్తిః॥స్త్రీ॥ ౨-ముట్టుటపేళ్లు,Touch.
స్నవ స్స్రవే ॥౧౨౨॥	స్నవః-స్రవః॥పు॥౨-కురియుటపేళ్లు,Dripping.
విధా సమృద్ధౌ	విధా(పా)ఏధా-సమృద్ధిః॥స్త్రీ॥ ౨-సమృద్ధిపేళ్ళు, Thriving.
స్ఫురణం స్ఫురణే	స్ఫురణమ్-స్ఫురణమ్॥న॥౨-అదురుటపేళ్ళు, [Throbbing.
ప్రమితౌ ప్రమా।	ప్రమితిః-ప్రమా॥స్త్రీ॥౨-నిజముగా నెఱుఁగుటపేళ్ళు, True knowledge.
ప్రసూతిః ప్రసవే	ప్రసూతిః॥స్త్రీ॥- ప్రసవః ॥పు॥ ౨- బిడ్డనుగనుటపేళ్లు, Bringing forth.
శ్చ్యోతే ప్రాఘారః	శ్చ్యోతః- ప్రాఘారః ॥పు॥ ౨- కాఱుటపేళ్ళు, [Pouring forth.

క్లమథః క్లమే ॥౧౭౩॥	క్లమథః-క్లమః॥పు॥౨- బడలుటపేళ్లు, Fatigue.
ఉత్కర్షోఽతిశయే	ఉత్కర్షః-అతిశయః॥పు॥౨- దొడ్డతనముపేళ్లు, Excellence.
సన్ధిః శ్లేషే Junction.	సన్ధిః-శ్లేషః ॥పు॥ ౨ - కదియుటపేళ్లు, Union.
విషయ ఆశ్రయే। Asylum.	విషయః-ఆశ్రయః (పా) ఆశయః॥పు॥౨-నిత్యముగా నుండు తావుపేళ్లు, Refuge.
క్షిపాయాం క్షేపణం	క్షిపా - క్షేపణమ్ ॥న॥ ౨ - ప్రేరేచుట, Throwing, Directing.
గీర్ణి ర్గిరౌ	గీర్ణిః-గిరిః॥స్త్రీ॥౨ - మ్రింగుటపేళ్లు, Swallowing.
గురణ ముద్యమే॥ ॥౧౭౪॥	గురణమ్(పా)గూరణమ్ ॥న॥- ఉద్యమః ॥పు॥ ౨-యత్నముపేళ్లు, Effort; Exertion.
ఉన్నాయ ఉన్నయే Inference.	ఉన్నాయః-ఉన్నయః॥పు॥౨-మీఁదికినెత్తుటకుఁగాని, యూహించుటకుఁగానిపేళ్లు, Raising.
శ్రాయ శ్శ్రయణే	శ్రాయః॥పు॥-శ్రయణమ్॥న॥౨ - ఆశ్రయించుటపేళ్లు, Reliance, Taking refuge.
జయనే జయః।	జయనమ్॥న॥-జయః॥పు॥౨- గెలుచుటపేళ్లు, Conquest, Victory.
నిగాదో నిగదే	నిగాదః-నిగదః॥ పు॥ ౨- స్పష్టముగాఁబలుకుటపేళ్లు, Discourse, speech.
మాదో మద Joy.	మాదః-మదః ॥పు॥ ౨- గర్వముపేళ్లు, pride.
ఉద్వేగ ఉద్భ్రమే॥ ౧౭౫॥	ఉద్వేగః-ఉద్భ్రమః॥పు॥ ౨- అవ్యవస్థితచిత్తత్వముపేళ్లు, Agitation; regret.
విమర్దనం పరిమలోఽ	విమర్దనమ్॥న॥-పరిమలః॥పు॥౨-కుంకుమాదుల మెదుపుటపేళ్లు, Trituration of perfumes.
భ్యుపపత్తిరనుగ్రహః।	అభ్యుపపత్తిః॥స్త్రీ॥-అనుగ్రహః॥పు॥౨-దానాద్యనుగ్రహముపేళ్ళు, Conferring a benefit.
నిగ్రహ (స్తద్విరుద్ధ స్స్యాత్)	నిగ్రహః॥పు॥౧ - తద్విరుద్ధః=ఆ యనుగ్రహమునకు విరుద్ధమయినయపకారముపేరు, Disfavour. "నిగ్రహస్తు నిరోధస్స్యాత్" అను పాఠమున ౨-ను నిగ్రహించుటపేళ్లు, Restraint.
అభియోగ (స్త్వభిగ్ర	అభియోగః-అభిగ్రహః॥పు॥౨ - యుద్ధాదుల

హాః॥ ౧౨౬॥	యందెదురుగానుద్యోగించుటపేళ్లు, attack; కలహమునకుపిలుచుటయునియు Challenge to fight.
ముష్టిబద్ధ (స్తు)సంగ్రా-హః	ముష్టిబన్ధః-సంగ్రాహః॥౨-గట్టిగాపిడికిలించుటపేళ్లు,పిడికిలిపేళ్లనికొందఱు, Clinching of the fist
డిమ్బే డమర విప్లవౌ॥ Irregular war.	డిమ్బః డమరః-విప్లవః॥పు॥ 3- కొల్ల మొదలయిన దేశోపద్రవము, Devastation, assault.
బన్ధనం ప్రసిత శ్చారః	బన్ధనమ్॥న।-ప్రసితిః॥స్త్రీ॥-చారః ॥పు॥ 3-కట్టుసాధనములకు పేళ్ళు, Fetters, Ligament.
స్పర్శః స్ప్రష్టోపత-ప్తరి॥ ౧౨౭॥	స్పర్శః-స్ప్రష్టా॥ఋ॥ ఉపతప్తా॥ఋ పు॥3-తపింపఁజేయురోగాదులపేళ్ళు, Morbid heat.
నికారో విప్రకార (స్స్యాత్)	నికారః-విప్రకారః॥పు॥౨- చెడుపనిఁజేసినవియొకని దుర్జనునిఁగా జేయుటపేళ్లు, Malice.అపకారమాత్రము పేళ్ళనికొందరు, Injury.
ఆకార స్త్వఙ్గ ఇఙ్గితమ్ Hint.	ఆకారః-ఇఙ్గః॥పు॥ఇఙ్గితమ్॥న॥3- అభిప్రాయమునుప్రకటించుచేష్టపేళ్ళు, Indication of sentiment
పరిణామో వికారో Change of form.	పరిణామః-వికారః॥పు॥౨-పాలు పెరుఁగౌటవలె వేరురూపమును బొందు వికారవిశేషముపేళ్ళు.
(ద్వే సమే) వికృతి-విక్రియే॥ ౧౨౮॥	వికృతిః-విక్రియా॥స్త్రీ॥౨ - పరిణామరూపమైనట్టికానివేఱైనట్టికానివికారము Temporary change
అపహార స్త్వపచయ	అపహారః-అపచయః ॥పు॥ ౨ - హానిపేళ్లు, Stealing, Removing.
స్సమాహార స్సము-చ్చయః।	సమాహారః-సముచ్చయః॥పు॥ ౨- చెదరినవస్తువులను ప్రోగుచేయుట, Gathering together,
ప్రత్యాహార ఉపాదా-నం	ప్రత్యాహారః॥పు॥-ఉపాదానమ్॥న॥౨- విషయములవలన నింద్రియములను మరలించుట పేళ్ళు, Restraining the organs of sense.
విహార (స్తు) పరిక్రమః॥ ౧౨౯॥	విహారః - పరిక్రమః ॥పు॥ ౨- ఉద్యానాదులయందుఁ క్రీడార్థమై తిరుగుట, A pleasure walk
అభిహారోఽభిగ్రహ	అభిహారః॥పు॥-అభిగ్రహణమ్॥న॥౨- ఎదురు

౯౦ Robbry.	గా దొంగిలించుట, Seizure in one's presence
నిర్హారోఽభ్యవకర్షణమ్।	నిర్హారః॥పు॥-అభ్యవకర్షణమ్॥న॥౨ - నాటిన ముల్లు మొదలయినవి తీయుట, Extraction.
అనుహారోఽనుకార	అనుహారః-అనుకారః॥పు॥౨-సరిపోవుట పేళ్లు Imitation.
(స్స్యాదర్థస్యాపగమే) వ్యయః॥ ౧౩౦॥	వ్యయః॥పు॥౧-అర్థస్య=అర్థముయొక్క, అపగమే=వ్యయము పేరు, Expenditure.
ప్రవాహ(స్తు)ప్రవృత్తి (స్స్యాత్)	ప్రవాహః॥పు॥-ప్రవృత్తిః॥స్త్రీ॥౨-ఎడతెగక వచ్చు-జలాదిపరంపర పేళ్లు, Continuous flow.
ప్రావహో (గమనం బహిః) । Issuing.	ప్రవాహః॥పు॥౧-బహిర్గమనమ్=గృహాదుల నుండి వెలుపలికి నడచుటపేరు, Going forth.
వియామో వియమో యామో యమ స్సంయామ సంయమౌ । ॥౧౩౧॥ Forbearance.	వియామః-వియమః-॥పు॥౨-పర పీడాదులను చాలించుట పేళ్ళు, యామః-యమః॥పు॥౨-చాలించుటమాత్రమునకు పేళ్ళు, సయామః-సంయమః॥పు॥౨-అన్నియు లెస్సగా చాలించుట పేళ్లు ఈ౬నుపర్యాయము లని కొందఱు, Restraint..
హింసాకర్మాభిచార (స్స్యాత్)	హింసాకర్మ॥న॥-అభిచారః॥పు॥౨-చంపుటకుఁ జేసినహోమాదిక్రియ, Incantation to destroy
జాగర్యాజాగరా (ద్వయోః) ।	జాగర్యా॥స్త్రీ॥-జాగరా॥పు॥౨ - మేలుకొని యుండుటపేళ్ళు, Waking, Watching.
విఘ్నోఽన్తరాయః ప్రత్యూహః	విఘ్నః- అన్తరాయః- ప్రత్యూహః॥పు॥౩ - విఘ్నము పేళ్లు, Obstacle, Impediment.
(స్యా)దుపఘ్నోఽన్తికాశ్రయే॥ ౧౩౨॥	ఉపఘ్నః-అన్తికాశ్రయః॥పు॥౨-సమీపము నందుండు నాధారము, Contiguous support.
నిర్వేశ ఉపభోగ (స్స్యాత్)	నిర్వేశః-ఉపభోగః॥పు॥౨-భోగించుటపేళ్లు,. Enjoyment. [Surrounding, encompassing..
పరిసర్పః పరిక్రియా। విధురం (తు) ప్రవిశ్లేషః	పరిస్పరః॥పు॥-పరిక్రియా॥స్త్రీ॥ చుట్టువాఱుట. విధురమ్॥న॥ప్రవిశ్లేషః॥పు॥౨-ఎడఁబాయుట పేళ్లు, Separation.

ఽభిప్రాయ శ్ఛన్ద ఆశయః॥ ౧౩౩॥	అభిప్రాయః-ఛన్దః(ప)ఛన్దః॥న॥-ఆశయః॥పు॥ 3-అభిప్రాయము పేళ్లు, Meaning; intention.
సంక్షేపణం సమసనం	సంక్షేపణమ్- సమసనమ్ ॥న॥ ౨ - గొప్పను కొంచెము సేయుట పేళ్లు, Abridgment.
పర్యవస్థా విరోధనమ్ ।	పర్యవస్థా॥స్త్రీ॥-విరోధనమ్॥న॥ ౨-విరోధించుట పేళ్లు. Contradiction.
పరిసర్యా పరీసారః	పరిసర్యా॥స్త్రీ॥-పరీసారః॥పు॥౨ అంతటతిరుగుట పేళ్లు, Moving about.
(స్యా) దాస్యాత్వాసనాస్థితిః॥ ౧౩౪॥	ఆస్యా-ఆసనా-స్థితిః॥స్త్రీ॥3 – ఉనికిపేళ్లు, Stay.
విస్తారో విగ్రహో వ్యాసః	విస్తారః-విగ్రహః-వ్యాసః ॥పు॥ 3-విరివిపేళ్లు, Diffusion, expansion.
(సతుశబ్దస్య) విస్తరః ।	విస్తరః॥పు॥౧-శబ్దస్య=శబ్దసంబంధియైన, సతు=ఆ విరివిపేరు, Lengthy discourse; Prolixity.
సంవాహనం మర్దనం (స్యాత్)	సంవాహనమ్-మర్దనమ్॥౨॥ఒడలు పిసుకుట పేళ్లు, Shampooing.
వినాశ (స్స్యా)దదర్శనమ్॥ ౧౩౫॥	వినాశః॥పు॥-అదర్శనమ్॥న॥ ౨-అగపడకుండుట పేళ్లు, Disappearance.
సంస్తవ (స్స్యా)త్పరిచయః	సంస్తవః-పరిచయః ॥పు॥ ౨-చిరకాల మొక వస్తువుతోఁ గూడియుండుట, Acquaintance.
ప్రసర(స్తు)విసర్పణమ్॥	ప్రసరః॥పు॥- విసర్పణమ్॥న॥౨-తైలబింద్వాదులు జలాదులయందు నెరయుట, Spreading.
నీవాక(స్తు)ప్రయామ (స్స్యాత్)	నీవాకః-ప్రయామః- ॥పు॥ ౨-ధాన్యాదులయందలి యాదరాతిశయము, Increased demand for grain in times of scarcity.
సన్నిధి సన్నికర్షణమ్॥ ౧౩౬॥	సన్నిధిః॥పు॥ సన్నికర్షణమ్ ॥న॥ ౨ సమీపమౌట, Proximity.
లవోఽభిలావో లవనే	లవః-అభిలావః॥పు॥-లవనమ్॥న॥ 3పైరుమొదలైనవి కోయుట పేళ్ళు, Reaping.

నిష్పావః పవనే పవః।	నిష్పావః॥పు॥-పవనమ్॥న॥పవః॥పు॥౩- ధాన్యాదులను తూర్పెత్తుట, Winnowing, cleaning.
ప్రస్తావ(స్స్యా) దవసరః	ప్రస్తావః-అవసరః ॥పు॥ ౨-అవసరము పేళ్లు, Occasion. Opportunity.
త్రసర సూత్రవేష్టనమ్॥A shuttle. ౧౩౭॥	త్రసరః (పా) తసరః॥పు॥-సూత్రవేష్టనమ్॥న॥ ౨-సాలెవాఁడు నూలుచుట్టు పంటెపెండె పేళ్లు.
ప్రజన (స్స్యా) దుపసరః	ప్రజనః-ఉపసరః॥పు॥ ౨-ఆఁబోతు పసులను చూలుచేయం బ్రవర్తించుట. The impregnation of cow by the bull. చూలగు కాలమును. The season of impregnation.
ప్రసర ప్రణయా (సమా)।	ప్రసరః(పా)ప్రశ్రయః-ప్రణయః॥పు॥౨-ప్రీతిచేతఁ బ్రార్థించుట. Affectionate solicitation.
ధీశక్తి ర్నిష్క్రమో Intellectual Faculty.	ధీశక్తిః-నిష్క్రమః॥పు॥౨-శుశ్రూషాశ్రవణములు మొదలైన బుద్ధిసామర్థ్యము పేళ్ళు.
(ఉ-స్త్రీతు) సంక్రమో దుర్గసఞ్చరః॥ ౧౩౮॥	సంక్రమః॥ప్న॥-దుర్గసఞ్చరః ॥పు॥ ౨-పోరాని జలప్రవాహములయందుఁ బోవుటకుఁ గట్టినకట్ట మొదలయినవాని పేళ్ళు. A difficult passage.
ప్రత్యుత్క్రమః ప్రయోగార్థః Preparations for war.	ప్రత్యుత్క్రమః (పా) ప్రత్యుత్క్రాన్తిః-ప్రయోగార్థః (పా) ప్రయుద్ధార్థః ॥పు॥ ౨-యుద్ధముకొఱకు భటులయొక్క యుద్యోగము పేళ్లు.
ప్రక్రమ (స్స్యా) దుపక్రమః।	ప్రక్రమః-ఉపక్రమః॥పు॥ ౨- ప్రథమారంభమునకు పేళ్ళు, A first beginning.
(స్స్యా) దభ్యాదానము ద్ఘాత ఆరమ్భ	అభ్యాదానమ్॥న॥ఉద్ఘాతః- ఆరమ్భః ॥పు॥౩-ఆరంభమాత్రమునకు పేళ్లు, Commencement.
స్సంభ్రమ స్త్వరా॥ ౧౩౯॥	సమ్భ్రమః॥పు॥-త్వరా॥స్త్రీ॥ ౨- వేగిరపడుట పేళ్లు. Haste. hurry. (ము. Impediment;
ప్రతిబన్ధః ప్రతిష్టమ్భో	ప్రతిబన్ధః-ప్రతిష్టమ్భః ॥పు॥ ౨- కార్యవిఘాత
ఉవనాయ (స్తు)నియాతనమ్।	అవనాయః॥పు॥-నియాతనమ్ (పా) నిపాతనమ్॥న॥౨ - దిగువ ద్రోయుట పేళ్లు, Causing to

	descend. [ము పేళ్ళు, Direct perception.
ఉపలమ్భస్త్వనుభవ	ఉపలమ్భః-అనుభవః ॥పు॥ ౨ - సాక్షాత్కార
స్సమాలమ్భో విలే	సమాలమ్భః॥పు॥ విలేపనమ్॥న॥ ౨- నలుగిడుట
పనమ్॥ ౧౪౦॥	పేళ్ళు, Smearing with sandalwood, &c.
విప్రలమ్భో విప్ర	విప్రలమ్భః-విప్రయోగః ॥పు॥ ౨-ఎడఁబాసినస్త్రీ
యోగో	పురుషులశృంగారము, Separation of lovers.
విలమ్భస్త్వతిసర్జనమ్।	విలమ్భః॥పు॥ - అతిసర్జనమ్॥ న॥ ౨ -ఇచ్చుట
	పేళ్ళు, Liberality.
విశ్రావ (స్తు) ప్రవిఖ్యాతి	విశ్రావః॥పు॥-ప్రవిఖ్యాతిః(పా)ప్రతిఖ్యాతిః॥
	స్త్రీ॥ ౨-మిక్కిలిప్రసిద్ధిపేరు, Celebrity.
రవేక్షా ప్రతిజాగరః॥	అవేక్షా॥ స్త్రీ॥ -ప్రతిజాగరః॥పు॥ ౨-ఎచ్చరిక
౧౪౧	పేళ్ళు, Attention. [Reading.
నిపాఠ నిపఠౌ పాఠే	నిపాఠః-నిపఠః-పాఠః॥పు॥౩-చదువుట పేళ్ళు,
తేమస్తేమౌ సముద్దనే।	తేమః- స్తేమః॥పు॥సముద్దనమ్॥న॥౩-తడియుట
	పేళ్ళు, Wetness. [Distress.
ఆదీనవాస్రవౌ క్లేశే	ఆదీనవః-ఆస్రవః-క్లేశః॥పు॥౩-క్లేసము పేళ్ళు,
మేలకే సఙ్గ సఙ్గమౌ॥	మేలకః-సఙ్గః-సఙ్గమః॥పు॥౩-కూడుట, Union.
అన్వేషణం విచయనం	అన్వేషణమ్ (పా) అన్వేషణం, గవేషణమ్-
మార్గణం మృగణా	విచయనమ్ - మార్గణమ్॥న॥- మృగణా॥స్త్రీ॥-మృ
మృగః।	గః॥పు॥౬-వెదకుట పేళ్ళు, Searching; research.
పరిరమ్భః పరిష్వఙ్గ	పరిరమ్భః॥ పరిష్వఙ్గః-సంశ్లేషః॥పు॥-ఉపగూ
స్సంశ్లేష ఉపగూహ	హనమ్॥న॥ ౪-కౌఁగిలించుట పేళ్ళు, Embrace.
నమ్॥ ౧౪౩॥	
నిర్వర్ణనం(తు)నిధ్యానం	నిర్వర్ణనమ్-నిధ్యానమ్-దర్శనమ్-ఆలోకనమ్-
దర్శనాలోకనేక్షణమ్।	ఈక్షణమ్॥న॥౫-చూచుట పేళ్ళు, Sight; seeing.
ప్రత్యాఖ్యానం నిరస	ప్రత్యాఖ్యానమ్- నిరసనమ్॥న॥ ప్రత్యాదే
నం ప్రత్యాదేశో నిరా	శః॥పు॥-నిరాకృతిః॥స్త్రీ॥౪- తిరస్కరించుట పేళ్ళు,
కృతి॥ ౧౪౪॥	Rejection; disallowance.
ఉపశాయో విశాయ	ఉపశాయః- విశాయః ॥పు॥ ౨ - పర్యాయ

శ్చ (పర్యాయశయనా శయనార్థకా= ప్రిహారిదిరుగువాండ్రువరుసపెట్టు
రక్షా)। కొనినిద్రపోవుటపేళ్ళు, Watching alternately

అర్తనం (చ)ఋతీయా (చ)హృణీయా(చ)ఘృణా(ర్థకాః)॥ ౧౮౫॥

అర్తనమ్॥న॥ - ఋతీయా - హృణీయా॥- ఘృణా॥ర-రోయుటపేళ్ళు, Censure; reproach.

(స్యా) ద్వ్యత్యాసో విపర్యాసో వ్యత్యయ(శ్చ) విపర్యయే।

వ్యత్యాసః - విపర్యాసః - వ్యత్యయః - విపర్యయః॥పు॥ర -తడఁబడుటపేళ్ళు, Contrariety; opposition.

పర్యయోఽతిక్రమ(స్తస్మి)న్నతిపాతఉపాత్యయః॥ ౧౮౬॥

పర్యయః-అతిక్రమ - అతిపాతః - ఉపాత్యయః॥పు॥ర-క్రమము దప్పిపోవుటపేళ్ళు, Transgression.

(ప్రేషణంయత్సమాహూయతత్ర స్యాత్) ప్రతిశాసనమ్।

ప్రతిశాసనమ్॥ ౧-భృత్యులను బిలిచి పనులకుఁ బంపుట; Sending of a servant on an errand after calling him.

(స) సంస్తావః (క్రతుషు యాస్తుతి భూమి ర్ద్విజన్మనామ్)॥ ౧౮౭॥

సంస్తావః॥పు॥౧-క్రతుషు=యజ్ఞములయందు ద్విజన్మనామ్=ఉద్గాత మొదలయిన బ్రాహ్మణుల యొక్క, స్తుతిభూమిః = స్తోత్రముసేయుభూమి పేరుA place where the priests stand reciting hymns and prayers.ఆస్తోత్రముపేరనికొందఱు

(నిధాయ తక్ష్యతేయత్రకాష్ఠేకాష్ఠం స) ఉద్ఘనః।

ఉద్ఘనః॥పు॥౧-యత్రకాష్ఠే=ఏకొయ్యమీఁద, కాష్ఠమ్= మఱొకకొయ్యను, నిధాయ=పెట్టి, తక్ష్యతే=చెక్కఁబడునో, సః=ఆ దాతిమ్రాని పేరు, A carpenter's work. bench;

స్తమ్బఘ్న (స్తు) స్తమ్బఘనః (స్తమ్బో యేన నిహన్యతే)॥ A hoe.

స్తమ్బఘ్నః- స్తమ్బఘనః॥పు॥ ౨-యేన=దేనిచేత స్తమ్బః=కసవుగంటలు, నిహన్యతే= పెల్లగింపఁబడునో,సః=ఆగుద్దలిA sickle for cutting grass

ఆవిధో (విధ్యతే యేన తత్ర)) An auger.

ఆవిధః॥పు॥౧- యేన=దేనిచేత, విధ్యతే=రత్నాదులుబెజ్జము వేయబడుచున్నవో,తత్ర=బెజ్జము వేయువజ్రముపోగరు మొదలయినదానిపేరు.

(విష్వక్సమే) నిఘః ।

నిఘః॥పు॥౧-విష్వక్సమే=వెడల్పు నిడుపు సరియయిన వేదికాదులపేరు, Circular, round.

ఉత్కార(శ్చ)నికార(శ్చ ద్వౌ ధాన్యోత్క్షేపణార్థకౌ)॥ ౧౮౯॥

ఉత్కారః-నికారః॥పు॥౨ - ధాన్యోత్క్షేపణార్థకౌ=ధాన్యము పొడవుగాఁ గుప్పచేయుటకుగాని తూర్పెత్తుటకుఁగాని పేళ్లు, piling up corn or winnowing.

నిగారోద్గార విక్షావోద్గ్రాహా (స్తుగరణాదిషు) ।

నిగారః, Swallowing; ఉద్గారః, Vomiting విక్షావః, Cough. a sound, ఉద్గ్రాహః॥ Taking up, replying in argument పు॥౪-గరణాదిషు=పరుసగా మ్రింగుటకును, క్రక్కుటకును, క్రాయుటకును,ఎగురవేసిపట్టుటకును పేళ్లు. ఉద్గారశబ్దము త్రేఁపునకుం బేరని కొందఱు.

ఆర త్యవరతి విరతయ ఉపరామే

ఆరతిః - అవరతిః - విరతిః॥స్త్రీ॥- ఉపరామః(ప) ఉపరమః॥ పు॥౪-చాలించుటకు పేళ్లు, Ceasing.

(వా స్త్రియాంతు)నిష్ఠేవః । నిష్ఠ్యూతిర్నిష్ఠీవన నిష్ఠేవనమిత్యభిన్నాని)

నిష్ఠేవః॥పు॥-నిష్ఠ్యూతిః॥స్త్రీ॥నిష్ఠీవనమ్ - నిష్ఠేవనమ్॥న॥౪-ఉమియుటపేళ్ళు, Spitting.

జవనే జూతిః

జవనం-జూతిః॥స్త్రీ॥ ౨-వేగముసఁబోవుట,Speed

సాతి స్త్వవసానే (స్యా దథ) జ్వరేజూర్తిః॥

సాతిః॥స్త్రీ॥-అవసానమ్॥న॥౨- క్రియాంతము పేళ్ళు, Conclusion. End of action.

జ్వరః॥పు॥జూర్తిః॥స్త్రీ॥౨-జ్వరము పేళ్ళు, Fever,

ఉదజ (స్తుపశుప్రేరణ)

ఉదజః॥ పు॥ ౧-పశుప్రేరణమ్= పసులఁదోలుట, Driving of cattle.

మకరణి (రిత్యాదయ శ్శాపే) ।

అకరణిః-అజననిః॥స్త్రీ॥-అవగ్రాహః॥పు॥-ఇవిమొదలయినవిశపించుటయందువర్తించును, Curse-

గోత్రాన్తేభ్యస్తస్య బృన్దమిత్యౌపగవకాదికమ్॥ ౧౯౨॥

గోత్రాన్తేభ్యః= అపత్యప్రత్యయాంతములయిన ఔపగవ గార్గ్య దాక్ష్యాదిశబ్దములమీఁదను, తస్యబృన్ద మితి=వానిసమూహమును నర్థమునందు,ఔపగవకాదికమ్=ఔపగవకమ్-గార్గకమ్

A multitude of descendants of Upagu.

దాక్షకమ్॥న॥-అనునవి మొదలైనశబ్దరూపములు పుట్టుచున్నవి. ఉపగునియొక్క అపత్యములు ఔపగవములు; ఔపగవములయొక్క సమూహము ఔపగవకము. ఇట్లన్యంబు లూహ్యములు.

ఆపూపికం శాష్కులిక (మేవ మాద్యమచేతసామ్) A multitude of loaves and pies.

అచేతసామ్ = ప్రాణివ్యతిరిక్తములైన యపూపములు శష్కులులు మొదలయినవానిసమూహములయందు వరుసగా "ఆపూపికమ్, శాష్కులికమ్" ఇవి మొదలయినవి వర్తించును. అవి॥న॥

(మాణవానాం తు) మాణవ్యం

మాణవ్యమ్॥న॥-౧-మాణవానామ్=పిన్నవాండ్రసమూహము పేరు. A multitude of boys.

(సహాయానాం) సహాయతా॥ ౧౫౩॥

సహాయతా॥స్త్రీ॥ ౧ సహాయానామ్=తోడువచ్చినవారి సమూహము పేరు— of coadjutors.

హాల్యా (హలానాం)

హాల్యా॥స్త్రీ॥౧ హలానామ్=నాఁగేళ్ళగుంపు పేరు.—of ploughs.

బ్రాహ్మణ్య బాడబ్యే (తు ద్విజన్మనామ్) ।

బ్రాహ్మణ్యమ్-బాడబ్యమ్॥న॥ ౨-బ్రాహ్మణుల సమూహము పేళ్ళు—Priests.

(ద్వేపర్శుకానాం పృష్ఠానాం) పార్శ్వం పృష్ఠ్య(మనుక్రమాత్) ౧౫౪॥

పార్శ్వమ్-పృష్ఠ్యమ్॥న॥-ఈ౨ను; అనుక్రమాత్=వరుసగా; పర్శుకానామ్=ప్రక్కయెముకల సమూహమునకును A multitude of ribs. పృష్ఠములనెడి యజ్ఞసంబంధులయిన స్తోత్ర విశేషముల సమూహమునకు పేళ్ళు; A collecton of hymns.

(ఖలానాం) ఖలినీ ఖల్యా (పృథ)

ఖలినీ-ఖల్యా॥స్త్రీ॥ ౨-ఖలానామ్=కళ్లాలసమూహము పేళ్లు; A mulititude of threshing floors.

మానుష్యకం (నృణామ్) ।

మానుష్యకమ్ ॥న॥ ౧- నృణామ్=మనుష్యుల సమూహము పేళ్లు — of men.

గ్రామతాజనతాధూమ్యా పాశ్యా గల్యా (పృథక్పృథక్)॥ ౧౫౫

గ్రామతా; of villages జనతా; of people. ధూమ్యా; Accumulation of smoke- పాశ్యా; Abundance of fetters- గల్యా;-of reeds- ౫ను; పృథక్పృథక్=వేఱువేఱుగా-గ్రామములు, జను

(అపి) సాహస్రకారీష
వార్మణాథర్వణాదికమ్

లు, ధూమములు, పాశములు, జెల్లుకసవులు ఈయైదింటి గుంపులపేళ్ళు,గల్యా-అనునదికంఠముల సమూహ మని కొందఱు,—of throats.

సాహస్రమ్, A multitude of thousands. కారీషమ్—of pieces of dry cow-dung వార్మణమ్, Abundance of armour. ఆథర్వణమ్, Collection of incantations. ఈ ఠను, ఆదిశబ్దముచేత అఙ్గారమ్ * చార్మణమ్ † మొదలయినశబ్దములును వేఱువేఱుగా, సహస్రములు, పిడకలు, కవచములు,అథర్వమంత్రములు,అంగారములు, కేడెములు, మొదలైనవానిసమూహముల పేళ్లు,

* of burning coals.
† of shields.

ఇతి సంకీర్ణవర్గః-

{ ప్రకృతిప్రత్యయార్థాదుల చేత లింగ భేదము నొందియుండు నానావిధ శబ్దముల సమూహము ముగిసెను. }

గ్రంథకర్త యనేకపర్యాయపదములకు నొకయర్థము గలుగునట్లుగ నన్నివర్గములను జెప్పియిపుడొకపదమునకునసేకార్థంబులుగలుగునట్లుగా నానార్థవర్గమును జెప్ప నారంభించి యీశబ్దములు పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పినవో చెప్పనివో యను శంక రాగా దాని నివర్తించుచున్నాఁడు.

మూ॥ నానార్థాః కేఽపి కాన్తాదివర్గే ష్వేవాత్రకీర్తితాః ।
భూరిప్రయోగా యే యేషు పర్యాయే ష్వపి తేషు తే॥

టీ॥ అత్ర=ఈగ్రంథమున,నానార్థాః=అనేకార్థములు గల, కేఽపి=ఏ యర్థమునందును ప్రసిద్ధప్రయోగము లేని కొన్ని శబ్దములు, కాన్తాదివర్గేష్వేవ=కాంతగాంతాదివర్గలయందే, కీర్తితాః=చెప్పఁబడినవి. అనఁగాఁ బర్యాయపదములయందుఁ జెప్పఁబడలేదనుట. యే=ఏశబ్దములు,యేషు పర్యాయేషు=ఏపర్యాయార్థములయందు, భూరిప్రయోగాః=ప్రచురప్రయోగములుగలవో, తే=ఆశబ్దములు, తేషుఅపి = ఆపర్యాయార్థములయందును-(అపిశబ్దముచే)ప్రసిద్ధముగానియర్థమును జెప్పుటకొఱకుకాంతాదివర్గలయందును, కర్తితాః=చెప్పఁబడినవి. అనఁగా నీవర్గయందు

జెప్పఁగలశబ్దములలోఁ గొన్ని పర్యాయములయందుఁ జెప్పనివియుఁ గొన్ని చెప్పినవియు నగు నని తాత్పర్యము.

(ఆకాశే త్రిదివే) నాకో	నాకః॥పు॥౧ ఆకాశే=ఆకాశమునకునుSky. త్రిదివే=స్వర్గమునకును పేరు. Ether, Heaven.
లోకస్తు (భువనేజనే)॥ ౧౫౭॥	లోకః॥పు॥౧-భువనే=స్వర్గాదిలోకములకును World. జనే=జనులకును, (వ) జనసమూహమునకును పేరు, people.
(పద్యేయశసిచ) శ్లోకః	శ్లోకః॥పు॥౧, పద్యే=నాలుగు పాదములుగల పదసమూహమునకును, Verse, యశసిచ=కీర్తికిని పేరు. glory.
(శరేఖడ్గేచ) సాయకః।	సాయకః॥పు॥౧, శరే=బాణమునకును,Arrow. ఖడ్గే=ఖడ్గమునకును పేరు, Sword.
జమ్బుకౌ (క్రోష్టు వరుణౌ)	జమ్బుకః॥పు॥౧,క్రోష్టు=నక్కకును; Jackal. వరుణౌ=వరుణదేవునికిని పేరు. God of water.
పృథుకౌ (చిపిటార్భకౌ)॥ ౧౫౮॥	పృథుకః॥పు॥౧- చిపిట=అటుకులకును; Fried paddy flattened.అర్భకౌ=పిన్నవానికిని; Infant.
ఆలోకౌ (దర్శనోద్ద్యోతౌ)	ఆలోకః॥పు॥ దర్శన=చూచుటకును; Sight. ఉద్ద్యోతౌ=ప్రకాశమునకును పేరు; Light.
(భేరీపటహ) మానకౌ॥	ఆనకః ॥పు॥ ౧- భేరీ=భేరికిని A doubledrum. పటహమ్=తప్పెటకును పేరు; A drum,
(ఉత్సఙ్గచిహ్నయో) రఙ్కః	అఙ్కః॥పు॥౧॥ ఉత్సఙ్గ=తొడకును Flank, చిహ్నయోః=గుఱుతునకును పేరు. Mark.
కలఙ్కో (ఽఙ్కాపవాదయోః)॥ ౧౫౯॥	కలఙ్కః ॥పు॥ ౧; అఙ్క = గుఱుతునకును; Sign, అపవాదయోః=నిందకును పేరు; Slur.
తక్షకో (నాగవర్ధక్యోః) Chief of snakes.	తక్షకః॥పు॥౧-నాగ*=తక్షకుఁడను సర్పమునకును; వర్ధక్యోః=వడ్లవానికిని పేరు; Carpenter.
అర్కః (స్ఫటికసూర్యయోః)।	అర్కః॥పు॥౧-స్ఫటికమునకును, Crystal, సూర్యయోః=సూర్యునికిని పేరు. The sun.
(మారుతే వేధసిబ్ర	కః॥పు॥౧ మారుతే=వాయువు; wind; వేధసి=

ధ్నే పుంసి) కః	బ్రహ్మ, Brahma బ్రధ్నే=సూర్యుఁడు, The sun;
కం శిరోఽమ్బునోః)॥	ఆత్మ, Soul; కమ్ ॥న॥ ౧- శిరః=శిరస్సు, head,
౧౬౦॥	అమ్బునోః=ఉదకమునకును, Water.
(స్యాత్పులాక (స్తు)	పులాకః ॥పు॥ ౧-తుచ్ఛధాన్యే=క్షుద్రధాన్య
-చ్ఛధాన్యే సంక్షేపేభ	మునకును (ప) పొల్లువడ్లకును, Shrivelled grain;
క్తసిక్థకే)।	సంక్షేపే=సంక్షేపమునకును, brevity;భక్తసిక్థకే=
	మెతుకునకును పేరు. boiled rice.
(ఉలూకే కరిణః పు	పేచకః॥పు॥౧,ఉలూకే=గుడ్లగూబకును, owl,
-చ్ఛమూలోపాన్తే చ) పే	కరిణః పుచ్ఛమూలోపాన్తే= ఏనుఁగు యొక్క
-చకః॥ ౧౬౧॥	తోఁక మొదటనుండుమాంసవిశేషమునకును(ప)
	తోక మొదటికిని, Root of an elephant's tail.
(కమణ్డలౌ చ) కరకః	కరకః॥పు॥౧, కమణ్డలౌ=కమండలువు, Water-
	pot, చకారమువలన పక్షివిశేషము, curlew,
	వడగండ్లు, hail. దానిమ్మ, Pomegranate.
(సుగతే చ) వినాయ	వినాయకః ॥పు॥ ౧-సుగతే=బుద్ధదేవర,చకా
-కః।	రమువలనవిఘ్నేశ్వరుఁడు,Ganesha,గరుత్మంతు
	డు, Garuda, గురువు, a spiritual teacher.
కిష్కు (ర్హస్తే వితస్తౌ	కిష్కుః॥పు॥౧-హస్తే=మూర, Cubit, వితస్తౌ
-చ) ॥	=జేన, Span, (చ) ముంజేయి, Fore arm,
	కుత్సితుఁడు, Vile man.
(శూకకీటేచ) వృశ్చికః	వృశ్చికః॥పు॥౧ శూకకీటే=కణుఁదురు, wasp.
†The sign Scorpion	a caterpillar, (చ) తేలు,Scorpion, తేలుకొండి,
of the Zodiac. ౧౬౨॥	Vangueria Spinosa, వృశ్చికరాశి.†
(ప్రతికూలే) ప్రతీక	ప్రతీకః॥ ౧-ప్రతికూలే = ప్రతికూలమునకు
(స్త్రిష్వేకదేశేతు పుం	పేరయినపుడు॥త్రి॥ Contrary,ఏకదేశే=అవయవ
-స్యయమ్)।	మునకును పేరయినపుడు ॥పు॥, a limb.
(స్యా) ద్భూతికం(తు	భూతికమ్॥న॥౧-భూనిమ్బే=నేలవేమునకును,
-భూనిమ్బేకత్తృణే భూ	Gentian, కత్తృణే= కామంచికసవునకును, భూ
-స్తృణేఽపి చ)॥ ౧౬౩॥	స్తృణే=చిప్పకసవునకును పేరు, Fragrant grass.

(జ్యోత్స్నికాయాంచ ఘోషేచ) కోశాతక్య	కోశాతకీ॥స్త్రీ॥ ౧- జ్యోత్స్నికాయామ్=పొట్ల చెట్టునకును, ఘోషే=ఆవడచెట్టునకును పేరు.
(థకట్ఫలే।సితేచఖది రే) సోమవల్కః(స్స్యా)	సోమవల్కః॥పు॥౧- కట్ఫలే = గుమ్మడుచెట్టు నకును, సితేఖదిరే= తెల్లచండ్రచెట్టునకును పేరు.
(దథ సిల్హకే ॥౧౬౮॥ తిలకల్కేచ)పిణ్యాకో	పిణ్యాకః ॥పు॥ ౧- సిల్హకే = అందుగుబంక మొదలయినసుగంధద్రవ్యములచేతఁజేసినధూపము, Incense; తిలకల్కే=గానుగపిండి, Oil-cake.
బాహ్లీకం(రామఠేఽపి చ)। *Asafoetida:†A horse bred in Bahlik	బాహ్లికమ్ (పా) బాహ్లీకమ్॥న॥౧-రామఠే*=ఇంగువకును;(అపి) బాహ్లీకదేశమునఁబుట్టినగుఱ్ఱమునకును†;కుంకుమపువ్వునకును పేరు, Saffron.
(మహేన్ద్రే గుగ్గులూలూకవ్యాలగ్రాహిషు) కౌశికః॥ ౧౬౯॥	కౌశికః ॥పు॥ ౧- మహేంద్ర=దేవేంద్రునికిని, Indra; గుగ్గులు=గుగ్గిలపుచెట్టునకును; Bdellium; ఉలూక=గుడ్లగూబకును,owl, వ్యాలగ్రాహిషు=పాములవానికిని పేరు, snake-catcher.
(రుక్తాపశఙ్కా-) స్స్యాతఙ్కః Sound of a drum.	ఆతఙ్కః॥పు॥౧-రుక్=రోగమునకును Disease, తాప=తాపమునకును,pain, శఙ్కాసు = భయమునకును, fear, మద్దెలమ్రోఁతకును పేరు.
(స్వల్పేఽపి) క్షుల్లక(స్త్రిషు)।	క్షుల్లకః ॥త్రి॥ ౧- స్వల్పే = కొంచెమయిన దానికిని, Small, అపిశబ్దముచేత చులుకనయిన దానికిని, క్షుద్రునికిని పేరు, low. vile, poor,
జైవాతృక (శ్శశాఙ్కేఽపి)	జైవాతృకః॥పు॥౧-శశాఙ్కేఽపి=చంద్రునికిని. The moon, ఆయుష్మంతునికిని పేరు,Long-lived...
(ఖురేఽప్యశ్వస్య)వర్తకః॥*A horse's hoof	వర్తకః॥పు॥౧- అశ్వస్యఖురే*=గుఱ్ఱపుగొరిజకును,అపిశబ్దముచేత వెలిచెపిట్టకును పేరు,A quail.
(వ్యాఘ్రేఽపి)పుణ్డరీకో (నా)	పుణ్డరీకః॥పు॥౧-వ్యాఘ్రే=పులి,A tiger.(అపి) దిగ్గజము, the elephant posted in the S. E. తెల్లదామర, a white lotus, పుణ్డరీకమ్ ॥న॥ తెల్లగొడుగు, a white parasol.
(యవాన్యామపి)దీపకః	దీపకః ॥పు॥ ౧, యవాన్యామపి – ఓమము

* A certain elegance of construction. | నకును, జీలకఱ్ఱకును, An aromatic seed. దీపమునకును, A lamp: *అలంకారవిశేషమునకును పేరు.

శాలావృకాః (కపికోష్ఠుశ్వానః) | శాలావృకః॥పు॥౧-కపి=కోఁతి, Ape. క్రోష్టు=నక్క, jackal శ్వానః=కుక్కకును పేరు, dog.

(స్వర్ణేఽపి)గైరికమ్॥ ౧౬౭॥ | గైరికమ్॥న॥౧-స్వర్ణే=బంగారమునకును, Gold (అపి) జేగురునకును పేరు, Red chalk.

(పీడార్థేఽపి)వ్యలీకం (స్యాత్) | వ్యలీకమ్॥న॥౧-పీడార్థే=దుఃఖమునకును, Pain, (అపి) అప్రియమునకును, displeasing, అకార్యమునకును, an improper act.

అలీకం(త్వప్రియేఽనృతే) | అలీకమ్॥న॥౧-అప్రియే=అప్రియమునకును, Displeasing. అనృతే=అసత్యమునకును falsehood లలాటమునకును పేరు, forehead.

(శీలాన్వయా) వనూకే (ద్వే)। | అనూకమ్॥న॥ ౧-శీల=స్వభావమునకు, Disposition, అన్వయా=వంశమునకును race. పూర్వజన్మమునకును పేరు, former state of existence

శల్కే (శకలవల్కలే)॥ * Scale of a fish. | శల్కమ్॥న॥౧, శకల=తునుకకును Part వల్కలే=నారకును, bart * మత్స్యకవచమునకును పేరు.

(సాష్టేశతేసువర్ణానాం హేమ్న్యురో భూషణే పలే। దీనారేఽపిచ) నిష్కో(ఽస్త్రీ) | నిష్కః॥పు॥౧- సువర్ణానామ్ = సువర్ణముల యొక్క, సాష్టేశతే=౧౦౮కిని, హేమ్ని=బంగారుమాత్రమునకును, gold. ఉరోభూషణే†=ఱొమ్మునవ్రేలుభూషణమునకును, పలే = పలమునకును, A weight. పైఁడి టంకమునకును పేరు. సువర్ణమనఁగా ౮౦ గురిగింజలయెత్తు బంగారము; పలమనఁగా ౩౨౦ గురిగింజలయెత్తు.

†Ornament worn on the breast.

కల్కో (ఽస్త్రీశమలైనసోః॥దమ్భే) (ఽప్యథ) పినాకో (ఽస్త్రీశూల శఙ్కరధన్వనోః)। | కల్కః-॥పు॥ ౧-శమల=విష్ఠ Ordure, ఏనసోః=పాపము, sin; దమ్భే=దంభము, fraud. పినాకః॥పు॥౧-శూల=శూలమునకును, Trident శఙ్కరధన్వనోః=శివుని వింటికిని, Siva's bow.

ధేనుకా (తుకరేణ్వాం | ధేనుకా॥స్త్రీ॥ ౧-కరేణ్వామ్చ=ఆఁడుఏనుఁగు

చ) Milch cow. (మేఘజాలే చ) కాలికా॥౧౭౦॥

నకును, A female elphant. లేగటావునకును.

కాలికా॥సీ॥ ౧- మేఘజాలే = మేఘసమూహమునకును A succession of clouds(చ)పార్వతీదేవికిని; నలుపునకును; blackness స్వర్ణాదిధాతుదోషమునకును పేరు. Fiaw in gold.

కారికా(యాతనా కృత్యోః)

కారికా॥సీ॥౧;యాతనా=తీవ్రవేదనకును Agony. కృత్యోః=చేయుటకును పేరు.Action"యాతనావృత్త్యోః" అనుపాఠమున వృత్తియనగాసూత్రార్థము నేర్పడఁజెప్పువాక్యము,Explanatory verse.

కర్ణికా (కర్ణభూషణే కరిహస్తాఙ్గులౌ పద్మబీజకోశ్యాం)*The tip of an elephant's trunk. (త్రిషూత్తరే) ౧౭౧॥

కర్ణికా॥సీ॥ ౧-కర్ణభూషణే=కర్ణభూషణమునకును An ear-ring,కరిహస్తాఙ్గులౌ*=ఏనుఁగుతొండముకొనకును,పద్మబీజకోశ్యామ్=తామరపువ్వులోనిదుద్దునకును పేరు,the Pericarp of a lotus.

ముందుఁ జెప్పఁగల బృందారకశబ్దము మొదలు కాంతశబ్దములు ముగియువఱకు నన్నియు ॥త్రి॥

బృన్దారకా (రూపి ముఖ్యౌ) Handsome.

బృన్దారకః॥త్రి॥౧రూపి=చక్కనివానికిని;ముఖ్యే=గుంపులోముఖ్యుఁడయినవానికిని; Chief.

ఏకే (ముఖ్యాన్యకేవలాః)॥

ఏకః॥త్రి॥౧-ముఖ్య= ప్రధానునికిని; Chief. అన్య=ప్రకృతముకంటె వేఱయినవానికిని,Other కేవలాః-తోడులేనివానికిని పేరు, Alone, one.

(స్యాద్దామ్భికః)కౌక్కుటికో (యశ్చాదూరేరితేక్షణః)॥ ౧౭౨॥

కౌక్కుటికః॥ త్రి॥౧- దామ్భికః=డంబముగలవానికిని, యశ్చ=ఎవఁడు,అదూరే=సమీపప్రదేశమునందు, ఈరితేక్షణః=ప్రేరేపఁబడిన చూపు కలిగినవాఁడో అట్టి భిక్షువునకును పేరు.

A mendicant who walks always fixing his eyes on the ground for fear of treading upon worms (hence) a hypocrite.

లాలాటికః (ప్రభోర్భావదర్శీ కార్యాక్షమశ్చయః)।

లాలాటికః॥త్రి॥౧-యః=ఎవఁడు,ప్రభోః=ప్రభువుయొక్క, భావ=భావమును,దర్శీ=తెలిసికొనువాఁడో వానికిని,Watchful of his master'slook.

కార్యే=కార్యమునందు, అక్షమః=అసమర్థుఁడైన వానికిని పేరు, Incapable of work.

(భూభృన్నితమ్బవలయ చక్రేషు) కటకో (ఽస్త్రియామ్) ॥ ౧౭౩ ॥

కటకః॥ పు॥౧- భూభృన్నితమ్బ=కొండనడిమికిని, Side of a hill; వలయ=కడియమునకును bracelet. చక్రేషు=రాష్ట్రమునకును, metropolis, (ప) మూఁకకును పేరు; an army.

సూచ్యగ్రే క్షుద్రశత్రౌ చ లోమహర్షే చ కణ్టకః।

కణ్టకః ॥పు॥ ౧- సూచ్యగ్రే = సూదికొన, the point of a needle. క్షుద్రశత్రౌ=అల్పశత్రువు, a paltry foe. లోమహర్షే=రోమాంచము horripilation. (చ) ముల్లు, a thorn. ఇచట 'భూభృన్నితమ్బ' యనునది మొదలు ప్రక్షిప్తము.

— ఇతి కాన్తాః —

— కాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను. —

మయూఖ (స్త్విట్కర జ్వాలా)

మయూఖః॥పు॥ ౧, త్విట్=కాంతికిని, Brightness. కర=కిరణమునకు, ray of light. జ్వాలాసు=మంటకును పేరు, flame.

(స్వలిబాణౌ) శిలీముఖౌ ॥ ౧౭౪ ॥

శిలీముఖః॥పు॥ ౧-అలి=తుమ్మెదకును, A bee బాణౌ = బాణమునకు పేరు, An arrow.

శఙ్ఖో (నిధౌ లలాటాస్థ్నికమ్బౌ నస్త్రీ)

శఙ్ఖః॥పు॥౧-నిధౌ = నిధివిశేషమునకును, A hundred billions, లలాటాస్థ్ని=నొసటియెముకకును, The bone on the fore-head. కమ్బౌ= శంఖమునకును పేరు, The conch. shell.

(న్ద్రియేఽపి) ఖమ్ ।

ఖమ్॥న॥ ౧-ఇన్ద్రియే=ఇంద్రియము, Organ of sense. (అపి) ఆకాశము, Sky.

(ఘృణిజ్వాలే అపి) శిఖే

శిఖా॥స్త్రీ॥ ౧- ఘృణి=కిరణమునకును, Ray of light, జ్వాలే=మంటకును,flame. (అపి) సిగకును పేరు, Lock of hair on the head.

— ఇతి ఖాన్తాః —

— ఖాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను. —

(శైల వృక్షౌ) నగావగౌ॥ ౧౭౫॥

నగః–అగః॥పు॥ఈ రెండును, శైల= పర్వతమునకును, A mountain. వృక్షౌ=చెట్టునకును పేళ్ళు, A tree

ఆశుగౌ (వాయువిశిఖౌ)	ఆశుగః ॥పు॥ ౧- వాయు= వాయువునకును, Wind. విశిఖౌ=బాణమునకును పేరు, an arrow.
(శరార్కవిహగాః) ఖగాః।	ఖగః॥పు॥౧, శర=బాణము, an arrow. అర్క=సూర్యుఁడు, the sun. విహగః=పక్షి, a bird.
పతఙ్గౌ(పక్షిసూర్యౌ చ)	పతఙ్గః॥పు॥౧-పక్షి=పక్షికిని,సూర్యౌ=సూర్యునికిని: (చ) మిడుతకును పేరు, A grasshopper.
పూగః(క్రముకబృన్దయోః)॥ ౧౭౬॥	పూగః॥పు॥ ౧-క్రముక= పోఁకచెట్టు.Areca, బృన్దయోః=సమూహము, multitude.
(పశవోఽపి) మృగా	మృగః॥పు॥౧-పశవః=పశువులకును, cattle; (అపి) లేళ్ళకును,deer; మృగశీర్ష నక్షత్రమునకును a constellation. ఏనుఁగుజాతి విశేషమునకును, a kind of elephant. వెదకుటకును పేరు,search
వేగః (ప్రవాహజవయో రపి) ।	వేగః॥పు॥ ౧-ప్రవాహ=ప్రవాహమునకును, Stream. జవయోః=వేగమునకును,Speed:(అపి) మలమూత్రాదిప్రవృత్తికిని పేరు, call of nature
పరాగః (కౌసుమే రేణౌ స్నానీయాదౌ రజస్యపి)॥ ౧౭౭॥	పరాగః॥పు॥ ౧-కౌసుమే రేణౌ = పుష్పాడికిని, pollen of flowers. స్నానీయాదౌ=స్నానసాధనమయిన పిండి మొదలయిన వానికిని, fragrant powder; రజస్యపి=ధూళికిని పేరు, dust.
(గజేఽపి) నాగమాతఙ్గౌ	నాగః॥పు॥౧-గజే=ఏనుఁగునకును, Elephant. (అపి) సర్పమునకును Snake,సీసమునకును lead మాతఙ్గః॥పు॥ ౧-గజే=ఏనుఁగు Elephant; (అపి)చండాలునికి పేరుA race of mountaineers;
అపాఙ్గ (స్తిలకేఽపిచ)	అపాఙ్గః॥పు॥ ౧-తిలకే=బొట్టు, A circlet on the forehead. (అపి) కడకన్ను, Corner of the eye
సర్గ(స్స్వభావనిర్మోక్షనిశ్చయాధ్యాయ సృష్టిషు)॥ ౧౭౮॥	సర్గః ॥పు॥ ౧-స్వభావ=స్వభావము,Nature. నిర్మోక్ష=విడుచుట, Reliquishment.నిశ్చయ=నిశ్చయము, Certainty,అధ్యాయ=కావ్యపరిచ్ఛేదము, Chapter,సృష్టిషు=నిర్మాణము,Creation

యోగ (స్సన్నహనోపాయ ధ్యాన సంగతి యుక్తిషు)

యోగః॥పు॥౧, సన్నహన=కవచాదులు, Armour; ఉపాయ-సామాద్యుపాయములు, means; ధ్యాన=ధ్యానము, Meditation; సంగతి = కూటమి; Junction; యుక్తిషు=కూర్పుట, union.

భోగ (స్సుఖేస్త్ర్యాదిభృతావహేశ్చ ఫణకాయయోః)॥ ౧౭౯॥

భోగః॥పు॥౧-సుఖే=సుఖము, Enjoyment. స్త్ర్యాదిభృతౌ=స్త్రీలు ఏనుగులు మొదలయినవాని పోషణము, Hire, అహేః ఫణకాయయోః=పాము పడగ, Expanded head of a serpent; పాముశరీరము, Body of a serpent; భోజనము, eating

(చాతకే హరిణే పుంసి) సారఙ్గ (శ్శబలే త్రిషు

సారఙ్గః॥ పు॥ ౧, చాతకే = వానకోయిల, A sort of bird. హరిణే=ఇఱ్ఱి, deer. శబలే=నానావర్ణములు గల వస్తువు॥త్రి॥, Variegated.

(కపౌచ) ప్లవగ

ప్లవగః॥ పు॥ ౧- కపౌ=కోతి, An ape, (చ) కప్ప, A frog, అనూరుఁడు the dawn.

(శాపే) త్వభిషఙ్గః (పరాభవే)॥ ౧౮౦॥

అభిషఙ్గః॥పు॥౧-శాపే=శాపము, Curse. పరాభవే=తిరస్కారము, defeat. లేని యపవాదము, Groundless imputation. ఆలింగనము embrace.

(యానాద్యఙ్గే) యుగః (పుంసి) యుగం (యుగ్మే కృతాదిషు।

యుగః॥౧-యానాద్యఙ్గే=కాఁడికి పేరైనపుడు॥పు॥, a yoke. యుగ్మే=రెంటికిని, A pair, కృతాదిషు=నాలుగుయుగములకు పేరైనపుడు॥న॥ an age.

(స్వర్గేషు పశు వాగ్వజ్రదిఙ్నేత్ర ఘృణి భూ జలే॥ ౧౮౧॥ లక్ష్యదృష్ట్యా స్త్రియాంపుంసి) గౌ

గౌః॥పు, స్త్రీ॥౧స్వర్గ=స్వర్గము, Heaven. ఇషు=బాణము, an arrow పశు=పశువు, a bull వాక్=వాక్కు, speech. వజ్ర=వజ్రాయుధము, the thunderbolt. దిక్=దిక్కు, a region నేత్ర=కన్ను an eye, ఘృణి=కిరణము, a ray of light. భూ=భూమి, the earth. జలే=నీళ్లు, water, ఈ శబ్దము "స్వర్గే వజ్రేచరశ్మౌచ బలీవర్దేచ గౌఃపుమాన్। స్త్రీ బాణ రోహిణీ దృగ్దిగ్వాగ్భూమిష్వప్సు భూమ్నిచ", అని త్రికాండశేషమునందుఁ జెప్పినట్లు

లక్ష్యదృష్ట్యా=ప్రయోగానుసారముచే, స్త్రియాం. పుంసి=స్త్రీలింగ పుల్లింగములందూహింపవలెను.

లిఙ్గం(చిహ్న శేఫసోః)

లిఙ్గమ్॥న॥ ౧- చిహ్న=గుఱుతు, Mark, శేఫసోః=శిశ్నమునకును పేరు, membrum virile.

శృఙ్గం (ప్రాధాన్య సాన్వోశ్చ)

శృఙ్గమ్ ॥న॥ ౧, ప్రాధాన్య = ప్రభుత్వము, Sovereignty. సాన్వోః=పర్వత శిఖరము, Summit of a mountain; (చ) కొమ్ము, A horn, జీవక మను గంధద్రవ్యము, a sort of plant;

వరాఙ్గం(మూర్ధగుహ్యయోః ॥ ౧౮౨॥

వరాఙ్గమ్॥ న॥౧-మూర్ధ=శిరస్సు, The head. గుహ్యయోః = యోని, Pwdendum muliebre; ఏనుఁగు, elephant.

భగం (శ్రీ కామమాహాత్మ్య వీర్య యత్నార్కకీర్తిషు ।

భగమ్॥న॥(వ)॥పు॥౧-శ్రీ=ఐశ్వర్యము, Prosperity, కామ=కోరిక, love, మాహాత్మ్య=దొడ్డతనము, excellence, వీర్య=శక్తి, strength, యత్న=ప్రయత్నము, attempt. అర్క=సూర్యుఁడు, one of the twelve suns, కీర్తిషు = కీర్తి, glory.

—— ఇతి గాన్తాః —— | —— గాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను. ——

పరిఘః (పరిఘాతేఽస్త్రేఽ)ప్యోఘో(బృన్దేఽమ్భసాం రయే)॥ ౧౮౩॥

పరిఘః॥పు॥౧-పరిఘాతే=హింస, Destruction. అస్త్రే=ఇనుపకట్లగుదియ, an iron club. (అపి)పరిఘయోగము, One of the Yogas in astrology.

ఓఘః॥పు॥౧-బృన్దే=సమూహము, multitude, అమ్భసాంరయే=నీటివేగము, a current of water.

(మూల్యే పూజావిధా) వర్ఘో

అర్ఘః॥పు॥ ౧= మూల్యే=వెల, price. పూజావిధౌ=పూజసేయుట, Mode of adoration.

(ఽంహో దుఃఖ వ్యసనే) ష్వఘమ్ ।

అఘమ్॥న॥౧అంహః=పాపము, Sin, దుఃఖ=దుఃఖము, pain. వ్యసనేషు=జూదము మొదలైన వ్యసనము; passion.

(త్రిష్విష్టేఽల్పే)లఘుః

లఘుః॥త్రి॥౧-ఇష్టే=ఇష్టమయినది, pleasing. అల్పే=చులుకనయినది, Small; light.

—— ఇతి ఘాన్తాః. —— | —— ఘాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను. ——

కాచా (శిక్యమృద్భేదదృగ్రుజః॥ ౧౮౪॥	కాచః ॥పు॥ ౧ - శిక్య=ఉట్టి, A swing for suspending a load; మృద్భేద=గాజు, glass దృగ్రుజః=కంటిరోగము, a disease of the eye.
(విపర్యాసే విస్తరేచ) ప్రపఞ్చః	ప్రపఞ్చః॥పు॥౧-విపర్యాసే=వైపరీత్యము, Reverse, విస్తరేచ=విస్తారము, Copiousness.
(పావకే) శుచిః। (మాస్యమాత్యే చాత్యుపధే పుంసి మేధ్యేసితే త్రిషు)॥ ౧౮౫॥	శుచిః॥పు॥౧-పావకే=అగ్నికిని, Fire; మాసి=ఆషాఢమాసమునకును, name of a moneh. అత్యుపధే=ధర్మాదిపరీక్షలచేతఁ బరిశుద్ధుఁడయిన అమాత్యే=మంత్రికిని, a tried minister, శుచిః॥త్రి॥ మేధ్యే = పవిత్రమగు న వస్తువునకును, Pure, సితే=తెల్లనివస్తువునకును, White.
(అభిష్వఙ్గే స్పృహాయాంచ గభస్తౌచ) రుచిః (స్త్రియామ్)।	రుచిః॥స్త్రీ॥౧-అభిష్వఙ్గే=అత్యాసక్తికిని, Passion, స్పృహాయాంచ=ఇచ్ఛకును, desire, గభస్తౌచ=కాంతికిని పేరు, Splendour.
— ఇతి చాన్తాః. —	— చాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను. —
(ప్రసన్నేభల్లుకే) ఽచ్ఛో	అచ్ఛః॥పు॥౧- ప్రసన్నే=నిర్మలమయినదానికిని, Clear. భల్లుకే=ఎలుఁగుగొడ్డునకును a bear.
గుచ్ఛః (స్తబకహారయోః। పరిధానాఞ్చలే కచ్ఛో జలప్రాన్తే త్రిలిఙ్గకః॥) అధికపాఠము.	గుచ్ఛః॥పు॥ ౧- స్తబక=గుత్తికిని, A cluster, హారయోః=ముత్యాలహారమునకును పేరు a sort. of necklace, కచ్ఛః॥ ౧- వస్త్రము చెఱఁగునకు పేరైనపుడు॥పు॥, Hem of a garment, కస్సెమునకు పేరైనపుడు ॥త్రి॥, bank or shore.
— ఇతి ఛాన్తాః. —	— ఛాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను. —
(కేకితార్క్ష్యౌ) వహిభుజౌ	అహిభుక్॥జ్॥పు॥ఇది, కేకి=నెమలికిని, A peacock తార్క్ష్యౌ=గరుత్మంతునికిని పేరు, Garuda.
(దన్తవిప్రాణ్డజా) ద్విజాః॥ ౧౮౬॥	ద్విజః॥పు॥ ౧- దన్త=నోటిపల్లు, a tooth; విప్ర=బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులు, a regenerate man of the first three tribes, అణ్డజాః=పక్షులు సర్ప

	ములు మొదలైన యండజములు, An oviparous animal. a bird &c.
అజా (విష్ణు హర చ్ఛాగాః)	అజః॥పు॥౧-విష్ణు=విష్ణువునకును, Vishnu. హర=శివునికిని, Siva. ఛాగాః=మేఁకకును; A goat. బ్రహ్మకును, Brahma. మన్మథునికిని పేరు, Cupid.
(గోష్ఠాధ్వ నివహా) వ్రజాః।	వ్రజః॥పు॥౧-గోష్ఠ=పసులదొడ్డికిని, A cowpen. అధ్వ=త్రోవకును, a road నివహాః=సమూహమునకును, a multitude.
ధర్మరాజౌ (జిన యమౌ)	ధర్మరాజః॥పు॥౧-జిన=బుద్ధదేవరకును, Budha, యమౌ=యమునికిని పేరు; The God of death.
కుఞ్జో (దన్తేఽపి నస్త్రియామ్)॥ ౧౮౭॥	కుఞ్జః॥పు॥౧- దన్తే=ఏనుఁగు దంతమునకు, An elephant's tooth. పొదరింటికిని పేరు, an arbour.
వలజే (క్షేత్రపూర్ద్వారే) వలజా (వల్గుదర్శనా।	వలజమ్॥న॥౧-క్షేత్ర=చేను, A field. పూర్ద్వారే=పట్టణపువాకిలి, City gate. వలజ॥స్త్రీ॥వల్గుదర్శనా=మంచిచూపుగల స్త్రీ, A pretty woman.
సమేక్ష్మాంశే రణే) ప్యాజిః	ఆజిః ॥స్త్రీ॥౧- సమేక్ష్మాంశే=చదరమయిన నేలకును, Evenground race-course; రణే=యుద్ధమునకును War, (అపి) క్షణకాలమునకును an instant.
ప్రజా (స్యాత్సంతతౌ జనే)॥ ౧౮౮॥	ప్రజా॥స్త్రీ॥ ౧- సంతతౌ=సంతానమునకును, Progeny; జనే=జనులకును పేరు, People.
అబ్జౌ (శఙ్ఖశశాఙ్కౌ చ)	అబ్జః॥పు॥౧-శఙ్ఖ=శంఖము, A conch, శశాఙ్కౌ=చంద్రుడు, the moon; (చ) తామర, the lotus, ధన్వంతరి, Physician of the gods.
(స్వకే నిత్యే) నిజం (త్రిషు)।	నిజమ్॥త్రి॥౧-స్వకే=తనవస్తువునకును, own. నిత్యే=నిత్యమయినదానికిని పేరు, Perpetual.
— ఇతి జాన్తాః. —	— జాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను. —
(పుంస్యాత్మని ప్రవీణే తు) క్షేత్రజ్ఞో (వాచ్యలిఙ్గకః)॥ ౧౮౯॥	క్షేత్రజ్ఞః॥ ౧- ఆత్మని=ఆత్మకు పేరయినపుడు, ॥పు॥ soul, ప్రవీణే = నేర్పరికి పేరయినపుడు ॥త్రి॥ skilful.

సంజ్ఞా (స్యాచ్చేతనా నామహస్తా ద్యైశ్చార్థ సూచనా) ॥	సంజ్ఞా॥సీ॥౧-చేతనా=బుద్ధికిని, Thought; నామ=పేరునకు, Name; హస్తాద్యైః=హస్తాదులచేత, అర్థసూచనా=అర్థమునుసూచనచేయుటకును; Hint
దోషజ్ఞా (వైద్యవిద్వాంసౌ)	దోషజ్ఞః॥పు॥౧-వైద్యునికిని, A physician. విద్వాంసునికి పేరు, A wise man.
జ్ఞో (విద్వాన్సోమజో౽పిచ) ।	జ్ఞః ॥పు॥ ౧-విద్వాంసునికిని, A wise man. బుధునికిని పేరు, the first of the lunar race,
—— ఇతి ఞాన్తాః. ——	—— ఞాన్త నానర్థశబ్దములు ముగిసెను. ——
(కాకేభగణ్డౌ) కరటౌ	కరటః॥పు॥౧-కాకః=కాకికిని, A crow. ఇభగణ్డ=ఏనుఁగుగండస్థలమునకును An elephant's cheek
(గజగణ్డ కటీ) కటౌ॥ ౧౯౦॥	కటః ॥పు॥ ౧-గజగణ్డ=ఏనుఁగు చెక్కిలికిని, An elephant's cheek. కటీ=మొలకును The hip.
శిపివిష్ట (స్తుఖలతౌదు శ్చర్మణి మహేశ్వరే)।	శిపివిష్టః॥పు॥౧-ఖలతౌ=బట్టతలవాడు, Bald. దుశ్చర్మణి=కుష్ఠరోగి, Leper. మహేశ్వరే=శివుడు.
(దేవశిల్పిన్యపి)త్వష్టా	త్వష్టా॥ఋ,పు॥౧-దేవశిల్పిని=విశ్వకర్మకును, Divine artist, (అపి) వడ్లవానికిని, A carpenter.
దిష్టం (దైవేఽపి నద్వయోః॥ ౧౯౧॥	దిష్టమ్ ॥న॥ ౧- దైవే=పురాకృతకర్మము, Destiny, దిష్టః ॥పు॥ ౧-కాలము, Time.
(రసే)కటుః (కట్వకార్యేత్రిషుమత్సర తీక్ష్ణయోః) ।	కటుః॥౧-రసే=కారమునకు పేరైనపుడు॥పు॥, Pungency, అకార్యే=చేయఁదగనిదానికి పేరయినపుడు॥న॥, Improper act, మత్సర=మచ్చరముగలవానికిని, Envious. తీక్ష్ణయోః=తీక్ష్ణమయిన వస్తువునకును పేరైనపుడు ॥త్రి॥, Fierce.
రిష్టం (క్షేమాశుభాభావే)	రిష్టమ్॥న॥౧-క్షేమ=క్షేమమునకును, Happiness. అశుభ=అశుభమునకును, Ill-luck, అభావేషు=నాశమునకును పేరు, Destruction.
ష్వరిష్టే (తు శుభాశుభే)॥ ౧౯౨॥	అరిష్టమ్॥న॥౧-శుభ=శుభమునకును, Happiness. అశుభే=అశుభమునకును పేరు, misery,
(మాయా నిశ్చల	కూటమ్॥న॥౧-మాయా=ఇంద్రజాలము మొద

యన్త్రేషుకైతవానృత రాశిషు । అయోఘనే శైలశృఙ్గేసీరాఙ్గే)కూట (మస్త్రియామ్) ॥౧౯౩॥

...లయినమాయ, Illusion; నిశ్చల=కదలనియాకాశాదులు, uniform substance (as the ethereal element); యన్త్రేషు=మృగాదులను హింసించునురులు మొదలయినవి, a trap; కైతవ=కపటము, Fraud; అనృత=బొంకు a lie; రాశిషు = రాశి, Assemblage; అయోఘనే=సమ్మెట, Hammer, శైలశృఙ్గే=పర్వత శిఖరము; summit of a hill, సీరాఙ్గే=నాఁగేటికఱ్ఱు ploughshare.

(సూక్ష్మైలాయాం)త్రుటిః (స్త్రీస్యాత్కాలేఽల్పే సంశయేఽపిచ) ।

త్రుటిః ॥స్త్రీ॥ ౧-సూక్ష్మైలాయామ్=సన్నయేలకులు, Small cardamum. అల్పేకాలే=అల్పకాలము, An instant, (ప) అల్పే = లేశము, An atom, సంశయే=మరణసంశయము, doubt.

(అత్యుత్కర్షాశ్రయః) కోట్యో

కోటిః ॥స్త్రీ॥ ౧-అర్త్రి=వింటికొప్పునకును, End of a bow, ఉత్కర్ష=అతిశయమునకును, Eminence, అశ్రిః=అంచునకును పేరు, Edge, corner.

(మూలేలగ్నకచే) జటా॥ ౧౯౪॥

జటా॥స్త్రీ॥౧-మూలే=ఊడకును, A root, లగ్నకచే=జడకును పేరు, Clotted hair.

వ్యుష్టిః(ఫలేసమృద్ధౌ చ)

వ్యుష్టిః॥ స్త్రీ॥౧-ఫలే = ప్రయోజనమునకును, Consequence, సమృద్ధౌ=సమృద్ధికిని, Opulence

దృష్టి(ర్జ్ఞానేఽక్ష్ణిదర్శనే)

దృష్టిః ॥స్త్రీ॥ ౧-జ్ఞానే=జ్ఞానము, Knowledge. అక్ష్ణి=కన్ను; the eye, దర్శనే=చూపు, Sight.

ఇష్టి(ర్యాగేచ్ఛయో)

ఇష్టిః॥ స్త్రీ॥ ౧-యాగః = యాగమునకును, A sacrifice, ఇచ్ఛయోః=ఇచ్ఛకును పేరు, Desire.

సృష్టం(నిశ్చితే బహులే త్రిషు)॥ ౧౯౫॥

సృష్టమ్॥త్రి॥ ౧-నిశ్చితే = నిశ్చయింపఁబడినదానికిని The subject of ascertainment. బహులే =బహుళమైనదానికిని, much.

కష్టేతు(కృచ్ఛ్రగహనే)

కష్టమ్॥ ౧ - కృచ్ఛ్రే = దుఃఖమునకును, Painful, గహనే=చొరరానిదానికిని, Not easily attainable.

దక్షామన్దాగదేషు చ) ।పటు (ద్వౌ వాచ్య లిఙ్గౌ చ)	పటుః॥౧-దక్షే=సమర్థునికిని, Skilful, అమన్దే=మందుఁడుగానివానికిని Deligent అగదేషు=రోగములేనివానికిని పేరు, Healthy. ఈ౨ను॥త్రి.
— ఇతి టాన్తాః. —	—టాన్త దానార్థకశబ్దములు ముగిసెను. —
నీలకణ్ఠ(శ్శివేఽపిచ)। ౧౯౬॥	నీలకణ్ఠః॥పు॥౧-శివే=శివునికిని Siva, అపిశబ్దమువలన నెమిలికిని పేరు, a peacock.
(పుంసి)కోష్ఠో(ఽన్తర్జఠరం కుసూలోఽన్తర్గృహం తథా)।	కోష్ఠః॥పు॥ ౧- అన్తర్జఠరమ్=లోనికడుపునకును, Stomach, కుసూలః=గాదెకును, Granary, అన్తర్గృహమ్=లోపలయింటికిని, an apartment.
నిష్ఠా నిష్పత్తినాశాన్తాః)	నిష్ఠా॥స్త్రీ॥ ౧- నిష్పత్తి=కార్యమాట, Con. Summation, నాశ = కానరామి, Disappearance; అన్తః=చెడుట, Destruction.
కాష్ఠో(త్కర్షేస్థితౌ దిశి)॥ ౧౯౭॥	కాష్ఠా॥స్త్రీ॥౧,ఉత్కర్షే=ఉత్కర్ష, Excellence స్థితౌ=మర్యాద, Limit, దిశ=దిక్కు, region.
త్రిషు) జ్యేష్ఠో(ఽతిశస్తేఽపి)	జ్యేష్ఠః॥త్రి॥ ౧-అతిశస్తే=మిక్కిలి శ్రేష్ఠుఁడయినవానికిని, Pre-eminent. (అపి) తోఁడఁబుట్టినయన్నకును, eldest; వృద్ధునికిని పేరు, very old.
కనిష్ఠోఽతియువాఽల్పయోః)।* Very young,	కనిష్ఠః॥త్రి॥ ౧,అతియువా=మిక్కిలికొంచెమైనవయస్సుగలవాఁడు అల్పయోః=అల్పమైనది small
— ఇతి ఠాన్తాః —	— ఠాన్తనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను. —
దణ్డో(ఽస్త్రీ లగుడేఽపిస్యాత్)	దణ్డ॥పు॥౧-లగుడే=దుడ్డుకోల, A staff, (అపి) సూర్యపార్శ్వవర్తి, Companion of the sun, చతుర్థోపాయము, Punishment, కప్పము.
గుడో (గోలేక్షుపాకయోః)॥ ౧౯౮॥	గుడః ॥పు॥ ౧- గోల=మృత్తికాదులచేతఁ జేయంబడినయుండకును, A globe or ball, ఇక్షుపాకయోః=బెల్లమునకు పేరు, raw sugar.
(సర్పమాంసాత్పశూ) వ్యాడౌ	వ్యాడః ॥పు॥ ౧- సర్ప=సర్పమునకును, A serpent. మాంసాత్పశూ = మాంసమునుదిను క్రూరమృగమునకును పేరు, A crnivorous beast.

(భూగోవాచ)స్త్విడా ఇలాః।	ఇడా-ఇళా॥స్త్రీ॥ ఈ ౩ను, భూ=భూమి The earth, గో=ఆవు, A cow, వాచః=వాక్కు speech.
క్ష్వేడా (వంశశలాకాఽపి)	క్ష్వేడా ॥స్త్రీ॥ ౧- వంశశలాకా=వెదురుచివ్వ A bamboo rod, సింహనాదము, War whoop.
నాడీ (కాలేఽపి షట్క్షణే)॥ ౧౯౯॥ *hollow stalk	నాడీ॥స్త్రీ॥ ౧-షట్క్షణేకాలే=ఆఱుక్షణముల కాలము A measure of time equal to 24 minutes. (అపి) గ్రోవినరము an artery, కూరకాఁడలు మొదలైనవి
కాణ్డో (ఽస్త్రీదణ్డబాణార్వ వర్గావసరవారిషు।)	కాణ్డ॥పుం॥ ౧-దణ్డ=కోల, A stem, బాణ=బాణము, an arrow, అర్వ=కుత్సితుఁడు, bad, వర్గ=కావ్యాదులయందు పరిచ్ఛేదము A chapter (వ) సమూహము, Multitude, అవసర=అవసరము, opportunity, వారిషు=నీళ్లు, water.
(స్యా)ద్భాణ్డ(మశ్వాభరణేఽమత్రే మూలవణిగ్ధనే॥) ౨౦౦॥ * stock or capital.	భాణ్డమ్॥న॥౧-. అశ్వాభరణే=గుఱ్ఱాల సొమ్ము, Trappings of a horse, అమత్రే=మృణ్మయాదిపాత్రము, a vessel మూలవణిగ్ధనే=*వర్తకునిచేత లాభముకొఱకు నుంపఁబడిన మూలధనము.
— ఇతి డాన్తాః —	— డాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను. —
(భృశ ప్రతిజ్ఞయో)ర్బాఢం	బాఢమ్॥త్రి॥౧, భృశ=మిక్కిలి, Much, ప్రతిజ్ఞయోః=అంగీకారము, Promise.
ప్రగాఢం భృశకృచ్ఛ్రయోః।	ప్రగాఢమ్॥త్రి॥౧-భృశ=మిక్కిలి, Much, కృచ్ఛ్రయోః=దుఃఖము, Pain. (వ)చొరరాని, Difficult
(శక్తస్థూలౌ త్రిషు) దృఢౌ	దృఢమ్॥త్రి॥ ౧-శక్త=లావుగల, Able, స్థూలౌ=బలిసిన. bulky.
వ్యూఢౌ (విన్యస్తసంహతౌ)॥ ౨౦౧	వ్యూఢః ॥త్రి॥ ౧- విన్యస్త=ఒడ్డుతీర్పఁబడిన సేనకును, Arranged as an army, సంహతౌ=దట్టమైన దానికి పేరు, Compact.
— ఇతి ఢాన్తాః. —	— ఢాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను —
భ్రూణో (ఽర్భకే స్త్రైణగర్భే)	భ్రూణః॥పు॥ ౧- అర్భకే=పిన్నవానికిని, Child, స్త్రైణగర్భే=స్త్రీలగర్భమునకు, Human foetus,

బాణో (బలిసుతే శరే)। — బాణః॥పు॥౧,బలిసుతే= బలిచక్రవర్తికుమారునికిని; శరే=అమ్మునకును పేరు, an arrow,

కణో (ఉతిసూక్ష్మధాన్యాంశే) — కణః॥పు॥ ౧-అతిసూక్ష్మ=మిక్కిలికొంచెమైనదానికి,A particle.ధాన్యాంశే=నూకలకునుA grain

(సంఘాతే ప్రమథే) గణః॥ ౨౦౨॥ — గణః॥పు॥౧,సంఘాతే=సమూహము, Multitude. ప్రమథే=ప్రమథగణము,Siva's attendants

పణో (ద్యూతాదిషూత్సృష్టే భృతౌ మూల్యే ధనేஉపిచ)। — పణః॥పు॥౧-ద్యూతాదిషు=జూదము, కోడిపందెము మొదలయినవానియందు,ఉత్సృష్టే=ఒడ్డునట్టిభృతౌ=పందెము A stack at playమూల్యే=కూలి,wages, వెల, price, ధనే=ధనము, wealth, (అపి)3౨గురిగింజలయెత్తురాగిముద్ర,A weight

(మౌర్వ్యాం ద్రవ్యాశ్రితే సత్త్వ శుక్ల సన్ధ్యాదికే) గుణః॥ ౨౦౩॥ — గుణః॥పు॥౧-మౌర్వ్యామ్=వింటినారి,A bowstring. ద్రవ్యాశ్రితే=ద్రవ్యాశ్రితములైన రూపరసాదులు, an object of sense. త్యాగశౌర్యాదులు, Virtue, సత్త్వ= సత్త్వరజస్తమస్సులు, an ingredient of nature; శుక్ల=శుక్లనీల పీతాదులు property. సన్ధ్యాదికే = సంధి విగ్రహాదులు, an expedient.

(నిర్వ్యాపారస్థితౌ కాలవిశేషోత్సవయోః క్షణః। — క్షణః॥పు॥౧-నిర్వ్యాపారస్థితౌ= వ్యాపారములేకయూరకుండుటState of being unemployed కాలవిశేష=గడియలో నాలవభాగము, A moment. ఉత్సవయోః=ఉత్సవము, a festival.

వర్ణో (ద్విజాదౌ శుక్లాదౌ స్తుతౌ వర్ణంతు వాஉక్షరే)॥ ౨౦౪॥ — వర్ణః॥౧-ద్విజాదౌ=బ్రాహ్మణాదిజాతి, Tribe. శుక్లాదౌ=తెలుపు మొదలయిన వన్నె, Colour. స్తుతౌ=స్తోత్రము ॥పు॥, Praise, అక్షరము॥న్న॥, A letter.

అరుణో (భాస్కరేஉపి స్యా ద్వర్ణభేదేపి చ త్రిషు)। — అరుణః॥పు॥౧-భాస్కరే=సూర్యునికిని, The sun; (అపి) అనూరునికిని; the dawn: వర్ణభేదే= ఎఱుపువస్తువునకును ॥త్రి॥ dark red.

స్థాణు (శ్శర్వే	స్థాణుః॥పు॥౧-శర్వే=శివునికిని, Siva, (అపి)
	మోటుచెట్టునకును పేరు, A pollard.
౽ప్యథ) ద్రోణః(కా	ద్రోణః ॥పు॥ ౧-కాకే=కాకికిని, A raven;
కే)	(అపి) నలుతుమునకును పేరు, a measure.
(౽ప్యాజౌ రవే) రణః॥	రణః ॥పు॥ ౧- ఆజౌ=యుద్ధమునకును, War;
౨౦౫॥	రవే=ధ్వనికిని పేరు, Sound.
గ్రామణీ (ర్నాపితే	గ్రామణీః ॥పు॥ ౧- నాపితే=మంగలివాఁడు;
పుంసి శ్రేష్ఠే గ్రామాధిపే	A barber.॥త్రి॥శ్రేష్ఠే=శ్రేష్ఠుఁడు; గ్రామాధిపే=
త్రిషు) । * excellent.	గ్రామాధిపతి, Superintendent of a village.
ఊర్ణా (మేషాదిలోమ్ని	ఊర్ణా॥స్త్రీ॥౧-మేషాదిలోమ్ని=*గొఱ్ఱె కుందేలు
స్యా దావర్తేచాన్తరా	మొదలయినవాని రోమమునకును,భ్రువోః=కను
భ్రువోః)॥ ౨౦౬॥	బొమలయొక్క,అన్తరా=నడుమనుండు, ఆవర్తే=
* Wool, felt.	సుడికిని A circle of hair between the eye-brows.
హరిణీ(స్యాన్మృగీ హే	హరిణీ॥స్త్రీ॥౧-మృగీ=లేడి, A doe, హేమప్ర
మప్రతిమా హరితా చ	తిమా=బంగారుప్రతిమ, A golden image,యా.
యా) ।	హరితా=పచ్చనివన్నె గలది, green.
(త్రిషుపాణ్డౌ చ) హరి	హరిణ॥౧ · పాణ్డు=తెలుపుపసుపువన్నెలుగూడిన
ణః	వస్తువునకు పేరయినపుడు ॥త్రి॥, Yellowish
	White, (చ) ఇఱ్ఱికి పేరయినపుడు, ॥పు॥ A deer.
స్థూణా (స్తమ్భే౽పి	స్థూణా॥ స్త్రీ॥ ౧- వేశ్మనః స్తమ్భే=ఇంటికంబము
వేశ్మనః॥ ౨౦౭॥	A house post(అపి)ఇనుపప్రతిమ,an iron image
తృష్ణే (స్పృహాపిపా	తృష్ణా ॥స్త్రీ॥ ౧-స్పృహా=ఆశకును, Desire,
సే ద్వే)	పిపాసే=దప్పికిని పేరు, thirst.
(జుగుప్సాకరుణే)ఘృణే	ఘృణా॥స్త్రీ॥ ౧-జుగుప్సా=రోఁతకును,Blame.
	కరుణే=దయకును పేరు, pity.
(వణిక్పథే చ) విపణిః	విపణిః ॥స్త్రీ॥ ౧- వణిక్పథే=అంగడివీధి,A market.
	(చ) అంగడి, A stall or shop.
(సురా ప్రత్యక్చ) వా	వారుణీ॥స్త్రీ॥ ౧- సురా=కల్లు,Spirituous liquor
రుణీ ౨౦౮॥	ప్రత్యక్=పడమటి దిక్కు, West.

కరేణు (రిభ్యాం స్త్రీ నే భే)

కరేణుః ॥స్త్రీ॥ ౧-ఇభ్యామ్=ఆఁడేనుఁగునకును ॥పు॥౧-ఇభే=మగఏనుఁగునకును, పేరు.

ద్రవిణం(తు బలే ధనే)।

ద్రవిణమ్॥న॥౧-బలే=బలమునకును, Strength. ధనే=ధనమునకును పేరు, Wealth.

శరణం (గృహరక్షిత్రోః)

శరణమ్॥న॥ఇది, గృహ=ఇంటికిని, a house, రక్షిత్రోః=రక్షించువానికిని పేరు, Preserver.

శ్రీపర్ణం (కమలేఽపి చ)॥ ౨౦౯॥

శ్రీపర్ణమ్॥న॥ ౧-కమలే=తామరపువ్వునకును, A lotus, (అపి) నెల్లిచెట్టు, Nelumbiam.

(విషాభిమరలోహేషు) తీక్ష్ణం (క్లీబే ఖరే త్రిషు)।

తీక్ష్ణమ్॥న॥౧-విష=విషము, poison.అభిమర=యుద్ధము, War,లోహే = ఇనుము,Iron. ఖరే= వాఁడియైనది ॥త్రి॥, Sharp.

ప్రమాణం (హేతు మర్యాదా శాస్త్రేయత్తా ప్రమాతృషు) ॥

*Measure. extent.

ప్రమాణమ్॥న॥౧-హేతు = ప్రత్యక్షాదిజ్ఞాన కారణము Proof;authority మర్యాదా=మర్యాద limit, శాస్త్ర=శాస్త్రము,sacred ordinance. ఇయత్తా=*కొలఁతతూనికమొదలైనమానము; ప్రమాతృషు=ఎఱుఁగునది,having a right notion. మఱియుఏకత్వమునకునుపేరనిరభసుఁడు, Unity,

కరణం (సాధకతమ క్షేత్రగాత్రేన్ద్రియేష్వపి)।

*a kind of rythmical pause.

కరణమ్ ॥న॥ ౧-సాధకతమ=ఛేదనాది క్రియల యందుపయోగించుఖడ్గాదులు,Instrument; క్షేత్ర=క్షేత్రము,Field; గాత్ర=శరీరము, body; ఇన్ద్రియేషు=చక్షురాదీంద్రియము organ of sense (అపి) కారణము, a cause, క్రియ, performance గణికుఁడు, A scribe. *నాట్యగీతభేదము.

(ప్రాణ్యుత్పాదే) సంసరణ (మసంబాధే చమూగతౌ॥ ౨౧౦॥ ఘణ్టాపథే)

సంసరణమ్॥న॥౧- ప్రాణి=ప్రాణులయొక్క, ఉత్పాదే=ఉత్పత్తిరూపమయినసంసారము, Birth, and re-birth, అసంబాధేచమూగతౌ=ఇఱుకటములేని సేననడుచుట, Unresisted march of troops. ఘణ్టాపథే=పెద్దవీథి, a high way.

(ఉద్వాన్తాన్నే) సము

సముద్ధరణమ్॥న॥౧- వాన్త = క్రక్కిన, అన్నే =

ద్ధరణ (మున్నయే)।	అన్నమునకును, Food vomitted, ఉన్నయే = ఎత్తుటకును పేరు, raising.
(అథ త్రిషు)	ఇఁక ముందుఁ జెప్పఁగలణాన్తశబ్దములు॥ త్రి॥
విషాణం (స్యాత్పశుశృఙ్గేభదన్తయోః)। ౨౧౨॥	విషాణమ్॥ త్రి॥ ౧-పశుశృఙ్గ=పసరపుకొమ్మునకును, A horn, ఇభదన్తయోః=ఏనుఁగు దంతమునకును పేరు an elephant's tooth, a tusk.
ప్రవణః (క్రమనిమ్నోర్వ్యాం ప్రహ్వే నాతుచతుష్పథే)।	ప్రవణః॥౧-క్రమ=వాటముగా, నిమ్నోర్వ్యామ్=పల్లమయిన నేలకును, Declivity. ప్రహ్వే=నమ్రుఁడైనవానికిని పేరై నపుడు॥ త్రి॥ Humble, చతుష్పథే=నాలుగు తెరువులుగూడినచోటికి పేరయినపుడు ॥పు॥ A place where four roads meet.
సంకీర్ణౌ (నిచితాశుద్ధౌ)*:Miscellaneous. † impure, mixed.	సంకీర్ణః॥ త్రి॥ ౧-నిచిత=*మ్లేచ్ఛసంకీర్ణము దేశమన్నట్టు నెరసినదానికిని, అశుద్ధౌ=†సంకీర్ణము జాతియన్నట్టు మఱొకదానితోఁగలసిన దానికిని పేరు.
ఇరిణం (శూన్యమూషరమ్) ౨౧౩॥	ఇరిణమ్ (పా) ఈరిణమ్॥ త్రి॥ ౧-శూన్య=పాడైనదానికిని, Desert. ఊషరమ్=చౌటినేలకును పేరు, Salt and barren soli.
— ఇతి ణాన్తాః. —	— ణాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను. —
(దేవసూర్యౌ) వివస్వన్తౌ	వివశ్వాన్ ॥త్॥, పు॥ ౧-దేవ=దేవతలకును, A god, సూర్యౌ = సూర్యునికిని పేరు, The Sun..
సరస్వన్తౌ (నదార్ణవౌ) Arives † the sea	సరస్వాన్॥న్, పు॥౧, నద=*సరస్వంతమను పేరుగలనదమునకును, అర్ణవౌ = †సముద్రమునకును పేరు, నదమనఁగాఁ బ్రత్యక్ప్రవాహముగలఏఱు..
(పక్షితార్క్ష్యౌ) గరుత్మన్తౌ	గరుత్మాన్॥త్, పు॥ ౧-పక్షి=పక్షికిని, A bird, తార్క్ష్యౌ=గరుడునికిని పేరు, Vishnu's vehicle..
శకున్తౌ (భాసపక్షిణౌ)॥ ౨౧౪॥	శకున్తః॥పు॥౧భాస=చమురుకాకికిని, Vulture; పక్షిణౌ = పక్షిమాత్రమునకును పేరు, A bird..
(అగ్న్యుత్పాతౌ) ధూమకేతూ	ధూమకేతుః॥పు॥౧-అగ్ని=అగ్నికిని, fire. ఉత్పాతౌ=ఉత్పాతమునకును పేరు, A comet.

జీమూతౌ (మేఘపర్వతౌ)।	జీమూతః॥పు॥౧మేఘ=మేఘమునకును, Cloud; పర్వతౌ=పర్వతమునకును పేరు, Mountain.
హస్తౌ (తుపాణినక్షత్రే) *the asterism corvus	హస్తః॥పు॥౧-పాణి=చేయి, A hand; నక్షత్రే=*నక్షత్రవిశేషము, మూర, a cubit.
మరుతౌ (పవనామరౌ)॥ ౨౧౫॥	మరుత్॥పు॥౧-పవన=వాయువునకును, wind; అమరౌ=దేవతలకును పేరు, A deity.
యన్తా(హస్తిపకేసూతే) *A charioteer.	యన్తా॥ఋ.పు॥౧-హస్తిపకే=ఏనుఁగుమావటివాఁడు, An elephant driver. సూతే=*సారథి.
భర్తా (ధాతరి పోష్టరి)। *Supporter†husband	భర్తా॥పు,ఋ॥ ౧-ధాతరి = మోయువాఁడు, A bearer, పోష్టరి=*పోషించువాఁడు,†పురుషుఁడు
(యానపాత్రేశిశౌ) పోతః।*A young animal	పోతః॥పు॥౧-యానపాత్రే=ఏటుదాఁటించునట్టి యోడకును A boat, *శిశౌ=శిశువునకును పేరు.
ప్రేతః (ప్రాణ్యన్తరే మృతే)॥ ౨౧౬॥	ప్రేతః॥పు॥౧-ప్రాణ్యన్తరే=నరకమునందుండు జంతువునకును, Evil spirit, మృతే=చచ్చినవానికిని పేరు, departed soul, dead.
(గ్రహభేదేధ్వజే) కేతుః * The ninth planet; † a flag.	కేతుః॥పు॥ ౧-గ్రహభేదే=*కేతుగ్రహము, ధ్వజే=† టెక్కెము, (పా) కాంతి, Brightness. ఉత్పాతము, comet, చిహ్నము, Mark.
(పార్థివే తనయే) సుతః।	సుతః॥పు॥ ౧- పార్థివే=రాజునకును, King. తనయే=కొడుకునకును పేరు, a son.
స్థపతిః (కారుభేదేఽపి)	స్థపతిః॥పు॥౧- కారుభేదే=శిల్పి, An architect, (అపి)బృహస్పతియాగము చేసినవాఁడుA person performing a sacrifice to the planet Jupiter.
భూభృ (ద్భూమిధరే నృపే)॥ ౨౧౭॥	భూభృత్॥పు॥౧- భూమిధరే=పర్వతమునకును mountain; నృపే = రాజునకును పేరు, King.
మూర్ధాభిషిక్తో (భూపేఽపి)*A crowned king	మూర్ధాభిషిక్తః॥పు॥౧- భూపే=రాజమాత్రుఁడు One of the Kshatriya casteఅపి*పట్టాభిషిక్తుఁడు
ఋతుః (స్త్రీకుసుమేఽపిచ)।	ఋతుః॥పు॥ ౧-స్త్రీకుసుమేఽపిచ=స్త్రీలరజస్సునకును, A woman's courses. (అపి) వసంతాది

ఋతువులకును, a season.

(విష్ణావప్య) జితావ్యక్తౌ

అజితః॥పు॥౧- విష్ణౌ=విష్ణువు, Vishnu, (అపి) గెలువఁబడనిది ॥త్రి॥ Unconquered, అవ్యక్తః॥ పు॥విష్ణౌ=విష్ణువు, ॥పు॥ (అపి) స్ఫుటముగా నేర్పడనిది ॥త్రి॥ Indistinct, Any invisible principle,

సూత (స్త్వష్టరి సారథౌ)॥ ౨౧౮॥

సూతః ॥పు॥ ౧- త్వష్టరి=వడ్లవానికిని, A cart Wright. సారథౌ=సారధికిని పేరు, Charioteer.

వ్యక్తః ప్రాజ్ఞేఽపి)

వ్యక్తః॥పు॥౧॥, ప్రాజ్ఞే=ప్రాజ్ఞునికిని Wise (అపి) స్పష్టమయిన దానికిని ॥త్రి॥ evident;

దృష్టాన్తౌ (వుభే శాస్త్ర నిదర్శనే)।

దృష్టాన్తః॥పు॥ ౧- శాస్త్రే=శాస్త్రమునకును, A science: నిదర్శనే=ప్రకృతార్థమునకు ప్రతిగా చూచి చెప్పుటకును పేరు, an example;

క్షత్తా (స్యాత్సారథౌ ద్వాస్థే క్షత్రియాయాం చ శూద్రజే)॥ ౨౧౯॥

క్షత్తా॥పు,ఋ॥౧-సారథౌ=సారధి Charioteer, ద్వాస్థే=వాకిలిగాచువాఁడు, Porter. క్షత్రియాయామ్=క్షత్రియస్త్రీయందు, శూద్రజే= శూద్రునివలనఁ బుట్టినవాఁడు, A man of the mixed tribe.

వృత్తాన్త (స్స్యాత్ప్రకరణే ప్రకారే కార్త్స్న్యవార్తయోః॥

వృత్తాన్తః॥పు॥౧-ప్రకరణే=ప్రస్తావమునకును, Topic. ప్రకారే = విధమునకును, mode. కార్త్స్న్యే=అంతయునను నర్థమునకును, Whole. వార్తయోః=వార్తకును పేరు, Rumour,

ఆనర్త (స్సమరే నృత్యస్థాన నీవృద్విశేషయోః)॥ ౨౨౦

ఆనర్తః॥ ౧-సమరే=యుద్ధమునకును, A stage నీవృద్విశేషయోః=పశ్చిమసముద్రతీరమునందుండు దేశవిశేషమునకును పేరు Name of a country

కృతాన్తో (యమ సిద్ధాన్త దైవా కుశల కర్మసు)॥

కృతాన్తః॥పు॥౧-యమ=యమునికిని, సిద్ధాన్తే=సిద్ధాంతమునకును Demonstrated doctrine దైవ=పురాకృతశుభాశుభకర్మమునకును destiny అకుశలకర్మసు=పాపకర్మమునకును, Sinful act

(శ్లేష్మాది రసరక్తాది మహాభూతాని తద్గుణాః॥ ౨౨౧॥ ఇన్ద్రియా ణ్యశ్మవికృతి శ్శబ్దయోని శ్చ) ధాతవః।

*Phlegm wind and bile. †Blood flesh, marrow &c. ‡The primary elements &c. § their qualities: odour.

ధాతుః॥పు॥ ౧-శ్లేష్మాది* శ్లేష్మవాతపిత్తములకును, రసరక్తాది=†రసాసృఙ్మాంసమేదోఽస్థిమజ్జాశుక్లములకును, ‡మహాభూతాని= పృథివ్యప్తేజోవాయ్వాకాశములకును§శద్గుణాః=శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములకును,ఇన్ద్రియాణి=త్వక్చక్షుశ్శ్రోత్ర జిహ్వాఘ్రాణములకును, The five organs. అశ్మవికృతిః=జేగురు మొదలయిన శిలావికారములకును Fossil,శబ్దయోనిః=శబ్దములకుఁగారణమయినభూవాఽదిక్రియలకును పేరు, Crude verb.

(కక్ష్యాన్తరేఽపి)శుద్ధాన్తో (నృపస్యాసర్వగోచరే)॥ ౨౨౨॥

శుద్ధాన్తః॥పు॥౧- అసర్వగోచరే= సకలజనులు చూడఁగూడని, నృపస్య=రాజుయొక్క, కక్ష్యాన్తరే = లోకట్టునకు అనఁగా నంతఃపురమునకును, The king's private palace, అపిశబ్దమువలన నంతఃపురస్త్రీకిని పేరు, The king's wife.

(కాసూ సామర్థ్యయో) శ్శక్తిః

* The productive power inherent in causes.

శక్తిః॥స్త్రీ॥౧-కాసూః=భల్లమను నాయుధవిశేషమునకును, An iron spear, సామర్థ్యయోః=ప్రభుత్వాదిశక్తులకును, Power,(ప)*కారణవస్తువులందలి ఒకానొక ధర్మమునకును పేరు.

మూర్తిః (కాఠిన్యకాయయోః)।

మూర్తిః॥స్త్రీ॥ ౧-కాఠిన్య=కఠినత్వము Matter, కాయయోః=శరీరము, Body, a definite form.

(విస్తారవల్ల్యో) ర్వ్రతతిః

వ్రతతిః॥స్త్రీ॥౧- విస్తార=విరివికిని, Expansion, వల్ల్యోః=తీఁగకును పేరు, A creeping plant.

వసతీ (రాత్రి వేశ్మనోః)॥ ౨౨౩॥

వసతిః ॥స్త్రీ॥ ౧-రాత్రి=రాత్రికిని; Night, వేశ్మనోః=ఇంటికిని పేరు A house.

(క్షయార్చయో) రపచితిః

అపచితిః॥స్త్రీ॥౧- క్షయ=హానికిని, Loss. అర్చయోః=పూజకును పేరు, Worship.

సాతి (ర్దానావసానయోః)।

సాతిః ॥స్త్రీ॥ ౧- దాన=దానమునకును,Gift, అవసానయోః=ముగియుటకును పేరు, Destruction.

ఆర్తిః (పీడా ధను

ఆర్తిః॥స్త్రీ॥ ౧- పీడా = పీడకును, Pain, ధను

ఘోట్యోః)	ఘోట్యోః=వింటికొప్పునకును, End of a bow.
జాతి (స్సామాన్యజ న్మనోః॥) ౨౨౮॥	జాతిః ॥స్త్రీ॥ ౧-సామాన్యే= గోత్వబ్రాహ్మణత్వాది జాతులకును, Cast, kind or sort, జన్మనోః= పుట్టుటకును పేరు, A birth; lineage.
(ప్రచార స్యన్దయో, రీతిః	రీతిః॥స్త్రీ॥౧- ప్రచార = వ్యవహారమునకును; Usage. స్యన్దయోః=జాఱుటకును, Oozing. చిట్టెమునకును = Scoria of metals; ఇత్తడికిని, brass, పేరని రుద్రుఁడు. "ప్రకారస్యన్దయోః" అని పాఠము గలదు.
ఈతి (ర్డిమ్బ ప్రవాస యోః)। Travelling abroad.	ఈతిః ॥స్త్రీ॥ ౧- డిమ్బే=అతివృష్టి మొదలయిన యీతిబాధలాటింటికిని, Calamity of season. ప్రవాసయోః=ప్రవాసమునకును పేరు.
(ఉదయేఽధిగమే) ప్రాప్తిః	ప్రాప్తిః॥స్త్రీ॥౧- ఉదయే=లాభమునకును, Gain. rise, అధిగమే=పొందుటకును పేరు. Obtaining.
త్రేతా(త్వగ్నిత్రయే యుగే)॥ †Second age of the world.	త్రేతా॥స్త్రీ॥ ౧-అగ్నిత్రయే=గార్హపత్యాదులగు మూఁడగ్నులకును, Three sacrificial fires. యుగే=† త్రేతాయుగమునకును పేరు.
(వీణాభేదేఽపి)మహతీ ‡Narada's harp.	మహతీ॥స్త్రీ॥ ౧- వీణాభేదే‡=నారదునివీణ కును, అధికమయినదానికిని పేరు, Greatness.
భూతి ర్భస్మని సంప ది)।	భూతిః॥స్త్రీ॥ ౧-భస్మని=భస్మము, Ashes, సంపది=సంపద, Success, superhuman power.
నదీ నగర్యో ర్నాగా నాం) భోగవ (త్యథ	భోగవతీ॥స్త్రీ॥౧-నాగానామ్=సర్పములయొక్క, నదీనగర్యోః = నదికిని, పట్టణమునకును పేరు, River of snakes, City of Serpents.
సంగరే॥ ౨౨౯॥ (సఙ్గేసభాయాం)సమితిః	సమితిః॥స్త్రీ॥౧- సంగరే=యుద్ధమునకును, Combat, సఙ్గే=కూటమికిని, Company, సభాయామ్= సభకును పేరు, Assembly.
(క్షయవాసావపి) క్షితిః।	క్షితిః॥స్త్రీ॥౧-క్షయే=నాశమునకును, Loss, వాసే= ఉనికికి, Abode, అపిశబ్దమువలనభూమికిని, Earth,
(రవేరర్చిశ్చ శస్త్రం	హేతిః॥స్త్రీ॥౧-రవేః అర్చిశ్చ=సూర్యునికిరణమున

-చ వహ్నిజ్వాలాచ హేతయః॥ ౨౨౭॥

కును, Sun-beam, శస్త్రంచ=ఆయుధమునకును, Weapon, వహ్నిజ్వాలాచ = అగ్నిజ్వాలకును. Flame, ఆయుధమునకు పేరయినపుడు ॥పు॥

జగతీ (జగతిచ్ఛన్దోవిశేషేఽపి క్షితావపి) ।
World.

జగతీ॥సీ॥౧-జగతి=లోకమునకును, ఛన్దోవిశేషేపి=పండ్రెండక్షరముల పాదముగల ఛందస్సునకును a sort of metre, క్షితావపి=భూమికిని Earth

పఙ్క్తి (శ్ఛన్దోఽపి దశమం)

పఙ్క్తిః॥సీ॥౧_ దశమమ్=పదిఅక్షరముల పాదముగల, ఛన్దోఽపి=ఛందస్సునకును, A metre, అపి శబ్దమువలన శ్రేణికిని A row. పదింటికిని, Ten

(స్యాత్ప్రభావేఽపి) ఆయతిః॥ ౨౨౮॥

ఆయతిః॥సీ॥౧, ప్రభావేఽపి=ప్రభావమునకు, Majesty, అపి శబ్దమువలన భవిష్యత్కాలమునకును, Future time. నిడుపునకును పేరు, Length

పత్తి (ర్గతౌ చ)

పత్తి॥సీ॥౧-గతౌ=నడకనకును, Motion, కాలిబంటునకును, A foot soldier. సేనాభేదమునకును; A platoon.

(మూలేతు) పక్షతిః (పక్షభేదయోః) ।

పక్షతి॥సీ॥౧- పక్షభేదయోఃమూలే=శుక్లకృష్ణపక్షములమూల మనఁగా పాడ్యమికిని, First day of a lunar month, పక్షి ఱెక్క మొదలునకును, Root of a wing.

ప్రకృతి (ర్యోని లిఙ్గే -చ) *Material cause.

† The constituent elements of the state

ప్రకృతిః॥సీ॥ ౧-యోనిలిఙ్గే=ఉపాదానకారణములకును, *స్త్రీపున్నపుంసలింగములకును, Sex (చ) †రాజ్యాంగము లేడింటికిని, పౌరశ్రేణులకును The subjects of a king. స్వభావమునకును Natural disposition. భగమునకును Vagina, సత్త్వాదిగుణములయొక్క సామ్యావస్థకును పేరు.

(కైశిక్యాద్యాశ్చ) వృత్తయః । ౨౨౯॥

వృత్తిః॥సీ॥ ౪-కైశిక్యాద్యాః = అంకారశాస్త్రప్రసిద్ధములయిన కైశిక్యాదివృత్తులకును, Style of composition. (చ) జీవికకును, Profession, సూత్రాదివివరణగ్రంథములకును Gloss,

సికతా (స్స్యు

సికతాః॥సీ॥నిత్యబహువచనమ్॥౧-వాలుకా=ఇసు

ర్వాలుకాఽపి)	కకును, Sand ఇసుక నేలకును, Sandy ground.
(వేదే శ్రవసి చ) శ్రుతిః। *Holy scripture.	శ్రుతిః॥స్త్రీ॥౧-వేదే=*వేదమునకును శ్రవసి=చెవికిని Ear;వినుటకును, Listening వార్తకును, Rumour
వనితా (జనితాత్యర్థానురాగాయాంచ యోషితి)॥ ౨౩౦॥	వనితా॥స్త్రీ॥౧-జనిత=పుట్టింపపడిన, అత్యర్థ=మిక్కిలియు,అనురాగాయామ్=ప్రేమగల, యోషితి=స్త్రీకిని, A beloved woman, (చ) స్త్రీ మాత్రమునకును పేరు, A woman.
గుప్తిః (క్షితివ్యుదాసేఽపి)	గుప్తిః॥స్త్రీ॥౧-క్షితివ్యుదాసే=నేలగుంటకును, A hole in the ground, (అపి) రక్షించుటకును, Concealment, చెఱసాలకును పేరు, Prison.
ధృతి(ర్ధారణ ధైర్యయోః)।	ధృతిః॥స్త్రీ॥ ౧-ధారణ=ధరించుటకును Holding; ధైర్యయోః=ధైర్యమునకును పేరు, Steadiness.
బృహతీ (క్షుద్రవార్తాకీ ఛన్దోభేదే మహత్యపి)॥ ౨౩౧॥ *A metre†Greatness	బృహతీ॥స్త్రీ॥౧-క్షుద్రవార్తాకీ=ములకచెట్టు An egg-plant (ప) వాకుడుచెట్టు, ఛన్దోభేదే=*తొమ్మిది యక్షరములపాదము గలఛందస్సు, మహతీ=†అధికమైనది, (అపి) ఉత్తరీయము, Mantle.
వాసితా (స్త్రీకరిణ్యోశ్చ)	వాసితా (ప) వాశితా॥స్త్రీ॥౧-స్త్రీ, Woman. కరిణ్యోశ్చ=ఆఁడుఏనుఁగు Female elephant.
వార్తా(వృత్తౌ జనశ్రుతౌ)।	వార్తా॥స్త్రీ॥౧-వృత్తౌ=జీవనోపాయమునకును, Livelihood,జనశ్రుతౌ=లోకవార్తకును Rumour
వార్త్తం (ఫల్గున్యరోగేచ త్రిషు)	వార్తం॥న॥౧-ఫల్గుని=తుచ్ఛము, Chaff ॥త్రి॥ అరోగే=రోగములేనిది, Healthy.
(ప్స్వప్సుచ) ఘృతామృతే॥ ౨౩౨॥	ఘృతమ్,అమృతమ్॥న॥౨-అప్సు=నీళ్లు Water. (చ) ఘృత=నేయి, Ghee, అమృతే=అమృతము, Nectar యజ్ఞశేషము, Residue of a sacrifice, అయాచితము, Unsolicited alms, మోక్షము, Exemption from transmigration.
కలధౌతం (రూప్యహేమ్నోః)	కలధౌతమ్॥న॥ ౧-రూప్య=వెండికిని Silver, హేమ్నోః=బంగారమునకును, Gold.

నిమిత్తం (హేతుల
క్ష్మణోః) ।

నిమిత్తమ్ ॥న॥ ౧-హేతు=కారణమునకును, Cause. లక్ష్మణోః=చిహ్నమునకును, Token.

శ్రుతం (శాస్త్రావ
ధృతయోః)

శ్రుతమ్॥న॥౧-శాస్త్ర=శాస్త్రము, Science, ॥త్రి॥ అవధృతయోః=వినబడినది, Heard.

(యుగపర్యాప్తయోః)
కృతమ్॥　　　౨౩౩॥

కృతమ్॥న॥౧-యుగ=కృతయుగమునకును, The golden age. పర్యాప్తయోః = నివారణమునకును పేరు, Enough.

అత్యాహితం (మహా
భీతిః కర్మజీవానపేక్షి
చ) ।

అత్యాహితమ్ ॥న॥౧-మహాభీతిః=మహాభయము, Great fear. జీవానపేక్షి=ప్రాణము నపేక్షింపని, కర్మ=సాహసకర్మము, Valiant act.

(యుక్తేక్ష్మాదావృతే)
భూతం ప్రాణ్యతీతే స
మే త్రిషు॥　　　౨౩౪॥

భూతమ్॥న॥ ౧- యుక్తే= యోగ్యమయినది, Right, క్ష్మాదౌ=పంచభూతములు, an element ఋతే=సత్యము, Truth, ప్రాణి=ప్రాణిమాత్రము A living being, అతీతే=భూతకాలము, Past, ॥త్రి॥ సమాసమునందు ఉత్తరపదమై సదృశవస్తువునకు పేరు, Like.

వృత్తం (పద్యే చరి
త్రే త్రి ష్వతీతే దృఢ
నిస్తలే) ।

వృత్తమ్॥న॥౧-పద్యే=పద్యము, Verse. చరిత్రే=చరిత్రము, Conduct.॥త్రి॥ అతీతే=గడచినది, Past. దృఢ=పటువైనది, Firm, నిస్తలే=వట్రువయయినది, Round.

మహ (ద్రాజ్యం చా)

మహత్ ॥న॥౧-రాజ్యమ్=రాజ్యము, Realm, (చ) దొడ్డవానికి పేరయినపుడు ॥త్రి॥, Great.

వగీతం (జన్యేస్యా
ద్గర్హితే త్రిషు)॥ ౨౩౫॥

అవగీతమ్॥న॥౧-జన్యే=జనాపవాదముCalumny, ॥త్రి॥ గర్హితే=నిందింపఁబడినది, Blamed.

శ్వేతం (రూప్యేఽపి)

శ్వేతమ్॥న॥౧-రూప్యే=వెండి, Silver, (అపి) ॥త్రి॥ తెల్లనివస్తువు, White.

రజతం (హేమ్నిరూ
ప్యేసితే త్రిషు।

రజతమ్॥న॥ ౧-హేమ్ని=బంగారము, Gold, రూప్యే = వెండి, Silver, ॥త్రి॥ సితే = తెల్లనివస్తువు, White

(త్రిష్వితో)	ఇదిమొదలు తాంతశబ్దము లన్నియు ॥త్రి॥
జగ (దిఙ్గేఽపి)	జగత్ ॥త్రి॥౧-ఇఙ్గే=సంచరించువస్తువు, Movable. (అపి) ॥న॥ లోకము, The world, ॥పు॥ వాయువు, Air.
రక్తం (నీల్యాది రాగి చ)॥ ౨౩౬॥	రక్తమ్॥త్రి॥౧-నీల్యాది=నీలి మొదలయినదాని చేత, రాగి=చాయ వేయఁబడిన వస్త్రాదులు, Tinged, (చ) అనురక్తుఁడు, Fond, ఎఱ్ఱనైనది Red, ॥న॥కుంకుమము, saffron, నెత్తురు, Blood,
అవదాత (స్సితే పీతే శుద్ధే)	అవదాతః॥త్రి॥౧-సితే=తెల్లనివస్తువు, White. పీతే = పచ్చనివస్తువు, Yellow, శుద్ధే = పరిశుద్ధమయిన వస్తువు, Clean. తెల్లనివస్తువు, White.
బద్ధార్జునౌ) సితౌ। యుక్తేతిసంస్కృతే మర్షి) ణ్యభినీతో	సితః॥త్రి॥౧-బద్ధ=కట్టబడినది, Bound. అర్జునౌ= అభినీతః॥త్రి॥౧-యుక్తే=యోగ్యమైనది, Fit, అతిసంస్కృతే=లెస్సగాఁ జేయఁబడినది, Excellent. మర్షిణి=కోపము లేనివాఁడు, Patient. (వ) అమర్షిణి=కోపము గలవాఁడు, Impatient.
(ఽథ) సంస్కృతమ్॥ ౨౩౭॥ (కృత్రిమే లక్షణోపేతేఽప్య)	సంస్కృతమ్ ॥త్రి॥ ౧- కృత్రిమే=చేయఁబడిన ఘటాదులు, Wrought or finished. లక్షణోపేతే=వ్యాకరణలక్షణయుక్తమయినశబ్దము, Grammatically correct, (అపి) లెస్సగాఁ జేయఁబడిన వస్తువు Excellent, adorned.
నన్తోఽ(నవధావపి)।	అనన్తః॥త్రి॥౧-అనవధౌ=అవధి లేనిది, Infinite, endless, (అపి)॥పు॥ ఆదిశేషుఁడు; విష్ణువు॥న॥ఆకాశము, The sky. ॥స్త్రీ॥ భూమి, Earth.
(ఖ్యాతేహృష్టే) ప్రతీతో	ప్రతీతః॥త్రి॥౧- ఖ్యాతే=పేరువడసినవాఁడు, Famous, హృష్టే=సంతోషించినవాఁడు, Glad.
ఽభిజాతస్తు (కులజే బుధే)॥ ౨౩౮॥	అభిజాతః ॥త్రి॥౧-కులజే=కులముగలవాఁడు, Noble; బుధే=పండితుఁడు, Learned.
వివిక్తౌ(పూతవిజనౌ)	వివిక్తః త్రి॥ ౧-పూత=పవిత్రమైనది, Pure.

విజనో=ఏకాంతస్థలము, Desert or lonely.

మూర్ఛితో (మూఢ సోచ్ఛ్రయా) ।

మూర్ఛితః॥త్రి॥౧- మూఢ = మూర్ఛపోయినది Insensible, సోచ్ఛ్రయా=వృద్ధిగలిది, High, tall.

(ద్వావామ్లపరుషౌ) శుక్తౌ

శుక్తమ్॥త్రి॥౧-ఆమ్ల=ఆమ్లవిశేషము, Sour, vinegar; పరుషౌ=నిష్ఠురమయినది, Harsh; ఆమ్లవిశేష మనఁగా మంటికుండ మొదలయినదానియందు తేనే, బెల్లముకలిసి-ఈమూఁడును గూర్చి ధాన్యరాశియందుమూఁడురాత్రులు పెట్టినపులుసు.

శితీ (ధవలమేచకౌ)॥ ౨౩౯॥

శితిః ॥త్రి॥౧-ధవల=తెల్లనిదానికిని, White, మేచకౌ=నల్లనిదానికిని పేరు, Black.

(సత్యే సాధౌ విద్యమానే ప్రశస్తేఽభ్యర్హితేచ) సత్ ।

సత్॥త్రి॥౧-సత్యే=సత్యము, True; సాధౌ=సాధువు, Right; విద్యమానే=కలిగియున్నది, Existing, ప్రశస్తే=శ్రేష్ఠమయినది, Excellent, అభ్యర్హితే=పూజ్యమయినది, Respected.

పురస్కృతః (పూజితేఽరాత్యభియుక్తేఽగ్రతః కృతే)॥ ౨౪౦॥

పురస్కృతః॥త్రి॥౧-పూజితే=పూజ్యుఁడు Revered; అరాతి=శత్రువుచేత, అభియుక్తే=ఆక్రమింపఁబడ్డవాఁడు Distressed by foes అగ్రతః=ముందుగా, కృతే=చేయఁబడినది, Placed infront.

నివాతా (వాశ్రయావాతౌ శస్త్రాభేద్యంచ వర్మ యత్) ।

నివాతః॥త్రి॥౧, ఆశ్రయ=ఉండుస్థలము An abode అవాతౌ = గాలిలేని చోటు Free from wind. శస్త్రై=శస్త్రములచేత, అభేద్యమ్=భేదింపరాని, వర్మ=జోడు, యత్=ఏదో Safe(as strong armour)

(జాతోన్నతప్రవృద్ధాస్స్యు) రుచ్ఛ్రితా

ఉచ్ఛ్రితః॥త్రి॥౧-జాత=పుట్టినది, Produced; ఉన్నత=పొడవైనది, High, tall; ప్రవృద్ధాః = బహుళమయినది, Grown large.

ఉత్థితా (స్త్వమీ॥ ౨౪౧॥ వృద్ధిమత్ప్రోద్యతోత్పన్నా)

ఉత్థితః॥త్రి॥వృద్ధియత్=వృద్ధిఁబొందిన Increased; ప్రోద్యత=ఉద్యోగముగల, Endeavouring; ఉత్పన్న=పుట్టిన. Born.

-ఆదృతౌ (సాద

ఆదృతః॥త్రి॥౧-సాదర=ఆదరించు, Respectful,

రార్చితౌ) ।

అర్చితౌ=పూజింపఁబడిన, Respected.

—: ఇతి తాన్తాః :—

—: తాన్త నానార్థశబ్దములు ముగిసెను. :—

అర్థో(ఽభిధేయరై వస్తుప్రయోజన నివృత్తిషు)॥ ౨౮౨॥

అర్థః॥పు॥ అభిధేయ=శబ్దమునకు వాచ్యమయినది. meaning, రై=ధనము, Wealth, వస్తు=వస్తువు,Thing, ప్రయోజన=ప్రయోజనము, Purpose నివృత్తిషు=నివర్తించుట,Prophibition,కోరఁబడునది, Request.

(నిపానాఽఽగమయోః) తీర్థ (మృషిజుష్టజలే గురౌ) ।

తీర్థమ్॥న॥ ౧-నిపాన=నూతియొద్దినీళ్ళతొట్టి, A trough of water,ఆగమయోః = శాస్త్రము, Sacred science,ఋషిజుష్టజలే = ఋషులచేత, సేవింపఁబడిన జలాశయము,Sacred water, గురౌ=గురువు, Holy instructor. "నిదానాగమయోః" అని పాఠాంతరము, Ford,

సమర్థ(స్త్రిషు శక్తిష్ఠే సంబద్ధార్థే హితేఽపి చ)॥ ౨౮౩॥

సమర్థః॥త్రి॥ ౧- శక్తిష్ఠే=మిక్కిలి శక్తిగల, Powerful, సంబద్ధార్థే=అన్వయయోగ్యమయిన యర్థముగల,Connected in sense. హితే=హితమైన, Benevolent.

దశమీస్థౌ (క్షీణరాగవృద్ధౌ)

దశమీస్థః॥పు॥౧-క్షీణరాగ=నష్టవీర్యుఁడుImpotent. వృద్ధౌ=వృద్ధుఁడు, Very old. [A line,

వీథీ (పదవ్యపి) ।

వీథీ॥స్త్రీ॥౧,పదవీ=మార్గము, A road•(అపి)వర్త్మ-

(ఆస్థానీ యత్నయోః) రాస్థా

ఆస్థా॥స్త్రీ॥ ౧- ఆస్థానీ=సభకును Assembly. యత్నయోః=యత్నమునకు, పేరుEffort.

ప్రస్థో (ఽస్త్రీ సాను మానయోః)॥ ౨౮౪॥

ప్రస్థః॥పు॥౧-సాను=కొండ నెత్తమునకును, Side of a hill. మానయోః = కుంచమునకును పేరు, A measure of quantity.

—: ఇతి థాన్తాః :—

—: థాన్త నానార్థశబ్దములుముగిసెను :—

(అభిప్రాయవశౌ) ఛన్దౌ

ఛన్దః॥పు॥ ౧-అభిప్రాయ = అభిప్రాయము Opinion. వశౌ=అధీనము, Subjection.

వబ్దౌ(జీమూతవత్సరౌ)

అబ్దః॥పు॥ ౧- జీమూత =మేఘము Cloud.

	వత్సరా=సంవత్సరము, a year.
అపవాదౌ (తునిన్దాజ్ఞే)	అపవాదః ॥పు॥ ౧ - నిన్దా=నింద, Defamation; ఆజ్ఞే=ఆజ్ఞ, Command.
దాయాదౌ (సుత బాన్ధవౌ॥) ౨౮౫॥	దాయాదః॥పు॥౧=సుత=కొడుకు,Son; బాన్ధవౌ=జ్ఞాతి; Kinsman.
పాదా రశ్మ్యఙ్ఘ్రి తుర్యాంశాః)	పాదః॥పు॥౧-రశ్మి=కిరణము, A ray of light; అఙ్ఘ్రి=కాలు,A foot: తుర్యాంశాః=నాల్గవపాలు A fourth part.
(చన్ద్రాగ్న్యర్కాః) స్తమోనుదః ।	తమోనుత్ ॥ద్,పు॥౧- చన్ద్రి=చంద్రుఁడు,Moon అగ్ని=అగ్ని,Fire; అర్కః = సూర్యుఁడు, Sun.
నిర్వాదో (జనవాదేఽపి)	నిర్వాదః॥పు॥౧జనవాదే=నింద,Ill report; (అపి) నిశ్చితమయినవాదము,A controversy decided వాదు లేకుండుట, Absence of contest.
శాదో (జమ్బాలశష్పయోః)॥ ౨౮౬॥	శాదః ॥పు॥౧-జమ్బాల=అడుసు,Mud; శష్పయోః=లేఁతకసవు, Young grass.
(సారావే రుదితే త్రాతరి) ఆక్రన్దో (దారుణే రణే) ।	ఆక్రన్దః॥పు॥,సారావే=ఆర్తధ్వనితోఁగూడిన,రుదితే=రోదనము,Exclamation in pain; త్రాతరి=రక్షించువాఁడు, A defender, దారుణేరణే=భయంకరమయిన యుద్ధము, Terrific war.
(స్యాత్) ప్రసాదో(ఽనురోధేఽపి)	ప్రసాదః॥పు॥ ౧-అనురోధే = అనుసరించుట Compliance; (అపి) నైర్మల్యము, Clearness, propitiatory offering, ప్రీతికిని, Favour, కావ్య గుణవిశేషమునకును పేరు.
సూద (స్యాద్ వ్యఞ్జనేఽపిచ)॥ ౨౮౭॥	సూదః॥పు॥ ౧- వ్యఞ్జనే=పప్పుమొదలైనవ్యంజనము Condiment. (అపి) వండెడివాఁడు,A cook.
(గోష్ఠాధ్యక్షేఽపి) గోవిన్దో	గోవిన్దః॥పు॥౧-గోష్ఠాధ్యక్షే=ఆవులనేలువాఁడు A cow-herd, (అపి) విష్ణువు, బృహస్పతి.
(హర్షే,ఽప్యామోద వన్మదః ।	ఆమోదః-మదః ॥పు॥౨-హర్షే=సంతోషము joy; (అపి) ఆమోదశబ్దము పరిమళమునకును;

Fragrancy; మదశ్శబ్దము గర్వమునకును పేరు Pride.

(ప్రాధాన్యే రాజలిఙ్గే చ వృషాఙ్గే) కకుదో౽ (స్త్రియామ్)॥ ౨౮౮॥

కకుదః॥పు॥(ప)కకుత్॥ద్॥సీ॥౧-ప్రాధాన్యే=ప్రధానమైనది, Chief, రాజలిఙ్గే=రాజచిహ్నము Royal insignia, వృషాఙ్గే=ఎద్దుమూఁపురము, Hump of a bull.

(స్త్రీ) సంవిత్ (జ్ఞాన సంభాషా క్రియాకారా౽జి నామసు)।

సంవిత్॥ద్,సీ॥౧ జ్ఞాన=జ్ఞానము, Knowledge; సంభాషా=సంకేతము, Watchword; (ప)సంభాషణము, Discourse; క్రియాకార=నిశ్చయము, Agreement; ఆజి=యుద్ధము War; నామసు=నామధేయము; Name.

(ధర్మే రహ)స్యుపనిషత్

ఉపనిషత్॥ద్, సీ॥౧-ధర్మే=ధర్మము, Religious and moral merit; రహసి=రహస్యము, Privacy, Sacred lore.

(స్యాదృతౌ వత్సరే) శరత్॥ ౨౮౯॥

శరత్ ॥ద్, సీ॥౧ఋతౌ=శరదృతువు, Sultry Season. వత్సరే=సంవత్సరము, A year.

పదం (వ్యవసితి త్రాణ స్థాన లక్ష్మాఙ్ఘ్రి వస్తుషు।

పదమ్॥న॥౧వ్యవసితి=ఉద్యోగము, Industry; త్రాణ=రక్షించుట, Defence; స్థాన=స్థానము, Place, లక్ష్మ=అడియాలము, Mark అఙ్ఘ్రి=అడుగు Foot; వస్తుషు=వస్తువు, Thing.

గోష్పదం (సేవితే మానే)* Spot frequented by kine;

గోష్పదమ్॥న॥౧-సేవితే=*ఆవులుతిరుగుప్రదేశము; మానే=ఆవుల గొరిజ దిగబడిన గుంట, As much as a cow's footstep will hold.

(ప్రతిష్ఠాకృత్యయో)రాస్పదమ్॥ ౨౯౦॥

ఆస్పదమ్ ॥న॥, ప్రతిష్ఠా=స్థానము, Place, Dignity, కృత్యమ్=చేయదగినది, Business.

(త్రిష్విష్ట మధురౌ) స్వాదూ

స్వాదు ॥త్రి॥, ఇష్ట = ఇష్టమయినది, Desire; మధురౌ=మధురమయినది, Sweet.

మృదూ (చాతీక్ష్ణ కోమలౌ)॥

మృదుః॥త్రి॥౧-అతీక్ష్ణ=క్రూరముకానిది, Gentle, blunt; కోమలౌ=మెత్తనిది, Soft.

(మూఢాల్పాపటుని

మన్దః॥త్రి॥మూఢ = మూఢుఁడు, అల్ప = అల్ప

ర్భాగ్యా(మన్దా (స్స్యుః)) (ద్వాన్ తు) శారదా॥ (ప్రత్యగ్రా ప్రతిభా) (విద్వత్సు ప్రగల్భా) విశారదా।	మైనది. Little: అపటు=సమర్థుఁడుకాని వాఁడు, Foolish,dull,నిర్భాగ్యః=నిర్భాగ్యుఁడు Unlucky శారదః॥ త్రి॥ప్రత్యగ్ర = నూతనమయినది, New,అప్రతిభా=సమర్థుఁడుకానివాఁడు diffident విశారదః॥త్రి॥-విద్వత్=విద్వాంసుఁడు,Learned సుప్రగల్భా=ప్రౌఢుఁడు, Confident.
—: ఇతి దాన్తాః :—	—: దాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను :—
(వ్యామోవటశ్చ)న్యగ్రోధౌ	న్యగ్రోధః॥పు॥ - వ్యామః=బార;A Fathom,వటశ్చ=మఱ్ఱిచెట్టు,Banian tree.[=పొడవు,Height.
ఉత్సేధః కాయఉన్నతిః	ఉత్సేధః॥పు॥,కాయే=శరీరము,Body ఉన్నతిః
(పర్యాహారశ్చమార్గశ్చ) వివధావీవధౌచతౌ।	వివధః-వీవధః॥పు॥ ౨-పర్యాహారశ్చ=వర్తకుఁడు దేశాంతరమునుండి తెచ్చి విక్రయస్థానమందుంచినవస్తువులు,Storing of corn.(ప)కావడిA yoke for burdens: మార్గశ్చ=మార్గము, A high way
పరిధి (ర్యజ్ఞియతరోః శాఖాయా ముపసూర్యకే)॥ ౨౪౩॥	పరిధిః॥పు॥,యజ్ఞియతరోః=యజ్ఞార్హమైనమేడిచెట్టు మొదలైనదానియొక్క,శాఖాయామ్=కొమ్మ,Branch of a tree at a sacrificeఉపసూర్యకే=పరివేషము, A misty halo round the sun.
(బన్ధకం వ్యసనం చేతః పీడాఽధిష్ఠాన) మాధయః।	ఆధిః॥పు॥,బన్ధకమ్=క్షేత్రాదులు కుదువపెట్టుట, pledge. వ్యసనమ్ = జూదము మొదలయినవ్యసనము,Calamity:చేతఃపీడా=మనోదుఃఖము, Anxiety:అధిష్ఠానమ్=ఆశ్రయించుట,Residence
(స్యుస్సమర్థననీవాకనియమాశ్చ) సమాధయః॥ ౨౪౪॥	సమాధిః॥పు॥ ౧-సమర్థన=శంకాపరిహారము, Reconciling of differences: నీవాక=మాటాడకుండుట, Silence, (ప)అగ్గువైనధాన్యములయందు జనుల యాదరము, Collecting grain in scarcity. నియమ=వ్రతోపవాసాదులు, Vow, (ప)అంగీకారము,Promise;(చ)చిత్తైకాగ్ర్యము, deep meditation.

(దోషోత్పాదే) ఒను బన్ధ (స్స్యాత్ప్రకృత్యా దివినశ్వరే। ముఖ్యాను యాయిని శిశౌ ప్రకృ త స్యానువ ర్తనేః) ౨౫౫॥	అనుబన్ధః॥పు॥, దోషోత్పాదే=దోషోత్పాదన ము, Offence; ప్రకృత్యాదివినశ్వరే=ప్రకృతిప్ర త్యయాదులయందు నశించిపోవు నక్షరము, An indicatory letter not sounded,ముఖ్యాను యాయిని=ముఖ్యులయిన తండ్రి మొదలైనవారి నను సరించిపోవు శిశౌ=శిశువు,A child following an example. ప్రకృతస్య అనువర్తనే=ప్రకృతమయి నది మొదలెగక యనువర్తించుట, Continued devotion. ముఖ్యులయినవారి ననుసరించినవారి కిని, శిశువునకును పేరని కొందఱు.
విధు(ర్విష్ణౌ చన్ద్రమసి)	విధుః॥పు॥,విష్ణౌ=విష్ణువు, చన్ద్రమసి=చంద్రుడు.
(పరిచ్ఛేదేబిలే)ఒవధిః।	అవధిః ॥పు।, పరిచ్ఛేదే=మర్యాద, Limit, బిలే=బిలము, A hole.
విధి (ర్విధానేదైవేఒపి)	విధిః॥పు॥; విధానే = చేయుట, Performing, దైవే=దైవము,Fate,(అపి)బ్రహ్మ; ప్రకారము, Form, విధాయకవాక్యము, Command.
ప్రణిధిః (ప్రార్థనే చరే)॥ ౨౫౬॥	ప్రణిధిః॥పు॥,ప్రార్థనే=ప్రార్థన,Request.చరే =వేగులవాడు, A spy, situation.
బుధవృద్ధౌ(పణ్డితేఒ పి)	బుధ ః॥పు॥-వృద్ధ॥త్రి॥ ౨-,పణ్డితే=విద్వాంసుడు Learned. (అపి) వరుసగా, బుధునికిని, (Planet Mercury). ముసలివానికిని, (old) పేళ్లు.
స్కన్ధ(స్సముదయేఒ పిచ।)	స్కన్ధః॥పు॥, సముదయే=అధ్యాయాదిసమూ హము,Multitude, chapter,(అపి)మూపు,Sho ulder,చెట్టుమొదలుThe trunk of a treeసైన్యము A troop, బౌద్ధశాస్త్రోక్తమైన రూపవేదనావిజ్ఞాన సంజ్ఞా సంస్కారము లనెడి పంచస్కంధములు, The five forms of mundane consciousness.
(దేశేనదవిశేషేఒ బ్ధౌ)సిన్ధు (ర్నాసరితిస్త్రి	సిన్ధుః॥పు॥, దేశే=దేశవిశేషము; నదవిశేషే= నదవిశేషము; అబ్ధౌ=సముద్రము, The sea,

యామ్)॥ ౨౫౭॥	॥సీ॥౧- సరితి=నది, A river.
విధా (విధాప్రకారేచ)	విధా॥సీ॥ (ప) పు॥ విధా=చేయుట, Action. ప్రకారే=ప్రకారము, Manner, form or rule; (చ) గజాన్నము, Fodder, కూలి Hire.
సాధూ(రమ్యేఽపిచ త్రిషు)॥	సాధుః॥త్రి॥రమ్యే=ఒప్పిదమైనవస్తువు Handsome, (అపి)సజ్జనుఁడు, Right, virtuous.
వధూ (ర్జాయ స్నుషా స్త్రీ చ)	వధూః ॥సీ॥-జాయా=పెండ్లాము, Wife,స్నుషా=కోడలు, Daughter-in-law, స్త్రీ=స్త్రీమాత్రము Woman.
సుధా(లేపోఽమృతం స్నుహీ॥) ౨౫౮॥	సుధా॥సీ॥ లేప=సున్నముపూయుట, Plaster, అమృతమ్=అమృతముNectar.స్నుహీ= జెముడు చెట్టు, Euphorbia Tirucalli.
సన్ధా (ప్రతిజ్ఞామర్యాదా)	సన్ధా॥సీ॥ప్రతిజ్ఞా=ప్రతిజ్ఞ, Promise, మర్యాదా =మేర, Limit.
శ్రద్ధా(సంప్రత్యయః స్పృహా)।	శ్రద్ధా ॥సీ॥ సంప్రత్యయః=భక్త్యతిశయము Fondness, స్పృహా=ఇచ్ఛ, Belief.
మధు(మద్యే పుష్పరసే క్షౌద్రేఽప్య)	మధు॥న॥, మద్యే=మద్యము, Ardent spirit, పుష్పరసే=పూదేనెNectar of flowers,క్షౌద్రే=తేనె, Honey, (అపి) చైత్రమాసము; మధు వను రాక్షసుఁడు,A demon, ॥పు॥ఇప్పచెట్టు Bassia latifolia.
న్ధం(తమస్యపి)॥౨౫౯॥	అన్ధమ్॥న॥ తమసి=చీఁకటి, Darkness,(అపి) గ్రుడ్డివానికి పేరైనపుడు॥త్రి॥ Blind.
అథ త్రిషు)	ముందుఁ జెప్పఁగల ధాంతశబ్దములు ॥త్రి॥
సమున్నద్ధా (పణ్డితంమన్యగర్వితౌ)	సమున్నద్ధః॥త్రి॥పణ్డితంమన్య = పండితుఁడుగాక యే తానుపండితుఁ డనుకొనువాఁడు,Conceited of learning,గర్వితౌ=గర్వముగలవాఁడు Proud.
బ్రహ్మబన్ధు (రధిక్షేపే నిర్దేశే)	బ్రహ్మబన్ధుః॥త్రి॥అధిక్షేపే=బ్రాహ్మణకర్మహీనుఁడైన బ్రాహ్మణుఁడు, A nominal Brahmana, నిర్దేశే=ద్వేషముచేత పేర్కొనఁబడినవాఁడు,An

	unworthy Brahmana.
(ధావలమ్బితః॥ ౨౬౦॥ అవిదూరో) ప్యవష్టబ్ధః	అవష్టబ్ధః॥త్రి॥౧-అవలమ్బితః=అవలంబింపఁబడినవాఁడు, Relied on. అవిదూరః=దగ్గఱనున్నది, Near; (అపి) కట్టఁబడినవాఁడు Bound.
ప్రసిద్ధౌ (ఖ్యాతభూషితౌ)।	ప్రసిద్ధః॥త్రి॥౧-ఖ్యాత=ఖ్యాతిగలవాఁడు, Celebrated, భూషితౌ=అలంకరింపఁబడినది, Adorned.
—ఇతి ధాన్తాః—	—: ధాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను :—
(సూర్యవహ్నీ) చిత్రభానూ	చిత్రభానుః॥పు॥౧-సూర్య=సూర్యునికిని The sun; వహ్నీ=అగ్నికిని పేరు, Fire.
భానూరశ్మిదివాకరౌ)॥ ౨౬౧॥	భానుః॥పు॥౧-రశ్మి=కిరణమునకును, Ray of light; దివాకరౌ=సూర్యునికిని పేరు. The sun.
భూతాత్మానౌ(ధాతృదేహౌ)	భూతాత్మ॥న్,పు॥౧-ధాతృ=బ్రహ్మకును, Brahma; దేహౌ=దేహమునకు పేరు, Body.
(మూర్ఖనీచౌ)పృథగ్జనౌ।	పృథగ్జనః॥పు॥మూర్ఖ=మూర్ఖుఁడు, An ignorant man; నీచౌ=హీనజాతివాఁడు One of low tribe,
గ్రావాణౌ(శైలపాషాణౌ)	గ్రావా॥న్,పు॥౧-శైల=పర్వతము.Mountain; పాషాణౌ=రాయి, Stone.
పత్త్రిణౌ (శరపక్షిణౌ)॥ ౨౬౨॥	పత్త్రీ॥న్,పు॥౧-శర=బాణము, An arrow; పక్షిణౌ=పక్షి, A bird.
(తరుశైలౌ)శిఖరిణౌ	శిఖరీ॥న్॥పు॥౧-తరు = వృక్షము, Tree; శైలౌ=పర్వతము, Mountain.
శిఖినౌ (వహ్నిబర్హిణౌ)	శిఖీ॥న్॥పు॥ ౧, వహ్ని=అగ్ని, Fire, బర్హిణౌ=నెమిలి, A peacock.
ప్రతియత్నౌ (ఉభౌలిప్సోపగ్రహౌ)	ప్రతియత్నః॥పు॥౧-లిప్సా=అభిలాష Desire; ఉపగ్రహౌ = చెఱపట్టుట, Making prisoner; ప్రతికారము, Retaliation.
(వథ)సాదినౌ॥ (ద్వౌసారథిహయారోహౌ)	సాదీ॥న్,పు॥౧-సారథి=సారథి, Charioteer. హయారోహౌ=గుఱ్ఱపురౌతు, Horseman
వాజినో (ఽశ్వేషు	వాజీ॥న్,పు॥౧-అశ్వ=గుఱ్ఱము Horse; ఇషు =

పక్షిణః) ।	బాణము, Arrow; పక్షిణః=పక్షి, bird.
(కులేఽప్యభిజనో) జన్మభూమ్యామప్య	అభిజనః॥పు॥౧-కులే=కులము Family, noble birth or descent, జన్మభూమ్యాం=జన్మభూమి, Native country, (అపి) కీర్తి, Fame, కులాగతములైన ధ్వజాదులు, retinue.
(థ)హాయనాః॥౨౬౮॥ (వర్షార్చి ర్వ్రీహిభేదా స్స్యుః)	హాయనః॥పు॥౧-వర్షే=సంవత్సరము A year. అర్చిః=కిరణము, A ray of light, వ్రీహిభేదాః=ధాన్యవిశేషము, Red rice.
(చన్ద్రాగ్న్యర్కాః)విరోచనాః ।	విరోచనః॥పు॥౧-చన్ద్రే=చంద్రుఁడు, Moon, అగ్నౌ=అగ్ని, Fire, అర్కః=సూర్యుఁడు, Sun,
(కేశేఽపి) వృజినో	వృజినః॥త్రి॥ కేశే=వెంట్రుకలకును, Hair, (అపి)॥న॥ పాపమునకును, sin ॥పు॥ క్లేశమునకును, Distress.
విశ్వకర్మా (ర్కసురశిల్పినోః॥) The sun.	విశ్వకర్మా॥న్,పు॥అర్కే=సూర్యునికిని, సురశిల్పినో॥=దేవశిల్పికిని, Architect of the gods.
ఆత్మా (యత్నో ధృతి ర్బుద్ధి స్స్వభావో బ్రహ్మ వర్ష్మ చ) ।	ఆత్మా॥న్,పు॥౧-యత్నః=యత్నము Care, ధృతిః=ధైర్యము, Firmness, బుద్ధిః=బుద్ధి; intellect, స్వభావః=స్వభావము, Natural disposition, బ్రహ్మ=పరమాత్మ, The supreme Brahma, వర్ష్మ=దేహము, Body, (చ) జీవుఁడు Sentinent soul.
(శక్ర ఘాతుకమత్తేభ వర్షుకాబ్దా) ఘనాఘనాః॥ ౨౬౯॥	ఘనాఘనః॥పు॥, శక్రే=దేవేంద్రునికిని, Indra, ఘాతుక మత్తేభ=చంపుస్వభావము గల మదపుటేనుఁగునకును, A vicious elephant వర్షుకాబ్దాః=వర్షించు మేఘమునకును పేరు, A rainy cloud.
అభిమానోఽ(ర్థాది దర్పేఽజ్ఞానే ప్రణయహింసయోః) ।	అభిమానః ॥పు॥ అర్థాదిదర్పే=ధనాదులచేత వచ్చినగర్వము, Pride of wealth &c. అజ్ఞానే=అజ్ఞానము, Ignorance. ప్రణయః=ప్రార్థన, Request, హింసయోః=హింస, Killing.
ఘనో(మేఘే మూర్తిగుణే త్రిషుమూర్తే	ఘనః॥పు॥ మేఘే=మేఘము, A cloud. మూర్తిగుణే=కాఠిన్యము, Solidity. ఘనమ్॥త్రి॥మూర్తే=

నిర న్తరే)॥ ౨౬౭॥ కఠినమైన, solid, నిర న్తరే=దట్టమైన, uniformly extended. ఇది లోహముద్గర (anvil) ముస్తా కాంస్య తాళాదులకును (cymbal) పేరు.

ఇన (సూర్యే ప్రభౌ) ఇనః॥ పు॥౧-సూర్యే=సూర్యునికిని, The sun.. ప్రభౌ=ప్రభువునకును పేరు, A king.

రాజా (మృగాఙ్కే క్షత్రియే నృపే)। రాజా ॥న్,పు॥ ౧-మృగాఙ్కే=చంద్రునికిని; క్షత్రియే=క్షత్రియ జాతివానికిని; నృపే=భూమి నేలువానికిని, ప్రభువునకును, పేరు, A king.

వాణిన్యౌ (న ర్తకీదూత్యౌ) * A drunken woman. వాణినీ॥స్త్రీ॥న ర్తకీ=నాట్యమాడు స్త్రీ, A dancing girl, దూత్యా=దూతికా స్త్రీ intriguing woman మత్తా*విదగ్ధే వాణిన్యౌ అనియు పాఠము.

(స్రవన్త్యా మపి) వాహినీ॥ ౨౬౮॥ వాహినీ॥స్త్రీ॥ స్రవన్త్యామ్=నది, River, (అపి) సేనావిశేషము, An army,

హ్రాదిన్యౌ (వజ్రతటితౌ) హ్రాదినీ॥స్త్రీ॥వజ్ర=వజ్రాయుధము;The thunderbolt. తటితౌ=మెఱుపు, Lightning.

(వన్దాయా మపి) కామినీ। కామినీ॥స్త్రీ॥వన్దాయామ్=బదనిక, A climbing plant,(అపి)విలాసినియైన స్త్రీ,A loving woman.

(త్వగ్దేహ యోరపి) తనుః తనుః॥స్త్రీ॥త్వక్=తోలు,The skin, దేహయోః=దేహము, Body. ॥త్రి॥ అల్పమైన, Small. సన్నమైన, thin.

సూనా(ఽధోజిహ్వికాఽపిచ)॥ ౨౬౯॥ సూనా॥స్త్రీ॥అధోజిహ్వికా=కొండనాలుక,The uvula (అపి) వధస్థానము, Place of execution.

(క్రతువిస్తారయో ర స్త్రీ) వితానం (త్రిషు తుచ్ఛకే। మన్దేఽథ) వితానమ్॥ పు॥ క్రతు=యజ్ఞము,sacrifice,విస్తారయోః=విస్తారము ॥త్రి॥ expansion. తుచ్ఛకే=రిత్తయైన, empty, మన్ద=మందుఁడు, Dull.

కేతనం (కృత్యే కేతా వుపనిమన్త్రణే॥ ౨౭౦॥ కేతనమ్॥న॥కృత్యే=చేయఁదగినది,An indispensable act. కేతౌ=టెక్కెము, a standard or symbol, ఉపనిమన్త్రణే=బ్రాహ్మణుల నిమంత్రణము చేయుట, an invitation.

(వేద స్తత్త్వంతపో) బ్రహ్మబ్రహ్మా (విప్రః ప్రజాపతిః)। *Holy writ.

బ్రహ్మ॥న్,న॥ *వేదము, తత్త్వమ్=పరమాత్మ The supreme being, తపః=తపస్సు Devotion. పు॥ బ్రహ్మ ॥పు॥విప్రః=బ్రాహ్మణుఁడు, ప్రజాపతిః= బ్రహ్మదేవుడు.

(ఉత్సాహనేచహింసాయాం సూచనే చాపి) గన్ధనమ్॥ ౨౭౧॥

గన్ధనమ్ ॥న॥ ఉత్సాహనే=ఉత్సాహము, Perseverance. హింసాయామ్=హింసించుట, Destruction, సూచనే=ఎఱిఁగించుట, Hint, (అపి) (ప్రకాశము) Manifestation.

ఆతఞ్చనం(ప్రతీవాప జవ నాప్యాయ నార్థకమ్)। * Calcining †Speed, ‡Gratifying

ఆతఞ్చనమ్ ॥న॥ ప్రతీవాప= *ప్రతీవాపము. జవన = †వేగము, ఆప్యాయనార్థకమ్ =‡తృప్తిచేయుట, ప్రతీవాప మనఁ గరఁగిన బంగారు మొదలైనదానిని ద్రవ్యాంతరముతోఁ గూర్చి పొడిచేయుట, పాలు తోడు పెట్టుట, Causing to curdle.

వ్యఞ్జనం (లాఞ్ఛనే శ్మశ్రునిష్ఠానావయవేష్వపి)॥ ౨౭౨॥

వ్యఞ్జనమ్॥న॥ లాఞ్ఛనే=గుఱుతు, A mark, శ్మశ్రునిష్ఠానావయవేషు=గడ్డము, మీసాలు, Beard తిమ్మనము, Condiment, స్త్రీపురుషుల గుహ్యావయవములు, private part of male or female. (అపి) కకారాది వర్ణములు, A consonant.

స్యాత్కౌలీనం (లోకవాదే యుద్ధేపశ్వహిపక్షిణామ్)।

కౌలీనమ్॥న॥ లోకవాదే=లోకాపవాదము, Rumour, పశ్వహిపక్షిణామ్యుద్ధే=పశుసర్పపక్షుల యొక్క యుద్ధము, Combat of animals.

(స్యా)దుద్యానం(నిస్సరణేవనభేదే ప్రయోజనే)॥ ౨౭౩॥

ఉద్యానమ్ ॥న॥ నిస్సరణే=గృహాదులనుండి వెడలుట; Going forth. వనభేదే=శృంగారపుతోట, A garden, ప్రయోజనే=ప్రయోజనము Purpose

(అవకాశేస్థితౌ) స్థానం

స్థానమ్ ॥న॥ అవకాశే=తావు, Place. తెఱపి Leisure, స్థితౌ=ఉనికి, Stay.

(క్రీడాదావపి) దేవనమ్।

దేవనమ్॥న॥ క్రీడాదౌ=క్రీడ, Sport or play (ఆది) విజిగీషా(emulation), వ్యవహార(business) ద్యుతి(splendour), స్తుతి(Praise) కాంతి(beauty) గతులకును(motion,)(అపి) లీలోద్యాన(Pleasure

ground, విలాపము, (Grief), జూదము (Gambling)

ఉత్థానం (పౌరుషే తన్త్రే సన్నివిష్టోద్గమేఽపిచ॥) ౨౨౮॥ — ఉత్థానమ్॥న॥పౌరుషే=పురుషప్రయత్నము, Manly exertion. తన్త్రే=సైన్యము, An army సన్నివిష్టోద్గమే = కూర్చున్న వాఁడు లేచుట, Getting up. (అపి) మలోత్సర్గము, evacuating, (by Stool &c) హర్షము, Joy.

వ్యుత్థానం (ప్రతిరోధే చవిరోధాచరణేఽ పిచ — వ్యుత్థానమ్॥న॥ ప్రతిరోధే=అడ్డుపెట్టుట, Obstruction. విరోధాచరణే=ప్రతికూలము చేయుట, Opposition (అపి) స్వాతంత్ర్యకృత్యము Independent action, సమాధిమానుట Ceasing meditation.

(మారణే మృతసంస్కారే గతౌద్రవ్యేఽర్థదాపనే॥ ౨౨౫॥ నిర్వర్తనోపకరణానువ్రజ్యాసుచ) సాధనమ్। — సాధనమ్॥న॥ మారణే = చంపుట, Killing. మృతసంస్కారే=మృతుని సంస్కరించుట Obsequies. గతౌ=గమనము, Motion, ద్రవ్యే=వస్తువు Substance. wealth, అర్థదాపనే = అప్పుపుచ్చుకొన్న యర్థము నిప్పించుట Enforcement of the payment of debt నిర్వర్తన=సాధించుట, Accomplishing. ఉపకరణ=ఉపాయము Meansఅనువ్రజ్యాసు=వెంటఁబోవుట, Following. (చ) సైన్యము, An army, మేఢ్రము The penis.

నిర్యాతనం (వైరశుద్ధౌ దానేన్యాసార్పణేఽపిచ)॥ ౨౨౬॥ — నిర్యాతనమ్॥న॥వైరశుద్ధౌ= పగసాధించుట, Revenge, దానే=దానము, Gift, న్యాసార్పణే= దాఁచఁబెట్టినది తిరుగ నిచ్చుట, Delivery of a deposit. (అపి)అప్పుతీర్చుట. Payment of a debt.

వ్యసనం(విపదిభ్రంశే దోషే కామజకోపజే)। — వ్యసనమ్॥న॥విపది=ఆపద, Calamity, భ్రంశే= పడుట, Fall, కామజకోపజేదోషే=కామక్రోధముల వలనఁబుట్టిన స్త్రీద్యూతాదిసప్తవ్యసనములు Vice

పక్ష్మ(అక్షిలోమ్నికిఞ్జల్కే తన్త్వాద్యంశేఽ ప్యణీయసి)॥ ౨౨౭॥ — పక్ష్మ॥న్.న॥ అక్షిలోమ్ని = రెప్పవెండ్రుకలు, Eyelash కిఞ్జల్కే=అకరువు Filament of a flower తన్త్వాద్యంశే=సూక్ష్మమైన నూలు మొదలైన

	దానితునుకలు, A short thread, (అపి) పక్షుల తుప్పుడు. A wing.
(తిథిభేదే క్షణే) పర్వ	పర్వ॥న్,న॥తిథిభేదే=పున్నమమొదలైన పర్వ తిథులు,The full and change of the moon;క్షణే=ఉత్సవము, Festival;పున్నమపాడ్యమిసంధికిని; కణుపు,A knot or joint;ప్రస్తావము,A chapter;
వర్త్మ(నేత్రచ్ఛదేఽధ్వని)।	వర్త్మ॥న్॥,న॥ నేత్రచ్ఛదే=ఱెప్ప, Eyelid. అధ్వని = తెరువు, A road.
(అకార్యగుహ్యే) కౌపీనే	కౌపీనమ్ ॥న॥ అకార్య = చేయరానిపని, An unfit act; గుహ్యే = గుహ్యము, privy part, (ప) గోచి, Covering of privy part.
మైథునం (సఙ్గతౌ రతౌ)॥ ౨౭౮॥	మైథునమ్॥న॥సంగతౌ=సంబంధము, Union, రతౌ=సురతము, Copulation.
ప్రధానం (పరమాత్మా ధీః)	ప్రధానమ్॥న॥పరమాత్మా=పరమాత్మ,The supreme soul;ధీః=బుద్ధి, Intellect;ప్రకృతి,Nature; ప్రధాని. Minister; ముఖ్యుడు, Chief.
ప్రజ్ఞానం (బుద్ధిచిహ్నయోః)।	ప్రజ్ఞానమ్॥న॥ బుద్ధి = బుద్ధి, Knowledge; చిహ్నయోః=గుఱుతు, Token.
ప్రసూనం (పుష్పఫలయోః)	ప్రసూనమ్॥న॥పుష్ప=పుష్పము A blossom; ఫలయోః=ఫలము, A fruit.
నిధనం (కులనాశయోః)॥ ౨౭౯॥	నిధనమ్॥న॥ కుల=కులము, A family; నాశయోః=నాశము, Death.
క్రన్దనే(రోదనాఽఽహ్వానే)	క్రన్దనమ్॥న॥రోదన=ఏడ్పు, weeping. ఆహ్వానే=పిలుచుట, A calling.
వర్ష్మ(దేహప్రమాణయోః)।	వర్ష్మ॥న్,న॥ దేహ=దేహమునకును, Body-ప్రమాణయోః=కొలఁతకును పేరు, Measure.
(గృహదేహత్విట్ప్రభావా)ధామాన్య	ధామ॥న్,న॥గృహ = గృహము, A house; దేహ=దేహము, Body; త్విట్=కాంతి, Light, ప్రభావాః=ప్రభావము, Dignity or majesty.
(థచతుష్పదే)॥ ౨౮౦॥	సంస్థానమ్॥న॥ చతుష్పథే=నాలుగు తెరువులు

(సన్నివేశేచ)సంస్థానం	గూడిన దిక్కు, Meeting of four roads, సన్నివేశే = సన్నివేశము, An open place near a town, (చ) ఆకృతి, Form, మరణము, Death, సన్నివేశ మనఁగా అవయవరచనావిశేష మని కొందఱు, Configuration. ఊరిచుట్టు నుండు బయలని కొందఱు.
లక్ష్మ(చిహ్నప్రధానయోః)।	లక్ష్మ॥న్,న॥చిహ్నే=గుఱుతు Token, ప్రధానయోః=ప్రధానము, Chief.
ఆచ్ఛాదనే (సంపిధానమపవారణ మిత్యుభే)॥	ఆచ్ఛాదనమ్ ॥న॥ సంపిధానమ్ = వస్త్రము, Clothing, అపవారణమ్=కప్పుట, Covering.
ఆరాధనం(సాధనేస్యాదవాప్తౌతోషణేఽపిచ)	ఆరాధనమ్॥న॥సాధనే=సిద్ధించుటAccomplishment, అవాప్తౌ=ప్రాప్తి, Attainment. తోషణే=సంతోషించుట, Gratifying.
అధిష్ఠానం (చక్రపురప్రభావాధ్యాసనేష్వపి)॥ ౨౮౨॥	అధిష్ఠానమ్॥న॥చక్రే=బండికన్ను,Wheel, పుర=పట్టణము,A town,ప్రభావ=ప్రభావము Dignity అధ్యాసనేష్వపి=ఆక్రమించుట, Approach.
రత్నం (స్వజాతిశ్రేష్ఠేఽపి)	రత్నమ్॥న॥స్వజాతిశ్రేష్ఠే=స్వజాతిలోశ్రేష్ఠమైనది, Excellent of its kind,(అపి)వజ్రము మొదలైనమణులు,A gem,[కాననే=అడవికిని,Forest.
వనే (సలిలకాననే)।	వనమ్॥న॥ సలిల = ఉదకమునకు, Water.
తలినం (విరలేస్తోకే)	తలినమ్॥త్రి॥, విరలే=పలుచనిది, Thin, (వ) నిర్మలమైనది, Clear, స్తోకే=ఇంచుకంత Small.
(వాచ్యలిఙ్గా స్తథోత్తరే)॥	ఉత్తరే=ముందుఁజెప్పఁగలనాంతశబ్దములు, తథా=ఆతలినశబ్దమువలె, వాచ్యలిఙ్గాః=విశేష్యలింగము గలవి.
సమానా(స్సత్సమైకేష్యః)	సమానః ॥త్రి॥ సత్=సజ్జనునికిని, Virtuous సమ=సదృశమయినదానికిని,Similar,ఏకే=ఒక్కటైన వస్తువునకును పేరు, Same.
పిశునౌ(ఖలసూచకౌ)।	పిశునః ॥త్రి॥, ఖల = దుర్జనునికిని, Wicked,

సూచకా=కొండెగానికిని పేరు, Tale-bearer.

హీననూన్యా (ఘూన గర్హ్యా)

హీనః-న్యూనః॥త్రి॥౨-ఊన=తక్కువైన, Deficient, గర్హ్యా=నిందింపఁబడిన, Blamable.

(వేగిశూరౌ) తరస్వినౌ ॥౨౮॥

తరస్వీ॥న్, త్రి॥, వేగి = వేగముగల, Swift, శూరా=బలవంతమైన, Valiant.

అభిపన్నో (ఽపరాద్ధోఽరిగ్రస్త వ్యాపద్గతావపి) ।

అభిపన్నః॥త్రి॥అపరాద్ధః=అపరాధము చేసిన, Guilty, అరిగ్రస్త=శత్రువుచేతఁ బట్టువడిన, Fugitive, subdued. వ్యాపద్గతావపి=ఆపదఁబొందిన, Involved in calamity.

—:ఇతి నాన్తాః:— — :నాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.:—

కలాపో (భూషణేబర్హే తూణీరేసంహతావపి)॥౨౯॥* A quiver.

కలాపః॥పు॥ భూషణే=తొడవు, An ornament. బర్హే=నెమలిపురి Peacock's tail, తూణీరే=*అమ్ములపొది, సంహతావపి=సమూహము Multitude.

(పరిచ్ఛదే) పరీవాపః (పర్యుప్తౌ సలిలస్థితౌ) ।

పరీవాపః॥పు॥, పరిచ్ఛదే=గుడారము మొదలయినది, Furniture, పర్యుప్తౌ=వెదపెట్టుట Sowing around, సలిలస్థితౌ=నీళ్లు నిలుచుట, Standing water. (వ) నీళ్ళయునికిపట్టు, A piece of water. పరిచ్ఛదమనఁగా పరివారమనికొందఱు, Retinue.

(గోధుగ్గోష్ఠపతీ) గోపౌ

గోపః ॥పు॥ గోధుక్=గొల్లవాఁడు, A heardsman, గోష్ఠపతీ=ఆవులనేలువాఁడు, The head of a cowpen; (వ) రాజు, A king, అనేక గ్రామాధికారి, Superintendent of a district.

(హరవిష్ణూ వృషాకపీ॥౩౦॥

వృషాకపిః॥పు॥, హర=శివునికిని, విష్ణూ=విష్ణువునకును, (వ) అగ్నికిని, ఇంద్రునికిని పేరు.

బాష్ప (ఊష్మాశ్రు)

బాష్పః॥పు॥ఊష్మ=ఆవిరికిని, Vapour, అశ్రు=కన్నీళ్ళకును పేరు, A tear.

కశిపు (స్త్వన్న మాచ్ఛాదనం ద్వయమ్)।

కశిపుః॥పు॥, అన్నమ్=అన్నమునకును, Food, ఆచ్ఛాదనమ్ = వస్త్రమునకును, Clothing; ద్వయం=ఈ రెంటికిని పేరు, Food and clothing.

తల్పం (శయ్యాట్ట దారేషు)	తల్పమ్॥న॥ (ప) ॥పు॥,శయ్యా=పాన్పునకును. A bed; అట్ట = అట్టళ్ళకును, An upper story.. దారేషు=పెండ్లామునకును పేరు, A wife;
(స్తమ్బేఽపి) విటపో (ఽస్త్రియామ్)॥ ౨౦౭॥	విటపః॥పు॥, స్తమ్బే=కసవుగంట, A cluster.. (అపి) చిగురు, A sprout; కొమ్మ, A branch..
ప్రాప్తరూపసురూపాభిరూపా (బుధమనోజ్ఞయోః। భేద్యలిఙ్గాఅమీ	ప్రాప్తరూపః సురూపః-అభిరూపః॥త్రి॥3-బుధ=విద్వాంసునికిని,Learned; మనోజ్ఞయోః=ఒప్పెడివానికిని పేరు; Pleasing.
(కూర్మీవీణాభేదేఽపి) కచ్ఛపీ॥ ౨౦౮॥	కచ్ఛపీ॥స్త్రీ॥కూర్మీ=ఆఁడుతాఁబేలు,A female turtle, వీణాభేదే=సరస్వతి వీణ, A lute.
—:ఇతి పాన్తాః:—	—: పాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను :—
[(రవర్ణేపుంసి) రేఫ (స్యాత్ కుత్సితే వాచ్యలిఙ్గకః)]	రేఫః॥ రవర్ణే=రవర్ణమునకు పేరైనపుడు॥పు॥, కుత్సితే=కుత్సితునికి పేరైనపుడు॥ త్రి॥, Vile..
—: ఇతి ఫాన్తాః :—	—ఫాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.—
(అన్తరాభవసత్త్వేఽశ్వే) గన్ధర్వో (దివ్యగాయనే)।	గన్ధర్వః॥పు॥,అన్తరాభవసత్త్వే=అంతరపిశాచము; The soul after death and previous to its being born again; అశ్వే=గుఱ్ఱము, A horse దివ్యగాయనే=దేవలోకమునందుపాడునట్టివిశ్వావసువుమొదలయినవారు,A celestial musician.
కమ్బు (ర్నావలయే శఙ్ఖే	కమ్బుః॥పు॥వలయే=కడియమునకును, A ring.. శఙ్ఖే=శంఖమునకును, A conch or shell.
ద్విజిహ్వా (సర్పసూచకౌ)॥	ద్విజిహ్వః॥పు॥, సర్ప=సర్పము, A serpent.. సూచకౌ=కొండెగాడు, An informer.
పూర్వో (ఽన్యలిఙ్గః ప్రాగాహాపుం బహుత్వేఽపి పూర్వజాన్)।	పూర్వః॥త్రి॥,ప్రాక్=పూర్వదిక్కున నుండునది, Eastern;పూర్వకాలమునందుండినది,Prior,పూర్వాః॥పు,బ॥పూర్వజాన్ ఆహ=పూర్వులైన పితృపితామహాదులుForefathers,పుంబహుత్వేఽపి=పుంలింగబహువచనములందువర్తించును.గంధ

	ర్వద్విజిహ్వాపూర్వశబ్దములు 'వబయోరభేద'మ్మనుటచేత నీబాంతములయందుఁ జెప్పబడియెను
—: ఇతి బాన్తాః :—	—:బాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను: —
కుమ్భౌ (ఘటేభమూర్ధాంశౌ)	కుమ్భః॥ పు॥, ఘట=కడవకును, A Jar; ఇభమూర్ధాంశౌ=ఏనుఁగుకుంభస్థలమునకును పేరు, Frontal globe of an elephant's head.
డిమ్భౌతు (శిశు బాలిశౌ)॥ ౨౯౦	డిమ్భః॥పు॥,శిశు=శిశువునకును, A child, బాలిశౌ=మూర్ఖునికిని పేరు, An ignorant man.
స్తమ్భౌ(స్థూణా జడీభావౌ)	స్తమ్భః॥పు॥,స్థూణా=కంబము, Pillar, జడీభావౌ=బ్రమాన్పడియుండుట, Insensibility.
శమ్భూ (బ్రహ్మత్రిలోచనౌ) ।	శమ్భుః॥పు॥బ్రహ్మ=బ్రహ్మకును, Brahma, త్రిలోచనౌ=శివునికిని పేరు Siva.
(కుక్షి భ్రూణార్భకౌ) గర్భాః	గర్భః॥పు॥ కుక్షి=కడుపునకును, The belly, భ్రూణ=కడుపులోని శిశువునకును, A foetus: అర్భక=బాలునికిని పేరు, A child.
విస్రమ్భః (ప్రణయే ఽపిచ)	విస్రమ్భః॥ పు॥, ప్రణయేచ=పరిచయము, Acquaintance. (అపి) క్రీడాకలహము, playful dispute, విశ్వాసము, Confidence.
స్యాద్భేర్యాం) దున్దుభిః(పుంసిస్యాదక్షే) దున్దుభిః (స్త్రియామ్) ।	దున్దుభిః,భేర్యామ్= భేరికి పేరయినపుడు॥పు॥, A large drum, అక్షే=పాచిగలయందుడు ఇత్తిగకు పేరైనపుడు ॥స్త్రీ॥ A die, అక్షమనఁగా పాచిక లని కొందఱు.
(స్యాన్మహారజనేక్లీబం) కుసుమ్భం (కరకేపుమాన్)॥ ౨౯౧॥	కుసుమ్భమ్॥న॥, మహారజనే=కుసుమపువ్వు, Safflower,పు॥కరకే=కమండలువుA Water pot.
క్షత్రియేఽపిచ) నాభి (ర్నా)	నాభిః ॥పు॥, క్షత్రియే=క్షత్రియుఁడు (అపి) విజిగీషుఁడయినరాజు, An emperor, ॥పు॥బొడ్డు, Navel.॥స్త్రీ॥బండికంటినడుము,Nave of a wheel, ప్రధానము, Chief point, కస్తూరి Musk.

సురభి (ర్గవి చ స్త్రియామ్)।	సురభిః ॥స్త్రీ॥, గవి=ఆవు, A cow, (చ) ॥పు॥ వసంత ఋతువు, Spring, ॥త్రి॥ మంచి పరిమళము గల, Fragrant, మనోహరమైన, Pleasing.
సభా (సంసది సభ్యేచ	సభా॥స్త్రీ॥ సంసది=ఆస్థానము A hall, సభ్యే=సామాజికుఁడు, One of a company. (చ) సమూహము, An assembly, ద్యూత మందిరము, A gambling house.
(త్రిష్వధ్యక్షేఽపి) వల్లభః॥ ౨౯౩॥	వల్లభః॥త్రి॥, అధ్యక్షే=అధ్యక్షుఁడు, A superintendent. (అపి) ప్రియమయినది. Beloved.
—: ఇతి భాన్తాః :—	—: భాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను :—
(కిరణ ప్రగ్రహౌ) రశ్మి	రశ్మిః॥ పు॥, కిరణ=కిరణము, A ray of light, ప్రగ్రహౌ = పగ్గము, A rein, [కప్ప, A forg.
(కపి భేకౌ) ప్లవఙ్గమౌ।	ప్లవఙ్గమః॥పు॥, కపి=కోతి, An ape. భేకౌ=
(ఇచ్ఛా మనోభవౌ) కామౌ	కామః॥పు॥, ఇచ్ఛా=ఇచ్ఛ, Desire; మనోభవౌ=మన్మథుఁడు Cupid, కామమ్॥న॥=మిక్కిలి, Much
(శౌర్యోద్యోగౌ) పరాక్రమౌ॥ ౨౯౪॥	పరాక్రమః॥పు॥, శౌర్య= సామర్థ్యమునకును, Power, valour. ఉద్యోగౌ=చేయవలయుపనులం బ్రారంభించుటకును, Exertion.
ధర్మాః (పుణ్యయమన్యాయ స్వభావాచారసోమపాః)।	ధర్మః॥పు॥పుణ్య=పుణ్యము, Moral and religious merit, యమ=యముఁడు, న్యాయ=నీతి, Propriety, స్వభావ = స్వభావము, Nature; చార=ఆచారము, Usage, సోమపాః=సోమయాజి (వ) యజ్ఞము. A sacrifice.
(ఉపాయపూర్వ ఆరమ్భ ఉపధాచా) ప్యుపక్రమః ౨౯౫॥	ఉపక్రమః॥పు॥, ఉపాయపూర్వ ఆరమ్భః=ఉపాయము నెఱిఁగి ఆరంభించుట, Deliberate undertaking with knowledge of means, ఉపధాచ= అమాత్యాదులను పరీక్షించుట, Test of honesty (అపి) ఇది మొదలని చెప్పుట Commencement.

(వణిక్పథః పురం వే దో) నిగమో	నిగమః ॥పు॥ వణిక్పథః = అంగడివీధికిని A market. పురమ్ = పట్టణమునకు, A town; వేదః=వేదమునకును పేరు, Holy writ.
(నాగరో వణిక్)। నైగ మౌ (ద్వౌ)	నైగమః ॥పు॥, నాగరః = పట్టణమందున్న వాఁడు, A citizen, వణిక్=వర్తకుఁడు, A trader.
(బలే) రామో (నీల చారు సితే త్రిషు)॥ ౨౯౬॥	రామః॥పు॥, బలే=బలభద్రుఁడు, ॥త్రి॥నీల= నల్లనిది Black, చారు=ఒప్పిడిది, Pleasing. సితే=తెల్లనిది, White
శబ్దాదిపూర్వో బృన్దే ఽపి) గ్రామ॥	గ్రామః॥పు॥ శబ్ద=శబ్దము,ఆది=మొదలయిన శబ్దములుపూర్వః=పూర్వమందుండినప్పుడుబృన్దే= సమూహమునకును పేరు శబ్దగ్రామః, గుణగ్రామః అనిA multitude, (అపి)ఊరికిని, A village. స్వర సమూహమునకు పేరు, An octave in music.
(క్రాన్తౌచ) విక్రమః॥	విక్రమః ॥పు॥ క్రాన్తౌ=ఆక్రమించుటకును, A stride overcoming; (చ) పరాక్రమమున కును పేరు, valour.
స్తోమః (స్తోత్రే ఽధ్వ రే బృన్దే)	స్తోమః॥పు॥స్తోత్రే=స్తోత్రము Praise, అధ్వ రే=యాగము, A sacrifice, బృన్దే=సమూహము An assembly.
జిహ్మ(స్తుకుటిలే ఽలసే)।	జిహ్మః॥పు॥ కుటిలే = వంకరయైనది Crooked. అలసే=మందమయినది, Slow, lazy.
గుల్మా (రుక్ స్తమ్బ సేనాశ్చ)	గుల్మః॥పు॥ రుక్=గుల్మరోగము,A disease of the spleen, స్తమ్బ=పొద, A bush. సేనాః= సేనావిశేషము, Body of troops consisting of 9 platoons.
జామిః(స్వసృకులస్త్రి యోః)॥ ౨౯౭॥	జామిః(ప)యామిః ॥స్త్రీ॥ స్వసృ = తోఁడఃబుట్టిన ది, A sister. కులస్త్రీయోః=కులస్త్రీ, A chaste Woman, జామి॥అవ్య॥=ఆలస్యము.
(క్షితి క్షాన్త్యోః) క్ష	క్షమా॥స్త్రీ॥ క్షితి=భూమికిని, The earth, క్షా

మా (యుక్తే) క్షమం (శక్తేహితే త్రిషు)	న్త్యోః=ఓర్పునకును, Patience, ॥న॥ యుక్తే=ఉచితమయినదానికిని, Fit. ॥త్రి॥ శక్తే = సమర్థునికిని Able, హితే=హితునికిని పేరు, Benevolent.
(త్రిషు) శ్యామా (హరిత్కృష్ణౌ) శ్యామా (స్యాచ్ఛారిబా నిశా)॥ ౧౯౮॥	శ్యామః॥త్రి॥హరిత్=పచ్చనిదానికిని, Green, కృష్ణౌ=నల్లనిదానికిని, Black, శ్యామా ॥స్త్రీ॥ శారిబా=సుగంధపాలకును, Convolvulus argonteus, నిశా=రాత్రికిని పేరు, Night.
లలామం (పుచ్ఛపుణ్డ్రాశ్వభూషా ప్రాధాన్య కేతుషు)।	లలామమ్ (ప) లలామ॥న్, న॥ పుచ్ఛ=తోఁక, A tail. పుణ్డ్ర=తిలకము, A mark on the forehead, అశ్వ=గుఱ్ఱము; A horse, భూషా=ఆభరణము, An ornament, ప్రాధాన్య = ప్రధానమయినది; Chief, కేతుషు=టెక్కెము; Flag.
సూక్ష్మ (మధ్యాత్మమప్యణు)	సూక్ష్మమ్॥త్రి॥ అధ్యాత్మమ్=పరమాత్మ, The supreme soul, (అపి) స్వల్పమైనది; An atom.
(దౌ ప్రధానే) ప్రథమం (త్రిషు)॥ ౨౯౯॥	ప్రథమమ్॥త్రి॥; ఆదౌ=మొదటిది; First. ప్రధానే=ముఖ్యమయినది; Chief,
వామా (వల్గుప్రతీపౌ ద్వౌ)	వామః॥త్రి॥ వల్గు=మనోహరమయినది; Pleasing ప్రతీపౌ=ప్రతికూలమయినది; Reverse.
వధమా (న్యూనకుత్సితౌ)।	అధమః॥త్రి॥ న్యూన=కొదువయైనది, Low, కుత్సితౌ=నిందింపఁబడిన, Vile.
(జీర్ణంచ పరిభుక్తంచ) యాతయామ (మిదం ద్వయమ్) ॥౩౦౦॥	యాతయామమ్॥త్రి॥ జీర్ణంచ=చివికినది; Old, పరిభుక్తంచ=అనుభవించఁబడినది; Used.
——:ఇతి మాన్తాః:——	——:మాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను:——
(తురఙ్గగరుడౌ) తార్క్ష్యౌ	తార్క్ష్యః ॥పు॥, తురంగ = గుఱ్ఱమునకును, A horse, గరుడౌ=గరుడునికిని పేరు. Garuda.
(నిలయాపచయౌ) క్షయౌ।	క్షయః॥పు॥ నిలయ=ఇంటికిని, A house. అపచయౌ=నాశనమునకును పేరు; Destruction.
శ్వశుర్యౌ (దేవరస్యాల	శ్వశుర్యః॥పు॥ దేవర=మగనితోఁడఁ బుట్టిన

...లా)	వాఁడు, Husbands' brotherస్యాలా=ఆలితోడఁ బుట్టిన వాఁడు, Wife's brother.
భ్రాతృవ్యో (భ్రాతృజద్విషౌ॥) ౩౦౧॥	భ్రాతృవ్యః ॥పు॥ భ్రాతృజ = తోడఁబుట్టిన వాని కొడుకు, Brother's son, ద్విషౌ = పగవాఁడు, An enemy.
పర్జన్యౌ (రసదబ్దేన్ద్రౌ)	పర్జన్యః॥పు॥రసత్ =ఉఱుముచున్న, అబ్ద=మేఘము, A thunder-cloud;ఇన్ద్రౌ=ఇంద్రుఁడు Indra.
(స్యా)దర్యః (స్వామి వైశ్యయోః)।	అర్యః॥పు॥స్వామి=ప్రభువు, Master; వైశ్యయోః=వైశ్యుఁడు, Vysia.
తిష్యః (పుష్యేకలియుగే)	తిష్యః ॥పు॥ పుష్యే=పుష్యనక్షత్రమునకును కలియుగే=కలియుగమునకును పేరు.
పర్యాయో (ఽవసరే క్రమే)॥ ౩౦౨॥	పర్యాయః॥పు॥,అవసరే=అవసరము,Opportunity, క్రమే=వరుస, Succession.
ప్రత్యయో(ఽధీనశపథజ్ఞాన విశ్వాసహేతుషు। రన్ధ్రే శబ్దే)ఽ	ప్రత్యయః॥పు॥అధీన=అధీనము, Subjection, శపథ=శపథము,Oath,జ్ఞాన=తెలివి,Knowledge విశ్వాస=విశ్వాసము,Trust,హేతుషు=హేతువు, Cause,రన్ధ్రే=అవకాశము, A hole,శబ్దే=కృత్తద్ధితములు మొదలగు ప్రత్యయము, An affix.
(థా)నుశయో (దీర్ఘద్వేషానుతాపయోః)॥ ౩౦౩॥	అనుశయః ॥పు॥ దీర్ఘద్వేష=దీర్ఘద్వేషము, An old enmityఅనుతాపయోః=పశ్చాత్తాపము Repentance.
స్థూలోచ్చయ (స్త్వసాకల్యే గజానాం మధ్యమే గతే)।	స్థూలోచ్చయః ॥పు॥అసాకల్యే=సంపూర్ణము గాకుండుట, Incompleteness,గజానామ్=ఏనుఁగులయొక్క, మధ్యమే=నడితరమైన, గతే=(తీవ్రమును మందమును కాని) గమనము An elephant's middle pace.
సమయాః (శ్శపథాఽచార కాలసిద్ధాన్తసంవిదః)॥ ౩౦౪	సమయః॥పు॥౧. శపథ=శపథము, An oath. ఆచార=ఆచారము, Usage; కాల = కాలము, Time, సిద్ధాన్త = సిద్ధాన్తము, Demonstrated

conclusion, సంవిదః = జ్ఞానము సంకేతము, (convention) మొదలయినది.

(వ్యసనాన్యశుభం దైవం విపది) త్వనయా (స్త్రయః)।

అనయః ॥పు॥ వ్యసనాని=జూదము మొదలైన సప్తవ్యసనములు, vice, అశుభం దైవమ్=పూర్వమునం జేసిన యశుభకర్మము, Ill fortune, విపత్ = ఆపద, Calamity.

అత్యయో (ఽతిక్రమే కృచ్ఛ్రే దోషే దణ్డేఽప్య)

అత్యయః ॥పు॥ అతిక్రమే=అతిక్రమించుట, Transgression, కృచ్ఛ్రే=దుఃఖము, Distress, దోషే=దోషము, Fault, దణ్డే=దండము, Punishment. (అపి) నాశము, Destruction.

(థాఽపది॥ యుద్ధాయత్యోః) స్సంపరాయః॥ ౩౦౫॥

సంపరాయః ॥పు॥, ఆపది=ఆపద Calamity. యుద్ధ=యుద్ధము, War, ఆయత్యోః = భవిష్యత్కాలము, Futurity.

పూజ్య (స్తు శ్వశురేఽపిచ)।

పూజ్యః॥పు॥శ్వశురే చ=మామ, Father-in-law. (అపి) పూజార్హుఁడు, Respectable.

(పశ్చాదవస్థాయిబలం సమవాయశ్చ) సన్నయః॥ ౩౦౬

సన్నయః ॥పు॥ పశ్చాత్ అవస్థాయిబలమ్= సేనకు వెనుకనుండుదుము దారి ఫౌఁజు, Rear guard; సమవాయః=సమూహము, Multitude.

(సఙ్ఘాతే సన్నివేశే చ) సంస్త్యాయః

సంస్త్యాయః॥పు॥సఙ్ఘాతే-సమూహము, Assemblage, సన్నివేశే = ఊరుచుట్టునుండు బయలు, Vicinity (చ) గృహము, A house.

ప్రణయా (స్త్వమీ। విస్రమ్భ యాచ్ఞా ప్రేమాణో)

ప్రణయః॥పు॥ విస్రమ్భ=పరిచయము Acquaintance, యాచ్ఞా=అడుగుట, Solicitation, ప్రేమాణః=ప్రేమ, Affection.

(విరోధేఽపి) సముచ్ఛ్రయః॥ ౩౦౭

సముచ్ఛ్రయః॥పు॥విరోధే=వైరము, Enmity, (అపి) పొడవు, Elevation.

విషయో (యస్య యో జ్ఞాత స్తత్ర శబ్దాదికేష్వపి)।

విషయః॥పు॥ యస్య=ఎవనికి, యః=ఏది, జ్ఞాతః=పరిచయము చేయఁబడునో, తత్ర=అది, Subject-matter, శబ్దాదికేషు=శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములు, Object of sense (అపి) దేశము, Country.

(నిర్యాసేఽపి) కషాయో(ఽస్త్రీ)	కషాయః॥పు॥, నిర్యాసే=కషాయము, Infusion; (అపి)ఒగరుAstringent taste, పైపూఁత Smearing, perfume.
(సభాయాంచ) ప్రతిశ్రయః॥ 307॥	ప్రతిశ్రయః॥పు॥,సభాయామ్=సభ,Assembly (చ) ఉనికిపట్టు, Refuge. గృహము, House,
ప్రాయో (భూమ్న్యన్తగమనే)	ప్రాయః ॥పు॥, భూమ్ని = బాహుళ్యము, Frequency, అన్తగమనే=మరణార్థమై యాహారము లేక యుండుట, Starving oneself to death, ఇదికాక సమాసమునందుత్తరపదమయిన సదృశార్థ మగును, Similar.
మన్యు (ర్దైన్యేక్రతౌ క్రుధి)।	మన్యుః॥పు॥, దైన్యే=దైన్యము, Distress, క్రతౌ=యజ్ఞము,Sacrifice. క్రుధి=కోపము,Anger.
(రహస్యోపస్థయో)ర్గుహ్యం	గుహ్యమ్ ॥త్రి॥, రహస్య=దాఁచఁదగినది, A secret. ॥న॥ ఉపస్థయోః=స్త్రీపురుషగుహ్యావయవము, Privy part. ॥పు॥ తాఁబేలు, Tortoise.
సత్యం (శపథతథ్యయోః)॥ 308॥	సత్యమ్॥న॥,శపథ=ఆన, An oath.॥త్రి॥తథ్యయోః॥నిజము, Truth, యుగభేద లోకభేదములకును పేరని కొందఱు.
వీర్యమ్ (బలేప్రభావే చ)	వీరమ్॥ ॥న॥,బలే=సత్త్వ,Animal strength. ప్రభావే=ద్రవ్యశక్తి, Dignity, (చ) రేతస్సు; Semen virile, తేజస్సు Splendour.
ద్రవ్యం (భవ్యేగుణాశ్రయే)।	ద్రవ్యమ్ ॥న॥, భవ్యే=మంచిపదార్థము. Substance, గుణాశ్రయే = గుణాశ్రయమైన వస్తువు, The substratum of qualities. భవ్యుడనఁగా భాగ్యసంపన్నుఁడనియు యోగ్యుఁడనియు కొందఱు, Wealthy, right.
ధిష్ణ్యం (స్థానే గృహే భేఽగ్నౌ)	ధిష్ణ్యమ్ ॥న॥స్థానే=తావునకును, A place, గృహే = ఇంటికిని, House, భే=నక్షత్రమునకును, An asterism, ॥పు॥ అగ్నౌ = అగ్నికిని పేరు,

భాగ్యం (కర్మ శుభాశుభమ్)॥ ౩౦౦॥

భాగ్యమ్॥న॥, శుభాశుభమ్=శుభమును అశుభమునైన, కర్మ=కర్మమునకు పేరు, Destiny; good luck; ill fate.

(కశేరుహేమ్నో)ర్గాఙ్గేయం

గాఙ్గేయమ్ ॥న॥ ౧- కశేరు = తామరకలువ మొదలయినదాని దుంపకును, A pignut; హేమ్నః=బంగారమునకు పేరు. Gold.

విశల్యా (దన్తికాఽపిచ)।

విశల్యా॥స్త్రీ॥౧-దన్తికాచ = దంతిచెట్టునకును,. (అపి) పాపరచెట్టునకును, తఱిగొట్టుచెట్టునకును నాఁగేటిచాలికూరకును పేరు.

వృషాకపాయీ (శ్రీగౌర్యోః)

వృషాకపాయీ॥స్త్రీ॥ ౧-శ్రీ=లక్ష్మికిని, గౌర్యోః= పార్వతికిని పేరు.

రభిఖ్యా (నామశోభయోః)॥ ౩౦౧॥

అభిఖ్యా ॥స్త్రీ॥ ౧-నామ=నామధేయమునకును, Name; శోభయోః=కాంతికిని పేరు. Beauty.

(ఆరమ్భోనిష్కృతిశ్శిక్షాపూజనం సంప్రధారణమ్। ఉపాయః కర్మ చేష్టాచ చికిత్సాచనవ) క్రియాః॥ ౩౦౨॥

క్రియా ॥స్త్రీ॥౧-ఆరమ్భః=ఉద్యోగము, Beginning; నిష్కృతిః=ప్రాయశ్చిత్తము, Atonement; శిక్షా=శిక్ష, Instruction; పూజనమ్=పూజనము Worship; సంప్రధారణమ్=వ్యవహారమునందు నిశ్చయమునుబుట్టించు లిఖితసాక్ష్యాదులు, Judicial investigation; ఉపాయః = ఉపాయము, Expedient; కర్మ=వ్యాపారము, Act; చేష్టా= బుద్ధిపూర్వక వ్యాపారము, Practice; చికిత్సా= చికిత్స, Remedy; నవ=ఈ తొమ్మిదింటికిని పేరు, (చ) ధాత్వర్థము మొదలయినది. A verb.

ఛాయా (సూర్యప్రియాకాన్తిః ప్రతిబిమ్బమనాతపః)।

ఛాయా(స్త్రీ॥౧-సూర్యప్రియా=సూర్యునిభార్య; కాన్తిః=కాంతి,Beauty,ప్రతిబిమ్బమ్=ప్రతిబిమ్బము,Reflected image, అనాతపః=నీడ, Shade.

కక్ష్యా (ప్రకోష్ఠేహర్మ్యాదేః కాఞ్చ్యాం మధ్యేభబన్ధనే)॥ ౩౦౩॥

కక్ష్యా॥స్త్రీ॥ ౧- హర్మ్యాదేః=మేడలు మొదలయిన రాజగృహములయొక్క, ప్రకోష్ఠే=అంతరువులు, enclosure of an edifice; కాఞ్చ్యామ్=

* A rope round an elephant's body.

మొలనూలు, A string of bells, మధ్యేభద్ధ నే*=ఏనుఁగునడుమునఁ గట్టుమోకు.

కృత్యా (క్రియాదేవతయో స్త్రీషు భేద్యే ధనాదిభిః)।

Seduced from an alliance.

కృత్యా॥సీ॥, క్రియా=చేయుట, An act, దేవతయోః=దేవతావిశేషము, A certain deity.॥త్రి॥ ధనాదిభిః=ధనాదులచేత, భేద్యే*=లోఁబఱచుకొనందగిన పరరాష్ట్రరాజులు మొదలయిన వారు.

జన్యం (స్యాజ్జనవాదేఽపి)

జన్యమ్ ॥త్రి॥, జనవాదే=లోకాపవాదము, A rumour, (అపి) యుద్ధము;॥పు॥ పెండ్లికొడుకుచెలికాండ్రు, Bridegroom's attendants, పెండ్లికొమారితభృత్యాదులు, Bride's companions, తండ్రి, Father.

జఘ (న్యోఽన్త్యేఽధమేఽపిచ)॥ ౩౧౮॥

జఘన్యః॥త్రి॥, అన్త్యే=వెనుకఁబుట్టినవాఁడు, Last, అధమేచ=అధముఁడు, Worst, lowest, (అపి) శిశ్నము, The penis.

(గర్హ్యాధీనౌచ) వక్తవ్యౌ

వక్తవ్యః ॥త్రి॥, గర్హ్యః=కుత్సితుఁడు Reprehensible, అధీనౌ=చెప్పినట్టుచేయువాఁడు, Dependant (చ) పలుకఁదగినశబ్దము Fit to be said.

కల్యౌ (సజ్జనిరామయౌ)।

కల్యః॥త్రి॥, సజ్జ=సంపాదింపంబడినది, Ready, నిరామయా=రోగములేనిది, Healthy.

(ఆత్మవానన పేతోఽర్థా) దర్థ్యౌ

అర్థ్యః॥త్రి॥, ఆత్మవాన్=ఎఱుకగలవానికిని, Intelligent, అర్థాత్=అర్థమువలన, అనపేతః=ఎడఁబాయనివానికిని పేరు, Wealthy.

పుణ్యం(తు చార్వపి)। ౩౧౯॥

పుణ్యమ్॥న॥, చారు=ఒప్పిడిదానికిని, Pleasing, (అపి) సుకృతమునకు పేరు, A good action.

రూప్యం (ప్రశస్తరూపేఽపి)

రూప్యమ్ ॥త్రి॥ ప్రశస్తరూపే=సౌందర్యము గలదానికిని, Beautiful॥న॥ ముద్రవేసినబంగారునకును వెండికిని పేరు, Gold or silver coin.

వదాన్యో (వల్గువాగ

వదాన్యః ॥త్రి॥, వల్గువాక్=లెస్సగామాటలాడు

షి)।	వాఁడు, eloquent, (అపి) దాత, Generous.
(న్యాయ్యేఽపి)మధ్య	మధ్యః॥త్రి॥ న్యాయ్యే=ఉచితమయినది, Just reasonable, (అపి) ॥పు॥ నడుము, Middle.
సౌమ్యం(తు సున్దరే సోమదైవతే)॥ ౩౦౬॥	సౌమ్యమ్॥త్రి॥సున్దరే=ఒప్పెడునది, Handsome సోమదైవతే = సోముఁడు దేవతగాఁగల హవి సూక్తములు, Sacred to the moon.
— ఇతి యాన్తాః —	—:యాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను:—
(నివహావసరౌ)వారౌ	వార ॥పు॥,నివహ=సమూహము,Multitude అవసరౌ=అవసరము, Occasion.
సంస్తరౌ (ప్రస్తరాధ్వరౌ)।	సంస్తరః ॥పు॥, ప్రస్తర=దర్భాదులచేతఁ జేయఁబడినపాన్పు,A bed of grass or bark, అధ్వరౌ=యజ్ఞము, A sacrifice,
గురూ (గీష్పతిపిత్రాద్యౌ) A spiritual teacher.	గురుః॥పు॥గీష్పతి=బృహస్పతి,Jupiter,పిత్రాద్యౌ=తండ్రి మొదలైనపూజ్యులుA parent or other venerable relative,భారవస్తువు,Heavy, great.
ద్వాపరౌ(యుగసంశయౌ)॥ ౩౦౭॥	ద్వాపరః ॥పు॥, యుగ=మూడవయుగము, The third age, సంశయౌ=సంశయము, doubt.
ప్రకారౌ (భేదసాదృశ్యే)	ప్రకారః॥పు॥, భేద=భేదమునకును, Difference, సాదృశ్యే=పోలికకునుపేరు, Similitude.
ఆకారౌ (ఇఙ్గితాఽకృతీ)॥	ఆకారః॥పు॥, ఇఙ్గిత=అభిప్రాయసూచకమైనచేష్ట Hint. ఆకృతీ=అభిప్రాయసూచకమయిన ముఖరాగాదివికారము Expression of the face,form
కింశారూ(ధాన్యశూకేషూ)	కింశారుః॥పు॥, ధాన్యశూక=వరిముల్లు॥ Beard of corn, ఇషూ=బాణము, An arrow.
మరూ (ధన్వధరాధరౌ)॥ ౩౦౮॥	మరుః॥పు॥,ధన్వ=నిర్జలభూమి, A country void of water, ధరాధరౌ=పర్వతము, A mountain.
అద్రయో (ద్రుమశైలార్కాః)	అద్రిః॥పు॥, ద్రుమ=వృక్షము, A tree, శైల=పర్వతము,A mountain. అర్కాః=సూర్యుఁడు The sun.

(స్త్రీ స్తనాబ్దా). పయో ధరా ।

పయోధరః ॥పు॥, స్త్రీస్తన = స్త్రీస్తనము, A woman's breast, అబ్దా=మేఘము, A cloud.

(ధ్వాన్తారి దానవా) వృత్రా

వృత్రః॥పు॥,ధ్వాన్త=చీకటి, Darkness: అరి=శత్రువు, A foe. దానవాః=వృత్రాసురుఁడు.

(బలి హస్తాంశవః) కరాః॥ 3౧౯॥

కరః॥పు॥,బలి=అప్పనము, Tax. హస్త=చేయి Hand, అంశవః=కిరణము, Ray of light.

ప్రదరా (భఙ్గ నారీ రుగ్బాణా)

ప్రదరః॥పు॥,భఙ్గః=విఱుచుట,Spliting. నారీరుక్=స్త్రీలయొక్క రక్తస్రావవ్యాధి Excess of menstruation. బాణాః=అమ్ము, An arrow.

అస్రాః (కచా అపి)।

అస్రః (వా) అస్రః॥పు॥),కచాః=వెండ్రుకలు, Hair; (అపి)॥న॥నెత్తురు, Blood, కన్నీళ్లు, A tear.

(అజాతశృఙ్గో గౌః కాలేఽప్యశ్మశ్రుర్నా చ) తూబరః॥ 3౨౦॥

తూబరః॥పు॥,కాలే=కాలమునందు,అజాతశృఙ్గః=కొమ్ములురాని,గౌః=ఎద్దునకును:A hornless bull; అశ్మశ్రుః=గడ్డముమీసమురాని పురుషునికిని పేరు, A beardless man.

(స్వర్ణేఽపి)రాః॥

రాః॥ఐ,పు॥, స్వర్ణే=బంగారు, Gold, wealth. (అపి) పదార్థము, Property.

పరికరః (పర్యఙ్కపరివారయోః) ।

పరికరః॥పు॥,పర్యఙ్క=మంచము, A bed- పరివారయోః=పరివారము, A dependent.

ముక్తాశుద్ధౌ చ) తార (స్యాత్)

తారః॥పు॥, ముక్తాశుద్ధౌ=ముత్యాల శుద్ధి, Elegance of a pearl;(చ)॥సీ॥నక్షత్రము,A star కనుగ్రుడ్డు, The pupil of the eye, ॥త్రి॥, గొప్పధ్వని, A high note.

శారో (వాయౌ సత్రిషు॥ 3౨౧॥ కర్బురే)

శారః॥౧,వాయౌ=వాయువునకు పేరయినపుడు॥పు॥, Air, కర్బురే=నానావర్ణములుగలదానికి పేరయినపుడు ॥త్రి॥, Variegated.

(థ ప్రతిజ్ఞాఽఽజిసంవిదాపత్సు సఙ్గరః ।

సఙ్గరః॥పు॥,ప్రతిజ్ఞా=ప్రతిజ్ఞ, Promise. ఆజి=యుద్ధము, సంవిత్=క్రియానిశ్చయము,Bargain ఆపత్సు=ఆపద, Calamity.

(వేదభేదేగుప్తవాదే) మన్త్రః	మన్త్రః॥పు॥, వేదభేదే=గాయత్ర్యాది వేదమంత్రములు, Prayers of the Vedas. గుప్తవాదే=రహస్యాలోచనము, Secret consultation
మిత్రో (రవావపి)॥ ౩౨౨॥	మిత్రః॥పు॥, రవౌ=సూర్యునికిని, The sun- (అపి)॥న॥ చెలికానికిని పేరు, A friend.
(మఖేషు యూపఖణ్డేఽపి) స్వరు	స్వరుః॥పు॥,మఖ=యజ్ఞము,A sacrifice. ఇషు=బాణము, An arrow. యూపఖణ్డే=యూపస్తంభము యొక్క తునుక, A piece of sacrificial post, (అపి) వజ్రాయుధము, Thunderbolt.
(గుహ్యే)ప్యవస్కరః।	అవస్కరః॥పు॥, గుహ్యే=స్త్రీపురుషుల గుహ్యప్రదేశము, Privy part, (అపి) మలము, Excrement, కడవయడుగు అంట్లు Sweepings.
ఆడమ్బర (స్తూర్యరవే గజేన్ద్రాణాంచగర్జితే)॥ ౩౨౩॥	ఆడమ్బరః॥పు॥, తూర్యరవే=వాద్యధ్వని, Noise of trumpets. గజేన్ద్రాణామ్=ఏనుఁగుల యొక్క, గర్జితే=గర్జనము, Roaring of large elephants- (చ) సంరంభము, Making a show.
అభిహారో (ఽభియోగే చ చౌర్యే సన్నహనేఽపిచ)।	అభిహారః॥పు॥,అభియోగే=అపకారము చేయుటకొఱకు ఎదిరించి యాక్రమించుట, A brisk assault,చౌర్యే=దొంగిలించుట,Robbery సన్నహనే=ఆయత్తపడుట, Prepartion.
(స్యాజ్జఙ్గమే) పరీవారః (ఖడ్గకోశే పరిచ్ఛదే)॥ ౩౨౪॥	పరీవారః॥పు॥,జఙ్గమే-పరిజనము,An attendant ఖడ్గకోశే=కత్తియొఱ, A scabbard, పరిచ్ఛదే = ఛత్రచామరాద్యుపకరణము, The insignia of dignity.
విష్టరో (విటపీదర్భముష్టిఃపీఠాద్యమాసనమ్)।	విష్టరః॥పు॥,విటపీ=వృక్షము, A tree, దర్భముష్టిః=దర్భపిడికిలి,A handful of sacred grass,పీఠాద్యంఆసనం=పీట మొదలైనయాసనము, A stool
(ద్వారిద్వాఃస్థే)ప్రతీహారః (ప్రతీహార్యప్యనన్తరే)॥ ౩౨౫॥	ప్రతీహారః॥పు॥,ద్వారి=వాకిలి, A door, ద్వాఃస్థే=వాకిటి కావలివాఁడు, A porter. ప్రతీహారీ॥స్త్రీ॥-అనియు రూపము గలదు. వాకిలి గా

	చుస్త్రీకి, ప్రతిహారీ॥ స్త్రీ॥ అని పేరు, A female porter.
(విపులే నకులే విష్ణౌ) బభ్రుః(ర్నా పిఙ్గలే త్రిషు॥	బభ్రుః ॥పు॥, విపులే నకులే = గొప్ప ముంగిస. A large icheumon విష్ణౌ = విష్ణువు, Vishnu, ॥త్రి॥ పిఙ్గలే = పచ్చనది, Tawny.
సారో (బలే స్థిరాంశే చన్యాయ్యే క్లీబం వరే త్రిషు)॥ 3-౨౬॥	సారః॥పు॥, బలే=సత్త్వ, Strength, స్థిరాంశే= స్థిరాంశము, Essence;॥న॥ న్యాయ్యే=యుక్తము, Propriety, (చ) మెదడు, Marrow, ॥త్రి॥ వరే= శ్రేష్ఠము, Excellent.
దురోదరో (ద్యూతకారే పణే ద్యూతే దురోదరమ్)।	దురోదరః ॥పు॥, ద్యూతకారే=జూదమాడు వాడు, A gamester, ॥న॥ పణే = పందెము, A stake, ద్యూతే = జూదము, Gaming.
మహారణ్యే దుర్గపథే) కాన్తారం(పున్నపుంసకమ్)॥ 3 ౨౭॥	కాన్తారమ్॥ప్న॥, మహారణ్యే = దొడ్డయడవి, A forest, దుర్గపథే = పోవశక్యముకాని త్రోవ, A difficult road.
మత్సరో (ఽన్యశుభద్వేషే తద్వత్కృపణయో స్త్రిషు)।	మత్సరః॥పు॥, అన్యశుభద్వేషే=పరుల మేలు చూడఁజాలమికిని, Envy, ॥త్రి॥ మత్సరముగల వానికిని, Envious, కృపణునికిని పేరు, Niggardly.
(దేవాద్వృతే) వర(శ్శ్రేష్ఠే త్రిషు క్లీబే మనాక్ప్రియే)॥ 3-౨౮॥	వరః॥పు॥ దేవాత్ వృతే=దేవతలవలనఁ బొందఁబడినయభీష్టము. A boon ॥త్రి॥ శ్రేష్ఠే=శ్రేష్ఠవస్తువు, Excellent, మనాక్ప్రియే = ఇంచుకంత ప్రియమయినది, A little approved అప్పుడుఅవ్య॥
(వంశాఙ్కురే) కరీరో (ఽస్త్రీ తరుభేదే ఘటే చ నా)।	కరీరః॥ప్న॥, వంశాఙ్కురే=వెదురుకొమ్మ, Shoot of a bamboo. ॥పు॥ తరుభేదే=వెణుతురుచెట్టు, ఘటే=కడవ, A jar.
(నా చమూజఘనే హస్తసూత్రే) ప్రతిసరో(ఽస్త్రియామ్)॥ 3-౨౯॥	ప్రతిసరః॥పు॥ చమూజఘనే=సేన వెనుకదిక్కు, Rear-guard.॥ప్న॥, హస్తసూత్రే=పెండ్లిలోఁగట్టు కంకణపు దారము, A string worn on the wrist at wedding.
(యమానిలేన్ద్ర చ	హరిః॥పు॥, యమ=యమునికిని, అనిల=వాయు

(న్ద్రార్క-విష్ణుసింహాంశు వాజిషు। శుక్లాహికపిభేకేషు) హరి (ర్నా కపిలే త్రిషు)॥ 330॥

వునకును, ఇన్ద్రే=ఇందునికిని, చన్ద్రే=చంద్రునికిని, అర్క=సూర్యునికిని, విష్ణు=విష్ణువునకును, సింహ=సింహమునకును, అంశు=కిరణమునకును, వాజిషు=గుఱ్ఱమునకును, శుక=చిలుకకును, అహి=పామునకును, కపి=కోఁతికిని, భేకేషు=కప్పకును; ॥త్రి॥ కపిలే=బంగారుచాయగలదానికిని పేరు, Tawny.

శర్కరా (కర్పరాంశేఽపి)

శర్కరా॥స్త్రీ॥; కర్పరాంశే = పెంచు Potsherd; (అపి) మొరపనేల, Soll abounding in stony nodules. పంచదార, Candied sugar.

యాత్రా (స్యాద్యాపనే గతౌ)(

యాత్రా॥స్త్రీ॥, యాపనే=భోజనము మొదలైన వర్తనము, livelihood; గతౌ=గమనము Travelling.

ఇరా (భూవాక్సురాఽప్సు స్యాత్)

ఇరా॥స్త్రీ॥ భూ=భూమి, The earth; వాక్=వాక్కు, Speech; సురా=మద్యము, Ardent spirit. అప్సు=నీళ్ళు, Water.

తన్ద్రీ(నిద్రాప్రమీలయోః)॥ 331॥

తన్ద్రీ (పా) తన్ద్రా॥స్త్రీ॥నిద్రా=నిద్ర Drousiness. ప్రమీలయోః=ఒడలెఱుంగకుండుట, Lassitude.

ధాత్రీ (స్యాదుపమాతాఽపి క్షితి రప్యామలక్యపి)।

ధాత్రీ॥స్త్రీ॥ ఉపమాతా = దాది A nurse క్షితిః=భూమి, The earth. ఆమలకీ=ఉసిరికచెట్టు, An emblic myrobalan.

క్షుద్రా (వ్యఙ్గా నటీ వేశ్యా సరఘా కణ్టకారికా॥ 332॥ (త్రిషుక్రూరేఽధమేఽల్పేఽపి)క్షుద్రం

క్షుద్రా॥స్త్రీ॥వ్యఙ్గా=అంగహీనురాలు, A crippled woman; నటీ=నాట్యమాడుస్త్రీ, dancing girl; వేశ్యా=వేశ్య, A whore; సరఘా=తేనెటీఁగ A bee: కణ్టకారికా=వాకుడుచెట్టు, An egg plant;॥త్రి॥క్రూరే=క్రూరుఁడు Cruel; అధమే=అధముఁడు, Low, అల్పే=కొంచెమైనది, Trifling, (అపి) కృపణుఁడు, Miserly.

మాత్రా (పరిచ్ఛదే।అల్పేచపరిమాణేచ)మా Half a short syllable.

మాత్రా॥స్త్రీ॥ పరిచ్ఛదే=పరివారము, Requisites, అల్పే=కొంచెము, a little, పరిమాణే = కొలఁది, Quantity (చ) అక్షరావయవము ॥న॥

కృత్స్నం (కార్త్స్న్యే౽వధారణే)॥ 333॥	కార్త్స్న్య=సకలము, The Whole, అవధారణే=నిశ్చయము, Only.
(ఆలేఖ్యా౽శ్చర్యయోః) చిత్రం	చిత్రమ్॥న॥, ఆలేఖ్య=చిత్తరువు, Painting. ఆశ్చర్యయోః=అద్భుతము, Wonder.
కలత్రం (శ్రోణిభార్యయోః)।	కలత్రమ్॥న॥, శ్రోణి=పిఱుఁదు, The hip and loins, భార్యయోః=పెండ్లము, A wife.
(యోగ్యభాజనయోః) పాత్రం	పాత్రమ్॥న॥. యోగ్య=యోగ్యుడు, Capable, భాజనయోః=భోజనపాత్రము, A vessel, నద్యాదుల రెండుదరులనడుము The channel of a river
పత్త్రం (వాహనపక్షయోః)॥ 334॥	పత్త్రమ్॥న॥, వాహన=వాహనము A vehicle; పక్షయోః=ఱెక్క, A wing.
(నిదేశ గ్రంథయోః) శాస్త్రం	శాస్త్రమ్॥న॥, నిదేశ=ఆజ్ఞ, Command, గ్రంథయోః=వ్యాకరణాదిగ్రంథములు Institutes of a science.
శస్త్రం (మాయుధలోహయోః)।	శస్త్రమ్॥న॥, ఆయుధ=ఆయుధము, A weapon; లోహయోః=లోహము, Iron.
(స్యాజ్జటాంశుకయోః) ర్నేత్రం	నేత్రమ్॥న॥, జటా = చెట్టువేరు, Root of a tree. అంశుకయోః=వెలిపట్టుచీర, Wove silk bleached. ఇదిగాక కంటికిని పేరు, An eye, the rope of a churn.
క్షేత్రం (పత్నీశరీరయోః)॥ 335॥	క్షేత్రమ్॥న॥, పత్నీ=పెండ్లము, A wife, శరీరయోః=దేహము, Body, మడి, A field; సిద్ధస్థానము, A holy spot.
(ముఖాగ్రే క్రోడహలయోః) పోత్రం	పోత్రమ్॥న॥, క్రోడహలయోః ముఖాగ్రే=పందిమూతి, Snout of a hog, నాఁగేటి కొన, Fore-part of a plough.
గోత్రం (తు నామ్ని చ)।	గోత్రమ్॥న॥, నామ్ని=నామధేయము, Name, (చ) కులము, Family, race, ద్రవ్యము, Wealth. ॥పు॥ పర్వతము, Mountain, ॥స్త్రీ॥ భూమి, The earth, గోసమూహము, A heard of kine.

సత్త్రి(మాచ్ఛాదనే యజ్ఞే సదాదానే వనేఽపిచ) ॥ 33౬॥	సత్త్రమ్॥న॥ ఆచ్ఛాదనే=గృహము, A house-covering, యజ్ఞే = యజ్ఞవిశేషము, Sacrifice, సదాదానే=ఎగతెగనియీవి Liberality, వనేచ=వనము, A forest, (అపి) దంభము, Fraud.
అజిరం (విషయే కాయే)	అజిరమ్॥న॥,విషయే=శబ్దాదివిషయము Object of perception, కాయే=శరీరము, Body, (అపి) ముంగిలి, A court-yard, వాయువు Wind.
ప్యమ్బరం (వ్యోమ్ని వాససి) ।	అమ్బరమ్॥న॥, వ్యోమ్ని=ఆకాశము, The sky, వాససి=వస్త్రము, Apparel.
చక్రం (రాష్ట్రేఽప్య	చక్రమ్॥న॥, రాష్ట్రే=దేశము, Realm, (అపి) సైన్యము, An army, బండికన్ను Wheel, సుడిగుండము, Whirlpool, కుమ్మరిసాన, A potter's wheel, ఆయుధవిశేషము, A sharp discus, ॥పు॥ చక్రవాకపక్షి, A ruddy goose, సమూహము, Multitude.
ఽక్షరం(తు మోక్షేఽపి)	అక్షరమ్॥న॥, మోక్షే=మోక్షము, The final beatitude, (అపి) అకారాదివర్ణము, A letter, పరబ్రహ్మము, The supreme soul,
క్షీర (మప్సుచ)॥ 33౭॥	క్షీరమ్॥న॥,అప్సు=నీళ్లు, Water. (చ) పాలు, Milk.
(స్వర్ణేఽపి) భూరి (చన్ద్రౌద్వౌ)	భూరి॥న॥,స్వర్ణే=బంగారము,Gold,(అపి) ॥త్రి॥ బహుళము,Numerous,చన్ద్రః॥పు॥,బంగారము, (అపి) చంద్రుఁడు, కర్పూరము,Camphor, జలము, Water.
ద్వార మాత్రేఽపి గోపురమ్।	గోపురమ్ ॥న॥, ద్వారమాత్రే=వాకిలిమాత్రము, Door, (అపి)పట్టణపువాకిలి, A town gate- తుంగముస్తలు, Cyperus grass.
(గుహాదమ్భౌ)గహ్వరే(ద్వే)	గహ్వరమ్॥న॥, గుహా=గుహ, A cavern. దమ్భః=కపటము, Pride. fraud.

(రహోన్తిక) ముఖ హ్వారే॥ ౩౩౮॥ (పురోఽధిక ముప) ర్యగ్రే)

ఉపహ్వరమ్ ॥న॥ ౧- రహః = ఏకాంతము Solitude: అన్తికమ్=సమీపము, Near. అగ్రమ్॥౧-పురః=ముందర, Front, అధికమ్=అధికము, much, ఉపరి=మీద, Top, ॥త్రి॥ ప్రధానము, Chief, ॥పు॥ గ్రాసచతుష్టయము ప్రమాణముయినభిక్ష, Four mouthfuls; కొన, Extremity.

(ఆగారే నగరే) పురమ్। మన్దిరం (చాథ) రాష్ట్రో (ఽస్త్రీవిష యే స్యా దుపద్రవే)॥

పురమ్-మన్దిరమ్ ॥న॥ ౨- అగారే=ఇంటికిని, A house: పట్టణమునకును, A town.

రాష్ట్రః॥పు॥,విషయే=దేశమునకును, Country; ఉపద్రవే=ఉపద్రవమునకును, Calamity.

దరో (ఽస్త్రియాం భయే శ్వభ్రే)

దరః॥పు॥,భయే=భయమునకును, Fear, శ్వభ్రే=కలుగునకును, A hole in the ground; ఇంచుకంత అను నర్థమందు ॥అవ్య॥ A little.

వజ్రో(ఽస్త్రీ హీరకే పవౌ)।

వజ్రః ॥పు॥ హీరకే = వజ్రమను రత్నము, Diamond, పవౌ=వజ్రాయుధము, Thunderbolt.

తన్త్రం (ప్రధానే సిద్ధాన్తే సూత్రవాయే పరిచ్ఛదే)॥ ౩౪౦

తన్త్రమ్॥న॥, ప్రధానే=ప్రధానము, Chief. సిద్ధాన్తే=సిద్ధాన్తము, Right conclusion. సూత్రవాయే = నూలిపడుగు, A weaver's batten, పరిచ్ఛదే=పరివారము, Dependants.

ఔశీర (శ్చామరేదణ్డే) ఽప్యౌశీరం (శయనాసనే)।

ఔశీరః॥పు॥,చామరే=చామరము, A fan. దణ్డే=యష్టి, The handle of a fan. ఔశీరమ్॥న॥ శయన=శయనము, A bed. ఆసనే=పీఠము, A stool శయన మనఁగా నిట్రించుని కొందఱు.(అపి)॥త్రి॥ వట్టివేళ్ళసంబంధమైనది, Fragrant root of grass

పుష్కరం (కరిహస్తాగ్రే వాద్యభాణ్డముఖే జలే॥౩౪౧॥ వ్యోమ్ని ఖడ్గఫలే పద్మే తీర్థౌషధివిశేషయోః।)

పుష్కరమ్॥న॥, కరిహస్తాగ్రే=ఏనుగుతొండము కొన. Tip of an elephant's trunk; వాద్యభాణ్డముఖే=మద్దెల మొదలైన వాద్యములముఖము, Head of a drum, జలే=నీళ్ళు, Water; వ్యోమ్ని=ఆకాశము, Sky, ఖడ్గఫలే=కత్తివాదర

Edge of a scimitar; పద్మ=కమలము, A lotus; తీర్థ = తీర్థవిశేషము, Name of a sacred place; ఓషధివిశేషయోః=ఓషధివిశేషము, A drug.

అన్తర (మవకాశావధి పరిధానాన్తర్ధి భేద తాదర్థ్యే ॥౩౮౨॥ ఛిద్రాత్మీయ వినా బహిః అవసర మధ్యే ఉన్తరాత్మని చ)॥

అన్తరమ్॥న॥, అవకాశ=ఎడము, Intermediate time or space; అవధి=మర్యాద, Period; పరిధాన=కట్టుకోక, Clothing; అన్తర్ధి = మఱుగు, Concealment; భేద=విశేషము Difference; తాదర్థ్యే=దానికొఱకు, Sake; ఛిద్ర = రంధ్రము, Hole; ఆత్మీయ=తనసంబంధమైనది Own వినా=అదివెలిగా, Other than, బహిః=వెలుపట, Outside; అవసర=అవసరము, Opportune, time; మధ్యే = మధ్యప్రదేశము, inside. అన్తరాత్మని=పరమాత్మ Supreme soul; (చ) అన్యమైనది, Another.

(ముస్తేఽపి) పిఠరం

పిఠరమ్॥న॥ ముస్తే=తుంగముస్తలు, Cyperus-rotundus. (అపి) కుండ, A vessel, [illegible], A churning stick.

(రాజకశేరుణ్యపి) నాగరమ్॥ ౩౮౩॥

నాగరమ్॥న॥, రాజకశేరుణీ=భద్రముస్తలు, Cyperus pertenuis, (అపి) సొంటి, Ginger,॥[త్రి॥ నగర సంబంధమయినది, Belonging to a city.

శార్వరం (త్వన్ధతమసే ఘాతుకే భేద్యలిఙ్గకమ్)

శార్వరమ్॥న॥, అన్ధతమసే=ఘనమయినచీకటి Very dark; ॥త్రి॥ ఘాతుకే = చంపుస్వభావము కలది, Destructive.

గౌరో (రుణే సితే పీతే)

గౌర॥[పు॥, అరుణే=ఎఱుపువన్నెనను Pale red సితే=తెల్లవన్నెనకును, White పీతే = పచ్చనివన్నెనకును పేరు, Yellow.

([illegible]) ౩౮౪॥

అరుష్కరః॥ త్రి॥, వణకారీ=వణమును చేయునది Corrosive, (అపి) ॥పు॥ జీడిచెట్టు, Semcarpus Anacardium.

జఠరః (కఠినేఽపి స్యాత్)

జఠరః ॥త్రి॥ ఇది, కఠినే=కఠినమయినవస్తువు

	Hard; (అపి) ॥న॥ కడుపు. The belly.
(దధస్తా దపి) చాధరః	అధరః॥, అధస్తాత్=క్రిందనుండునవస్తువు, Low (అపి)॥ త్రి॥ హీనుఁడు, Inferior,॥ పు॥ పెదవి, The lip
అనాకులేఽపి) చై కాగ్రో	ఏకాగ్రః॥ త్రి॥, అనాకులే చ=కలఁకఁ బొందని, Unperplexed. (అపి) సావధానుఁడయిన Attentive.
వ్యగ్రో (వ్యాసక్తేఽ కులే)॥ ౩౭॥	వ్యగ్రః॥ త్రి॥ వ్యాసక్తే=ఒకదానియందు మనస్సు నిలిపిన, Eagerly occupied ఆకులే=కలఁతపడిన Distracted, perplexed.
(ఉపర్యుదీ చ్యశ్రేష్ఠే ష్వ) ప్యుత్తర (స్యాన)	ఉత్తరః॥ త్రి॥ ఉపరి=మీఁదికి, Superior, high ఉదీచ్య=ఉత్తరపుదిక్కునందు పుట్టినదానికిని, Northern. శ్రేష్ఠ=శ్రేష్ఠునికి, Excellent. (అపి) ప్రత్యుత్తరమునకును, An answer.
దనుత్తరః (ఏషాం విపర్యయే శ్రేష్ఠే)	అనుత్తరః॥ త్రి॥, ఏషామ్=వీనియొక్క, విపర్యయే=వ్యత్యాసమునందు అనఁగా మీఁదుగానిదానికిని, Low. ఉత్తరపుదిక్కునందుండనిదానికిని Southern, శ్రేష్ఠముగానిదానికిని, Worse శ్రేష్ఠే=శ్రేష్ఠునికిని, Excellent, ప్రత్యుత్తరము లేనిదానికిని పేరు, Silent, unable to answer.
(దూరానాత్మోత్త మాః) పరాః॥ ౩౮॥	పరః॥ త్రి॥, దూరే=దవ్వయినది, Distant అనాత్మ=తనకంటె అన్యుఁడయినది Other, ఉత్తమాః=శ్రేష్ఠమయినది, Pre-eminent.
(స్వాదుప్రియౌ తు మధురౌ	మధురః॥ త్రి॥, స్వాదుః=తియ్యనైనది, Sweet, ప్రియః=ఇష్టమయినది, Pleasing.
క్రూరౌ (కఠిన నిర్ద యౌ)।	క్రూరః॥ త్రి॥, కఠినః=కఠినమయినది, Hard, నిర్దయః=దయ లేనివాఁడు, Cruel; pitiless.
ఉదారో (దాతృ మ హతోః)	ఉదారః॥ త్రి॥, దాతృ=దానము చేయువాఁడు Generous, మహతోః=దొడ్డవాఁడు, Great.
ఇతర (స్త్వన్య నీచ యోః)॥ ౩౯॥	ఇతరః॥ త్రి॥ అన్య=పరుఁడు, Other, నీచయోః=నీచుఁడు, Low, vile.
మన్దస్వచ్ఛన్దయోః	స్వైరః॥ త్రి॥ మన్ద=అలసుఁడు Indolent, స్వచ్ఛ

స్వైర	స్వైరయోః = స్వతంత్రుండు, Independent, uncontrolled.
శుభ్రో(ముద్దీప్తశుక్ల యోః)	శుభ్రమ్॥త్రి॥, ఉద్దీప్త = మిక్కిలిప్రకాశించు, Splendid, శుక్లయోః = తెల్లని, White.
—ఇతి రాన్తాః—	— రాన్తనానార్థశబ్దములు ముగిసెను —
(చూడాకిరీటం కేశాశ్చ సంయుతా) మౌలయ (స్త్రయః) ॥౩౭౮॥	మౌలిః॥స్త్రీ॥, చూడా=శిఖ, Lock of hair on the head, కిరీటమ్=కిరీటము A diadem; సంయుతాః కేశాశ్చ =ముడిచిన వెండ్రుకలు, Hair tied on the head.
(ద్రుమప్రభేదమాతఙ్గ కాణ్డపుష్పాణి) పీలవః	పీలుః ॥పు॥, ద్రుమప్రభేద =గోగుచెట్టు, మాతఙ్గ=ఏనుంగు, An elephant; కాణ్డ=బాణము Arrow పుష్పాణి=పుష్పము, Flower;
(కృతాన్తానేహసోః) కాలః	కాలః॥పు॥, కృతాన్త=యముండు, Yama; అనేహసోః=కాలము, Time.
(చతుర్థేఽపియుగే) కలిః॥ ౩౭౯॥	కలిః॥పు॥, చతుర్థేయుగే = నాలవయుగము The fourth age, (అపి) కలహము Quarrel.
(స్యాత్కురఙ్గేఽపి) కమలః	కమలః॥పు॥, కురఙ్గే=ఇఱ్ఱి, Deer; (అపి)॥న॥ తామరపువ్వు, Lotus; నీళ్ళు, Water; ॥స్త్రీ॥ లక్ష్మి.
(ప్రావారేఽపిచ) కమ్బలః।	కమ్బలః॥పు॥, ప్రావారే=ఉత్తరీయము (అపి) కంబళి, A blanket; గంగడోలు, Dewlap. సర్ప విశేషము, Chief of serpents.
(కరోపహారయోః పుంసి) బలిః (ప్రాణ్యఙ్గజే స్త్రియామ్)॥ ౩౮౦	బలిః॥పు॥, కర=అప్పనము, Tax; ఉపహారయోః= పూజోపకరణము; An oblation, ॥స్త్రీ॥ ప్రాణ్యఙ్గజే= జంతువుల యవయవములవలనఁబుట్టినది, అనగా నొడలి ముడుతలు, A wrinkle; బలిచక్రవర్తి A giant.
(స్థౌల్య సామర్థ్యసైన్యేషు) బలం (నా కాక సీరిణోః)॥	బలమ్॥న॥, స్థౌల్య=బలుపు, Bulkiness; సామర్థ్య=సత్తువ, Strength. సైన్యేషు=సేన, Army. ॥పు॥ కాక=కాకి, A crow, సీరిణోః=బలభద్రుండు.

వాతూలః(పుంసి వాత్యాయా మపి వాతాసహే త్రిషు)॥ ३४८॥	వాతూలః॥పు॥ వాత్యాయామ్=వాయునమూహము, Whirl-wind; (అపి) వాతాసహే = గాలి సహింపనివాఁడు, Gouty; ఉన్మత్తుఁడు, Insane;
(భేద్యలిఙ్గశ్శఠే) వ్యాలః (పుంసి శ్వాపదసర్పయోః)	వ్యాలః॥త్రి॥ శఠే=మూర్ఖుఁడు, Wicked; ॥పు॥ శ్వాపద=పులి, A tiger; సర్పయోః=పాము, A serpent
మలో(౽స్త్రీపాప) విట్కిట్టా) Filth.	మలః॥పు॥ పాప=పాపము, Sin; విట్=విష్ఠ Excretion; కిట్టాది=వసామజ్జాది ద్వాదశవిధము లయిన దేహమలములు, Dregs, చిట్టెము, Rust-
(న్యస్త్రీ)శూలం (రుగాయుధమ్)॥ ३४९॥	శూలమ్ ॥న్న॥ రుక్ = శూలరోగము, Colic; ఆయుధమ్=ఆయుధము, A weapon.
(శఙ్కావపి ద్వయోః) కీలః	కీలః॥పు॥;శఙ్కౌ=మేకు, A wedge; (అపి) అగ్నిజ్వాల, A flame ॥స్త్రీ॥ మోఁచేతిపోటు, A blow with the elbow.
పాలిః (స్త్ర్యశ్ర్యఙ్కపఙ్క్తిషు)।	పాలిః॥స్త్రీ॥ అశ్రి=అంచు, Edge; అఙ్క=చిహ్నము, A mark పఙ్క్తిషు=పంక్తి,A row;ఇది గాక, మీసాలు గల స్త్రీ, A woman with a beard; ప్రస్థము, A measure of capacity; The hip.
కలా(శిల్పే కాలభేదే౽	కలా॥స్త్రీ॥ శిల్పే=చిత్తరువు మొదలయినపనుల యందలి నేర్పు, A mechanical art కాలభేదే=ముప్పది రెప్పపాట్లు గల కాలము, A measure of time. (అపి) చంద్రునిలో పదియారవపాలు, A digit of the moon విద్య, Skill; వడ్డి, Interest on capital: అవ్యక్తమధురధ్వని*.
* A low and inarticulate tone.	
ప్యాలి(స్సఖ్యావలీఅపి)॥ ३५३॥	ఆలిః(వ)ఆలీ॥స్త్రీ॥ సఖీ=చెలికత్తె, A companion ఆవలీ=పంక్తి; A row; (అపి) కట్ట, A bridge.
(అబ్ధ్యమ్బువికృతౌ) వేలా(కాలమర్యాదయోరపి)॥	వేలా॥స్త్రీ॥,అబ్ధ్యమ్బువికృతౌ=సముద్రజలవికారము అనఁగాసముద్రముపొంగుట, Tide; కాల=కార్యోచితకాలము Time మర్యాదయోః=మర్యాద,Limit;(అపి)చెలియలికట్ట, Sea shore,అనాయాసమరణములకును పేరు, Easy and sudden death.

బహులాః (కృత్తికా గావో బహులే ఽగ్న్యసితౌ త్రిషు) ॥ 3౹2౹8 ॥

బహులాః ॥ స్త్రీ ॥ కృత్తికా = కృత్తికానక్షత్రము, The Pleiades; ॥ స్త్రీ ॥ గావః = గోవులు (చ) పసులు; ॥ త్రి ॥ నల్లనివస్తువు; ॥ పు ॥ అగ్ని ॥ కృష్ణపక్షము, The dark fortnight.

లీలా (విలాసక్రియయోః)

లీలా ॥ స్త్రీ ॥, విలాస = స్త్రీల శృంగార చేష్ట, Gesture; క్రియయోః = క్రియ, Sport.

ఉపలా (శర్కరా ఽపిచ) ।

ఉపలా ॥ స్త్రీ ॥, శర్కరా = మొరపమన్ను, Stony nodule; చక్కెర, Sugar; (అపి) ॥ పు ॥ రత్నము, A gem; రాయి A stone.

(శోణితే ఽమ్భసి) కీలాలం

కీలాలమ్ ॥ న ॥, శోణితే = నెత్తురు, Blood, అమ్భసి = నీళ్ళు, Water.

మూలం (మూలాద్యే శిఫాభయోః) ॥ 3౹2౹9 ॥

మూలమ్ ॥ న ॥ ఆద్యే = మొదలు, Origin, శిఫా = వేరు, Root; భయోః = మూలానక్షత్రము, An asterism.

జాలం (సమూహ ఆనాయ గవాక్ష క్షారకే ష్వపి) ।

జాలమ్ ॥ న ॥ సమూహః = సమూహము, A multitude; ఆనాయః = వల, A net; గవాక్షః = కిటికీ, A window; క్షారకే = పసరు మొగ్గ, An unblown flower; (అపి) గారడివిద్య, Magic; దంభము, Pride; జాలీ ॥ స్త్రీ ॥ పొట్లచెట్టు, Trichosanthes dioica.

శీలం (స్వభావే సద్వృత్తే)

శీలమ్ ॥ న ॥, స్వభావే = స్వభావము, Disposition. సద్వృత్తే = మంచినడత, Good conduct,

(సస్యే హేతుకృతే) ఫలమ్ ॥ 3౹2౹10 ॥

ఫలమ్ ॥ న ॥, సస్యే = పైరు, Produce; fruit, హేతుకృతే = ప్రయోజనము, Consequence; బాణాగ్రము, Edge of a weapon; డాలు, Shield.

(ఛదిర్నేత్రరుజోః క్లీబం సమూహే) పటలం (న నా) ।

పటలమ్ ॥ న ॥ ఛదిః = ఇంటికప్పు Roof. నేత్రరుజోః = నేత్రరోగము, Film over the eye; ॥ స్త్రీ ॥ సమూహే = సమూహము, Multitude.

(అధస్స్వరూపయోః

తలమ్ ॥ న ॥ అధః = క్రింది, Bottom, స్వరూప

ర స్త్రీ తలం

రూపః=సర్వరూపము, Essential character; హస్త కవచము, Leathern fence for the arm; అతి చేతిదెబ్బ, A slap with the hand.

స్యా (చ్చామిషే) పలమ్॥ ౩౨౭॥

పలమ్॥న॥, ఆమిషే=మాంసము, Flesh; (చ) ౩౨౦ గురిగింజల యెత్తు, A weight.

(ఔర్వానలేఽపి) పాతాలం

పాతాలమ్ ॥న॥, ఔర్వానలే= బడబాగ్ని, Submarine fire (అపి) నాగలోకము, Infernal regions.

చేలం (వస్త్రే)ఽధమే త్రిషు)॥

చేలమ్॥న॥, వస్త్రే=వస్త్రము, Clothes ॥త్రి॥ అధమే=అధమమైనది, Inferior.

కుకూలం (శఙ్కుభిః కీర్ణే శ్వభ్రేనా తు తుషానలే)॥ ౩౨౭॥

కుకూలమ్ ॥న॥, శఙ్కుభిః=మేకులచేత, కీర్ణే= నాటంబడిన, శ్వభ్రే=పల్లము, అనగా మేకులు నాటినగుంట, A ditch filled with stakes, ॥పు॥ తుషానలే=కుసుమ్మ, A fire made of chaff:

(నిర్ణీతే) కేవల (మితి త్రిలిఙ్గం త్వేక కృత్స్నయోః)

కేవలమ్॥న॥, నిర్ణీతే=నిర్ణయింపబడినది, Absolute; (ఇతి) మూండతమాగునవ్యయమునకొందఱు॥పు॥ఏక= ఒకటి Alone; కృత్స్నయోః=అంతయు Entire, all.

(పర్యాప్తిక్షేమ పుణ్యేషు)కుశలం (శిక్షితే త్రిషు)॥ ౩౨౮॥

కుశలమ్॥న॥, పర్యాప్తి=సామర్థ్యము; Adequacy: క్షేమ=శుభము, welfare; పుణ్యేషు=పుణ్యము, Virtue. ॥త్రి॥ శిక్షితే=శిక్షింపబడినది; well versed.

ప్రవాల (మఙ్కురేఽప్యస్త్రీ)

ప్రవాలమ్॥పు॥, అఙ్కురే = మొలక, A shoot. (అపి) చిగురు, Tender leaf; వీణాదండము, Neck of a lute; పగడము, Coral.

(త్రిషు)స్థూలం (జడేఽపిచ)।

స్థూలమ్॥త్రి॥, జడేచ=మందబుద్ధిగల, Stupid; (అపి) బలిసిన, Bulky.

కరాలో (దన్తురేతుఙ్గే)

కరాలః॥త్రి॥, దన్తురే= ఒడ్డుమిట్ట, Uneven. (వ)మిట్టపండ్లవాడు having projecting teeth; తుఙ్గే =పొడవైనది High; వెఱపుపుట్టించునది, Terrible.

(చారౌ దక్షేచ) పేశలః॥ ३६०॥ — పేశలః ॥త్రి॥, చారౌ=మనోహరమయినది, Beautiful; దక్షే=నేర్పరి, Expert.

(మూర్ఖేఽర్భకేఽపి) బాల(స్స్యాత్) — బాలః॥త్రి॥, మూర్ఖే=మూర్ఖుడు, Ignorant; అర్భకే=పిన్నవాడు, Young; (అపి)॥న॥ కురువేరు Andropogon Schoenanthoeus; ॥పు॥ పుచ్ఛము, Tail, కేశము, Hair.

లోల (శ్చల సతృష్ణయోః)। — లోలః ॥త్రి॥, చల = కదలునది, Tremulous సతృష్ణయోః=ఆశగలది, Eager for.

—ఇతి లాన్తాః— | —: లాన్తనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను :—

దవదావౌ (వనారణ్యవహ్నౌ) — దవః-దావః ॥పు॥౨, వన = అడవి Forest; అరణ్యవహ్నౌ=కారుచిచ్చు Forest conflagration.

(జన్మహరౌ) భవౌ॥ ३६१ — భవః॥పు॥ జన్మ=పుట్టుక, Birth, హరౌ=శివుడు, మఱియు సంసారము, Worldly life.

(మన్త్రిసహాయ) స్సచివౌ। — సచివః॥పు॥, మన్త్రి=మంత్రి, A counsellor; సహాయః=తోడైయుండువాడు, A companion.

(పతి శాఖి నరా) ధవాః। — ధవః ॥పు॥, పతి=పెనిమిటి, A husband. (వ) ఏలువాడు, A master; శాఖి = చండ్రచెట్టు, Lythrum fruticosum; నరాః = మనుష్యుడు, A man.

అవయః(శైల మేషార్కాః) — అవిః ॥పు॥ శైల = పర్వతము, A mountain; మేష=గొఱ్ఱె, A sheep; అర్కాః = సూర్యుడు.

(ఆజ్ఞాఽఽహ్వానాధ్వరా)(హవాః॥ ३६२॥ — హవః ॥పు॥, ఆజ్ఞా=ఆజ్ఞ Command; ఆహ్వాన=పిలుచుట, Call; అధ్వరాః=యజ్ఞము, Sacrifice.

భావ (స్సత్తా స్వభావాభిప్రాయచేష్టాఽఽత్మజన్మసు)। — భావః ॥పు॥, సత్తా=ద్రవ్యాదులకలిమి State of being; స్వభావ=స్వభావము, Disposition. అభిప్రాయ=అభిప్రాయము, Intention, చేష్టా=ధాతువాచ్యక్రియ, Gesture, ఆత్మ, Soul; జన్మ=పుట్టుక, Birth; మఱియు మనోవికారము, Abstract idea; శబ్దప్రవృత్తినిమిత్తము, purport.

(స్యాదుత్పాదే ఫలే పుష్పే) ప్రసవో (గర్భమోచనే)॥ 3౬3॥

ప్రసవః॥పు॥ ఉత్పాదే=పుట్టుక, production ఫలే=ఫలము, fruit, పుష్పే=పుష్పము, Blossom గర్భమోచనే=ప్రసూతి, Bringing forth.

(అవిశ్వాసేఽపహ్నవేఽపి నికృతావపి) నిహ్నవః।

నిహ్నవః॥పు॥ అవిశ్వాసే=అవిశ్వాసము, Distrust. అపహ్నవే = దాఁచుట, Concealment, నికృతౌ=తిరస్కరించుట, Denial. (అపి) కపటము wickedness.

(ఉత్సేకామర్షయో రిచ్ఛాప్రసవే మహే) ఉత్సవః॥ 3౬౪॥

ఉత్సవః॥పు॥ ఉత్సేకే=ఉప్పొంగుట, Elevation అమర్షయోః=కోపము, Impatience. ఇచ్ఛాప్రసవే=ఇచ్ఛపుట్టుట, Rising of a wish, మహః=పండుగ, Festival.

అనుభావః (ప్రభావే చ సతాంచ మతినిశ్చయే)।

అనుభావః॥పు॥ ప్రభావే=ప్రభావము, Dignity, సతాం=పెద్దలయొక్క, మతినిశ్చయే=బుద్ధినిశ్చయము, Firm opinion, (చ) సాత్త్వికాదిభావములను గుఱుతించిన భ్రూవిక్షేపాదులు, Indication of a feeling.

(స్యాజ్జన్మహేతుః) ప్రభవః (స్థానంచాద్యోపలబ్ధయే) 3౬౫॥

ప్రభవః॥పు॥ జన్మహేతుః=జననమునకు కారణ మయినది, Generative cause, origin, ఆద్యోపలబ్ధయే=మొదట ఎఱుఁగుటకు, స్థానం=స్థాన మయినది, Place where a thing is first perceived, source, (చ) పరాక్రమము, Strength

(శూద్రాయాంవిప్రతనయే శస్త్రే) పారశవః (పుమాన్)।

పారశవః॥పు॥ శూద్రాయాం విప్రతనయే = శూద్రస్త్రీయందు బ్రాహ్మణునివలనఁ బుట్టిన కుమారుఁడు, One born of a brahmin in a sudra woman, శస్త్రే=ఆయుధము, Battle-axe.

ధ్రువో (భభేదే క్లీబే తు నిశ్చితే శాశ్వతే త్రిషు)॥ 3౬౬॥

ధ్రువః॥పు॥ భభేదే=ధ్రువనక్షత్రము, The polar star, ॥న॥ నిశ్చితే = నిశ్చయింపఁబడినది Certainty, ॥త్రి॥ శాశ్వతే=నిత్యమయినది, Perpetual, immovable.

స్వో (జ్ఞాతావాత్మని

స్వః॥పు॥ జ్ఞాతౌ=జ్ఞాతి, A kinsman, ॥న॥

స్వం (త్రిష్వాత్మీయే స్వోఽస్త్రి యాం ధనే) (స్త్రీకటీ వస్త్రబంధేఽపి) నీవి(పరిపణేఽపి చ)

ఆత్మని=ఆత్మ, The soul, ॥త్రి॥ ఆత్మీయే=తన సంబంధమైనది. Own, ॥స్త్రీ॥ ధనము, Wealth,

నీవిః ॥స్త్రీ॥ స్త్రీకటీవస్త్రబన్ధే=స్త్రీల కటివస్త్రపు ముందలి పోఁకముడి, The knot of a woman's wearing garment. పరిపణే చ=మొదటి సొమ్ము, Principal, (అపి) పందెముగట్టిన ద్రవ్యము, A stake at play;

శివా (గౌరీ ఫేరవయోః)

శివా ॥స్త్రీ॥, గౌరీ=గౌరీదేవి, ఫేరవయోః=నక్క, A jackal, కరక చెట్టు, ఉసిరిక చెట్టు, Myrobalan, ॥పుం॥, శివుఁడు, ॥న॥ శుభము, Auspiciousness.

ద్వన్ద్వం (కలహ యుగ్మయోః) ౩౬౭॥

ద్వన్ద్వమ్ ॥న॥, కలహ=యుద్ధము, Quarrel, యుగ్మయోః=రెండు, A pair, మిథునము, Union of the sexes.

(ద్రవ్యాసు వ్యవసాయేషు) సత్త్వ (మస్త్రీ తు జన్తుషు)

సత్త్వమ్ ॥న॥ ద్రవ్య=పృథివ్యాది ద్రవ్యములు, Substance, అసు=ప్రాణము Vitality, వ్యవసాయేషు=ఉద్యోగము, Vigour ॥పుం॥ జన్తుషు=జంతువు, An animal.

క్లీబం (నపుంసకం షణ్డే వాచ్యలిఙ్గమవిక్రమే)॥ ౩౬౮॥

క్లీబమ్ ॥న॥, షణ్డే=నపుంసకుఁడు A eunuch, ॥త్రి॥ అవిక్రమే=పరాక్రమహీనుఁడు, weak. నపుంసకమ్, Neuter gender.

—ఇతి వాన్తాః—

—వాన్త నానార్థశబ్దములు ముగిసెను—

(ద్వౌ) విశౌ (వైశ్య మనుజౌ)

విట్ ॥శ్॥, పుం॥ వైశ్య = వైశ్యుఁడు, A man of the commercial tribe, మనుజౌ=మనుష్యుఁడు, a man.

(ద్వౌ చారాభిమరౌ) స్పశౌ। Conflict with a dangerous animal.

స్పశః ॥పుం॥ చార=వేగులవాఁడు, A spy. అభిమరౌ=యుద్ధము, War. (ప్ర)క్రూరమృగములతో పోట్లాట.

(ద్వౌ) రాశీ (పుఞ్జ మేషాద్యౌ)

రాశిః ॥పుం॥, పుఞ్జ=ప్రోగు, A heap. మేషాద్యౌ=మేషాదిరాసులు, A sign of the zodaic.

(ద్వౌ) వంశౌ (కులమ

వంశః ॥పుం॥ కుల=కులము, Family. మస్క-

వ్య-శా)॥ ౩౧౯

శా=వెదురు, A bamboo.

(రహః ప్ర) గాశా ఏకాశా

ఏకాశః ॥పు॥, రహః=ఏకాంతస్థలము, Solitude, పవిత్రా శౌ=స్ఫుటమైనది; Dispaly,

నిర్వేశో (భృతిభోగయోః)॥

నిర్వేశః ॥పు॥, భృతి=కూలి, Wages. భోగయోః=భోగము, Enjoyment.

(కృతాన్తే పుంసి) కీనాశః (క్షుద్ర కర్షకయోస్త్రిషు)॥ ౩౨౦

కీనాశః ॥పు॥ కృతాన్తే=యముడు, ॥త్రి॥ క్షుద్రే=కదియుడు; Niggardly కర్షకయోః=కునువువాడు. Cultivator.

(పదే లక్ష్యే నిమిత్తే) అపదేశ

అపదేశః ॥పు॥ పదే=స్థానము, A place, లక్ష్యే=వ్యాజము, Pretext (గు)రి, A butt నిమిత్తే=నిమిత్తము, A cause. ప్రసిద్ధి. Fame.

(స్యాత్) కుశ (మప్సుచ)।

కుశమ్ ॥న॥, అప్సు=నీళ్ళు Water; (చ) దర్భ, Sacrificial grass.

దశా (అవస్థాఽనేక విధాః)

దశా ॥స్త్రీ॥ అనేకవిధ = అనేకవిధములయిన, అవస్థా=బాల్యము మొదలయిన యవస్థలు, Age (అపి) వత్తి, Wick; కోకబద్దె, Edge of cloth.

ప్యాశా (తృష్ణాఽపిచాయతా)॥ ౩౨౧

ఆశా ॥స్త్రీ॥ ఆయతా = అధికమయిన, తృష్ణా=అపేక్ష, Desire. (అపి) దిక్కు, Quarter

వశా (స్త్రీ కరిణీవన్ధ్యా)

వశా ॥స్త్రీ॥, స్త్రీ, A woman; కరిణీ=ఆడుఏనుగు, A female elephant; వన్ధ్యా = గొడ్డుటావు, A barren cow; ॥త్రి॥ అధీనమైనది, Dependent.

దృగ్ (జ్ఞానే జ్ఞాతరి త్రిషు)

దృక్ ॥శ్, స్త్రీ॥ జ్ఞానే=జ్ఞానము, Knowledge; ॥త్రి॥ జ్ఞాతరి=ఎఱుంగువాఁడు, one who knows or sees నేత్రము, An eye; ॥స్త్రీ॥ చూపు, Sight చూచువానికి పేరైనపుడు ॥త్రి॥

(స్యా) త్కర్కశ (స్సాహసికః కఠోరామసృణావపి)। ౩౨౨

కర్కశః ॥త్రి॥, సాహసికః=సాహసముగలవాఁడు, Violent. కఠోరః=కట్టియైనది, Hard: అమసృణో=పరుసనది, Intangible. (అపి) దయలేనివాఁడు, Unmerciful.

ప్రాకాశో(ఽతిప్రసిద్ధే ఽపి) ప్రకాశః॥ త్రి॥ అతిప్రసిద్ధే=మిక్కిలి ప్రసిద్ధముయినది, Famous; (అపి) ॥పు॥ ఎండ, Light.

(శిశావజ్ఞేఽపి) బాలిశః॥ బాలిశః॥ త్రి॥, శిశౌ=పిన్నవాఁడు, Young; అజ్ఞే=ఎఱుక లేనివాఁడు, Ignorant. (అపి) మూర్ఖుఁడు.

(నృశంసఖడ్గౌ) నిస్త్రింశౌ నిస్త్రింశః॥ త్రి॥, నృశంసః=హింసించువాఁడు Cruel. ॥పు॥ ఖడ్గౌ=కత్తి, A Sword.

పాశో (బన్ధన శస్త్రయోః) పాశః॥ స్త్రీ॥ బన్ధన=త్రాడు, A rope; శస్త్రయోః=ఆయుధము, A weapon.

323 కోశో (ఽస్త్రీ కుడ్మలే ఖడ్గపిధానే ఽర్థౌఘ దివ్యయోః)॥ కోశః॥ ష్ఠ॥, కుడ్మలే=మొగ్గ, A bud; ఖడ్గపిధానే=కత్తి యొఱ, Scabbard; అర్థౌఘ=ధననమూహము, Treasure; దివ్యయోః=దివ్యప్రమాణభేదము, An oath.

— ఇతి శాన్తాః — —శాన్త నానార్థశబ్దములు ముగిసెను. —

(సుర మత్స్యా) వనిమిషౌ అనిమిషః॥ పు॥ సుర=దేవత, A god. మత్స్య=మత్స్యము, A fish.

పురుషా(వాత్మమానవౌ)॥ పురుషః॥ పు॥, ఆత్మ = ఆత్మ, The soul. మానవౌ = మనుష్యుఁడు.

(కాక మత్స్యాత్ఖగౌ) ధ్వాఙ్క్షౌ ధ్వాఙ్క్షః॥ పు॥, కాక = కాకి A crow. మత్స్యాత్=మత్స్యములను దిను, ఖగౌ=కొక్కెర పక్షి, Any bird which preys on fish.

కక్షౌ (తృణవీరుధౌ) కక్షః॥ పు॥, తృణ =గసవు, Grass; వీరుధౌ=తీఁగెపొద, A climbing plant. (చ) చంక, The arm-pit, ఎండిన యడవి, A forest of dead trees, ॥న॥ పాపము, Sin

అభీషుః (ప్రగ్రహే రశ్మౌ) అభీషుః॥ పు॥ ప్రగ్రహే = కళ్లెము, A rein. రశ్మౌ=కిరణము, A ray of light.

ప్రైషః ((ప్రేషణ మర్దనే)॥ ప్రైషః॥పు॥ ప్రేషణ=అంపుటకును, Despatch, మర్దనే=పీడించుటకును, Paining. Fatigue.

పక్షః (సహాయే) పక్షః॥పు॥ సహాయే=సహాయము, Partisan. (అపి) శుక్లకృష్ణపక్షములు, Fortnight, అక్కు,

	Wing; పార్శ్వము, Side.
ఉష్ణీష (శ్శిరో వేష్ట కిరీటయోః) 328॥	ఉష్ణీషః ॥పు॥, శిరోవేష్టే=తలకు చుట్టెడు పాగా మొదలయిన వానికిని, A turban. కిరీటయోః=కిరీటమునకును పేరు, A diadem.
(శుక్రతే మూషికే శ్రేష్ఠే సుకృతే వృష భే) వృషః।	వృషః ॥పు॥, శుక్రతే = వీర్యవృద్ధిగలవాడు, Lustful. మూషికే=ఎలుక, A rat. శ్రేష్ఠే=శ్రేష్ఠుడు, Pre-eminent. సుకృతే = పుణ్యము, Virtue. వృషభే = వృషభము, A bull.
(ద్యూతేఽక్షే శారిఫలకేఽ) ప్యాకర్షో	ఆకర్షః ॥పు॥, ద్యూతే = జూదము, Gaming with dice. అక్షే = పాచికలు, A die. శారిఫలకే = జూదమాడు వలక, A board for playing. (అపి) ఆకర్షించుట, Attraction.
ఽథాక్ష (మిన్ద్రియే)॥ 329॥ (నా ద్యూతాఙ్గే కర్ష చక్రే వ్యవహారే కలిద్రుమే)	అక్షమ్ ॥న॥, ఇన్ద్రియే = ఇన్ద్రియము, An organ of sense. ॥పు॥ ద్యూతాఙ్గే = పాచికలు, A die. కర్ష = ఎనుబది గురిగింజలయెత్తు గలది. A measure. చక్రే=బండికన్ను A wheel, వ్యవహారే=వ్యవహారము, A law suit; కలిద్రుమే=తాండ్రచెట్టు, The belleric myrobalan.
కర్షూ (ర్వార్తాకరీషాగ్న్యోః) కర్షూః (కుల్యాభిధాయినీ)॥ 330॥	కర్షూః ॥పు॥, వార్తా=కృషి, Agriculture. కరీషాగ్నిః=పిడకనిప్పు, Fire with cow-dung. ॥స్త్రీ॥ కుల్యాభిధాయినీ = నది, A river.
(పుంభావే తత్క్రియాయాంచ) పౌరుషం	పౌరుషమ్ ॥న॥, పుంభావే = మగతనము, Virility, తత్క్రియాయామ్ = పురుషుడు చేయు పని, Manly act. (చ) మానిసి యెత్తుపొడవు, The height of a man's stature.
విష (మప్సు చ)।	విషమ్॥న॥, అప్సు=నీళ్ళు, Water. (చ)విషము, Poison.
(ఉపాదానే)ఽప్యామిషం (స్యాత్)	ఆమిషమ్॥పు॥ ఉపదానే=కానుక, A bribe, an offering; (అపి) మాంసము, Flesh.

(అపరాధేఽపి) కిల్బిషమ్॥ ౩౭౮	కిల్బిషమ్॥న॥, అపరాధే=అపరాధమునకును, An offence. (అపి) పాపమునకును పేరు, Sin.
(స్యాద్వృష్టౌ లోకధాత్వంశే వత్సరే) వర్ష (మస్త్రియామ్)।	వర్షమ్॥న్న॥, వృష్టౌ=వాన, Rain. లోకధాత్వంశే=భారతవర్షము మొదలయినభూఖండము, A continent. వత్సరే=సంవత్సరము, A year. 'లోకధాత్వంశే' అని పాఠాంతరము.
ప్రేక్షా (నృత్తేక్షణం ప్రజ్ఞా)	ప్రేక్షా॥స్త్రీ॥, నృత్తే=నాట్యము, Dancing. ఈక్షణం=చూచుట, View. ప్రజ్ఞా=బుద్ధి, Intellect.
భిక్షా (సేవాఽర్థనా భృతిః)। ౩౭౯॥	భిక్షా॥స్త్రీ॥, సేవా=సేవించుట, Service. అర్థనా=అడుగుట, Begging. భృతిః=కూలి, Wages.
త్విట్ (శోభాఽపి	త్విట్॥ష్,స్త్రీ॥ శోభా=కాంతి, Splendour. (అపి) దీప్తి, A ray of light.
(త్రిషు పరే)	తక్కిన షాంతము లన్నియు ॥త్రి॥
న్యక్షం (కార్త్స్న్యనికృష్టయోః)।	న్యక్షమ్॥త్రి॥, కార్త్స్న్యే=అంతయు ననుటకును, Entire. నికృష్టయోః=అధమునకును, Inferior.
(ప్రత్యక్షేఽధికృతే) ఽధ్యక్షో	అధ్యక్షః॥త్రి॥, ప్రత్యక్షే=సాక్షాత్తుగా కానంబడునది, Perceptible. అధికృతే=గ్రామాదులకు నధికారియైనవాడు, Superintendent.
రూక్ష (స్త్వప్రేమ్ణ్యచిక్కణే)॥ ౩౮౦॥	రూక్షః॥త్రి॥, అప్రేమ్ణి=ప్రేమ లేనిది. Unfriendly. అచిక్కణే=పరుసనిది, Rough.
—ఇతి షాన్తాః.—	— షాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను. —
(రవి శ్వేతచ్ఛదా) హంసా One free from malice	హంసః॥పు॥, రవి=సూర్యుడు, శ్వేతచ్ఛదా=హంస, Swan. మంత్రియు లోభము లేని రాజు, An unambitious king. విష్ణువు, అంతరాత్మ, The soul* మత్సరము లేనివాడు; ఉత్తమసన్న్యాసి, An ascetic. ఉత్తరపద మయినపుడు శ్రేష్ఠుడు.
(సూర్యవహ్నీ) విభావసూ।	విభావసుః॥పు॥, సూర్య=సూర్యునికిని, The sun. వహ్ని=అగ్నికిని పేరు, Fire.
వత్సౌ (తర్ణక వర్షౌ	వత్సః॥పు॥, తర్ణక=దూడకును, A calf. వర్షా=

ద్వా)	సంవత్సరమునకును పేరు, A year.
(సారఙ్గాశ్చ) దివౌక	దివౌకాః॥ స, పు॥ దేవతలు, A god; సార
సః॥ 3౮౧॥	ఙ్గాః=చాతకపక్షులు, Cuculus. (చ) పక్షి, A bird;
(శృఙ్గారాదౌ విషే వీ	రసః॥పు॥ శృఙ్గారాదౌ = శృంగారాదిరసము,
ర్యే గుణే రాగేద్రవే)	Sentiment- విషే=విషము, Poison; నీళ్ళు, Water-
రసః॥	వీర్యే=ఱేతము, Virility-పాదరసము, Quick silver.
	గుణే=మధురాదిమ్రదనములు, taste- రాగే=అను
	రాగము, Zeal- ద్రవే=ఆర్ద్రమైనది. liquid-పుల్లనీళ్లు
(పుం)స్యుత్తం సావతం	ఉత్తంసః-అవతంసః॥పు॥త్రి-కర్ణపూరే=చెవులం
సౌ (వాకర్ణపూరేపి	బెట్టు పువ్వులు సొమ్ములు మొదలయినవి, An ear-
శేఖరే)॥ 3౬౦॥	ring- శేఖరే=కిరీటాదిశిరోభూషణములు, A crest.
(దేవభేదేఽనలేరశ్మౌ	వసుః॥పు॥, దేవభేదే=అష్టవసువులు, A class of
వసూ(రత్నేధనే)వసుః॥	deities. అనలే=అగ్ని, Fire-రశ్మౌ=కిరణము A ray
	of light; ॥న॥ రత్నే=రత్నము. A gem- ధనే =
	ధనము, Wealth.
(విష్ణౌచ) వేధాః	వేధాః॥స, పు॥విష్ణౌ=విష్ణువునకును;(చ)బ్రహ్మ
	కును, విద్వాంసునికి పేరు.
(స్త్రీ)త్వాశీః (హితా	ఆశీః ॥స, స్త్రీ॥ హితాఽశంసా=హితమయిన
ఽశంసా ఽహిదంష్ట్ర	వస్తువు కావలెననుట, Benediction; ఆహిదంష్ట్ర
యోః)॥ 3౬3॥	యోః=పాముకోఱ, Pang of a serpent.
లాలసే (ప్రార్థనౌత్సు	లాలసః॥పు॥ప్రార్థన = వేడుకోలు, Request.
క్యే)	ఔత్సుక్యే=ఇష్టవస్తు వెప్పుడు కలుగునను రాగ
	విశేషము, Eagerness. ॥త్రి॥ విషయాసక్తుఁడు,
	Taking pleasure in.
హింసా (చౌర్యాది	హింసా ॥స్త్రీ॥, చౌర్యాదికర్మ=దొంగతనము,
కర్మచ)॥	కొట్టుట, కట్టుట మొదలయినవి, Mischief as
	robbery &c; (చ) చంపుట Slaughter.
ప్రసూ (రశ్వాపి)	ప్రసూః ॥స్త్రీ॥ అశ్వా=ఆడుగుఱ్ఱము, A mare,
	అపి (తల్లి), A mother.

(భూద్యావా) రోదస్యౌ	రోదసీ॥సీ॥భూ =భూమి, The earth, ద్యావా =ఆకాశము, The sky.
రోదసీ (చ తే)॥ 3౮౪॥	రోదః॥స్,న॥ తే =ఆభూమికిని, ఆయాకాశమునకును పేరు, The earth and sky.
(జ్వాలాభాసోర్న పుం) స్యర్చిః	అర్చిః॥స్, న్పు॥ జ్వాలా = మంటకును Flame భాసోః=కాంతికిని పేరు, Light.
జ్యోతి (ర్భద్యోత దృష్టిషు) ।	జ్యోతిః॥స్, న॥భ = నక్షత్రము A star, ద్యోత= తేజస్సు, Light. దృష్టిషు=దృష్టి, Pupil of the eye. ॥పు॥ సూర్యుడు, అగ్ని.
(పాపాపరాధయో) రాగః	ఆగః॥స్, న॥ పాప=పాపము, Sin. అపరాధయోః=అపరాధము, An offence.
(ఖగబాల్యాదినో) ర్వయః 3౮౫॥	వయః॥స్, న॥ ఖగ=పక్షి, A bird. బాల్యాదినోః=బాల్యయౌవనాది వయస్సు, Age.
(తేజః పురీషయో) ర్వర్చో	వర్చః॥స్, న॥ తేజః= తేజస్సు, Splendour, పురీషయోః=మలము, Ordure.
మహ (స్తూత్సవ తేజసోః) ।	మహః॥స్,న॥ ఉత్సవ=పండుగ, Festival, తేజసోః= తేజస్సు, Light.
రజో (గుణేఽపి స్త్రీపుష్పే),	రజః॥స్,న॥ గుణే=రజోగుణము, Quality of passion. స్త్రీపుష్పే = స్త్రీలముట్టురక్తము, Woman's menses.(అపి)ధూళి,Dust,పుప్పొడి Pollen.
(రాహౌధ్వాన్తే గుణే) తమః 3౮౬॥	తమః॥స్, న॥ రాహౌ = రాహువు; Moon's ascending node. ధ్వాన్తే = చీకటి, Darkness, గుణే=తమోగుణము, Illusion.
ఛన్దః (పద్యేఽభిలాషే చ)	ఛన్దః॥స్,న॥ పద్యే = గాయత్రి మొదలయిన ఛందస్సు, Poetical metre;అభిలాషే=ఇచ్ఛ,Desire, uncontrolled conduct; (చ)వేదము, ఇచ్ఛకు పేరయినపుడు అకారాంతపుంలింగముం గలదు.
తపః (కృచ్ఛ్రాదికర్మ చ) ।	తపః॥స్, న॥ కృచ్ఛ్రాదికర్మ = కృచ్ఛ్రము చాంద్రాయణము మొదలయిన తపస్సులు,Aus-

terity, (స) ధర్మము, Virtue. ||పు|| ...

...

సహః (బలం) సహ (మార్గ)
సహాః||న్.... మ్=బలిమి, Strength. ||పు|| ..., Winter.

నభః ... The sky. ||పు|| ..., A month.

ఓకః (సద్మాశ్రయ ...) ...
ఓకః||న్.న (స) ... ||సద్మ=ఇల్లు, A house. ఆశ్రయః= ..., An asylum (స) పక్షి, A bird.

పయః (క్షీర పయో ...)
పయః||న్.న||క్షీరమ్ = పాలు, Milk. అమ్బు = నీళ్లు, Water.

ఓజో (దీప్తౌ బలే)
ఓజః||న్.న|| దీప్తౌ = తేజస్సు, Splendour. బలే=బలిమి, Strength.

(స్రోతః ఇన్ద్రియే నిమ్న గాం రయే) | 3౮౮|
స్రోతః న్.న||, ఇన్ద్రియే = శ్రోత్రాదీన్ద్రియములు, Organ of sense. నిమ్నగారయే = నదీవేగము, Stream of a river.

తేజః (ప్రభావే దీప్తౌ చ బలే శుక్రే)
తేజః||న్,న||,ప్రభావే=ప్రభావము, Dignity. దీప్తౌ = కాంతి, Splendour, బలే = బలిమి, Strength; శుక్రే= రేతస్సు, Semen virile. (అపి) తిరస్కారము సహింపకుండుట, Strength of character, not bearing insult with impunity.

(ఉప్యత్ స్త్రీషు) |
ఇవి మొదలు సాంతము లన్నియు ||త్రి|| స్త్రీలింగ వివక్షయందు బీభత్సశబ్దము తప్ప కడమ శబ్దములు ఈ కారాంతము లౌను.

విద్వాన్ (విద్వాంశ్చ)
విద్వాన్ ||న్.||త్రి||, విదన్ =ఎఱుకగలవానికిని, Intelligent, (చ) ఆత్మజ్ఞునికిని, Having a true knowledge of the soul. విద్వాంసునికిని, Learned.

బీభత్సో (హింస్రే)
బీభత్సః||త్రి||హింస్రః=చంపుస్వభావముగలవాడు, Cruel. (అపి) రోత గలది Envious, అర్జునుడు, Arjuna.

ఉప్యతిశయే ...) ||
ముందటను చెప్పంబడు బ్యాయశబ్దము మొదల

లైనవి రసము స్వాద్వాతిశయముగనుండు వరిగనును.

(వృద్ధప్రశస్యయోః) జ్యాయాన్

జ్యాయాన్ ॥న్॥ పు॥ వృద్ధ=మిక్కిలి ముసలివాడు, Very old, ప్రశస్యయోః=మిక్కిలి శ్రేష్ఠుడు, very excellent.

కనీయాం (స్తుయువాల్పయోః)।

కనీయాన్ ॥న్॥ పు॥ యువా=మిక్కిలి ప్రాయము వాడు, Very young. అల్పయోః = మిక్కిలి అల్పుడు Very small.

వరీయాం (స్తూరువరియోః)

వరీయాన్ ॥న్॥ పు॥ ఉరు=మిక్కిలి గొప్పవాడు Very great. వరయోః = మిక్కిలి శ్రేష్ఠుడు Very excellent

సాధీయాన్ (సాధుబాఢయోః)॥ 3౯౦॥

సాధీయాన్ ॥న్, పు॥ సాధు=మిక్కిలి మంచివాడు. Very right. బాఢయోః=మిక్కిలి దృఢమైనవాడు Very firm.

—ఇతి హాన్తాః—

—హాన్తశబ్దములు ముగిసెను.—

(దళేఽపి) బర్హం

బర్హమ్॥ న్న॥ దళే=ఆకు, A leaf, (అపి)పరివారము, Retinue, నెమలిపురి A peacock's tail.

(నిర్బన్ధోపరాగార్కాదయో) గ్రహాః।

గ్రహాః॥పు॥ నిర్బన్ధ = గ్రహణము, Seizure, ఉపరాగ=చంద్రసూర్యగ్రహణము, An eclipse. అర్కాదయః=సూర్యుడు మొదలుగాగల నవగ్రహములు, A planet.

(ద్వారాపీడే క్వాథరసే) నిర్వ్యూహో (నాగదన్తకే) 3౯౧॥

నిర్వ్యూహః॥పు॥ ద్వారి = వాకిలి. A door. ఆపీడే=సిగను జుట్టిన పూలదండ, A chaplet. నాగదన్తకే=గోడకు నాధారముగా గోడను నాటిన కొయ్య, Wood jutting out of a hall. క్వాథరసే=కషాయము, Extracted juice.

(తులాసూత్రేఽశ్వాదిరశ్మ్యౌ) ప్రగ్రాహ ప్రగ్రహౌ (ఉభౌ)।

ప్రగ్రాహః- ప్రగ్రహః॥పు॥ తులాసూత్రే=త్రాసు మొదలైనవాని త్రాటికిని, The string suspending a balance; అశ్వాదిరశ్మ్యౌ=గుఱ్ఱము మొదలుగాగలవానిని కట్టు పగ్గము మొదలయిన వానికిని పేళ్లు, Halter for horses.

(పత్నీపరిజనాదాన మూలశాపాః) పరిగ్రహాః॥ 3౯[illegible]॥

పరిగ్రహాః॥ పు॥ పత్నీ = పెండ్లము, A wife. Family; పరిజన=పరివారము, dependent: ఆదాన=పుచ్చుకొనుట, Acceptance; మూల=మొదలు, Origin, root, శాపః=శపథము, Oath.

(దారేష్వపి గృహాః

గృహాః॥ పు, నిత్యబ॥, దారేషు = పెండ్లము, Wife; (అపి) ॥న॥ ఇల్లు, A house.

(శ్రోణ్యాము) ప్యారోహః(వరస్త్రియాః)।

ఆరోహః॥ పు॥ వరస్త్రియాః = ఉత్తమస్త్రీయొక్క శ్రోణ్యామ్ = పిఱుఁదు, A woman's waist; (అపి) ఏనుఁగు మావటివాఁడు; Rider of an elephant; ఎక్కుట, Ascent; నిడుపు, Length; పొడవు, Hight.

వ్యూహః (బృన్దే)

వ్యూహః॥ పు॥ బృన్దే=సమూహము, Multitude; (అపి) పౌఁజు; బారుతీర్చుట, Array of troops. యుక్తియూహ, Reasoning, రచన, Fabrication.

ప్యహిః (వృత్రేఽ)

అహిః॥పు॥ వృత్రే=వృత్రాసురుఁడు, A demon (అపి) పాము. A serpent.

(ప్యగ్నీన్ద్వర్కాః) స్తమోపహాః॥ 3౯3॥

తమోపహాః॥ పు॥ అగ్ని = అగ్ని, Fire. ఇన్దు = చంద్రుఁడు The moon, అర్కః= సూర్యుఁడు, The sun.

(పరిచ్ఛదే నృపార్హేఽర్థే) పరిబర్హోఽ

పరిబర్హః॥పు॥పరిచ్ఛదే=పరివారము, Retinue, నృపార్హే = రాజునకు యోగ్యమయిన, అర్థే = ఛత్త్రచామరాది వస్తువు, Insignia of royalty.

— ఇతి హాన్తాః —

—హాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను—

(వ్యయాఃపరే)। The following are indeclinable.

ఇదిమొదలు లింగాది సంగ్రహవర్గము దనుకఁ జెప్పఁగల శబ్దము లవ్యయంబులు. అందులో నానార్థావ్యయంబులు ముందుఁ జెప్పి వెనుక నేకార్థకావ్యయంబులు చెప్పంబడుచున్నవి.

ఇతి నానార్థవర్గః.

{ అనేకములైన యర్థములుగల పద సమూహము ముగిసెను. }

ఆజ్ (ఈషదర్థేఽభివ్యాప్తౌ సీమార్థే ధాతుయోగజే)॥ ౩౯౮॥

టీ-ఆజ్॥ అ॥ ఇది, ఈషదర్థే=ఇంచుక యను నర్థమునందును, ॥ఉ॥ఆ పాణ్డరీభూతముఖఛ్ఛవిదిమ్, A little, అభివ్యాప్తౌ=ఒకక్రియకు మేరను జెప్పుటయందును, ॥ఉ॥ ఆకుమారంయశః పాణినేః, Including. సీమార్థే = ఒకక్రియకు మేరను జెప్పునప్పుడు అంటయను నర్థమునందును॥ ఉ॥ ఓపనాన్తం ప్రియం పాన్థ మును వ్రజేత్, Up to, ధాతుయోగజే = క్రియయొక్క సంబంధమువలనఁ బుట్టిన ... క్రియార్థ ద్యోతక ... మునందును వర్తించును॥ ఉ॥ ఆహరతి.

మా॥ ఆ (ప్రగృహ్యః స్మృతౌ వాక్యే౽)

టీ-ఆ॥ అ॥ ఇది, స్మృతౌ=తలంపునందును, Oh (remembering,) ఉ॥ ఆ ఏవం కిల తత్; వాక్యే=వాక్యపూరణమునందును వర్తించును; Expletive.॥ ఉ॥ ఆ ఏవంను మన్యసే; ఆ అద్యనాన్వో ప్టభోజనం లబ్ధమితి. ప్రగృహ్యః=దీనికి ప్రగృహ్య మన్నందున సంధి లేదు.

(ప్యాఃకోపే తాపపీడయోః)।

టీ-ఆః॥ అ॥ ఇది, కోప=కోపమునందును॥ ఉ॥ ఆః ... స్త్రియ్; తాప=తాపమునందును॥ ఉ॥ ఆఃకాన్వసిప్రియే; పీడయోః=పీడయందును వర్తించును॥ ఉ॥ విద్యాం మాతర మాః ప్రదర్శ్య.నృపశూన్ భక్షస్వ; ఆః కష్టం వర్తన్తే. Alas (sorrowfully, Angrily, Painfully)

(పాప కుత్సేషదర్థే) కు

టీ-కు॥ అ॥ఇది,పాప=పాపమునందును॥ ఉ॥క్త్యజీత్తుజనసంగతిమ్ Sinful,కుత్సా=నిందయందును॥ఉ॥కుభోజనమ్, Bad, ఈషదర్థే=ఇంచుక యను నర్థమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ కవోష్ణమ్, కోష్ణమ్ A little,

ధిక్ (నిర్భర్త్సన నిన్దయోః) ౩౯౯॥

టీ-ధిక్॥అ॥ఇది,నిర్భర్త్సన=అదలించుటయందును, ॥ఉ॥ధిక్ గ్రామం నిష్ఠురాలాపమ్,నిన్దయోః=నిందయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ ధిగిమాం దేహభృతా మసారతామ్, Fy! [menacingly, reproachfully]

మా॥ చా (న్వాచయ సమాహా రేత రేతర సముచ్చయే)।

టీ-చ॥అ॥ఇది, అన్వాచయ=రెండుక్రియలలో నొకటి ప్రధానమై

రెండోటి ప్రధానమైయుండుటయు నన్వాచయమనంబడును, Moreover ‖ఉ‖ భిక్షామట గాం చానయ; సమాహార=ఒక క్రియలోన నయవవస్తువుల కుప్రాధాన్యము లేక సముదాయమే ప్రధానమయియుండుట యనుసమాహారమునంబడును, And ‖ఉ‖ ఛత్రోపానహమ్; ఇతరేతర= పరస్పరసాపేక్షములయిన యనయవవస్తువులకు నొక క్రియతో సంబంధము గలుగుట యను నితరేతరయోగమునంబడును. Mutually. ‖ఉ‖ దేవదత్తయజ్ఞదత్తాభ్యాం సంకార్యమ్, సముచ్చయః=పరస్పరసాపేక్షము లయిన యనయవవస్తువులకు నొక క్రియతో సంబంధము గలుగుట యను సముచ్చయమునందును, Also. ‖ఉ‖ రాజ్ఞో గౌః [illegible] పూరణ పక్షాంతర హేతునిశ్చయములు [illegible]

స్వ (స్త్యాశీః క్షేమపుణ్యాదౌ)

టీ:- స్వస్తి‖అ‖ ఇది, ఆశీః=ఆశీర్వాదమునందును, Well (benediction) ‖ఉ‖ స్వస్తి తే=స్తులతపాసహాన్యక్ష క్షేమ=నిరుపద్రవము [illegible], Safety; ‖ఉ‖ స్వస్తిప్రజాభ్యః, [illegible] స్వస్తి మతీత్యేవ; పుణ్య=పుణ్యమునందును, Virtue: ‖ఉ‖ స్వస్తిమాః స్వర్గమశ్నుతే, ఆదిశబ్దమువలన శుభానులయందును వర్తించును, Auspicious &c; ‖ఉ‖ ప్రాస్థానికం స్వస్త్యయనం ప్రయుజ్య.

(ప్రకర్షే లఙ్ఘనే) వ్యతి‖3౯౬‖.

టీ:-అతి ‖అ‖ ఇది, ప్రకర్షే=మిక్కిలియను నర్థమునందును, very, ‖ఉ‖ అతివృద్ధః, అతిశేతే, లఙ్ఘనే=దాటిననుటయందును, past;surpassing; excellent. ‖ఉ‖ అతీతకాలస్త్వహా మభ్యుపేతః, అపి శబ్దమువలన పూజయందును వర్తించును.

మూ‖ స్విః (త్ప్రశ్నే చ వితర్కే చ)

టీ:-స్విత్ ‖అ‖ ఇది, ప్రశ్నయందును, What (interrogative); ‖ఉ‖ కస్విదేకాకీచరతి; వితర్కే చ=వితర్కమునందును వర్తించును, What (doubtingly); ‖ఉ‖ అథ స్విద్దాసీ గురుపత్నిస్విద్దాసీత్.

తు (స్యా ద్భేదేఽవధారణే) ।

టీ:- తు ‖అ‖ ఇది, భేదే=భేదమునందును, But (indicating difference); ‖ఉ‖ పూజ్యాగౌః కపిలాతుపూజ్యతరా, అవధారణే =నిశ్చయమునందును

వ_ర్తించును, Indeed, ||ఉ|| వేదాస్తు ప్రమాణమ్.

సకృ (త్స హైకవారే స్యాత్)

టీ:-సకృత్ ||అ||ఇది,సహ=తోడనను నర్థమునందును, Together,||ఉ|| దేవదత్తయజ్ఞదత్తౌసకృద్భుజ్ఞాతే, ఏకవారే=ఒకసారియనునర్థమునందును వర్తించును. Once, ||ఉ|| సకృత్ప్రదీయతే కన్యా.

ఆరా (ద్దూర సమీపయోః) ||౨౬౭||

టీ:-ఆరాత్ ||అ||ఇది,దూర=దూరమునందును. Far ||ఉ|| ఆరాద్గతో దృష్టిపథంవ్యతీతః,సమీపయోః=సమీపమునందును వర్తించును,Near, ||ఉ|| తమర్చ్య మారా దభివర్తమానమ్.

మూ|| (ప్రతీచ్యాం చరమే) పశ్చాత్.

టీ:-పశ్చాత్ ||అ||ఇది,ప్రతీచ్యామ్=పడమటిదిక్కునందును,Westward, ||ఉ|| పశ్చాదస్తంగతోరవిః; చరమే=వెనుకదిక్కునందును వర్తించును, Afterwards, lastly, behind. ||ఉ||పశ్చాన్యాని, శ్రోత్రియేభ్యః పూర్వం దీయతాం పశ్చా దితరేభ్యః.

ఉతా(ప్యర్థ వికల్పయోః) |

టీ:-ఉత||అ||ఇది,అప్యర్థ=అప్యర్థమునందును, Also, ||ఉ||ఉతభిన్ద్యాచ్ఛిరశాళిలోచ్ఛయమ్,ఉతదణ్డఃపతిష్యతి;వికల్పయోః=ఇటోఅటో అనువికల్పార్థమునందును వర్తించును, What Doubtingly, either, ||ఉ|| ఉత పర్వతోభిద్యేత,ఉతత్ప్వేదవ్రజేత్,అప్యర్థమనఁగాదృఢార్థమునుప్రశ్నయు

(పున స్సదార్థయో) శ్శశ్వత్

టీ:-శశ్వత్ ||అ||ఇది,పునః=మఱియు నను నర్థమునందు,Again. ||ఉ|| శశ్వత్పశ్యతశబ్దవార్ధిలహరీ విద్యోల్లసద్గుణమ్, సదార్థయోః=ఎల్లప్పుడునను నర్థమునందును వర్తించును. Constantly, for ever. ||ఉ||శాశ్వతంవైరమ్.

సాక్షా (త్ప్రత్యక్ష తుల్యయోః) ||౨౬౮

టీ:-సాక్షాత్ ||అ||ఇది,ప్రత్యక్ష=ప్రత్యక్షమునందును, Actually.||ఉ|| సాక్షాద్దృష్టోఽసి, తుల్యయోః=సమానమునందును వర్తించును. Like. in person. ||ఉ|| ఏషా సాక్షాల్లక్ష్మీః.

మూ|| (ఖే దానుకమ్పాసన్తోష విస్మయామన్త్రణే) బత |

టీ:-బత ||అ|| ఇది, ఖేద=ఖేదమునందును,Alas (expressing sorrow).

॥ఉ॥ అహో బత మహత్కష్టమ్, అనుకమ్పా=దయయందును, (—pity) ॥ఉ॥ మారోదీర్ఘతపుత్రిత్వమ్, సన్తోష=సంతోషమునందును, (—joy) ॥ఉ॥ బతముక్తాస్స్మకిల్బిషాత్, విస్మయ=ఆశ్చర్యమునందును, (-Surprise) ॥ఉ॥ అహోబతాసి స్పృహణీయవీర్యః, ఆమన్త్రణే=పిలుచుటయందును వర్తించును ॥ఉ॥ ఏహి బత, Oh ! (calling).

హన్త (హర్షేఽనుకంపాయాం వాక్యారమ్భవిషాదయోః)॥
టీ-హన్త॥అ॥ ఇది, హర్షే=సంతోషమునందును, Oh (expressing Joy.) ॥ఉ॥ హన్తజీవితాఃస్మః, అనుకమ్పాయామ్=దయయందును, (—compassion). ॥ఉ॥ మారోదీర్ఘన్తపుత్రికః వాక్యారమ్భ=వాక్యారమ్భమునందును, ॥ఉ॥ హన్త తేకథయిష్యామః, విషాదయోః=దుఃఖించుట యందును వర్తించును, (—grief), ॥ఉ॥ హన్తహతాఃపథికగేహిన్యః.

మూ॥ ప్రతి (ప్రతినిధౌ వీప్సా లక్షణాదౌప్రయోగతః)॥

టీ-ప్రతి॥అ॥ఇది, ప్రతినిధౌ = సదృశార్థమునందును, Instead, ॥ఉ॥ అభిమన్యురర్జునాత్ప్రతి, వీప్సా=గుణక్రియలచేతనన్ని వస్తువులను ప్రత్యేకముగా వ్యాపింప నిచ్ఛగించుట యనువీప్సయందును. *E*ach ॥ఉ॥ వృక్షం వృక్షం ప్రతిసిఞ్చతి, లక్షణ=గురుతించి, Towards, for, ॥ఉ॥ వృక్షం వృక్షంప్రతి విద్యోతతే విద్యుత్; ఆదౌ=మొదలయినదానియందును, ఆదిపదముచేత నొకప్రకారమును బొందినవానిగా జెప్పుటయను నిత్థంభూతాఖ్యానమునందును, As to; ॥ఉ॥ సాధుర్మాతరం ప్రతి; ప్రయోగతః=ఒకటిచ్చి మరియొకటిపుచ్చుకొనుట యను ప్రతిదానమునందును, In exchange ॥ఉ॥ తిలేభ్యోమాషాన్ ప్రతియచ్ఛతి, భాగమునందును వర్తించును, Belonging to (as a portion) ॥ఉ॥ యదత్ర మాం ప్రతిస్యాత్తద్దీయతామ్.

ఇతి (హేతు ప్రకరణ ప్రకాశాదిసమాప్తిషు)॥ ౨౦౦॥

టీ. ఇతి॥అ॥ఇది, హేతు=కారణమునందును. Therefore, ॥ఉ॥ హన్తీతి పలాయతే, ప్రకరణ=ప్రకారమునందును, Thus, ॥ఉ॥ గౌరశ్వోహస్తీతి జాతిః, ప్రకాశ=ప్రకారమునందును, well known as such. ॥ఉ॥ఇతిపాణినిః, ఆది=మొదలనునర్థమునందును, Etcoetera, ॥ఉ॥ హేలాలీలేత్యాదిహావాః, సమాప్తిషు=ముగియుటయందును వర్తించును, Finish ॥ఉ॥ ఇతి ప్రథమస్సర్గః.

మూ॥ (ప్రాచ్యాం)పురస్తా (త్ప్రథమే పురార్థేఽగ్రత ఇత్యపి)॥

టీ-పురస్తాత్ ॥అవ్య॥ ఇది, ప్రాచ్యామ్=తూర్పుదిక్కునందును East-ward, ॥ఉ॥ పురస్తాదుదేతి సూర్యః, ప్రథమే=మొదట అనునర్థమునందును, First, ॥ఉ॥ పురస్తాత్ప్రియమేకస్మై పశ్చాచ్ఛిన్నత్వతి తత్ఫలమ్, పురార్థే = తొల్లియను నర్థమునందును, Formerly, ॥ఉ॥ పురస్తాదాసీన్మోఽభూత్, అగ్రత ఇత్యపి=ముందర అను నర్థమునందును వర్తించును. In front. ॥ఉ॥ పురస్తాత్సేనా నిర్యాతి.

యావత్తావచ్చ (సాకల్యేఽవధౌ మానేఽవధారణే)॥ ౨౦౧॥

టీ-యావత్-తావత్ ॥అవ్య॥ ఈ రెండు, సాకల్యే=అంతయునను నర్థమునందును, As much as (the whole). ॥ఉ॥ యావద్దత్తం తావద్భుక్తం, అవధౌ=మేరయందును, Until. ॥ఉ॥ యావత్సనస్యం క్షేత్రం తావత్కర్షకేష్వర్పితాః పశవః, మానే=పరిమాణమునందును, As many as (number), ॥ఉ॥ యావద్దత్తం తావద్భుక్తమ్, అవధారణే=పరిమాణనిశ్చయమునందును వర్తించును. So much (affirmative). ॥ఉ॥ యావదమత్రం తావద్బ్రాహ్మణానామన్త్రయస్వ.

మూ॥ (మఙ్గలానన్తరారమ్భప్రశ్నకార్త్స్న్యేష్వథో అథ)॥

టీ-అథో-అథ ॥అవ్య॥ ఈ రెండు మఙ్గళే=మంగళార్థమునందును, Auspicious particle, ॥ఉ॥ అథవర్ణసమామ్నాయః, అనన్తర=తర్వాత నను నర్థమునందును, After ॥ఉ॥ అథ ప్రజానామధిపః ప్రభాతే, ఆరమ్భ=దొరకొనుటయను నర్థమునందును, Now. ॥ఉ॥ అథేదానీమితిహాసో రూప్యతే, ప్రశ్నే=అడుగుటయందును, What? ॥ఉ॥ అథైకధేనోరపరాధచణ్డాద్గురోః కృశానుప్రతిమాద్బిభేషి; కార్త్స్న్యే=అంతయు నను నర్థమునందును, వర్తించును, All (comprehensively); ॥ఉ॥ అథ ధర్మాదయః కథ్యన్తే.

వృథా (నిరర్థకావిధ్యోః)

టీ-వృథా ॥అవ్య॥ ఇది, నిరర్థక=వ్యర్థమనుట యందును, In vain, ॥ఉ॥ ప్రాసాదశృఙ్గాణి వృథాఽధ్యరుక్షన్, అవిధ్యోః=విధి లేక చేయుటయందును, వర్తించును, Improperly. ॥ఉ॥ ప్రపన్న తేసనరకే రౌవృథాలబ్ధ తేపశుమ్

నానా (ఽనేకోభయార్థయోః) ౨౦౨॥

టీ-నానా ॥అ॥ ఇది, అనేక = బహుప్రకారమునందును Many. ॥ఉ॥

నానాచేష్టైర్జలక్రీడత్ లలితైర్ద్విర్జితం తం నగేన్ద్రమ్; ఉభయార్థయోః = రెంటియందును వర్తించును, Both ॥ఉ॥ నానాగ్రాం సముద్రం త్యజేత్.

మూ॥ ను (పృచ్ఛాయామ్ వికల్పే చ)

టీ-ను॥అవ్య॥ ఇది, పృచ్ఛాయామ్=ప్రశ్నయందును, What? ॥ఉ॥ కోనుధావతి; వికల్పే చ=వికల్పమునందును వర్తించును, Or. ॥ఉ॥భీమో ను ఫల్గునోను యోద్ధా.

(పశ్చాత్సాదృశ్యయో) రను।

టీ-అను ॥అ॥ ఇది, పశ్చాత్=వెనుక అనుసర్గమునందును, After. ॥ఉ॥ తమనుధావతి; సాదృశ్యయోః=సాదృశ్యమునందును వర్తించును, Like. మాతరమనుకరోతి;మఱియులక్షణా,Indication; ఇత్థంభూతాఖ్యాన, In Particular relation. భాగ, A share. వీప్సా, Repetition సమీపములయందును Near వర్తించును.

(ప్రశ్నావధారణానుజ్ఞానునయామన్త్రణే) నను ॥౮౦3॥

టీ-నను ॥అ॥ ఇది, ప్రశ్న=ప్రశ్నయందును, What?; ॥ఉ॥ నన్వభోజి;అవధారణా=నిశ్చయమునందును,Certainly. ॥ఉ॥నన్వర్థగచ్ఛామః అనుజ్ఞా=అనుమతియందును, Indicating assent. ॥ఉ॥ నన్వాదిశ; అనునయ=ఊరడించుటయందును, A consolatory and kind expression. ॥ఉ॥ ననుచణ్డిప్రసీదమే; ఆమన్త్రణే=సంబోధనమునందును వర్తించును, Vocative particle. ॥ఉ॥ నను దేవదత్త.

మూ॥ (గర్హా సముచ్చయ ప్రశ్న శఙ్కా సమ్భావనా) స్వపి।

టీ.-అపి ॥అ॥ ఇది, గర్హా=[illegible] particle. ॥ఉ॥ అపిసిఞ్చేత్పలాణ్డుం; సముచ్చయ=[illegible] ॥ఉ॥ భీమోఽర్జునోఽపి; ప్రశ్న=ప్రశ్నయందును, Earnest inquiry. ।ఉ। అపి క్రియార్థం సులభం సమిత్కుశమ్; శఙ్కా=అనిష్టమునూహించుటయందును, Doubt or suspicion. ॥ఉ॥ అప్యాగచ్ఛేద్వ్యాఘ్రః; సమ్భావనాసు=యిది ఇటువలె సంభవించునను సంభావనయందును వర్తించును, Possibility and Likelihood even. ॥ఉ॥ సముద్రమపి లఙ్ఘయేత్.

(ఉపమాయాం వికల్పే) వా

టీ.-వా॥అ॥ ఇది, ఉపమాయామ్=పోలికయందును, Like. ॥ ఉ॥ఆశీ

వికల్పే=వికల్పమునందును వర్తించును, Or either' ॥ఉ॥ యద్వైర్క్వాహ్యా యజేత.

సామి (త్వర్ధేజుగుప్సనే)॥ ౪౦౪॥

టీ.-సామి॥అ॥ఇది, అర్ధే=సగమును నర్థమునందును, Half, ॥ఉ॥ సామి నిమాలితాక్షి; జుగుప్సనే=నిందయందును వర్తించును. Blamably. ॥ఉ॥ సామ్యర్థ్యయున మనధ్యాయే.

సూ॥ అమా (సహ సమీపే చ)

టీ.-అమా॥అ॥ఇది,సహ=కూడననునర్థమునందును With, ॥ఉ॥అమా వాస్యా;సమీపేచ=సమీపమునందునువర్తించును, Near,॥ఉ॥ అమాత్యః

కం (వారిణి చ మూర్ధ్ని చ)।

టీ.-కమ్॥అ॥ఇది, వారిణి=నీళ్ళయందును, Water, ॥ఉ॥కంజంపద్మమ్; మూర్ధ్ని చ=శిరస్సునందును, Head, ॥ఉ॥కన్ధరా, చకారమువలనసుఖము నందును వర్తించును, Pleasure ease, ॥ఉ॥ కన్దర్పః.

(ఇ వేత్థమర్థయో) రేవం

టీ.-ఏవమ్॥అ॥ఇది, ఇవ=పోలికయందును, Like as,॥ఉ॥ భానురేవం మునిర్భాతి; ఇత్థమర్థయోః=ఈ ప్రకారమనుటయందును వర్తించును. Thus ॥ఉ॥ ఏవం వాదిని దేవర్షౌ.

నూనం (తర్కే-ఽర్థనిశ్చయే)॥౪౦౫॥

టీ.-నూనమ్॥అ॥ఇది, తర్కే=ఊహయందును, Perhaps, ॥ఉ॥ నూనమున్నమతి యజ్వనాంపతిః, అర్థనిశ్చయే=అర్థనిశ్చయమునందునువర్తించును, Certainly, ॥ఉ॥త్వ్యదేఽపినూనంశరణప్రపన్నే; ఉత్ప్రేక్షకు Indicating recollection ॥ఉ॥మదనస్త్వమవోనూనంయువతీనాంధృతశ్చితాః

సూ॥ (తూష్ణీమర్థే సుఖే) జోషం

టీ.-జోషమ్॥అ॥ఇది,తూష్ణీమర్థే=మౌనమునందును,Silently, ॥ఉ॥ఇతి జోషమవస్థితే మునౌ; సుఖే=సుఖమునందునువర్తించును, At ease,॥ఉ॥ జోష మాసీత వర్షాసు. కిం (పృచ్ఛాయాం జుగుప్సనే)।

టీ.-కిమ్॥అ॥ఇది, పృచ్ఛాయామ్=ప్రశ్నయందును, That,॥ఉ॥ కింగతోఽసి, జుగుప్సనే=నిందయందును వర్తించును, bad, ॥ఉ॥ కిం రాజా యో న రక్షతి.

నామ (ప్రాకాశ్యసంభావ్య క్రోధోపగమ కుత్సనే ॥ ౪౦౬॥

టీ॥ నామ॥అ॥ఇది, ప్రాకాశ్య=ఎఱిగింపఁదగిన యర్థమునందును, Evidently, ॥ఉ॥ హిమాలయోనామనగాధిరాజః, సంభావ్య = ఇటువలె సంభవించుననుఅర్థమునందును, Possibly, ॥ఉ॥ అపిహసీతానామసంభవిష్యతి, క్రోధ=క్రోపమునందును, Wrath; ॥ఉ॥ అఃకంసస్యభయంనామ గోపాన్నాపిసురద్విషః, ఉపగమ = అంగీకారమునందును, Indignant consent, ॥ఉ॥ అస్తునామధనీకించదదాతి, (వ) క్రోపముచేత నంగీకరించుటయందును, Reproach, కుత్సనే=నిందయందునువర్తించును ॥ఉ॥ కోనామాయం ప్రలపతి విభో ర్నిర్వికల్పం సభాయామ్.

మూ॥ అలం (భూషణ పర్యాప్తి శక్తి వారణ వాచకమ్) ।

టీ॥ అలమ్॥అ॥ ఇది, భూషణ=భూషణమునందును, Ornament, ॥ఉ॥ అలంచకారాస్యవధూరహస్కరః,పర్యాప్తి=పూర్ణమనునర్థమునందును, Enough. ॥ఉ॥ తస్యాలమేషాక్షుదితస్యతృప్త్యై, శక్తి=సమర్థుఁడను నర్థమునందును, Able. ॥ఉ॥అలం దశాస్యవ్యవధాయరాఘవః, వారణవాచకమ్ = చాలింపు మను నర్థమునందును వర్తించును, Prohibition. ॥ఉ॥ అలంవివాదేన యథాశ్రుతం త్వయా.

హుం (వితర్కే పరిప్రశ్నే)

టీ॥ హుమ్॥అ॥ ఇది, వితర్కే=ఊహయందును Indicative of doubt and reflection.॥ఉ॥హుంజలం మృగతృష్ణా;పరిప్రశ్నే=ప్రశ్నయందును, ॥ఉ॥ హుం దేవదత్తో౽యమ్;కోపమునందును,॥ఉ॥ హుంనిహస్మిసహానాయుధిశత్రూన్, భర్త్సించుటయందును వర్తించును,॥ఉ॥హుంనిర్లజ్జ, What (indicating anger fear, dislike or reproach.)

సమయా(౽న్తిక మధ్యయోః) ॥

టీ॥సమయా॥అ॥ఇది, అన్తిక=సమీపమునందును, Near. ॥ఉ॥గఙ్గా సమయా వారాణసీ,మధ్యయోః=నడిమియందును వర్తించును,Within, midst. ॥ఉ॥ సమయా శైలయో ర్నదీ.

మూ॥ పున (రప్రథమే భేదే)

టీ॥ పునర్॥అ॥ఇది, అప్రథమే=మఱియుఅనునర్థమునందును,Again ॥ఉ॥పునర్బభాషేతురగస్య రక్షితా; భేదే=విశేషమునందునువర్తించును.

॥ఉ॥ భ్రాతృషు పునర్దీర్ఘో భవాన్, But, on the contrary.

ని (నిశ్చయ నిషేధయోః) ।

టీ:-నిర్ ॥అ॥ ఇది, నిశ్చయః=నిశ్చయమునందును, Certainly. ॥ఉ॥ నిర్ణయః, నిషేధయోః=నిషేధమునందునువర్తించును, Negation. ॥ఉ॥ నిర్ధనః.

(స్యాత్ప్రబన్ధే చిరాతీతే నికటాఽగామికే) పురా ॥౭౦౪॥

టీ.-పురా॥అ॥ ఇది, ప్రబన్ధే=వాక్యరచనయందును, Text. ॥ఉ॥పురాణమ్, చిర = దీర్ఘకాలమునందును, Long since. ॥ఉ॥ పురాతనమ్, అతీతే=పోయినకాలమునందును, Old. past. ॥ఉ॥ పురాగతః నికట=సమీపమునందును, Near. ॥ఉ॥పురాగచ్ఛతి, ఆగామికే=రాఁగలదానియందును Future. వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆలోకే తే నిపతతి పురాసాబలివ్యాకులావా, మఱియు నెడతెగనిపాఠమునందును, Ceaseless study. ॥ఉ॥ఉపాధ్యాయేన పురాఽధీయతే స్మ, పూర్వము నేక కాలము పోయినదానియందును, Long in the past. ॥ఉ॥ పురాతనం త్వాం పురుషం పురావిదః, అనన్నభవిష్యదర్థమందును, Proximate future. ॥ఉ॥ గచ్ఛశీఘ్రంపురా దేవోవర్షతి.

మూ॥ ఊరర్యూరీచోరరీ (చ విస్తారేఽఙ్గీకృతౌ త్రయమ్) ।

టీ:-ఊరరీ-ఉరీ(పా)ఊరీ-ఉరరీ ॥అ॥ ఈ3, విస్తారే = విస్తారమునందును Expansion.॥ఉ॥అర్థిష్వన్వయమురీకృతకామ్యః, అఙ్గీకృతౌ=ఒయుకొనుటయందును వర్తించును Assent; ॥ఉ॥ ఆజ్ఞా మురరీకృత్యయాతి.

(స్వర్గేచ పరలోకే) స్వర్,

టీ॥ స్వర్ ॥అ॥ ఇది, స్వర్గే=స్వర్గమునందును Heaven. ॥ఉ॥స్వర్గద్వ్యాం స్నాతినారదః॥; పరలోకే=పరలోకమునందు, The Next world.చకారమువలన జన్మాంతమునందును; ॥ఉ॥స్వర్గతస్యకిర్యాఃకుర్యాత్పుత్రః పరమభక్తితః, స్వర్యాతస్యహ్యపుత్రస్యపత్నీతద్భాగమర్హతి, సుఖమునందును Happiness; ఆకాశమునందును, The sky. వర్తించును.

(వార్తాసంభావ్యయోః) కిల ॥౭౦౫॥

టీ॥కిల ॥అ॥ఇది, వార్తా=లోకవాడుకయందును, News.॥ఉ॥జఘానకంసం కిలవాసుదేవః, సంభావ్యయోః=ఇదిసంభవించుననువర్థమునందునుProbably, ॥ఉ॥అర్జునఃకిలవిజేష్యతేకురూన్, మఱియు, అసత్యమందునువర్తించును, Falsely. ॥ఉ॥గోత్రస్ఖలితం కిలాఽశ్రితమ్. Indicating displeasure.

మూ॥ (నిషేధ వాక్యాలంకార జిజ్ఞాసాఽనునయే) ఖలు।

టీ.-ఖలు ॥అ॥ ఇది, నిషేధ=ప్రతిషేధమునందును, Prohibition ॥ఉ॥ నిర్ధారితేఽర్థే లేఖ్యైన ఖలూక్త్వా ఖలువాచికమ్; వాక్యాలంకార= వాక్యాలంకారమునందును, Expletive ॥ఉ॥ అథఖలుభగవాన్, జిజ్ఞాసా=ఎఱుఁగ నిచ్ఛగించుటయందును, Indicating enquiry ॥ఉ॥ కింఖల్వధీతేపుత్త్రః, అనునయే=ఊరడించుటయందును, వర్తించును, A conciliatory expression ॥ఉ॥ నఖలు నఖలు ముగ్ధే సాహసం కార్య మేతత్.

(సమీపోభయత శ్శీఘ్ర సాకల్యాభిముఖే) ఽభితః॥ ౪౧౦ ॥

టీ.-అభితః॥అ॥ఇది, సమీప=సమీపమునందును, Near ॥ఉ॥ వారాణసీ మభితో భాగీరథీ; ఉభయతః=ఇరుపార్శ్వములయందును, On both sides ॥ఉ॥ భజేఽభితఃపాతుకసిద్ధసిన్ధోః, శీఘ్రమునందును, Quickly; ॥ఉ॥ అభితశ్శత్రురాయాతి, సాకల్య=అంతయునననుసర్థమునందును Entirely ॥ఉ॥ భుజ్క్తేఽన్న మభితోఽతిథిః; అభిముఖే=ఎదురుగాననునర్థమునందును వర్తించును, In front ॥ఉ॥ అభితో హింసకోద స్త్రీమామేవపరిధావతి,

మూ॥ (నామప్రాకాశ్యయోః) ప్రాదుః

టీ.-ప్రాదుః ॥అ॥ ఇది, నామ=నామధేయమునందును, Name ॥ఉ॥ విష్ణోర్దశప్రాదుర్భావాః(ప)సంభావనయందును, ప్రాకాశ్యయోః=ప్రకాశించుదానియందును వర్తించును, Appearance ॥ఉ॥ ప్రాదురాసీద్వసుంధరా, "జన్మప్రాకాశ్యయోః ప్రాదుః" అని పాఠముగలదు.

మిథో(ఽన్యోన్యం రహస్యపి)।

టీ.-మిథః॥అ॥ఇది, అన్యోన్యమ్=తమలోఁదామను నర్థమునందును, Mutually, ॥ఉ॥ వాసిష్ఠకౌణ్డిన్యమైత్రావరుణాః మిథోఽవివాహ్యాః, రహసి=ఏకాంతమునందును వర్తించు, In private; ॥ఉ॥ మిథస్త్వదాభాషణలోలుపం మనః, మిథఃకృతే మన్మథ ఏవ సాక్షీ.

తిరో(ఽన్తర్ధా తిర్యగర్థే)

టీ.-తిరస్ ॥అ॥ ఇది, అన్తర్ధా=కప్పుటయందును; Concealment ; ॥ఉ॥ కృష్ణమేఘ స్తిరోదధే; తిర్యగర్థే=అడ్డముగాననునర్థమునందును వర్తించును Awry ;॥ఉ॥ గతంతిరశ్చీన మనూరుసారథేః.

హా (విషాద శుగార్తిషు) ॥౪౧౧॥

టీ:-హా॥అ॥ ఇది; విషాద=వ్యధపడుటయందును; Alas! ॥ఉ॥ పుణ్యాన్తః పురమేవ హా ప్రవిశతి కః ప్రోథమునిర్భ్యార్గతః; శుక్=శోకమునందును Regret, ॥ఉ॥హా ప్రియే జనకరాజపుత్రి; ఆర్తిషు=పీడయందును వర్తించును; Alas ॥ఉ॥ హా హాతోఽస్మి.

మూ॥ అహా (హేత్యద్భుతే ఖేదే)

టీ:-అహహ(వ)అహాహా॥అ॥ఇవి; అద్భుతే=ఆశ్చర్యమునందును;Indication of wonder, ॥ఉ॥అహాహమహాతాంనిస్సీమానశ్చరిత్రవిభూతయః; ఖేదే=వ్యసనపడుటయందునువర్తించును Of pain or fatigue,॥ఉ॥అహాహ కష్టమపణ్డితతావిధేః ॥ఉ॥అహాహాభిక్షమాణోఽపి క్షుధా సంపీడ్యతే జనః.

హి (హేతా వవధారణే) ।

టీ:-హి॥అ॥ ఇది, హేతౌ=కారణమునందును, Because, ॥ఉ॥ జానాత్యగ్నిరిహాస్తీతి మహాన్ ధూమోహిదృశ్యతే;అవధారణే=నిశ్చయమునందును వర్తించును, Indeed, ॥ఉ॥ చన్ద్రోహిశీతః; పురుషోక్తిః కథం తస్మిన్ బ్రూహి త్వంహి తపోధన.

{ ఇతినానార్థావ్యయవర్గః=అనేకార్థములుగల అవ్యయపదసమూహము ముగిసెను. }

చిరాయ చిరరాత్రాయ చిరస్యాద్యా (శ్చిరార్థకాః) , ॥౧౧.౫॥

టీ:-చిరాయ-చిరరాత్రాయ-చిరస్య ॥అ॥ ఈ3ను ఆద్యశబ్దముచేత, చిరమ్-చిరేణ చిరాత్, అను నవ్యయములును చిర=బహుకాలమను, అర్థకాః=అర్థమునందు వర్తించును. తడ వనుట, ॥ఉ॥ చిరాయసంతర్ప్య సమిద్భిరగ్నిమ్,చిరరాత్రాయసంచితమ్; చిరస్యదృష్టేవ మృతోత్థితేవ, చిరం ససహతే స్థాతుం పరేభ్యోఖేదశఙ్కయా; చిరేణ నాభింపథమాదబిన్దవః; చిరాత్సుతస్పర్శరసజ్ఞతాం యయౌ, Long time.

మూ॥ ముహుః పునఃపున శ్శశ్వ దభీక్ష్ణ మసకృ (త్సమాః) !

టీ:-ముహుః-పునఃపునః-శశ్వత్ - అభీక్ష్ణమ్ - అసకృత్ ॥అ॥-ఈ5ను సమాః=సమానార్థకములు, అనఁగా మాటిమాటికి అను నర్థమునందు వర్తించును,॥ఉ॥అవేక్షమాణంమహతీంముహుర్ముహుః పునఃపునస్సూతనిషిద్ధచాపలమ్;వస్యవృత్తిరిమాంశశ్వత్;అభీక్ష్ణమాస్ఫాలయతీవకుమ్భౌ; అసకృదనివగీతం గీతమాకర్ణయన్తః, Again and again, frequently

ప్రాగ్ఝటిత్యఞ్జసాఽహ్నాయ ద్రాఙ్మఙ్క్షు సపది (ద్రుతే) ॥౪౧౩॥

టీ:-ప్రాక్-ఝటితి (సా) ఝటితి-అఞ్జసా,అహ్నాయ-ద్రాక్, మఙ్క్షు-సపది॥అ॥ ఈ ౭ను-ద్రుతే=శీఘ్రమను నర్థమునందు వర్తించును॥ఉ॥ప్రాగ్వ్యోమయాతి దేహినామ్ సుతళతమత్యన్తదుస్తరం ఝటితి, అఞ్జసా యాతి తురగః, అహ్నాయ తావ దరుణేన తమో నిరస్తమ్, ద్రాక్సుఖివ్యాతి సుఖం తవప్రియే, మఙ్క్షూపసాది పరితః,పటలైరలీనామ్, వచసస్తస్య సపది క్రియా కేవల ముత్తరమ్. Soon; instantly.

మూ॥ బలవత్సుష్ఠు కిముత స్వత్యతీవ (చనిర్భరే)।

టీ:-బలవత్-సుష్ఠు-కిముత-సు-అతి-అతీవ ॥అ॥ ఈ ౬ ను, నిర్భరే=మిక్కిలియను నర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ పునర్వ్యాశిత్వాబలవన్నిగృహ్య, సుష్ఠుపీతం మయా ఘృతమ్, కిముతాద్య కృతం కార్యమ్, సువృష్టి స్సస్యవర్ధని, అతివృష్టి రనావృష్టిః, అతీవ శోభతే రాజ. Much; very.

పృథగ్వినాఽన్తరేణర్తే హిరుఙ్నానా (చ వర్జనే)॥ ౪౧౪॥

టీ:-పృథక్-వినా-అన్తరేణ-ఋతే-హిరుక్-నానా ॥అ॥ ఈ ౬ ను, వర్జనే=అదితప్పించియనుటయందువర్తించును.॥ఉ॥ కించిద్దత్త్వా పృథక్క్రియామ్, క్షణమప్యుత్సహే తేనమాంవినా, అన్తరేణ సుతంనాస్తిసుఖం సంసారిణాం భువి. ఋతే రవేః కోముకుళం ద్రాక్షమేత కః, హిరుక్కర్మన మోక్షః స్యాత్, నానావిష్ణుం మోక్షదో నాస్తి దేవః; Without-except,

మూ॥ యత్తద్యత స్తతో (హేతౌ)

టీ:-యత్-తత్-యతః-తతః ॥అ॥ ఈ ౪ ను, కారణమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ యద్విద్యాస్సుప్రగల్భోఽసి తత్సర్వైరసి పూజ్యసే, యతో గఙ్గాఽభ్యసిస్నాత స్తతో నిష్కల్మషో నరః. Because, therefore.

(అసాకల్యేతు) చిచ్చన।

టీ:-చిత్-చన ॥అ॥ ఈ ౨ను, అసాకల్యే = కొంతయను నర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ కరోతి కించి దభ్యాసాత్, అప్రాప్తే కుశలైర్ధ్యేయం నకించన ధనం సదా. కించిత్=Some. కశ్చన=Some body.

కదాచి జ్జాతు

టీ:-కదాచిత్-జాతు ॥అ॥ ఈ ౨ ను ఒకానొకప్పుడు అను నర్థము

నందు వ ర్తించును. ॥ఉ॥ కదాచి దానన్నసఖమఖేన సా; నజాతుకామః కామానా ముపభోగేన శామ్యతి; Sometimes.

సార్థం (తు) సాకం సత్రా సమం సహ ॥౨౧౫॥

టీ:-సార్థమ్-సాకమ్-సత్రా-సమమ్-సహ ॥అ॥ ఈ ౫ ను, తోడి యను యర్థమునందు వర్తించును; ॥ఉ॥సార్థముద్ధనసీరిభ్యామ్; సాకం శక్తిధరేణ తత్రభవతో దేవాద్భవానీపతేః, సత్రాకలత్రేణ సుఖంసముష్నతే, సమం సధూమాభిస్సలభీర్భ్యవానః,నిఃశ్వాసధూమంసహరత్నభాభిః Together with

మూ॥ (ఆనుకూల్యార్థకం) ప్రాధ్వం

టీ:-ప్రాధ్వమ్॥అ॥౧;అనుకూల్య=అనుకూలతయును,అర్థకమ్=అర్థము గలది, అనగా బంధన హేతుకమైన యానుకూల్యమునందు వర్తించును. ॥ఉ॥ నవ్యేతరం ప్రాధ్వ మితః ప్రయుజ్య. Conformity.

(వ్యర్థకేతు) వృథా ముధా।

టీ:-వృథా-ముధా॥ ఈ౨ను; వ్యర్థకే=వ్యర్థమను నర్థమందు వర్తించును; ॥ఉ॥ప్రియుక్త మవ్యత్ర మితో వృథాస్యాత్, తత్రిభ్రిమత్యేవ ముధా మడజ్ఝ్రిః. In vain.

ఆహో ఉతాహో కిముత (వికల్పే) కిం కిముత చ। ॥౨౧౬॥

టీ:-అహో (పా) అహో-ఉతాహో-కిముత-కిమ్-కిము-ఉత ॥అ॥ ఈ ౬ను, వికల్పే=వికల్పమునందు వర్తించును; ॥ఉ॥ స్థాణు రయ మాహో పురుషః; ఉతాహోస్విద్భవో రాజా నలః పరపురఞ్జయః, కిముత త్వం శివో బ్రహ్మా,స్థాణు రయం కిం పురుషః,కిము తే కార్య ముతాన్యదీయ కార్యమ్. Either, or (indicating deliberation.)

మూ॥ తు హి చ స్మ హ వై (పాదపూరణే)

టీ:-తు-హి-చ-స్మ-హ-వై ॥అ॥ ఈ౬ను; పాదపూరణే=పాదపూరణమునందువర్తించును;॥ఉ॥రామస్తులక్ష్మణంప్రాహ;అహంహి యాస్యే నగరమ్; సచ ప్రాహచ రాజానమ్; మయాన్నభుక్తం సహసా; రామం హ ప్రాహలక్ష్మణః; తేనవై రాక్షసో హతః. Expletives.

(పూజనే) స్వతి।

టీ:-సు-అతి ॥అ॥ ఈ ౨ ను; పూజనే=పూజార్థమందు వర్తించును; ॥ఉ॥ సుషన్నా అతిషన్నాశ్చ; Particles of praise and reverence.

దివా౽(హ్నా)

టీ:-దివా॥అ॥౧॥అహ్నీతి=పగటియందను నర్థమునందు వర్తించును. ॥ఉ॥ కేచిద్దివా తథా రాత్రౌ ప్రాణినః స్వల్పదృష్టయః. By day,

(త్వథ) దోషా (చ) నక్తం (చ రజనావితి)॥ ౪౧౭॥

టీ:-దోషా-నక్తమ్॥ అ॥ ఈ ౨ను, రజనౌ ఇతి = రాత్రియందను నర్థమునందు వర్తించును॥ ఉ॥ చోరా దోషా యయుః పథి; నక్తమా పాస భూమిషు. By night.

మూ॥ (తిర్యగర్థే) సాచి తిరో Crooked, bent, awry.

టీ:-సాచి-తిరః॥ అ॥ ఈ ౨ను, తిర్యక్=అడ్డముగానను, అర్థే=అర్థము నందు వర్తించును॥ ఉ॥ సాచిలోచనయుగం నమయన్తీ; తిరోఽఞ్చతి.

(అప్యథ సంబోధనార్థకాః।

స్యుః) ప్యాడ్పాడఙ్గ హే హై భో

టీ:-ప్యాట్-పాట్ (పా) పాట్-అఙ్గ-హే-హై-భోః (పా) భో॥ అ॥ ఈ౬ను, సంబోధనార్థకాః = సంబోధనార్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ ప్యాట్ పుత్రపత నర్వదా, పాట్ప్రియే హ్యేహి మన్దిరమ్, పాట్సఖే,ఫలిత శ్చూతః, శ్రూయతామఙ్గ వామసి, హేవటో భైక్షమాహర, హైవృక్ష కింకమ్పసే, భోస్సుత్తద్వీప వర్తినో రాజాన శ్చేతయధ్వమ్, భోరావణో త్తిష్ఠ మమాగ్రతో యుధి, Vocative particles.

స్సమయా నికషా హిరుక్॥

టీ:-నమయా-నికషా-హిరుక్॥ అ॥ ఈ 3 ను, సమీపార్థమునందు వర్తించును॥, ఉ॥ నమయా పర్వతం నదీ, విలఙ్ఘ్యలఙ్కాం నికషా హని ష్యతి, పర్వతస్య హిరుఙ్నదీ, నమయా - నికషా - ఈ౨ను, మధ్యము నందును వర్తించునని కొందఱు. Near, midst.

మూ॥ (అతర్కితే తు) నహసా

టీ:-నహసా॥అ॥౧. అతర్కితే=విచారింపక యనునర్థమునందు వర్తిం చును. ఉ॥ నహసా విదధీత న క్రియామ్. Inconsiderately, Suddenly.

(స్యాత్) పురః పురతోఽగ్రతః।

టీ:-పురః-పురతః- అగ్రతః॥అ॥ ఈ3ను, ముందర నను నర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ పురస్సఖనా మనునీతలోచనే, నాసీరధూళి ధవలాః-

పురతః ప్రియాన్తి, ప్రత్యర్థినోఽగ్రతో లేఖ్యమ్, Before, in front.

స్వాహా దేవ (హవిర్దానే) శ్రౌషట్ వౌషట్ వషట్స్వధా॥౨౧౯॥

టీ.-స్వాహా-శ్రౌషట్-వౌషట్-వషట్-స్వధా॥ ఇ॥ ఈ ఐదును, దేవ= దేవతలకు, హవిః=హవిస్సుయొక్క, దానే=యిచ్చుటయందు వర్తించును. ఉ॥ అగ్నయే స్వాహా, అస్తుశ్రౌషట్, శిఖాయైవౌషట్, వషట్కరోతి, స్వధా పితృభ్యః- Invocations with the offerings made to the gods or manes.

మూ॥ కించి దీష న్మనా (గల్పే)

టీ:-కించిత్-ఈషత్-మనాక్॥ఇ॥ ఈ మూడును, అల్పే=ఇంచుకంతయనుట యందు వర్తించును, కొంచెమనుట, ఉ॥ కించిత్కుఞ్చిత మూర్ధజః, ఈషదుష్ణం పయః పిబ, మనాక్ విహస్య నస్తుష్టః. A little.

ప్రేత్యాముత్ర (భవాన్తరే)

టీ:-ప్రేత్య-అముత్ర॥ ఇ॥ ఈ రెండును, భవాన్తరే = జన్మాంతరము నందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రేత్య స్వర్గే మహీయతే; ఇహ చాముత్ర చ ఫలం, In the next life.

వద్వా యథా తథే వైవం (సామ్యే)

టీ:-వత్-వా-యథా-తథా-ఇవ-ఏవమ్॥ఇ॥ ఈ ఆరును; సామ్యే=పోలిక యందు వర్తించును; ॥ఉ॥ సోమవత్ప్రియదర్శనః; పుష్పేషు తైర్లభ్యత లోచనైర్వా: తస్యార్తస్య యథౌషధమ్, యథా చైత్ర స్తథా మైత్రః; ఇన్దుః క్షీరనిధావివ; అగ్నిరేవం ద్విజో భస్మసాత్కుర్యా దవమానితః; As, like.

అహో హీ (చ విస్మయే)॥

టీ:-అహో-హీ॥ ఇ॥ ఈ రెండును; విస్మయే = ఆశ్చర్యమునందు వర్తించును, ఉ॥ అహో మే సౌభాగ్యం మమ చ భవభూతేశ్చ భణితౌ; హీ త విధిలసితానాంహీ విచిత్రో విపాకః Ah! (indicating surprise.)

మూ॥ (మౌనే తు) తూష్ణీమ్ తూష్ణీకాం

టీ:-తూష్ణీమ్-తూష్ణీకామ్॥ఇ॥ ఈ రెండును-మౌనే= మౌనమునందు వర్తించును; ఉ॥ మునిస్తూష్ణీ మాస్తే; జపనాస్తే మునిర్దేవీం తూష్ణీకాం జలమధ్యగః; Silently.

సద్యస్సపది (తత్క్షణే)।

టీ:-సద్యః-సపది॥అ॥ ఈ రెండును, తత్క్షణే=అప్పుడే యనునర్థమునవర్తించును, ॥ఉ॥సద్యః పతతి మాంసేన, సపది ప్రవహత్యపేక్షితోఽగ్నిః. Instantly.

దిష్ట్యా సముపజోషం (చేత్యానన్దే)

టీ:-దిష్ట్యా-సముపజోషమ్ ॥అ॥ ఈ రెండును, ఆనన్దే=సంతోషమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥దిష్ట్యా త్వమసి మేధావీ, సముపజోషం భవాన్ జయతి;కొందఱు దిష్ట్యా-శమ్-ఉపజోషమ్-అనుమూఁడుపేళ్లుగాఁ జెప్పిరి, ॥ఉ॥ శఙ్కరశ్శంకరోతు నః, ఉపజోష మిహాస్మహే,Indication of joy

ఉథాన్తరేఽన్తరా ॥౨౫॥

మూ॥ అన్తరేణ (చ మధ్యే స్యుః)

టీ:-అన్తరే-అన్తరా-అన్తరేణ ॥అ॥ ఈ3ను, మధ్యే=నడుమ నసుట యందు. స్యుః = వర్తించును, ॥ఉ॥ అవయోరన్తరే జాతాః, అన్తరా త్వాంచ మాంచ కమణ్డలుః, మృణాలసూత్రిమల మన్తరేణ స్థితశ్చల చ్చామరయోర్ద్వయం నః, Between, amidst.

ప్రసహ్య (తు హఠార్థకమ్.)।

టీ:-ప్రసహ్య ॥అ॥౧-హఠార్థకమ్ = బలాత్కారమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రసహ్య విత్తాని హరన్తి చోరాః. Forcibly, violently.

(యుక్తే ద్వే) సాంప్రతం స్థానే

టీ:-సాంప్రతమ్-స్థానే॥అ॥ ద్వే=ఈ రెండును, యుక్తే=యుక్తమను నర్థమునందువర్తించును. తగుననుట॥ఉ॥స్వయంఛేత్తు మసాంప్రతమ్,సంప్రత్యసాంప్రతం వక్తుముక్తేమునలపాణినా,స్థానేథ వానేకనరాధిపస్సన్.

Properly. ఉభీక్ష్ణం శశ్వ (దనారతే) ౨౬॥

టీ:-అభీక్ష్ణమ్-శశ్వత్॥అ॥ ఈ రెండును, అనారతే=ఎల్లపుడు నను నర్థమునందు వర్తించును, అభీక్ష్ణ ముష్ణైరపి తస్య సోష్మణః, శశ్వద్వ్యాతి. Continually, perpetually.

మూ॥ (అభావే) న హ్యానో నా(ఽపి)

టీ:-నహి-అ-నో-న ॥అ॥ ఈరను, అపిశబ్దమువలన; అన-అను నదియు, అభావే=లేదనుటయందును, కాదనుటయందును వర్తించును;

॥ఉ॥ నహి స్వాత్మారామం విషయమృగతృష్ణా భ్రమయతి; అవిప్రేవ భాషసే; నో చక్రీ కిం కులాలః; నమే కించన దద్యాతే. No, not.

మాన్మ మాఽలం (చ వారణే) ।

టీ:-మాన్మ-మా-అలమ్॥అ॥ ఈ3ను, వారణే=వద్దనుటయందువర్తించును,॥ఉ॥ సాధోత్పద్య... మాన్మభూరుజ్జయిన్యాః; మాభూదాశ్రమపీడేతి; అల ... తపశ్రమేణ. Negative and prohibitive.

(పక్షాన్తరే) ... చ

టీ:-చేత్-... ॥అ॥ ఈ ...; పక్షాన్తరే=పక్షాంతరమునందు వర్తించును. ఇటువలెనె ... ; ॥ఉ॥ సత్యంచేత్తపసాచ కిమ్; శుచి మనో యద్యస్తితీర్థేన కిమ్; If,

(తత్త్వే) త్వద్ధాఽఞ్జసా (ద్వయమ్)॥

టీ:-అద్ధా-అఞ్జసా ॥అ॥ ద్వయమ్=ఈరెండును; తత్త్వే=సత్య మను నర్థమునందు వర్తించును; ॥ఉ॥ ఆరాధితో ద్ధామను రప్సరోభిః; అఞ్జసేతి రురుదుః కచగ్రహైః; Truly.

మూ॥ (ప్రకాశే) ప్రాదు రావి (స్స్యాత్)

టీ:-ప్రాదుః-ఆవిః ॥అ॥ ఈ2ను; ప్రకాశే=అగపడుటయందు వర్తించును; ॥ఉ॥ ప్రాదురాసీ ద్వసుంధరా, ఆవిర్బభూవ కుశగర్భముఖం మృగాణాం యూథమ్. Apparent.

ఓ మేవం పరమం (మతే)

టీ:-ఓమ్-ఏవమ్-పరమమ్॥అ॥ఈ3ను, మతే=అంగీకరించుటయందు వర్తించును; ॥ఉ॥ ఓమిత్యుక్తవతోఽథ శార్ఙ్గిణ ఇతి; ఏవం యథాత్థభగవన్; తతః పరమ మిత్యుక్త్వా. Yes.

సమన్తత (స్తు) పరిత స్సర్వతో విష్వ (గిత్యపి) ॥౨౨॥

టీ:-సమన్తతః-పరితః-సర్వతః-విష్వక్ ॥అ॥ ఈ4ను; ఇత్యపి అన్నందున విశ్వతః-సమంతాత్ - అనునవియు అంతటను అను నర్థమునందు వర్తించును;॥ఉ॥ సమన్తతో వర్షతి మేఘసఙ్ఘః; ఆయాన్తి పరితః శ్రియః; త్వం సర్వతోగామిచ సాధకంచ; విష్వక్తశేషు పతతి స్ఫుట మన్తరిక్షమ్, All around, Every, way.

మూ॥ (అకామానుమతౌ) కామమ్

టీ:- కామమ్॥అ॥ ౧- అకామ=మనసు రాక, అనుమతౌ=అంగీకరించుటయందు వర్తించును. ॥ఉ॥ కామం మృషా స్వస్తు సహాసర్శోన్యే. Acquiescing with reluctance. కొందఱు 'అకామానుమతౌ' అనుపాఠము నంగీకరించి మిక్కిలి యంగీకరించుటయందు వర్తించునని. Willing compliance.

(అసూయోపగమే) ఉ స్తు (చ) ।

టీ:- అస్తు-చకారమునలన-భవతు॥ అ॥ ఈ౨ను, అసూయా=ఓర్వమిచేత, ఉపగమే=పొందుటయందు, అసూయతో నంగీకరించుటయందు వర్తించును ॥ఉ॥ ధావన్త్యేవ ... తే మత్సరి యసీమస్తువా; భవతు భవ ... Be it so (implying regret in the acquiescence.)

నను చ (స్యాద్విరోధోక్తౌ) Indicating contradiction.

టీ:- ననుచ॥అ॥౧- విరోధ=ఒకటికొకటికి విరుద్ధముగా, ఉక్తౌ=పలుకుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ నను చాత్ర తుగాగమః కథంభవతి.

కచ్చి (త్కామప్రవేదనే)॥౮౨॥

టీ:- కచ్చిత్ ॥అ॥౧- కామ=ఇష్టార్థమును, ప్రవేదనే=తెలియఁజేయుటయంగ, అనఁగా నిష్టార్థప్రశ్నమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ కచ్చిజ్జీవతి మే మాతా. I hope.

... నిష్షమం దుష్షమం (గర్హ్యే) Improperly; unseasonably.

టీ:- నిష్షమమ్-దుష్షమమ్॥ అ॥ ఈ౨ను, గర్హ్యే=నిందింపఁదగినదానియందు వర్తించును, ॥ఉ॥ నిష్షమం వక్తి మూర్ఖః, దుష్షమం వర్తతేవధూః

యథాస్వం (తు) యథాయథమ్ ।

టీ:- యథాస్వమ్-యథాయథమ్॥అ॥ ఈ౨ను, తనుతమ వస్తువులను నర్హమునందును, తాముతామను నర్హమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ యథాస్వమాశ్రిమైశ్చ...; యథాయథంపలాయన్త॥, As thereto appertaining

మృషా మిథ్యా (చ వితథే)

టీ:- మృషా-మిథ్యా॥అ॥ ఈ౨ను, వితథే=అసత్యమునందు వర్తించును. ॥ఉ॥ ఉచ్చార్యయసౌన్దర్యగుణా మృషావాద్యాః; మిథ్యావాదిని దూతి బాన్ధవజన స్యాజ్ఞాతపీడాగమే, Falsely,

Properly, Suitably. యథార్థం (తు) యథాతథమ్ ॥౨౫॥

టీ:-యథార్థమ్-యథాతథమ్॥ అ॥ ఈ రెండును. సత్యమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ యథార్థముక్తవాన్నాన్యత్ ; గురుర్వక్తి యథాతథమ్॥

మూ॥ (స్యు) రేవం తు పునర్వైవే (త్యవధారణవాచకాః)।

టీ:-ఏవం-తు-పునః-వా-ఏవ॥అ॥ ఈ 5 ను-అవధారణవాచకాః=ఇదియయను నియమార్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఏవమేతద్యథా ప్రాహ విష్ణుస్తు జగతాంపతిః; రావణంతు దురాత్మానమ్; భవభిదాఘ్రిపునః పునః; వ్యాసోవాసర్వధర్మజ్ఞః, త్వమేవసాక్షాత్కరణీయ ఇత్యతః;ఇచట "స్యురేవంతు పునర్వైచేత్యవధారణవాచకాః" అనుపాఠముగలదు. Indeed.

మూ॥ప్రా (గతీ తార్థకం)

టీ:-ప్రాక్॥అ॥౧, అతీత=జరిగిన కార్యముయొక్క, అర్థకమ్=అర్థముగలది, అనగా పోయినకాలమందు వర్తించును,॥ఉ॥ ప్రాక్తనిరేప్రాక్తన జన్మవిద్యాః; Before; anterior.

నూన మవశ్యం (నిశ్చయే ద్వయమ్) ॥౨౬॥

టీ:-నూనమ్-అవశ్యమ్॥అ॥ ద్వయమ్=ఈ రెండును,నిశ్చయే=నిశ్చయార్థమునందువర్తించును,॥ఉ॥నూనంహన్మాస్మి రావణమ్.అవశ్యంయాతారశ్చిరతర ముషిత్వాపి విమయాః, Certainly; necessarily.

మూ॥ సంవ (ద్వర్షే)

టీ:-సంవత్॥అ॥౧-వర్షే=సంవత్సరమందువర్తించును,॥ఉ॥రామఃషష్ఠ్యదశేసంవ దరూఢ్యాం ప్రవిశేశః. A year.

(ఉవరే) త్వర్వాక్

టీ:-అర్వాక్॥అ॥ ౧-,అవరే=మీదగాచెప్పువస్తువునకుఁ గ్రిందటిదైన కాలమునందును, దేశమునందును వర్తించును. ।ఉ॥ యామాదర్వాఙ్న భుఞ్జీత; గ్రామా దర్వాఙ్నదీ. Former; prior.

ఆమేవం

టీ:-ఆమ్, ఏవమ్॥ అ॥ ఈ రెండు, ఒకఁడు చెప్పినదాని నంగీకరించుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆం కరోమి తవ ప్రియమ్, ఏవం కుర్మః. Assent, consent, promise.

స్వయ (మాత్మనా)।

టీ-స్వయమ్॥అ॥ ౧, ఆత్మనా=తనంత　నను నర్థమునందును వర్తిం చును,॥ఉ॥ స్వయం కృతపరిసాదస్య, Self; of himself.

(అల్పే) నీచై

టీ-నీచైః॥అ॥ ౧, అల్పే=కొంచెమందు వర్తించును,॥ఉ॥తథాపి నీచై ర్వినయా దదృశ్యత. Little, low.

(మహా) త్యుచ్చైః

టీ-ఉచ్చైః ॥అ॥ ౧. మహతి=అధికమందు వర్తించును, ॥ఉ॥ శృఙ్గ ముచ్చైర్గిరే రిదమ్; Great, high.

ప్రాయో (భూ)

టీ.-ప్రాయః॥అ॥౧,భూమ్ని=తఱచుగానను నర్థమునందు వర్తించును. ॥ఉ॥ ప్రాయో నవవధూః కాన్తమ్; Frequently, generally.

(మన్థ్యదు్రతే) శనైః॥ ౭౦౦॥

టీ.-శనైః॥అ॥౧, అద్రుతే=మెల్లఁగా నను నర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆలిఙ్గతి శనైశ్శనైః; Slowly.

మూ॥ సనా (నిత్యే) perpetually; ever.

టీ.-సనా ॥అ॥ ౧, నిత్యే=నిత్యమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥సనాతనః;

బహి (ర్బాహ్యే)

టీ.-బహిః॥అ॥ ౧, బాహ్యే=వెలుపల నను నర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ దాసీకుమ్భం బహిర్గ్రామాత్ External; out.

స్మ (తీతే)

టీ.స్మ॥అ॥౧,అతీతే=కడచె నను నర్థమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ సేవతే స్మ శయనం పరాఙ్ముఖీ, Fromerly.

౭_స్త (మదర్శనే) ॥

టీ-అస్తమ్॥అ॥ ౧, అదర్శనే=కానరాకుండుటయందు వర్తించును; ॥ఉ॥ అస్తంగతో రావణః, అస్తంగతో భాస్కర ఇతి; Disppearance.

అస్తి (సత్త్వే)

టీ.-అస్తి ॥అ॥౧, సత్త్వే = కల దనుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ అస్తిక్షీరాగౌః. Present; now.

(రుషోక్త్యావు

టీ.-॥ఉ॥అ॥౧, రుషా=కోపముచేత, ఉక్తౌ=పలుకుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ హుఆరక్ష్యేపు;రుషోక్తాదౌ హుమ్, అనియు పాఠము, ॥ఉ॥ వృద్ధాస్తేనవిచారణీయు హరి తా స్మిమస్తు హుంవర్గ తామ్. Interjection expressing warth.

ఊం (ప్రశ్నే)

టీ.-ఊమ్॥అ॥౧ ప్రశ్నమందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆగతశ్శత్రుర్ధూమ్.

(అనునయే) త్వాయి॥౨౨౯॥

టీ.-అయి ॥అ॥౧, అనునయే=ఊరడించుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ అయి ముగ్ధే, Encouraging vocative.

నూనం (తర్కే) ను (స్యాత్)

టీ.-ను॥అ॥౧, తర్కే=ఊహయందు వర్తించును, ॥ఉ॥అస్త్రశైలగహనంను విపస్వానాదివేశ జలగ్నంను మహీంను. తర్కేతుస్యాత్, అనుపాఠమునందు స్యాత్ అనునది యూహయందు వర్తించునని యర్థము, ॥ఉ॥ స్యాత్త్రిష్ఫోన్నో వసన్యతే. Indicating reflection.

ఉషా (రాత్రే)రవసానే) *Break of day.*

టీ.-ఉషా॥అ॥ ౧, రాత్రేః=రాత్రియొక్క, అవసానే=అంతమునందు అనఁగా ప్రాతఃకాలమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఉషా జనాః ప్రబుద్ధాస్త్యే, ఉషాతనో వాయు రుపైతిమన్దం, Close of the night; morn.

నమో (నతౌ)

టీ.-నమః ॥అ॥ ౧, నతౌ=నమస్కారమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ నమో విష్ణవే. Hail; salutation, bow,

(పునరర్థే)౽ఙ్గ

టీ.-అఙ్గ॥అ॥౧, పునః=మఱి యు యను, అర్థే=అర్థమునందువర్తించును, ॥అ॥ మూర్ఖస్తునావను స్తవ్యః కి ముఙ్గ విద్వాన్. Again; rather.

(నిన్దాయాం) దుష్ఠు

టీ.-దుష్ఠు॥అ॥౧, నిన్దాయామ్=చెడ్డది యను నర్థమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ దుష్ఠువృత్తిర్దుర్జనస్స్యాత్. Ill.

సుష్ఠు (ప్ర)శంసనే ॥౨౩౦॥

టీ.-సుష్ఠు॥అ॥౧, ప్రశంసనే=మంచిది యనుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సుష్ఠు భుక్తం మయా గృహే, well,

మూ॥ [ఆమా(ఉనుగుణ్యే) Oh; yes.

టీ:-ఆమ్॥ అ॥ ౧, అనుగుణ్యే = అనుకూలార్థమునందు ప్రవర్తించును. ఉ॥ ఆమ్జ్ఞాతమ్, Oh, I see it now-

(స్మరణే)ఉరయే

టీ:-అయే॥ అ॥ ౧, స్మరణే = స్మరణమునందు వర్తించును. ఉ॥ అయే పూర్వం కృతం మయా. Ah (showing recollection.)

ఫ (డ్విఘ్న విశాకృతౌ) ।

టీ:-ఫట్ ॥అ॥౧,విఘ్న=విఘ్నముయొక్క, విశాకృతౌ=పోగొట్టుట యందు వర్తించును. ఉ॥ అస్త్రాయఫట్, A word used in uttering spells to ward off evil.

(అఙ్గీకృతౌ స్యా)దథకిం

టీ:-అథ కిమ్॥ అ॥ ౧,అఙ్గీకృతౌ=అంగీకారమునందు, స్యాత్ =వర్తించును. ఉ॥ దేవదత్త కిం భోక్ష్యసి; అథకిమ్. Yes; quite so-

(హీనసంబోధనేతు) రే॥ ౪౩౧

టీ:-రే॥అ॥౧, హీన=హీనునియొక్క, సంబోధనే=పిలుచుటయందు వర్తించును. ఉ॥ రేరేపాపమనుష్య నిర్భాదవశ 'అమానుగుణ్యే' అన్నది మొదలిదివఱకుఁ బ్రశక్తమని కొందఱు. Used in addresing menials.

మూ ॥ సాయం (సాయే)

టీ:-సాయమ్॥ అ॥౧, సాయే-సాయంకాలమునందు వర్తించును. ఉ॥ సాయంతన మల్లికాసు. Evening.

ప్రగే ప్రాతః (ప్రభాతే) Morning.

టీ:-ప్రగే-ప్రాతః॥అ॥ఈ రెండు,ప్రభాతే=ప్రాతఃకాలమునందువర్తించును. ఉ॥ ప్రగే [illegible] ప్రాతరుత్థాయ [illegible].

నికషా(ఉన్తికే)॥

టీ:-నికషా॥ అ॥౧,అన్తికే=సమీపమునందువర్తించును.॥ఉ॥ విలజ్జిత్రీ లజ్జాం నికషా హసిష్యతి. Near.

పరుత్పరార్యైషమో(ఉబ్దే పూర్వే పూర్వతరే యతి)॥

టీ:-పరుత్-పరారి-ఐషమః॥అ॥ఈ 3నువరుసగా, పూర్వేఅబ్దే=పోయిన యేటియందును, Last year. పూర్వతరే అబ్దే=అంతకు మున్నేటియం

దను, Year before the last; యతి = నడచుచున్న యేటియందును వర్తించును, Current year. ఉ॥ పరారినక్షీతం పిత్రం పరున్నష్ట మభోగతః, ఐమను శ్చియ తే యత్నా త్రతః కింవా భవిష్యతి.

మూ॥ అద్యా (త్రిహ్న్య)

టీ:-అద్య॥ అ॥ ౧, అత్రిఅహ్ని = నడచుచున్న పగటియందు వర్తించును. ॥ఉ॥ నరలోకేఽ ద్యదుర్లభః. To day.

భపూర్వేఽహ్ని త్యదాపూర్వోత్తరాపరాత్ ।

తథాఽధరాన్యాన్యతరేతరాత్పూర్వేద్యు(రాదయః)॥౮౩౩॥

టీ:-పూర్వోత్తరాపరాత్-అధరాన్యాన్యతరేతరాత్ -పూర్వఉత్తర అపర అధర అన్య అన్యతర ఇతర అనుశబ్దములవలన బుట్టిన, పూర్వేద్యురాదయః, పూర్వేద్యుః = నిన్న, Yesterday; ఉత్తరేద్యుః= రేపు, To-morrow.. అపరేద్యుః = ఎల్లుండి, The day after to-morrow; అధరేద్యుః= మొన్న The day before yesterday; అన్యేద్యుః ఇతరేద్యుః= మఱియొకనాడు, Anotherday; అన్యతరేద్యుః= రెండుదినములలో నొకనాడు One of two days, అనునర్థములయందు వర్తించును. ఉ॥ నిమన్త్రయతపూర్వేద్యుః; నాస్తీముఖాదుత్తరేద్యుర్వినాహః పరిక్షిప్తః; ఆగతాపరేద్యుస్తాన్; అధరేద్యుస్సమాగతాః; అన్యేద్యురాత్మానుచరస్య భావమ్; పశ్చిమాహ్నోరన్యతరేద్యుః; పితరం ద్రక్ష్యసి; కష్టదినాదితరేద్యుః పిత్రో ద్రష్టవ్యః.

మూ॥ ఉభయద్యుశ్చో భయేద్యుః

టీ:-ఉభయద్యుః ఉభయేద్యుః ॥అ॥ ఈ రెను, రెండుదినము లను నర్థమునందు వర్తించును. ఉ॥ ఉభయద్యురుత్సవః. Both days.

(పరేత్వహ్ని) పరేద్యవి ।

టీ:-పరేద్యవి॥ అ॥ ౧, పరేత్వహ్ని = మఱునాటియందు వర్తించును. ఉ॥ ద్రష్టాస్మి పరేద్యవి సఖాయమ్. Next day.

హ్యో (గతే)

టీ:-హ్యః॥ అ॥ ౧, గతే=పోయిన దినమందు అనఁగా నిన్న యను నర్థమునందు వర్తించును. ఉ॥ హ్యస్సర్వమభవత్కార్యమ్, Yesterday

(అనాగతేఽహ్ని) శ్వః

టీ:-శ్వః॥అ॥౧, అనాగతే=రానట్టి,అహ్ని=దినమందు అనగా రేపను

వర్థమునందు వర్తించును. ॥ఉ॥ శ్వఃకార్యమద్యకుర్వీత To-morrow

The day after to-morrow. పరశ్వః (స్తత్పరేఽహని)॥

టీ:-పరశ్వః॥అ॥ ౧, తత్పరే=అవతలి, అహని=దినమందు అనఁగా నెల్లుండి యను నర్థమందు వర్తించును. ॥ఉ॥ పరశ్వో వా భవిష్యతి.

మూ॥ తదా తదానీం

టీ:-తదా-తదానీమ్॥అ॥ ఈ౨ను, అప్పుడనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ తదా చక్షుష్మతాం ప్రీతిః; యదాస్యాత్ప్రియమాణా వర్గః తదానీమేవ మే సుఖమ్, Then; at that time.

యుగపదేకదా At once; at the same time.

టీ:-యుగపత్-ఏకదా ॥అ॥ ఈ౨ను, ఒక్కకాలమందు అను నర్థమందు వర్తించును, ॥ఉ॥ యుగపద్వ్యాపశేదిశః; ఏకదా మిళితా ద్విజాః.

సర్వదా సదా॥ At all times.

టీ:-సర్వదా-సదా॥అ॥ ఈ౨ను, ఎల్లప్పుడను నర్థమందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సర్వదా సర్వదోఽసీతి, యాచతే యాచకః సదా, Always.

ఏతర్హి సంప్రతీదానీ మధునా సాంప్రతం (తథా)॥ ౨౫౩॥

టీ:-ఏతర్హి-సంప్రతి-ఇదానీమ్-అధునా-సాంప్రతమ్॥అ॥ ఈ ౫ ను, ఇప్పుడను నర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ భవన్త మేతర్హి మనస్వి గర్హితే, సంప్రత్యసాంప్రతం వక్తుమ్, ఇదానీ మస్మిన్ సంవృత్తః, బలాదలేపాదధునాఽపి పూర్వవత్, కోన్వస్మిన్ సాంప్రతం లోకే Now; at this time.

మూ॥ (దిగ్దేశకాలే పూర్వాదౌ) ప్రాగుదక్ప్రత్యగాదయః॥

టీ:-ప్రాగుదక్ప్రత్యగాదయః=ప్రాగుదక్ప్రత్యగాద్యవ్యయములు, పూర్వాదౌ=పూర్వాదులయిన, దిగ్దేశకాలే=దిగ్దేశకాలములయందు వర్తించును. ప్రాక్॥అ॥-ఇది పూర్వదిక్కునకును, East; పూర్వదేశమునకును, Eastern, పూర్వకాలమునకును, Prior time; పేరు. ॥ఉ॥ ప్రాఙ్ముఖోఽన్నానిభుఞ్జీత, ప్రాగ్భాగతః పతతి హేదముపత్యకాసు. ప్రాక్సృష్టేః కేవలాత్మనే. ఉదక్ ॥అ॥- ఇది ఉత్తరదిక్కునకు, North; ఉత్తర దేశమునకును, Northern; ఉత్తరకాలమునకును, Subsequent; పేరు. ప్రత్యక్॥అ॥ ఇది పడమటిదిక్కునకును, West: పడమటిదేశమునకును, Western; పేరు. ఆదిశబ్దముచేత. అవాక్ = South, southern, or former, దక్షిణాత్ -

దక్షిణతః-దక్షిణేన = Southward: ఉత్తరాత్ - ఉత్తరః - ఉత్తరేణ = Northward; అధరాత్-అధరతః-అధరేణ-అధరస్తాత్ = Underneath; పురస్తాత్ = Before; ఉపరి-ఉపరిష్టాత్ = Above; అధస్తాత్ = Behind, మొదలయినవి గ్రహింపఁబడును.

ఇత్యవ్యయవర్గః = అవ్యయములయొక్క వదసమూహము ముగిసెను.

గ్రంథకర్త తాను గ్రంథాదియందుఁ జేసిన 'సంపూర్ణ ముచ్యతే వర్గైర్నామలిఙ్గానుశాసనమ్' అను ప్రతిజ్ఞచొప్పున లింగములతోడనామముల కనుశాసనముకొఱకు వర్గాంతరమును బ్రారంభించుచున్నాడు.

ము॥సలిఙ్గశాస్త్రై సన్నాదికృత్తద్ధితసమాసజైః ౪౩౬

అనుక్తైస్సఙ్గ్రహే లిఙ్గం సంకీర్ణవ దిహోన్నయేత్।

టీ:-ఇహసఙ్గ్రహే = ఈలింగాదిసంగ్రహవర్గయందు, సలిఙ్గశాస్త్రైః = పాణిని వరరుచి మొదలైనవారిచేతఁ జెప్పఁబడిన లింగలక్షణములు గల, 'స్త్రియామీదూద్విరామైకాచ్' అనునది మొదలయిన వాక్యములతోఁ గూడినట్టి, సన్నాదికృత్తద్ధితసమాసజైః = సనాద్యంతధాతువులమీఁది 'అ'ప్రత్యయము మొదలయినకృత్ప్రత్యయములవలనను, కేవలధాతువుల మీఁదికృత్ప్రత్యయములవలనను, తద్ధితప్రత్యయములవలనను, సమాసములవలనను బుట్టిన, అనుక్తైః = పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పఁబడని, 'స్త్రీభావాదావనిక్తిన్' మొదలయిన కృత్ప్రత్యయములతోఁ గూడినవాక్యములచేతను 'తల్బృన్దేయేని కడ్యచ్ తా'. ఇవి మొదలయినతద్ధితప్రత్యయములతోఁ గూడినవాక్యములచేతను, 'అదన్తద్విగురేకార్థః' ఇవిమొదలయినసమాసములతోఁ గూడినవాక్యములచేతను, లిఙ్గమ్ = స్త్రీపుం నపుంసకలింగములను, ఉన్నయేత్ = తెలిసికొనవలయును. మఱియుదృష్టాంతముచేతను లింగము నెఱుఁగు నుపాయమును జెప్పుచున్నాఁడు. సంకీర్ణవత్ = సంకీర్ణవర్గయందువలెఁ బ్రకృతిప్రత్యయార్థాదులచేతను లింగమును తెలిసికొనవలెను.

ఈవర్గయందుఁ జెప్పునట్టిలింగలక్షణములకుఁ బూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పిన విశేషవిధులతో విరోధమువచ్చినప్పు డేలక్షణము ప్రవర్తించును నను సందేహమును పరిహరించుచున్నాఁడు.

లిఙ్గశేషవిధి ర్వ్యాపీ విశేషైర్యద్యబాధితః ॥ ౪౩౭॥

టీ:-లిఙ్గశేషవిధిః = ఈవర్గయందుఁ జెప్పఁబడు సామాన్య మయిన లింగలక్షణము, విశేషైః = ఈశాస్త్రమున నక్కడక్కడఁ జెప్పంబడిన విశేషవిధులచేత, అబాధితో యది=బాధింపఁబడని దైనచో, వ్యాపీ= తాను పరివర్తించునది యగును. అనఁగా నీ వర్గయందుఁ జెప్పు లింగ లక్షణము పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పిన విశేషవిధిని విడిచిపెట్టి కడమ దిక్కునసే పరివర్తించు నని తాత్పర్యము. అది యెట్లన నీ వర్గయందు స్వర్గపర్యాయములు పుంలింగము తాను అవిధి "ద్యోదివౌ ద్వే స్త్రియామ్" అను విశేషవిధిచోట పరివర్తింపదు.

మూ॥ స్త్రియామ్

టీ:-స్త్రియాం అనుపదము 'పుంస్త్వేనభేదానుచరాః' అను పుంలింగాధికారపత్యంత మనువర్తించి వచ్చును. కావున నదివఱకుఁ జెప్పు శబ్దములు స్త్రీ లింగములు.

ఈదూద్విరామైకాచ్

టీ:-ఏకాచ్=ఒకయచ్చు కలిగిన, ఈదూద్విరామాః=ఈకారాంత ఊకారాంతశబ్దములు ॥సీ॥, ॥ఉ॥ శ్రీః, ధీః, భూః, భ్రూః.

సయోనిప్రాణినామ చ।

టీ:-యోని కలిగినప్రాణులకుఁ బేరయినశబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ మాతా; యోషిత్; సురభిః; కరేణుః.

నామ విద్యున్నిశావల్లీ వీణా దిగ్భూ నదీ హ్రియామ్ ॥౪౩౮॥

టీ:-విద్యుత్=మెఱపు, నిశా=రాత్రి, వల్లీ=తీఁగె, వీణా=వీణె, దిక్=దిక్కు, భూ=భూమి, నదీ=నది, హ్రీ=సిగ్గు॥ ఈవస్తువులయొక్క, నామ=పేళ్ళు, విశేషవిధిబాధ లేనివి ॥సీ॥ ఇచట వీణాపర్యాయములకును హ్రీ పర్యాయములకును, 'జాబూజన్తమ్-'ఈదూద్విరామైకాచ్' అనువిధుల చేత స్త్రీ లింగము సిద్ధించినను విస్పష్టార్థముగాఁ జెప్పినాఁడు. కొందరు వాణీదిగ్భూనదీహ్రియామ్, అని పాఠము గలదనిరి. మొదటిపక్షమునందు హ్రీపర్యాయములయిన మందాక్షవ్రీడశబ్దములు విశేషవిధిబాధ కలవి గనుక నక్కడ నీ విధి లేదు.

మూ॥ అదన్తైర్ద్విగు రేకార్థో

టీ:-అకన్తాః = అకారాంతము లయిన యు త్తరపదములతోఁ గూడు కొనియున్న, ఏకార్థో ద్విగుః=సమాహారమునందలి ద్విగుసమాసము॥స్త్రీ॥ ద్విగు సమాస మన సంఖ్యాపూర్వపదమైన సమాసము, ॥ఉ॥ పఞ్చానాం మూలానాం సమాహారః=పఞ్చమూలీ, దశమూలీ, త్రిలోకీ.

న న పాత్రియుగాదిభిః ।

టీ:-పాత్రియుగాదిభిః=ఉత్తరపదము లయిన పాత్రియుగాదిశబ్దము లతోఁగూడియున్న, నః=అద్విగుసమాసము,న=స్త్రీలింగము కాదు,॥ఉ॥ పఞ్చపాత్రమ్; చతుర్యుగమ్; త్రిభువనమ్.

తల్

టీ:-భావార్థమునందును, సమాహారమునందును, స్వార్థమునందును విధింపఁబడిన'తల్'ప్రత్యయ మంతముగాఁ గల శబ్దములు॥స్త్రీ॥,ఉ॥భావార్థమున, పురుషస్య భావః పురుషతా;అశ్వతా;సమాహారమున, గ్రామాణాం సమూహః గ్రామతా; జనతా; బన్ధుతా; సహాయతా;స్వార్థమున, దేవఏవ దేవతా.

బృన్దేయేనికడ్యచ్ త్రా

టీ:-బృన్దే=సమాహారమునందు విధింపఁబడిన యు, ఇని,కడ్యచ్(పా) కట్యచ్, త్ర, అనుప్రత్యయము లంతముగాఁగలశబ్దములు॥స్త్రీ॥,॥ఉ॥ య ప్రత్యయాంతమునకు, పాశానాంసమూహః పాశ్యా;ఈలాగేఇనిప్రత్యయాంతమునకు ఖలినీ; కడ్యచ్ప్రత్యయాంతమునకు, రథకడ్యా (పా) రథకట్యా; త్రప్రత్యయాంతమునకు గోత్రా.

వైర మైథుని కాది వున్ ॥౮౩౯॥

టీ:-వైర=విరోధమునందును, మైథునిక =వివాహమునందును, ఆది శబ్దముచేత వీప్సయందును, దండమునందును,దానమునందును విధింపఁ బడిన వున్ అనుప్రత్యయమంతముగాఁగలశబ్దములు॥స్త్రీ॥,॥ఉ॥విరోధమున, అశ్వమహిషయో ర్విరోధః అశ్వమహిషికా; కాకోలూకికా; వివాహమున, అత్రిభరద్వాజయో ర్వివాహః అత్రిభరద్వాజికా;వసిష్ఠకుశికికా; వీప్సయందు, ద్వౌ ద్వౌ దదాతి ద్విపదికాం దదాతి; ద్విశతికాం దదాతి; దండమునందు, ద్వౌ ద్వౌ దణ్డితః,ద్విపదికాం దణ్డితః,ద్విశతికాం దణ్డితః; దానమునందు, ద్వౌ ద్వౌ వ్యవసృజతి ద్విపదికాం వ్యవసృజతి; ద్విశతి

కాం వ్యవసృజతి, వున్ ప్రత్యయము వుఞ్ ప్రత్యయమునకు నుపలక్షణము గనుక వుఞ్ ప్రత్యయాంతములకును కొన్ని యెడల స్త్రీలింగము తొను. ఉ॥ శిష్యోపాధ్యాయను మోరాభ్యాసః శైష్యోపాధ్యాయికా ఇత్యాదులు.

మూ॥ స్త్రీభావాదావని క్తిన్ణ్వుల్ణచ్ ణ్వుచ్ క్యబ్యుజజేఞ్నిశాః॥

టీ:- స్త్రీభావాదౌ = స్త్ర్యధికారమందలి భావాద్యర్థములయందు విధింపఁబడిన అని- క్తిన్-ణ్వుల్-ణచ్-ణ్వుచ్-క్యప్-యుచ్-అజ్-అ-ఇఞ్-ని-శ అను ప్రత్యయము లంతముగాఁ గల శబ్దములు స్త్రీ॥ ఉ॥ అజననిః; అకరణిః ఇచట నాక్రోశమునం దని ప్రత్యయము కృతిః; భృతిః భావార్థమునందు క్తిన్ ప్రత్యయము. ప్రవాహికా; ప్రచ్ఛర్దికా ఇచట రోగాఖ్యయందు ణ్వుల్- కారికా జీవికా, ఇచట ధాత్వర్థమునందు ణ్వుల్- వ్యావక్రోశీ, ఒకరినొకరు తిట్టుకొనుట; వ్యాత్యుక్షీ, ఒకరిపైనొకరు నీళ్లుచల్లుకొనుట- ఇచట కర్మవ్యతిహారమునందు ణచ్, భవతః శాయికా; భవతః ఆసికా, ఇచట పర్యాయార్థమునందు ణ్వుచ్- భవానర్హతి ఇక్షుభక్షికామ్: వయః పాయికామ్, ఇచట అర్హార్థమునందు ణ్వుచ్; ఇక్షుభక్షికాం మే ధారయసి; ఓదనభక్షికామ్, ఇచట ఋణార్థమునందు ణ్వుచ్, ఇక్షుభక్షికా, మే ఉదపాది ఓదనభక్షికా, ఇచట నుత్పత్తియందు ణ్వుచ్, వ్రజ్యా, ఇజ్యా, ఇచట భావార్థమునందు క్యప్. సమజ్యా; నిషద్యా, ఇచట సంజ్ఞయందు క్యప్. మణ్డనా, ఆసనా, ఇచట భావార్థమునందు యుచ్. పచా, భిదా, మృజా, ఇచట భావార్థమునందు అజ్. చికీర్షా జిహీర్షా, ఇచట సన్ ప్రత్యయముమీఁద భావార్థమునందు అప్రత్యయము, కాం కారిమకార్షీః, ఇమాం కారిమకార్షకమ్, ఇచట ప్రశ్నాఖ్యానములయందు ఇఞ్. జ్యానిః, గ్లానిః, ఇచట భావార్థమునందు నిప్రత్యయము. శప్రత్యయాంతమునకు, క్రియా, ఇచ్ఛా, ఇత్యాదులు.

ఉణాదిషు నిరూరీశ్చ

టీ:- ఉణాదులయందలి నిః, ఊః, ఈః అను నీమూఁడు ప్రత్యయములు నంతముగాఁ గల శబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తించును. ఉ॥ నిప్రత్యయమునకు, శ్రేణిః; శ్రోణిః. ఊప్రత్యయమునకు, ఖర్జూః; కణ్డూః, చమూః; ఈ ప్రత్యయమునకు, స్త్రీః, లక్ష్మీః ఇత్యాదులు అగ్నివహ్నియోనిపార్ష్ణి శబ్దములు నిప్రత్యయాంతములయినను పుంలింగములను విశేషవిధియున్నది.

జ్యాబూజన్తం చలంస్థిరమ్॥ ౪౪౦॥

టీ:-జీ-అనఁగా, జీష్-జీమ్-జీన్; అనుప్రత్యయములు. ఆప్ - అనఁగా టాప్-డాప్-చాప్, అనుప్రత్యయములు. ఈ యారును ఊఙ్ అను ప్రత్యయమును నంతముగాఁగల శబ్దములు, చలమ్=విశేష్యనిఘ్నములు అయినవియు; స్థిరమ్=నియతలింగము లయినవియు ॥సీ॥ ఉ॥ విశేష్యనిఘ్నములయిన జ్యంతములకు, పుంసః ఇయమ్ పౌంస్నీ; ఉపగోరియమ్ ఔపగవీ; నియతలింగములయిన జ్యంతములకు, కరిణీ; కర్త్రీ, ఇచట జీప్. దాక్షాయణీ, గౌరీ, ఇచట జీష్. శార్ఙ్గవీ, బైదీ, ఇచట జీన్. అజా, ఏడకా-రమా, ఇచట టాప్. సురాజా, బహుసీమా, ఇచట డాప్ కారీషగన్ధ్యా, వారాహ్యా, ఇచట చాప్. రమ్భోరూః, కరభోరూః, ఇచట ఊఙ్ ఇత్యాదులు.

మూ॥ తత్క్రీడాయాం ప్రహరణంచేన్మౌష్టా పాల్లవా ణదిక్ ।

టీ:-తత్=ఆముష్టిపల్లవాదులు, క్రీడాయామ్=క్రీడయందు, ప్రహరణంచేత్=ఆయుధమాయెనేని, ఆయర్థమునందు విగ్రహింపఁబడిన ణప్రత్యయాంతశబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తించును. ఉ॥ ముష్టిః ప్రహరణ మస్యాం క్రీడాయామ్ మౌష్టా. ఈ లాగున పాల్లవా. ణదిక్ అన్నందున దాండాదులును తెలియవలెను.

ఘఞో ఞి స్సాక్రియా౽స్యాంచే ద్దాణ్డపాతాహి ఫాల్గునీ॥

మూ॥ శ్యైనంపాతాహి మృగయా తైలం పాతాస్వధేతిదిక్।

టీ:-సాక్రియా=ఆదండపాతాదిక్రియ, అస్యాంచేత్ = ఈఫాల్గున్యాదులయందు కలిగినయెడ, ఆ యర్థమునందు, ఘఞః=ఘఞంతముమీఁద విధింపబడిన, ఞః=ఞప్రత్యయాంతము ॥సీ॥ ఉ॥ దణ్డపాతో౽స్యాంఫాల్గున్యామితిదాణ్డపాతా ఫాల్గునీ; శ్యేనపాతో౽స్యాం మృగయామితిశ్యైనంపాతా మృగయా; తిలపాతో౽స్యాంస్వధాయామితి తైలంపాతా స్వధా, దిక్ఛబ్దమువలన మౌసలపాతాదులు నీ లాగున తెలియవలెను.

స్త్రీ స్యా త్కాచి న్మృణా ల్యాది ర్వివక్షా౽పచయే యది॥

టీ:-అల్పార్థమునందు వివక్ష కలిగినయెడ మృణాలీశబ్దము మొదలయినకొన్నిశబ్దములు స్త్రీలింగములౌను. ఉ॥ అల్పంమృణాలమ్ మృణాలీ; అల్పోఘటః ఘటీ; ఇల్లి; శస్త్రీ; విషాణీ; పీఠీ; ఖర్జూరీ; అనునివి మొదలయినవి తెలియవలెను. కొన్ని యన్నందున అల్పోవృక్షః వృక్షః

కః, ఇత్యాదులు స్త్రీలింగములు కావు. ఇచటఁ గొందఱు స్త్రీత్వమని చెప్పి స్త్రీత్వవివక్షయందు మృణాల్యాదిశబ్దములు స్త్రీలింగము లందురు.

ఈప్రకారముగా లక్షణముచేత లింగనిర్ణయమును జెప్పి యిఁకను కకారాంతాదిక్రమమున లింగనిర్ణయమును జెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ లఙ్కా శేఫాలికా టీకా ధాతకీ పఞ్జికాఽఽఢకీ।
సిధ్రకా శారికా హిక్కా ప్రాచికోల్కా పిపీలికా ॥౪౪౩॥
తిన్దుకీ కణికా భఙ్గిః సురఙ్గా సూచి మాఢయః।
పిచ్ఛా వితణ్డా కాకిణ్యశ్చూర్ణిశ్శాణీ ద్రుణీ దరత్ ॥౪౪౪॥
సాతిః కన్థా కథాఽఽసన్దీ నాభీ రాజసభాఽపిచ।
ఝల్లరీ చర్చరీ పారీ హోరా లట్వాచ సిధ్మలా॥ ౪౪౫॥
లాక్షా లిక్షాచ గణ్డూషా గృధ్రసీ చమసీ మసీ।

టీ:-లంకాశబ్దము మొదలు మసీశబ్దపర్యంతము ౪౩ శబ్దములు స్త్రీలింగములు. ఈశబ్దముల కర్థము, లఙ్కా=రావణపట్టణము, శేఫాలికా=వావిలి, టీకా=విషమపదవ్యాఖ్యానము, ధాతకీ=ఆరెమాను, పఞ్జికా=నిశ్శేషపదవ్యాఖ్యానము, ఆఢకీ=తువగిమన్ను-సిధ్రకా=భిల్లుమ్రాను, శారికా=గోరువంకపిట్ట, హిక్కా=వెక్కిళ్లు, ప్రాచికా=అడవియీఁగ, ఉల్కా=కొఱవి, పిపీలికా=చీమ, తిన్దుకీ=తుమ్మికిచెట్టు, కణికా=పరమాణువు, వ్రీహిభేదమును, గోధుమపిండి యని కొందఱు, భఙ్గిః=రచనాప్రకారము, సురఙ్గా=కన్నము, సూచిః=సూది, మాఢిః=చిగురాకు, వీచి యని కొందఱు, పిచ్ఛా=గంజియుబూరుగబంకయు, వితణ్డా=స్వపక్షస్థాపనము లేని వాదము, కాకిణీ=కర్షమెత్తులో నాలవపాలు, పలములో నాలవపాలని కొందఱు, చూర్ణిః=గద్యభేదము, శాణీ=సాన, ద్రుణీ=చెవిఁదూఱుపాము, తాఁబేలని కొందఱు, దరత్=మ్లేచ్ఛజాతి, చఱియయని కొందఱు, సాతిః=దానము, తీవ్రవేదన, యని కొందఱు, కన్థా=బొంత, కథా=చరిత్ర, ఆసన్దీ=పెండ్లిపీఁట, శవవాహన మని కొందఱు, నాభిః=బొడ్డు, రాజసభా=రాజుకొలువుకూటము, ఝల్లరీ=వాద్యవిశేషము, చర్చరీ=నృత్తవిశేషము, పారీ=ఏనుఁగుకాలిగొలుసు, హోరా=లగ్నాంశము, లట్వా=ఊరఁబిచ్చుక, సిధ్మలా=పూతిమత్స్యక్షోదము, సిబ్బెముగలదియు, లాక్షా=లత్తుక, లిక్షా=పేనుగ్రుడ్డు, గణ్డూషా=పుక్కిలించుట, గృధ్రసీ=రొండిలోనివాత

వ్యాధి, చమసీ=సోమపానపాత్రము, మసీ=మసి.

—ఇతి స్త్రీలింగసంగ్రహః—

పుంస్త్వే

టీ:-ముందు సపుంసకే అనువఱకుఁ జెప్పఁబడు శబ్దములు పుంలింగమందు వర్తించు ననుట.

సభేదానుచరా స్సపర్యాయా స్సురాసురాః ॥౨౨౬॥

టీ:-సపర్యాయాః=అమర నిర్జరాది పర్యాయములతోడను, దైత్య దైతేయాది పర్యాయములతోడను కూడుకొనియున్న, సురాసురాః = సురశబ్దమును, అసురశబ్దమును, సభేదానుచరాః = తమతమలో విశేషములయిన యింద్రాగ్న్యాది దేవతలపేళ్ళతోను,నముచిశంబరరావణాది రాక్షసులపేళ్ళతోను తమతమయనుచరు లయిన హాహాహూహూ మహాశరపింగళాదులపేళ్ళతోను, చండముండప్రహస్తాదులపేళ్లతోను పుంలింగములౌను. ఈశబ్దములలో విశేషవిధిగలశబ్దములందు దీవిధిప్రవర్తింపదు.

మూ॥ స్వర్గయాగాద్రి మే ఘాబ్ధి ద్రు కాలాసి శ రారయః।
కర గణ్డోష్ఠ దోర్దన్త కణ్ఠ కేశ నఖ స్తనాః ॥౨౨౭॥

టీ:-స్వర్గ=స్వర్గము, యాగ=యజ్ఞము, అద్రి=పర్వతము, మేఘ=మేఘము, అబ్ధి=సముద్రము, ద్రు=వృక్షము, కాల=కాలము,అసి=ఖడ్గము, శర=బాణము, అరి=శత్రువు,కర=హస్తమును,-అప్పనమును-కిరణమును, గణ్డ=కపోలము,ఓష్ఠ=అధరము, దోః=బాహువు,దన్త=దంతములు కణ్ఠ=కంఠము, కేశ=కేశములు, నఖ=గోళ్ళు, స్తన=స్తనములు,ఈ౨౦ వస్తువులపేళ్ళు, సంభవించినచోట్లను వీనివిశేషములపేళ్ళును॥పు॥వీనిలో దేనికి విశేషవిధియున్నదో యక్కడ నీవిధిప్రవర్తింపదు.అదియేలాగన, స్వర్గవాచకము లయిన ద్యో దివ్ శబ్దములును, వృక్షవిశేషవాచకము లయిన హరిచందనశింశుపాశబ్దములును, కాలవిశేష వాచకము లయిన తిథిప్రతిపదాదులును, బాణవాచక మయిన ఇషుశబ్దమును,కిరణవాచకములయిన దీధితీత్విషలును,ఓష్ఠవాచక మయిన దశనవాసశ్శబ్దమును బాహువాచకము లయిన భుజబాహువులును, దంతవిశేషవాచకము లయిన దంష్ట్రాశీర్షపాణశబ్దములును, కేశవిశేషవాచకము లయిన జటాసటాశబ్దములును, నఖవాచకము లయిన నఖనఖరశబ్దములును, విశేష

విధి కలిగియున్నవి. కనుక నచ్చట నీ విధి ప్రవర్తింపదు.

మూ॥ అహ్నాహ్నాః

టీ:- అహ్నాంతములయిన పూర్వాహ్ణాపరాహ్ణాదిశబ్దములును, అహాంతములయిన ద్వ్యహాత్ర్యహాది శబ్దములును ॥పు॥, అత్యహ్నోభోజనమ్, నిరహ్నోవేళా; అను దిక్కుల నన్యపదార్థము నపుంసకమయినను, స్త్రీలింగమయినను అహ్నాంతశబ్దములు పుంలింగములే యని కొందరు.

క్ష్వేడభేదా

టీ:- విశేషవాచకములయిన సౌరాష్ట్రిక శౌక్లి కేయాదిశబ్దములు ॥పు॥, కాకోల కాలకూటాదిశబ్దములకు విశేషవిధి యున్నందున నచ్చట నీ విధి ప్రవర్తింపదు.

రాత్రాన్తాః ప్రాగసంఖ్యకాః॥

టీ:- ప్రాగసంఖ్యకాః=సంఖ్యాపూర్వపదములుగాని, రాత్రాన్తాః=రాత్రాంతములయిన పూర్వరాత్ర అపరరాత్ర అర్ధరాత్రాది శబ్దములు ॥పు॥ రాత్రాంత మయినను సమాహారమునందు 'అహోరాత్రమ్' అని కలదు. అతిరాత్రః అనుదిక్కున నన్యపదార్థము భిన్నలింగ మయినను ॥పు॥ అని కొందఱు, సంఖ్యాపూర్వపద మయినపుడు, గణరాత్రమ్ - పఞ్చరాత్రమ్, అని ॥న॥

శ్రీవేష్టా(ద్యాశ్చ) నిర్యాసా

టీ:-శ్రీవేష్ట-శ్రీవాస-సరలద్రవ, అనునవి మొదలయిన, నిర్యాసాః= ద్రవానిబంక పేళ్లు ॥పు॥

అసన్నన్తా అబాధితాః ॥౪౪౮॥

టీ:-అబాధితాః=విశేషవిధులచేత బాధింపబడని, అసన్నన్తాః-అఙ్గిరస్, పురోధస్ మొదలయిన యసంతములును, సువర్వన్, ప్లీహాన్ మొదలయిన యన్నంతములును ॥పు॥, అబాధితాః - అన్నందున 'యశస్ వయస్ నామన్' అనుదిక్కుల నీ విధి ప్రవర్తింపదు.

మూ॥ కశేరు జతు వస్తూని హిత్వా తురు విరామకాః।

టీ:-కశేరుజతువస్తూని=కశేరు జతు వస్తు అను శబ్దములను, హిత్వా= విడిచి, తురువిరామకాః=తు అను వర్ణము నంతముగాఁగల హేతుసేతు మొదలైన శబ్దములును, రు అనువర్ణము నంతముగాఁ గల చరు గురు

మొదలైన శబ్దములును ॥పు॥, కశేరుజతువస్తు శబ్దములు ॥న॥ ఇది యుభ లక్షణము గనుక దారు శ్మశ్రు కుస్తుమ్బ్రుగు మస్తు శబ్దములును॥ న॥.

క ష ణ భ మ రో పాన్తాయదన్తా అమీ అథ ॥ ౪౪౯ ॥

మూ॥ ప థ [illegible] య స టో పాన్తా

టీ:-క-ష-[illegible]-థ-స-యు-స-ట- ఈ ౧౨- వర్ణములు ను పాంతములుగాను [illegible] అంతములుగాను గలిగిన శబ్దములు ॥పు॥ వరుసగా ॥ఉ॥ అరకః, [illegible], నికషః, గణః, గుణః, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], ధూమః, సూపః, అర్థః, శపథః, స్తనః, జనః, కులాలః [illegible] దాసః, ఘటః, [illegible], ఇత్యాదులు.

గోత్రాఖ్యాశ్చ [illegible] వ్యాయాః॥

టీ:-గార్గ్య [illegible] అనునవి మొదలైన గోత్రాంత్యమును జెప్పు [illegible] అనునవి మొదలయిన [illegible] పేళ్ళును ॥పు॥

నామ్న్యకర్తరి భావేచ ఘ ఞ జ బ్న జ్ఞ ఘాథుచః॥ ౪౫౦॥

టీ:- నామ్ని=సంజ్ఞయందును, అకర్తరి = కర్తృవ్యతిరిక్త కారకము నందును, భావేచ = ధాత్వర్థమాత్రమునందును, యథాసంభవముగా విధింపబడిన ఘఞ్, అచ్, అప్, నఙ్-[illegible], అథుచ్ అను ప్రత్యయ ములంతగాఁ గలశబ్దములు విశేషవిధిలేనిచోట॥పు॥, ॥ఉ॥ సంజ్ఞయందు ఘఞ్నకు పాదః, రోగః, వేశః కర్త్రన్యాతిరిక్త కారకమునందు ఘఞ్నకుప్ర క్రియత ఇతి ప్రాకారః; ప్రసీదన్త్యస్మిన్నితి ప్రాసాదః; రజ్యతే అనేనేతిరాగః; భావార్థమునందుఘఞ్నకు త్యాగః; భోగః; అచ్ప్రత్యయమునకు నయః; జయః; చయః; అప్ప్రత్యయమునకు కరః; గరః; లవః; నజ్ ప్రత్యయమునకు యజ్ఞః; యత్నః; ణప్రత్యయమునకున్యాదః; ఘప్రత్యయమునకు ఉరచ్ఛదః, దన్తచ్ఛదః; అథుప్రత్యయమునకు వమథుః, వేపథుః; ఇత్యాదులు.

మూ॥ ల్యుః కర్తరి

టీ:-కర్తరి=కర్త్రర్థమునందు విధింపఁబడిన, ల్యుః=ల్యుప్రత్యయాంతములైన, నన్దనః-రమణః-దహనః అనునవి మొదలయిన శబ్దములు॥పు॥

ఇమని జ్భావే

టీ:-భావే=భావార్థమునందు విధింపఁబడిన, ఇమనిచ్=ఇమనిచ్ప్రత్య

యాంతశబ్దములయిన పథికున్—గరిమన్, అనునివి మొదలయినశబ్దములు॥ పు॥

శో ఘూః కిః పాదితో౽న్యతః।

టీ:-కః=భావార్థమందు విధింపఁబడిన కప్రత్యయాంతము లయిన ప్రస్థః—విఘ్నః—ఆఖూత్థః—శ్వేనోత్థః, అనునవి మొదలగు శబ్దములును, ప్రాకితః =ప్ర—... అనునవి మొదలయిన ... అన్యతః= ... అయిన సుబంతము ... పదము... ... మీఁద వధికరణార్థమునందు విధింపఁబడిన ... లయిన అమ్బుధిః, ఇషుధిః, అనునివి మొదలయిన ...

ద్వన్ద్వో౽శ్వవడవావశ్వవడవా ... ౪౫౧॥

టీ:-సమాహారవ్యతిరిక్తమయిన అశ్వ... ద్వంద్వసమాస రూపమయిన శబ్దము॥ పు॥ ఇచట "పూర్వవ ... "అనుసూత్రము నందు ద్వివచనము వివక్షితము గాదని తెలుపుటకై అశ్వవడ వాః అని బహువచనము ప్రయోగించినారు. సమాహారమునందు॥ న॥

మూ॥ కాన్త స్సూర్యేన్దు పర్యాయపూర్వో౽యః పూర్వకో౽పి చ।

టీ:-సూర్యపర్యాయశబ్దములును, చంద్రపర్యాయశబ్దములును అయ శ్శబ్దమును పూర్వములుగాఁగల కాంతశబ్దము॥ పు॥ ఉ॥ సూర్యకాన్తః; రవికాన్తః; ఇన్దుకాన్తః; చన్ద్రకాన్తః; అయస్కాన్తః; అపిచ అన్నందున లోహకాన్తశబ్దమును ॥పు॥ అని కొందఱు.

మూ॥ వటక శ్చానువాకశ్చ రల్లకశ్చ కుడఙ్గకః ౪౫౨॥
పుఙ్నామ్ని నిఙ్గ స్సముద్గశ్చ విటపట్టధటాః ఖటః।
కోట్టా౽రఘట్ట హాటాశ్చపిణ్డ గోణ్డ పిచిణ్డవత్ ౪౫౩॥
గడుః కరణ్డో లగుడో వరణ్డశ్చ కిణో ఘుణః।
దృతి హ్రీసన్త హరితో రోమ న్థోద్గీథ బుద్బుదాః॥ ౪౫౪॥
కాసశబ్దో౽ర్బుదః కున్దః ఫేన స్తూపౌ సయూపకౌ।
ఆతపః క్షత్రియో నాభిః కణప క్షుర కేదరాః॥ ౪౫౫॥
పూర క్షురప్ర చూడాశ్చ గోలహిఙ్గుల పుద్గలాః।
తాల వల్లభల్లాశ్చ పురోడాశో౽పి షట్పదః ॥౪౫౬॥
కులాల్మాషౌ రథస్త్వేవ సకటాహాః పతద్గ్రహాః।

టీ:-వటకశబ్దము మొదలుకొనిపతద్గ్రహశబ్దపర్యంతములయిన శబ్దము

లన్నియు॥పు॥, ఈ శబ్దములలోఁ నొక్కటి వర్గము. కుఠజ్గః=పాద, న్యూజః=ఎడ తెగక యుచ్చరించిన యోకార ఓంకారములు, ధటః=తక్కెడ, ఖటః=తృణవిశేషము, కోట్టః=కుడ్డవిశేషము, ఆరఘట్టః=దొడ్డబావి, హట్టః=అంగడివీధి, గోణ్డః=దేశవిశేషము, వరణ్డః=ముఖరోగము, దృతిః=తోలుతిత్తి, ఉద్గీథః=సామవేదప్రణవము, కాపమర్దః=సింధ, స్తూపః=మన్ను మొదలయినవానితిన్నె, కణపః=ఆయుధవిశేషము, కేసరః=వృక్షవిశేషమును, పశువిశేషమును, పూరః=ప్రవాహము, క్షురప్రః=శరవిశేషము, చుక్రః=పుల్లప్రబ్బలి, గోలః=వర్తులాకారమైన మృత్పిండము మొదలగునవి, ఇంద్రియాధారావయవ విశేషము, విధనావృతుడును; హింగులః=ఇంగిలీకము, పుద్గలః=జీవుడు, పరమాణువును; కుల్మాషః=అర్ధపక్వములైన ముద్గగోధూమాదులు, కణసః=త్వర, కటాహః=బహుద్రవ్యాధారమైనమృణ్మయాదిభాండవిశేషము, పతద్గ్రహః=తమ్మపడిగ, తక్కినవాని యర్థంబు లూహ్యంబులు.

—• ఇతి పుల్లింగ శేషః •—

నంపుసకేఽన్యత్

టీ:-అన్యత్=స్త్రీలింగ పుంలింగములకంటె వేఱయినమూందు చెప్పఁబడు శబ్దరూపమంతయు, నపుంసకే=నపుంసకమున వర్తించును, ద్విహీనేఽన్యచ్చ యనుపాఠమున నిదియ యర్థము.

ఖారణ్య పర్ణశ్వభ్రహిమోదకమ్ ॥౨౫౭॥

మూ॥శీతోష్ణ మాంస రుధిర ముఖాక్షి ద్రవిణం బలం।

ఫలహేమశుల్బలోహం సుఖదుఃఖశుభాశుభమ్॥ ౨౫౮॥

మూ॥ జలపుష్పాణి లవణం వ్యఞ్జనా న్యనులేపనమ్।

టీ:-ఖ=ఆకాశమును, ఇంద్రియమును, తక్కినశబ్దములయర్థము సుబోధ్యము. ఈయాకాశాదివస్తువులపేళ్ళును సంభవించినదిక్కునవీనివిశేషముల పేళ్ళును విశేషవిధిబాధితములు కానివి॥న॥

[భయామృత శకృత్సూత్ర చాపాభరణ లాఞ్ఛనమ్॥ ౨౫౯॥

మూ॥ దార్వోషధమృథావత్య హ్యాదయోదర కాకుదమ్।

పత్తనాజిర శృఙ్గార్మ ద్వారోజర్హోడు మానసమ్॥ ౨౬౦॥

మూ॥ ధ్వాన్తంచా

టీ:- ఈశ్లోకము అధికము అని కొందఱు చెప్పిరి. ఇందుకర్థము - భయము మొదలైన త్రికవస్తువుల పేళ్ళు విశేషవిధిచే బాధింపఁబడనివి॥ న॥

ఉన్యక్తలిఙ్గస్య భణితౌ యత్ప్రయుజ్యతే।]

టీ:- అవ్యక్తలిఙ్గస్య=స్త్రీయనిగాని, పురుషుఁడనిగాని యెఱుఁగఁబడని వస్తువుయొక్క, భణితౌ = చెప్పుటయందు, యత్ప్రయుజ్యతే=ఏశబ్దము ప్రయోగింపఁబడుచున్నదో అది॥ న॥, ఇందుకు "స్త్రీవా పుమాన్వా కిం తస్య జాతం తద్బ్రూహి వర్ణిత" అని ॥ఉ॥

కోట్యాశ్శతాదిసఙ్ఖ్యాఽన్యా

టీ:- కోట్యాః=కోటిశబ్దముకంటె, అన్యా = వేఱైన, శతాదిసఙ్ఖ్యా= శత సహస్రాదిసంఖ్యావాచకములు॥ న॥, కోటిశబ్దము॥ స్త్రీ॥

వా లక్షానియుతం చ తత్॥ ౪౬౧॥

టీ:- లక్షా=లక్షశబ్దము, వా=వికల్పముగా॥ న॥ పక్షమునందు॥ స్త్రీ॥, తత్ =ఆ లక్షయే, నియుతమ్=నియుత మనిపించుకొనును.

మూ॥ ద్వ్యచ్కమసిసుసన్నన్తం

టీ:- ద్వ్యచ్కమ్=రెండుచ్చులుగలిగిన, అసిసున్నన్తమ్ = అస్-ఇస్-ఉస్-అన్; అనునవి యంతముగాఁగల శబ్దములు॥ న॥ ఉ॥ అసంతమునకు యశః; పయః. ఇసంతమునకు, సర్పిః, హవిః. ఉసంతమునకు, వపుః; ధనుః. అన్నంతనమునకు, నామ; రోమ ఇత్యాదులు.

య దనాన్తమకర్తరి।

టీ:- అకర్తరి=కర్త్రర్థవ్యతిరిక్తము లయిన కరణాధికరణ భావార్థర్థములయందు విధింపఁబడిన ల్యుట్ప్రత్యయము మొదలయిన ప్రత్యయములకు నాదేశమగు, అనాన్తంయత్=అన అనునది యంతముగాఁగల శబ్దములు॥ న॥ కరణార్థమునందు, సాధ్యతే అనేనేతిసాధనమ్; అధికరణార్థమునందు, అధిక్రియతే అస్మిన్నితి అధికరణమ్; భావార్థమునందు వచనమ్ ఇత్యాదులు.

త్రాన్తం సలోపధం శిష్టం

టీ:- త్రాన్తమ్= త్ర అను నక్షరము అంతముగాఁగల పత్రగాత్రకళత్రాదిశబ్దములును, సలోపధమ్=లకారోపధములైన కుల ఫల జలాది శబ్దములును, శిష్టమ్=విశేషవిధిబాధితములు గానివి॥ న॥ కొందఱునలో

పధ శబ్దానికి నకారోపధములును లకారోపధములును అని యర్థము చెప్పి యున్న బిసాదులును॥ స॥ అందురు కొందఱు '(శాన్తం నసోపధం' అని పఠము చెప్పి కేవల (శాంతములైన పాత్రికళత్రాదులును నకారోపధములై (శాన్తములైన వస్త్రశస్త్రాదులును, నకారోపధములై శాన్తములైన అన్త్రతన్త్రాదులును॥ స॥ అగుదురు.

రాత్రం ప్రాక్సఙ్ఖ్యయాఽన్వితమ్॥ ౪౬.౧॥

టీ:-సఙ్ఖ్యయా ప్రాక్ =సంఖ్యావాచక మయిన పూర్వపదముతో, అన్వితమ్=కూడిన, రాత్రమ్ = రాత్రిశబ్దము॥ స॥ ఉ॥ గణరాత్రమ్, త్రిరాత్రమ్, ఇత్యాదులు.

మూ॥ పాత్రాద్యదన్తైరేకార్థో ద్విగుర్లక్ష్యానుసారతః ।

టీ:-పాత్రాద్యదన్తైః=పాత్రశబ్దము మొదలుగాఁగల అకారాంతము లయినయుత్తరపదములతోఁగూడినదై, ఏకార్థః=సమాహారార్థమునందు వర్తించిన, ద్విగుః=ద్విగుసమాసము, లక్ష్యానుసారతః=ప్రయోగానుసారముగలదు॥ స॥ ఉ॥ పఞ్చపాత్రమ్, త్రిభువనమ్, చతుర్యుగమ్, ఇత్యాదులు.

ద్వన్ద్వైకత్వావ్యయీభావౌ

టీ:-ద్వన్ద్వైకత్వే=సమాహారార్థమునందు వర్తించిన ద్వంద్వసమాసమును, అవ్యయీభావౌ=అవ్యయీభావసమాసమును॥ స॥ ఉ॥ సమాహారద్వంద్వమునకు పాణిపాదమ్, అశ్వబలీవర్దమ్, అవ్యయీభావమునకు ఉపకుమ్భమ్, యథావిధి.

పథ స్సఙ్ఖ్యాఽవ్యయాత్పరః॥ ౪౬.౩

టీ:-సఙ్ఖ్యా=సంఖ్యను చెప్పుశబ్దములు, అవ్యయాత్=అవ్యయపదములు వీనికంటె, పరః=పరమై కృతసమాసాంతమయిన, పథః=పథశబ్దము, విశేషవిధిభాధితము గానిది॥ స॥ ఉ॥ సంఖ్యాపూర్వకమునకు త్రిపథమ్, చతుష్పథమ్, అవ్యయపూర్వకమునకు విపథమ్, దుష్పథమ్.

మూ॥ షష్ఠ్యాశ్ఛాయా బహూనాం చేద్విచ్ఛాయం

టీ:-షష్ఠ్యాః అనునీపదము 'శర్వోశీనరనామసు' అనుపర్యంతము వను వర్తించును. షష్ఠ్యాః=షష్ఠ్యంతముకంటెఁబరమైన, ఛాయా=ఛాయా శబ్దమంతముగాఁగల తత్పురుషసమాసము, బహూనాం చేత్=ఆ ఛాయ

బహువస్తువులసంబంధియైన ॥స॥, విచ్ఛాయమ్-అనునది యుదాహరణము. వీనాం పక్షిణాంఛాయా విచ్ఛాయమ్, అని విగ్రహము.

సంహతౌ సభా।

శాలార్థాఽపిపరా రాజాఽమనుష్యార్థా దరాజకాత్ ॥౪౬౪॥

మూ॥ దాసీసభం నృపసభం రక్షస్సభ మిమాదిశః

టీ:-షష్ఠ్యంతముకంటెఁ బరమయిన, సంహతౌ=సమూహార్థమునందు వర్తించిన, సభా=సభాశబ్ద మంతముగాఁగలతత్పురుషసమాసము ॥స॥, షష్ఠ్యంతములయి, అరాజకాత్ = రాజశబ్దవ్యతిరిక్తములైన, రాజామనుష్యార్థాత్= రాజపర్యాయములకంటెను రక్షఃపిశాచాది వాచకములకంటెను, పరా=పరమై, శాలార్థాఽపి=శాలార్థకమునైన, సభా=సభాశబ్ద మంతముగాఁగల తత్పురుషసమాసమును ॥స॥, దాసీసభమను నది మొదలు 3 ను, క్రమముగా నుదాహరణములు. ఇమా దిశః అన్నందున నీలాగే యుదాహరణాంతరములు తెలియుచున్నవి.

ఉపజ్ఞోపక్రమాం తదాద్యాచిఖ్యాసాయామ్॥ ౪౬౫॥

మూ॥ కోపజ్ఞ కోపక్రమాఽది

టీ:-ఉపజ్ఞోపక్రమాన్తః= ఒకరు చెప్పకయే తనచేత నెఱుఁగఁబడినవస్తువు ఉపజ్ఞా అనఁబడును, ఒకరు చెప్పకయే తనచేత నారంభింపఁబడినవస్తువు ఉపక్రమః అనఁబడును. ఇట్టి యుపజ్ఞోపక్రమశబ్దము లంతములు గాఁగల షష్ఠీతత్పురుషసమాసములు, తదాదిత్వప్రకాశనే=ఆయుపజ్ఞోపక్రమములకు మొదలు తోఁచునపుడు॥స॥, ॥ఉ॥ కోపజ్ఞమ్, కోపక్రమమ్. ఇచట కస్య ఉపజ్ఞా కోపజ్ఞమ్. కస్య ఉపక్రమః కోపక్రమమ్, అని విగ్రహములు. ఇందుకు క అనఁగా బ్రహ్మ, అతనిచేత నొకరుచెప్పకయే మొదట నెఱుఁగఁబడినది యనియు,నతనిచేత నే యొకరుచెప్పకయే మొదట నారంభింపఁబడినది యనియు నర్థము. ఆ రెంటికిని వరుసగా వేదమును సర్గమును విశేష్యములు. ఆదిశబ్దముచేత 'ప్రాచేతసోపజ్ఞంరామాయణమ్,' ఇత్యాదులు తెలియవలెను.

కన్థోశీనర నామసు।

టీ:-ఉశీనర=ఉశీనర దేశమునందలి,నామసు=సంజ్ఞవిషయమయినపుడు, కన్థా=కన్థాశబ్ద మంతము గాఁగల షష్ఠీతత్పురుషసమాసము ॥స॥, సౌశ

మీనాం కన్థా సౌమికన్థమ్, ఆహ్వరకన్థమ్ ఇత్యాదు లుదాహరణములు.

భావే న ణ క చిదో్భ్యఽన్యే సమూహే భావకర్మణోః॥

మూ॥ అచ న్త్రప్రత్యయాః

టీ:-నణకచిద్భ్యః=నప్రత్యయ ణప్రత్యయక ప్రత్యయచ కారేత్ప్రత్యయములకంటె, అన్యే=ఇతరులైన, భావే = ధాత్వర్థమునందు విధింపఁబడిన కృత్ప్రత్యయములను, సమూహే=సమూహార్థమునందును, భావకర్మణోః=భావకర్మార్థములయందును విధింపఁబడిన, అచ న్త్రప్రత్యయాః= అకారాంత తద్ధితప్రత్యయములను నంత ముగాంశల శబ్దములు ॥న॥, ॥ఉ॥ కృత్ప్రత్యయములకు భావార్థమునందు న స్త్రవ్యమ్, ఇచట తవ్య ప్రత్యయము, జేయమ్, ఇచట యత్ , బ్రహ్మభూయమ్, ఇచ్చటక్యప్, సాంరావిణంవర్తతే, ఇచట ఇనుణ్, అకారాంతతద్ధితములకు సమూహార్థమునందు, భిక్షూణాం సమూహో భైక్షమ్, గార్భిణమ్, యాపతమ్, ఇచట అణ్, భావకర్మార్థములయందు శుక్లస్యభావః కర్మవా శౌక్ల్యమ్, బ్రాహ్మణ్యమ్, ఇచట ష్యఞ్, యత్నః, న్యాదః, ఆఖూత్థః, జయః, ఇవి మొదలయిన నణకచిత్ప్రత్యయాంతములు ॥పు॥

పుణ్యసుదినాభ్యాం త్వహః పరః।

టీ:-పుణ్యసుదినాభ్యామ్=పుణ్యసుదినశబ్దములకంటె-పరః= పరమైయుండు కృతసమాసాంతమైన, అహః=అహశ్శబ్దము ॥న॥, ॥ఉ॥ పుణ్యాహమ్, సుదినాహమ్, ఇచట సుదినశబ్దము శోభనమాత్రవాచకము.

క్రియాఽవ్యయానాం భేదకా న్యేకత్వే

టీ:-క్రియాఽవ్యయానామ్ = క్రియలకును, అవ్యయములకును, భేదకాని=విశేషణములయినశబ్దములు న॥, అవి ఏకత్వేఽపిఅన్నందున నేకవచనమందులు ॥ఉ॥ క్రియావిశేషణములకు మృదుపచతి, మృదుపచతి, అవ్యయవిశేషణములకు శ్వశ్శోభనమ్, శోభరమణీయమ్.

ఇకను గొన్ని నపుంసకములను స్వరూపముచేఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

ఉష్ట్రకత్తోటకే ॥౮౬౭॥

మూ॥ చోచం బర్హం గృహస్థూణం తిరీటం మర్మయోజనమ్॥

రాజసూయం వాజపేయం గద్యపద్యే కవేః కృతే ॥౮౬౮॥

మాణిక్య భాష్య సిన్దూర చీర చీవర పఞ్జరమ్।

లోకాయతం హరీతాలం విదలం స్థాల బాహ్లికమ్॥ ౪౧౯॥

టీ:-ఉక్థశబ్దము మొదలు బాహ్లికశబ్దపర్యంతమైన శబ్దములు॥ న॥ వీని లోఁ గొన్నిటికర్థములు, ఉక్థమ్=సామవిశేషము, తోటకమ్=వృత్తవిశేషము, చోచమ్=తాటిపండు, కిరీటమ్=చుట్టటు, లోకాయతమ్=చార్వాకశాస్త్రము, విదలమ్=దాడిమవిత్తులు, వెసలు మొదలైన వాని బేడలని కొందఱు, స్థాలమ్ = భోజనపాత్రము.

—:- ఇతి నపుంసకలిఙ్గశేషః :—

మూ॥ పున్నపుంసకయోః శేషోఽ

టీ:-ఇది స్త్రీపుంసాధికారమువలె కనువర్తించును, శేషః=పున్నపుంసకవివరణములయందుఁ జెప్పబడు అర్ధర్చాదిశబ్దములు॥ పు॥.

ఽర్ధర్చ పిణ్యాక కణ్టకాః।

మోదక స్తణ్డక టఙ్క శాటకః ఖర్వటోఽర్బుదః॥ ౪౨౦॥

మూ॥ పాతకోద్యోగచరక తమాలామలకా నడః।

కుష్ఠం ముణ్డం శీధు పుస్తం క్ష్వేడితం క్షేమ కుట్టిమమ్॥

సఙ్గమం శతమా నార్మ శమ్బ లావ్యయ తాణ్డవమ్॥

కవికం కన్దకార్పాసం పారావారం యుగన్ధరమ్॥ ౪౨౧॥

పూయం ప్రగ్రీవ పాత్రీవే యూషం చమస చిక్కసే ।

టీ:-ఇందులోఁ గొన్నిటికర్థము, అర్ధర్చః=ఋక్కులోసగము, తణ్డకః=భూషణము(పా) దణ్డకః, శాటకః=అల్పవస్త్రము, ఖర్వటః=గ్రామశబ్దము ధ్యమునందునుండు ప్రధానగ్రామము(వ)ఉపగ్రామము(వ)కంటకాకృతగ్రామము(పా)కర్పటః=చిన్నపంచ, చరకః=వైద్యగ్రంథము, పుస్తమ్=పూయుట మొదలయినక్రియ, పుస్తకమును(పా)బుస్తమ్=మాంసవిశేషము, శతమానమ్=పలిమెఁడువెండి, తూమెఁడుధాన్యము మొదలయినవి యని కొందఱు, అర్మ=నేత్రరోగము, నకారాంతము, అకారాంతమని కొందఱు, శమ్బలమ్=సంబళము, అవ్యయః=అవ్యయశబ్దములు, కవికమ్ (పా)కపియమ్(పా)కవీయమ్=కళ్ళెము, యుగన్ధరమ్=రథమునొగలు, పర్వతవిశేషమనికొందఱు, పూయమ్=చీము, ప్రగ్రీవమ్=కిటికి, పదనచేతులని కొందఱు, పాత్రీవమ్=యజ్ఞోపకరణము, యూషమ్=పెసలు మొదలయిన దానికట్టు, చమసమ్=యజ్ఞపాత్రము, చిక్కసమ్=యవాదులపిష్టము.

అర్ధర్చాదౌ ఘృతాదీనాం పుంస్త్వం యద్వైదికం ధ్రువమ్॥
మూ॥ తన్నోక్త మిహ లోకేఽపి తచ్చేద స్త్యస్తు శేషవత్ ।

టీ:-అర్ధర్చాదౌ=అర్ధర్చాదిగణమునందు, ఘృతాదీనాం=ఘృతశ్శబ్దములకు, యత్ పుంస్త్వమ్=ఏ పులింగముచెప్పఁబడెనో, అది ధ్రువమ్=నిశ్చయముగా, వైదికమ్=వేదసిద్ధము; తత్=అది; ఇహ=ఇక్కడ;నోక్తమ్=చెప్పఁబడ లేదు;లోకేఽపి=లోకమునందును;తత్=ఆ పుంలింగప్రయోగము;అస్తిచేత్=కలిగిన యెడ; శేషవదస్తు=శేషమువలెనగును. అనగా 'శేషం తు జ్ఞేయం శిష్టప్రయోగతః' అని ముందు జెప్పఁబడును; ఇక్కడ శేషమనఁగా నీశాస్త్రమునందుఁ జెప్పని నామలింగనిర్ణయములు ఏలాగున శిష్టప్రయోగమువలనఁ దెలియఁ దగినవో యాలాగున నిక్కడను తెలియువలె నని యర్థము.

—: ఇతి పున్నపుంసకలిఙ్గశేషః :—

స్త్రీపుంసయోః

టీ:-ఇది స్త్రీనపుంసకాధికారమువలె ననువర్తించును.

అపత్యాన్తాః

టీ:-అపత్య=అపత్యార్థమునందు విధింపఁబడిన అణ్ ఇఞ్ యఞ్ మొదలయిన ప్రత్యయములు, అన్తాః=అంతముగాఁగల శబ్దములు ॥ప్న॥ ॥ఉ॥ ఔపగవః, ఔపగవీ, దాక్షిః, దాక్షీ, గార్గ్యః, గార్గీ.

ద్విచతుష్షట్పదోరగాః ॥౪౭౪॥

మూ॥ జాతిభేదాః,

టీ:-ద్విచతుష్షట్పద=ద్విచతుష్షట్పదజాతులఁ జెప్పుశబ్దములు, ఉరగాః=సర్పవాచకశబ్దములును ॥ప్న॥, ॥ఉ॥ ద్విపదజాతికి-పురుషః; పురుషీ; కుక్కుటః కుక్కుటీ; చతుష్పదజాతికి-మృగః, మృగీ; షట్పదజాతికి-భ్రమరః; భ్రమరీ; సర్పవాచకములకు-ఉరగః. ఉరగీ; ద్విపదజాతులవలక్షణము కనుక; మత్స్యః; మత్సీ; ఇత్యాదులును ॥ప్న॥.

పుమాఖ్యాశ్చ స్త్రీయోగైస్సహ

టీ:-పుమాఖ్యాః=పురుషవాచకము లయిన ప్రష్ఠగోపాలగణకాది శబ్దములు; స్త్రీయోగైస్సహ=పురుషసంబంధమువలన స్త్రీలను జెప్పు ।ప్రష్ఠీ గోపాలీ గణకీ ఇత్యాదిశబ్దములతోఁడ;॥ప్న॥,ఇచ్చటమరియొకవ్యా

ఖ్యానము, స్త్రీ = స్త్రీవ్యక్తి, యోగైః = పురుషసంబంధముల చేత, పుమాఖ్యాః = ప్రష్ఠగోపాలాది పురుషనామములను పొందునవి, యీ వ్యాఖ్యానములయందును ప్రష్ఠగోపాలాది పదకములు పురుషుని స్త్రీ జెప్పి ద్విలింగములౌననుట. రెండవ వ్యాఖ్యానమునందు, 'సహా' అను పదము మునుపటి మల్లకపదముతోఁ జేరుచున్నది.

మల్లకః ।

యోని ర్వరాటకః స్యాత్ వర్ణకో ఝాటలో మనుః॥౨౭౫॥

మూ॥ మూషా సృపాటీ కర్కన్ధూ ర్వ్యష్టి శ్శాటిః కటీ కుటీ ।

టీ:-మల్లకశబ్దము మొదలు కుటీశబ్దము పర్యంతము లయిన శబ్దములు ॥ప్న॥, ఇందులోఁ గొన్నిటికి నర్థము, మల్లకః=ప్రమిద, వర్ణకః=నీలి మొదలయినవన్నెలు, (పా) వల్లకః=వీణె, ఝాటలః = మొక్కపుచెట్టు, ఇయం మనుః=మనువు పెండ్లాము(పా)ఇయంమునిః=తపస్విని, సృపాటీ=పరిమాణ విశేషము, నదీవిశేషమును, కుటీ=గుడిసె

—♦ ఇతి స్త్రీపుంలిఙ్గ శేషః ♦—

స్త్రీనపుంసకయోః

టీ:-ఈపదము త్రిలింగాధికారమువఱకనువర్తించును.

భావక్రియయోష్ష్యఞ్ క్వచిచ్చవుఞ్ ॥

మూ॥ ఔచిత్య మౌచితీ మైత్ర్యం మైత్రీ వుఞ్ ప్రాగుదాహృతః।

టీ:-భావక్రియయోః= భావార్థకర్మార్థములయందు విధింపఁబడిన, ష్యఞ్ =ష్యఞ్ప్రత్యయాంతములును,వుఞ్ =వుఞ్ప్రత్యయాంతములును క్వచిత్ =ఒకానొకదిక్కున ॥స్న॥. ష్యఞ్ప్రత్యయాంతమునకు ఉదాహరణములు. ఔచిత్యమ్,ఔచితీ. మైత్ర్యమ్,మైత్రీ,అని.ఇది దిక్ప్రదర్శనముకనుక, వైదగ్ధ్యమ్, వైదగ్ధీ, ఆనుపూర్వ్యమ్, ఆనుపూర్వీ ఇవి మొదలయినవి తెలియవలెను. క్వచిచ్చ అన్నందున బ్రాహ్మ్యమ్, దార్ఢ్యమ్. శౌక్ల్యమ్; మొదలయినవి నపుంసకములేను. వుఞ్ =వుఞ్ప్రత్యయాంతములు, ప్రాక్ =మునుపే, అనఁగా మనుష్యవర్గాదులయందు, ఉదాహృతః=చెప్పఁబడినవి. అని యెఱుఁగవలెను. ఎట్లనఁగా—ద్వాహో వుతుషి కా—ర్థకమ్ అని. క్వచిచ్చ అన్నందున వుఞ్ ప్రత్యయాంతములు కొన్ని

స్త్రీలింగము లే, కొన్ని నపుంసకలింగము లే, కొన్ని, రెండులింగములును కాఁబట్టి ప్రయోగములవలన తెలుసుకొనఁ దగినది.

వష్ఠ్యన్తప్రాక్పదా సేనా ఛాయా శాలా సురా నిశాః ॥౪౭౭॥

యూ॥ స్వ్యాశ్వానృసేనం శ్వనిశం గోశాల మితరేచ దిక్ ।

టీ:-షష్ఠ్యంతపూర్వపదముగాఁ గల సేనా ఛాయా శాలా సురా నిశా శబ్దములు॥న్న॥,స్వ్యః=బొను,నృసేనమిత్యాదు లుదాహరణములు. ఇతరేచ అన్నందున-వృక్షచ్ఛాయమ్-యవసురమ్ అనునవియుం దెలియవలెను. ఇచట వా అన్నందున నృసేనా-వృక్షచ్ఛాయా-గోశాలా-యవసురా-శ్వనిశా, అని స్త్రీలింగోదాహరణములును తెలియవలెను. శ్వనిశ మనఁగా కృష్ణచతుర్దశి.

ఆబన్నన్తోత్తరపదో ద్విగుః శ్చాపుంసినశ్చలుప్ ॥ ౪౭౮॥

యూ॥ త్రిఖట్వంచ త్రిఖట్వీచ త్రితక్షంచ త్రితష్ట్యపి ।

టీ:-ఆబన్నన్త = ఆబంతమును అన్నంతమును, ఉత్తరపదః=ఉత్తరపదముగాఁగల, ద్విగుశ్చ=ద్విగుసమాసము, అపుంసినశ్చలుప్=అనఁగా అన్నంతనకారములకు లోపము వచ్చునని యర్థము, ॥ఉ॥ త్రిఖట్వమ్, త్రిఖట్వీ మొదలయినవి.

—♦ ఇతి స్త్రీనపుంసక శేషః ♦ —

త్రిషు పాత్రీ పుటీ వాటీ పేటీ కువల దాడిమాః॥ ౪౭౯॥

టీ:-పాత్రీశబ్దము మొదలాఁగుశబ్దములు మూఁడు లింగములయందు వర్తించును.

—♦ ఇతి త్రిలిఙ్గశేషః ♦—

పరలిఙ్గం స్వప్రధానే ద్వన్ద్వే తత్పురుషేఽపిచ ।

టీ:-స్వప్రధానేద్వన్ద్వే=ఇతరేతరయోగద్వంద్వమునందును,తత్పురుషేఽపిచ=తత్పురుషసమాసమునందును, పరలిఙ్గమ్=పరపదముయొక్క లింగమువచ్చును;॥ఉ॥ ఇతరేతరయోగద్వంద్వమునకు కుక్కుటమయూర్యౌ, మయూరీకుక్కుటౌ, తత్పురుషమునకు-అర్ధపిప్పలీ,కరకిసలయమ్.

ఇతి పరవల్లిఙ్గశేషః.

అర్ధాన్తాః ప్రాద్యలంప్రాప్తాఽపన్నపూర్వాః పరోపగాః ॥౪౮౦॥

టీ:-అర్ధాన్తాః - అర్థశబ్దమంతముగాఁగలసమాసములును, ప్రాద్యలం(ప్రా

ప్రాఽపన్నపూర్వాః=ప్రాద్యుపసర్గలును అలంశబ్దమును ప్రాప్తశబ్దమును ఆపన్నశబ్దమును పూర్వముగాఁగలసమాసములును, తత్పురుషములయినను, పరోపగాః=విశేష్యలింగము గలవి, అర్థాంతములకు॥ ఉ॥ బ్రాహ్మణాయాయమ్ బ్రాహ్మణార్థస్సూపః, బ్రాహ్మణార్థాయవాగూః; బ్రాహ్మణార్థం పయః; ప్రాదులకు॥ఉ॥అతిక్రాన్తః ఖట్వామ్ అతిఖట్వః పురుషః, అతిఖట్వా స్త్రీ, అతిఖట్వంకులమ్, ఇత్యాదులు. అలంపూర్వమునకు ॥ఉ॥ అలంజీవికాయై అలంజీవికః అలంజీవికా; అలంజీవికమ్; ఈలాగున ప్రాప్తజీవికః ఆపన్నజీవికః, అనునవియు.

మూ॥ తద్ధితార్థే ద్విగుః

టీ:-తద్ధితార్థే=తద్ధితార్థమునందువిధింపఁబడిన, దిగ్వః=ద్విగుసమాసము విశేష్యలింగముగలది, ॥ఉ॥ పఞ్చసుకపాలేషు సంస్కృతః పఞ్చకపాలః పురోడాశః, పఞ్చకపాలాయవాగూః; పఞ్చకపాలం హవిః.

సఙ్ఖ్యా సర్వనామ తదన్తకాః।

టీ:-సఙ్ఖ్యా=సంఖ్యావాచకశబ్దములును, సర్వనామ=సర్వనామశబ్దములును, తదన్తకాః=అవియంతముగాఁగలశబ్దములును; విశేషవిధిలేనివి విశేష్యలింగముగలవి,॥ఉ॥సంఖ్యావాచకములకు - ఏకః పురుషః, ఏకా స్త్రీ, ఏకంకులమ్, ఇత్యాదులు సర్వనామమునకు-సర్వః, సర్వా, సర్వమ్, ఇత్యాదులు సంఖ్యాంతములకు-పరమైకః, పరమైకా, పరమైకమ్, ఇత్యాదులు. సర్వనామాంతములకు-పరమసర్వః, పరమసర్వా, పరమసర్వమ్-ఇత్యాదులు.

బహువ్రీహిరదిఙ్నామ్నా మున్నేయం తదుదాహృతమ్ ॥౮౦॥

టీ:-అదిఙ్నామ్నామ్=దిగ్వాచకశబ్దములకంటె వేఱయినశబ్దములకు వచ్చిన, బహువ్రీహిః=బహువ్రీహిసమాసము విశేష్యలింగము గలదియౌను. తదుదాహృతమ్=దానికి నుదాహరణము, ఉన్నేయమ్=ఊహింపఁదగినది, ఎట్లనఁగా, చిత్రాపటాయస్య చిత్రపటః పురుషః, చిత్రపటా స్త్రీ, చిత్రపటంకులమ్, ఇత్యాదులు.

మూ॥ గుణ ద్రవ్య క్రియా యోగోపాధయః పరగామినః॥

టీ:-గుణ=గుణమును, ద్రవ్య=ద్రవ్యమును, క్రియా=క్రియయును-యోగోపాధయః=ప్రవృత్తినిమిత్తముగాఁగల శబ్దములు- పరగామినః=

విశేష్యలింగములు గలవి, ॥ఉ॥ గుణోపాధులకు-శుక్లాశాటీః; శుక్లఃపటః, శుక్లంవస్త్రమ్; ద్రవ్యోపాధులకు-దణ్డీ పురుషః, దణ్డినీ స్త్రీ; దణ్డికులమ్; క్రియోపాధులకు పాచకఃపురుషః; పాచికా స్త్రీ; పాచకంకులమ్; ఇత్యాదులు.

కృతః కర్తర్యసంజ్ఞాయాం

టీ:-అసంజ్ఞాయామ్-సంజ్ఞావ్యతిరిక్తమయిన; కర్తరి=కర్త్రర్థమునందు విధింపఁబడిన; కృతః = కృత్ప్రత్యయాంతశబ్దములు విశేష్యలింగములు గలవి. ॥ఉ॥ కర్తా; కర్త్రీ, కర్తృ; కుమ్భకారః,కుమ్భకారీ,కుమ్భకారం; ఇత్యాదులు. సంజ్ఞయందు-సింహః; వ్యాఘ్రః; అని ।పు॥

కృత్యాః కర్తరి కర్మణి॥ ౪౮ ॥

టీ:-కర్తరి=కర్త్రర్థమునందును; కర్మణి=కర్మార్థమునందును విధింపఁబడిన; కృత్యాః=కృత్యప్రత్యయములంతములుగాఁగల శబ్దములువిశేషలింగములు గలవి; కర్త్రర్థమునందు – భవ్యస్తరుః; భవ్యా లతా; భవ్యం ఫలమ్;కర్మార్థమునందు–వక్తవ్యః; వక్తవ్యా; వక్తవ్యమ్; భావార్థమునందు–స్థాతవ్యమ్; అని ॥న॥

మూ॥ అణాద్యన్తా స్తేనరక్తాద్యర్థే నానార్థభేదకాః।

టీ:- తేనరక్తాద్యర్థే=దానిచేత నిది చాయవేయఁబడినదియనునది మొదలైనయర్థములయందు విధింపఁబడిన; అణాద్యన్తాః = అణ్ప్రత్యయము మొదలైన తద్ధితప్రత్యయము లంతముగాఁ గల శబ్దములు; నానార్థభేదకాః–నానార్థములకు విశేషణములై విశేష్యలింగములుగలవియగును.॥ఉ॥ కుసుమ్భేనరక్తః కౌసుమ్భఃపటః, కౌసుమ్భాశాటీః; కౌసుమ్భవస్త్రమ్; ఇన్ద్రోదేవతాఽస్యఐన్ద్రః పురోడాశః,ఐన్ద్రీఋక్;ఐన్ద్రంహవిః; కొందఱు "నానార్థభేదకాః" అనునది ప్రత్యేకము చేసి నానార్థవాచకములయినశబ్దములు విశేష్యలింగములుగలవియగునని యర్థముచెప్పియందులకు నుదాహరణములు; శివోరుద్రః–శివాగౌరీ-శివంభద్రమ్ అని చెప్పుదురు.

ఇతి వాచ్యలిఙ్గశేషః

షట్సంజ్ఞకాః స్త్రిషు సమా యుష్మదస్మత్తిఙవ్యయమ్॥ ౪౯ ॥

టీ:-షట్సంజ్ఞకాః=షట్సంజ్ఞశబ్దములును, యుష్మత్ =యుష్మచ్ఛబ్దమును,

అస్మత్ = అస్మచ్ఛబ్దమును - తిజ్=తింజంతములును; అవ్యయమ్=అవ్యయమును; త్రిషుసమాః = మూఁడులింగములయందు నేకరూపములై యుండును. షట్సంజ్ఞములనఁగాషకారాంత నకారాంతసంఖ్యావాచకములును కతిశబ్దమును; ॥ఉ॥ షకారాంతసంఖ్యకు; షడిమే; షడిమాః; షడిమాని; నకారాన్తసంఖ్యకు; పఞ్చప్రాణాః; పఞ్చస్త్రియః; పఞ్చఇన్ద్రియాణి కతిశబ్దమునకు, కతిపురుషాః; కతిస్త్రియః; కతికులాని; యుష్మచ్ఛబ్దమునకు త్వంపుమాన్; త్వంస్త్రీ; త్వంనపుంసకమ్; అస్మచ్ఛబ్దమునకు, అహంపుమాన్; అహంస్త్రీ; అహంనపుంసకమ్; తిజన్తమునకు, పచతిపుమాన్; పచతి స్త్రీ; పచతి నపుంసకమ్; అవ్యయమునకు, ఉచ్చైర్గిరిః; ఉచ్చైశ్శాలా; ఉచ్చైర్గృహమ్.

ఇత్యలిఙ్గప్రకరణమ్.

మూ॥ పరం విరోధే

టీ:-విరోధే=విరోధమనఁగానన్యత్రచరితార్థములైన రెండులక్షణములొకయుదాహరణమందుప్రాప్తించుట. అట్టివిరోధమీలింగాదిసంగ్రహవర్గయందుఁ జెప్పినలక్షణములకు సంభవించిన దిక్కున; పరమ్=పరమైన లక్షణములచేత విధింపఁబడులింగమే నిర్ణయింపఁదగినది. అది యెట్లన, అసురపర్యాయములు పుంలింగము లని పుంలింగశేషమునందుఁజెప్పిన లక్షణము రాక్షసాదిశబ్దములయందుఁ జరితార్థము. అనంతములు నపుంసకము లని నపుంసకలింగశేషమందుఁ జెప్పిన లక్షము యశశ్శబ్దాదులయందుఁజరితార్థము. ఈరెండులక్షణములునురక్షశ్శబ్దమందు ప్రాప్తములాయెను గనుక నిచటపరమై 'ద్వ్యచ్కం-మనిసునన్నంత' మనులక్షణముచే విధింపఁబడిన నపుంసకలింగమే నిర్ణయింపఁదగినది. ఈలాగున నక్కడక్కడ నూహించునది.

శేషంత్వ జ్ఞేయం శిష్టప్రయోగతః॥

టీ:- శేషమ్=ఈశాస్త్రమునందుఁజెప్పఁబడనినామములను, లింగము

లును; శిష్టప్రయోగతః = మహాకవిప్రయోగమువలన, జ్ఞేయమ్ = తెలియఁదగినది.

ఇతి లిఙ్గాదిసఙ్గ్రహవర్గః.

మూ॥ ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిఙ్గానుశాసనే ।

తృతీయకాణ్డ స్సామాన్య స్సాఙ్గ ఏవ సమర్థితః॥

టీ:- ఇతి=పూర్వోక్తమైన, నామలిఙ్గానుశాసనే = నామలిఙ్గానుశాసన మను, అమరసింహకృతౌ = అమరసింహునియొక్క గ్రంథమునందు, తృతీయః=మూఁడవదయిన, సామాన్యకాణ్డః=సామాన్యకాండము సాఙ్గఏవ=సమగ్రముగానే, సమర్థితః=నెరవేర్పఁబడినది.

నా మ లిం గా ను శా స న ము నం దు

తృతీయకాండము సంపూర్ణము.

శ్రీకృష్ణార్పణ మస్తు.